

ΕΘΝΙΚΟ ΚΑΙ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΑΘΗΝΩΝ
Φιλοσοφική Σχολή
ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ
Τομέας Ιστορίας

Ιωάννης Μ. Πελεκάνος

**Η πολιτική των νησιωτών του Αιγαίου κατά την περίοδο
της Ελληνικής Επανάστασης και ο ρόλος τους στη
δημιουργία του σύγχρονου ελληνικού κράτους**

Διδακτορική Διατριβή

Ευθυμίου Μαρία (επιβλέπουσα)
Κατσιαρδή- Hering Όλγα (Συμβουλευτική επιτροπή)
Σειρηνίδου Βασιλική (Συμβουλευτική επιτροπή)
Κωνσταντινίδου Αικατερίνη (Εξεταστική επιτροπή)
Καραμανωλάκης Ευάγγελος (Εξεταστική επιτροπή)
Κονόρτας Παρασκευάς (Εξεταστική επιτροπή)
Λαμπροπούλου Δήμητρα (Εξεταστική επιτροπή)

Αθήνα 2022

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Πρόλογος	Σελ. 3
Εισαγωγή	Σελ. 5
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄</u> Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες στον νησιωτικό χώρο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και η προετοιμασία σε αυτόν της Ελληνικής Επανάστασης.	Σελ. 12
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄</u> Οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις στα νησιά στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης 1821-1827.	Σελ. 41
Βα΄. Το πρώτο έτος της Ελληνικής Επανάστασης, η έναρξη του Αγώνα και οι συνέπειές της.	Σελ. 41
Ββ΄. Η αλλαγή του διοικητικού συστήματος και τα εσωτερικά προβλήματα στον νησιωτικό χώρο, 1822-1826.	Σελ. 58
Βγ΄. 1824-1826. Οι εσωτερικές αναστατώσεις στα νησιά και οι συνέπειές τους.	Σελ. 117
Βδ΄. Οι εσωτερικές συνθήκες στον νησιωτικό χώρο κατά την διακυβέρνηση της χώρας από την Διοικητική Επιτροπή (Απρίλιος 1826 -Μάιος 1827)	Σελ. 148
Βε΄. Αλλαγή του διοικητικού συστήματος και αναζωπύρωση των αντιδιοικητικών κινήσεων.	Σελ. 157
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄</u> Οι σχέσεις μεταξύ των ναυτικών νησιών (Υδρας -Σπετσών -Ψαρών) και η εμπλοκή τους στα πολιτικά πράγματα του ευρύτερου νησιωτικού χώρου.	Σελ. 172
Γα΄. Οι σχέσεις μεταξύ των ναυτικών νησιών (Υδρας -Σπετσών -Ψαρών)	Σελ. 172
Γβ΄. Η πολιτική της Υδρας, των Σπετσών και των Ψαρών στον νησιωτικό χώρο.	Σελ. 214
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄</u> Η Δικαιοσύνη στον νησιωτικό χώρο στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, και η επιρροή της στην πολιτική ζωή της χώρας.	Σελ. 259
<u>ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄</u> Το φαινόμενο της πειρατείας στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, και η προσπάθεια αντιμετώπισής του από την ελληνική Διοίκηση.	Σελ. 272
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	Σελ. 321
ΠΗΓΕΣ/ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	Σελ. 323

Πρόλογος

Στην παρούσα διατριβή θα γίνει προσπάθεια να εξετασθεί, όσο πιο διεξοδικά γίνεται, η πολιτική κατάσταση των νησιών του Αιγαίου πελάγους κατά την περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης. Πρώτα θα δοθεί μια εικόνα του κοινοτικού συστήματος που ίσχυε γενικότερα στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της οθωμανικής κυριαρχίας. Στη συνέχεια, θα εξετασθεί ο τρόπος που αυτό λειτούργησε στα νησιά και ιδίως στις Κυκλάδες. Τέλος, θα εξετασθεί η αλλαγή του διοικητικού συστήματος που έφερε η Ελληνική Επανάσταση και η στάση των νησιωτών απέναντι σε αυτήν.

Το θέμα που κυρίως θα μας απασχολήσει είναι ο τρόπος με τον οποίο αντέδρασαν οι κάτοικοι των νησιών στην ανατροπή του έως τότε καθιερωμένου διοικητικού συστήματος, τα εσωτερικά προβλήματα που δημιούργησε στα νησιά η νέα πραγματικότητα, και οι σχέσεις των νησιωτών τόσο με την κεντρική Διοίκηση όσο και με άλλους εξωτερικούς παράγοντες, όπως ήταν οι εγκατεστημένοι σε αυτά πρόσφυγες και οι ηγεσίες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών.

Κλείνοντας τον πρόλογο αυτής της εργασίας, θα ήθελα να ευχαριστήσω πρώτα από όλα τους γονείς μου, οι οποίοι με βοήθησαν στην ανάγνωση των αναγκαίων συγγραμμάτων τόσο με την ψηφιοποίηση, όσο και με την ηχογράφησή τους. Επίσης, θα ήθελα να ευχαριστήσω τη δασκάλα μου στο ΚΕΑΤ κα Δήμητρα Χέλμη η οποία, στα πρώτα μου σχολικά βήματα, έθεσε τις βάσεις της μετέπειτα προόδου μου. Ακόμα, εκφράζω τις ευχαριστίες μου στις Καθηγήτριές μου στο Πανεπιστήμιο Αθηνών κκ. Μαρία Ευθυμίου, Όλγα Κατσαρδής- Hering και Αναστασία Παπαδιά-Λάλα οι οποίες, από την πρώτη στιγμή, με περιέβαλαν με αγάπη και με ενθάρρυναν στην προσπάθειά μου αυτήν. Ακόμα, θα ήθελα να ευχαριστήσω την Αναπληρώτρια Καθηγήτρια του Τμήματος Ιστορίας του Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών κα Βασιλική Σειρηνίδου και την Ερευνήτρια της Ακαδημίας Αθηνών κα Μαρία Σπηλιωτοπούλου που, με τις υποδείξεις τους, με βοήθησαν να εντοπίσω σημαντικό αρχειακό υλικό για την ολοκλήρωση της παρούσας εργασίας.

Στους φίλους μου οφείλω ένα μεγάλο ευχαριστώ για το γεγονός ότι με βοήθησαν στη συγκέντρωση του απαραίτητου υλικού, στις αναγκαίες μετακινήσεις μου αλλά και στην εκμάθηση λειτουργιών του ηλεκτρονικού υπολογιστή. Η συνδρομή τους, μικρότερη ή μεγαλύτερη, είναι το ίδιο σημαντική μια και το μικρότερο λιθαράκι στηρίζει ένα οικοδόμημα. Χωρίς αυτούς, δεν θα μπορούσα να φθάσω σε αυτό το αποτέλεσμα. Γι' αυτό και θα τους αναφέρω με αλφαβητική σειρά για να μην αδικήσω κανέναν. Εάν τα ονόματα κάποιων από τους φίλους που με βοήθησαν μου διαφεύγουν αυτήν τη στιγμή, θα ήθελα να τους ζητήσω συγγνώμη για την αβλεψία μου αυτήν. Ευχαριστώ λοιπόν τους: Αθανασόπουλο Φίλιππο, Αλεξίου Ανδρέα, Αμπούτη Αντώνη, Αντύπα Σωκράτη, Γαλανιάδου Εύα, Γιοχάλα Μιχάλη, Γιακουμή Φώτη, Ζάκα Νίκο, Καρπώνη Αντώνη, Κοντογιώργη Δημήτρη, Λαδάκη Δημήτρη, Λιμπερόπουλο Σωτήρη και τον αδελφό του Γιώργο,

Μακρή Ανδρέα, Μαμαγκάκη Ηλία, Μαυρουδή Κυριάκο, Μήχαλο Θεόδωρο και τον αδελφό του Σωτήρη, Μούρτο Αλέξανδρο, Μουσαδάκου Κατερίνα, Μπερερή Μιχάλη και την αδελφή του Μαρίνα, Μπάκα Δημήτρη, Μπούνα Λάμπρο, Μποτονάκη Χάρη, Ντούρο Νίκο, Πετρόπουλο Γιάννη, Σαβάνη Σταμάτη, Τασιόπουλο Δημήτρη, Τσάμο Δημήτρη, Ψαρό Μανώλη.

Τέλος, θα ήθελα να ευχαριστήσω το Ίδρυμα Κρατικών Υποτροφιών, το οποίο, με την υποτροφία που μου παρείχε, μου έδωσε την δυνατότητα να ξεκινήσω με μεγαλύτερη άνεση την μελέτη μου.

Εισαγωγή

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, το θέμα της παρούσας διατριβής είναι η πολιτική κατάσταση του νησιωτικού χώρου και ιδίως των Κυκλάδων στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης. Το ζήτημα αυτό δεν έχει μέχρι σήμερα μελετηθεί επαρκώς, και οι πηγές που έχουμε στην διάθεσή μας είναι περιορισμένες. Ως προς την υπάρχουσα βιβλιογραφία, έχουν εκπονηθεί σημαντικές μελέτες για την Τήνο, οι οποίες δίνουν αρκετά σαφή εικόνα της εσωτερικής κατάστασης του νησιού στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και της Ελληνικής Επανάστασης. Λιγότερα, αλλά εξ ίσου σημαντικά είναι τα έργα που έχουν γραφθεί για την Άνδρο και την Σίφνο. Για τα υπόλοιπα νησιά η βιβλιογραφία είναι από φτωχή έως ανύπαρκτη. Βασικές για την άντληση πληροφοριών είναι οι δημοσιευμένες αρχειακές πηγές, κυρίως τα Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, το Ιστορικό Αρχείο Κοινότητας Ύδρας, και τα Γενικά Αρχεία του Κράτους. Υπάρχουν βέβαια και σημαντικές δευτερεύουσες πηγές, όπως είναι τα άρθρα που έχουν γραφθεί σε ιστορικά περιοδικά καθώς και έργα που αφορούν την ιστορία κάποιων νησιών. Η σύνδεση των στοιχείων που παρέχουν τα προαναφερθέντα πονήματα μάς επιτρέπει να βγάλουμε συμπεράσματα για τον τρόπο που οι νησιώτες αντιμετώπισαν τις αλλαγές που έφερε στην καθημερινότητά τους και στην πολιτική ζωή του τόπου τους η κατάλυση της οθωμανικής κυριαρχίας και η λειτουργία ενός νέου πολιτικού συστήματος.

Ο διοικητικός μηχανισμός που δημιουργείται το 1821 με την σύσταση ελληνικής Διοίκησης ανατρέπει το μέχρι τότε υπάρχον κοινοτικό σύστημα που, επί αιώνες, είχε επιτρέψει στους νησιώτες να αυτοδιοικούνται. Προεπαναστατικά, στα περισσότερα νησιά, η παρουσία της κεντρικής οθωμανικής αρχής ήταν σκιώδης, με τις κοινότητες να ρυθμίζουν μόνες τους τα εσωτερικά τους ζητήματα. Εδώ θα πρέπει να δοθεί μια εικόνα του τρόπου που λειτούργησε το κοινοτικό σύστημα γενικότερα στον τουρκοκρατούμενο ελληνικό χώρο. Στις περισσότερες περιοχές, επικράτησε ένα σύστημα τοπικής αυτοδιοίκησης που επέτρεπε στους υπόδουλους Χριστιανούς να λειτουργήσουν, έως έναν βαθμό, αυτόνομα παραμένοντας εντός του πλαισίου του οθωμανικού κρατικού μηχανισμού. Οι κατά τόπους κοινοτικοί άρχοντες (δημογέροντες, προεστοί), ήταν οι εκπρόσωποι του τόπου τους στις οθωμανικές αρχές. Το κάθε χωριό ή η κάθε πόλη μπορούσε να αποτελέσει ξεχωριστή κοινότητα, η οποία εξέλεγε τους τοπικούς άρχοντες που συνήθως ονομάζονταν δημογέροντες. Αυτοί, κατά κανόνα, εκλέγονταν από συνέλευση στην οποία συμμετείχαν όλοι οι ενήλικες άρρενες του ιδίου θρησκευματος και δόγματος που κατοικούσαν στην περιοχή, αρκεί να ήταν αυτόχθονες. Κάτοικος μιας επαρχίας που δεν ήταν αυτόχθων δεν είχε δικαίωμα συμμετοχής στη συνέλευση. Υπήρχαν όμως και περιοχές στις οποίες η εκλογή των δημογερόντων γινόταν από τους πλουσιότερους, άρα και ισχυρότερους κατοίκους του τόπου.

Τέτοιες περιπτώσεις ήταν η Ύδρα, οι Σπέτσες και ορισμένα νησιά των Κυκλάδων.¹

Τα καθήκοντα των κοινοτικών αρχόντων ήταν η συλλογή των χρημάτων που ήταν απαραίτητα για την πληρωμή των φόρων, η τήρηση της τάξης, η διατήρηση των σχολείων, των νοσοκομείων και των λοιμοκαθαρτηρίων όπου αυτά υπήρχαν, και η εκπροσώπηση της κοινότητας στην οθωμανική εξουσία. Το τελευταίο σήμαινε πως είχαν την υποχρέωση να διαβιβάζουν αιτήματα των κατοίκων προς την κεντρική Διοίκηση, είτε επρόκειτο για τον Σουλτάνο είτε για κάποιον Οθωμανό αξιωματούχο που αντιπροσώπευε την Υψηλή Πύλη μεταφέροντας τις διαταγές της κεντρικής Διοίκησης προς αυτούς.²

Το κυριότερο καθήκον των δημογερόντων ήταν η είσπραξη των φόρων. Σύμφωνα με το οθωμανικό φορολογικό σύστημα, η πληρωμή των φόρων καθοριζόταν με βάση όχι τις δυνατότητες του κάθε ατόμου ξεχωριστά, αλλά με βάση τις οικονομικές δυνατότητες της κοινότητας. Η Υψηλή Πύλη έπαιρνε τις σχετικές αποφάσεις λαμβάνοντας υπ' όψιν τις πληροφορίες που είχε για την ποσότητα της παραγωγής των προϊόντων που η κάθε περιοχή παρήγαγε. Αυτό σήμαινε πως την ευθύνη για την πληρωμή του φόρου την επωμιζόταν ολόκληρη η κοινότητα, ίσχυε δηλαδή η συλλογική ευθύνη απέναντι στην κρατική εξουσία. Καθήκον των κοινοτικών αρχόντων ήταν να καταναείμουν την πληρωμή του φόρου στους κατοίκους κατά τρόπο δίκαιο απαιτώντας από το κάθε μέλος της κοινότητας την καταβολή ενός ποσού που θα ήταν σε θέση να καταβάλει βάσει των οικονομικών του δυνατοτήτων.³

Τα παραπάνω ίσχυαν για όλες τις περιοχές στις οποίες είχε λειτουργήσει το κοινοτικό σύστημα. Δεν υπήρχαν νόμοι που είχαν θεσπισθεί για όλες τις κοινότητες της αυτοκρατορίας. Το καθεστώς της κάθε περιοχής προσδιοριζόταν από διάφορους παράγοντες, π.χ. η παραχώρηση προνομίων από τον κατακτητή είτε γιατί η περιοχή είχε κατακτηθεί χωρίς πόλεμο, είτε γιατί είχε μεγάλη οικονομική σημασία για το κράτος, είτε για άλλους λόγους. Η παρουσία ή μη μουσουλμανικού πληθυσμού σε έναν τόπο ή η ισχυροποίηση, λόγω της αύξησης του πλούτου, των χριστιανών κατοίκων στις περιοχές όπου συνυπήρχαν χριστιανικοί, μουσουλμανικοί και εβραϊκοί πληθυσμοί είχαν δημιουργήσει ένα πολύπλοκο σύστημα, με την κάθε θρησκευτική ομάδα, ακόμα και την

¹ Σχετικά με τον τρόπο εκλογής των δημογερόντων στις διάφορες επαρχίες βλ. Ευτυχία Λιάτα, «Οι Κοινότητες, ένας θεσμός με πολλές όψεις», σε *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού*, εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, τόμ. Β', σελ. 312-313.

² Σχετικά με τα καθήκοντα των κοινοτικών αρχόντων βλ. στο ίδιο, σελ. 320-321· Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουρερ, *Ο ελληνικός λαός. Δημόσιο, Ιδιωτικό και Εκκλησιαστικό Δίκαιο από την έναρξη του Αγώνα για την ανεξαρτησία έως την 31η Ιουλίου 1834*, Χαϊδελβέργη 1835 (μετάφραση Όλγα Ρουμπάκη 1976), τομ. Α', σελ. 66-67.

³ Για το σύστημα της συλλογικής ευθύνης και τις υποχρεώσεις των δημογερόντων σχετικά με την κατανομή των φορολογικών βαρών βλ. Ε. Λιάτα, ό.π., τόμ. Β', σελ. 321-322· Γιώργος Κοντογιώργης, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση στις ελληνικές κοινότητες της τουρκοκρατίας*, εκδ. Νέα Σύνορα Α.Α. Λιβάνη, Αθήνα 1982, σελ. 73-74· Σπύρος Ασδραχάς, «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην τουρκοκρατία», σε *περιοδικό Ιστορικά*, 1986, τόμ. Ε', σελ.45.

κάθε συνοικία, να αποτελεί ξεχωριστή κοινότητα.⁴ Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της Πελοποννήσου όπου οι Χριστιανοί και οι Μουσουλμάνοι όχι μόνον αποτελούσαν δυο ξεχωριστές κοινότητες, αλλά είχαν και διαφορετικό σύστημα εκλογής των κοινοτικών αρχόντων.

Στην Πελοπόννησο, οι κοινοτικοί άρχοντες των μουσουλμανικών κοινοτήτων, που ονομάζονταν αγιάνηδες, διορίζονταν από τον εκπρόσωπο της κεντρικής εξουσίας στην περιοχή, τον πασά. Οι αγιάνηδες διατηρούσαν ισόβια το αξίωμα τους. Ο τρόπος αυτός δεν ήταν θεσμικά κατοχυρωμένος αφού, θεωρητικά, η εκλογή τους θα έπρεπε να γίνεται από όλους τους μουσουλμάνους κατοίκους της κοινότητας. Το σύστημα αυτό εφαρμόστηκε στις μουσουλμανικές κοινότητες για μικρό χρονικό διάστημα⁵ και δεν γνωρίζουμε τον χρόνο κατά τον οποίο έπαυσε να λειτουργεί. Ίσως αυτό να οφείλεται στο ότι η κατάργησή του δεν προήλθε από την σουλτανική Κυβέρνηση αλλά, με το πέρασμα του χρόνου, επέπεσε σε αχρηστία εξ αιτίας της ισχυροποίησης ορισμένων οικογενειών που, αυτοδικαίως, ανέλαβαν τα ηνία των μουσουλμανικών κοινοτήτων.

Σε αντίθεση με τις μουσουλμανικές κοινότητες, στις χριστιανικές κοινότητες της Πελοποννήσου το σύστημα εκλογής των κοινοτικών αρχόντων ίσχυσε καθ' όλη την διάρκεια της Τουρκοκρατίας. Οι κάτοικοι της κάθε κοινότητας, χωριού, πόλης, ή κωμόπολης, εξέλεγαν έναν ή δύο δημογέροντες. Εκείνοι συνεδρίαζαν στην πρωτεύουσα της επαρχίας και προχωρούσαν στην εκλογή των προσώπων που θα εκπροσωπούσαν στην τουρκική εξουσία ολόκληρη την επαρχία. Δικαίωμα να θέσουν υποψηφιότητα είχαν μόνον οι εκλεγμένοι από τις κοινότητές τους δημογέροντες. Το σώμα που σχηματιζόταν, το Επαρχιακό Συμβούλιο, εξέλεγε, με τη σειρά του, δύο εκπροσώπους ολόκληρου του χριστιανικού πληθυσμού της Πελοποννήσου που ονομάζονταν Μοραγιάνηδες. Αυτοί εγκαθίσταντο στην πρωτεύουσα του πασαλικίου της Πελοποννήσου όπου έδρευε ο Πασάς και, μαζί με αυτόν και δύο αγιάνηδες που εκπροσωπούσαν ολόκληρο τον μουσουλμανικό πληθυσμό του πασαλικίου, αποτελούσαν το ανώτατο συμβούλιο της Πελοποννήσου.⁶

Τα καθήκοντα των δημογερόντων και των μελών του Επαρχιακού Συμβουλίου της Πελοποννήσου δεν διέφεραν από αυτά των κοινοτικών αρχόντων των άλλων ελληνικών επαρχιών, και για αυτά έχει γίνει λόγος παραπάνω. Το Επαρχιακό Συμβούλιο απέκτησε, συν τω χρόνω, τόσο μεγάλη

⁴ Μαρία Ευθυμίου, «Αντί προλόγου: Οι κοινότητες της ελληνικής χερσονήσου κατά την τουρκοκρατία. Μία απόπειρα σχηματικής κατάταξης στον χώρο, κατά την εσωτερική οικονομική και πολιτική τους λειτουργία», σε *Περιοδικό Εώς και Εσπέρια*, 2007, τόμ. 7, σελ. 240.

⁵ Για τους αγιάνηδες και τον τρόπο ανάληψης των καθηκόντων τους βλ. Γ. Κοντογιώργης, ό.π. σελ. 34· Αθανάσιος Φωτόπουλος, *Οι Κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά την δεύτερη τουρκοκρατία (1715-1821)*, Διδακτορική διατριβή 1995, σελ. 41.

⁶ Σχετικά με το σύστημα εκλογής των κοινοτικών αρχόντων των χριστιανικών κοινοτήτων της Πελοποννήσου, βλ. Α. Φωτόπουλος, ό.π. σελ. 41-47· Μιχαήλ Σακελαρίου, *Η Πελοπόννησος κατά την δεύτερη τουρκοκρατία (1715-1821)*, Αθήνα 1978, σελ. 130.

δύναμη που μπορούσε να απομακρύνει τον Τούρκο επαρχιακό Διοικητή (Βοεβόδα) όταν ερχόταν σε αντιπαράθεση μαζί του. Αυτό μπορούσε να γίνει είτε με την προσφυγή στον πασά -ο οποίος, συνήθως, έκανε δεκτό το αίτημα των αποτελούντων το Συμβούλιο προκρίτων- είτε με απόφαση του ίδιου του Συμβουλίου η οποία επικυρωνόταν από τον μουσουλμάνο ιεροδικαστή (καδή). Σε αυτήν την περίπτωση, το Συμβούλιο ήταν υποχρεωμένο να ενημερώσει τον πασά, ο οποίος λάμβανε την τελική απόφαση.⁷

Για τα νησιά δεν θα ειπωθούν εδώ πολλά πράγματα, γιατί γι' αυτά θα γίνει λόγος πιο αναλυτικά παρακάτω. Εδώ, αυτό που πρέπει να επισημανθεί είναι ότι το κάθε νησί είχε τη δική του διοικητική οργάνωση, στη βάση του συστήματος που εξυπηρετούσε καλύτερα τις κατά τόπους κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες. Ως προς το ερώτημα αν το κοινοτικό σύστημα είναι δημιούργημα των συνθηκών που έφερε η επιβολή της οθωμανικής κυριαρχίας ή προϋπήρχε, θα πρέπει να επισημάνουμε ότι δεν ίσχυαν τα ίδια δεδομένα για όλες τις περιοχές. Στα νησιά του Αιγαίου φαίνεται πως διατηρήθηκαν κάποιοι θεσμοί της περιόδου της Βενετοκρατίας και τις Φραγκοκρατίας, ιδίως τα πρώτα χρόνια μετά την οθωμανική κατάκτηση. Σε ορισμένα νησιά όπως η Νάξος, η Μύκονος ή η Αμοργός, οι τοπικοί άρχοντες διατήρησαν τον τίτλο που είχαν και επί Βενετοκρατίας. Βλέπουμε λοιπόν τους επικεφαλής των κοινοτήτων να ονομάζονται Καστελάνοι, Γουβερνάροι, ή Καπετάνιοι. Σε ορισμένα νησιά εξ άλλου διατηρήθηκε, για αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα, το προϋπάρχον φεουδαλικό καθεστώς. Σύμφωνα με αυτό, οι χωρικοί εξαρτώνταν από τους Φράγκους ή απογόνους των Φράγκων που κατείχαν τη γη, και ήταν υποχρεωμένοι να εργάζονται για αυτούς.⁸

Το κοινοτικό σύστημα αναπτύχθηκε στα νησιά περισσότερο από κάθε άλλη περιοχή του ελληνικού χώρου. Αυτό ήταν αποτέλεσμα της ευρείας αυτονομίας που απολάμβαναν τα περισσότερα, και της απουσίας μουσουλμανικού πληθυσμού από αυτά.⁹ Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης και η συνακόλουθη σύσταση κεντρικής ελληνικής Διοίκησης, οδήγησαν στην ανατροπή του έως τότε υπάρχοντος διοικητικού μηχανισμού. Τα νησιά του Αιγαίου επηρεάστηκαν πιο γρήγορα και πιο πολύ από αυτήν την αλλαγή. Άνθρωποι που είχαν μάθει να ζουν κάτω από ένα καθεστώς που τους επέτρεπε να αυτοδιοικούνται, με την κρατική εξουσία να είναι σχεδόν απύσχα, δεν ήταν εύκολο

⁷ Σχετικά με τα καθήκοντα και τα δικαιώματα των κοινοτικών αρχόντων της Πελοποννήσου βλ. Μ. Σακελαρίου, ό.π., σελ. 130-131· Α. Φωτόπουλος, ό.π., σελ. 45-47· Γκέοργκ Λούντβιχ Μάουρερ, ό.π., σελ. 68.

⁸ Απόστολος Βακαλόπουλος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Οι ιστορικές βάσεις της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας*. Θεσσαλονίκη 1976, τόμ. Β', σελ. 343-344.

⁹ Μ. Ευθυμίου, ό.π., σελ. 243· Γ. Λ. Μάουρερ, ό.π., σελ. 74-75· Ευάγγελος Γ. Ρόζος, *Οι νησιώτες του Αιγαίου στον Αγώνα. Θέση και κατάσταση των νησιωτών του Αιγαίου τις παραμονές του 1821. Η συμβολή και οι θυσίες τους στον Αγώνα*, Αθήνα 1971, σελ. 39.

να δεχθούν τον περιορισμό της εξουσίας των κοινοτικών αρχόντων.

Οι αντιδράσεις των νησιωτών έναντι των εκπροσώπων της κεντρικής Διοίκησης δεν είναι άσχετες με την γενικότερη πολιτική κατάσταση. Όπως θα έχουμε την ευκαιρία να δούμε στα κεφάλαια που ακολουθούν, οι συγκρούσεις των νησιωτών με την κεντρική Διοίκηση επηρεάστηκαν από πολλούς παράγοντες. Ο κυριότερος από αυτούς ήταν οι ηγεσίες των ναυτικών νησιών, δηλαδή της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, που ονομάστηκαν έτσι επειδή τα πλοία τους αποτελούσαν την κύρια δύναμη του ελληνικού στόλου.

Η πολιτική των ηγετικών ομάδων των Κυκλάδων συνδεόταν με αυτήν των ναυτικών νησιών. Αυτό δεν σημαίνει πως τα νησιά του Αιγαίου αποτελούσαν εξαρτήματα της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών. Αντίθετα, οι στρεφόμενες εναντίον της κεντρικής Διοίκησης και των εκπροσώπων της ηγετικές τους ομάδες επεδίωξαν, καθ' όλη τη διάρκεια της Επανάστασης, να διατηρήσουν την αυτονομία τους. Η πολιτική τόσο εκείνων όσο και των υποστηρικτών της κεντρικής Διοίκησης απέναντι στα τρία ναυτικά νησιά εξηράτο από την στάση που τα τελευταία κρατούσαν κάθε φορά απέναντι στις κατά καιρούς κεντρικές Κυβερνήσεις. Γι' αυτό βλέπουμε τα ίδια πρόσωπα άλλοτε να ακολουθούν με προθυμία τα κελεύσματά τους, και άλλοτε να υποστηρίζουν τους αντιπάλους τους ή να ενεργούν χωρίς να ζητούν την παρέμβασή τους. Παρόμοια είναι και η στάση των τριών ναυτικών νησιών απέναντι στους Αιγαιοπελαγίτες.

Βέβαια η πολιτική που ακολουθούν και οι δυο πλευρές η μια απέναντι στην άλλη δεν εξαρτώνταν μόνον από τις σχέσεις τους με την κεντρική Διοίκηση, αλλά και από άλλους εξ ίσου σημαντικούς παράγοντες όπως οι σχέσεις των ναυτικών νησιών μεταξύ τους και η οικονομική κατάσταση των ηγετικών τους ομάδων. Όταν παρουσιάζονταν αντιθέσεις ανάμεσα στα ναυτικά νησιά, ήταν επόμενο η σύμπραξή τους να γίνεται δύσκολη. Η έλλειψη συνεργασίας οδηγούσε αναπόφευκτα στην αδράνεια ή τουλάχιστον στη μείωση της ισχύος του ελληνικού στόλου. Αυτό δεν ήταν δυνατόν να μην γίνει αντιληπτό από τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου είτε αυτοί ανήκαν στους υποστηρικτές, είτε στους αντιπάλους της κεντρικής Διοίκησης. Φυσικό ήταν, όταν παρουσιαζόταν έλλειψη ενεργητικότητας από τα τρία ναυτικά νησιά, τα ταραχοποιά στοιχεία των υπολοίπων νήσων -είτε επρόκειτο για αντιδιοικητικούς ή φιλότουρκους, είτε για κακοποιούς- να ενθαρρύνονται.

Δεν είναι τυχαίο το ότι οι πιο σοβαρές συγκρούσεις στο εσωτερικό των νησιών παρατηρούνται σε περιόδους αντιπαραθέσεων μεταξύ των τριών ναυτικών νησιών. Συνήθως, οι προστριβές οφείλονταν στη κατανομή των χρηματικών απαιτήσεων που έστελνε στα νησιά η ελληνική κεντρική Διοίκηση για τη συντήρηση του τρινησίου στόλου. Τα χρήματα αυτά, όπως θα δούμε, προέρχονταν κυρίως από τους φόρους που πλήρωναν οι κάτοικοι των νησιών του Αιγαίου. Δεν μπορούμε να παραγνωρίσουμε τη συνεισφορά σε χρήμα των προκρίτων των ναυτικών νησιών,

όμως η οικονομική υποστήριξη από το κράτος ήταν απαραίτητη. Έχοντας στον νου μας αυτά τα δεδομένα, πρέπει να εξετάσουμε την σχέση ανάμεσα στα τρία ναυτικά νησιά και σε αυτά του Αιγαίου πελάγους καθώς και την πολιτική που ακολούθησαν οι δυο πλευρές καθ' όλη την διάρκεια του Αγώνα της Ανεξαρτησίας.

Το πόσο σημαντική ήταν για τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου πελάγους η οικονομική ευρωστία των τριών ναυτικών νησιών φάνηκε κατά τα τελευταία τρία χρόνια πριν την ανάληψη της εξουσίας από τον Ιωάννη Καποδίστρια. Κατά την περίοδο αυτήν, οι ελληνικές Κυβερνήσεις δεν ήταν σε θέση να χρησιμοποιήσουν στις πολεμικές επιχειρήσεις σε ξηρά και θάλασσα όλους όσοι θα μπορούσαν να συμμετάσχουν σε αυτές. Αιτία ήταν η ανυπαρξία των αναγκαίων για την μισθοδοσία τους χρημάτων. Παρόμοια προβλήματα αντιμετώπισαν κατά την ίδια περίοδο και οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών. Το αποτέλεσμα ήταν η εξάπλωση της πειρατείας στο Αιγαίο που, όπως θα δούμε, έκανε την ζωή των νησιωτών αφόρητη και αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα για την ανατροπή των έως τότε δεδομένων τόσο στις σχέσεις των Αιγαιοπελαγιτών με την κεντρική Διοίκηση και τα τρία ναυτικά νησιά, όσο και στην λειτουργία των κοινοτήτων.

Ένα ακόμα σημαντικό στοιχείο που θα γίνει προσπάθεια να αναδειχθεί είναι η σημασία που είχαν για την στάση των ηγετικών ομάδων των νησιών του Αιγαίου απέναντι στην κεντρική Διοίκηση οι ενδοκοινοτικές αντιπαράθεσεις. Στα νησιά που πρωταγωνίστησαν στις κατά καιρούς ταραχές, βλέπουμε πως οι φατριασμοί που παρατηρούνται στο εσωτερικό τους συνδέονται με τις συγκρούσεις με την κεντρική Διοίκηση. Το ζήτημα αυτό είναι αρκετά πολύπλοκο αφού δεν μπορούμε να εντάξουμε τους υποστηρικτές αλλά και τους αντιπάλους του διοικητικού συστήματος που θέσπισε η ελληνική επαναστατική Διοίκηση σε κάποια ιδεολογική ή κοινωνική ομάδα. Επίσης, εξετάζοντας τα γεγονότα που έλαβαν χώρα στα νησιά δεν μπορούμε να είμαστε βέβαιοι πως οι ενέργειες των προσώπων που ενεπλάκησαν στις κατά καιρούς συγκρούσεις σχετίζονταν με ενδοκοινοτικές αντιπαλότητες του παρελθόντος ή με την στάση τους απέναντι στην Επανάσταση.

Είναι γεγονός ότι στην Νάξο, την Τήνο και την Σάμο οι αντιθέσεις έχουν την βάση τους σε συγκρούσεις των προεπαναστατικών χρόνων. Στην Σάμο μάλιστα υπάρχει και το στοιχείο της κοινωνικής και ιδεολογικής τοποθέτησης, αφού οι αντιμαχόμενοι ανήκουν σε διαφορετικές κοινωνικές ομάδες. Αντίθετα, σε νησιά όπως η Σαντορίνη, η Άνδρος και η Σίφνος, οι εσωτερικές αντιπαράθεσεις σχετίζονταν, ως φαίνεται, με την σύσταση ελληνικής Διοίκησης και την έναρξη της Επανάστασης. Βλέπουμε π.χ. στην Νάξο και στην Άνδρο, τους προκρίτους που είχαν δείξει πως ήταν πρόθυμοι να υποταχθούν στους Τούρκους να συνεργάζονται με τους εκπροσώπους της ελληνικής Διοίκησης για να αντιμετωπίσουν τους πολιτικούς τους αντιπάλους. Οι τελευταίοι, από την άλλη μεριά, ενώ είχαν φανεί πρόθυμοι να συμμετάσχουν στην Επανάσταση, στρέφονται

ενάντια στους εκπροσώπους της ελληνικής Κυβέρνησης. Το αντίθετο συμβαίνει στην Σαντορίνη. Εκεί, αυτοί που στράφηκαν εναντίον των εκπροσώπων της ελληνικής Διοίκησης ήταν εκείνοι που είχαν φανεί πρόθυμοι να υποταγούν στους Τούρκους. Η στάση των προσώπων που έπαιζαν κάποιον ρόλο στην πολιτική ζωή του κάθε νησιού εξαρτώνταν από το εάν οι ανατροπές που έφερνε η επικράτηση της Επανάστασης ανταποκρίνονταν στις προσδοκίες τους.

Οι εξελίξεις που παρατηρήθηκαν στον νησιωτικό χώρο κατά την Επανάσταση δεν ήταν άσχετες με την γενικότερη πολιτική κατάσταση των επαναστατημένων περιοχών. Στην Πελοπόννησο, που ήταν η καρδιά της Επανάστασης, παρατηρήθηκαν παρόμοια φαινόμενα. Το 1822, η εξουσία των εκεί προκρίτων και κληρικών όχι μόνον δεν αμφισβητήθηκε αλλά, αντίθετα, η Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου διετήρησε την Πελοποννησιακή Γερουσία η οποία, κατά τον τρόπο αυτόν, λειτουργούσε παράλληλα με την ψηφισθείσα κεντρική Διοίκηση. Στην φάση αυτή, η απειλή για την προουχοντική τάξη ήταν οι ισχυροποιημένοι λόγω του πολέμου 'στρατιωτικοί', και ιδίως ο ισχυρότερος από αυτούς Θεόδωρος Κολοκοτρώνης. Οι 'στρατιωτικοί' δεν επεδίωκαν την εξάλειψη της δύναμης των προουχόντων αλλά την μείωσή της, και την συμμετοχή και των ίδιων στην διοίκηση τόσο σε τοπικό, όσο και σε εθνικό επίπεδο. Η κεντρική Διοίκηση υποστήριζε την διατήρηση της ισχύος των 'πολιτικών', δηλ. των προκρίτων και των κληρικών, σε τοπικό επίπεδο, και τον παραγκωνισμό των 'στρατιωτικών', τοσούτο μάλλον καθώς οι πρόκριτοι, με την έναρξη της Επανάστασης, είχαν δημιουργήσει ένοπλα σώματα από συντοπίτες τους. Η εξέλιξη αυτή προκάλεσε την αντίδραση του Κολοκοτρώνη και την αντιπαράθεση του ίδιου και των υποστηρικτών του με την κεντρική Διοίκηση και τους προκρίτους.¹⁰ Αντίθετα, το 1824 που η κεντρική Διοίκηση επεδίωξε την εξάλειψη ή, τουλάχιστον, τον περιορισμό της δύναμης των τοπικών παραγόντων, πολιτικών και στρατιωτικών, οι άλλοτε αντίπαλοι συμμάχησαν στην Πελοπόννησο, σε μια προσπάθεια να εμποδίσουν την πλήρη ανατροπή των έως τότε δεδομένων - σε τοπικό επίπεδο, έστω.¹¹

Στα κεφάλαια που ακολουθούν θα γίνει προσπάθεια να δοθεί πιο σαφής εικόνα των ανατροπών που έφερε στα νησιά η Ελληνική Επανάσταση και του ρόλου που έπαιζαν οι ηγετικές τους ομάδες στην διαμόρφωση του πολιτικού σκηνικού της επαναστατημένης Ελλάδας.

¹⁰ Νικόλαος Ροτζώκος, *Επανάσταση και εμφύλιος στο εικοσιένα*, Αθήνα 1997, σελ. 32-34 .

¹¹ Στο ίδιο, σελ. 153-154.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α΄

Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές συνθήκες στον νησιωτικό χώρο στα χρόνια της Τουρκοκρατίας και η προετοιμασία σε αυτόν της Ελληνικής Επανάστασης.

Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, τα νησιά του Αιγαίου, ενώ στην πλειοψηφία τους απετέλεσαν ενιαία διοικητική μονάδα, δεν είχαν όλα το ίδιο καθεστώς και τις ίδιες κοινωνικές δομές. Το καθεστώς του κάθε νησιού αποφασιζόταν από την οθωμανική κεντρική Διοίκηση με βάση τη σημασία που αυτό είχε για την Αυτοκρατορία ή τον τρόπο με τον οποίο είχε κατακτηθεί. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν αυτό της βενετοκρατούμενης Τήνου που, το 1715, είχε, μετά από στενή πολιορκία, παραδοθεί, με συνθήκη, στους Οθωμανούς. Ο Γ. Αμυράλης γράφει σχετικά με αυτό το θέμα τα εξής: *Μεταξύ τῶν ὄρων τῆς συνθήκης ἦσαν καὶ οἱ ἐξῆς: Οἱ Τήνιοι εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ ἀσκοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς θρησκείας των, νὰ ἔχουν ἴδιον Ἑλληνα Ἐπίσκοπον καὶ Δημογεροντίαν ἐκλεγομένην ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ὁ κτηματικὸς φόρος δεν θὰ εἰσπράττεται ὑπὸ Τούρκου εἰσπράκτορος, ἀλλὰ δι' ἀντιπροσώπου τῶν Τηνίων καὶ θὰ ἀποστέλλεται εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην. Ἐπίσης ἄλλο σπουδαῖον προνόμιον ἦτο ὅτι ὁ «πηγαινοερχόμενος τὰς νήσους Τουρκικὸς στόλος εσπερείτο τοῦ δικαιώματος νὰ ἐπιφορτίζη τοὺς Τηνίους με χρηματικὰς ἐνοχλήσεις ἢ ἀγγαρείας ἢ φορολογίας. Καὶ ὄχι μόνον μετὰ τοῦ στόλου νὰ μὴν ἀράζωσιν ἐν Τήνῳ οἱ Τούρκοι, ἀλλὰ καὶ δώδεκα μίλια μακρὰν αὐτῆς νὰ πλέωσι».¹² Τα περισσότερα από τα νησιά αυτά διοικούνταν από ντόπια ολιγαρχία η οποία δεν είχε σε όλα τα ίδια χαρακτηριστικά. Ωστόσο, υπήρχαν και κάποιες εξαιρέσεις, όπως π.χ. τα Ψαρά που είχαν δημοκρατικό καθεστώς.*

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση συγκεκριμένων παραδειγμάτων, είναι απαραίτητο να δοθεί μια γενική εικόνα του τρόπου λειτουργίας του κοινοτικού συστήματος στα νησιά και της θέσης τους στα πλαίσια του οθωμανικού κράτους. Μπορεί, όπως είπαμε, το κάθε νησί να είχε το δικό του κοινοτικό σύστημα, υπήρχαν όμως και κάποια κοινά σημεία. Σε όλα σχεδόν τα νησιά, την εξουσία ασκούσε ένα σώμα εκλεγμένων δημογερόντων που η θητεία του ήταν ενιαύσιος. Τα κριτήρια για την εκλογή κάποιου στο αξίωμα του δημογέροντα ήταν στα περισσότερα νησιά τα ίδια. Ο υποψήφιος δημογέροντας έπρεπε να ανήκει στους πλουσιότερους, άρα και στους ισχυρότερους κατοίκους του τόπου και, στις λίγες περιπτώσεις που αυτό δεν ήταν απαραίτητο όπως π.χ. στα Ψαρά, ήταν αναγκαίο να έχει αποκτήσει κύρος στην τοπική κοινωνία μέσω της εργασίας του. Αυτά βέβαια δεν αρκούσαν, αφού όσο πλούσιος και ισχυρός και αν ήταν κανείς δεν μπορούσε να διεκδικήσει τη θέση του δημογέροντα εάν δεν ήταν ντόπιος. Επίσης στα περισσότερα νησιά, παρουσιάζεται, τουλάχιστον από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, το φαινόμενο του διορισμού από την Υψηλή Πύλη ενός Γενικού Διοικητή. Η συνεργασία του Γενικού Διοικητή με

12 Γεώργιος Αμυράλης, *Η συμβολή της Τήνου εις την απελευθέρωσιν του έθνους*, Αθήνα 1972, σελ. 11.

τους δημογέροντες ήταν απαραίτητη για να είναι εφικτή η εύρυθμη λειτουργία της κοινότητας.

Τα καθήκοντα των δημογερόντων και του Γενικού Διοικητή ήταν παντού τα ίδια, δηλαδή η συγκέντρωση των αναγκαίων για την πληρωμή των φόρων χρημάτων και η διατήρηση της τάξης στον τόπο. Ως προς την ένταξη των νησιών στο οθωμανικό διοικητικό σύστημα, θα πρέπει να επισημανθεί πως το καθένα δεν αποτελούσε ξεχωριστή επαρχία. Οι Κυκλάδες, μετά την κατάκτησή τους από τους Οθωμανούς το 1537, διατήρησαν την διοικητική τους αυτοτέλεια. Η εξουσία του Δούκα των νησιών αναγνωρίστηκε από την Πύλη, με τον ίδιο να καθίσταται φόρου υποτελής στον Σουλτάνο.¹³ Το 1566, τα νησιά ενσωματώθηκαν πλήρως στο οθωμανικό κράτος, με τον Σουλτάνο να διορίζει στη θέση του Μπέη τον εβραίο ευνοούμενο του Ιωσήφ Νάζη, ο οποίος ήταν υποχρεωμένος να του πληρώνει φόρο υποτέλειας όπως έκαναν οι τελευταίοι Δούκες. Ο Νάζη δεν πήγε ποτέ στην επαρχία του, αλλά παρέμεινε στην Κωνσταντινούπολη διοικώντας τα νησιά μέσω διορισμένου από αυτόν αντιπροσώπου.¹⁴

Μετά τον θάνατο του Νάζη το 1579, οι κάτοικοι των νησιών επεδίωξαν την αλλαγή του διοικητικού συστήματος, και πέτυχαν, το 1580, την έκδοση ενός αχτναμέ (προνομιακού ορισμού) που τους εξασφάλιζε σημαντικά προνόμια. Σύμφωνα με αυτόν, τα νησιά καθίσταντο και επίσημα σαντζάκι (επαρχία) της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Ο διοικητής της επαρχίας είχε τον τίτλο του Σαντζάκ Μπέη, ενώ διοριζόταν και ένας καδής. Όπως φαίνεται από τον κατάλογο των Σαντζάκ Μπέηδων που δημοσιεύει ο Απόστολος Βακαλόπουλος στον Β΄ τόμο της Ιστορίας του Νέου Ελληνισμού, οι περισσότεροι ήταν Χριστιανοί. Τα σημαντικότερα προνόμια που παρείχε ο αχτναμές στους κατοίκους των Κυκλάδων ήταν τα εξής: απαλλάσσονταν από κάθε άλλον φόρο εκτός από το χαράτσι και τη δεκάτη· εξασφάλιζαν τη διατήρηση των περιουσιών τους, με τον Σαντζάκ Μπέη και τον καδή να μην έχουν δικαίωμα να τους αφαιρέσουν οτιδήποτε τους ανήκε· απαλλάσσονταν από οποιασδήποτε μορφής αग्γαρείες· μπορούσαν να εξάγουν τα προϊόντα τους χωρίς να πληρώνουν τέλη· μπορούσαν να επιλύουν τις μεταξύ τους διαφορές σύμφωνα με τα τοπικά έθιμα χωρίς, όμως, να εμποδίζεται η προσφυγή τους στον καδή· είχαν το δικαίωμα να επισκευάζουν τις εκκλησίες τους.¹⁵

Με το πέρασμα του χρόνου, το καθεστώς στα περισσότερα νησιά άλλαξε αφού, σταδιακά, υπήχθησαν διοικητικά στον Καπουδάν Πασά (Ναύαρχο του Οθωμανικού στόλου) που χρησιμοποιούσε σαν διαμεσολαβητή ανάμεσα σε αυτόν και τους ντόπιους τον -συνήθως Φαναριώτη, άρα Χριστιανό Ορθόδοξο- Δραγομάνο του στόλου (διερμηνέα του Καπουδάν Πασά) ο

¹³ Ιωάννης Χασιώτης, «Οι Έλληνες, το πρόβλημα της ανεξαρτησίας και οι πολεμικές συγκρούσεις στον ελληνικό χώρο», σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1974, τόμ. Ι΄, σελ. 299.

¹⁴ Στο ίδιο, σελ. 305· Α. Βακαλόπουλος, ό.π., τόμ. Β΄, σελ. 347.

¹⁵ Σχετικά με τον αχτναμέ του 1580 βλ. Α. Βακαλόπουλος, ό.π., τόμ. Β΄, σελ. 347· Ελένη Κούκου, *Οι κοινοτικοί θεσμοί των Κυκλάδων κατά την Τουρκοκρατία, Ανέκδοτα έγγραφα*, Αθήνα 1989, σελ. 27-40.

οποίος είχε διευρυμένες εξουσίες, ιδίως από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα. Ο Δραγομάνος του στόλου, ενεργώντας ως εκπρόσωπος του Καπουδάν Πασά, ήταν υποχρεωμένος να αποστέλλει στα νησιά τα διατάγματα που εκείνος εξέδιδε σχετικά με το ποσό που το κάθε νησί υποχρεωνόταν να πληρώσει ως ετήσιο φόρο στην Υψηλή Πύλη. Είχε όμως την δυνατότητα να επεμβαίνει, ως εκπρόσωπος των νησιωτών, στον Καπουδάν Πασά και, συχνά, πετύχαινε είτε την μείωση του ποσού που κάποιο νησί έπρεπε να πληρώσει, είτε την αλλαγή προς όφελος των νησιωτών της προθεσμίας που εκείνοι είχαν για να αποστείλουν τους φόρους. Ακόμα είχε και δικαστικές αρμοδιότητες, γι' αυτό το ζήτημα όμως θα γίνει λόγος στο οικείο κεφάλαιο.¹⁶

Δεν ήταν όμως όλα τα νησιά κάτω από την εξουσία του Καπουδάν Πασά. Ορισμένα -όπως η Άνδρος, η Χίος, η Τήνος, η Σάμος, η Ρόδος- είχαν παραχωρηθεί από τον Σουλτάνο ως ιδιοκτησία σε μέλη της σουλτανικής οικογένειας, σε Οθωμανούς αξιωματούχους ή σε ιερά μουσουλμανικά ιδρύματα. Τα παραχωρηθέντα σε συγκεκριμένα πρόσωπα μέρη ονομάζονταν 'τιμάρια' ή 'χάσια', ενώ τα παραχωρούμενα σε ιερά ιδρύματα 'βακούφια'. Οι κάτοικοι των νησιών αυτών απολάμβαναν φορολογικά και άλλα προνόμια. Στα μεγαλύτερα όμως από αυτά, όπως π.χ. στην Χίο και την Ρόδο, διατηρούνταν τουρκικά στρατεύματα και την εξουσία ασκούσε Τούρκος διοικητής, κάτι που δεν συνέβαινε στα περισσότερα νησιά του Αιγαίου.¹⁷ Αυτή η πολυδιάσπαση, σε συνδυασμό με την έλλειψη μέσων που θα επέτρεπαν την ευκολότερη επικοινωνία των διαφόρων περιοχών μεταξύ τους, είχε σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη τοπικιστικού τρόπου σκέψης μεταξύ των ελληνικών πληθυσμών.¹⁸

Παρόλα ταύτα, η ύπαρξη αυτού του καθεστώτος είχε και τις θετικές πλευρές της. Το καθεστώς εσωτερικής αυτονομίας που απολάμβαναν τα περισσότερα νησιά επέτρεψε σε τρία από αυτά - στην Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά- να αναπτύξουν το εμπόριο σε μεγάλο βαθμό και πολλοί από τους κατοίκους τους να αποκτήσουν αξιοσημείωτο πλούτο.¹⁹ Αυτό ήταν αποτέλεσμα της αναστάτωσης που έφερε στην Ευρώπη η έκρηξη της Γαλλικής Επανάστασης το 1789, που οδήγησε στο ξέσπασμα πολεμικών συγκρούσεων ανάμεσα στις μεγάλες δυνάμεις. Τα αγγλικά και γαλλικά εμπορικά πλοία δεν μπορούσαν πια να κινούνται ελεύθερα, και αυτά των Υδραίων των

¹⁶ Σχετικά με τις αρμοδιότητες του Καπουδάν Πασά και του Δραγομάνου του στόλου βλ. Βασίλειος Σφυρόερας. *Οι Δραγομάνοι του στόλου: ο θεσμός και οι φορείς*, Αθήνα 1965, σελ. 23-29.

¹⁷ Σχετικά με το καθεστώς των τιμαρίων και των βακουφίων βλ. Γ. Κοντογιώργης, ό.π., σελ. 50-52. Ευ. Ρόζος. «Οι νησιώτες του Αιγαίου...», ό.π., σελ. 35-36.

¹⁸ Σχετικά με το πνεύμα του τοπικισμού και τις συνέπειές του στην πορεία της Ελληνικής Επανάστασης βλ. Παναγιώτης Πιτινέλης, *Πολιτική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, Παρίσι 1927, σελ. 52.

¹⁹ Σχετικά με την άνθηση του εμπορίου στα τρία αυτά νησιά, βλ. Δημήτριος Σπανός. *Η συμβολή των Ψαρών εις την επιτυχίαν της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 1958, σελ. 23-25. Κωνσταντίνος Νικόδημος, *Υπόμνημα περί της νήσου Ψαρών*, Αθήνα 1862, τόμ. Α', σελ. 60-65. Αναστάσιος Ορλάνδος, *Ναυτικά, ήτοι Ιστορία των κατά τον υπέρ ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγώνα πεπραγμένων υπό των τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσών*, Αθήνα 1869, σελ. 17-19, 36. Αναστάσιος Ορλάνδος, *Περί της νήσου Πέτσας ή Σπετσών*, Πειραιεύς 1877, σελ. 35-37. Αντώνιος Λιγνός, *Ιστορία της νήσου Ύδρας από της αρχαιότητος μέχρι της επανάστασης του 1821*, Αθήνα 1946, τόμ. Α', σελ. 79-84. Αντώνιος Μιαούλης, *Ιστορία της νήσου Ύδρας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της εν έτει 1821 εκραγείσης Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 1874, σελ. 51-53. Τρύφων Κωνσταντινίδης, *Καράβια, καπετάνιοι και συντροφοναύται, 1800-1830. Εισαγωγή εις την ιστορίαν των ναυτικών επιχειρήσεων του Αγώνος*, εκδ. Ιστορική Υπηρεσία Β.Ν., Αθήνα 1954, σελ. 59-64.

Σπετσιωτών και των Ψαριανών κυριάρχησαν στην Μεσόγειο. Ιδιαίτερα επωφελής ήταν για τους νησιώτες η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή του 1774, με την οποία έληξε ο ρωσοτουρκικός πόλεμος που είχε ξεσπάσει το 1768. Ένας από τους όρους της συνθήκης προέβλεπε πως οι χριστιανοί υπήκοοι της οθωμανικής αυτοκρατορίας που θα ύψωναν στα πλοία τους την ρωσική σημαία θα μπορούσαν να εμπορεύονται ελεύθερα χωρίς να παρενοχλούνται από τις οθωμανικές αρχές. Η εξέλιξη αυτή επέτρεψε στους Έλληνες εμπόρους -και ιδίως στους Υδραίους, τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς- να επεκτείνουν την δραστηριότητά τους όχι μόνον εντός των ορίων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας αλλά και έξω από αυτήν φτάνοντας μέχρι την Αμερική. Οι Έλληνες έμποροι, όμως, δραστηριοποιήθηκαν κυρίως στα λιμάνια της Μεσογείου σπάζοντας, συχνά, τον αποκλεισμό που είχαν επιβάλει οι Άγγλοι στα γαλλικά λιμάνια, αλλά και σε αυτά της Ιταλίας και της Ισπανίας που βρίσκονταν υπό γαλλική κατοχή.

Οι ριψοκίνδυνες αυτές επιχειρήσεις επέφεραν τεράστια κέρδη, και οι οικονομικές δυνατότητες των κατοίκων των τριών νησιών αυξήθηκαν σε μεγάλο βαθμό.²⁰ Από τα τρία προαναφερθέντα νησιά, η Ύδρα ήταν αυτή που είχε τα πρωτεία. Αυτό οφειλόταν στην πολιτική που οι πρόκριτοι του νησιού εφάρμοσαν κατά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο (1768-1774). Οι Ρώσοι υποκίνησαν επανάσταση των Ελλήνων το 1770, στην οποία οι Υδραίοι αρνήθηκαν να συμμετάσχουν, και αναγκάστηκαν να δεχθούν την εγκατάσταση ρωσικών αρχών στο νησί τους μόνον όταν ο Ναύαρχος του ρωσικού στόλου Αλέξιος Ορλώφ κατέσχεσε τα πλοία τους. Παράλληλα, όμως, έστειλαν αναφορά στον Καπουδάν Πασά ζητώντας του συγχώρεση και εξιστορώντας του όλα όσα είχαν συμβεί. Ο Καπουδάν πασάς δέχθηκε την συγγνώμη των Υδραίων και, έτσι, εκείνοι απέφυγαν τα αντίποινα των Τούρκων διατηρώντας παράλληλα καλές σχέσεις και με τους Ρώσους. Έτσι, ανεφοδίαζαν και τους δυο στόλους εξασφαλίζοντας την συνέχιση της εμπορικής τους δραστηριότητας, χωρίς να φοβούνται παρενοχλήσεις από κανέναν εκ των δυο αντιπάλων.²¹ Σε αντίθεση με τους Υδραίους, οι Σπετσιώτες και οι Ψαριανοί συμμετείχαν στην Επανάσταση του 1770, με αποτέλεσμα οι Σπέτσες να καταστραφούν ολοσχερώς από τους Τουρκαλβανούς και να χρειασθούν αρκετόν καιρό για να συνέλθουν από αυτήν την συμφορά,²² ενώ οι Ψαριανοί σώθηκαν χάρις στην βοήθεια που τους παρείχε ο Δραγομάνος του στόλου Νικόλαος Μαυρογένης, ο οποίος έπεισε τον Καπουδάν πασά Χασάν να τους συγχωρήσει.²³

Σημαντική βοήθεια στην ανάπτυξη της εμπορικής ναυτιλίας των τριών νήσων προσέφερε

²⁰ Α. Ορλάνδος, «Περί της νήσου Πέτσας...», ό.π., σελ. 36· Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 80· Α. Μιαούλης, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 51-54.

²¹ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 28· Α. Μιαούλης, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 44-46.

²² Σχετικά με την καταστροφή των Σπετσών και την συνακόλουθη καθυστέρηση της ανάπτυξης του εμπορίου τους βλ. Α. Ορλάνδος, «Περί της νήσου Πέτσας...», ό.π., σελ. 29-30· του ίδιου, «Ναυτικά...», ό.π., σελ. 15-17.

²³ Δ. Σπανός, «Η συμβολή των Ψαριανών...», ό.π., σελ. 38-40· Κ. Νικοδήμος, «Υπόμνημα περί της νήσου...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 37-39.

και η συνεργασία τους με τους Πελοποννησίους και τους Χιώτες κεφαλαιούχους. Οι πρώτοι επένδυναν τα κέρδη που αποκόμιζαν από την πώληση των προϊόντων που παρήγαγαν, κυρίως των σιτηρών, και γίνονταν συνιδιοκτήτες εμπορικών πλοίων. Οι δεύτεροι μίσθωναν πλοία και ναύτες μεταφέροντας τα προϊόντα που πουλούσαν στις αγορές της Δυτικής Ευρώπης ή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.²⁴

Εκτός από τα τρία προαναφερθέντα νησιά, το εμπόριο είχε γνωρίσει άνθιση και σε αρκετά νησιά των Κυκλάδων, π.χ. στην Τήνο, την Σαντορίνη, την Σίφνο, την Άνδρο, αλλά και σε άλλα όπως ήταν η Χίος, η Σάμος και η Κρήτη. Οι Χιώτες, από τα μέσα του 18^{ου} αιώνα, άρχισαν να ασχολούνται συστηματικά με το εμπόριο. Οι περισσότεροι έδρευαν είτε στην Σμύρνη, που είχε γίνει ένας από τους σημαντικότερους εμπορικούς κόμβους της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, είτε σε λιμάνια της Δυτικής Ευρώπης όπως ήταν η Τεργέστη. Συχνά, οι εγκατεστημένοι στην Σμύρνη Χιώτες έμποροι συνεργάζονταν με τους ευρισκόμενους στην Δύση συμπατριώτες τους άλλοτε συνεταιριζόμενοι με αυτούς και άλλοτε χρησιμοποιώντας τους ως πράκτορες που αναλάμβαναν την πώληση των εξαγόμενων από την Ανατολή προϊόντων ή την προώθηση των εισαγόμενων από τις χώρες της Δυτικής Ευρώπης.²⁵

Η εμπλοκή της Ολλανδίας στον πόλεμο της Αμερικανικής ανεξαρτησίας (1775-1783) και ο αποκλεισμός των λιμανιών της χώρας αυτής από τον βρετανικό στόλο κατέστησε αδύνατη την εκεί δια θαλάσσης εισαγωγή προϊόντων και ανάγκασε τους εμπορικούς οίκους της χώρας να συνεργασθούν με τους εγκατεστημένους στην Σμύρνη ή και τα ιταλικά λιμάνια Χιώτες εμπόρους ούτως ώστε να φθάνουν προϊόντα δια ξηράς στην Ολλανδία. Παραλλήλως, οι Χιώτες έμποροι κατόρθωσαν να εκτοπίσουν, από το 1780 και μετά, τους Ολλανδούς εμπόρους στην Σμύρνη πουλώντας το εισαγόμενο από την Ολλανδία ύφασμα σε εξαιρετικές τιμές για τους κατοίκους της Σμύρνης και άλλων περιοχών της Ανατολής.²⁶ Οι εξελίξεις αυτές ισχυροποίησαν τους Χιώτες εμπόρους και έδωσαν την δυνατότητα σε όσους από αυτούς ήταν εγκατεστημένοι έξω από το νησί και είχαν αποκτήσει σημαντικό πλούτο να αναλάβουν την κατασκευή αξιόλογων έργων στον τόπο τους (νοσοκομεία, σχολεία και άλλα) δίνοντας, έτσι, την ευκαιρία στους ευρισκόμενους στην πατρίδα τους συντοπίτες τους να ζουν κάτω από εξαιρετικές, για τα δεδομένα της εποχής, συνθήκες.²⁷

Από την άλλη, κάτοικοι των Κυκλάδων εκμεταλλεύθηκαν, από το 1774, τα πλεονεκτήματα

²⁴ Έλενα Φραγκάκη- Syrett, *Οι Χιώτες έμποροι στις διεθνείς συναλλαγές 1750-1850*, Αθήνα 1995, σελ. 34-35. Αλεξάνδρα Παπαδοπούλου, *Ναυτιλιακές επιχειρήσεις, διεθνή δίκτυα και θεσμοί στην σπετσιώτικη εμπορική ναυτιλία 1830-1870. Οργάνωση διοίκηση, και στρατηγική*, (Διδακτορική διατριβή 2009), σελ. 57. Λ. Χουμανίδης, «Περί της οικονομίας και ναυτιλίας των τριών νήσων Ύδρας, Σπετσών και Ψαρών κατά την τουρκοκρατίαν», σε *Περιοδικό Επιστημονική Επετηρίς της Ανωτάτης Σχολής Πολιτικών Επιστημών*, 1971-1972, σελ. 184.

²⁵ Έλενα Φραγκάκη – Syrett, *Το εμπόριο της Σμύρνης τον 18^ο αιώνα 1700-1820*, (μετάφραση Δ. Σωτηρόπουλος), Αθήνα 2010, σελ. 337-339.

²⁶ Ε. Φραγκάκη -Syrett, «Οι Χιώτες έμποροι...», ό.π., σελ.34· της ίδιας, «*Το εμπόριο της Σμύρνης...*», ό.π., σελ. 327- 328.

²⁷ Της ίδιας, «*Οι Χιώτες έμποροι...*», ό.π., σελ. 32· Μιχαήλ Σακελαρίου, *Ένας συνταγματικός δημοκράτης ηγέτης κατά την Επανάσταση του '21: ο Γ. Λογοθέτης Λυκούργος της Σάμου, 1772-1850*, εκδ. Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, Ηράκλειο 2014, σελ. 126-127.

που τους παρείχε η συνθήκη του Κιουτσούκ Καϊναρτζή και, μέσα σε λίγα χρόνια, κατόρθωσαν να δημιουργήσουν εμπορικούς στόλους παρότι η κοινωνία στα νησιά αυτά παρέμενε, κατά κύριο λόγο, αγροτική. Η εμπορική δραστηριότητα πολλών απ' τους κατοίκους των Κυκλάδων είχε ως αποτέλεσμα την οικονομική ανάπτυξη ορισμένων νησιών, όπως π.χ. της Τήνου και της Σαντορίνης, που γίνεται φανερή από τα υπάρχοντα στοιχεία. Έμποροι Τηνιακοί είχαν εγκατασταθεί σε περιοχές της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ή σε χώρες της Δυτικής Ευρώπης όπου υπήρχαν ελληνικές κοινότητες, και αρκετοί από εκείνους που κατόρθωσαν να πλουτίσουν φρόντιζαν, όπως και οι Χιώτες, να χρηματοδοτούν την κατασκευή στον τόπο τους κοινωφελών έργων, όπως π.χ. σχολεία και εκκλησίες.²⁸ Μια τέτοια περίπτωση ήταν ο Ιάκωβος Παξιμάδης και ο ανιψιός του Μιχαήλ. Τα δύο αυτά μέλη της οικογένειας Παξιμάδη οικοδόμησαν τον ευρισκόμενο μέσα στην Εκκλησιαστική Σχολή ιερό ναό αφιερωμένο στους Τρεις Ιεράρχες²⁹, (περισσότερες πληροφορίες για την οικογένεια αυτήν και την δραστηριότητα της τόσο πριν όσο και κατά την διάρκεια της επανάστασης του 1821 βλέπε παρακάτω). Στην Τήνο, εξάλλου, από το 1806 φαίνεται να αυξάνεται ο φόρος που το νησί ήταν υποχρεωμένο να πληρώνει στην Πύλη, κάτι που σημαίνει πως οι κάτοικοι του ήταν σε καλύτερη οικονομική κατάσταση σε σχέση με το παρελθόν.³⁰

Στην Σαντορίνη, η οικονομική ισχυροποίηση των κατοίκων της φαίνεται από την αύξηση που παρουσίασε το ναυτικό της στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Σύμφωνα με τα υπάρχοντα στοιχεία, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα ο εμπορικός στόλος της Σαντορίνης αποτελείτο από 20 πλοία, και στις παραμονές της Ελληνικής Επανάστασης είχε αυξηθεί σε 32, με αποτέλεσμα η Σαντορίνη, ως προς τον αριθμό πλοίων, να είναι η όγδοη δύναμη σε ολόκληρο το Αιγαίο και η τέταρτη ως προς τον αριθμό των ναυτών.³¹ Η αύξηση του πλούτου των κατοίκων της Σαντορίνης φαίνεται και από τους υψηλούς φόρους που καλούνταν να πληρώσουν κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας καθώς, σε οθωμανικό κατάστιχο της διετίας 1812-1814, φαίνεται πως η Σαντορίνη πλήρωνε συνολικά 55.000 γρόσια, την ώρα που η οπωσδήποτε μεγαλύτερη και ευφορότερη Νάξος πλήρωνε 29.000 και η πλούσια Ύδρα μόλις 5.000.³²

Στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, το εμπόριο γνώρισε αρκετά σημαντική

²⁸ Σχετικά με την εμπορική ανάπτυξη της Τήνου και την συνακόλουθη οικονομική ισχυροποίηση του νησιού βλ. Νικόλαος Αρμακόλας, *Οικονομικά της Τήνου 1715-1822*, Αθήνα 1926, σελ.32· Δρόσος Δρόσος, *Ιστορία της νήσου Τήνου από της πέμπτης σταυροφορίας μέχρι της ενετικής κυριαρχίας και εκείθεν μέχρι του 1821*, Αθήνα 1870, σελ. 63· Επαμεινώνδας Γεωργαντόπουλος, *Τηνιακά, ήτο αρχαία και νεωτέρα γεωγραφία και ιστορία της νήσου Τήνου*, Αθήνα 1889, σελ. 128-129· Δημήτρης Σοφινός, «Η Οικογένεια Παξιμάδη από την Τήνο, 18^{ος}-19^{ος} αιώνας», σε περιοδικό *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 1979 -1981, τόμ. ΙΑ', σελ. 292-293.

²⁹ Στο ίδιο, σελ. 292-293.

³⁰ Σχετικά με την αύξηση των φόρων που οι Τηνιακοί ήταν υποχρεωμένοι να πληρώνουν στην Πύλη από το 1806 και εξής, βλ. Ν. Αρμακόλας, «*Οικονομικά της Τήνου...*», ό.π., σελ.29-30

³¹ Σχετικά με την ανάπτυξη του εμπορίου της Σαντορίνης και την οικονομική της άνθηση βλ. Μαρία Σπηλιωτοπούλου, «Στρατηγικές επιβίωσης τον καιρό της Επανάστασης του 1821 στις Κυκλάδες. Ο υποπρόξενος της Ολλανδίας στη Σαντορίνη Χριστόδουλος Γίζης», σε περιοδικό *Νεοελληνικά Ιστορικά*, 2013, τόμ.Γ',σελ.22· της ίδιας, *Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία. Κοινωνικές και οικονομικές πρακτικές στα πλαίσια της οικογένειας*, (Διδακτορική διατριβή, 2005), σελ. 68-69· Βασίλειος Σφυρόερας, «*Τα οικονομικά της Σαντορίνης κατά τον τελευταίον αιώνα της τουρκοκρατίας*» σε *Σαντορίνη* (Μιχαήλ Δανέζης, επιμ.), 1971, σελ. 103· Ματθαίος Μηνδρινός, «Τουρκοκρατούμενη Θήρα. Απελευθερωτικά αυτής κινήματα», σε περιοδικό *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 1971, τόμ. Θ', σελ.726-727.

³² Β. Σφυρόερας, «*Τα οικονομικά της Σαντορίνης...*», ό.π., σελ. 103-104.

άνθιση επίσης στην Άνδρο,³³ την Σάμο,³⁴ την Κρήτη.³⁵ Οι πληροφορίες που έχουμε σχετικά με την εμπορική δραστηριότητα των κατοίκων των νησιών αυτών δεν είναι πολλές. Εκείνο που γνωρίζουμε είναι πως και τα τρία νησιά εξήγαγαν κυρίως τοπικά προϊόντα. Οι κάτοικοι της Άνδρου εμπορεύονταν κατ' εξοχήν με λιμάνια της Ρωσίας. Ο Δ. Πολέμης, που δίνει αυτήν την πληροφορία, δεν εξηγεί τους λόγους που ώθησαν τους κατοίκους του νησιού να κάνουν αυτήν την επιλογή αντί να ακολουθήσουν τον δρόμο των λιμανιών της Δυτικής Ευρώπης μιμούμενοι τους άλλους νησιώτες. Η εμπορική δραστηριότητα των Κρητών κράτησε, πάντως, μόλις 20 χρόνια (1797-1817) χωρίς να είναι ξεκάθαρο τι ήταν εκείνο που προκάλεσε τον αφανισμό του κρητικού εμπορίου. Η Κρήτη παρουσιάζει και ένα ακόμα χαρακτηριστικό που δεν το βλέπουμε σε κανένα άλλο νησί: εκτός από τους χριστιανούς κατοίκους του νησιού, με το εμπόριο ασχολούνται και οι μουσουλμάνοι. Αυτό ίσως μπορεί να εξηγηθεί από το ότι οι μουσουλμάνοι κάτοικοι της Κρήτης (Τουρκοκρητικοί), στην συντριπτική τους πλειοψηφία αν όχι στην ολότητα τους, δεν ήταν Τούρκοι που είχαν μετακινηθεί από άλλες περιοχές, αλλά ντόπιοι που είχαν ασπασθεί τον Ισλαμισμό. Ο εξισλαμισμός τους μπορεί να τους απέκοπτε από τον ελληνικό εθνικό κορμό, δεν ήταν όμως αρκετός για να τους κάνει να ξεχάσουν ολότελα τις παραδόσεις των προγόνων τους.

Η ανάπτυξη του εμπορίου, που σήμανε την βελτίωση της οικονομικής κατάστασης σημαντικού μέρους του πληθυσμού των προαναφερθέντων νησιών, οδήγησε στο ξέσπασμα, σε ορισμένα από αυτά, ταραχών, ακόμα και σε αλλαγές στην τοπική αυτοδιοίκηση. Τέτοια φαινόμενα βέβαια δεν παρουσιάσθηκαν μόνον σε νησιά στα οποία αναπτύχθηκε το εμπόριο, αφού η οικονομική διαφοροποίηση δεν θα αρκούσε για να φέρει τέτοιες αλλαγές. Για να γίνει ευκολότερα κατανοητή η κατάσταση που δημιουργήθηκε σε αρκετά νησιά κατά τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια, είναι απαραίτητο να δοθεί εικόνα του τρόπου που λειτούργησε η τοπική αυτοδιοίκηση στον χώρο αυτό, και να αναφερθούν ορισμένα παραδείγματα. Στην Ύδρα και τις Σπέτσες επικρατούσε ολιγαρχικό καθεστώς με κοινά χαρακτηριστικά και στα δύο νησιά, αν και υπήρχαν κάποιες μικρές διαφορές. Στην Ύδρα η εξουσία ασκείτο αποκλειστικά από ένα συμβούλιο που εκλεγόταν από τους νοικοκυραίους (τους προκρίτους του νησιού) και τα μέλη του έπρεπε να ανήκουν σε αυτήν την τάξη. Στην τάξη των νοικοκυραίων ανήκαν μόνον όσοι είχαν κατορθώσει να αποκτήσουν περιουσία ως караβοκύρηδες μέσω εμπορίου.³⁶ Το καθεστώς άλλαξε το 1802 όταν, ύστερα από ξέσπασμα ταραχών στο νησί και μετά από αίτημα των ίδιων των Υδραίων, ο Καπουδάν-Πασάς διόρισε Γενικό Διοικητή με τον τίτλο του Μπαρ-Κοτζάμπαση, με πρώτον τον Γεώργιο Βούλγαρη, τον οποίον, μετά τον θάνατό του το 1813, διαδέχθηκε ο Νικόλαος Κοκοβίλας,

³³ Δημήτριος Πολέμης, *Ιστορία της Άνδρου*, 1981, σελ. 105.

³⁴ Αλέξης Σεβαστάκης, *Το κίνημα των Καρμανιόλων στη Σάμο 1805-1812. Ανέκδοτα έγγραφα, 1805-1812*, εκδ.

Πνευματικό Ίδρυμα Σάμου Νικόλαος Δημητρίου, Αθήνα 1996, σελ.18-19.

³⁵ Βασίλης Κρεμμυδάς, «Η οικονομική κρίση στον ελλαδικό χώρο στις αρχές του 19^{ου} αιώνα και οι επιπτώσεις της στην επανάσταση του '21», σε περιοδικό *Μνήμων*, 1976-1977, τόμ. 6^{ος}, σελ. 22.

³⁶ Σχετικά με την διοικητική οργάνωση της Ύδρας βλ. Κωνσταντίνα Αδαμοπούλου -Παύλου, Αννίτα Πρασά, *Ανδρέας Μιαούλης (1769-1835). Από την υπόδουλη ως την ελεύθερη Ελλάδα*, Αθήνα 2003, σελ. 50· Νικόλαος Μοσχολάκης, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας*, (διατριβή επί υφηγεσία), Αθήνα 1988, σελ.130-131.

ο οποίος διατήρησε την θέση του ως την έναρξη της Επανάστασης. Ο διορισμός του Γενικού Διοικητή δεν σήμαινε ότι οι πρόκριτοι έχαναν την εξουσία, αλλά ότι την μοιράζονταν μαζί του.

Όπως στην Ύδρα, έτσι και στις Σπέτσες οι πρόκριτοι εκλέγονταν από τους νοικοκυραίους, όμως υπήρχαν κάποιες περιπτώσεις που, για πολύ σοβαρά ζητήματα, ζητούσαν και την γνώμη του λαού. Στις Σπέτσες υπήρχε Γενικός Διοικητής που είχε τον τίτλο του 'Βοεβόδα' ήδη από το 1772. Μετά τον διορισμό του Γεωργίου Βούλγαρη, το 1802, ως Διοικητή της Ύδρας, τέθηκαν υπό την διοίκησή του και οι Σπέτσες, οι οποίες διοικούνταν στο εξής από ένα συμβούλιο προκρίτων διορισμένο από τον ίδιο, το οποίο όφειλε να δίνει λόγο σε αυτόν για τα πεπραγμένα του. Το καθεστώς αυτό, πάντως, δεν διατηρήθηκε για πολύ μια και, το 1803, ο Καπουδάν-πασάς διόρισε, μετά από αίτημα των κατοίκων, ντόπιο Διοικητή ο οποίος είχε επίσης τον τίτλο του "Μπας-Κοτζάμπαση", ενώ αργότερα πήρε τον υποδεέστερο τίτλο του "Ζαμπίτη". Πρώτος διοικητής των Σπετσών διορίστηκε ο Χατζηαναργύρου ενώ, μετά τον θάνατό του το 1814, τον διαδέχθηκε ο Γεώργιος Πάνου, τον οποίον διαδέχθηκε το 1819 ο Γεώργιος Μπούκουρης.³⁷

Τα Ψαρά, κατά τους πρώτους αιώνες της Τουρκοκρατίας, διοικούνταν από Οθωμανό Βοεβόδα και υπάγονταν στον Μουτεσελίμη της Χίου, στον οποίο όφειλαν να καταβάλλουν τους φόρους. Αργότερα, ανατέθηκαν και αυτά στον Καπουδάν-πασά. Ο χρόνος κατά τον οποίον πραγματοποιήθηκε αυτή η αλλαγή δεν είναι γνωστός, αφού οι υπάρχουσες πηγές δεν μας δίνουν καμία σχετική πληροφορία. Τα Ψαρά αποτέλεσαν μία κοινότητα που απολάμβανε προνόμια παρόμοια με αυτά της Ύδρας και των Σπετσών είχε, όμως, διαφορετικούς θεσμούς. Το καθεστώς του νησιού -τουλάχιστον μέχρι τα τελευταία χρόνια πριν την Επανάσταση- ήταν δημοκρατικό. Κάθε έτος, τον Μάρτιο, ο λαός καλείτο σε συνέλευση στην εκκλησία του Αγίου Νικολάου. Εκεί γινόταν η εκλογή σαράντα πολιτών, οι οποίοι ανήκαν σε όλες τις τάξεις και είχαν καθήκον να εκλέξουν τέσσερις δημογέροντες. Μετά την εκλογή των σαράντα εκλεκτόρων, η συνέλευση διαλυόταν και οι εκλεκτορες συνεδρίαζαν για να εκλέξουν τους δημογέροντες. Οι δημογέροντες, όπως και οι εκλέκτορες, μπορούσαν να ανήκουν σε οποιαδήποτε τάξη, έπρεπε, όμως, να έχουν δώσει δείγματα της αξίας και των ικανοτήτων τους. Αυτός που εκλεγόταν δημογέροντας δεν είχε δικαίωμα άρνησης της προσφοράς αυτής της υπηρεσίας, αν και δεν λάμβανε μισθό. Η θητεία των δημογερόντων ήταν ενιαύσιος. Όταν έπρεπε να ληφθούν αποφάσεις πάνω σε πολύ σοβαρά ζητήματα, συγκαλούνταν συνέλευση του λαού. Σε αυτήν έπαιρναν μέρος μόνον οι ντόπιοι, ενώ κανένας ξένος δεν απέκτησε ποτέ αυτό το δικαίωμα, το οποίο όμως, αποκτούσαν οι γιοί του, εάν είχαν γεννηθεί στα Ψαρά.³⁸

Το 1815 δημιουργήθηκαν στα Ψαρά δύο πολιτικές φατρίες που ανταγωνίζονταν μεταξύ

³⁷ Σχετικά με το καθεστώς που επικρατούσε στις Σπέτσες βλ. Λυκούρης Ιωάννης, *Η διοίκηση και η δικαιοσύνη των τουρκοκρατούμενων νήσων Αίγινα, Πόρος, Σπέτσαι, Ύδρα κλπ., επί τη βάση εγγράφων του αρχείου κοινότητας Ύδρας, και άλλων*, Αθήνα 1954, σελ. 95· Ν. Μοσχοβάκης, «*Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον.....*», ό.π., σελ. 138· Αν. Ορλάνδος, «*Περί της νήσου Πέτσας...*», ό.π., σελ. 55.

³⁸ Σχετικά με τον τρόπο διοίκησης των Ψαρών βλ. Κ. Νικόδημος, «*Υπόμνημα περί της νήσου.....*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 97-98· Ν. Μοσχοβάκης, «*Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον...*», ό.π., σελ. 143-144.

τους για την κατάληψη της εξουσίας κατηγορώντας η μία την άλλη για τυραννική συμπεριφορά και προσπάθεια κατάλυσης των δημοκρατικών θεσμών. Η κατάσταση αυτή προκάλεσε λαϊκή εξέγερση, με αποτέλεσμα να επικρατήσει αναρχία. Τελικά, για να πάρουν τέλος οι ταραχές, μαζί με τους νέους δημογέροντες εξελέγη και ένας Γενικός Διοικητής που είχε τον τίτλο του Κοτζάμπαση ο οποίος, στο εξής, ασκούσε, μαζί με τους δημογέροντες, την εκτελεστική εξουσία, έχοντας φυσικά την έγκριση των οθωμανικών αρχών. Διοικητής των Ψαρών εξελέγη ο Αναγνώστης Μοναρχίδης. Εκτός από την θέση του Κοτζάμπαση, θεσπίστηκε και ένα ακόμα Διοικητικό όργανο “η Βουλή των Ψαρών”, ένα σώμα αποτελούμενο αποκλειστικά από ‘νοικοκυραίους’, του οποίου οι αποφάσεις ήταν αμετάκλητες.³⁹ Έτσι κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, το καθεστώς των Ψαρών έγινε πιο συγκεντρωτικό ακολουθώντας το παράδειγμα της Ύδρας και των Σπετσών.

Στην Τήνο, η εκλογή των δημογερόντων των χωριών και κωμοπόλεων του νησιού γινόταν από τον λαό. Οι δημογέροντες όφειλαν να φροντίζουν για την πληρωμή των φόρων των κατοίκων της κοινότητάς τους, να ασκούν την δικαστική εξουσία, ήταν υπεύθυνοι για την τήρηση της τάξης στον τόπο τους, και έδιναν λόγο για τα πεπραγμένα τους στους προεστώτες. Οι τελευταίοι εκλέγονταν από την συνέλευση των δημογερόντων που συγκαλείτο στην πρωτεύουσα του νησιού. Το σώμα των προεστών αποτελείτο από τέσσερα άτομα, δυο Ορθοδόξους και δυο Καθολικούς, ήταν η ανώτατη αρχή της κοινότητας και εκπροσωπούσε το νησί στον διορισμένο από την Υψηλή Πύλη Οθωμανό Διοικητή.⁴⁰ Ανώτατη αρχή του νησιού ήταν ο Τούρκος Διοικητής που κατείχε τον τίτλο του Βοεβόδα, του Αγά ή του Ζαμπίτη. Το πρώτιστο καθήκον του Οθωμανού Διοικητή ήταν η συγκέντρωση των χρημάτων που οι κάτοικοι του νησιού όφειλαν να πληρώσουν ως φόρο στην Πύλη ενώ, χωρίς την έγκρισή του, δεν θεωρείτο νόμιμη η εκλογή οποιουδήποτε προσώπου ως προεστού. Συνήθως όμως η παρουσία του ήταν τυπική αφού δεν επενέβαινε στα εσωτερικά της κοινότητας και περιοριζόταν στην επικύρωση των αποφάσεων των προεστών.⁴¹

Στην Μήλο,⁴² η εκλογή των δημογερόντων γινόταν από ένα συμβούλιο αποτελούμενο από τους προκρίτους και τον αρχιερέα, με τον λαό απλώς να επικυρώνει την απόφαση του Συμβουλίου ενώ, κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, η οθωμανική Διοίκηση διόριζε και έναν ντόπιο διοικητή που είχε τον τίτλο του Βοεβόδα ή του Ζαμπίτη και συνδιοικούσε με τους δημογέροντες. Αντίθετα, η Νάξος⁴³ ήταν χωρισμένη σε τρεις ανεξάρτητες μεταξύ τους κοινότητες: στην κοινότητα των χωριών όπου κατοικούσαν οι αγρότες, στην κοινότητα του Μπούργου όπου κατοικούσαν οι τεχνίτες, και στην κοινότητα της Χώρας ή Κάστρου όπου κατοικούσαν οι άρχοντες του τόπου που

³⁹ Ν. Μοσχολάκης, «Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον...», ό.π., σελ. 147-148.

⁴⁰ Ν. Δρόσος, «Ιστορία της νήσου Τήνου...», ό.π., σελ. 52-58· Γεώργιος Ι. Δορίζας, *Η Τήνος επί τουρκοκρατίας και κατά τον αγώνα του 1821. Μέρος Τρίτον*, Αθήνα 1978, σελ. 23-25.

⁴¹ Γ. Δωρίζας, «Η Τήνος επί τουρκοκρατίας...», ό.π., σελ. 27- 28.

⁴² Για το διοικητικό σύστημα της Μήλου βλ. Ιωσήφ Χατζιδάκης, *Ιστορία της νήσου Μήλου*, Αθήνα 1927, σελ. 163.

⁴³ Ελένη Κούκκου, «Οι κοινοτικοί θεσμοί...», ό.π., σελ. 80-89· Νίκος Κεφαλληνιάδης, «Ο πύργος του Μαρκοπολίτη εις Ακαδημους Νάξου και ο οίκος των πολιτών (1643-1851)», σε περιοδικό *Επετηρίς της Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 1967, τόμ. ΣΤ', σελ. 635· Περικλής Ζερλέντης, *Φεουδαλική πολιτεία εν τη νήσω Νάξω*, Ερμούπολη 1925, σελ. 4.

ήταν απόγονοι των Φράγκων σταυροφόρων της Δ' σταυροφορίας. Το καθεστώς αυτό εφαρμόστηκε στην Νάξο από το 1621, όταν τα νησιά των Κυκλάδων υπήχθησαν στο σαντζάκι της Άσπρης Θάλασσας (Αιγαίου πελάγους). Οι κοινότητες της Χώρας και του Μπούργου διοικούνταν με το συνηθισμένο στα περισσότερα νησιά σύστημα στο οποίο έχει γίνει αναφορά παραπάνω, ενώ η κοινότητα των χωριών διοικείτο από έναν άρχοντα που ονομαζόταν 'Αρχηγός' και συνήθως ήτανε ιερέας ο οποίος, αν και εκλεγόταν από τον λαό, διοικούσε την κοινότητα σχεδόν ως απόλυτος άρχοντας.

Παρόμοιο με το καθεστώς της Νάξου ήταν, μέχρι το 1744, και αυτό της Πάρου. Όπως προκύπτει από έγγραφο της 16^{ης} Ιουλίου 1744 που συνέταξαν οι προεστοί του νησιού το οποίο φέρει την ονομασία "Ένωτικό της Πάρου", η Πάρος ήταν χωρισμένη σε επτά κοινότητες η κάθε μια των οποίων διοικούνταν από έναν επίτροπο που εκλεγόταν από τον λαό. Με το εν λόγω έγγραφο δήλωναν ότι, στο εξής, οι κοινότητες ενώνονταν σε ένα Κοινό, η διοίκηση του οποίου είχε ανατεθεί σε επτά επιτρόπους εκλεγμένους από τις ισάριθμες κοινότητες.⁴⁴

Στην Σαντορίνη,⁴⁵ υπήρχαν δύο κοινότητες, των Ορθοδόξων και των Καθολικών, και η κάθε μια εξέλεγε από δύο προεστούς που ασχολούνταν με τα ζητήματα της κοινότητάς τους. Αυτοί όφειλαν, όταν προέκυπταν ζητήματα που αφορούσαν όλους τους κατοίκους του νησιού, να συνεργάζονται τόσο μεταξύ τους όσο και με τους δυο μητροπολίτες. Οι προεστοί της Σαντορίνης μοιράζονταν την εξουσία με ένα δεύτερο σώμα που επίσης εκλεγόταν από τον λαό, τους επιτρόπους, και με δυο γραμματείς που έπαιζαν τον ρόλο του διοικητή του νησιού. Ο πρώτος διοριζόταν από την Πύλη, και ο δεύτερος εκλεγόταν από τον λαό. Τα τρία αυτά σώματα συχνά συνεδρίαζαν για να εξετάσουν ζητήματα που αφορούσαν ολόκληρο το νησί. Το συμβούλιο, του οποίου πρόεδρος ήταν ο διορισμένος από την Πύλη γραμματέας, ονομαζόταν Κοινή Καγκελαρία.

Η Άνδρος, κατά τον 16^ο και 17^ο αιώνα, διοικείτο από έναν οθωμανό διοικητή διορισμένο από τον Σαντζάκ Μπέη. Ο διοικητής της Άνδρου έφερε τον τίτλο του Αγά, του Μπέη ή του Βοεβόδα. Ο διοικητής συνήθως ήταν Τούρκος, υπήρχαν όμως και περιπτώσεις που ήταν χριστιανός, αν και τις περισσότερες φορές δεν ήταν ντόπιος. Το νησί ήταν χωρισμένο σε τέσσερα τμήματα (διαμερίσματα) του Άνω Κάστρου, του Κάτω Κάστρου, του Αμόλοχου και των Αρνέων. Το κάθε διαμέρισμα εξέλεγε έναν επίτροπο, ο οποίος έδινε λόγο στον Διοικητή του νησιού. Κατά τον ρωσοτουρκικό πόλεμο της περιόδου 1768-1774, η Άνδρος, όπως και τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων, κατελήφθη από τους Ρώσους, μετά την αποχώρηση των οποίων το καθεστώς διαφοροποιήθηκε. Στο εξής, το νησί διοικούνταν από έναν Κοτζάμπαση διορισμένο από την Πύλη που ανήκε σε κάποια από τις ισχυρές οικογένειες του νησιού και συνδιοικούσε με τον Οθωμανό

⁴⁴ Μενέλαος Τουρτόγλου, «Παράγοντες αντιστάσεως στα νησιά του Αιγαίου κατά την τουρκοκρατία. Οι τοπικές ενώσεις», σε περιοδικό *Μνημοσύνη*, 1985-1987, τόμ. 10^{ος}, σελ. 297-298

⁴⁵ Για το διοικητικό σύστημα της Σαντορίνης βλ. Μ. Σπηλιωτοπούλου, «Στρατηγικές επιβιώσης...», ό.π., σελ. 21· της ίδιας, «Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία...», ό.π., σελ. 60· Μ. Μηνδρινός, «Τουρκοκρατούμενη Θήρα...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 730.

αγά, του οποίου όμως η εξουσία ήταν τυπική αφού απλώς επικύρωνε τις αποφάσεις του Κοτζάμπαση.⁴⁶

Στην Φολέγανδρο το καθεστώς ήταν παρόμοιο με αυτό της Άνδρου, με την διαφορά ότι εκεί δεν υπήρχε εκπρόσωπος της τουρκικής διοίκησης, και ο τοπικός διοικητής ανήκε πάντοτε στην οικογένεια Στάη. Κατά την ρωσική κατοχή 1771-1774, το καθεστώς έγινε περισσότερο αντιπροσωπευτικό με την εκλογή τεσσάρων διοικητών που έφεραν τον τίτλο των “συνδίκων”, οι οποίοι ήταν πάντα Έλληνες. Μετά την επαναφορά του νησιού υπό την οθωμανική κυριαρχία, την διοίκηση ανέλαβαν δύο προεστοί, εκ των οποίων ο ένας δεν ανήκε στην οικογένεια Στάη. Το 1803, ωστόσο, με απόφαση της οθωμανικής αρχής, η εξουσία πέρασε και πάλι εξ ολοκλήρου στα χέρια της οικογένειας Στάη.⁴⁷

Στην Μύκονο, η κατάληψη του νησιού το 1538 από τον οθωμανικό στόλο δεν επέφερε σοβαρές αλλαγές στην διοικητική του οργάνωση. Η Μύκονος θεωρητικά ανήκε στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, στην πραγματικότητα όμως βρισκόταν κάτω από ένα καθεστώς τουρκοβενετικής συγκυριαρχίας, αφού ο διοικητής του νησιού (Καπιτάνος) εξακολουθούσε να διορίζεται από τον Βενετό Διοικητή (Προβλεπτή της Τήνου) όπως γινόταν και επί Βενετοκρατίας, όμως ήταν φόρου υποτελής στην Υψηλή Πύλη.⁴⁸ Το 1647 το καθεστώς στο νησί άλλαξε, αφού η βενετική Διοίκηση καταργήθηκε, και συγκλήθηκε Γενική Συνέλευση των κατοίκων, λαϊκών και κληρικών, η οποία εξέλεξε δυο επιτρόπους που αποτελούσαν την ανώτατη διοίκηση του τόπου και εκπροσωπούσαν το νησί στην Υψηλή Πύλη. Η Θητεία των επιτρόπων ήταν ενιαύσιος, μπορούσαν όμως να επανεκλεγούν τα ίδια άτομα. Κάτω από τους επιτρόπους βρισκόταν ένα σώμα προεστών εκλεγμένων και αυτών από την Γενική Συνέλευση, τα μέλη του οποίου έφεραν τον τίτλο των Συμβούλων του Κοινού των Μυκονίων. Στο σώμα αυτό εντάσσονταν αυτοδικαίως όλοι οι πρώην επίτροποι, εφ’ όσον δεν βαρύνονταν από κάποια κατηγορία για την διάπραξη παρανομίας.⁴⁹

Τι ήταν εκείνο που οδήγησε στην αλλαγή του καθεστώτος δεν είναι ξεκάθαρο. Ο Περικλής Ζερλέντης αναφέρεται σε κάποιες παρεκτροπές χωρίς να δίνει καμία επιπλέον πληροφορία, ενώ ο Τρύφων Ευαγγελίδης δεν κάνει καμία αναφορά στο διοικητικό σύστημα της περιόδου 1530-1647. Δεν είναι απίθανο η αλλαγή του καθεστώτος να σχετίζεται με τον κρητικό πόλεμο (1644-1669), τον πόλεμο δηλαδή ανάμεσα στην Οθωμανική Αυτοκρατορία και την Βενετία για την κυριαρχία της Κρήτης. Η Οθωμανική Αυτοκρατορία δεν ήταν δυνατόν να επιτρέψει σε ένα κράτος, με το οποίο βρισκόταν σε εμπόλεμη κατάσταση, να ασκεί οποιαδήποτε επιρροή σε περιοχή που βρισκόταν κάτω από την εξουσία της. Πάντως το ζήτημα αυτό χρήζει περαιτέρω

⁴⁶ Δημήτριος Πασχάλης, *Άνδρος, Η Άνδρος. Ιστορία της νήσου κατά την Επανάσταση του 1821*, 1925, τ. Β', σελ. 253-259· Δ. Πολέμης, *«Ιστορία της Άνδρου...»*, ό.π., σελ. 75, 78-79.

⁴⁷ Ελ. Κούκου, *«Οι κοινοτικοί θεσμοί των Κυκλάδων...»*, ό.π., σελ. 151-153.

⁴⁸ Περικλής Ζερλέντης, *Σύστασις του Κοινού των Μυκονίων*, Ερμούπολη 1924, σελ. 6.

⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 9-10· Τρύφων Ευαγγελίδης, *Η Μύκονος, ήτοι Ιστορία της νήσου Μυκόνου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήνα 1914, σελ. 114-115.

διερεύνησης.

Στην Κέα την εξουσία ασκούσε σώμα αποτελούμενο από δώδεκα λαϊκούς και δώδεκα κληρικούς, οι οποίοι λεγόταν Προεστώτες. Το σώμα αυτό ονομαζόταν “Συνέδριον» ή «Βουλή των Γερόντων” και τα μέλη του εκλέγονταν από τον λαό. Η Βουλή των Γερόντων λάμβανε αποφάσεις για ζητήματα που αφορούσαν τον τρόπο λειτουργίας της κοινότητας, ενώ ασκούσε και την δικαστική εξουσία. Πρόεδρος του σώματος ήταν ο Αρχιερέας, του οποίου η γνώμη γινόταν συνήθως δεκτή από τα υπόλοιπα μέλη. Υπεύθυνοι για την συλλογή των φόρων ήταν οι Επίτροποι που εκλέγονταν από το Συνέδριο, και ήταν υποχρεωμένοι να δίνουν λόγο σε αυτό.⁵⁰

Στην Σίφνο, το καθεστώς ήταν περισσότερο συγκεντρωτικό, αφού οι προεστοί εκλέγονταν από τους πλουσιότερους κατοίκους του νησιού που ανήκαν στην τάξη των Αρχόντων, ενώ οι ανήκοντες στις κατώτερες κοινωνικές τάξεις, δηλαδή οι τεχνίτες και οι αγρότες, δεν είχαν δικαίωμα ψήφου. Οι οικονομική κατάσταση δεν ήταν το μοναδικό κριτήριο για να αποφασισθεί εάν κάποιος είχε δικαίωμα ψήφου, μια και λόγο στα ζητήματα της κοινότητας είχαν μόνον εκείνοι που κατάγονταν από το νησί.⁵¹

Η Σάμος, που είχε σχεδόν ερημωθεί -κατά πάσαν πιθανότητα εξ αιτίας των πειρατικών επιδρομών κατά τον 14^ο ή τον 15^ο αιώνα- κατοικήθηκε και πάλι από Χριστιανούς στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, κατόπιν προτροπής του Καπουδάν Πασά Κιλίς Αλή ο οποίος, με σουλτανική διαταγή, είχε λάβει το νησί ως βακούφι. Ο Κιλίς Αλή παραχώρησε σημαντικά προνόμια στους Χριστιανούς που θα εγκαθίσταντο στην Σάμο, όπως ήταν η παραχώρηση γης σε όλους τους κατοίκους του νησιού, η πλήρης φοροαπαλλαγή για 7 χρόνια, η απαγόρευση σε Μουσουλμάνους να εγκατασταθούν εκεί.⁵²

Η Σάμος διοικήθηκε δημοκρατικά τουλάχιστον μέχρι τα μέσα του 17ου αιώνα. Το νησί ήταν χωρισμένο σε τέσσερις κοινότητες: της Χώρας, του Καρλοβασίου, του Βαθέως, και του Μαραθόκαμπου. Η κάθε κοινότητα εξέλεγε κάθε χρόνο τους δημογέροντές της. Στην συνέχεια, οι εκλεγμένοι από τον λαό δημογέροντες συνεδρίαζαν στην Χώρα, που ήταν η πρωτεύουσα του νησιού, προχωρώντας στην εκλογή των τεσσάρων διοικητών που έφεραν τον τίτλο του Μεγάλου Προεστού και εκπροσωπούσαν τις ισάριθμες κοινότητες της Σάμου.⁵³

Μετά τον θάνατο του Κιλίς Αλή το 1579, η Σάμος παραχωρήθηκε στο τέμενος που εκείνος

⁵⁰ Ιωάννης Ν. Ψύλλας, *Ιστορία της νήσου Κέας, από των αρχαιστάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήνα 1920, σελ. 152-153.

⁵¹ Σίμων Συμεωνίδης, *Ιστορία της Σίφνου από την προϊστορική εποχή μέχρι τον δεύτερο παγκόσμιο πόλεμο*, Αθήνα 2014, γ' έκδοση, σελ. 176.

⁵² Επαμεινώνδας Σταματιάδης, *Σαμακά. Ήτοι η ιστορία της νήσου Σάμου από των παναρχαίων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, εκ του Ηγεμονικού Τυπογραφείου, Σάμος 1881, τόμ. Β', σελ. 7-8.

⁵³ *Maria Efthymiou, "Call in and keep out: Local communities and the Ottoman rule in the privileged-status islands of Hydra and Samos"*, σε συλλογικό έργο *I Turchi, il Medeterraneo e l' Europa* (επιμ. Giovanna Motta), Μιλάνο 1998, σελ. 435. Σοφία Λαΐου, *Η Σάμος κατά την οθωμανική περίοδο. Πτυχές της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, 15^{ος} 18^{ος} αιώνας*, Θεσσαλονίκη 2002, σελ. 54 -55.

είχε ιδρύσει στην Κωνσταντινούπολη. Από τότε, τα προνόμια του νησιού άρχισαν να παραβιάζονται. Στις αρχές του 17^{ου} αιώνα διορίστηκαν Τούρκος διοικητής, που είχε τον τίτλο του Βοεβόδα η του Αγά, και Καδής. Ο Βοεβόδας εκπροσωπούσε την οθωμανική αρχή, συνδιοικούσε μαζί με τους Μεγάλους Προεστούς, και ήταν υπεύθυνος για την συλλογή των φόρων.⁵⁴ Η αλλαγή αυτή του καθεστώτος της Σάμου, σε συνδυασμό με την ισχυροποίηση εξ αιτίας της αύξησης του πλούτου τους ορισμένων οικογενειών, κατέστησε την διοίκηση του νησιού, από τα μέσα του 17^{ου} αιώνα, περισσότερο συγκεντρωτική, μια και η εξουσία πέρασε εξ ολοκλήρου στα χέρια των εν λόγω οικογενειών, οι οποίες την μοιράζονταν με τον Βοεβόδα.⁵⁵

Στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, η βελτίωση των οικονομικών συνθηκών που η ανάπτυξη του εμπορίου έφερε σε ορισμένα νησιά επιτρέποντας σε αρκετούς εμπόρους να ισχυροποιήσουν την θέση τους στην τοπική κοινωνία, σε συνδυασμό με την εξάπλωση των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης, ήταν φυσικό να οδηγήσει στην αμφισβήτηση από ορισμένες κοινωνικές ομάδες των έως τότε υπαρχουσών συνθηκών. Χαρακτηριστικά παραδείγματα είναι η Τήνος και η Σάμος. Στην Σάμο, όπως και σε άλλα νησιά, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα είχε αναπτυχθεί η εμπορική ναυτιλία και πολλοί από τους εμπορευόμενους είχαν αποκτήσει σημαντική οικονομική δύναμη. Η εμπορική δραστηριότητα των ανθρώπων αυτών τους είχε φέρει σε επαφή με τον κόσμο της δυτικής Ευρώπης και αρκετοί εξ αυτών είχαν επηρεασθεί από τις ιδέες του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης. Η αναδυόμενη εμπορική τάξη ήταν φυσικό να δυσφορεί με τις καταχρήσεις των Μεγάλων Προεστών και του εκάστοτε Τούρκου διοικητή, και να επιθυμεί την διαφοροποίηση της υπάρχουσας κατάστασης, όμως οι υφιστάμενες συνθήκες δεν επέτρεπαν μια δυναμική αντίδραση.⁵⁶ Όμως, το 1801, δόθηκε η αφορμή που οι αντίπαλοι των Μεγάλων Προεστών ζητούσαν για να κινηθούν εναντίον τους.

Από το 1797, οι Μεγάλοι Προεστοί, σε συνεργασία με τον Βοεβόδα και τον Καδή, είχαν αρχίσει να καταχρώνται κατά καιρούς σημαντικά χρηματικά ποσά από το ταμείο της κοινότητας, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν τα αναγκαία χρήματα για την πληρωμή των φόρων που το νησί όφειλε να πληρώσει στον Σειχουλιάδη (ανώτατο θρησκευτικό ηγέτη των Μουσουλμάνων) που ήταν ο επόπτης του τέμενους του Κιλίς Αλή. Κατά συνέπεια, οι Μεγάλοι Προεστοί αναγκάστηκαν να αυξήσουν τους φόρους, και οι κάτοικοι της Σάμου βρέθηκαν, στην πλειοψηφία τους, σε οικονομική ένδεια. Έτσι, όταν το 1801 το τέμενος έστειλε τον λογαριασμό των οφειλομένων και έγινε ευρέως γνωστό ότι οι Σάμιοι όφειλαν μεγάλα ποσά, συγκλήθηκε Γενική Συνέλευση και ζητήθηκαν εξηγήσεις από τους Μεγάλους Προεστούς. Εκείνοι δεν έμειναν αδρανείς, αλλά προσπάθησαν με βίαια μέσα να καταπνίξουν κάθε κίνηση που θα στρεφόταν εναντίον τους, με

⁵⁴ Ε. Σταματιάδης, «Σαμακά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 21-22.

⁵⁵ Μ. Εφθυμίου, «Call in and keep out...» ό.π.

⁵⁶ Σχετικά με την ισχυροποίηση των εμπόρων της Σάμου και τις πολιτικές τους επιδιώξεις βλ. Α. Σεβαστάκης, «Το κίνημα των Καρμανιόλων...», ό.π., σελ. 24-25· Μιχαήλ Σακελλαρίου, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες στην Σάμο, 1801-1813, 1821-1834, βάσει και νέων πηγών», στού ίδιου *Θέματα νέας Ελληνικής Ιστορίας*, Αθήνα 2011, τ. Α', σελ. 289.

αποτέλεσμα να προκαλέσουν την αντίδραση του λαού τού καθοδηγούμενου από τους εμπόρους αδελφούς Πανταζή και Κατεβαΐνη.⁵⁷ Έτσι δημιουργήθηκαν στην Σάμο δύο αντίθετες πολιτικές παρατάξεις που έμειναν στην ιστορία με τα ονόματα “Καρμανιόλοι”(φιλελεύθεροι εμπνεόμενοι από τις ιδέες της Γαλλικής Επανάστασης που συνήθιζαν να χορεύουν τον γαλλικό χορό της καρμανιόλας) και “Καλικατζαροι” (προεστοί που συνήθιζαν να συνεδριάζουν μυστικά τις νύχτες).⁵⁸

Το 1805, η αντίθετη προς τους Μεγάλους Προεστούς παράταξη, έστειλε επιτροπή στην Κωνσταντινούπολη με αποστολή να συναντήσει τον ευρισκόμενο εκεί Σάμιο Γεώργιο Λογοθέτη,⁵⁹ και να του ζητήσει να αναλάβει την ηγεσία της παράταξής τους. Ο Λογοθέτης δέχθηκε, και μαζί με τα μέλη της επιτροπής και τον διορισμένο από την Πύλη Τούρκο ελεγκτή Μεχμέτ Μπέη, έφθασε στην Σάμο. Ο έλεγχος που έγινε επιβεβαίωσε τις κατηγορίες κατά των Μεγάλων Προεστών, και η Γενική Συνέλευση που συγκλήθηκε εξέλεξε τους αδελφούς Πανταζή και τους αδελφούς Κατεβαΐνη. Όμως, οι έκπτωτοι προεστοί, έχοντας ακόμα μεγάλη δύναμη, κατόρθωσαν να προκαλέσουν εξέγερση εναντίον των νέων προεστών και να τους ανατρέψουν υποστηριζόμενοι από τον Μεχμέτ Μπέη, τον οποίον είχαν δωροδοκήσει με 20.000 γρόσια, καθώς και τους συνένοχους του Βοεβόδα και Καδή. Η εξέλιξη αυτή ανάγκασε τον φοβούμενο για την ζωή του Γεώργιο Λογοθέτη να εγκαταλείψει την Σάμο.⁶⁰

Έχοντας εξασφαλίσει την συνεργασία των συνενόχων τους εκπροσώπων της Οθωμανικής Αρχής, οι προεστοί ξεκίνησαν ανηλεή διωγμό κατά των αντιπάλων τους γενόμενοι περισσότερο καταπιεστικοί απέναντι στον υπόλοιπο πληθυσμό. Η κατάσταση αυτή ώθησε τους Καρμανιόλους στην υποβολή στην Πύλη νέου αιτήματος για την άσκηση ελέγχου των λογαριασμών των Μεγάλων Προεστών. Η υποβολή του σχετικού αιτήματος συνοδευόταν και από καταγγελίες εναντίον των προεστών για καταχρήσεις και καταπιέσεις εις βάρος του λαού. Η Υψηλή Πύλη έστειλε, στις αρχές του 1807, στην Σάμο, ως ελεγκτή, τον Μουχουρδάρ εφέντη, ο οποίος ήρθε σε επαφή με τους κατοίκους γυρίζοντας όλα τα χωριά και ακούγοντας τα παράπονά τους. Κατόπιν, προχώρησε στον έλεγχο των καταστάσεων του νησιού ανακαλύπτοντας τις παρατυπίες που είχαν γίνει. Τον Μάρτιο του 1807, ο Μουχουρδάρ εφέντης συγκάλεσε στο Βαθύ Γενική Συνέλευση των κατοίκων της Σάμου, η οποία απομάκρυνε τους ανήκοντες στο κόμμα των Καλικατζάρων Μεγάλους Προεστούς και εξέλεξε πρόσωπα που ανήκαν στην αντίπαλη φατρία.

Η επικράτηση των Καρμανιόλων δεν πτόησε τους προκρίτους, οι οποίοι κατήγγειλαν τον

⁵⁷ Μ. Σακελλαρίου, « Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες...», ό.π., σελ. 289-290.

⁵⁸ Σχετικά με την προέλευση των ονομασιών των δυο πολιτικών παρατάξεων της Σάμου βλ. στο ίδιο, σελ. 290· Επ. Σταματιάδης, « Σαμακά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 81.

⁵⁹ Γεννήθηκε στην Σάμο το 1772. Το πραγματικό του όνομα ήταν Γεώργιος Παπλωματάς. Έλαβε το όνομα Λογοθέτης όταν, υπηρετώντας στην Βλαχία κοντά στον ηγεμόνα Αλέξανδρο Σούτσο, διορίσθηκε στο αξίωμα του Λογοθέτη βλ. Νικόλαος Σταματιάδης, *Σαμακά*, ήτοι ανέλιξις της νεωτέρας ιστορίας της Σάμου δι' επίσημων εγγράφων, ών προτάσσονται αι βιογραφίαι των Λογοθέτου Λυκούργου και Κωνσταντίνου Λαχανά, Σάμος 1899, τόμ. Α', σελ. 13-14

⁶⁰ Α. Σεβαστάκης, « Το κίνημα των Καρμανιόλων...», ό.π., σελ. 30-33· Μ. Σακελλαρίου, « Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες...», ό.π., σελ. 292--294.

Γεώργιο Λογοθέτη ως ταραχοποιό και προδότη ισχυριζόμενοι πως σκοπός του ήταν η παράδοση της Σάμου στους ευρισκόμενους σε πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία Άγγλους. Οι πρόκριτοι, έχοντας και την υποστήριξη των ευρισκόμενων στην Κωνσταντινούπολη πρώην Βοεβοδών και Καδήδων, πέτυχαν τον Ιούνιο του 1808, την έκδοση θανατικής καταδίκης σε βάρος του Γεωργίου Λογοθέτη. Με την παρέμβαση του πρώην Ηγεμόνα της Βλαχίας Κωνσταντίνου Υψηλάντη, η απόφαση αυτή ανακλήθηκε όμως, λίγο αργότερα, κατόπιν ενεργειών των αντιπάλων του, συνελήφθη και, με απόφαση του Σηχουλισλάμη, εξορίσθηκε τον Δεκέμβριο του 1808 στο Άγιον Όρος.⁶¹

Οι πρόκριτοι, όμως, δεν περιορίσθηκαν στην απομάκρυνση του Λογοθέτη. Φρόντισαν, με συντονισμένες ενέργειες, να διορισθεί Βοεβόδας πρόθυμος να συνεργασθεί μαζί τους. Ο νέος Βοεβόδας Μουσταφά Αγάς έφθασε στην Σάμο τον Ιανουάριο του 1809 και εγκαταστάθηκε στο χωριό Μαραθόκαμπος του οποίου οι κάτοικοι, στην πλειοψηφία τους, ήταν υποστηρικτές των προκρίτων. Από εκεί, διέταξε τους Μεγάλους Προεστούς να σπεύσουν να τον υποδεχθούν. Οι Μεγάλοι Προεστοί αρνήθηκαν να υπακούσουν, γεγονός που εξόργισε τον Βοεβόδα, ο οποίος έσπευσε στο γειτονικό Κουσάντασι από όπου επέστρεψε επικεφαλής στρατιωτικής δύναμης, η οποία διέπραξε κάθε είδους αγριότητα σε βάρος των Καρμανιόλων. Η ενέργεια αυτή του Μουσταφά Αγά όχι μόνον δεν είχε τα προσδοκώμενα από εκείνον αποτελέσματα, δηλαδή την υποταγή των Καρμανιόλων, αλλά προκάλεσε την εξέγερσή τους και την εκδίωξη από το νησί τόσο του ίδιου και της τουρκικής στρατιωτικής δύναμης, όσο και των συνεργατών του προκρίτων.⁶² Οι Καρμανιόλοι διατήρησαν την εξουσία στην Σάμο μέχρι το 1813 όταν, μετά από ενέργειες των προκρίτων, η Πύλη έστειλε στο νησί στρατιωτικό απόσπασμα αποτελούμενο από 200 στρατιώτες αναγκάζοντας τους Καρμανιόλους, παρά την αρχική τους αντίσταση, να δηλώσουν υποταγή.⁶³

Την ίδια περίπου εποχή, παρόμοια εικόνα παρουσιάζει και η Τήνος. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, μέλη της οικογένειας Παξιμάδη είχαν δραστηριοποιηθεί στον χώρο του εμπορίου και είχαν αποκτήσει πλούτο. Μετά τον θάνατο του προεστού Γεωργίου Γεωργαντόπουλου, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα (η ακριβής ημερομηνία του θανάτου του δεν αναφέρεται στις μέχρι σήμερα γνωστές πηγές), ο πλούσιος έμπορος Ιάκωβος Παξιμάδης αμφισβήτησε το δικαίωμα του Φραγκίσκου Γεωργαντόπουλου, γιου του αποθανόντος προεστού, να διαδεχθεί τον πατέρα του, και επεδίωξε, έχοντας και την υποστήριξη της οικογένειάς του, να καταλάβει την εξουσία στο νησί. Έτσι η Τήνος χωρίσθηκε σε δυο φατρίες που ανταγωνίζονταν για την τοπική εξουσία, την Γεωργαντοπουλική και την Παξιμαδική.⁶⁴ Ο Ν. Δρόσος αποδίδει την αντιπαράθεση ανάμεσα στις

⁶¹ Σχετικά με την επικράτηση των Καρμανιόλων το 1807 και τις διώξεις εναντίον του Λογοθέτη βλ. Ε. Σταματιάδης, «Σαμακά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 112-115· Μ. Σακελλαρίου, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες...», ό.π., σελ. 297-303.

⁶² Α. Σεβαστάκης, «Το κίνημα των Καρμανιόλων...», ό.π., σελ. 51-58· Μ. Σακελλαρίου, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες...», ό.π., σελ. 303-307.

⁶³ Μ. Σακελλαρίου, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες...» ό.π., σελ. 308.

⁶⁴ Ν. Δρόσος, «Ιστορία της Τήνου...», ό.π., σελ. 67-70.

δύο οικογένειες σε βεντέτα που ξεκίνησε με αφορμή την απαγωγή της μνηστής του Αντωνίου Παξιμάδη από τον Ιωάννη Γεωργαντόπουλο, καθώς και σε κληρονομικές διαφορές που προέκυψαν αργότερα.⁶⁵ Οι δύο οικογένειες είχαν συνδεθεί με συγγενικούς δεσμούς μέσω επιγαμίας.⁶⁶

Η ιστορία της απαγωγής αναφέρεται μόνον από τον Ν. Δρόσο και φαίνεται μυθιστορηματική, αν και δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να ανταποκρίνεται στην πραγματικότητα. Ανεξάρτητα, πάντως, από το εάν πράγματι υπήρχαν προσωπικές διαφορές ανάμεσα σε μέλη των δυο οικογενειών, οι αιτίες της μεταξύ τους σύγκρουσης ήταν βαθύτερες. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στις δύο οικογένειες οφειλόταν στις πολιτικές φιλοδοξίες των ισχυρότερων μελών τους. Οι Παξιμάδηδες, παρά την οικονομική τους δύναμη, δεν ήταν εύκολο να ανταγωνισθούν τους Γεωργαντόπουλους εξ αιτίας της υποστήριξης που παρείχε σε αυτούς η πλειοψηφία των ορθοδόξων κατοίκων του νησιού. Συνεπώς, για να μπορέσουν να υποσκελίσουν τους αντιπάλους τους, χρειαζόνταν την υποστήριξη των καθολικών. Τελικά, μετά από πολλές προσπάθειες, τους έπεισαν να συμμαχήσουν μαζί τους δημιουργώντας μια αρκετά ισχυρή φατρία. Έτσι, από το 1802 ο αγώνας ανάμεσα στις δύο παρατάξεις εντάθηκε. Η πλευρά των Παξιμάδηδων επεδίωκε όχι μόνον την καθάιρεση του Γεωργαντόπουλου, αλλά την πλήρη ανατροπή του υπάρχοντος διοικητικού συστήματος με την αύξηση του αριθμού των προεστών, που θα επέτρεπε στους Παξιμάδηδες να εισχωρήσουν στον διοικητικό μηχανισμό. Η Γεωργαντοπουλική φατρία, από την άλλη, αγωνιζόταν για την διατήρηση του υπάρχοντος συστήματος.

Οι δύο φατρίες έστειλαν επανειλημμένως αντιπροσώπους τους στην Κωνσταντινούπολη, με σκοπό να εξασφαλίσουν την υποστήριξη ισχυρών Οθωμανών αξιωματούχων. Παρά τις μεγάλες προσπάθειες της Παξιμαδικής φατρίας, οι στόχοι της δεν επετεύχθησαν.⁶⁷ Αυτό οφειλόταν τόσο στην ισχύ των αντιπάλων τους, όσο και στην παραδοσιακή καχυποψία της οθωμανικής εξουσίας απέναντι σε οποιονδήποτε νεοτερισμό. Το αποκορύφωμα της αντιπαράθεσης ήταν η ένοπλη σύγκρουση, το 1806, ανάμεσα στους Καθολικούς και στους υποστηρικτές της παράταξης των Γεωργαντόπουλων, που οδήγησε στην αλλαγή του διοικητικού συστήματος με την δημιουργία δυο διαφορετικών κοινοτήτων, αυτή των Ορθοδόξων (Ρωμαίων) και αυτή των Καθολικών (Φράγκων).⁶⁸

Η εξέλιξη αυτή υπήρξε ιδιαίτερα επιζήμια για την Παξιμαδική φατρία αφού, με την διακοπή των σχέσεων ανάμεσα στις δύο κοινότητες, οι Παξιμάδηδες έχασαν τα κυριότερα στηρίγματά τους. Η επέμβαση του τιμαριούχου (ιδιοκτήτη) του νησιού Δεφτερδάρη (Υπουργού

⁶⁵ Στο ίδιο, ό.π., σελ. 64 και 67.

⁶⁶ Δ. Σοφιανός, «Η οικογένεια Παξιμάδη...», ό.π., σελ. 277-278· Ν. Δρόσος, « Ιστορία της Τήνου...», ό.π., σελ. 63.

⁶⁷ Σχετικά με τον ανταγωνισμό Παξιμάδηδων – Γεωργαντόπουλων βλ. Ν. Δρόσος, « Ιστορία της Τήνου...», ό.π., σελ. 73-91.

⁶⁸ Στο ίδιο, σελ. 91-98.

Οικονομικών της Αυτοκρατορίας) αποδυνάμωσε ακόμα περισσότερο την θέση τους. Ο Δεφτερδάρης, με διαταγή του που διαβάστηκε στο Διοικητήριο στις 19 Ιουνίου του 1806, απαίτησε την παραίτηση του Φραγκίσκου Γεωργαντόπουλου και του εξαδέλφου του Ιωάννη από το αξίωμα του προεστού, απαγόρευσε, όμως, παραλλήλως, την εκλογή στην θέση τους οποιουδήποτε μέλους της οικογένειας Παξιμάδη τους οποίους θεωρούσε υπεύθυνους για τις ταραχές στο νησί, και αρνείτο να δεχθεί οποιαδήποτε αλλαγή στο διοικητικό σύστημα.⁶⁹ Οι δυο προεστοί, υπακούοντας στην διαταγή του Δεφτερδάρη, υπέβαλαν την παραίτηση τους όμως, στην συνέλευση που συγκλήθηκε, εξελέγησαν οι ανήκοντες στην φατρία των Γεωργαντόπουλων Ιάκωβος Πόμερ και Νικόλαος Δρόσος.⁷⁰ Η απόφαση αυτή του Δεφτερδάρη δυσaráεστησε τους Καθολικούς οι οποίοι αρνήθηκαν να υπακούσουν, και οι προσπάθειες τόσο των ορθοδόξων προεστών όσο και του Οθωμανού Διοικητή να τους μεταπείσουν δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.⁷¹

Παρ' ότι έχουν γραφεί αρκετά βιβλία για την Ιστορία της Τήνου, η μοναδική πηγή από την οποία αντλούμε πληροφορίες για την ένοπλη σύγκρουση μεταξύ Ορθοδόξων και Καθολικών είναι ο Ν. Δρόσος. Μάλιστα ο Επαμεινώνδας Γεωργαντόπουλος, στην δική του Ιστορία της Τήνου, τον διαψεύδει γράφοντας πως, από το τέλος του ρωσοτουρκικού πολέμου της περιόδου 1768-1774 και την αποχώρηση των Ρώσων από το νησί, τίποτα το σημαντικό δεν συνέβη στην Τήνο μέχρι το 1811, όταν προκλήθηκε κάποιο επεισόδιο ανάμεσα στους κατοίκους και στο πλήρωμα ενός οθωμανικού πολεμικού πλοίου.⁷² Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι γιατί οι συγγράψαντες μετά τον Νικόλαο Δρόσο πονήματα σχετικά με την Ιστορία της Τήνου δεν κάνουν καμία αναφορά στην σύγκρουση ανάμεσα στους Ορθοδόξους και τους Καθολικούς και στα αποτελέσματά της. Ο Δρόσος δεν φαίνεται να θεωρείται αναξιόπιστη πηγή αφού, όσον αφορά άλλα ζητήματα, χρησιμοποιείται από όλους όσους έχουν ασχοληθεί με την Τήνο στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Το ότι οι μετά τον Δρόσο ιστορικοί σιωπούν σε σχέση με τα προαναφερθέντα γεγονότα σημαίνει αμφισβήτηση της αξιοπιστίας του ως προς αυτά, ή άγνοια τους; Εκείνο που είναι βέβαιο, μια και επιβεβαιώνεται από έγγραφα της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασης, είναι πως, τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια καθώς και κατά τα δυο πρώτα χρόνια μετά την έναρξη του Αγώνα, οι δυο κοινότητες είχαν σχηματίσει δύο ξεχωριστές διοικήσεις. Πάντως, το γεγονός ότι υπάρχει μόνον μια πηγή που αναφέρεται στα περιστατικά που οδήγησαν στην διαίρεση των κατοίκων του νησιού ίσως θα έπρεπε να μας προβληματίσει. Δεν είναι γνωστό αν υπάρχει αρχειακό υλικό που θα

⁶⁹ Στο ίδιο, σελ. 110-113.

⁷⁰ Στο ίδιο, σελ. 114.

⁷¹ Στο ίδιο, σελ. 117-118.

⁷² Ε. Γεωργαντόπουλος, «Τηνιακά...», ό.π., σελ. 125.

μπορούσε να ρίξει περισσότερο φως στα γεγονότα αυτά, αν όμως υπάρχει, θα αποδεικνυόταν χρήσιμο σε μια μελλοντική έρευνα σχετική με το ζήτημα αυτό.

Η Νάξος αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση. Εκεί, παρ' ότι το εμπόριο δεν αναπτύχθηκε και η κοινωνία παρέμεινε αγροτική έως το τέλος της Τουρκοκρατίας, παρουσιάζονται αντιδράσεις των κατώτερων κοινωνικών ομάδων απέναντι στην ηγεσία του νησιού και, μάλιστα, ήδη από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα. Το φεουδαλικό καθεστώς -που είχε θεσπισθεί στις αρχές του 13^{ου} αιώνα, αμέσως μετά την ίδρυση του δουκάτου του Αιγαίου πελάγους από τους Φράγκους κατακτητές, σύμφωνα με το οποίο η γη του νησιού διαμοιράσθηκε ανάμεσα στους συμμετέχοντες στην κατάκτησή του Λατίνους και οι ντόπιοι έγιναν δουλοπάροικοι- διατηρήθηκε έως την κατάκτηση των Κυκλάδων από τους Οθωμανούς το 1537.⁷³

Με την υπαγωγή των νησιών στην Οθωμανική Αυτοκρατορία, το φεουδαλικό καθεστώς τυπικά έπαυσε να υπάρχει αφού το σύστημα αυτό δεν κατοχυρωνόταν θεσμικά από το οθωμανικό Δίκαιο. Παρόλα αυτά, οι καθολικοί γαιοκτήμονες διατήρησαν τα προνόμια τους, ενώ οι αγρότες, αν και δεν υπάγονταν πια στο καθεστώς του δουλοπάροικου, εξακολουθούσαν να εξαρτώνται από τον γαιοκτήμονα. Ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν σε αυτόν φόρο σε χρήμα ή σε είδος, δεν είχαν δικαίωμα να προχωρήσουν σε οποιαδήποτε εργασία χωρίς την έγκρισή του, ενώ και για την πιο μικρή δουλειά που θα έκαναν ακόμα και στον χώρο διαβίωσής τους υποχρεώνονταν να πληρώσουν επιπλέον φόρο. Ακόμα και όταν οι αγρότες καλλιεργούσαν κτήματα που δεν θεωρούντο ιδιοκτησίες των γαιοκτημόνων (τις λεγόμενες 'ελεύθερες γαίες'), όφειλαν να αναγνωρίζουν ως επικυρίαρχο τον γαιοκτήμονα της περιοχής τους.⁷⁴

Η κατάσταση αυτή προκάλεσε την αντίδραση των χωρικών που, στις αρχές του 17^{ου} αιώνα, έστειλαν ως εκπρόσωπο τους στην Κωνσταντινούπολη κάποιον Οικονόμο της εκκλησίας της Δριμαλίας, για τον οποίον το μόνο που γνωρίζουμε είναι πως ήταν μέλος της οικογένειας Πολίτη που, ενάμιση αιώνα αργότερα, έμελλε να ηγηθεί της αντίστασης των χωρικών κατά των γαιοκτημόνων. Ο Πολίτης πέτυχε την έκδοση φερμανίου (διατάγματος) από τον Σουλτάνο, σύμφωνα με το οποίο οι χωρικοί καθίστανται ελεύθεροι και κύριοι της γης που καλλιεργούσαν. Οι γαιοκτήμονες όμως κατόρθωσαν, έχοντας και την υποστήριξη του Γάλλου Πρέσβη, να επιτύχουν την ανάκληση του διατάγματος αυτού.⁷⁵ Μερικά χρόνια αργότερα, και συγκεκριμένα κατά την περίοδο του κρητικού πολέμου, ξεκίνησε μια νέα προσπάθεια των χωρικών για την απαλλαγή τους από την εξάρτηση των γαιοκτημόνων. Επικεφαλής, αυτήν την φορά, ήταν κάποιος Κωνσταντίνος Κόκκος, που εξασφάλισε την υποστήριξη τόσο των Οθωμανών όσο και του Βενετού Αρχιστρατήγου Φραγκίσκου Μοροζίνη. Η εξέλιξη αυτή ανησύχησε τους γαιοκτήμονες που τον δολοφόνησαν

⁷³ Π. Ζερλέντης, «Σύστασις του κοινού των Μυκονίων...», ό.π., σελ. 3-4

⁷⁴ Του ίδιου, «Φεουδαλική πολιτεία...», ό.π., σελ. 12-22.

⁷⁵ Στο ίδιο, σελ. 25-27.

δίνοντας, έτσι, τέλος και σε αυτήν την προσπάθεια των χωρικών να απεξαρτηθούν από αυτούς.⁷⁶

Στις 31 Μαΐου 1719, οι χωρικοί της Νάξου συνέταξαν αναφορά προς την Πύλη διαμαρτυρόμενοι για τις συνθήκες διαβίωσης τους, και έστειλαν νέα επιτροπή στην Κωνσταντινούπολη με επικεφαλής τον Νικόλαο Πολίτη, απόγονο του ηγηθέντος της πρώτης προσπάθειας των χωρικών να απαλλαγούν από την εξουσία των γαιοκτημόνων. Η επιτροπή πέτυχε την έκδοση σουλτανικού φερμανίου σύμφωνα με το οποίο διατασσόταν ο αναδασμός της γης προς όφελος των αγροτών.⁷⁷ Οι προσπάθειες των γαιοκτημόνων να ανατρέψουν αυτήν την απόφαση όχι μόνον δεν είχαν κανένα αποτέλεσμα, αλλά εκδόθηκε και νέο σουλτανικό διάταγμα επικυρωτικό του προηγούμενου.⁷⁸ Παρά την αποτυχία τους, οι καθολικοί γαιοκτήμονες δεν εγκατέλειψαν τις προσπάθειές τους για επαναφορά του προηγούμενου καθεστώτος.

Οι αντιδράσεις των γαιοκτημόνων προκάλεσαν, στα τέλη του 18^{ου} αιώνα, νέα αντιπαράθεση ανάμεσα σε αυτούς και τους κατοίκους των χωριών. Επικεφαλής των χωρικών ήταν ο Μάρκος Πολίτης, γιος του Νικολάου Πολίτη, ο οποίος κατόρθωσε να περιορίσει την δύναμη των αρχόντων της Χώρας έχοντας και την υποστήριξη των καταπιεσμένων έως τότε χωρικών.⁷⁹ Σε αυτό τον βοήθησε και η υποστήριξη των οθωμανικών αρχών, την οποία φρόντισε να εξασφαλίσει με την άνευ οποιασδήποτε καθυστέρησης καταβολή κάθε χρόνο των φόρων που η κοινότητα των χωριών όφειλε στην τουρκική Διοίκηση.

Το πόσο μεγάλη ήταν η δύναμη του Μάρκου Πολίτη, αποδεικνύεται από το εξής περιστατικό: το 1774, οι αντίπαλοί του κατόρθωσαν να επιτύχουν τον διορισμό από την Πύλη οθωμανού Αγά στον οποίο ανατέθηκε η διοίκηση ολόκληρου του νησιού. Ο Μάρκος, που κατανοούσε πως η εξέλιξη αυτή θα σήμαινε τον περιορισμό αν όχι τον αφανισμό και της δικής του δύναμης μια και η κοινότητα των χωριών θα έχανε την αυτονομία της, ξεσήκωσε τους χωρικούς και κατόρθωσε να διώξει τον Αγά. Μια τέτοια πράξη θα μπορούσε να επιφέρει βαρύτατη τιμωρία όχι μόνον για τον ίδιο, αλλά και για ολόκληρη την κοινότητα των χωριών. Ο Μάρκος, όμως, κατόρθωσε, δωροδοκώντας τους αρμόδιους οθωμανούς αξιωματούχους, να αποφύγει την αντιμετώπιση συνεπειών τόσο για τον ίδιο όσο και για την κοινότητα ισχυροποιώντας, έτσι, ακόμα περισσότερο την θέση του.⁸⁰

Όμως η εύνοια των οθωμανικών αρχών δεν ήταν ποτέ και για κανέναν δεδομένη, αφού αρκούσε οποιαδήποτε καταγγελία για οικονομικές ατασθαλίες -είτε υπήρχαν επαρκή στοιχεία είτε όχι- για να αντιστραφεί το κλίμα. Οι αντίπαλοι του Πολίτη, που γνώριζαν αυτήν την πραγματικότητα, τον κατήγγειλαν για κατάχρηση προσόδων του νησιού προκαλώντας το 1800 την έκδοση απόφασης, σύμφωνα με την οποία εξορίσθηκε στην Λέσβο. Λίγο αργότερα, με εντολή του

⁷⁶ Στο ίδιο, σελ. 27-30.

⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 33-35

⁷⁸ Στο ίδιο, σελ. 36-37.

⁷⁹ Ν.Κεφαλληνιάδης, «Ο πύργος του Μαρκοπολίτη...», ό.π., σελ. 633-635.

⁸⁰ Στο ίδιο, σελ. 641-642.

Καπουδάν Πασά Χουσεΐν, απαγχονίστηκε, και η περιουσία του δημεύθηκε.⁸¹ Μετά τον θάνατο του Μάρκου Πολίτη, τα παιδιά του Μιχαήλ, Νικόλαος και Μαργαρίτα -που κράτησαν σαν επίθετο το όνομα του πατέρα τους μετονομαζόμενοι από Πολίτες σε Μαρκοπολίτες- κατόρθωσαν να ανακτήσουν την περιουσία και την δύναμη του πατέρα τους, ενώ ο Μιχαήλ τον διαδέχτηκε στην ηγεσία της κοινότητας των χωριών.⁸² Για την μετέπειτα δράση του Μιχαήλ Μαρκοπολίτη θα γίνει λόγος παρακάτω.

Στην Ύδρα, παρά τις διαφορές που υπήρχαν στην κοινωνική οργάνωση σε σχέση με τα περισσότερα νησιά, οι αναστατώσεις δεν απεφεύχθησαν, αν και δεν πήραν τις διαστάσεις που είχαν πάρει αλλού μια και δεν τέθηκε ζήτημα ανατροπής του τοπικού κοινωνικοπολιτικού καθεστώτος. Αυτό δεν θα πρέπει να μας κάνει εντύπωση, μια και στην Ύδρα, καθώς και στις Σπέτσες και στα Ψαρά, η μεταπήδηση από μια κοινωνική τάξη σε άλλη εξαρτάτο από τις ικανότητες του καθενός να ισχυροποιηθεί οικονομικά, κάτι που δεν ίσχυε στα περισσότερα νησιά όπου οι κοινωνικές δομές καθιστούσαν δύσκολη μια τέτοια μεταπήδηση. Παρ' όλα αυτά, η Ύδρα δεν απέφυγε τις ταραχές. Τα πρώτα κρούσματα παρατηρήθηκαν το 1787 όταν πλοίαρχοι και ναύτες που ταξίδευαν με πλοία υπό ρωσική σημαία, αισθανόμενοι προστατευμένοι έναντι τόσο της τοπικής διοίκησης της Ύδρας όσο και της κεντρικής οθωμανικής αρχής, αρνήθηκαν να καταβάλουν στο ταμείο της κοινότητας τα χρήματα που τους αναλογούσαν προκειμένου το νησί να είναι σε θέση να πληρώσει τον απαιτούμενο από την οθωμανική εξουσία φόρο. Όσο περνούσε ο καιρός, η κατάσταση γινόταν όλο και χειρότερη και η αναρχία βασίλευε. Η αδυναμία των προκρίτων να επιβάλουν την τάξη αποθράσυνε τα κακοποιά στοιχεία, με αποτέλεσμα οι κακοποιήσεις πολιτών -μηδέ των προκρίτων εξαιρουμένων- να γίνουν συχνό φαινόμενο. Δεν έλειψαν ακόμα και οι φόνοι. Ανάμεσα στα θύματα ήταν ο Ανδρέας Κουντουριώτης, πατέρας των διακριθέντων κατά την Ελληνική Επανάσταση Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτη.⁸³

Οι βιαιοπραγίες εναντίον των προκρίτων δεν αποτελούσαν οργανωμένη κοινωνική αντίδραση. Επρόκειτο απλώς για επίδειξη δύναμης ορισμένων προσώπων τόσο έναντι των κατεχόντων την τοπική εξουσία, όσο και έναντι των άλλων συμπολιτών τους. Το 1802, οι πρόκριτοι, βλέποντας πως δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν την αναρχία, με αναφορά τους προς τον Καπουδάν Πασά Χουσεΐν ζήτησαν τον διορισμό στην θέση του Διοικητή της Ύδρας του συμπατριώτη τους Γεωργίου Βούλγαρη. Ο Γεώργιος Βούλγαρης είχε γεννηθεί το 1768 από φτωχούς και άσημους γονείς. Σε ηλικία 16 ετών είχε σταλεί ως μελάχης (ναυτικός του οθωμανικού στόλου) και γρήγορα κατόρθωσε, επιδεικνύοντας μεγάλες ικανότητες, να ανέλθει στην ιεραρχία και να γίνει μπας ρεϊζ, αρχηγός των χριστιανών ναυτών που υπηρετούσαν στον οθωμανικό στόλο.

⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 673-674.

⁸² Στο ίδιο, σελ. 681-683.

⁸³ Α. Λιγνός, « Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Α' σελ. 46-47· Α. Μιαούλης, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π. σελ. 68· Γεώργιος Κριεζής, *Ιστορία της νήσου Ύδρας προ της ελληνικής επανάστασης του 1821*, Πάτρα 1860, σελ. 92-93.

Όταν το 1794, κατά την εκστρατεία εναντίον του αποστατήσαντος κατά της Πύλης Πασά του Βιδινίου Οσμάν Πασβάνογλου, έσωσε την ζωή του Καπουδάν Πασά Χουσεΐν, απέκτησε την αμέριστη εμπιστοσύνη του και προήχθη σε πρώτο πλοίαρχο της ναυαρχίδας του οθωμανικού στόλου.⁸⁴

Ο Χουσεΐν έκανε δεκτό το αίτημα τον Υδραίων προκρίτων και, τον Δεκέμβριο του 1802, διόρισε τον Βούλγαρη Διοικητή της Ύδρας δίνοντάς του τον τίτλο του Μπας Κοτζάμπαση. Μαζί με τον νέο Διοικητή, ο Καπουδάν Πασάς έστειλε στην Ύδρα και έναν μπουμπασίρη (αστυνόμο) για να εξασφαλίσει την απρόσκοπτη εγκατάστασή του στο νησί. Ο Γεώργιος Βούλγαρης, μόλις ανέλαβε τα νέα καθήκοντά του, σύστησε πολιτοφυλακή και απεκατέστησε την τάξη στην Ύδρα επιβάλλοντας αυστηρές ποινές σε όσους επέμεναν στην παραβατική τους συμπεριφορά.⁸⁵ Η ησυχία όμως δεν διατηρήθηκε για πολύ στο νησί. Αιτία των νέων ταραχών ήταν η κήρυξη, το 1806, νέου ρωσοτουρκικού πολέμου. Τον Δεκέμβριο της χρονιάς αυτής, ο Ρώσος Ναύαρχος Σενιάβιν κατέπλευσε στο Αιγαίο και, στις 10 Φεβρουαρίου 1807, αγκυροβόλησε στο λιμάνι της Ύδρας καλώντας τους προκρίτους στην ναυαρχίδα του. Οι πρόκριτοι ανταποκρίθηκαν, όμως, όταν ο Ρώσος Ναύαρχος ζήτησε την σύμπραξή τους εκείνοι αρνήθηκαν. Η απόφαση αυτή των προκρίτων της Ύδρας ήταν ομόφωνη όχι γιατί δεν υπήρχαν μεταξύ αυτών διαφωνούντες, αλλά επειδή δεν τολμούσαν να εκδηλωθούν, περιμένοντας τις εξελίξεις.

Όταν, έναν μήνα αργότερα, έφθσε στην Ύδρα η είδηση της νίκης του Σενιάβιν επί του οθωμανικού στόλου στην Τένεδο και η κατάληψη του νησιού από τον ρωσικό στόλο, οι πρόκριτοι που είχαν υψωμένη στα καράβια τους την ρωσική σημαία εκδηλώθηκαν φανερά υπέρ των Ρώσων ακολουθούμενοι και από τους ναυτικούς που εργάζονταν σε αυτά. Έτσι το νησί χωρίσθηκε σε δυο φατρίες, την φιλοτουρκική και την φιλωρωσική. Επικεφαλής της φιλοτουρκικής φατρίας ήταν ο Διοικητής Γεώργιος Βούλγαρης, και της φιλωρωσικής ο Λάζαρος Κουντουριώτης. Με τον Βούλγαρη συντάχθηκαν ο Ανδρέας Μιαούλης, ο Εμμανουήλ Τομπάζης και η οικογένεια Κριεζή, και με τον Κουντουριώτη ο πρόξενος της Ρωσίας Αναστάσιος Κοκκίνης, ο Δημήτριος Τσαμαδός, ο Νικόλαος Τομπάζης, και ο Κυριάκος Σκούρτης. Η Διοίκηση Βούλγαρη ανετράπη και την θέση της πήρε ένα διοικητικό σώμα με επικεφαλής τον Λάζαρο Κουντουριώτη. Νέες ειδήσεις για νίκη του ρωσικού στόλου σε ναυμαχία ανοιχτά του Αγίου Όρους ξεσήκωσαν τους Υδραίους που προσπάθησαν - χωρίς επιτυχία, εξ αιτίας της αντίστασης που προέβαλαν οι διορισμένοι από τον Βούλγαρη πολιτοφύλακες- να κατεβάσουν από την Καγκελαρία (διοικητήριο) την τουρκική σημαία και να υψώσουν την ρωσική. Ο Γεώργιος Βούλγαρης αναγκάσθηκε να εγκαταλείψει την Ύδρα και να

⁸⁴ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 47-48· Α. Μιαούλης, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 68-69· Γ. Κριεζής, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 94-97.

⁸⁵ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 49-52· Α. Μιαούλης, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 69-70· Γ. Κριεζής, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 106-111.

καταφύγει στην Αθήνα.

Οι ταραχές όμως στην Ύδρα συνεχίστηκαν έως το τέλος του 1807, όταν και κλείστηκε ειρήνη ανάμεσα στην Ρωσία και την Οθωμανική αυτοκρατορία. Οι εκτεθειμένοι απέναντι στις οθωμανικές αρχές ηγέτες της φιλωρωσικής μερίδας υποχρεώθηκαν να εγκαταλείψουν την Ύδρα και να καταφύγουν στα Κύθηρα, ενώ ο Γεώργιος Βούλγαρης ανέλαβε και πάλι τα καθήκοντα του. Οι φυγάδες σύντομα αμνηστεύθηκαν από τον Καπουδάν Πασά και επέστρεψαν στην Ύδρα όπου και συνέχισαν να αντιπολιτεύονται τον Βούλγαρη. Αυτός, θέλοντας να αποφύγει μια νέα σύγκρουση, υπέβαλε το 1809 την παραίτησή του και αποσύρθηκε στον Πόρο αρνούμενος να επιστρέψει παρά τις παρακλήσεις πολλών συμπατριωτών του, και χρειάστηκε η επέμβαση της οθωμανικής εξουσίας για να επανέλθει στην θέση του.⁸⁶ Το φιλωρωσικό κίνημα αποτελούσε οπωσδήποτε προσπάθεια ομάδας προκρίτων να ανατρέψουν όχι το κοινωνικό καθεστώς σε τοπικό επίπεδο, αλλά την υπάρχουσα διοίκηση, παράλληλα όμως ήταν και προσπάθεια ορισμένων τουλάχιστον κύκλων της υδραϊκής κοινωνίας να αντιδράσουν δυναμικά απέναντι στο οθωμανικό καθεστώς.

Διαθέσεις αντίστασης απέναντι στην οθωμανική Διοίκηση είχαν παρουσιάσει και οι κάτοικοι άλλων νησιών χωρίς, όμως, να φθάσουν σε εξέγερση και ευθεία αμφισβήτηση της εξουσίας των εκπροσώπων της οθωμανικής αρχής. Αιτία των αντιδράσεων αυτών ήταν η οικονομική πίεση που υφίσταντο οι κάτοικοι των νησιών από τα όργανα της οθωμανικής εξουσίας που αναλάμβαναν την συγκέντρωση των χρημάτων που το κάθε νησί έπρεπε να πληρώσει σαν φόρο.

Πριν προχωρήσουμε στην παρουσίαση ορισμένων ενδεικτικών περιπτώσεων, θα ήταν χρήσιμο να έχουμε μία εικόνα των δυο φορολογικών συστημάτων που ίσχυαν στην Οθωμανική Αυτοκρατορία. Το πιο διαδεδομένο σύστημα ήταν αυτό του μουκατά, της ενοικίασης δηλαδή από το κράτος του φόρου κάποιας περιοχής σε έναν ιδιώτη ο οποίος, συνήθως, ήταν ο διορισμένος από την Πύλη τοπικός Διοικητής. Ο ενοικιαστής ήταν υποχρεωμένος να πληρώσει προκαταβολικά ένα σημαντικό ποσό στο κρατικό ταμείο, που αντιστοιχούσε σε ένα αρκετά μεγάλο μέρος του φόρου που οι κάτοικοι της περιοχής ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλλουν. Το ποσό αυτό ο ενοικιαστής δικαιούτο να το εισπράξει από τους κατοίκους, καθώς και το επιπλέον ποσό που εκείνοι όφειλαν να καταβάλουν στο κρατικό ταμείο. Το σύστημα αυτό επέτρεπε στον ενοικιαστή να εξαναγκάζει τους φορολογουμένους να καταβάλουν επιπλέον χρήματα τα οποία καρπωνόταν ο ίδιος, συχνά δε εξασφάλιζε την υποστήριξη των προεστών μέσω δωροδοκίας, με αποτέλεσμα τα παράπονα εκείνων που είχαν υποχρεωθεί να πληρώσουν ποσά μεγαλύτερα από

⁸⁶ Για την φιλωρωσική κίνηση στην Ύδρα και τα όσα ακολούθησαν βλ. Α. Λιγνός, «*Ιστορία της νήσου Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 60-65· Α. Μιαούλης, «*Ιστορία της νήσου Ύδρας...*», ό.π., τόμ.Α', σελ. 78-88· Γ. Κριεζής, «*Ιστορία της νήσου Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Α' σελ. 123-137.

αυτά που τους αναλογούσαν να μην φθάνουν ποτέ στα αυτιά της κεντρικής εξουσίας.⁸⁷

Το δεύτερο και λιγότερο διαδεδομένο σύστημα ήταν αυτό της αποκοπής (μακτού). Σύμφωνα με αυτό, η κεντρική εξουσία ανέθετε στην κοινότητα την συγκέντρωση των χρημάτων που η επαρχία όφειλε να καταβάλει στο κρατικό ταμείο. Εκείνοι που υποχρεούντο να συγκεντρώσουν τα χρήματα και να τα στείλουν στην Κωνσταντινούπολη ήταν οι δημογέροντες του τόπου. Αυτοί όριζαν το ποσό που η κάθε οικογένεια ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει με βάση την περιουσιακή της κατάσταση, και φρόντιζαν για την είσπραξή του.⁸⁸ Το σύστημα αυτό περιόριζε οπωσδήποτε την δυνατότητα των εισπρακτόρων να προχωρούν σε καταχρήσεις, μια και οι υπεύθυνοι δημογέροντες όφειλαν να δώσουν λόγο για τα πεπραγμένα τους στην κοινότητα. Αυτή όφειλε να ελέγξει τις πράξεις και παραλείψεις τους και είχε το δικαίωμα να επιβάλει χρηματικές και άλλες ποινές σε εκείνους που προέβαιναν σε παρατυπίες. Αντίθετα, απέναντι στον ενοικιαστή των φόρων, η κοινότητα δεν είχε καμία εξουσία και τα μέλη της το μόνο που μπορούσαν να κάνουν ήταν να τον καταγγείλουν στην κεντρική Διοίκηση. Κάτι που συνήθως απέφευγαν να πράξουν εξ αιτίας του φόβου των αντιποίνων του ισχυρού κρατικού αξιωματούχου.

Φυσικό, επομένως, ήταν οι φορολογούμενοι να προτιμούν την εφαρμογή στον τόπο τους του συστήματος μακτού και να επιδιώκουν την αλλαγή του καθεστώτος στις περιοχές εκείνες που εφαρμόζοταν το σύστημα του μουκατά που ίσχυε στα περισσότερα νησιά εξουθενώνοντας οικονομικά τους κατοίκους. Η κατάσταση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα, στις τελευταίες δεκαετίες του 18^{ου} αιώνα, σε αρκετά από τα νησιά των Κυκλάδων να προκληθούν αντιδράσεις των κατοίκων. Μάλιστα, σε κάποιες περιπτώσεις, οι κινητοποιήσεις ήταν τόσο έντονες που θα μπορούσε κανείς να τις ονομάσει εξεγέρσεις, μια και οι αντιδρώντες έφθαναν στο σημείο να αρνούνται να αναγνωρίσουν τον εκπρόσωπο της οθωμανικής εξουσίας, και να τον αντιμετωπίζουν ως εχθρό. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της Σκύρου και της Πάρου. Οι Σκυριανοί, σε Γενική Συνέλευση που συγκλήθηκε το 1737, συνέταξαν έγγραφο με το οποίο ανακοίνωναν την απόφασή τους να μην δεχθούν στο εξής ξένον (μη καταγόμενο από το νησί) Βοεβόδα και, σε περίπτωση που αυτός διορισθεί, να μην τον βοηθήσει κανείς στο έργο του.⁸⁹ Παρόμοιο έγγραφο συντάσσεται και στην Πάρο στις 6 Αυγούστου του 1734, το λεγόμενο Ενωτικό της Πάρου. Το παρακάτω απόσπασμα του εγγράφου αυτού είναι ενδεικτικό της αποφασιστικότητας των κατοίκων του νησιού:

*<Γράμμα ενωτικό έκαμαν [όλ]ο τό κοινό ήγουν και [τά] εφτά μέρη.
Εις δόξαν Θεού αμην 1734 Αυγούστου 6 Πάρου Παροικία.*

⁸⁷ Σχετικά με το καθεστώς του μουκατά βλ. Γ. Κοντογιώργης, «Κοινωνική δυναμική...», ό.π., σελ. 72-74· Σπύρος Ασδραχάς, «Οικονομία», σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, τόμ. ΙΑ', σελ. 166· Ευ. Ρόζος, «Οι νησιώτες του Αιγαίου...», ό.π. σελ. 37.

⁸⁸ Γ. Κοντογιώργης, «Κοινωνική δυναμική και πολιτική...», ό.π., σελ. 76-78· Νικόλαος Μοσχοβάκης, «Το εν Ελλάδι δημόσιον...», ό.π., σελ. 93-94.

⁸⁹ Ξενοφών Αντωνιάδης, *Η Σκύρος στην τουρκοκρατία. Κοινωνία, διοίκηση, δικαιοσύνη*, Αθήνα 1997, σελ. 132.

Επειδή και εις τούτους τούς εσχάτους καιρούς να ελθῆ ἡ δυστυχημένη πατρίς μας εις ἀφανισμόν τέλειον ἀπὸ τὰς καταδαρμάς των επικρατούντων εξουσιαστών καὶ κάθε κάστην να κινδυνεύῃ, ὅλοι κοινῶς με μίαν γνώμην ἀπόφασιν συναθροιστέντες εις τον διωρισμένον τόπον ἕκαμαν τον μπαρόντα σύνδεσμον με ομόνοιαν ειρήνην καὶ ἀγάπην ἀδελφικὴν, υποσχόμενοι ἀναμεταξύ, ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα του νὰ χύσῃ ὁ ἕνας διὰ τὸν ἄλλον, παρακινήθέντες το περισσότερο ἀπὸ την ἀνεστῶσαν χρείαν καὶ ἀνάγκην οὐδὲ ἀκολούθησεν εἰς τὸ νησί μας ἡ ὁποία δεν ἐστάθην ποτέσ καὶ επειδὴ καὶ να εἶναι τέτοιοι ἦτον ἀνάγκη να γίνῃ καὶ ἡ παρούσα ἐνωσησὶς διὰ κυβέρνησιν καὶ τον τόπον μας καὶ τον εαυτοῦ μας, καὶ των μπαραγμάτων μας. Γίνεται λοιπὸν ἀπὸ κοινὴν ψήφον καὶ ἐγκαρδιακὸν δεσμόν καθὼς φανερώνεται καὶ με τὰς ὁμοίας ὑπογραφὰς του καθενὸς καθὼς καὶ τῶν λοιπῶν δεν ἠξεύρουσιν νὰ γράφουσιν, καὶ αν ἴσως τινὰς ἤθελε φανῆ ἐνάντιος εἰς την μπαρούσαν συνφωνίαν καὶ ἐνωσιν, τον μπαραδίνομεν τῶ αἰωνίῳ ἀναθέματι εὐγάζοντάς τον παντελῶς καὶ ἀπὸ τὴν συντροφία τῆς χριστιανικῆς μας ἐνώσεως.⁹⁰>

Το 1744 οἱ Παριανοὶ συντάσσουν νέο ἐνωτικὸ δηλώνοντας πως ἦταν διατεθειμένοι να φθάσουν στα ἄκρα προκειμένου να ἐμποδίσουν τον διορισμὸ Βοεβόδα στο νησί τους, ἀφοῦ δεν διστάζουν να ξεκαθαρίσουν πως θα ἐξολοθρεύσουν οποιονδήποτε τολμήσει να ἐμφανισθεῖ ἐκεῖ κατέχοντας αὐτὸ το ἀξίωμα, καὶ θα καταδιώξουν ως προδότῃ κάθε συμπατριώτῃ τους που θα συνεργασθεῖ μαζί του. Το σχετικὸ ἀπόσπασμα του ἐγγράφου ἔχει ως ἐξήσ:

<Εἰδὲ καὶ συνεργεία δαίμονος κανένας ἀλλόφυλος, ὁμόπιστος ἡμῶν, ξένος ἢ πατριώτης, τύχει κακὸς τροπος καὶ σηκωθεῖ ἄνευ τῆς ἡμῶν βουλῆς κοινῶς γνώμης καὶ ὑπερισχύσει καὶ πάρει το νησί μας καὶ μὴν δυνάμενοι νὰν τότε ἀμποδίσωμεν πάλῃ κοινῶς να στεκόμεσθιν να μὴν τότε ἀφίνομεν νὰ ζητᾶ ἄτακτα καὶ παράλογα πράγματα. Εἰδὲ καὶ ἤθελεν πλησιάσει τινὰς μετ' αὐτὸν προς ευχαριστήσιν του καὶ καταδρομὴν σκανδάλου τῆς γνώμης καὶ πατρίδος μας, νὰ τότε κατατρέχωμεν εἰς παντελῆ ἀφανισμόν καὶ ἐξολόθρευσιν ἐξ ὁλοκλήρου. Καὶ ὅποιος ἤθελεν δεῖξει καμμίαν ἐναντιότητα εἰς τα ὅσα περιγράφονται... ὅλοι πάλῃ ὁμοφώνως μικροὶ τε καὶ μεγάλοι τον ποραδίνομεν τῶ αἰωνίῳ ἀναθέματι ὡς ἐπίβουλον Ἰούδα καὶ ἐναντίον τῆς πατρίδος του, ἀμὴν γένοιτο,, δίδοντάς του εἰς την Πόρταν καὶ ἐξουσιαστικὸν χέρι του ἀφεντός μας καὶ διαφεντευτοῦ μας βιζήρ καὶ καπετὰν πασιά εἰς το να λαμβάνῃ την πρέπουσαν αὐτοῦ παιδεία, σκληρὰ καὶ ἀνελεῆμον πληρώνοντας καὶ ναζέρ, ἤτοι γρόσια δύο χιλιάδες δύο.⁹¹>

Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τα προαναφερθέντα, δεν εἶναι λίγα τα νησιά στα ὁποία, κατὰ τις τελευταῖες δεκαετίες πρὶν ἀπὸ την ἐκρήξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπανάστασης, παρατηροῦνται τάσεις προς διαφοροποίηση τῆς ἕως τότε ὑπάρχουσας κατάστασης. Οἱ ἀναστατώσεις αὐτές προκαλοῦνται, κατὰ κύριο λόγο, ἀπὸ την διάθεση ὁρισμένων τοπικῶν παραγόντων -κάποτε καὶ ὁλόκληρων κοινότητων- να ἀναγκάσουν την ἐξουσία -εἴτε πρόκειται για την τοπικὴ, εἴτε για την κεντρικὴ Διοίκηση- να τους ἀναγνωρίσει περισσότερα δικαιώματα. Ἡ προδιάθεση λοιπὸν για ρήξιν με το παρελθόν, σε ὁρισμένα τουλάχιστον μέρη, ὑπῆρχε, καὶ χρειαζόταν μόνον ἡ δημιουργία των συνθηκῶν ἐκείνων που θα ἔκαναν ἐφικτὴ μια τέτοια ἐξέλιξη.

Ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία, ὁργάνωση που, ὅπως εἶναι γνωστὸ, ἰδρύθηκε στην Ὁδησσὸ το 1814 ἀπὸ διαμένοντες ἐκεῖ Ἕλληνες ἐμπόρους με στόχο το ξέσπασμα ἐπανάστασης στον ἐλλαδικὸ χώρο καὶ

⁹⁰ Μ. Τουρτόγλου, «Παράγοντες ἀντιστάσεως...», ὁ.π., σελ. 294-295.

⁹¹ Στο ἴδιο, σελ. 298.

την ίδρυση ανεξάρτητου ελληνικού κράτους, ανέλαβε να δημιουργήσει αυτές τις προϋποθέσεις. Ο τρόπος που η Φιλική Εταιρεία έδρασε στην ηπειρωτική Ελλάδα είναι, σε γενικές γραμμές, γνωστός και πολλά έχουν γραφεί για τον τρόπο που έδρασαν οι απεσταλμένοι της τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στην Στερεά Ελλάδα καθώς και για την στάση των ισχυρών τοπικών παραγόντων. Εδώ θα γίνει προσπάθεια να εξετασθεί ο τρόπος που η Φιλική Εταιρεία έδρασε στον νησιωτικό χώρο και η απέναντί της στάση των νησιωτών.

Με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία, φαίνεται πως, έως το 1818, κανένας νησιώτης δεν είχε ενταχθεί στους κόλπους της Φιλικής Εταιρείας. Οι μέχρι τότε μνηθέντες σε αυτήν προέρχονταν από την ηπειρωτική Ελλάδα ή από την Κωνσταντινούπολη.⁹² Αυτό μπορεί να εξηγηθεί, αν σκεφθούμε ότι οι νησιώτες -και ιδίως οι ισχυρότεροι εξ αυτών, από οικονομικής απόψεως, Υδραίοι- έβλεπαν με μεγαλύτερο σκεπτικισμό το ενδεχόμενο της έκρηξης μιας επανάστασης. Για να γίνει λοιπόν ευκολότερη η προσέγγιση των νησιωτών, ήταν απαραίτητο οι προερχόμενοι από τα νησιά υποψήφιοι Φιλικόι να γνωρίζουν, ή τουλάχιστον να υποπτεύονται, πως πριν από αυτούς είχαν μνηθεί στην Εταιρεία πρόσωπα προερχόμενα από περιοχές που είχαν παράδοση ένοπλης αντίστασης κατά των οθωμανικών αρχών και είχαν δείξει εμπράκτως τις εχθρικές τους διαθέσεις απέναντι στον ξένο κυρίαρχο, ή θεωρούνταν πρόσωπα ευυπόληπτα στην κοινωνία όχι μόνον για τον πλούτο τους αλλά και για την φρόνησή τους. Π.χ. ο Πάτριος Δημήτριος Θέμελης,⁹³ ο οποίος υπηρετούσε στην αυλή του τότε ηγεμόνα της Βλαχίας Μιχαήλ Σούτσου, μνηθήκε το 1818 από τον Πελοποννήσιο Γρηγόριο Δικαίο (Παπαφλέσσα). Ο Ψαριανός Νικολής Αποστόλης, πλοίαρχος και, κατά την Ελληνική Επανάσταση, ναύαρχος της ψαριανής μοίρας του ελληνικού στόλου, μνηθήκε στην Οδησό από τον Μανιάτη Ηλία Χρυσοσπάθη στις 15 Μαρτίου 1818,⁹⁴ ενώ από τον ίδιο άνθρωπο μνηθήκε στην Κωνσταντινούπολη, στις 30 Ιουνίου του ίδιου έτους, ο Υδραίος πλοίαρχος και πρόκριτος Αντώνιος Κριεζής.⁹⁵ Επίσης στην Κωνσταντινούπολη μνηθήκε ο Ψαριανός πρόκριτος Αναγνώστης Μοναρχίδης από τον Πελοποννήσιο Αναγνώστη Παπαγεωργίου (Αναγνωσταρά) στις 5 Ιουλίου 1818,⁹⁶ ενώ στον ίδιο τόπο ο Σπετσιώτης πρόκριτος και ιδιοκτήτης πολλών πλοίων Γεώργιος Πάνου μνηθήκε στις 6 Ιουλίου 1818 από τον επίσης Πελοποννήσιο πλούσιο και γνωστό για τις ικανότητες και την φρόνησή του Παναγιώτη Σέκερη.⁹⁷

Από τα μέλη της Φιλικής Εταιρείας που προέρχονταν από τις Κυκλάδες, θα πρέπει να

⁹² Βαλέριος Μέξας, *Οι Φιλικόι. Κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του Αρχείου Σέκερη*, Αθήνα 1937, σελ.1-5.

⁹³ Τρύφων Ευαγγελίδης, Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, *Ιστορία της νήσου Κάσου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήνα 1935, σελ. 60.

⁹⁴ Β. Μέξας, «Οι Φιλικόι...», *ό.π.*, σελ. 7.

⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 9.

⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 10.

⁹⁷ Στο ίδιο, σελ. 6.

αναφέρουμε τον Τηνιακό Θεόδωρο Παξιμάδη του οποίου η οικογένεια έμελλε να παίξει σημαντικό ρόλο στα εσωτερικά του τόπου του κατά την περίοδο της Επανάστασης,⁹⁸ και τον Σίφνιο Νικόλαο Χρυσόγελο που, όπως θα δούμε παρακάτω, πρωτοστάτησε στην έναρξη του Αγώνα στο νησί του και κατέλαβε, κατά την περίοδο της Επανάστασης, σημαντικές θέσεις⁹⁹ Από τον κατάλογο του Μέξη προκύπτει πως στην Φιλική Εταιρεία συμμετείχαν και άλλοι νησιώτες προερχόμενοι από διάφορες περιοχές για τους οποίους δεν γνωρίζουμε, ωστόσο, να έπαιξαν ρόλο πριν ή κατά την διάρκεια του Αγώνα.

Η μύηση σημαντικών προσώπων προερχομένων από την Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά είχε οπωσδήποτε τεράστια σημασία αφού, χωρίς τα καράβια και τους ναυτικούς τους, καμία επαναστατική κίνηση δεν θα είχε πιθανότητες επιτυχίας, μια και ο οθωμανικός στόλος θα ανεφοδιάζε ανενόχλητος τα πολιορκημένα φρούρια και θα μετέφερε από θαλάσσης στρατιωτικές δυνάμεις στις επαναστατημένες περιοχές. Παρ' όλα αυτά, με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία, φαίνεται πως τα προερχόμενα από τα τρία αυτά νησιά μέλη της Εταιρείας δεν πρωταγωνίστησαν στην προσπάθεια προετοιμασίας του Αγώνα. Αυτό δεν σημαίνει πως έλειπε από τους ισχυρούς προκρίτους και πλοίαρχους των τριών αυτών νησιών η επιθυμία συμμετοχής στο προετοιμαζόμενο κίνημα, αλλά ότι η γνώση των συνθηκών που επικρατούσαν στον ελληνικό χώρο τούς έκανε να βλέπουν με σκεπτικισμό το επικείμενο εγχείρημα.

Αντίθετα, οι διαμένοντες εκτός του τουρκοκρατούμενου ελληνικού χώρου Φιλικόι ήταν περισσότερο ενθουσιώδεις. Δεν είναι τυχαίο το γεγονός ότι τα πρόσωπα που ανέλαβαν την προετοιμασία του Αγώνα στον νησιωτικό χώρο δεν προέρχονταν από την Ύδρα, τις Σπέτσες ή τα Ψαρά. Το έργο αυτό το ανέλαβαν ο Δημήτριος Θέμελης και ο Ευάγγελος Ματζαράκης, για την καταγωγή του οποίου οι πληροφορίες είναι αντιφατικές αφού ο Βαλέριος Μέξης τον αναφέρει ως Ιθακίσιο,¹⁰⁰ ενώ οι πρόκριτοι της Σαντορίνης, σε επιστολή τους προς αυτούς των Σπετσών που εστάλη στις 30 Ιουνίου 1821, με την οποία τους ενημερώνουν πως τους στέλνουν 70 ναύτες για να υπηρετήσουν στην σπετσιώτικη μοίρα, τον αναφέρουν ως συμπατριώτη τους.¹⁰¹

Ο μνημένος στην Φιλική Εταιρεία, από τον Παπαφλέσσα, Δ. Θέμελης διορίστηκε από την Αρχή της Φιλικής Εταιρείας μέλος της Εφορείας του Γαλασιού, κωμοπόλεως της Βλαχίας.¹⁰² Το σύστημα των Εφορειών εισήγαγε στην Φιλική Εταιρεία το μέλος της Αρχής Ανδρέας Αναγνωστόπουλος προκειμένου να δημιουργηθεί κάποιος έστω και υποτυπώδης διοικητικός

⁹⁸ Δ. Σοφινός, « Η ο οικογένεια Παξιμάδη... », ό.π., σελ. 308.

⁹⁹ Σ. Συμεωνίδης, « Ιστορία της Σίφνου... », ό.π., σελ. 242.

¹⁰⁰ Β. Μέξας, « Οι Φιλικόι... », ό.π., σελ. 6.

¹⁰¹ Ανάργυρος Ανδρέου Χατζηαναργύρου, *Τα Σπετσιωτικά, ήτοι Συλλογή ιστορικών εγγράφων και υπομνημάτων αφορώντων τα κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν του 1821*, Πειραιεύς 1861, τόμ.Α', σελ. 433-434

¹⁰² Ιωάννης Φιλήμων, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, Ναύπλιο 1834, σελ. 235-236.

μηχανισμός¹⁰³. Η Εφορεία του Γαλασίου ήταν η πρώτη που σύστησε η Φιλική Εταιρεία, όμως ο Ι. Φιλήμων, που δίνει τις σχετικές πληροφορίες, δεν αναφέρει την ημερομηνία ίδρυσής της. Η επιτυχία του εγχειρήματος ώθησε την ηγεσία της Εταιρείας να ιδρύσει αντίστοιχους διοικητικούς μηχανισμούς και σε άλλες πόλεις της Βλαχίας και της Μολδαβίας όπως ήταν το Ιάσιο και το Βουκουρέστι.¹⁰⁴ Οι Έφοροι ήταν υποχρεωμένοι να προλαμβάνουν τις ενέργειες προδοτών η επιπόλαιων μελών της Εταιρείας που θα μπορούσαν να οδηγήσουν σε αποκάλυψη της συννομωσίας στις αρχές, να εγκρίνουν η να απορρίπτουν την κατήχηση κάποιου προσώπου στην Εταιρεία αφού πρώτα πληροφορούνταν από τον κατηχητή κάθε τι που αφορούσε την ζωή του υποψήφιου μέλους, να επικοινωνούν δια αλληλογραφίας με τα μέλη άλλων Εφορειών, να συνεδριάζουν τρεις φορές την εβδομάδα εξετάζοντας όλα τα σημαντικά ζητήματα, και να ελέγχουν το ταμείο της Εφορείας δίνοντας απόδειξη παραλαβής χρημάτων σε οποιοδήποτε μέλος κατέθετε σε αυτό κάποιο ποσό.¹⁰⁵

Η δράση του Θέμελη δεν περιορίστηκε στο έργο της Εφορείας του Γαλασίου. Ο Υπασπιστής του Ρώσου Τσάρου Αλεξάνδρου και γόνος μιας από της ισχυρότερες φαναριωτικές οικογένειες Αλέξανδρος Υψηλάντης που, στις αρχές του 1820, είχε αναλάβει την ηγεσία της Φιλικής Εταιρείας, του ανέθεσε την σύσταση Εφορειών στα νησιά του Αιγαίου. Ο Δημήτριος Θέμελης, στις 16 Ιανουαρίου 1821, έφθασε στα Ψαρά και διόρισε την εκεί Εφορεία, όμως, μετά την καταγγελία σε βάρος του στις αρχές της Σύμρνης, αναγκάστηκε να περιορισθεί στην Πάτμο.¹⁰⁶

Ο Ευάγγελος Ματζαράκης έλαβε εντολή από τον Υψηλάντη να συστήσει Εφορεία στην Σαντορίνη. Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης, με επιστολή του απευθυνόμενη στους προκρίτους και τον Αρχιερέα του νησιού με ημερομηνία 29 Δεκεμβρίου 1820, τους ενημερώνει για την αποστολή του Ματζαράκη και τους καλεί να φανούν υπάκουοι στις οδηγίες του. Το σχετικό απόσπασμα της επιστολής αυτής έχει ως εξής: *<Στέλλω προς υμάς τον παρουσιαζόμενον καπετάν Ευάγγελον Ματζαράκην, άνδρα φιλογενέστατον και διά τον μέγαν ζήλον τόν οποίον έδειξεν εις πολλάς περιστάσεις αξιοσέβαστον, όστις είναι προσταγμένος να σάς είπη τούς σκοπούς μας και να οδηγήση έκαστον εις όσα παρ' αυτού ζητεί σήμερα η Πατρίς. Ακούσατε, λοιπόν, φίλοι ομογενείς, τους λόγους του. Βάλλετε τάς οδηγίας του εις πράξιν, διότι εξ αυτών κρέματα και η κοινή του Γένους ευδαιμονία και ενός εκάστου η μερική ευτυχία.¹⁰⁷>*

Παρά τις προσπάθειες των αποστόλων της Φιλικής Εταιρείας, ελάχιστοι από τους

¹⁰³ Στο ίδιο, σελ. 235.

¹⁰⁴ Στο ίδιο, σελ. 239-240.

¹⁰⁵ Στο ίδιο, σελ. 236-238.

¹⁰⁶ Στο ίδιο, σελ. 332-334.

¹⁰⁷ Ιωάννης Συρίγος, «Η Σαντορίνη και η συμβολή της εις τον υπέρ της ελληνικής ανεξαρτησίας ιερόν αγώνα», σε Σαντορίνη (επιμ. Μιχαήλ Δανέζης) Αθήνα 1971, σελ. 82.

διαμένοντες στα τουρκοκρατούμενα νησιά του Αιγαίου μνηθήκαν σε αυτήν. Αυτό δεν σημαίνει πως ο αριθμός των μνημένων στην Φιλική Εταιρεία νησιωτών ήταν μικρός, αλλά ότι οι ενταγμένοι σε αυτήν νησιώτες είχαν μνηθεί μακριά από τον τόπο καταγωγής τους.¹⁰⁸ Ο Γεώργιος Φράγκος, που είναι η κυριότερη πηγή από την οποία αντλούμε τις πληροφορίες σχετικά με τον αριθμό των μνημένων νησιωτών στον τόπο καταγωγής τους, αναφέρεται μόνον σε δυο νησιά, την Χίο όπου έχουμε την μύηση πέντε μελών, και την Πάτμο όπου μυείται μόλις ένας.¹⁰⁹ Δεν μπορούμε, με βάση τα υπάρχοντα μέχρι σήμερα στοιχεία, να αμφισβητήσουμε την ορθότητα των συμπερασμάτων του. Οι απόστολοι της Εταιρείας δεν έδρασαν μόνο στην Χίο και την Πάτμο, αλλά φαίνεται πως και αρκετοί από τους κατοίκους της Σάμου είχαν μνηθεί στην Φιλική Εταιρεία, αν και δεν γνωρίζουμε τον ακριβή αριθμό τους.¹¹⁰

Εδώ τίθεται το ερώτημα γιατί, ενώ οι μνημένοι στην Φιλική Εταιρεία νησιώτες ήταν αρκετοί, στην συντριπτική τους πλειοψηφία είχαν μνηθεί έξω από τον τόπο καταγωγής τους. Η απάντηση δεν είναι εύκολη. Θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί πως οι Έλληνες της διασποράς, ανάμεσα στους οποίους ήταν και πολλοί νησιώτες, αντιμετώπιζαν το ενδεχόμενο μιας επανάστασης με μεγαλύτερο ενθουσιασμό από τους κατοικούντες εντός του τουρκοκρατούμενου ελληνικού χώρου συμπατριώτες τους, εξ αιτίας του γεγονότος ότι δεν είχαν πλήρη εικόνα των συνθηκών που επικρατούσαν στις περιοχές που επρόκειτο να επαναστατήσουν. Μια τέτοια εξήγηση μόνον εν μέρει θα μπορούσε να γίνει αποδεκτή, αφού πολλοί από τους μνημένους προέρχονταν από την Ύδρα τις Σπέτσες και τα Ψαρά, και η ενασχόληση τους με το εμπόριο δεν τους εμπόδιζε να διαμένουν για αρκετά μεγάλα χρονικά διαστήματα στον τόπο τους έχοντας γνώση της πραγματικότητας.

Η κατ' αρχήν θετική στάση των νησιωτών απέναντι στην σχεδιαζόμενη επανάσταση, φαίνεται από επιστολή που ο Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας) έστειλε στις 31 Ιανουαρίου 1821 από την Βοστίτσα (σημερινό Αίγιο) στον υδραίο πρόκριτο Ιάκωβο Τομπάζη, με την οποία τον πληροφορεί ότι όλα είναι έτοιμα στην Πελοπόννησο και του ζητάει να τον ενημερώσει για τις δικές του ενέργειες.¹¹¹ Μπορεί η επιστολή αυτή να απευθύνεται στον Ιάκωβο Τομπάζη και όχι σε όλους τους προκρίτους της Ύδρας, όμως δεν υπάρχει καμία αμφιβολία πως ο Τομπάζης δεν θα ενεργούσε χωρίς την έγκριση και των άλλων Υδραίων προκρίτων που, με την σειρά τους, δεν θα προχωρούσαν σε κανενός είδους προετοιμασία εάν δεν ήταν βέβαιοι πως τόσο οι Σπετσιώτες όσο

¹⁰⁸ George Demetrios Frangos, « *The Philike Etaireia, 1814-1821. A social and historical analysis*, 1971, σελ. 192.

¹⁰⁹ Στο ίδιο, σελ.192.

¹¹⁰ Νίκος Βαφέας, «Οι πολιτικές συνομαδώσεις στην Σάμο πριν και κατά την επανάσταση του 1821», σε Πρακτικά συνεδρίου 1821. Σάμος και επανάσταση. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις, 2010, σελ. 139-140.

¹¹¹ Διονύσης Τζάκης, «Από την Οδησό στην Βοστίτσα. Η πολιτική ενσωμάτωση των τοπικών ηγετικών ομάδων στην Φιλική Εταιρεία», σε Πρακτικά Ημερίδας *Οι πόλεις των Φιλικών. Οι αστικές διαδρομές ενός επαναστατικού φαινομένου*, έκδ. Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων, Αθήνα 2018, σελ. 145-146.

και οι Ψαριανοί ήταν πρόθυμοι να συμμετάσχουν στο μελετώμενο κίνημα. Η στάση τους αυτή πιθανότατα οφειλόταν στην πεποίθησή τους πως θα ήταν δυνατή η καταστροφή του οθωμανικού στόλου από τα υπηρετούντα σε αυτόν ελληνικά πληρώματα ή, τουλάχιστον, η ακινητοποίησή του για μεγάλο χρονικό διάστημα, μια και οι Τούρκοι θα έχαναν την εμπιστοσύνη τους στους Έλληνες ναύτες, που αποτελούσαν την κυριότερη δύναμη του στόλου τους.

Πάντως, όποιες και αν ήταν οι σκέψεις των νησιωτών και ιδίως των Υδραίων των Σπετσιωτών και των Ψαριανών, η έκρηξη της επανάστασης στην Πελοπόννησο και στην ανατολική Στερεά Ελλάδα το τελευταίο δεκαήμερο του Μαρτίου του 1821, και η κατανόηση τού ότι οι αποφάσεις έπρεπε να ληφθούν άμεσα τούς ώθησαν στην άμεση κήρυξη της Επανάστασης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Β΄

Οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις στα νησιά στην περίοδο της Ελληνικής Επανάστασης 1821-1827.

Βα΄. Το πρώτο έτος της Ελληνικής Επανάστασης, η έναρξη του Αγώνα και οι συνέπειές της.

Όπως είδαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο, κατά τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια παρουσιάζονται σε αρκετά νησιά, εκ των οποίων τα περισσότερα ανήκουν στον χώρο των Κυκλάδων, τάσεις αντίστασης απέναντι στην τοπική ή ακόμα και την κεντρική εξουσία. Η στάση που οι κάτοικοι του κάθε νησιού κράτησαν απέναντι στην Επανάσταση δεν ήταν άσχετη με τις προϋπάρχουσες συνθήκες. Στα περισσότερα νησιά, η Επανάσταση κηρύχθηκε χωρίς να προκληθούν σοβαρές αντιδράσεις, και το διοικητικό σύστημα δεν άλλαξε. Σε αρκετά μάλιστα από αυτά, όπως ήταν οι Σπέτσες, τα Ψαρά, η Άνδρος και η Μύκονος, η απόφαση για την συμμετοχή στον Αγώνα ήταν καθολική.

Στις Σπέτσες, η Επανάσταση κηρύχθηκε στις 27 Μαρτίου 1821, με τους προκρίτους, ιδίως τους νεότερους εξ αυτών, να δίνουν το σύνθημα καταλαμβάνοντας την Καγκελαρία (διοικητήριο), κατεβάζοντας την οθωμανική σημαία και υψώνοντας την σημαία του σταυρού, ενώ ο υπόλοιπος πληθυσμός δέχθηκε με ενθουσιασμό τα τετελεσμένα.¹¹² Στα Ψαρά, η Επανάσταση κηρύχθηκε λίγες ημέρες αργότερα και, συγκεκριμένα, στις 10 Απριλίου. Το έναυσμα δόθηκε όταν έφθασε στο νησί ένα σπετσιώτικο πλοίο και ο πλοίαρχός του Γκίκας Τσούπας πληροφόρησε τους Ψαριανούς για την κήρυξη της Επανάστασης στις Σπέτσες. Αμέσως μετά, οι Ψαριανοί κατέβασαν από το Διοικητήριο και ξέσχιαν την τουρκική σημαία, συνέτριψαν τον οθωμανικό θυρεό και, με την σύμφωνη γνώμη όλων των κατοίκων, κήρυξαν με ενθουσιασμό την Επανάσταση.¹¹³

Στην Άνδρο, μετά την κήρυξη της Επανάστασης στις 10 Απριλίου του 1821, τον θάνατο του τελευταίου αγά του νησιού -που άλλοι τον αποδίδουν σε δολοφονία, και άλλοι σε αυτοκτονία- και την εξόντωση των ανθρώπων του, συγκλήθηκε συνέλευση των κατοίκων του νησιού στην οποία ο τελευταίος κοτζάμπασης Μιχαήλ Καΐρης υπέβαλε την παραίτησή του. Σύμφωνα με την απόφαση της συνέλευσης, το νησί χωρίσθηκε σε τέσσερα τμήματα (εφορείες) -του Άνω Κάστρου, του Κάτω Κάστρου, του Αμόλοχου και του Αρνά-

¹¹² Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Ε΄, σελ. 400· Διονύσιος Κόκκινος, *Η Ελληνική Επανάσταση*, (α΄ έκδοση 1936), Αθήνα 1974, τόμ. Α΄, σελ. 206· Σπυρίδων Τρικούπης, *Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Λονδίνο 1853-1857, τόμ. Α΄, σελ. 148-149.

¹¹³ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου Ελληνισμού...*», ό.π., τόμ. Ε΄, σελ. 401-402· Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική Επανάσταση...*», ό.π., τόμ. Α΄, σελ. 209· Δ. Σπανός, «*Η συμβολή των Ψαρών...*», ό.π., σελ. 54· Κ. Νικόδημος, «*Υπόμνημα περί νήσου...*», ό.π., σελ. 101-102.

που η κάθε μια διοικείται από μια επιτροπή εκλεγμένη από τον λαό.¹¹⁴ Στην Μύκονο, η Επανάσταση κηρύχθηκε στις αρχές Απριλίου του 1821 από τον διοικητή του νησιού Ιωάννη Μαυρογένη.¹¹⁵

Σε δυο μόνον νησιά η κήρυξη της Επανάστασης προκάλεσε βίαιη ανατροπή του προϋπάρχοντος κοινωνικοπολιτικού συστήματος. Τα νησιά αυτά ήταν η Ύδρα και η Σάμος, όμως τα εκεί γεγονότα θα μας απασχολήσουν παρακάτω. Εκείνο που έχουμε να πούμε είναι πως η έκρηξη της Επανάστασης στην Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά (τα επονομαζόμενα και ναυτικά νησιά¹¹⁶) έπεισε και τους άλλους νησιώτες, και ιδίως τους Κυκλαδίτες, να ακολουθήσουν το παράδειγμα εκείνων. Αυτό δεν σημαίνει πως μεταξύ των κατοίκων των νησιών του Αιγαίου (Αιγαιοπελαγίων) δεν υπήρχαν και εκείνοι που επέμεναν στην διατήρηση του προηγούμενου καθεστώτος. Τουλάχιστον όσον αφορά τον χώρο των Κυκλάδων, παρουσιάζονται αρκετά τέτοια φαινόμενα. Στην Σέριφο, την εικόνα αυτή μάς την δίνει ένα έγγραφο που ο ντόπιος Φιλικός και πρόκριτος του νησιού Βασίλειος Γρυπάρης έστειλε στους προκρίτους των Σπετσών στις 21 Μαΐου 1821. Το σχετικό απόσπασμα έχει ως εξής: *[...] <Μερικοί όμως τῶν ἐντοπιῶν δυστροποῦν καὶ ἐπιμένουν εἰς προσταγὰς καὶ μπουγιουρδιὰ τοῦ τυράννου, μόνον καὶ μόνον διὰ τὰ αἰσχροκερδῆ θελήματά των, οἱ ἀνόητοι, καὶ δεν ἀφίνουν τὸν κοινὸν λαὸν νὰ συντρέχει εἰς τὴν φοβερὰν ταύτην περίστασιν λόγω τε καὶ ἔργῳ. Ἐγὼ ὁμως, κατὰ τοὺς νόμους, καὶ καθὼς οἱ Ἀπόστολοι μάς διδάσκουν, ἐτόλμησα χωρὶς τὴν ἄδειάν σας καὶ ἐσάρησα (ἃ) τὴν σημαίαν τῆς πίστεώς μας, διὰ νὰ παρακινήσω τὸν ἀπλοῦν λαὸν πρὸς βοήθειαν τοῦ Γένους, καθὼς καὶ ἔγεινεν. Ὅθεν, παρακαλῶ, εἰμὲν καλῶς τὸ ἔπραξα, ἤδη καλῶς, εἰδέ, προστάξετέ μας μὲ μίαν σας ἐπιστολὴν νὰ στέκεται ὅπως τὸ εὔρετε εὐλογον, ἐπειδὴ μερικοὶ κακοὶ καὶ συμβοηθοὶ τοῦ τυράννου δυστροποῦν εἰς αὐτό. Περί δε βοηθείας ἐδιορίσθημεν με μίαν ἐπιστολὴν σφοδρὰν, καὶ ας διορισθῆι καὶ ἕνας παπὰς ἀπὸ το κοινόν, οπού νὰ ἐπιστατῶμεν ἐπάνω εἰς τας προσταγὰς σας, νὰ προφθάνωμεν ἀπὸ μερικά κρέατα κατὰ το παρόν καὶ κρασί εἰς τον καιρόν του, καὶ γρόσια ὅσα ἠμπορέσωμεν, ἃ δει υπέρ αυτών. Ταῦτα, καὶ μένομεν εἰς τοὺς ὀρισμοὺς σας προθύμως>*¹¹⁷.

¹¹⁴ Σχετικά με την έναρξη της Επανάστασης στην Άνδρο βλ. Δ. Πασχάλης, «Η Άνδρος κατά την επανάσταση...», ό.π., σελ. 40-42.

¹¹⁵ Σχετικά με την έναρξη της Επανάστασης στην Μύκονο βλ. Τρ. Ευαγγελίδης, «Ιστορία της νήσου Μυκόνου...», ό.π., σελ. 205.

¹¹⁶ Σχετικά με την ονομασία 'ναυτικά νησιά' βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

¹¹⁷ Α. Χατζηαναργύρου, « Τα Σπετσιωτικά... » ό.π., σελ. 436

Από το έγγραφο αυτό προκύπτουν τα εξής στοιχεία: επιβεβαιώνεται εμμέσως η συμμετοχή του Γρυπάρη στην Φιλική Εταιρεία καθώς και η θέση του ως προκρίτου. Με τον ισχυρισμό ότι οι ενέργειές του ήταν σύμφωνες με τις διαταγές που είχαν λάβει από τους ‘αποστόλους’, εννοώντας τους αποστόλους της Φιλικής Εταιρείας, επιβεβαιώνει την συμμετοχή του σε αυτήν, μια και οι Φιλικοί δεν θα εμπιστεύονταν έναν άνθρωπο που δεν ήταν μυημένος, ούτε θα μπορούσαν να του δώσουν οποιαδήποτε διαταγή. Επίσης, όπως προκύπτει από τα γραφόμενα του, του είχε ανατεθεί η επιστασία της προσπάθειας για την συγκέντρωση όλων όσων ήταν αναγκαία για την συντήρηση του ελληνικού στόλου. Μπορεί να ζητά τον διορισμό ενός ιερέα από τους προκρίτους των Σπετσών που θα μπορούσε να τον βοηθήσει στο έργο του, όμως είναι σαφές πως ο ίδιος δεν είχε διορισθεί από τους προκρίτους των ναυτικών νησιών, αφού ενημερώνει τους Σπετσιαώτες για τον διορισμό του, αν και δεν δίνει καμία πληροφορία για το ποιος ήταν εκείνος που τον διόρισε. Όσο για το ότι ήταν πρόκριτος, αυτό προκύπτει από την αφήγησή του σχετικά με τον τρόπο που κηρύχθηκε η Επανάσταση στην Σέριφο. Όπως ο ίδιος αναφέρει, ύψωσε την σημαία της Επανάστασης με σκοπό να πείσει τον λαό να τον ακολουθήσει. Αυτό θα μπορούσε να το επιτύχει μόνον ένα πρόσωπο με σημαντικό κύρος στον τόπο του. Σε ένα νησί που οι κάτοικοί του δεν είχαν παρουσιάσει ανάπτυξη στον χώρο του εμπορίου και, συνεπώς, δεν είχε δημιουργηθεί εμπορική τάξη ούτε είχαν λάβει χώρα κοινωνικοί αγώνες που θα αναδείκνυαν κάποια ηγετική προσωπικότητα η οποία δεν θα ανήκε στην τάξη των προκρίτων, μόνον ιερείς και πρόκριτοι μπορούσαν να έχουν το κύρος που ήταν απαραίτητο για να αναλάβουν ένα τέτοιο έργο.

Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Γρυπάρης ζητά την σύμπραξη ενός ιερέα. Οι κάτοικοι του νησιού δύσκολα θα αρνούσαν να υπακούσουν στις εντολές μιας επιτροπής αποτελούμενης από έναν πρόκριτο και έναν ιερέα. Επιπλέον, εκείνο που προκύπτει από το έγγραφο αυτό είναι πως, στην Σέριφο, υπήρχαν πρόσωπα που αντιμετώπιζαν όχι απλώς με σκεπτικισμό, αλλά με εχθρότητα την ήδη εκραγείσα Επανάσταση. Ο Γρυπάρης, ενώ αναφέρεται στην ύπαρξη φιλοτουρκικής μερίδας στο νησί, δεν αναφέρεται σε συγκεκριμένα πρόσωπα, κάτι που καθιστά δύσκολη την διερεύνηση της αλήθειας των λεγομένων του. Δεν μπορεί, όμως, η αναφορά του να μην βασίζεται σε μια υφιστάμενη κατάσταση, αν και δεν μπορεί να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο στα όσα αναφέρει για τους αντιπάλους του να υπάρχει και το στοιχείο της υπερβολής. Τέλος, φαίνεται πως ο Γρυπάρης αναγνωρίζει τον ηγετικό ρόλο που τα τρία ναυτικά νησιά έπαιζαν στον νησιωτικό χώρο, αλλά για το ζήτημα θα γίνει λόγος σε άλλο κεφάλαιο.

Το φαινόμενο του φιλοτουρκισμού παρατηρείται κυρίως σε εκείνα τα νησιά των Κυκλάδων όπου υπήρχαν συμπαγείς καθολικές κοινότητες, όπως ήταν η Τήνος, η Νάξος και η Σαντορίνη. Για να γίνει, όμως ευκολότερη η κατανόηση της στάσης αυτής των Καθολικών, είναι απαραίτητο να δοθεί μια εικόνα των σχέσεων ανάμεσα στις δυο κοινότητες στα χρόνια της Τουρκοκρατίας. Έχει ήδη γίνει αναφορά στις αντιπαραθέσεις ανάμεσα σε Ορθοδόξους και Καθολικούς κατά τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια στην Τήνο και στην Νάξο και στον διαχωρισμό ανάμεσα στις δυο κοινότητες.

Σε αντίθεση με την Τήνο και την Νάξο, στην Σαντορίνη φαίνεται πως δεν προκλήθηκαν σοβαρές αντιπαραθέσεις ανάμεσα σε Ορθοδόξους και Καθολικούς και πως οι μεταξύ τους σχέσεις ήταν συνήθως καλές. Μάλιστα, παρατηρείται συχνά το φαινόμενο Ορθόδοξοι και Καθολικοί να μοιράζονται τις ίδιες εκκλησίες.¹¹⁸ Επίσης, κατά τον 18^ο αιώνα γίνονται όλο και πιο συχνοί οι μεικτοί γάμοι μεταξύ Καθολικών και Ορθοδόξων. Το φαινόμενο αυτό ανησύχησε τόσο την παπική εκκλησία όσο και αρκετά από τα μέλη των καθολικών κοινοτήτων των νησιών, μια και οι γάμοι αυτοί ώθησαν Καθολικούς στον ασπασμό του ορθοδόξου δόγματος οδηγώντας, έτσι, σε συρρίκνωση τις ούτως η άλλως μικρές αριθμητικά καθολικές κοινότητες των νησιών, σπρώχνοντάς τες στην απομόνωσή τους από την ορθόδοξη πλειοψηφία.¹¹⁹ Οι Καθολικοί των νησιών, στην προσπάθειά τους να αποφύγουν την περαιτέρω συρρίκνωση των κοινοτήτων τους, προχωρούσαν στην τέλεση γάμων μεταξύ συγγενών, συχνά δεύτερου βαθμού, εξασφαλίζοντας και την άδεια της παπικής Εκκλησίας.¹²⁰ Ο συνδυασμός των πολιτικών αντιπαραθέσεων και του φόβου της συρρίκνωσης των κοινοτήτων τους ήταν φυσικό να κάνουν τους Καθολικούς να αντιμετωπίζουν με σκεπτικισμό ή και με εχθρότητα ένα κίνημα του οποίου η επικράτηση θα μπορούσε να ανατρέψει την έως τότε δεδομένη κοινωνικοπολιτική πραγματικότητα, και να ισχυροποιήσει την θέση της ορθόδοξης πλειοψηφίας.

Στην Τήνο και στην Νάξο, η άρνηση των Καθολικών να λάβουν μέρος στην Επανάσταση προκάλεσε την οργή των Ορθοδόξων, και δεν έλειψαν οι απειλές για την

¹¹⁸ Ιωάννης Δελένδας, *Οι Καθολικοί της Σαντορίνης. Συμβολή στην Ιστορία των Κυκλάδων*, Αθήνα 1949, σελ. 166-167.

¹¹⁹ Μ. Σπηλιωτοπούλου, «*Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία...*», ό.π., σελ. 519-520· Θανάσης Κωτσάκης, «*Όψεις της πολιτισμικής όσμωσης μεταξύ των Ελλήνων Ορθοδόξων και Δυτικών στη νήσο Νάξο υπό το πρίσμα και τις μαρτυρίες των υλικών καταλοίπων (13^{ος}-20^{ος} αι.)*», σε περιοδικό *Φλέα*, 2013, τόμ. 38, σελ. 27.

¹²⁰ Θ. Κωτσάκης, ό.π., σελ. 27· Μ. Σπηλιωτοπούλου, «*Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία...*», ό.π., σελ. 525-528.

άσκηση βίας, ακόμα και η πρόκληση μεμονωμένων επεισοδίων.¹²¹ Αντίθετα, στην Σαντορίνη, παρά το γεγονός ότι οι Καθολικοί κράτησαν την ίδια στάση, δεν υπάρχουν πληροφορίες για αντιμετώπισή τους με ανάλογο τρόπο από τους ορθοδόξους συμπατριώτες τους.¹²² Η διαφορετική στάση των Ορθοδόξων Σαντορινιτών απέναντι στους Καθολικούς του νησιού, σε σχέση με αυτήν των Τηνιακών και Ναξίων ομοδόξων τους, οπωσδήποτε δεν είναι άσχετη με την περισσότερο αρμονική στο νησί αυτό συνύπαρξη των δυο κοινοτήτων.

Παρά την αρνητική στάση που ορισμένοι κάτοικοι κάποιων νησιών κράτησαν απέναντι στην Επανάσταση, στα περισσότερα από αυτά η ησυχία διατηρήθηκε. Εξαιρέσεις στον κανόνα αυτόν απετέλεσαν η Ύδρα και η Σάμος. Η κάθε μια από τις δυο αυτές περιπτώσεις παρουσιάζει διαφορετικά χαρακτηριστικά, γι' αυτό και η εξέλιξη των κινημάτων δεν ήταν η ίδια. Στην Ύδρα, όπως και στις Σπέτσες και στα Ψαρά, η λήξη το 1815 των πολέμων που είχαν ταλανίσει την Ευρώπη από το 1789 και η ενασχόληση εκ νέου των Ευρωπαίων εμπόρων με την εργασία τους, μείωσε σε μεγάλο βαθμό τα κέρδη των Ελλήνων συναδέλφων τους μια και, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, οι τελευταίοι όφειλαν μεγάλο μέρος των κερδών τους στην απουσία των πλοίων των ευρωπαϊκών δυνάμεων και στην τροφοδότηση από τους ίδιους των αποκλεισμένων από τον βρετανικό στόλο γαλλικών, ισπανικών και ιταλικών λιμανιών. Ένα ακόμα σοβαρό πλήγμα για την ελληνική εμπορική ναυτιλία ήταν η αύξηση της παραγωγής σίτου στις χώρες της δυτικής Ευρώπης, που επέτρεψε στους κατοίκους τους να έχουν αυτάρκεια των απαραίτητων σε αυτούς προϊόντων και να μην έχουν ανάγκη εισαγωγών από την Οθωμανική Αυτοκρατορία.

Οι εξελίξεις αυτές ήταν φυσικό να οδηγήσουν στην μείωση των εμπορικών ταξιδιών, με συνακόλουθη μείωση και των κερδών των Ελλήνων ναυτικών. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα πολλοί ναύτες να παραμένουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα άνεργοι. Ακόμα χειρότερα έγιναν για αυτούς τα πράγματα κατά το 1820, όταν έπεσε η τιμή του σίτου εξ αιτίας της μεγάλης συγκομιδής αυτού του προϊόντος κατά το έτος εκείνο στις χώρες της δυτικής Ευρώπης, κάτι που μείωσε ακόμα περισσότερο τα κέρδη τους. Η ανέχεια αυτή των ναυτών, σε αντίθεση με την άνεση των προκρίτων, προκαλούσε στους πρώτους

¹²¹ Κωνσταντίνος Μανίκας, *Σχέσεις Ορθοδοξίας και Ρωμαιοκαθολικισμού στην Ελλάδα κατά την διάρκεια της Επανάστασης (1821-1827. Συμβολή στην Εκκλησιαστική Ιστορία της Ελλάδος*, (Διδακτορική διατριβή 2001), σελ. 192-198.

¹²² Στο ίδιο, σελ. 199.

δυσaréσκεια και óξυνη τα πνεύματα.¹²³ Εξ' αιτίας αυτής της κατάστασης η έναρξη της Επανάστασης ήταν μια διέξοδος για τους ναύτες, αφού ως πληρώματα των πολεμικών πλοίων θα ήταν απαραίτητοι και θα εξασφάλιζαν έναν ικανοποιητικό μισθό.

Στην Ύδρα, η στάση των προκρίτων ήταν διαφορετική από αυτήν των συναδέλφων τους των άλλων δυο ναυτικών νησιών, και χρειάσθηκε εξέγερση εναντίον τους για να αναγκασθούν να προσχωρήσουν στον εθνικό αγώνα. Τι ήταν λοιπόν εκείνο που έκανε τους Υδραίους προκρίτους περισσότερο διστακτικούς από αυτούς των Σπετσών και των Ψαρών; Σίγουρα δεν ήταν λιγότερο πατριώτες από εκείνους, είναι όμως αλήθεια πως πάντοτε έβλεπαν την Επανάσταση με μεγαλύτερο σκεπτικισμό. Αυτό αποδεικνύεται τόσο από την διστακτικότητα τους -σε αντίθεση με την αποφασιστικότητα των Σπετσιωτών και των Ψαριανών κατά την έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης- όσο και από την άρνησή τους να συμμετάσχουν στα Ορλωφικά κατά το 1770, σε αντίθεση με τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς που σήκωσαν την σημαία της ανταρσίας.

Η διαφορετική στάση των Υδραίων σε σχέση με τους κατοίκους των άλλων δύο νησιών απέναντι στο φαινόμενο της Επανάστασης θα πρέπει να αποδοθεί μάλλον στις εντονότερες κοινωνικές αναστατώσεις που γνώρισε αυτό το νησί. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι πρόκριτοι της Ύδρας ήταν πολύ ισχυρότεροι από τους συναδέλφους τους των Σπετσών και των Ψαρών όχι μόνον εξ αιτίας του μεγαλύτερου πλούτου τους, αλλά και εξ αιτίας του περισσότερο συγκεντρωτικού διοικητικού συστήματος¹²⁴. Ήταν, λοιπόν, φυσικό οι Υδραίοι πρόκριτοι να φοβούνται περισσότερο μια ανατροπή του τουρκικού καθεστώτος όταν δεν ήταν ακόμα ξεκάθαρο ποια θα ήταν η διάδοχη κατάσταση. Τελικά, την λύση την έδωσε ένας πλοίαρχος, ο Αντώνιος Οικονόμου, που στις 27 Μαρτίου 1821 ξεσήκωσε τους υποστηρικτές της Επανάστασης εναντίον των προκρίτων. Εκείνοι αιφνιδιάστηκαν και δεν μπόρεσαν να προβάλλουν καμία αντίσταση. Ο Οικονόμου ανέτρεψε την αρχή των προκρίτων και του διοικητή Νικολάου Κοκοβήλα, κήρυξε την Επανάσταση και ανέλαβε αυτός την ανώτατη εξουσία. Δεν ήταν όμως σε θέση να ενεργήσει χωρίς την συμπαράσταση των προκρίτων. Για αυτόν τον λόγο, αναγκάσθηκε να μοιρασθεί την εξουσία μαζί τους και, ταυτόχρονα, να τοποθετήσει σε όλο το νησί φρουρές, ώστε να αποτρέψει ενδεχόμενη απόδρασή τους.

Οι πρόκριτοι, από την πλευρά τους, βλέποντας την αδυναμία τους, υποχρεώθηκαν να δώσουν χρήματα για την προετοιμασία των πλοίων και, στις 31 Μαρτίου 1821, να

¹²³ Γουσταύος Φρειδερίκος Χέρτσοβερν, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασης*, (μετάφρ. Π. Καρολίδης), Αθήνα 1916 -1917, τόμ. Α', σελ.74· Β. Κρεμμυδάς, «Η οικονομική κρίση...», ό.π., σελ. 24-26.

¹²⁴ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

υπογράψουν έγγραφο με το οποίο αναγνώριζαν την εξουσία του Οικονόμου.¹²⁵ Στις 15 Απριλίου, οι Υδραίοι ύψωσαν και επίσημα την σημαία της Επανάστασης και εξέδωσαν το πρώτο επαναστατικό έγγραφο, με το οποίο έκαναν γνωστή σε Έλληνες και ξένους την συμμετοχή τους στον Αγώνα.¹²⁶

Ο Αντώνιος Λιγνός, στο βιβλίο του *"Ιστορία της νήσου Ύδρας"*, αναφέρει ως ημερομηνία έναρξης της Επανάστασης στην Ύδρα την 27^η Μαρτίου του 1821 γιατί, σύμφωνα με την άποψή του, η Επανάσταση ξεκίνησε στην Ύδρα όχι με την ύψωση εκεί της επαναστατικής σημαίας, αλλά με την επανάσταση του Οικονόμου εναντίον των προκρίτων. Δεν θα πρέπει, όμως, να ξεχνάμε ότι ο υδραϊκός στόλος, όπως και ο στόλος των άλλων δύο νησιών, ήταν ιδιόκτητος και πως, ιδίως στην Ύδρα και τις Σπέτσες, τα πλοία ανήκαν, στο μεγαλύτερό τους ποσοστό, στους προκρίτους. Χωρίς την σύμπραξή τους λουπόν, επανάσταση στην Ύδρα δεν μπορεί να νοηθεί. Άρα, δικαίως θεωρείται η 15^η Απριλίου 1821 ως ημερομηνία κήρυξης της Επανάστασης στην Ύδρα.

Αμέσως μετά την κήρυξη της Επανάστασης, οι πρόκριτοι της Ύδρας αποφάσισαν να χτυπήσουν την οθωμανική μοίρα που βρισκόταν στα παράλια της Ηπείρου αποκλείοντας τον πολιορκημένο στα Ιωάννινα Αλή πασά. Όμως, ο ευρισκόμενος εκείνες τις ημέρες στην Ύδρα Χιώτης λόγιος Νεόφυτος Βάμβας, έπεισε τους Υδραίους προκρίτους να αλλάξουν σχέδια και να εκστρατεύσουν εναντίον της Χίου πείθοντας τους εκεί Έλληνες να επαναστατήσουν. Το επιχείρημα του Βάμβα ήταν πως οι πλούσιοι συμπατριώτες του θα μπορούσαν να ανακουφίσουν οικονομικά τους προκρίτους των ναυτικών νησιών στον Αγώνα που ανοίγονταν μπροστά τους. Οι Υδραίοι πρόκριτοι πείσθηκαν από τα επιχειρήματα του Βάμβα και διόρισαν Ναύαρχο της υδραϊκής μοίρας τον Ιάκωβο Τομπάζη.

Στις 22 Απριλίου 1821, η υδραϊκή μοίρα απέπλευσε και, στις 24 του μήνα, έφθασε στα Ψαρά και ενώθηκε με την ψαριανή μοίρα της οποίας ηγείτο ο ναύαρχος Νικολής Αποστόλης. Ο ελληνικός στόλος έφθασε στην Χίο στις 27 Απριλίου. Οι δύο ναύαρχοι εξέδωσαν προκήρυξη προς τους Χιώτες καλώντας τους να πάρουν και αυτοί τα όπλα ενάντια στον κοινό εχθρό. Στην Χίο, όμως, δεν είχε γίνει καμία προετοιμασία, ελάχιστοι κάτοικοι του νησιού είχαν μνηθεί στην Φιλική Εταιρεία και, συνεπώς, δεν μπορούσε να γίνει λόγος για συμμετοχή τους στην Επανάσταση. Η κατάσταση έγινε ακόμα πιο δύσκολη μετά την σύλληψη από τους Τούρκους του Αρχιερέα του νησιού Πλάτωνα και των σημαντικότερων προκρίτων και την φυλάκισή τους στο κάστρο, με σκοπό να κρατηθούν

¹²⁵ Αντώνιος Λιγνός (επιμ.), *Αρχείον της κοινότητος Ύδρας 1778-1832*, Πειραιάς 1921-1931, τόμ. Ζ', σελ. 9-10.

¹²⁶ Σπ. Τρικούπης, *«Ιστορία της Ελληνικής...»*, ό.π., τόμ. Α', σελ.153· Γ. Φ. Χέρτσμπεργ, *«Ιστορία της ελληνικής...»*, ό.π., σελ. 78-79· Α. Λιγνός, *« Ιστορία της νήσου Ύδρας...»*, ό.π., σελ. 35-38.

εκεί ως όμηροι έτσι ώστε να εξασφαλισθεί η υποταγή των Ελλήνων κατοίκων του νησιού. Κατόπιν αυτών των εξελίξεων, Χιώτες απεσταλμένοι ζήτησαν από τους ναυάρχους να αποχωρήσει ο ελληνικός στόλος για να μην κινδυνεύσει η ζωή όχι μόνον των ομήρων, αλλά και των υπολοίπων Χριστιανών του νησιού. Οι Έλληνες ναύαρχοι αντιλήφθηκαν πως η επιχείρηση αυτή δεν ήταν δυνατόν να έχει θετικό αποτέλεσμα και, μετά από 11 ημέρες παραμονής στα νερά της Χίου, ο στόλος αποχώρησε και οι δυο μοίρες επέστρεψαν στις βάσεις τους.¹²⁷

Η εκστρατεία αυτή σαν μοναδικό αποτέλεσμα είχε για τους μεν επιδρομείς την αποκομιδή πλούσιας λείας που προήλθε από οθωμανικά πλοία που ορισμένοι από τους συμμετέχοντες σε αυτήν κούρσεψαν, για την δε Χίο την αποστολή εκεί ισχυρών τουρκικών δυνάμεων προς εξασφάλιση της ησυχίας, γεγονός που κατέστησε την τουρκική καταπίεση ανυπόφορη. Η πλούσια λεία που αποκόμισαν οι επιδρομείς, αντί να ωφελήσει, μάλλον έβλαψε δημιουργώντας ταραχές, ιδίως στην Ύδρα. Εκεί, ο Αντώνιος Οικονόμου θέλησε να εφαρμόσει τον κανόνα που είχε θεσπισθεί από το 1810 και είχε τροποποιηθεί το 1818, σύμφωνα με τον οποίον το 3/100 των κερδών του κάθε ταξιδιού έπρεπε να αποδίδεται στο ταμείο της κοινότητας.¹²⁸ Ο Οικονόμου δεν είχε αντιληφθεί πως, για τους ναύτες, η κατάλυση της τουρκικής κυριαρχίας και του καθεστώτος των προκρίτων συνεπαγόταν και την κατάργηση των θεσπισθέντων επί των ημερών τους νόμων. Η επιδίωξη του Οικονόμου να εφαρμόσει τον προϋπάρχοντα κανόνα έστρεψε τους ναύτες εναντίον του, οι οποίοι όχι μόνον τον έβρισαν, αλλά έφθασαν στο σημείο να τον απειλήσουν.

Ο Οικονόμου, με την στάση του αυτή, έχασε την υποστήριξη του λαού, το μοναδικό του όπλο έναντι των προκρίτων. Οι πρόκριτοι και οι οπαδοί τους δεν άφησαν την ευκαιρία να πάει χαμένη. Στις 12 Μαΐου 1821, οι πλοίαρχοι Λάζαρος Παναγιώτας και Θεόφιλος Δρένιας ξεκίνησαν οπλισμένοι για το Διοικητήριο με σκοπό να σκοτώσουν τον Οικονόμου. Καθ' οδόν, στην ομάδα των πραξικοπηματιών προστέθηκαν ο Αντώνιος Κριεζής και δέκα συγγενείς του. Ο Οικονόμου βρισκόταν στο Διοικητήριο μαζί με δώδεκα οπλισμένους άνδρες. Γρήγορα, στις τάξεις των αντιπάλων του προστέθηκαν και άλλοι, και η μάχη γενικεύθηκε. Ενώ η μάχη ήταν σε εξέλιξη, κατέφθασαν υποστηρικτές του Οικονόμου, αλλά απωθήθηκαν από τους πολιορκητές. Ο Οικονόμου, βλέποντας πως δεν θα μπορούσε να

¹²⁷ Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Αι ναυτικά επιχειρήσεις τού υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος, 1821-1829*, Αθήνα 1930, σελ. 29· Κωνσταντίνος Μεταλληνός, *Ο ναυτικός πόλεμος κατά την Ελληνική Επανάσταση 1821-1829*, 2016, τόμ. Β', σελ. 8-9· Ιάκωβος Τομπάζης, *Αδελφοί Ιάκωβος και Μανώλης Τομπάζης. Συμβολή εις την ιστορίαν της εθνικής παλιγγενεσίας*, Βιβλιοθήκη Μαρασλή 1902, σελ. 42-44· Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 413-414.

¹²⁸ Ιωάννης Μανιατόπουλος, *Το Ναυτικόν Δίκαιον της Ύδρας (1757- 1821)*, Αθήνα 1939, σελ. 90-91.

κρατήσει το Διοικητήριο, το εγκατέλειψε, και η μάχη συνεχίστηκε μέσα στην πόλη.

Ενώ ο αγώνας συνεχιζόταν, πεντακόσιοι ακόμα άνδρες ενίσχυσαν τις τάξεις των Δρένια και Παναγιώτα. Μόνη ελπίδα του Οικονόμου θα ήταν η υποστήριξη του λαού. Ο λαός όμως, έμεινε απαθής στα όσα συνέβαιναν. Έτσι ο Οικονόμος, καταλαβαίνοντας πως δεν είχε καμία ελπίδα επικράτησης, κατέλαβε την γολέτα του Εμμανουήλ Τομπάζη. Οι διώκτες του, όμως, τον ακολούθησαν και, αφού τον ανάγκασαν να αποβιβασθεί στο δυτικό μέρος του νησιού, τον περικύκλωσαν και τον ανάγκασαν να παραδοθεί. Αμέσως τον μετέφεραν σε πλοίο και από εκεί σε λέμβο, και έδωσαν εντολή στους ναύτες να τον μεταφέρουν στην απέναντι πελοποννησιακή ακτή ενώ, με μυστική εντολή, τους πρόσταζαν να τον δολοφονήσουν. Όμως ανάμεσά τους υπήρχαν και συγγενείς του, οι οποίοι, αφού τον απελευθέρωσαν, τον εγκατέλειψαν στην ακτή της Πελοποννήσου. Εκείνος κατέφυγε στο Κρανίδι όπου έγινε ευμενώς δεκτός. Από εκεί, άρχισε να προετοιμάζει την επιστροφή του στην Ύδρα. Ενώ όμως συνέβαιναν αυτά στο Κρανίδι, ο Σωτήρης Θεοχαρόπουλος έφθασε στην Ύδρα ζητώντας, για λογαριασμό των Πελοποννησίων, ναυτική βοήθεια για τον αποκλεισμό του Κορινθιακού κόλπου. Οι πρόκριτοι αρνήθηκαν να προσφέρουν οποιαδήποτε βοήθεια όσο ο Οικονόμος θα παρέμενε ελεύθερος. Έτσι, οι Κρανιδιώτες αναγκάστηκαν να τον συλλάβουν και να τον φυλακίσουν στο Μοναστήρι του Φονιά.¹²⁹

Μετά την ανατροπή του Οικονόμου, οι πρόκριτοι ανέλαβαν και πάλι την εξουσία στην Ύδρα και η ηρεμία αποκαταστάθηκε. Το κεφάλαιο Οικονόμου, όμως, δεν είχε ακόμα κλείσει για την Ύδρα. Στις 2 Δεκεμβρίου 1821 και ενώ είχε ήδη αρχίσει η συγκέντρωση των πληρεξουσίων για την σύγκληση της Α' Εθνοσυνέλευσης στο Άργος, ο Αντώνιος Οικονόμος, μαζί με τους συντρόφους του οι οποίοι κρατούνταν μαζί με αυτόν στην Μονή του Φονιά, δραπέτευσαν και ξεκίνησαν για το Άργος. Η είδηση αυτή κατατάραξε τους Ύδραίους πληρεξουσίου, που έσπευσαν να ενημερώσουν τους προκρίτους. Η ταραχή των προκρίτων υπήρξε μεγάλη και αποφασίσθηκε η εξόντωση του Οικονόμου με κάθε τρόπο. Υπήρχε, όμως, ο φόβος μήπως οι Πελοποννήσιοι θελήσουν να τον προστατεύσουν. Από την άλλη, η εξόντωσή του δεν έπρεπε να φανεί σαν εγκληματική πράξη, αλλά ήταν απαραίτητο να νομιμοποιηθεί. Για να επιτευχθεί αυτό, ο Λάζαρος Κουντουριώτης έστειλε επιστολή στον Δημήτριο Υψηλάντη ζητώντας του να υπογράψει την θανατική καταδίκη του Οικονόμου, με την δικαιολογία πως, αν έμενε ζωντανός, θα οδηγούσε την Ύδρα σε εμφύλιο πόλεμο. Επίσης, απειλούσε με απόσχιση της Ύδρας από τον Αγώνα σε περίπτωση που ο Υψηλάντης αρνείτο να υπογράψει. Ο Αντώνιος Λιγνός, που παραθέτει την επιστολή του Κουντουριώτη,

¹²⁹ Σχετικά με την ανατροπή του Οικονόμου βλ. Σ. Τρικούπης, « Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 233-237

αμφισβητεί τα γραφόμενα από αυτόν ισχυριζόμενος πως ο Οικονόμου σκόπευε να συναγωνισθεί με τους προκρίτους και όχι να στραφεί εναντίον τους. Ποιος ήταν ο σκοπός του Οικονόμου δεν θα το μάθουμε ποτέ.

Ο Υψηλάντης, κάτω από την πίεση των Υδραίων προκρίτων, υπέγραψε την θανατική καταδίκη χωρίς να εξετάσει την βασιμότητα των γραφομένων από τον Κουντουριώτη. Μετά την υπογραφή της θανατικής καταδίκης του Οικονόμου, σώμα εβδομήντα ανδρών ξεκίνησε για την εκτέλεση της απόφασης. Συναντήθηκαν με αυτόν και τους συντρόφους του στο Κουτσοπόδι και του ζήτησαν να παραδοθεί. Εκείνος, καταλαβαίνοντας τον σκοπό τους προσπάθησε να οχυρωθεί σε έναν τοίχο που βρισκόταν εκεί κοντά, αλλά πυροβολήθηκε και έπεσε νεκρός. Οι σύντροφοί του εγκατέλειψαν άταφο το πτώμα. Λίγο αργότερα, διακόσιοι άνδρες, με επικεφαλής τον Τσόκρη, που είχαν σπεύσει για να προλάβουν το έγκλημα, έφθασαν στο σημείο και έθαψαν την σορό του Οικονόμου στον τοίχο που είχε προσπαθήσει να χρησιμοποιήσει ως οχύρωμα.¹³⁰

Οι πρόκριτοι της Ύδρας δεν αρκέστηκαν μόνον στην φυσική εξόντωση του Οικονόμου, αλλά θέλησαν να σβήσουν και την μνήμη του. Απόδειξη της προσπάθειάς τους αυτής είναι η απουσία από το Αρχείο της Ύδρας οποιουδήποτε στοιχείου τόσο για την περίοδο της διοίκησης του Οικονόμου, όσο και για την δολοφονία του. Η προσπάθεια αυτή των προκρίτων σε μεγάλο βαθμό πέτυχε αφού, αν και ο Αντώνιος Οικονόμου υπήρξε μία από τις καίριες προσωπικότητες της Ελληνικής Επανάστασης, έχει παραμείνει άγνωστος στο μεγαλύτερο μέρος του ελληνικού λαού. Πολλοί από τους ιστορικούς που έχουν ασχοληθεί με την Ελληνική Επανάσταση δεν έχουν αφιερώσει σε αυτόν παρά ελάχιστες γραμμές, και κάποιοι από αυτούς τον έχουν αγνοήσει εντελώς.

Στην Σάμο, η κήρυξη της Επανάστασης αποδείχθηκε δύσκολη υπόθεση. Έχει ήδη γίνει αναφορά στο κίνημα των Καρμανιόλων και στην αναστάτωση που αυτό προκάλεσε. Τα γεγονότα αυτά είχαν διευρύνει το χάσμα ανάμεσα στους προκρίτους και το μεγαλύτερο μέρος των μη ανηκόντων στις τάξεις τους πολιτών. Οι πρόκριτοι, που κατείχαν την εξουσία χάρη στην υποστήριξη όχι του λαού αλλά της οθωμανικής αρχής, ήταν φυσικό να φοβούνται την ανατροπή του καθεστώτος. Σε αντίθεση, όμως, με τους προκρίτους άλλων περιοχών που αν και, σε κάποιες περιπτώσεις, είχαν δείξει αναποφασιστικότητα δεν απέρριπταν πάντως την ιδέα της κήρυξης μιας εθνικοαπελευθερωτικής Επανάστασης, οι

¹³⁰ Σχετικά με την δολοφονία του Οικονόμου βλ. Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 184-187· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση», ό.π., τόμ. Β', σελ. 369-372· Τάκης Σταματόπουλος, *Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την Επανάσταση του 1821*, Αθήνα 1957, τόμ. Α', σελ. 230-231· Σπ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 126-127.

πρόκριτοι της Σάμου αντιτίθεντο σε οποιαδήποτε τέτοια ενέργεια. Οι Φιλικοί γνώριζαν τις διαθέσεις τους, γι' αυτό δεν μύησαν σχεδόν κανέναν στην Φιλική Εταιρεία, με μοναδική εξαίρεση τον Νικόλαο Σβορώνο που θεωρείτο μετριοπαθής.¹³¹

Οι πρόκριτοι της Σάμου μπορεί να μην ήταν μυημένοι στην Φιλική Εταιρεία όμως, τουλάχιστον κατά τους τελευταίους μήνες πριν από την Επανάσταση, υπέπεσε στην αντίληψή τους ο αναβρασμός που επικρατούσε, και άρχισαν να ανησυχούν. Γι' αυτό, αποφάσισαν την λήψη μέτρων που θα τους έδιναν την δυνατότητα να διατηρήσουν την τάξη. Απαγορεύθηκε στους κατοίκους η κατοχή όπλων -εξαιρουμένων μόνον των οργάνων της τάξεως- και άρχισαν να διαδίδουν πως οι πληροφορίες για την έκρηξη Επανάστασης σε άλλες περιοχές ήταν ανυπόστατες φήμες καλώντας τους Σαμίους να παραμείνουν πιστοί στην Πύλη ακόμα και αν οι πληροφορίες αυτές αποδεικνύονταν αληθινές. Μάλιστα, το Πάσχα 10 Απριλίου 1821, έβαλαν έναν ιεροκήρυκα να κηρύξει σε εκκλησία στην Χώρα πως καθήκον των Σαμίων ήταν η διατήρηση της υποταγής. Την επομένη, συγκάλεσαν συνέλευση των δημογερόντων, η οποία αποφάσισε την σύσταση δωδεκαμελούς επιτροπής που θα αναλάμβανε την διοίκηση του τόπου και θα ήταν υπεύθυνη για την διατήρηση της ησυχίας. Επίσης, οι κατά τόπους δημογέροντες αναλάμβαναν την υποχρέωση να εξαναγκάσουν τους κατοίκους των χωριών να υπογράψουν συνυποσχετικό, με το οποίο δήλωναν πως αναλάμβαναν την υποχρέωση όχι μόνον να παραμείνουν αμέτοχοι σε οποιοδήποτε κίνημα, αλλά και να στραφούν εναντίον όποιου χωριού παραβίαζε το συνυποσχετικό και ξεσηκωνόταν. Δεν αρκέστηκαν όμως σε αυτά, αλλά σύστησαν πολιτοφυλακή αποτελούμενη από εκατό ανθρώπους έμπιστους, που ανέλαβε την φρούρηση των επισήμων Τούρκων.¹³²

Όμως, τα μέτρα αυτά δεν ήταν αρκετά για να εμποδίσουν την κήρυξη της Επανάστασης. Η εμφάνιση, στις 15 Απριλίου 1821, δυο σπετσιώτικων πλοίων με υψωμένη την επαναστατική σημαία και η πληροφόρηση από τους πλοιάρχους πως η Επανάσταση είχε ξεκινήσει ενθουσίασε τους υποστηρικτές του εθνικοαπελευθερωτικού Αγώνα και, στις 18 του ίδιου μήνα, ο άλλοτε καρμανιόλος και μυημένος στην Φιλική Εταιρεία από τον Νικόλαο Σβορώνο Κωνσταντίνος Λαχανάς ύψωσε την σημαία της Επανάστασης στο χωριό Καρλόβασι και, την επομένη, ακολούθησαν και οι Μυτιληνιοί.¹³³ Το κίνημα όμως παρέμενε

¹³¹ Μ. Σακελλαρίου, «Ένας συνταγματικός...», ό.π., σελ. 70.

¹³² Του ιδίου, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 312-314· του ιδίου, «Ένας συνταγματικός...», ό.π., σελ. 72-74.

¹³³ Του ιδίου, «Ένας συνταγματικός...», ό.π., σελ. 74-76· του ιδίου, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες στην Σάμο...», ό.π., σελ. 315-316· Ν. Σταματιάδης, «Σαμακά...», ό.π., σελ. 30-31.

ανοργάνωτο, και τα υπόλοιπα χωριά του νησιού είχαν μείνει έξω απ' αυτό. Γι' αυτό και, όταν στις 24 του μήνα έφθασε στην Σάμο ο διορισμένος από τον Αλέξανδρο Υψηλάντη διοικητής του νησιού, Γεώργιος Λογοθέτης¹³⁴ -που, ως μέλος της Εταιρείας, είχε λάβει το ψευδώνυμο Λυκούργος, με το οποίο έμελλε να μείνει στην Ιστορία- έκρινε πως το κίνημα είχε εκραγεί πρόωρα και ήταν ανάγκη να συμμετάσχουν σε αυτό όλοι οι Σάμιοι, μηδέ των προκρίτων εξαιρουμένων. Γι' αυτό και, στις 28 Απριλίου, έφθασε στην Χώρα και συναντήθηκε μαζί τους προσπαθώντας να τους μνήσει στα σχέδιά του και να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους.

Οι πρόκριτοι, αν και υποκρίθηκαν πως δέχονταν τα σχέδιά του, αρνήθηκαν την μύηση σε αυτά των χωρικών με την δικαιολογία ότι αυτοί δεν ήταν σε θέση να κατανοήσουν την σημασία του εγχειρήματος, οδηγώντας την διαπραγμάτευση σε αδιέξοδο. Παράλληλα, φυγάδευσαν στην απέναντι μικρασιατική ακτή τους Τούρκους επισήμους δίνοντάς τους την παραγγελία να ειδοποιήσουν τον Πασά της Εφέσου Ελέζογλου και να τον παρακαλέσουν να στείλει στρατιωτική δύναμη για να προλάβει την επέκταση του επαναστατικού κινήματος. Ο Λυκούργος, βλέποντας πως η συζήτηση με τους προκρίτους δεν οδηγούσε πουθενά, εγκατέλειψε την Χώρα στις 30 Απριλίου και άρχισε να στρατολογεί χωρικούς δημιουργώντας μια μικρή, αλλά αρκετά καλά οργανωμένη στρατιωτική δύναμη. Στις 8 Μαΐου 1821 κηρύχθηκε επίσημα η Επανάσταση στην Σάμο, και η Γενική Συνέλευση που συγκλήθηκε καθαίρεσε τους προκρίτους εκλέγοντας τον Λυκούργο Διοικητή της Σάμου.¹³⁵

Αν θα θέλαμε να αντιπαραβάλουμε τα κινήματα της Ύδρας και της Σάμου, θα λέγαμε πως, αν και δίνουν την εντύπωση πως έχουν πολλές ομοιότητες, στην πραγματικότητα οι διαφορές τους είναι μεγάλες. Το κίνημα του Οικονόμου μπορεί να δίνει την εντύπωση ότι εκτός από τον εθνικό είχε και κοινωνικό χαρακτήρα, όμως, όπως τα γεγονότα απέδειξαν, το μεγαλύτερο μέρος των συμμετεχόντων σε αυτό είχε ως μοναδικό στόχο την συμμετοχή της Ύδρας στην Επανάσταση και όχι την ανατροπή των προκρίτων. Ίσως ο Οικονόμος και οι άμεσοι συνεργάτες του να στόχευαν στην πλήρη επικράτησή τους και την απομάκρυνση των προκρίτων από την εξουσία, αλλά η στάση που ο λαός κράτησε κατά την διάρκεια του κινήματος εναντίον του δείχνει ότι δεν επεδίωκε μια τέτοια αλλαγή.

¹³⁴ Ν. Σταματιάδης, « Σαμακά », ό.π., σελ. 30.

¹³⁵ Μ. Σακελλαρίου, « Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες... », ό.π., σελ. 319-325· Ν. Σταματιάδης, « Σαμακά... », ό.π., σελ. 32-34· Κωνσταντίνος Πτίνης, *Η Σάμος και το '21*, Σάμος 1990, σελ. 54-56.

Αντίθετα, το κίνημα της Σάμου είναι φανερό πως, εκτός από τον εθνικό, είχε και κοινωνικό χαρακτήρα, παρά τις προσπάθειες του Λυκούργου να γεφυρώσει το χάσμα μεταξύ των άλλοτε αντιπάλων.

Η διαφορά αυτή δεν είναι άσχετη με τις έως τότε κοινωνικοπολιτικές συνθήκες. Στην Ύδρα, η αποφυγή σοβαρών κοινωνικών αντιπαραθέσεων είχε επιτρέψει στους προκρίτους να διατηρήσουν το κύρος τους, ενώ ο τρόπος με τον οποίο πολιτεύονταν ικανοποιούσε τους περισσότερους Υδραίους που δεν τους έβλεπαν σαν καταπιεστές αλλά σαν νόμιμους ηγέτες του τόπου. Συνεπώς, οι πρόκριτοι της Ύδρας δεν είχαν λόγο να φοβούνται πιθανή ανατροπή της εξουσίας τους από τον λαό. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η οικονομική κρίση των τελευταίων προεπαναστατικών χρόνων είχε προκαλέσει την δυσaréσκεια μεγάλου μέρους του πληθυσμού της Ύδρας, όμως για την κατάσταση αυτή δεν μπορούσαν να θεωρηθούν υπεύθυνοι οι πρόκριτοι. Τέλος, οι Υδραίοι, σε όποια κοινωνική τάξη και αν ανήκαν, είχαν αναπτύξει σε μεγάλο βαθμό την εθνική συνείδηση και όλοι τους ήταν πρόθυμοι να συμμετάσχουν σε έναν εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα. Η στάση του λαού έναντι των προκρίτων, τόσο κατά την έναρξη της Επανάστασης όσο και κατά την διάρκεια του κινήματος εναντίον του Οικονόμου, δείχνει πως δεν τους θεωρούσε τουρκόφιλους, διαφορετικά θα επεδίωκε την απομάκρυνση τους από την εξουσία και θα υποστήριζε τον Αντώνιο Οικονόμου. Άλλωστε, η μύηση πολλών Υδραίων προκρίτων στην Φιλική Εταιρεία, δείχνει τις προθέσεις τους.

Σε αντίθεση με τους Υδραίους, οι Σάμιοι θεωρούσαν τους προκρίτους του τόπου τους φιλότουρκους και τους μισούσαν λόγω των αυθαιρεσιών τους. Οι πρόκριτοι, από την δική τους πλευρά, είχαν αποξενωθεί από τον υπόλοιπο πληθυσμό του νησιού και είχαν ταυτισθεί με την οθωμανική εξουσία. Ήταν φυσικό, λοιπόν, η Επανάσταση εναντίον του ξένου κυριάρχου να αποκτήσει και κοινωνικό χαρακτήρα, με αποτέλεσμα η κατάλυση της οθωμανικής κυριαρχίας να σημάνει και την απομάκρυνση των φιλότουρκων προκρίτων από την εξουσία.

Αλλά και η στάση των ηγετών των δυο κινήματων ήταν διαφορετική. Ο Οικονόμου επεδίωξε, έχοντας την υποστήριξη των ναυτών, να διατηρήσει την εξουσία, αν και γνώριζε πως οι πρόκριτοι δεν ήταν διατεθειμένοι να τον αποδεχτούν ως διοικητή του τόπου, ενώ, αντίθετα, ο Λυκούργος, αν και γνώριζε το εναντίον του μίσος των προκρίτων και την έως τότε φιλοτουρκική πολιτική τους, προσπάθησε να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους αναγνωρίζοντας την εξουσία τους και αποφάσισε να τους ανατρέψει μόνον όταν αντιλήφθηκε τις εχθρικές τους διαθέσεις απέναντι στην Επανάσταση.

Τους μήνες που ακολούθησαν την κήρυξη της Επανάστασης, η ησυχία στον

νησιωτικό χώρο δεν διαταράχθηκε. Με την άφιξη μάλιστα, στις αρχές Ιουνίου του 1821, στην επαναστατημένη Ελλάδα, του Δημητρίου Υψηλάντη, αδελφού και πληρεξουσίου του αρχηγού της Φιλικής Εταιρείας Αλεξάνδρου Υψηλάντη, που κατείχε τον τίτλο του Γενικού Επιτρόπου της Αρχής, δημιουργήθηκαν προσδοκίες για την σύσταση κεντρικής διοίκησης που θα αναλάμβανε την καλύτερη οργάνωση του Αγώνα όχι μόνον στα νησιά, αλλά σε ολόκληρη την χώρα. Πρώτος σταθμός του Δημητρίου Υψηλάντη ήταν οι Σπέτσες, όπου αποβιβάστηκε στις 10 Ιουνίου 1821 και έγινε δεκτός ως σωτήρας και ηγέτης. Κατά την παραμονή του στο νησί, εξέδωσε εγκύκλιο με την οποία διόρισε Επιτροπή που έλαβε τον τίτλο Εφορεία της νήσου Σπετσών αποτελούμενη από τέσσερις ντόπιους προκρίτους.

[...] Δυνάμει τής πληρεξουσιότητος τήν οποίαν μοί εμπιστεύθη ό Γενικός 'Επίτροπος τής Αρχής, Αρχιστράτηγος τού 'Ελληνικού έθνους και σεβαστός μοι αυτάδελφος 'Αλέξανδρος Υψηλάντης, και ενυπογράφω εκλογή των ενταύθα Προυχόντων, διορίζω τους εντιμωτάτους Κ.Χασιό Ιω. Μέξην, Γ. Κούτσην, Παναγ. Μπότσαση, και Ανδρ. Χ. Αναργύρου εφόρους εις την νήσον Πετσών, δια να επαγρυπνώσιν εις παν ό,τι αναφέρεται εις την εταιρίαν των Φιλικών και ωφέλειαν της κοινής Πατρίδος, διοικούντες δηλονότι πατρικώς την νήσον, ετοιμάζοντες τον στόλον, και φροντίζοντες εν καιρώ δια τ' αναγκαία εφόδιά τε και λάφυρα κατά τους δοθέντας αυτοίς νόμους, δίδοντες λογαριασμόν εις τον πρόεδρον της Βουλής και αρχιστράτηγον του Μεσημβρινού στρατού δι' όλας τας πράξεις εκάστου ανά μέρος οικοκυραίου και πλοιάρχου, δια να βραβεύση η Πατρίς τούς αξίους και ανδρείους. Ουδείς των πολιτών δύναται ούτε εις τάς προσταγάς των εφόρων ν' αντισταθή, ούτε πράξιν τινά να κάμη άνευ της συγκαταθέσεως των ειρημένων φιλογενών εφόρων. Διό εις ένδειξιν τοις εδόθη το πληρεξούσιον τούτο. Σπέτσαις 12 Ιουνίου 1821. Ο Πληρεξ. του Γεν. Επιτρόπου Δημήτριος Υψηλάντης»¹³⁶

Στις 14 Ιουνίου 1821, ο Δ. Υψηλάντης έφθασε στην Ύδρα όπου του επιφυλάχθηκε υποδοχή ανάλογη με αυτήν που είχε συναντήσει στις Σπέτσες. Τις ημέρες που έμεινε εκεί, διόρισε Εφορεία με πρόεδρο τον Λάζαρο Κουντουριώτη, εκδίδοντας την παρακάτω εγκύκλιο:

[...] Δυνάμει τής πληρεξουσιότητος τήν οποίαν μοί ενεπιστεύθη ό Γενικός 'Επίτροπος τής Αρχής, αρχιστράτηγος τού 'Ελληνικού 'Εθνους και σεβαστός μοι αυτάδελφος 'Αλέξανδρος Υψηλάντης, και κατά την εκλογήν και αίτησιν τών ενταύθα προυχόντων, ών τας ύπογραφάς έχω εις χείρας, διορίζω τον εντιμωτάτον κύριον Λάζαρον Κουντουριώτην πρόεδρον τής εφορείας τής νήσου Ύδρας, διά να επαγρυπνή εις παν ό,τι αναφέρεται εις την Εταιρίαν τών Φιλικών και ωφέλειαν τής κοινής Πατρίδος, συμβουλευόμενος μετά τών λοιπών προυχόντων, διοικών δηλονότι πατρικώς την νήσον, ετοιμάζων τον στόλον, και φροντίζων έν καιρώ διά τά αναγκαία εφόδιά των και λάφυρα κατά τούς δοθέντας νόμους, δίδων λογαριασμόν εις τον πρόεδρον τής Βουλής και αρχιστράτηγον τού μεσημβρινού στρατού δι' όλας τας πράξεις

¹³⁶ Αν. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 150-151.

εκάστου ανά μέρος οικοκυρίου, καπετάνου καί πολίτου, διά να βραβεύη η Πατρίς τούς ανδρείους και αξίους. Ουδείς τών συμπολιτών δύναται να αντιτείνη τω ειρημένω προέδρω, όταν αποφασίση τι μετά τών λοιπών, ούτε να έκτελήται τι άνευ τής επικυρώσεως αυτού. Διό εις ένδειξιν εδόθη το ενυπόγραφον πληρεξούσιον γράμμα. Υδρα τή 14 Ιουνίου 1821
Δημήτριος Ύψηλάντης πληρεξούσιος τού Γενικού Έπιτρόπου.»¹³⁷

Με δεύτερη εγκύκλιό του, ανέθεσε στον Δημήτριο Θέμελη και τον Ευάγγελο Μαντζαράκη να διορίσουν εφορείες σε όλα τα νησιά του Αιγαίου, επέτρεψε στα τρία ναυτικά νησιά να φορολογούν τα υπόλοιπα χρησιμοποιώντας τα χρήματα που θα έπαιρναν για την συντήρηση του στόλου, και σύστησε γενικό ταμείο στο οποίο θα κατατίθεντο τα χρήματα των νησιωτών, με έδρα την Ύδρα. Το σχετικό απόσπασμα της εν λόγω εγκυκλίου έχει ως εξής:

Συνθήματα ή άρθρα τού εκλαμπροτάτου πρίγκηπος Δημητρίου Ύψηλάντη, πληρεξουσίου επιτρόπου τού σεβαστού του αυταδέλφου πρίγκηπος Άλεξάνδρου Ύψηλάντη, γενικού επιτρόπου τού γένους.

Έν ταίς νήσοις τού Αιγαίου πελάγους

Α'. Ο εύγενέστατος άρχων ισπραύνικος Δημήτριος Θέμελης καί κύριος καπετάν Ευαγγέλης Ματζαράκης θέλουσι διέλθει όλα τα ελεύθερα νησιά τού Αιγαίου πέλαγους συστήνοντες εφορείας συστηματικάς, δυνάμει τού πληρεξουσίου γράμματος ό έχουσι, έξ ών αί νήσοι άπασαι πρέπει να διοικώνται.

Β'. Αι εφορείαι πρέπει να συστηθώσι κατά τον εφεξής τρόπον.

α') Συναθροιζόμενοι όλοι οι προεστώτες καί δημογέροντες, να άναγινώσκεται το πληρεξούσιον γράμμα.

β') Έξ αυτών των πρωτίστων να εκλέγωνται τέσσαρες ή έξη, λαμβάνοντες παρά τών λοιπών την ανήκουσαν έγγραφον πληρεξουσιότητα.

γ') Αφ' ού οι πληρεξούσιοι τής εκλαμπρότητός του πληροφορηθώσιν εντελώς παρά τών εντοπιών ότι εισίν ευχαριστημένοι διά τούς συστηθέντας εφόρους καί δημογέροντας, θέλουν επικυρώσει την εκλογήν δίδοντες αυτοίς έγγράφως και τάς οδηγίας με τάς οποίας πρέπει να διοικηται εκάστη νήσος, λαμβάνοντες παρ' αυτών οι διαληφθέντες και τά ενυπόγραφα υποσχετικά αυτών γράμματα.

Άρθρα τής διοικήσεως τών νήσων.

α') Οι έφοροι να όρκισθώσιν ότι θέλουσι φυλάξει πίστιν εις την Πατρίδα, υποταγήν εις τούς νόμους και πεποιθήσιν εις τον γενικόν επίτροπον τού γένους και πληρεξούσιον αυτού.

¹³⁷ Α.. Λιγνός, « Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 139.

β') θέλουσιν έχει τήν φροντίδα να συνάξωσι τὰ νόμιμα εισοδήματα καί συνηθισμένα δοσίματα διά την παρούσαν περίστασιν τής ανάγκης τού γένους υπέρ τής ελευθερίας του, τὰ οποία εδίδοντο απ' αρχής τω τυράννω, άνευ τής παραμικρής αντιλογίας ή εναντιότητος τινός. Εκτός τούτων τών συνηθισμένων, καθυποβάλλονται άπαντες οι πλούσιοι καί ευκατάστατοι εκάστης νήσου, νά συνεισφέρει έκαστος αναλόγως τής καταστάσεώς του μίαν συνεισφοράν πρός βοήθειαν τού γένους, καί διά την ενεστώσαν κατεπίγουσαν ανάγκην τής Πατρίδος.

γ') Οί έφοροι είναι υπόχρεοι να σημειώνωσι τὰ ονόματα τόσον των συνεισφερόντων, οσον καί εκείνων οίτινες δέν ηθέλησαν να συνεισφέρωσι, διά να μου γίνη γνωστός ο ζήλος καί ο πατριωτισμός εκάστου, διά νά τούς παραστήσω εγκαίρως εις τήν 'Αρχήν.

δ') Επειδή αι τρεις νήσοι 'Υδρα, Σπέτσει καί Ψαρά έχουν την ναυτικήν δύναμιν από τήν οποίαν εξήρηται ή ελευθερία όλων τών ελληνικών νήσων, τής Πελοποννήσου καί όλων τών ελληνικών παραθαλασσιών τόπων, έχουν την γενικήν εφορείαν καί είναι κεφαλή όλων τών άλλων εφορειών τών λοιπών νήσων, όπου υπέκειντο εις τον τύραννον.

Διορίζεται δέ

α') Επειδή ή ναυτική αύτη δύναμις χρειάζεται μεγάλα έξοδα διά να ευρίσκειται τακτικώς εις ενέργειαν, διά τούτο εις τό εξής όλα τὰ άνω ρηθέντα νόμιμα δοσίματα και συνεισφοραί νά συνάξωνται και νά παρακατατίθενται εις την γενικήν κάσσαν τής "Υδρας.

β') Η σύναξις θέλει γίνεται κατά τον ακόλουθον τρόπον :

1. Τρεις εκλεγμένοι άνθρωποι με έγγραφον απόδειξιν από τας τρεις προειρημένας εφορείας, δηλονότι εις από "Υδραν, εις από Σπέτζιες καί εις από Ψαρά, να στέλλωνται διά να παραλαμβάνωσι παρά τών εφόρων εκάστης νήσου τὰ συναχθέντα δοσίματα διά να τὰ παραδίδωσιν εις την κάσσαν τής 'Υδρας και νά διαμοιράζωνται αναλόγως.

2) Ούτω οι τρεις εκλεγμένοι να δίδωσιν εις τούς εφόρους τών νήσων έγγραφον τής χρηματοληψίας και να λαμβάνωσιν άλλο έγγραφον χρηματοδοσίας εκ μέρους αύτών, και τὰ έγγραφα τής χρηματοδοσίας να τὰ εγχειρίζωσιν εις την κάσσαν.¹³⁸ [.....]»

Οι διορισμοί των Εφορειών στην 'Υδρα και τις Σπέτσες δεν έφεραν καμία αλλαγή στην διοικητική οργάνωση των δύο νησιών, αφού ούτε η εξουσία των προκρίτων διασαλεύθηκε, ούτε αυτά έχασαν την αυτονομία που απολάμβαναν επί Τουρκοκρατίας. Αντίθετα, η ισχύς των προκρίτων έγινε ακόμα μεγαλύτερη τόσο χάρη στο δικαίωμα που τους είχε δοθεί να φορολογούν τα άλλα νησιά, όσο και χάρη στην αδυναμία του Υψηλάντη να ασκήσει πραγματική εξουσία επί αυτών εξ αιτίας της ανυπαρξίας οποιασδήποτε κρατικής αρχής. Όσο για τα υπόλοιπα νησιά, είναι αμφίβολο το αν οι διαταγές του Υψηλάντη για τον διορισμό Εφορειών εκτελέσθηκαν, αφού, έως σήμερα, δεν έχει βρεθεί

¹³⁸ Α. Λιγνός, « Ιστορία της νήσου Υδρας...», ό.π., τόμ.Β' σελ. 140-141.

κανένα έγγραφο που να επιβεβαιώνει κάτι τέτοιο.

Στους μήνες που ακολούθησαν μέχρι το τέλος του πρώτου έτους της Επανάστασης, δεν παρατηρήθηκε καμία αλλαγή στην διοικητική οργάνωση στον νησιωτικό χώρο, ούτε καμία σοβαρή εσωτερική αντιπαράθεση.

Ββ΄. Η αλλαγή του διοικητικού συστήματος και τα εσωτερικά προβλήματα στον νησιωτικό χώρο, 1822-1826.

Η σύγκληση, τον Δεκέμβριο του 1821, της Α΄ Εθνοσυνέλευσης, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω, οδήγησε στην σύσταση κεντρικής διοίκησης, η οποία προσπάθησε να θέσει υπό τον έλεγχό της όλες τις ελεύθερες περιοχές της Ελλάδος. Εδώ θα γίνει προσπάθεια να δοθεί εικόνα των αλλαγών που η νέα κρατική εξουσία επέφερε στον νησιωτικό χώρο καθώς και των αντιδράσεων που αυτές προκάλεσαν στις τοπικές κοινωνίες. Για να γίνουν όμως ευκολότερα κατανοητές οι εξελίξεις στον χώρο αυτόν, είναι ανάγκη να δοθεί αμυδρά έστω εικόνα των συνθηκών που επικρατούσαν στο κέντρο της Επανάστασης, την Πελοπόννησο.

Εκεί, από τις πρώτες ημέρες της Επανάστασης, δημιουργήθηκαν στις διάφορες επαρχίες τοπικοί διοικητικοί οργανισμοί που ο κάθε ένας είχε την δική του ονομασία, όπως για παράδειγμα η Εφορεία Καρυταίνης με πρόεδρο τον προύχοντα της περιοχής Κανέλλο Δεληγιάννη, και η Μεσσηνιακή Γερουσία με πρόεδρο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Οι Εφορείες αυτές ελέγχονταν από τους κατά τόπους προκρίτους είτε με την προσωπική τους συμμετοχή σε αυτές, είτε με την συμμετοχή λιγότερο ισχυρών προκρίτων οι οποίοι, όμως, βρίσκονταν υπό τον έλεγχό τους. Η κάθε Εφορεία ασκούσε την εκτελεστική και την δικαστική εξουσία στην περιοχή της και είχε την ευθύνη για την στρατολόγηση των κατοίκων. Επίσης, ήταν ανεξάρτητη από τις άλλες, και καμία δεν είχε το δικαίωμα να επεμβαίνει στις εργασίες των άλλων.¹³⁹

Η δημιουργία αυτών των τοπικών διοικήσεων, όσο και αν επέτρεπε την επιβολή κάποιας τάξης και την ύπαρξη κάποιας υποτυπώδους στρατιωτικής οργάνωσης, δεν επέτρεπε τον συντονισμό των κατά τόπους ενεργειών που ήταν απαραίτητος για την επιτυχία των πολεμικών επιχειρήσεων. Η ανάγκη του συντονισμού έγινε γρήγορα κατανοητή. Εξ αυτού, στα τέλη Μαΐου, στην Μονή Καλτετζών, οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου συγκάλεσαν συνέλευση και εξέλεξαν επιτροπή αποτελούμενη από τους ισχυρότερους από αυτούς, με πρόεδρο τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη. Η συνέλευση αυτή ονομάστηκε Πελοποννησιακή Γερουσία. Τα καθήκοντα της Γερουσίας δεν διέφεραν από αυτά των Εφορειών, αλλά αφορούσαν ολόκληρη την Πελοπόννησο, και οι κατά τόπους Εφορείες βρίσκονταν κάτω από τις διαταγές της. Παρά το γεγονός ότι η εξουσία της Γερουσίας ήταν προσωρινή -αφού είχε προαποφασισθεί πως θα διαρκούσε μέχρι την άλωση της Τριπολιτσάς- ήταν απόλυτη. Οι αποφάσεις της ήταν αμετάκλητες, και δεν

¹³⁹ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 449.

όφειλε να δώσει λόγο σε κανέναν.¹⁴⁰

Η σύσταση της Πελοποννησιακής Γερουσίας δυσαρέστησε τόσο τους στρατιωτικούς που θεώρησαν αυθαίρετη την απόφαση αυτήν των προκρίτων, όσο και τους προύχοντες της Αχαιίας αφού δεν εκπροσωπούσαν στο νεοσυσταθέν σώμα. Οι δυσαρέσκειες αυτές δεν μπορούσαν να οδηγήσουν σε ανοιχτή σύγκρουση αφού οι στρατιωτικοί δεν αισθάνονταν ακόμα αρκετά ισχυροί για να αντιπαρατεθούν με τους προκρίτους, ενώ οι αχαιοί πρόκριτοι δεν ήταν δυνατόν να συνεργασθούν με τους στρατιωτικούς στρεφόμενοι εναντίον της τάξης τους, ούτε είχαν αρκετή δύναμη για να αντιπαρατεθούν με όλους τους άλλους προκρίτους.

Όμως ο ερχομός του Δημητρίου Υψηλάντη στην Πελοπόννησο, στις 20 Ιουνίου 1821, άλλαξε τα δεδομένα. Η Πελοπόννησος ήταν το κέντρο της Επανάστασης και ο Υψηλάντης, εάν ήθελε να γίνει ο πραγματικός ηγέτης της χώρας, έπρεπε να την θέσει υπό τον έλεγχό του. Γι' αυτό, θέλησε να καταργήσει την Γερουσία και να αναλάβει αυτός όλη την εξουσία, προκαλώντας την αντίδραση των προκρίτων οι οποίοι κατανοούσαν πως η δημιουργία συγκεντρωτικής κρατικής αρχής θα μείωνε σε μεγάλο βαθμό την εξουσία τους, άρα και την επιρροή τους στις επαρχίες που έως τότε διοικούσαν.

Η σύγκρουση ανάμεσα στις δυο πλευρές ήταν αναπόφευκτη και, παρά τις προσπάθειες που έγιναν για την εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης, δεν κατέστη δυνατή η επίτευξη συμφωνίας. Στις 27 Ιουνίου, ο Υψηλάντης αναχώρησε από το ελληνικό στρατόπεδο και κατευθύνθηκε προς την Καλαμάτα. Η εξέλιξη αυτή εξόργισε τους στρατιώτες που, στο πρόσωπο του Υψηλάντη, έβλεπαν τον ηγέτη που θα τους οδηγούσε στην νίκη. Οι οργισμένοι στρατιώτες, υποκινούμενοι από τον Παπαφλέσσα και τον Αναγνωσταρά, εξεγέρθηκαν εναντίον των προκρίτων, κινήθηκαν οπλισμένοι με σκοπό να τους θανατώσουν, και μόνον η επέμβαση του Κολοκοτρώνη απέτρεψε την σφαγή την τελευταία στιγμή. Οι πρόκριτοι αναγκάστηκαν να ζητήσουν από τον Υψηλάντη να επιστρέψει, όμως ο συμβιβαστικός του χαρακτήρας δεν του επέτρεψε να εκμεταλλευθεί το πλεονέκτημα που είχε αποκτήσει και, τελικά, υποχώρησε στις αξιώσεις των προκρίτων αποδεχόμενος την διατήρηση της Γερουσίας, έχοντας ως μοναδικό κέρδος την ανάληψη της

¹⁴⁰ Νικόλαος Σπηλιάδης, *Απομνημονεύματα συνταχθέντα υπό Ν. Σπηλιάδου δια να χρησιμεύσωσιν εις την νέαν ιστορίαν της Ελλάδος*, τόμ. Α', σελ. 143-144· Μιχαήλ Οικονόμου, *Ιστορικά της ελληνικής παλιγγενεσίας ή ο Ιερός των Ελλήνων Αγών*, Αθήνα 1873, σελ. 152-153· Στέφανος Παπαγεωργίου, *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους 1821-1862*, Αθήνα 2005, σελ.125-126· Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική Επανάστασις...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 450-452· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως...*» ό.π., τόμ. Α', σελ. 301-302· Ιωάννης Φυλήμων, *Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής Επαναστάσεως*, Αθήνα 1859 -1861, τόμ. Γ', σελ. 293-295.

προεδρίας του σώματος.¹⁴¹

Παρά την νίκη τους, οι πρόκριτοι δεν είχαν εξασφαλίσει την οριστική τους επικράτηση. Η άλωση της Τριπολιτσάς, στις 23 Σεπτεμβρίου του 1821, ισχυροποίησε την θέση των στρατιωτικών οι οποίοι, από την στιγμή εκείνη, έδειξαν διάθεση απεξάρτησης από τους προκρίτους και απαίτησαν να ηγηθούν αυτοί του στρατού. Οι αξιώσεις των στρατιωτικών, όπως ήταν φυσικό, προκάλεσαν την αντίδραση των προκρίτων που έβλεπαν την δύναμή τους να μειώνεται. Χαρακτηριστικά είναι τα όσα γράφει ο Φώτιος Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος) στα Απομνημονεύματά του για την στάση των Δεληγιανναίων απέναντι στον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον ισχυρότερο και άρα πιο επικίνδυνο από τους στρατιωτικούς, αλλά και για τα όσα έλεγε ο τελευταίος σε βάρος όχι μόνο των Δεληγιανναίων αλλά όλων γενικά των προκρίτων:

«Τὴν ἡμέραν ὅπου ἀντάμωσα τὸν ἀρχηγὸν εἶχα υπάγει εἰς τὸ σπίτι τοῦ Δημητρίου Δεληγιάννη, εὐρήκα μέσα καὶ τοὺς Καπεταναίους τοῦ τοὺς εχαιρέτιστα, καὶ δὲν μὲ ἐδέχθησαν μὲ τὸν τρόπον, με τον οποίον μὲ ἐδέχοντο ἔξω πρὶν ἐμβῶμεν μέσα εἰς τὴν Τριπολιτσάν, μάλιστα ἤκουσα ὕβρεις κατὰ τοῦ ἀρχηγού μου καὶ φοβερισμούς. Τότε ἔκαμα τὴν παρατήρησιν, ὅτι δὲν ἀρμόζουν ἀνὰ τὰ λόγια νὰ τὰ λέγη ὁ Δεληγιάννης διὰ τὸν φίλον του τὸν Κολοκοτρώνην, καὶ μου εἶπεν ὅτι δὲν τὸν ἔχει φίλον τὸν κλέφτην, καὶ δὲν τὸν φοβεῖται πλέον. Αὐτὰ ὅλα τὰ ἔκαμα γνωστὰ εἰς τὸν ἀρχηγὸν μου· αὐτὸς δὲ μου εἶπε «καμόσου ὅτι δὲν μου εἶπες τίποτε· τώρα ὅπου ὁ Ἅγιος Θεὸς ἠθέλησε καὶ μας ἐδυναμώσε καὶ ἐπήραμεν τὴν Τριπολιτσάν, ἃς λέγουν ὅτι θέλουν. Ἔχουν δίκαιον, παιδί μου, διότι βλέπουν τούτους σκοτωμένους (καὶ ἔδειξε τὰ Τουρκικὰ πτώματα), μὲ τοὺς ὁποίους εἶχαν μαζί τὴν ἐξουσίαν, τώρα τὴν ἐπῆρε τὸ ἔθνος. Ἄν ἐγελάσθησαν καὶ ἔκαμαν τὴν ἐπανάστασιν, ἤλπιζαν νὰ κληρονομήσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ γείνουν αὐτοὶ εἰς τὸν τόπον των, ἀλλ’ ἀργὰ τὸ ἐσυλλογίσθησαν.»¹⁴²

Με την άλωση της Τριπολιτσάς, λοιπόν, εντείνεται και η προσπάθεια για την κατάληψη της εξουσίας, αφού ξεκινά ο προεκλογικός αγώνας για την εκλογή των

¹⁴¹ Σχετικά με την σύγκρουση του Υψηλάντη με τους προκρίτους, την εξέγερση του στρατού και τα αποτελέσματά της βλ. Α. Βακαλόπουλος, « Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ε, σελ. 624-630· Δ. Κόκκινος, « Η Ελληνική Επανάστασις...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 472-475· Ι. Φιλήμων, «Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής ...» ό.π., τόμ. Δ', σελ.94· Ν. Σπηλιάδης, « Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 228-230.

¹⁴² Φώτιος Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα 1858, τόμ. Α', σελ. 256-257.

παραστατών που θα έπαιρναν μέρος στην Εθνοσυνέλευση. Όμως, σε αντίθεση με τους στρατιωτικούς που δεν είχαν εμπειρία ως προς τους πολιτικούς αγώνες, οι πρόκριτοι και μεγάλη εμπειρία είχαν, και εξακολουθούσαν να έχουν τον έλεγχο των επαρχιών, άρα και του εκλογικού μηχανισμού. Αυτό τους επέτρεψε να επικρατήσουν πλήρως στις εκλογές για την ανάδειξη των πληρεξουσίων, οι οποίοι θα εκπροσωπούσαν την Πελοπόννησο στην Εθνοσυνέλευση που επρόκειτο να εκλέξει την Εθνική Κυβέρνηση. Για να εξασφαλισθεί, όμως, η επιτυχία των προκρίτων, ήταν απαραίτητη η συνεργασία των νησιωτών. Τελικά, η συνεννόηση μεταξύ των δυο πλευρών επιτεύχθηκε και η παράταξη του Υψηλάντη έχασε κάθε ελπίδα επικράτησης. Για τους λόγους που ώθησαν τους πληρεξουσίους των ναυτικών νησιών να ακολουθήσουν αυτόν τον δρόμο, θα γίνει λόγος παρακάτω.

Η Α' Εθνοσυνέλευση ξεκίνησε τις εργασίες της στο Άργος στις 14 Δεκεμβρίου 1821, όμως ο φόβος μιας πιθανής εξέγερσης του ευρισκόμενου σε αναβρασμό στρατού ανάγκασε τους πληρεξουσίους (εκπροσώπους των επαρχιών) να εγκαταλείψουν την πόλη στις 20 του μήνα, και να συνεχίσουν τις εργασίες τους στην Επίδαυρο. Την 1^η Ιανουαρίου 1822, η Εθνοσυνέλευση ψήφισε το πρώτο σύνταγμα της χώρας που ονομάστηκε "Προσωρινόν Πολίτευμα της Ελλάδος" η "Οργανικός Νόμος". Ο Οργανικός Νόμος προέβλεπε την σύσταση δύο σωμάτων Α) του Εκτελεστικού, που θα ασκούσε την εκτελεστική εξουσία και θα αποτελείτο από πέντε άτομα, και β) του Βουλευτικού που θα ψήφιζε τους νόμους του κράτους. Τα δυο σώματα ήταν ισοδύναμα, και καμία απόφαση του ενός δεν μπορούσε να εκτελεσθεί χωρίς την έγκριση του άλλου. Θεσπίστηκε ακόμα η ίδρυση οκτώ Μινιστηρίων (υπουργείων): των Εξωτερικών, του Πολέμου, της Θρησκείας, των Ναυτικών, της Αστυνομίας, των Εσωτερικών, του Δικαίου, και της Οικονομίας.¹⁴³

Η επικράτηση των προκρίτων, ιδίως των Πελοποννησίων, στην Εθνοσυνέλευση ήταν πλήρης. Πρόεδρος του Εκτελεστικού εξελέγη ο Φαναριώτης Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος,¹⁴⁴ Αντιπρόεδρος ο Πελοποννήσιος πρόκριτος Αθανάσιος Κανακάρης, ενώ τα άλλα μέλη ήταν ο επίσης Πελοποννήσιος πρόκριτος Αναγνώστης Δεληγιάννης, ο Υδραίος Ιωάννης Ορλάνδος, και ο Ρουμελιώτης πρόκριτος Ιωάννης Λογοθέτης.

Η επικράτηση της παράταξης των προυχόντων δεν σήμαινε και την ολοκληρωτική

¹⁴³ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 748-749· Ανδρέας Μάμουκας, *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος ήτοι συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων, από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, Πειραιάς 1839, τόμ. Β', σελ. 17-30· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 135-137.

¹⁴⁴ Αποβιβάστηκε στο Μεσολόγγι στις 20 Ιουλίου 1821, οργάνωσε με εντολή του Υψηλάντη διοικητικά την Δυτική Στερεά Ελλάδα, και, όταν έθεσε την περιοχή υπό τον έλεγχό του, ήρθε σε σύγκρουση με τον Πληρεξούσιο του Επιτρόπου της Αρχής εξασφαλίζοντας έτσι την υποστήριξη των αντιπάλων του, βλ. Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάστασις...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 110-113, 307-312· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 108-112.

εξουθένωση της αντίπαλης μερίδας, κάτι που γίνεται φανερό από την εκλογή του Υψηλάντη στην θέση του Προέδρου του Βουλευτικού. Μπορεί η εκλογή αυτή να μην σήμαινε και πολλά πράγματα -μια και την πλειοψηφία την είχαν τα μέλη της αντίπαλης προς τον Υψηλάντη παράταξης και, συνεπώς, σε περίπτωση διαφωνιών, δεν θα ήταν σε θέση να επιβάλει τις απόψεις του- δείχνει, όμως, την διάθεση των προκρίτων να αποφύγουν απευθείας σύγκρουση με την αντίθετη προς αυτούς παράταξη, παραγκωνίζοντας τον έως τότε θεωρούμενο αρχηγό της.

Μια από τις πρώτες πράξεις της νέας Διοίκησης ήταν η θέσπιση συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης. Μετά από εντολή του Προέδρου του Εκτελεστικού Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, ο Υπουργός του Δικαίου Κεφαλλονίτης Κωνσταντίνος Μεταξάς πρότεινε την θέσπιση ενός νέου διοικητικού συστήματος που ονομάστηκε “Οργανισμός των Ελληνικών Επαρχιών”. Ο Οργανισμός έγινε αποδεκτός από το Εκτελεστικό και ψηφίσθηκε από το Βουλευτικό στις 30 Απριλίου 1822. Σύμφωνα με τον νέο Οργανισμό, η χώρα χωριζόταν σε επαρχίες που διοικούσαν από έναν διορισμένο από τον Υπουργό Εσωτερικών Διοικητή που έφερε τον τίτλο του Επάρχου. Μαζί με τον Έπαρχο, διοριζόταν ένας Γενικός Γραμματέας και οι Φροντιστές, που ο καθένας αναλάμβανε κάποιον τομέα της διοίκησης. Οι Φροντιστές ήταν οι εξής: της Οικονομίας, υπεύθυνος για την συλλογή των εισοδημάτων και την αποφυγή καταχρήσεων των χρημάτων που είχαν συγκεντρωθεί στο ταμείο της κοινότητας της Αστυνομίας, που είχε την ευθύνη για την τήρηση της τάξης, ενώ στα παραθαλάσσια μέρη εκτελούσε χρέη Λιμενάρχη του Πολέμου, που ήταν επιφορτισμένος με την ευθύνη της οργάνωσης των στρατιωτικών δυνάμεων της κάθε περιοχής.

Οι μεγάλες επαρχίες χωρίζονταν σε μικρότερα τμήματα, τις αντεπαρχίες, με επικεφαλής έναν Αντέπαρχο υπαγόμενο στον Έπαρχο, και Υποφροντιστές με καθήκοντα ανάλογα με αυτά των Φροντιστών. Τα κατώτερα όργανα της διοίκησης ήταν οι Δημογέροντες, που εκλέγονταν από τον λαό. Από κάθε χωριό εκλέγονταν τρεις Δημογέροντες, που ασχολούνταν με τα ζητήματα του τόπου τους δίνοντας αναφορά στον Έπαρχο ή τον Αντέπαρχο. Ο Έπαρχος ή ο Αντέπαρχος διορίζονταν από την Κυβέρνηση. Για να αποφεύγονται οι τοπικές αντιπαραθέσεις, επιδίωξη της Κυβέρνησης ήταν ο Έπαρχος ή ο Αντέπαρχος να μην προέρχεται από τους κατοίκους του τόπου τον οποίο καλείτο να διοικήσει, αν και αυτό δεν απαγορευόταν από τον νόμο.¹⁴⁵ Ο σχετικός με την σύσταση της τοπικής αυτοδιοίκησης νόμος δεν προσδιόριζε το ποια ήταν η Αρχή που είχε την

¹⁴⁵ (Α.Ε.Π) *Αρχαία της Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας*, έκδ. Βουλή των Ελλήνων, τόμ. Α', σελ. 161-162· Γεώργιος Δημακόπουλος, *Η διοικητική οργάνωσις κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν 1821-1827. Συμβολή εις την ιστορίαν της ελληνικής διοικήσεως*, (Διδακτορική διατριβή 1966), σελ. 120 και 114 .

αρμοδιότητα να διορίζει τα κατώτερα διοικητικά όργανα.

Το νέο σύστημα εφαρμόστηκε μόνον στα νησιά του Αιγαίου, αφού στα ναυτικά νησιά και στην ηπειρωτική Ελλάδα διατηρήθηκαν οι τοπικές Διοικήσεις. Τα νησιά του Αιγαίου δεν αποτέλεσαν ενιαία επαρχία, αλλά τα μεγαλύτερα ορίσθηκαν ως πρωτεύουσες των επαρχιών, ενώ τα υπόλοιπα εντάσσονταν σε αυτές. Με βάση τα μέχρι σήμερα γνωστά στοιχεία, φαίνεται πως δεν έχει διασωθεί κάποιο διάταγμα με το οποίο να ορίζεται σαφώς η επαρχία στην οποία εντασσόταν το κάθε νησί. Αυτό δεν σημαίνει πως τέτοιο διάταγμα δεν υπήρχε. Αντίθετα, με βάση τα υπάρχοντα έγγραφα, μπορούμε να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως το σχετικό διάταγμα πρέπει να είχε εκδοθεί αμέσως μετά την ψήφιση του Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Τα έγγραφα αυτά είναι οι διορισμοί των Επαρχών και Αντεπαρχών, καθώς και τα ευρισκόμενα σε διάφορες αρχαιακές συλλογές έγγραφα των εν λόγω οργάνων της διοίκησης. Αρκετά από αυτά θα παρατεθούν παρακάτω.

Οι περισσότεροι από τους Επαρχούς και Αντεπαρχούς διορίσθηκαν στις 4 Μαΐου 1822, δηλαδή μόλις τέσσερις ημέρες μετά την ψήφιση του Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης.¹⁴⁶ Από τον σχετικό κατάλογο, προκύπτει ότι οι περισσότεροι από τους Διοικητές των νησιών του Αιγαίου πελάγους έφεραν τον τίτλο του Αντεπαρχού. Το αξίωμα του Επαρχού αποδόθηκε μόνον στους Διοικητές της Τήνου, της Νάξου και της Άνδρου. Το ίδιο ισχύει και για τον Διοικητή της Σαντορίνης, ο οποίος, όπως φαίνεται, διορίσθηκε αργότερα αφού δεν περιλαμβάνεται στον εν λόγω κατάλογο. Τα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων αποτελούσαν τμήματα μεγαλύτερων επαρχιών. Στην επαρχία Παροναξίας ανήκαν -εκτός από την Νάξο και την Πάρο- η Αντίπαρος, η Σίφνος, η Μήλος, η Σέριφος και η Κίμωλος. Η πληροφορία αυτή προκύπτει από αχρονολόγητη αναφορά των κατοίκων των χωριών της Νάξου, με την οποία ζητείται η αλλαγή του συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης.¹⁴⁷ Για τις αιτίες της αποστολής αυτού του εγγράφου θα γίνει λόγος παρακάτω. Επίσης, όπως προκύπτει από αναφορά του Επαρχού Τήνου Εμμανουήλ Σπυρίδωνος προς το Υπουργείο των Εσωτερικών με την οποία πληροφορεί την Διοίκηση για την σύναξη των φόρων, καθώς και από τα στοιχεία που μας παρέχει ο Ν. Αρμακόλλας για τα ποσά που πλήρωναν ως φόρο τα υπαγόμενα στην επαρχία Τήνου νησιά, γίνεται φανερό ότι σε αυτήν ανήκαν η Μύκονος, τα Θερμιά (Κύθνος), και η Κέα.¹⁴⁸ Στην επαρχία Άνδρου υπάγονταν οι βόρειες Σποράδες, δηλαδή η Σκύρος, η Σκιάθος και η Σκόπελος, ενώ στην

¹⁴⁶ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Ι', σελ.22-27, έγγρ. 40,41,42,43,44,46,47, 48, 49 .

¹⁴⁷ Στο ίδιο, τόμ. ΙΑ', σελ. 22-25, έγγ. 19.

¹⁴⁸ Γενικά Αρχεία του Κράτους (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 3, έγγρ. 91-93· Ν. Αρμακόλλας, «Οικονομικά της Τήνου...», ό.π., σελ. 35-36.

επαρχία Σαντορίνης υπαγόταν η Αστυπάλαια και η Ανάφη¹⁴⁹

Ποια ήταν όμως τα κριτήρια με βάση τα οποία αποφαιζόταν το εάν κάποιο νησί θα καθίστατο πρωτεύουσα κάποιας επαρχίας ή αντεπαρχίας; Στο ερώτημα αυτό δεν είναι εύκολο να δοθεί επαρκώς τεκμηριωμένη απάντηση. Αυτό οφείλεται στην έλλειψη σχετικών εγγράφων και, συνεπώς, μόνον υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε βασιζόμενοι στα λίγα στοιχεία που διαθέτουμε για την οικονομική συνεισφορά ορισμένων νησιών. Πιθανότατα σημαντικό ρόλο θα έπαιξε η δυνατότητα που είχε το κάθε νησί να συνεισφέρει οικονομικά στον Αγώνα. Στο συμπέρασμα αυτό μπορούν να μας οδηγήσουν οι πληροφορίες που έχουμε για τα χρήματα που συνεισέφεραν ή κλήθηκαν να συνεισφέρουν ορισμένα νησιά. Το 1822, τα νησιά που ανήκαν στην επαρχία Τήνου πλήρωσαν τα εξής ποσά: Τήνος 40.000 γρόσια, Κέα 12.000, Μύκονος 5.000, Κύθνος (Θερμιά) 4.000.

Στις αρχές Μαρτίου του 1823, λίγο πριν την έναρξη των εργασιών της Β' Εθνοσυνέλευσης, οι πληρεξούσιοι των νησιών του Αιγαίου αποφάσισαν την καταβολή από τους κατοίκους των νησιών τους των αναγκαίων για την συντήρηση του ελληνικού στόλου χρημάτων. Η Τήνος κλήθηκε να πληρώσει 100.000 γρόσια, ενώ από τα νησιά που αποτελούσαν την επαρχία Παροναξίας, η Νάξος κλήθηκε να καταβάλει 50.000 γρόσια, η Πάρος 40.000, η Σίφνος 11.000, και η Μήλος 6.000.¹⁵⁰

Η Άνδρος, σύμφωνα με τον Δημήτριο Πολέμη, προσέφερε επίσης σημαντικά ποσά στον Αγώνα. Τα στοιχεία όμως που παραθέτει είναι ελλιπή, αφού αναφέρει πως το νησί κατέβαλε από το 1822 έως το 1827 290.000 γρόσια, χωρίς να δίνει εικόνα της κατ' έτος συνεισφοράς των Ανδριωτών, ούτε αναφέρεται στα ποσά που κατά την ίδια περίοδο κατέβαλαν τα άλλα νησιά.¹⁵¹ Συνεπώς δεν μπορούμε να συγκρίνουμε την οικονομική συνεισφορά της Άνδρου με αυτήν των άλλων νησιών. Πάντως τα οικονομικά του νησιού πρέπει να ήταν σε αρκετά καλή κατάσταση, αφού στρατιωτικά σώματα και πλοία της Άνδρου συμμετείχαν σε πολεμικές επιχειρήσεις τόσο στην ξηρά όσο και στην θάλασσα. Οι σημαντικότερες επιχειρήσεις στις οποίες έλαβαν μέρος, ήταν οι τρεις αποτυχημένες, εξ αιτίας της κακής οργάνωσης των ελληνικών στρατευμάτων, εκστρατείες εναντίον της Καρύστου. Η πρώτη πραγματοποιήθηκε τον Ιούλιο του 1821, όμως στις 12 Αυγούστου του ίδιου έτους, οι τουρκικές δυνάμεις με επικεφαλής τον Ομέρ Μπέη αντεπιτέθηκαν και διεσκόρπισαν τους πολιορκητές. Η δεύτερη εκστρατεία έλαβε χώρα τον Απρίλιο του 1822

¹⁴⁹ Ευ. Ρόζος, «Οι νησιώτες του Αιγαίου...», ό.π., σελ. 163.

¹⁵⁰ Ν. Αρμακόλλας «Οικονομικά της Τήνου...», ό.π. σελ. 36· Ιω. Χατζηδάκης, «Ιστορία της νήσου...», ό.π., σελ. 282-284· Σ. Συμεωνίδης, «Ιστορία της Σίφνου...», ό.π., σελ. 247-248.

¹⁵¹ Δ. Πολέμης, «Ιστορία της νήσου Άνδρου...», ό.π., σελ. 123.

και δεν είχε καλύτερα αποτελέσματα από την προηγούμενη. Η τρίτη και τελευταία πραγματοποιήθηκε τον Φεβρουάριο του 1826. Οι ελληνικές δυνάμεις, με επικεφαλής τον Γάλλο φιλέλληνα Φαβιέρ, ηττήθηκαν για μια ακόμα φορά και αναγκάστηκαν να αποσυρθούν στην Άνδρο.¹⁵²

Εκτός από τους Επάρχους και Αντεπάρχους, το Εκτελεστικό διόρισε την 1^η Μαΐου 1822 και μια ανεξάρτητη από αυτούς επιτροπή η οποία ανέλαβε την είσπραξη των φόρων που τα νησιά όφειλαν να καταβάλλουν για την συντήρηση του στόλου, τους Αρμοστές. Στην θέση αυτή διορίστηκαν ο Κωνσταντίνος Μεταξάς -που, μαζί με άλλους Επτανησίους, είχε συμμετάσχει στην πραγματοποιηθείσα στα τέλη Μαΐου εκστρατεία εναντίον της ευρισκόμενης στην επαρχία της Ηλίας τουρκαλβανικής κωμόπολης Λάλα-¹⁵³ και ο ιερέας Βενιαμίν Λέσβιος, ενώ, μετά από πρόταση του Μεταξά, την επιτροπή συμπλήρωσαν ένας Υδραίος, ο Νικόλαος Οικονόμου, και ένας Σπετσιώτης, ο Βασίλειος Γκίνης.¹⁵⁴

Η προσπάθεια διοικητικής οργάνωσης του νησιωτικού χώρου δεν είχε τα προσδοκώμενα αποτελέσματα. Αυτό οφειλόταν στην ανυπαρξία αστυνομικής ή στρατιωτικής δύναμης που θα επέτρεπε στους Επάρχους και Αντεπάρχους να ασκήσουν πραγματική εξουσία, αλλά και στην έλλειψη διάθεσης του ελληνικού στόλου να επέμβει και να επιβάλει την τάξη, εξ αιτίας του επερχομένου εχθρικού κινδύνου που η αντιμετώπισή του προείχε.

Οι κάτοικοι της Τήνου, της Μυκόνου και άλλων νησιών, στις αρχές Ιουνίου 1822, ξεσηκώθηκαν εναντίον της τοπικής Διοίκησης. Στις 4 Ιουνίου 1822, ο Αντέπαρχος Μυκόνου Γεώργιος Σκευάς, με αναφορά του προς τους προκρίτους της Ύδρας, τους ενημέρωσε για την άρνηση μεγάλου μέρους των κατοίκων του νησιού να πληρώσουν τους οφειλόμενους φόρους.¹⁵⁵ Στις 14 Ιουνίου, οι Αρμοστές έστειλαν επιστολή στον Έπαρχο Τήνου εκφράζοντας την ευαρέσκειά τους για τις προσπάθειες που αυτός κατέβαλε προκειμένου να συγκεντρώσει τα αναγκαία για την συντήρηση του στόλου χρήματα.¹⁵⁶ Παρά ταύτα, ο Έπαρχος Τήνου Εμμανουήλ Σπυρίδωνος, με έγγραφό του της 18ης Ιουνίου προς τους Αρμοστές, τους ενημέρωσε για τις αντιδράσεις των κατοίκων των χωριών στην προσπάθειά

¹⁵² Στο ίδιο, σελ. 121-122· Δ. Πασχάλης, «Η Άνδρος κατά την ελληνικήν...», ό.π., σελ. 49-51.

¹⁵³ Κωνσταντίνος Μεταξάς, *Ιστορικά απομνημονεύματα περί της ελληνικής επανάστασης*, σε Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.), *Απομνημονεύματα αγωνιστών του '21*, τόμ.ΣΤ', σελ. 22-29.

¹⁵⁴ Στο ίδιο, τόμ. ΣΤ', σελ. 48 -49· (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Α', έγγρ. 468 σελ. 329 -331.

¹⁵⁵ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Η', σελ. 385-386.

¹⁵⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 3, έγγρ. 78.

του αυτή.¹⁵⁷ Σύμφωνα με έγγραφο που ο ίδιος έστειλε στις 23 Ιουλίου 1822 προς τους κατοίκους των χωριών, η ηρεμία επανήλθε προσωρινά στην Τήνο ύστερα από δική του περιοδεία σε ολόκληρο το νησί, που είχε σαν αποτέλεσμα να πεισθούν οι κάτοικοι για την νομιμότητα των ενεργειών του.¹⁵⁸ Παρά τους ισχυρισμούς του, στις 9 Αυγούστου, με αναφορά του προς τους προκρίτους της Ύδρας, ζήτησε την επέμβασή τους για την καταστολή των ταραχών με την αποστολή πολεμικών πλοίων.¹⁵⁹ Φαίνεται πως το αίτημα του Επάρχου δεν εισακούσθηκε μια και, μέχρι στιγμής, δεν υπάρχει πληροφορία για την αποστολή ναυτικής δύναμης στην Τήνο.

Ανεξάρτητα από το εάν τα όσα αναφέρει ο Έπαρχος σχετικά με την περιοδεία του και τα αποτελέσματά της ανταποκρίνονται στην πραγματικότητα ή όχι, το σίγουρο είναι πως, στα τέλη Ιουλίου 1822, οι κάτοικοι του χωριού Χαζηράδες εξεγέρθηκαν εναντίον του αλλά και εναντίον των διορισμένων από εκείνον Επιτρόπων του νησιού. Παράλληλα, οι κάτοικοι έστειλαν αναφορά προς το Υπουργείο Εσωτερικών με την οποία κατηγορούσαν τους Επιτρόπους για οικονομικές ατασθαλίες και για αυθαίρετες απαιτήσεις σχετικές με την πληρωμή των φόρων, με σκοπό να καρπωθούν επιπλέον χρήματα. Επίσης, κατηγορούσαν και τους Αρμοστές για υποστήριξη των αυθαιρεσιών της τοπικής Διοίκησης.¹⁶⁰ Ο Έπαρχος, από την πλευρά του, με την προαναφερθείσα επιστολή του της 23^{ης} Ιουλίου 1822 προς τους χωρικούς, αντέκρουσε τις εναντίον του κατηγορίες ισχυριζόμενος πως οι κατήγοροί του ήταν ταραχοποιοί που πάντοτε προκαλούσαν αναστατώσεις στον τόπο, και ζήτησε την εκλογή πληρεξουσίων οι οποίοι θα αναλάμβαναν, σε συνεργασία μαζί του, να ελέγξουν τους λογαριασμούς του νησιού.¹⁶¹ Οι αντιδράσεις ενός μέρους των κατοίκων της Τήνου εναντίον των διορισμένων από την κεντρική Διοίκηση τοπικών αρχών φαίνεται πως σχετιζόνταν με τις ταραχές που είχαν λάβει χώρα στο νησί κατά τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια, όμως το ζήτημα αυτό θα εξετασθεί διεξοδικότερα παρακάτω.

Στην Νάξο, οι ταραχές είχαν ξεκινήσει ήδη από τις αρχές Ιανουαρίου του 1822. Με την έναρξη της Επανάστασης, οι σχέσεις ανάμεσα στους προκρίτους της Χώρας και τους χωρικούς οξύνθηκαν ακόμα περισσότερο, και, τον Δεκέμβριο του 1821 που ο Μιχαήλ Μαρκοπολίτης απουσίαζε στην Τήνο, οι πρόκριτοι, στρατολογώντας κατοίκους της Χώρας,

¹⁵⁷ (ΓΑΚ), «Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828)», φάκ. 3, έγγρ. 91-93.

¹⁵⁸ (ΓΑΚ), «Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828)», φάκ.3, σελ. 194-196.

¹⁵⁹ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Ύδρας..», ό.π., τόμ. Η' σελ 394-395.

¹⁶⁰ Ζαφείριος Βάος, «Σελίδες του 1821 από την Μήλο και τας Κυκλάδας», σε περιοδικό *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 1971, τόμ. 9, σελ. 211-213.

¹⁶¹ (ΓΑΚ), «Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος)», φάκ. 3, σελ. 194-196 (ως ανωτέρω σχετικό 158)

πολιορκήσαν την σύζυγό του στον πύργο της οικογένειας.¹⁶² Η ακριβής ημερομηνία έναρξης της πολιορκίας δεν είναι γνωστή, αφού ο Νικόλαος Κασομούλης, που αναφέρεται στο γεγονός αυτό, δεν μας δίνει αυτήν την πληροφορία. Σκοπός της επίσκεψης του Μαρκοπολίτη στην Τήνο ήταν η εξασφάλιση πληρεξουσίου -από τον Γρηγόριο Σάλα, απεσταλμένο του Δημητρίου Υψηλάντη- που θα τον καθιστούσε Διοικητή της Νάξου, ούτως ώστε να επιβάλει την εξουσία του σε ολόκληρο το νησί παραγκωνίζοντας ολότελα τους προκρίτους της Χώρας. Ο Σάλας ανταποκρίθηκε αμέσως στο αίτημα του Μαρκοπολίτη χωρίς να έχει αυτό το δικαίωμα, μια και ο Υψηλάντης τον είχε διορίσει πληρεξούσιό του όχι στα νησιά αλλά στην Μακεδονία, και μοναδικός σκοπός των επισκέψεών του στα νησιά ήταν η συγκέντρωση χρημάτων, τροφών και πολεμοφοδίων.¹⁶³ Οι απεσταλμένοι του Υψηλάντη, έχοντας μαζί τους και μικρή στρατιωτική δύναμη, έφθασαν στην Νάξο την πρωτοχρονιά του 1822 και έλυσαν την πολιορκία του πύργου του Μαρκοπολίτη. Και οι δυο πλευρές προσπάθησαν να τους πάρουν με το μέρος τους. Όμως, τελικά, επηρεασμένοι από τον Μητροπολίτη Παροναξίας Ιερόθεο και την σύζυγο του Μιχαήλ Μαρκοπολίτη, έκλιναν προς το μέρος εκείνων και, έτσι ο Μαρκοπολίτης ορίσθηκε Διοικητής Νάξου.¹⁶⁴

Η αλλαγή ωστόσο του διοικητικού συστήματος που λίγο αργότερα θέσπισε η εκλεγμένη από την Εθνοσυνέλευση Κυβέρνηση, δυσaráεστησε τον Μιχαήλ Μαρκοπολίτη, ο οποίος ξεσήκωσε τους κατοίκους της υπαίθρου εναντίον των προκρίτων της Χώρας και του διορισμένου από την κεντρική Διοίκηση Επάρχου, και συγκάλεσε συνέλευση του λαού. Αυτή τον εξέλεξε πληρεξούσιο των χωριών εξουσιοδοτώντας τον να ζητήσει τον διαχωρισμό της Νάξου σε δυο επαρχίες, της Χώρας και των χωριών. Αυτό προκύπτει από την αναφορά του ίδιου του Μιχαήλ Μαρκοπολίτη, υπό την ιδιότητά του ως Διοικητή της κοινότητας των χωριών,¹⁶⁵ προς το Βουλευτικό, με ημερομηνία 20 Ιουνίου 1822, με την οποία ζητά την αποδοχή από την κεντρική Διοίκηση του αιτήματος των χωρικών, ενώ ταυτόχρονα ενημερώνει το σώμα ότι το σχετικό αίτημα έχει αποσταλεί και στο Υπουργείο των Εσωτερικών. Επίσης διαμαρτύρεται για την, κατά την γνώμη του, παράτυπη ενέργεια του Υπουργού των Εσωτερικών Ιωάννη Κωλέττη να μην στείλει το έγγραφο στο Βουλευτικό,

¹⁶² Νικόλαος Κασομούλης, *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833*, Αθήνα 1940, τόμ. Α', σελ. 175.

¹⁶³ Στο ίδιο, σελ. 167.

¹⁶⁴ Στο ίδιο, σελ. 173.

¹⁶⁵ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

αλλά στους Αρμοστές.¹⁶⁶

Ο Μαρκοπολίτης είχε κάθε λόγο να επιθυμεί την διατήρηση του καθεστώτος του διαχωρισμού της Νάξου, αφού, με την δημιουργία μιας επαρχίας στην οποία συμπεριλαμβανόταν ολόκληρο το νησί, υποβιβαζόταν από την θέση του ηγέτη μιας ανεξάρτητης κοινότητας, στην θέση ενός από τους προκρίτους της Νάξου. Θα εξακολουθούσε βέβαια να είναι ο εκπρόσωπος των χωρικών, όμως οι πρόκριτοι της Χώρας εκπροσωπούσαν τους πλουσιότερους άρα και ισχυρότερους κοινωνικά κατοίκους του νησιού, και οπωσδήποτε ο λόγος τους είχε μεγαλύτερη βαρύτητα. Από την πλευρά τους, οι κάτοικοι της υπαίθρου ήταν φυσικό να μην βλέπουν με καλό μάτι τις αλλαγές που έφερνε η νέα Διοίκηση, ίσως γιατί φοβόνταν πως ένας Γενικός Διοικητής, ο οποίος θα έδρευε στην Χώρα που ήταν η πρωτεύουσα του νησιού, θα επηρεαζόταν από τους εκεί προκρίτους των οποίων την συνδρομή θα είχε ανάγκη, μια και ο ίδιος δεν διέθετε άλλη δύναμη επιβολής. Έτσι, υπήρχε η υποψία ότι δεν θα μπορούσε να αντιδράσει αποτελεσματικά σε τυχόν προσπάθεια των προκρίτων της Χώρας να επιβάλουν στους χωρικούς την πληρωμή περισσότερων χρημάτων από όσα όφειλαν να καταβάλουν ως φόρο στην κεντρική Διοίκηση, τα οποία τελικά θα καρπώνονταν οι ίδιοι οι πρόκριτοι.

Στην Πάρο, οι δυσκολίες ήταν μεγαλύτερες για τους εκπροσώπους της Κυβέρνησης. Σύμφωνα με αναφορά που ο Αντέπαρχος Πάρου και Αντιπάρου Παναγιώτης Βαφειόπουλος έστειλε στο Υπουργείο των Εσωτερικών στις 11 Ιουνίου του 1822, οι πρόκριτοι του νησιού ξεσήκωναν τον λαό εναντίον της Διοίκησης με σκοπό να την ανατρέψουν.¹⁶⁷ Η κίνηση των προκρίτων μπορεί να μην έφερε κάποιο αποτέλεσμα, όμως τα πνεύματα παρέμειναν οξυμένα, και, προς το τέλος του 1822, ξέσπασε ένα πολύ πιο σοβαρό κίνημα με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Παροναξίας Ιερόθεο. Σύμφωνα με έγγραφο που ο Αντέπαρχος Πάρου Παναγιώτης Βαφειόπουλος έστειλε στον αστυνόμο Παροικίας στις 24 Σεπτεμβρίου 1822, ο Ιερόθεος είχε συστήσει Ιερό Κριτήριο, δηλ. δικαστήριο, με επικεφαλής τον ίδιο, παραβιάζοντας τις σχετικές με την απονομή Δικαιοσύνης διατάξεις του Οργανικού Νόμου.¹⁶⁸ Το πρόβλημα για την Διοίκηση έγινε ακόμα μεγαλύτερο όταν, σύμφωνα με αναφορά που ο Έπαρχος της Νάξου Παναγιώτης Δημητρακόπουλος¹⁶⁹ έστειλε στο

¹⁶⁶ (Α.Ε.Π.), ό.π., τόμ. ΙΒ', έγγρ. 22, σελ. 26-27.

¹⁶⁷ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', έγγρ. 165, σελ. 117-118.

¹⁶⁸ Ιωάννης Μουτζούρης, *Η αρμοσσία των νήσων του Αιγαίου πελάγους στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης*, εκδ. Σύλλογος προς Διάδοσιν Ωφελίμων Βιβλίων, 1984, σελ. 98-99.

¹⁶⁹ Φιλικός από την Πάρο, που στις 24 Απριλίου 1821 είχε κηρύξει την Επανάσταση στο νησί, και είχε φροντίσει να συγκεντρωθούν τα χρήματα που ήταν απαραίτητα για την αποστολή στην Πελοπόννησο στρατιωτικού σώματος συμπατριωτών του, βλ. Α. Βακαλόπουλος, *«Ιστορία του Νέου...»*, ό.π., τόμ. Ε', σελ. 407.

Υπουργείο των Εσωτερικών στις 5 Δεκεμβρίου 1822, οι πρόκριτοι της Πάρου επεδίωξαν, ενόψει της επερχόμενης Β΄ Εθνοσυνέλευσης, την απόσχιση του νησιού τους από την επαρχία Παροναξίας και την μετατροπή του σε ξεχωριστή επαρχία, η οποία θα προχωρούσε στην εκλογή δικών της πληρεξουσίων που θα εκπροσωπούσαν μόνον το νησί της Πάρου στην επερχόμενη Εθνοσυνέλευση και στο Βουλευτικό που έμελλε να εκλεγεί από αυτήν.

Ιερόθεος και Μαρκοπολίτης ήρθαν σε συνεννόηση και αποφάσισαν να συντονίσουν τις ενέργειές τους. Είχαν άλλωστε κάθε λόγο να το πράξουν μια και τα συμφέροντα τους συνέπιπταν, αφού ο στόχος τους ήταν κοινός, και δεν ήταν άλλος από την ανατροπή του νέου διοικητικού συστήματος με την διάσπαση της επαρχίας Παροναξίας, που θα τους επέτρεπε να ισχυροποιήσουν την θέση τους ο καθένας στον χώρο επιρροής του. Ο Παναγιώτης Δημητρακόπουλος, με απανωτές αναφορές του προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, ενημέρωσε την Διοίκηση για το κίνημα του Μαρκοπολίτη και τους στόχους των κινηματιών. Στην τελευταία του αναφορά, με ημερομηνία 23 Δεκεμβρίου 1822, εξέφρασε την άποψη ότι η Διοίκηση έπρεπε να απορρίψει το αίτημα του Μαρκοπολίτη ως παράλογο και επιζήμιο, μια και ήταν ασυμβίβαστο με τον ισχύοντα σχετικά με την διοίκηση των επαρχιών νόμο.

Το Εκτελεστικό κάλεσε τον Μαρκοπολίτη και τον Ιερόθεο σε απολογία. Ο Μαρκοπολίτης υπάκουσε και έφυγε για την Κόρινθο παίρνοντας μαζί του και πολλές αναφορές κατοίκων της Νάξου που εξέφραζαν την υποστήριξή τους στο κίνημά του. Η Κυβέρνηση παρέπεμψε την υπόθεση στο Βουλευτικό, και αυτό, με την σειρά του, στους Αρμοστές. Οι Αρμοστές δεν ενέκριναν τις προτάσεις του Μαρκοπολίτη, και η υπόθεση αυτή έκλεισε χωρίς την πρόκληση περισσότερων αναστατώσεων.¹⁷⁰ Αντίθετα, ο Ιερόθεος αρνήθηκε να παρουσιασθεί στην Διοίκηση και, όταν ο Π. Βαφιώπουλος εκτελώντας κυβερνητική εντολή προσπάθησε να τον συλλάβει, εκείνος εγκατέλειψε την Πάρο αφήνοντας ακέφαλο το κίνημα, το οποίο είχε την ίδια τύχη με αυτό της Νάξου.¹⁷¹

Οι ενέργειες τόσο των κινηματιών όσο και των εκπροσώπων της κεντρικής Διοίκησης φανερώνουν την διαφορά νοοτροπίας των δυο πλευρών. Ο Ιερόθεος και ο Μαρκοπολίτης δείχνουν πως δεν αντιλαμβάνονταν ότι η απόσχιση από το οθωμανικό κράτος συνεπαγόταν και την κατάργηση του αναγνωρισμένου από αυτό διοικητικού μηχανισμού. Για τους ηγέτες του αντιδιοικητικού κινήματος και τους υποστηρικτές τους, η

¹⁷⁰ Σχετικά με το κίνημα της Νάξου βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΓ', έγγρ. 227, σελ. 179 / και έγγρ. 224, σελ. 176 - 177· Ι. Μουτζούρης, « Η αρμοστεία των νήσων...», ό.π., σελ. 37-39.

¹⁷¹ Σχετικά με το κίνημα της Πάρου βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΓ', έγγρ. 229, σελ. 180 και έγγρ. 230, σελ. 182-184.

αποδοχή της σύστασης μιας εθνικής Διοίκησης δεν σήμαινε την παραχώρηση σε αυτήν του δικαιώματος να ανατρέψει τις ισορροπίες σε τοπικό επίπεδο. Οι προτάσεις του Μαρκοπολίτη και η σύσταση του Ιεροκριτηρίου από τον Ιερόθεο δείχνουν την θέλησή τους να διατηρήσουν τα κεκτημένα.

Παρά το γεγονός ότι η δυο ηγέτες του αντιδιοικητικού κινήματος είχαν τους ίδιους στόχους, η πολιτική τους απέναντι στην Κυβέρνηση ήταν διαφορετική. Ο Μαρκοπολίτης δεν επεδίωξε την σύγκρουση μαζί της. Αντίθετα, προσπάθησε να την πείσει για την ορθότητα των απόψεών του, και δεν προχώρησε σε οποιαδήποτε ενέργεια που θα επέτρεπε στους αντιπάλους του να τον κατηγορήσουν για παράβαση των νόμων. Η στάση του Ιερόθεου ήταν εντελώς διαφορετική. Η σύσταση του Ιεροκριτηρίου τον καθιστούσε υπόλογο απέναντι στην κεντρική Διοίκηση. Τα προαναφερθέντα εξηγούν την διαφορετική αντίδραση του Ιερόθεου και του Μαρκοπολίτη όταν εκλήθησαν σε απολογία από την Κυβέρνηση. Από την πλευρά τους, οι εκπρόσωποι της κεντρικής Διοίκησης είναι οι εκφραστές ενός κράτους που επιδιώκει να ακολουθήσει το παράδειγμα των δυτικοευρωπαϊκών χωρών, με την σύσταση Διοίκησης που θα θέσει υπό τον πλήρη έλεγχο της όλες τις περιοχές που βρίσκονται κάτω από την εξουσία της.

Ο Έπαρχος και ο Αντέπαρχος δείχνουν να αντιλαμβάνονται πως η αποδοχή των θέσεων των αντιπολιτευομένων θα ισχυροποιούσε επικίνδυνα την θέση τους, και ιδίως αυτήν του Ιεροθέου. Όμως μια τέτοια εξέλιξη θα έβλαπτε τα συμφέροντα της Κυβέρνησης, αφού οι αντίπαλοί της θα μπορούσαν, εκμεταλλευόμενοι την επιρροή που ασκούσαν στους κατοίκους των επαρχιών τους, να διεκδικήσουν απροκάλυπτα την επαναφορά των παλαιών τους προνομίων. Έτσι μόνον μπορεί να εξηγηθεί η άποψη του Παναγιώτη Βαφειόπουλου πως το αίτημα για την μετατροπή της Πάρου σε ξεχωριστή επαρχία ήταν παράλογο.

Οι αντιπολιτευόμενοι, εκφράζοντας αυτήν τους την επιθυμία, δεν ζητούσαν την κατάργηση ή την παραβίαση του νόμου, αλλά την τροποποίησή του. Η αποτυχία του κινήματος του Μαρκοπολίτη και του Ιερόθεου οφείλεται στην έλλειψη βοήθειας από τα ναυτικά νησιά, που, όπως θα δούμε παρακάτω, σε άλλες περιπτώσεις υποστήριξαν τους αντιδιοικητικούς και ανέτρεψαν τους διορισμένους από την Κυβέρνηση Επάρχους. Από την στιγμή που τα ναυτικά νησιά δεν ενεπλάκησαν στο ζήτημα της Νάξου, για να μπορέσουν οι αντίπαλοι της Διοίκησης να πετύχουν τον στόχο τους θα έπρεπε να επιβάλουν την θέλησή τους δια των όπλων, όμως δεν θέλησαν να οδηγήσουν τα πράγματα στα άκρα. Η ήπια στάση του Μαρκοπολίτη που ήταν η ψυχή της αντικυβερνητικής φατρίας, σε συνδυασμό με την άρνηση των εκπροσώπων της κεντρικής Διοίκησης να δεχθούν τις προτάσεις του, οδήγησαν το αντιδιοικητικό κίνημα σε αποτυχία.

Πολύ πιο σοβαρό από τα κινήματα της Τήνου, της Πάρου και της Νάξου, ήταν αυτό της Σαντορίνης. Η εισβολή του Δράμαλη στην Πελοπόννησο στις αρχές Ιουλίου 1822, ώθησε εκείνους από τους προκρίτους του νησιού που αμφέβαλλαν για την επιτυχία της Επανάστασης στην αποκάλυπτη άσκηση φιλοτουρκικής πολιτικής, διαδίδοντας φήμες περί πλήρους υποταγής της Πελοποννήσου. Οι φήμες αυτές, όπως ήταν φυσικό, έσπειραν τον πανικό στο νησί. Η κατάσταση χειροτέρευσε όταν ο αιγυπτιακός στόλος φάνηκε κοντά στην Σαντορίνη. Οι τρομοκρατημένοι πρόκριτοι συνέλαβαν τον ανήκοντα στο σώμα των Αρμοστών Κωνσταντίνο Μεταξά, που έτυχε τότε να βρίσκεται εκεί, με σκοπό να τον παραδώσουν στους Αιγυπτίους. Ο Μεταξάς μεταφέρθηκε στο χωριό Πάνω Μεριά και φυλακίσθηκε στο εκεί σχολείο. Την επομένη, έπεσε στα χέρια του επιστολή των προκρίτων του χωριού Μεροβίγλι προς τον πρόκριτο Μιχαήλ Λογοθέτη Λαγκαδά και τους Δημογέροντες της Πάνω Μεριάς, με την οποία τους συνέχαιραν για την σύλληψη του Μεταξά εκφράζοντας την πεποίθησή τους πως η παράδοσή του στους Αιγυπτίους θα έσωζε την Σαντορίνη από την καταστροφή. Επίσης, τους ενημέρωναν ότι επρόκειτο να συγκληθεί στο χωριό τους συνέλευση των προκρίτων του νησιού, που θα αποφάσιζε για τα μέτρα που θα λαμβάνονταν. Τελικά, ο Μεταξάς σώθηκε από ομάδα ένοπλων Κεφαλλονιτών που πέρασε τότε τυχαία από την Σαντορίνη.¹⁷²

Λίγο αργότερα, έφθασε στο λιμάνι του νησιού ο αιγυπτιακός στόλος, και οι Καθολικοί έσπευσαν να δηλώσουν υποταγή προσφέροντας δώρα στον ναύαρχο Ισμαήλ Γιβραλτάρ. Κατόπιν αυτού, ο αιγυπτιακός στόλος απομακρύνθηκε από την Σαντορίνη.¹⁷³ Από τα γεγονότα αυτά προκύπτει ότι ο Λαγκαδάς όχι μόνον συμμετείχε στην αντεπαναστατική κίνηση, αλλά ήταν και σημαντικό πρόσωπο. Αυτό δείχνει η αποστολή του εγγράφου των προκρίτων του Μεροβιγλίου όχι προς τους αντίστοιχούς της Επάνω Μεριάς, αλλά προσωπικά στον Μ. Α. Λαγκαδά.

Η απομάκρυνση του εχθρικού στόλου μπορεί να αναπτέρωσε τις ελπίδες των υποστηρικτών της Επανάστασης, όμως τα πνεύματα δεν ησύχασαν. Στα τέλη Ιουλίου του 1822, ορισμένοι πρόκριτοι -που είχαν και την υποστήριξη του Κλήρου, με επικεφαλής τον Μητροπολίτη Ζαχαρία- επαναστάτησαν εναντίον του Επάρχου του νησιού Ευάγγελου Μαντζαράκη, με σκοπό να τον ανατρέψουν και να εγκαταστήσουν δική τους διοίκηση. Ο Μαντζαράκης δεν είχε στρατιωτική δύναμη που θα του επέτρεπε να αντιμετωπίσει τους αποστάτες, είχε όμως λαϊκή υποστήριξη. Αυτό φαίνεται από την αντίδραση μεγάλου μέρους των κατοίκων του νησιού, όταν ζήτησε την υποστήριξή τους. Πλήθος ενόπλων

¹⁷² Κ. Μεταξάς, «Ιστορικά Απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 57.

¹⁷³ Σχετικά με τα γεγονότα στην Σαντορίνη βλ. στο ίδιο, σελ. 56-59.

Σαντορινιών έσπευσαν να τεθούν κάτω από τις διαταγές του δημιουργώντας υπολογίσιμη στρατιωτική δύναμη. Η δύναμη αυτή, με επικεφαλής τον Μαντζαράκη, ξεκίνησε για το χωριό Πύργος όπου βρίσκονταν συγκεντρωμένοι οι ηγέτες του αντιδιοικητικού κινήματος και οι οπαδοί τους. Μόλις έγινε γνωστή η προσέγγιση των δυνάμεων του Μαντζαράκη, οι κινηματίες διασκορπίστηκαν, και έτσι, όταν έφθασαν τα διοικητικά στρατεύματα στο χωριό, δεν βρήκαν κανέναν εκτός από τον Μητροπολίτη τον οποίον και συνέλαβαν. Ο Μητροπολίτης φυλακίσθηκε στα Φηρά και, την επομένη, με απόφαση του Επάρχου, εξορίσθηκε στην Νάξο.¹⁷⁴

Η αναίμακτη καταστολή του κινήματος των προκρίτων δεν έφερε την ησυχία στην Σαντορίνη. Τα πνεύματα παρέμειναν οξυμένα, και στις αρχές Αυγούστου 1822 ξέσπασε νέα εξέγερση. Οι εξεγερμένοι κατέλαβαν την Καγκελαρία και ανάγκασαν τον Μαντζαράκη να εγκαταλείψει το νησί και να καταφύγει στην Νάξο. Οι Σαντορινιοί συγκάλεσαν τοπική συνέλευση, εξέλεξαν νέα διοίκηση αποτελούμενη από τους ηγέτες του κινήματος, και επανέφεραν τον Μητροπολίτη Ζαχαρία.

Τα μέχρι τώρα υπάρχοντα στοιχεία δεν μας επιτρέπουν να κατανοήσουμε τους λόγους για τους οποίους οι αντίπαλοι του Μαντζαράκη πέτυχαν, τον Αύγουστο του 1822, ό,τι δεν είχαν κατορθώσει έναν μήνα νωρίτερα. Ο Μαντζαράκης, από την πλευρά του, δεν έμεινε ανενεργός. Ήρθε σε συνεννόηση με τον Έπαρχο Νάξου Παναγιώτη Δημητρακόπουλο και ο τελευταίος αρνήθηκε να αναγνωρίσει την νέα διοίκηση της Σαντορίνης. Μάλιστα, σύμφωνα με αναφορά των Σαντορινιών προς τους Υδραίους, άρχισε να τους αντιμετωπίζει ως πειρατές συλλαμβάνοντας τα καΐκια τους που πήγαιναν στην Νάξο.

Ο Δημητρακόπουλος είχε κάθε λόγο να ανησυχεί για τα γεγονότα της Σαντορίνης και να μην βλέπει με καλό μάτι την νέα διοίκηση του νησιού, αφού, σύμφωνα με αναφορές τόσο του ίδιου προς το Υπουργείο Εσωτερικών όσο και του Μαντζαράκη προς τους προκρίτους της Ύδρας, η εξέχουσα θέση που η Σαντορίνη είχε μεταξύ των νησιών των Κυκλάδων έκανε την ηγεσία της να επιδιώκει να παίξει ηγετικό ρόλο στον χώρο αυτόν και να εξαπλώσει το αντιδιοικητικό κίνημα και στα υπόλοιπα νησιά. Σύμφωνα μάλιστα με τον Δημητρακόπουλο, οι ηγέτες του κινήματος της Σαντορίνης είχαν έρθει σε επαφή με τον Μαρκοπολίτη και προσπαθούσαν να σχηματίσουν κοινό μέτωπο εναντίον της Διοίκησης.¹⁷⁵

Οι αντίπαλοι του Μαντζαράκη, στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την αναγνώριση της νέας διοίκησής τους από την Κυβέρνηση, ζήτησαν την υποστήριξη των Υδραίων. Για τον σκοπό αυτόν, τους έστειλαν επιστολή με ημερομηνία 26 Αυγούστου 1822,

¹⁷⁴ Σχετικά με την πρώτη εξέγερση εναντίον του Μαντζαράκη και την καταστολή της βλ. Μ. Μηνδρινός, «*Τουρκοκρατούμενη Θήρα...*», ό.π., σελ. 737.

¹⁷⁵ Για την εξέγερση στην Σαντορίνη και τις ανησυχίες που αυτή προκάλεσε για εξάπλωση και στα υπόλοιπα νησιά των Κυκλάδων, βλ. Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Η', σελ. 384 (3-8-1822)..

με την οποία προσπαθούσαν να τους πείσουν πως το κίνημά τους κατά του Μαντζαράκη δεν στρεφόταν εναντίον της Κυβέρνησης, αλλά κατά του προσώπου του Επάρχου, τον οποίο κατηγορούσαν για τυραννική συμπεριφορά. Σε μια προσπάθεια μάλιστα να νομιμοποιήσουν τις ενέργειές τους, επικαλέστηκαν το δικαίωμά τους να εκλέξουν οι ίδιοι την διοίκησή τους. Η επίκληση του δικαιώματος αυτού δεν απέρρεε από τις διατάξεις του σχετικού με την τοπική αυτοδιοίκηση νόμου, αλλά από την σιωπηρή έστω αναγνώριση από την Κυβέρνηση του δικαιώματος των ναυτικών νησιών να αυτοδιοικούνται σύμφωνα με τα τοπικά τους ήθη και έθιμα. Το έγγραφο έφερε την υπογραφή της Διοίκησης Σαντορίνης, και ανέλαβαν να το προσκομίσουν ο Μ. Λ. Λαγκαδάς, και ο Σπυρίδων Καούστος.¹⁷⁶ Για τον τελευταίο δεν γνωρίζουμε πολλά πράγματα. Δεν είναι βέβαιο αν ανήκε στην τάξη των προκρίτων, αφού στο προαναφερθέν έγγραφο δεν αναφέρεται ως άρχοντας όπως ο Λαγκαδάς. Πάντως, η ανάθεση σε αυτόν μιας τόσο σημαντικής αποστολής μάς επιτρέπει να συμπεράνουμε πως ο Καούστος είχε σημαντικό κύρος. Για την στάση των Υδραίων και γενικά των ναυτικών νησιών απέναντι όχι μόνον στους Σαντορινιούς, αλλά και στους κατοίκους των άλλων νησιών θα γίνει λόγος παρακάτω. Εκείνο που μπορεί να αναφερθεί εδώ είναι πως οι Υδραίοι υποστήριξαν τους Σαντορινιούς και ζήτησαν από τους υπευθύνους για την διοικητική οργάνωση των νησιών Αρμοστές να αναγνωρίσουν την νεοεκλεγμένη Διοίκηση.

Οι Αρμοστές αρνήθηκαν να υπακούσουν, και, στα τέλη Οκτωβρίου 1822, έφθασαν στην Σαντορίνη έχοντας μαζί τους και τον Μαντζαράκη, τον οποίον προσπάθησαν να εγκαταστήσουν και πάλι στην θέση του. Οι Σαντορινιοί αντέδρασαν, φαίνεται δε πως η αντιπαράθεση έφθασε ως και την ένοπλη ρήξη ανάμεσα στους εξεγερμένους και την στρατιωτική δύναμη που είχαν μαζί τους οι Αρμοστές. Το τι ακριβώς συνέβη δεν είναι και πολύ ξεκάθαρο μια και οι πληροφορίες σε σχέση με τα γεγονότα είναι αντικρουόμενες. Οι Αρμοστές, με έγγραφό τους προς τους προκρίτους της Ύδρας με ημερομηνία 6 Νοεμβρίου του 1822, καταγγέλλουν τους Σαντορινιούς πως, όταν έφτασαν στο νησί, τους υποδέχθηκαν με όπλα και τους απείλησαν πως, αν δεν αναγνωρίσουν την Διοίκησή τους, θα τους ρίξουν στην θάλασσα.¹⁷⁷

Οι πρόκριτοι της Σαντορίνης, από την πλευρά τους, σε δικό τους έγγραφο προς τους Υδραίους που εστάλη 10 ημέρες αργότερα, παρουσιάζουν τα γεγονότα διαφορετικά. Σύμφωνα με αυτούς, η Διοίκηση της Σαντορίνης δέχθηκε φιλικά τους Αρμοστές και τους παρέδωσε όλα τα χρήματα που το νησί υποχρεούτο να δώσει, εκείνοι όμως επιχείρησαν να εγκαταστήσουν δια της βίας τον Μαντζαράκη, και, όταν ο λαός της Σαντορίνης αντέδρασε, η στρατιωτική δύναμη που είχαν μαζί τους έστρεψε τα όπλα εναντίον του, όμως, μετά από

¹⁷⁶ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 447.

¹⁷⁷ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 606-609 (6-11-1822).

εξέταση των συνθηκών και των διαθέσεων του λαού, αναγνώρισαν την Διοίκηση της Σαντορίνης. Ακόμα, προσπαθώντας να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των Υδραίων, ισχυρίστηκαν ότι έδωσαν στους Αρμοστές όσα χρήματα όφειλε να καταβάλει το νησί, και δήλωσαν πως ήταν πρόθυμοι να δεχθούν άλλον Έπαρχο -που θα προτιμούσαν να ήταν Υδραίος. Όμως, σε άλλο σημείο του εγγράφου αυτοανααιρούνται, αφού, εμμέσως πλην σαφώς, επανέρχονται στην επίκληση του δικαιώματός τους να εκλέγουν οι ίδιοι την τοπική τους Διοίκηση ζητώντας από τους Υδραίους να έρθουν στην θέση τους και να σκεφθούν πώς θα ένιωθαν οι ίδιοι εάν εξαναγκάζονταν να δεχθούν έναν ανεπιθύμητο σε αυτούς Διοικητή.¹⁷⁸

Η εκδοχή των Αρμοστών μοιάζει να είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα. Εάν οι Αρμοστές είχαν πεισθεί ότι οι καταγγελίες των Διοικητών της Σαντορίνης ήταν αληθινές και ότι τους είχαν αναγνωρίσει με την θέλησή τους, δεν θα ήταν λογικό να στραφούν εναντίον τους αμέσως μετά την αναχώρησή τους από το νησί. Εάν, πάλι, ήταν πεπεισμένοι ότι οι αντίπαλοι του Μαντζαράκη ήταν πρόθυμοι να δεχθούν άλλον Έπαρχο, το λογικό θα ήταν να απευθυνθούν για το ζήτημα αυτό στην Κυβέρνηση, η οποία θα είχε και τον τελευταίο λόγο. Επιπλέον, όσα αναφέρουν οι Διοικητές της Σαντορίνης σχετικά με την επέμβαση της στρατιωτικής δύναμης που συνόδευε τους Αρμοστές και την στάση των κατοίκων του νησιού δεν φαίνεται να είναι και πολύ πιστευτά. Θα ήταν παράλογο οι Αρμοστές να έστρεφαν την ένοπλη δύναμη που τους συνόδευε εναντίον ενός άοπλου και αιφνιδιασμένου λαού, και στην συνέχεια, χωρίς να βρουν καμία αντίσταση, να προχωρούσαν σε μια πράξη την οποία οι ίδιοι αμέσως μετά αποκήρυξαν. Το πιθανότερο είναι πως οι αντίπαλοι του Μαντζαράκη διέθεταν κάποια ένοπλη δύναμη, την οποία αντέταξαν σε αυτήν των Αρμοστών. Έτσι μόνο μπορεί να εξηγηθεί η εύκολη επικράτησή τους κατά την δεύτερη εξέγερση. Άλλωστε δεν θα ήταν λογικό, μετά την αποτυχία του πρώτου κινήματος, να προχωρούσαν σε μια παρόμοια ενέργεια χωρίς να έχουν λάβει κάποια μέτρα.

Σε αντίθεση με τους αντιπάλους του, ο Μαντζαράκης φαίνεται πως δεν είχε προνοήσει να δημιουργήσει ένοπλη δύναμη αποτελούμενη από ντόπιους οπαδούς του - που οπωσδήποτε υπήρχαν, και ο αριθμός τους σίγουρα δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί ευκαταφρόνητος. Αυτό αποδεικνύεται από την εκλογή του, δυο χρόνια αργότερα, ως Βουλευτή Σαντορίνης, σύμφωνα με τα Πρακτικά του Βουλευτικού. Στο έγγραφο επικύρωσης των εκλεγέντων αντιπροσώπων των επαρχιών που το Βουλευτικό εξέδωσε στις 30 Ιουλίου 1824, ανάμεσα στα ονόματα των εκλεγέντων εμφανίζεται και αυτό του

¹⁷⁸ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 632-635 (16-11-1822).

Ευάγγελου Μαντζαράκη ως Παραστάτου Σαντορίνης.¹⁷⁹ Μπορεί από τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1822 έως την εκλογή του Μαντζαράκη να πέρασαν δυο χρόνια, όμως θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο ένας άνθρωπος που ως Έπαρχος είχε αντιμετωπίσει την αποδοκιμασία της πλειοψηφίας του λαού της Σαντορίνης να εκλεγεί Βουλευτής του τόπου, και μάλιστα σε μια εποχή που, όπως θα δούμε παρακάτω, είχαν ξεσπάσει νέες ταραχές και για μια ακόμα φορά είχε αμφισβητηθεί η εξουσία της Κεντρικής Διοίκησης.

Ότι και αν συνέβη, το βέβαιο είναι πως τελικά οι Αρμοστές αναγκάστηκαν να επικυρώσουν την καθαίρεση του Μαντζαράκη και την εκλογή της Διοίκησης της Σαντορίνης, από τον φόβο των οπαδών της, οι οποίοι ήταν αποφασισμένοι να επιβάλουν την θέλησή τους έστω και δια της βίας. Όμως, αμέσως μετά την αποχώρησή τους, με έγγραφο που έστειλαν προς τους Σαντορινιούς στις 4 Νοεμβρίου 1822, τους ενημέρωσαν πως το νησί τους κηρυσόταν σε κατάσταση πολιορκίας μέχρι να αποφασίσουν να δεχθούν Έπαρχο διορισμένον από την Διοίκηση.¹⁸⁰ Παρά την στάση των Αρμοστών, δεν φαίνεται να υπήρξε κάποια παρέμβαση της κεντρικής Διοίκησης στα τεκταινόμενα στην Σαντορίνη κατά το 1822, μια και δεν υπάρχει καμία πληροφορία για τον διορισμό Επάρχου στο νησί, κάτι που ισοδυναμεί με σιωπηρή αναγνώριση της τοπικής Διοίκησης, παρά το γεγονός ότι ο τρόπος εκλογής της ερχόταν σε αντίθεση με τον ισχύοντα νόμο.

Η Β' Εθνοσυνέλευση, που συγκλήθηκε στο Άστρος στις 29 Μαρτίου 1823 και ολοκλήρωσε τις εργασίες της στις 30 Απριλίου του ίδιου έτους, προσπάθησε να βελτιώσει τον Οργανισμό των Επαρχιών, επιφέροντας κάποιες αλλαγές:

- α) Το σύστημα των Επάρχων ίσχυσε και στην ηπειρωτική Ελλάδα.
- β) Οι Έπαρχοι εξακολουθούσαν να υπάγονται στο Υπουργείο των Εσωτερικών αλλά διορίζονταν απευθείας από το Εκτελεστικό, ενώ ήταν απαραίτητη και η έγκριση του Βουλευτικού.¹⁸¹
- γ) Βοηθεί του Επάρχου ήταν: ένας διορισμένος από αυτόν Γενικός Γραμματέας που προσυπέγραφε τα διατάγματα του και τον αναπλήρωνε σε περίπτωση απουσίας του· δυο Επιστάτες επί των Οικονομικών που εκλέγονταν από τον λαό και υπάγονταν στο Υπουργείο της Οικονομίας· και ένας διορισμένος από την κεντρική Διοίκηση Αστυνόμος που, στα παραθαλάσσια μέρη, ασκούσε και καθήκοντα Λιμενάρχη, και ήταν υποχρεωμένος να

¹⁷⁹ (Α.Ε.Π), ό.π., Πρακτικά του Βουλευτικού, τόμ. Β', σελ. 372.

¹⁸⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητας Υόδρας...*», ό.π., τόμ. Η', σελ. 597-598 (3-11-1822)· (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΕ' αβ, έγγρ. 130, σελ. 199 (4-11-1822).

¹⁸¹ Γ. Δημακόπουλος, «*Η διοικητική οργάνωσις...*», ό.π., σελ. 141-142.

εκτελεί της διαταγές του Επάρχου, υπαγόταν όμως στο Υπουργείο της Αστυνομίας. Ο Αστυνόμος ήταν επικεφαλής στρατιωτικής δύναμης που ονομαζόταν Εκτελεστική Δύναμη και ήταν υπεύθυνη για την τήρηση της τάξης στην Επαρχία. Τα δυο τρίτα των υπηρετούντων στο σώμα αυτό δεν μπορούσαν να είναι κάτοικοι της περιοχής.¹⁸²

Με τις αλλαγές αυτές, ο Έπαρχος ασκούσε, ως εκπρόσωπος της κεντρικής Διοίκησης, πλήρη εξουσία στην επαρχία του, αφού καταργούνταν οι θεσμοί του Αντεπάρχου, των Φροντιστών και των Υποφροντιστών, και οι αρμοδιότητες των περισσότερων από αυτούς περνούσαν απευθείας στον Έπαρχο. Σύμφωνα με τον νέο νόμο, απαγορεύθηκε ο διορισμός στην θέση του Επάρχου προσώπου καταγόμενου από τον τόπο τον οποίο καλείτο να διοικήσει.¹⁸³ Πάντως, όπως αποδείχθηκε, η ισχυροποίηση του Επάρχου και η παρουσία της Εκτελεστικής Δύναμης δεν αρκούσαν για να εξασφαλίσουν την καλύτερη λειτουργία της τοπικής αυτοδιοίκησης και την αποφυγή των ταραχών.

Αμέσως μετά το τέλος της Β' Εθνοσυνέλευσης, στην Σαντορίνη διορίστηκε νέος Έπαρχος. Αυτός ήταν ο Δημήτριος Δραγωνάκος, ανιψιός του Προέδρου του Εκτελεστικού Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.¹⁸⁴ Ο διορισμός του Δραγωνάκου δείχνει την μεγάλη σημασία που είχε για την Κυβέρνηση ο έλεγχος της Σαντορίνης. Το ενδιαφέρον της Κυβέρνησης για την Σαντορίνη οφείλεται στο γεγονός ότι κάτοικοι του νησιού συνέχισαν τα εμπορικά τους ταξίδια υψώνοντας στα πλοία τους ξένες σημαίες (αγγλική, γαλλική, ρωσική, αυστριακή)¹⁸⁵ και, άρα είχαν χρήματα για την πληρωμή των φόρων.

Ο Δραγωνάκος είχε όλες τις προϋποθέσεις να διοικήσει το νησί χωρίς σοβαρά προβλήματα. Οι πρόκριτοι που, κατά την προηγούμενη περίοδο, είχαν ανατρέψει τον Μαντζαράκη, θα ήταν δύσκολο να επιδιώξουν το ίδιο και με εκείνον, αφού, σε μια τέτοια περίπτωση, θα δικαιώναν τους κατηγορούς τους και θα έστρεφαν εναντίον τους την Διοίκηση. Από την άλλη μεριά, η αντίπαλη φατρία, με την στάση που είχε κρατήσει κατά την διάρκεια των γεγονότων του προηγούμενου έτους, είχε δείξει πως ήταν πρόθυμη να δεχθεί μια τοπική Διοίκηση διορισμένη από την Κυβέρνηση.

Το σοβαρό πρόβλημα που ο νέος Έπαρχος κλήθηκε να αντιμετωπίσει ήταν ο διχασμός που τα προηγηθέντα γεγονότα είχαν φέρει στο νησί. Ο Δραγωνάκος δεν κατέβαλε καμία προσπάθεια να συμβιβάσει τις δυο φατρίες, αλλά προτίμησε να συνεργασθεί με

¹⁸² Στο ίδιο, σελ. 153-154.

¹⁸³ Στο ίδιο, σελ. 153.

¹⁸⁴ Για την συγγένεια του Δραγονάκου με τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη βλ. επιστολή της 12^{ης} Αυγούστου 1823 προς τον εξάδελφό του, Αναστάσιο Μαυρομιχάλη, (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΖ', έγγρ. 139, σελ. 74-75.

¹⁸⁵ Μ. Σπηλιωτοπούλου, «Στρατηγικές επιθίωσης.....», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 22.

εκείνην που είχε ανατρέψει τον Μαντζαράκη. Πρώτη ενέργεια του Δραγωνάκου ήταν να διορίσει στην θέση του Γενικού Γραμματέα τον εκ των ηγετών της φατρίας αυτής Σπυρίδωνα Καούστο. Η ενέργεια αυτή του Δραγωνάκου προκάλεσε την αντίδραση των ανηκόντων στην αντίπαλη φατρία προκρίτων, που, με επιστολή τους προς αυτόν, δήλωσαν πως αναγνώριζαν τόσο τον ίδιο όσο και τον διορισμένο από την Διοίκηση Αστυνόμο, αρνούσαν όμως να αναγνωρίσουν τον Καούστο και ζητούσαν την αποπομπή από το νησί τόσο εκείνου όσο και των υπολοίπων μελών της αντίπαλης σε αυτούς παράταξης, κατηγορώντας τους ως αποστάτες.¹⁸⁶ Ο Δραγωνάκος αγνόησε την διαμαρτυρία τους, και, στις 6 Ιουνίου του 1823, συγκάλεσε συνέλευση η οποία ψήφισε την σύσταση του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης. Στο παρακάτω απόσπασμα παρατίθενται τα σημαντικότερα άρθρα του εν λόγω Οργανισμού:

Κεφ. Αον Η σημερινή συνέλευσις είναι μεταξύ των δημογερόντων και επάρχου, πρόεδρος δε αυτής είναι ο έπαρχος.

Βον Ότι αποφασισθή μεταξύ των δημογερόντων, λογίζεται της κοινότητος απόφασις με το να φέρη έκαστος δημογέρον τον τύπον του χωρίου, ή το μέρος της κωμοπόλεώς του.

Γον Δεν δύναται τίς δημογέρον ή άλλος τις να εναντιωθή εις τας αποφάσεις τών άλλων δημογερόντων. Αν δε τίς ή έν χωρίον ολόκληρον προβάλλη τί εναντίον της κοινής αποφάσεως, είναι παράνομον ως πολλά μερικώς θεωρούμενον μεταξύ της κοινής γνώμης των δημογερόντων.

Δον Η συνέλευσις θέλει γίνεσθαι πολλά μυστική και ό,τι θέλει ομιλείσθαι εν αυτή δεν θέλει το ηξεύρειν τίς άλλος.

Εον Όταν τις ομιλή επί συνελεύσεως, άλλος δεν δύναται να τον αντικόψη, είμή οπόταν αυτός τελειώση, τότε να αρχίζη ο άλλος.

ΣΤον Όστις ομιλή επί συνελεύσεως, να σηκώνηται όρθιος, εκτός τού επάρχου όστις λογίζεται πρόεδρος της συνελεύσεως.

Ζον Όταν τα δύο τρίτα τών μελών της συνελεύσεως παρευρίσκωνται, η συνέλευσις είναι πλήρης και όσα βάλλη εις πράξιν, είναι νόμιμα.

Ηον Όταν μεταξύ συνελεύσεως ακολουθήση καμμία εναντιότης μερικών μελών, τότε ψηφιοφείται. Η δε ψήφος επί των πλειόνων.

Θον Όταν αι ψήφοι είναι ίσαι, από όποιον μέρος είναι τού επάρχου προτιμάται.

Ιον Οι δημογερόντες θέλουν εκτελείν και τά χρέη των ειρηνοποιών κριτών.

ΙΑον Η κοινή σφραγίς θέλει βαστάζεσθαι από τά τέσσερα καστέλλια από τούς πλέον

¹⁸⁶ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΖ', έγγρ. 74 (3-6-1823) σελ. 4-6.

εγκριτοτέρους.

ΙΒον Οι τέσσαρες ούτοι πρόκριτοι θέλουν παρευρίσκεσθαι εις τάς μερικές συνελεύσεις μετά τού επάρχου. Αυτοί θέλουν έχουν την πρόνοιαν της τοπικής διοικήσεως μη εκτελούντες τι άνευ προσαγάης τού επάρχου.

ΙΓον Όταν θέλη συγκροτηθή γενική συνέλευσις, τότε παρευρίσκονται όλοι οι δημογέροντες· η δε ψήφος επί των πλειόνων. Αύται θέλουν συγκροτεΐσθαι τάς Κυριακάς, αν τυχόν ήθελε λάβη χρείαν.

ΙΔον Ότι έγγραφον γίνη με υπογραφάς τών τεσσάρων προκρίτων, οίτινες θέλουν βαστάζειν την κοινήν σφραγίδα με υπογραφάς τών δύο τρίτων τών δημογερόντων, είναι νόμιμον καί ό,τι αντίστασις γίνη εκ μέρους τών λοιπών είναι παρόνομος.

ΙΕον Οι δημογέροντες μετά τών τεσσάρων προκρίτων θέλουν εκλέξειν οίκημα διά τον έπαρχον.

ΙΖον Ή κοινή σφραγίς, όπότεν βάλληται εις έγγραφά τινα, πρέπει να ύπογράφωνται και τα δύο τρίτα των δημογερόντων, ως άνωτέρω, διά να έχουσι τό κύρος των [...].

Τη 6 Ιουνίου 1823, Σαντορίνη

Ο Έπαρχος Σαντορίνης Αστυπάλαιας και Ανάφης βεβαιοί Δ. Δραγονάκος¹⁸⁷

Μεταξύ των προσώπων που υπέγραψαν τον Διοικητικό Οργανισμό Σαντορίνης ήταν ο Λ. Λαγκαδάς, καθώς και δύο πρόσωπα που, πιθανότατα, ήταν μέλη της οικογένειας Λαγκαδά. Πρόκειται για τον πρόκριτο Αντώνιο Λαγκαδά και τον Δημογέροντα Ιωάννη Λαγκαδά. Ο Αντώνιος Λαγκαδάς το 1805, είχε διατελέσει Καγκελάριος του Πύργου. Αυτό προκύπτει από διαθήκη που συνέταξε κατά το έτος αυτό.¹⁸⁸ Ο Καγκελάριος ήταν αξιωματούχος της κοινότητας. Η κατάληψη της θέσης αυτής προσέδιδε σημαντικό κύρος στο πρόσωπο που την κατείχε, αφού ο άνθρωπος που θα έπαιρνε αυτό το αξίωμα ήταν απαραίτητο να είναι μορφωμένος και να απολαμβάνει της εμπιστοσύνης των προκρίτων. Ένα ακόμα στοιχείο που μας επιτρέπει να καταλήξουμε στο συμπέρασμα πως η οικογένεια Λαγκαδά ήταν εξαιρετικά ισχυρή είναι ένα έγγραφο των κατοίκων της Σαντορίνης με το οποίο επαναλαμβάνουν τις κατηγορίες εναντίον του Μαντζαράκη, εκθειάζουν την στάση του Μητροπολίτη και εκφράζουν την ικανοποίησή τους για την επιστροφή του από την εξορία.

Από το έγγραφο δεν πληροφορούμαστε ούτε την ακριβή ημερομηνία της

¹⁸⁷ Στο ίδιο, τόμ. 12', έγγρ. 93 (6-6-1823), σελ. 24-25.

¹⁸⁸ Μ. Σπηλιωτοπούλου, «Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία... Παράρτημα Α' προικοσύμφωνα και διαθήκες ...», ό.π., σελ 22.

αποστολής του, ούτε το πρόσωπο προς το οποίο αποστέλλεται. Γνωρίζουμε μόνον πως εστάλη τον Νοέμβριο του 1822. Ο Μ. Μηνδρινός ισχυρίζεται πως εστάλη στον ευρισκόμενο στην Ύδρα Δ. Υψηλάντη.¹⁸⁹ Η πληροφορία αυτή είναι αν όχι ανακριβής τουλάχιστον αμφισβητούμενη, τόσο γιατί όπως είπαμε δεν αναφέρεται κάτι τέτοιο στο έγγραφο, όσο και γιατί δεν υπάρχει καμία μέχρι σήμερα γνωστή πηγή στην οποία να αναφέρεται ότι ο Υψηλάντης βρισκόταν στην Ύδρα τον Νοέμβριο του 1822. Εκείνο που καθιστά το έγγραφο αυτό σημαντικό είναι τα πρόσωπα που το υπογράφουν. Μεταξύ αυτών, είναι πολλά μέλη της οικογένειας Λαγκαδά. Ένας από αυτούς ήταν και ο Αγγελέτος Λαγκαδάς που, όπως φαίνεται, θεωρείτο αρκετά σημαντικό πρόσωπο, αφού είχε αναλάβει να προσκομίσει την επιστολή της 16^{ης} Νοεμβρίου 1822 προς τους προκρίτους της Ύδρας, και του είχε δοθεί η πληρεξουσιότητα να ενεργήσει για λογαριασμό της Διοίκησης Σαντορίνης.

Όπως προκύπτει από τα προαναφερθέντα στοιχεία, πολλά μέλη της οικογένειας αυτής είχαν ασχοληθεί με τα κοινά, και όλοι τους συντάχθηκαν με τον Λογοθέτη. Για τους περισσότερους προς το παρόν δεν γνωρίζουμε τίποτα περισσότερο, ούτε έχουμε κάποια πληροφορία για το ποιος ήταν ο βαθμός συγγένειας μεταξύ τους, φαίνεται όμως πως, ανεξάρτητα από τον βαθμό συγγενείας τους, συνεργάζονταν αρμονικά -τουλάχιστον σε πολιτικό επίπεδο. Επίσης από το έγγραφο αυτό προκύπτει η ένταξη και άλλων οικογενειών στην αντιδιοικητική φατρία. Δεν γίνεται λόγος για πρόσωπα αλλά για οικογένειες, γιατί οι περισσότεροι από εκείνους που υπέγραψαν την υπέρ του Μητροπολίτη αναφορά ανήκαν στις οικογένειες Λαγκαδά, Δακορόνια, Γαβαλά και Αλαφούζου.

Μπορεί οι υπογράψαντες την αναφορά να υπογράφουν σαν άτομα, όμως είναι σαφές πως ενεργούν στα πλαίσια μιας οικογενειακής στρατηγικής. Αυτός ο τρόπος άσκησης της πολιτικής ήταν συνηθισμένος στον ελληνικό χώρο κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, και ιδίως στα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις της Τήνου με την σύγκρουση Γεωργαντόπουλων- Παξιμάδηδων στην οποία έχουμε αναφερθεί παραπάνω, και της Ύδρας με την αντιπαράθεση Κουντουριωτών- Τομπάζηδων για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω. Από το πλήθος των υπογραφών των μελών των προαναφερθεισών οικογενειών της Σαντορίνης μπορούμε να υποθέσουμε πως πρέπει να είχαν παρακλάδια εάν όχι σε ολόκληρο το νησί, τουλάχιστον σε αρκετές περιοχές του.

Εάν για τις οικογένειες Γαβαλά, Αλαφούζου και Δακορόνια μέχρι στιγμής μπορούμε να κάνουμε απλώς υποθέσεις, δεν ισχύει το ίδιο για την οικογένεια Λαγκαδά.

¹⁸⁹ Μ. Μηνδρινός, «Τουρκοκρατούμενη Θήρα ...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 738-741.

Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Μηνδρινός, τα τρία από τα έξι μέλη της Διοίκησης Σαντορίνης, ήταν ο Μ. Λ. Λαγκαδάς εκπροσωπώντας την Πάνω Μεριά, ο Κωνσταντίνος Λαγκαδάς που εκπροσωπούσε τον Πύργο, και ο Αντώνιος Λαγκαδάς που εκπροσωπούσε το χωριό Καρτεράδες. Τα άλλα μέλη ήταν ο συμμετέχων στα αντιδιοικητικά κινήματα Χατζηεμμανουήλ Δρόσος, ο Τζωρτζάκης Σορώτος για τον οποίον δεν γνωρίζουμε τίποτα περισσότερο, και ο Μαρίνος Μπαρμπαρήγος, μέλος μιας ακόμα ισχυρής οικογένειας του νησιού.¹⁹⁰ Είναι γεγονός ότι ο Μηνδρινός υποπίπτει σε ένα ακόμα σφάλμα. Αναφέρει ότι τα εν λόγω πρόσωπα εξελέγησαν από τους Αρμοστές ως Πρόκριτοι Σαντορίνης. Προφανώς πρόκειται για την επικύρωση από τους Αρμοστές της εκλογής της Διοίκησης Σαντορίνης. Άλλωστε οι Αρμοστές δεν είχαν δικαίωμα εκλογής προκρίτων των νησιών, και δεν διαθέτουμε καμία πληροφορία για τον διορισμό από αυτούς μελών της Διοίκησης της Σαντορίνης το φθινόπωρο του 1822.

Σε ό,τι αφορά τα πρόσωπα που υπέγραψαν τον Διοικητικό Οργανισμό Σαντορίνης, οι γνώσεις μας είναι ελάχιστες. Για τους περισσότερους δεν έχουμε καμία πληροφορία, όμως μπορούμε από τις υπογραφές τους να συμπεράνουμε πως οι ίδιες οικογένειες που στράφηκαν εναντίον του Μαντζαράκη, στήριξαν τον Δραγονάκο, αφού πολλοί από τους υπογράψαντες τον εν λόγω Οργανισμό ανήκαν στις οικογένειες Λαγκαδά, Αλαφούζου, Γαβαλά και Δακορόνια. Από αυτές, η οικογένεια Λαγκαδά φαίνεται πως ήταν η ισχυρότερη, και τα μέλη της ηγούντο της φατρίας που είχε ανατρέψει τον Μαντζαράκη. Αυτό το συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί από το γεγονός ότι από τους τρεις που υπογράφουν ως πρόκριτοι, οι δύο ανήκαν σε αυτήν την οικογένεια. Πρόκειται για τους Λογοθέτη και Αντώνιο Λαγκαδά. Οποσδήποτε το ζήτημα της επιρροής της οικογένειας αυτής στην κοινωνία της Σαντορίνης και των πολιτικών τους δραστηριοτήτων χρήζει περαιτέρω έρευνας, αφού η ανεπάρκεια των γνωστών μας στοιχείων δεν μας επιτρέπει να βγάλουμε ασφαλή συμπεράσματα και να επεκτείνουμε τις γνώσεις μας σχετικά με την πολιτική κατάσταση στην Σαντορίνη.

Η ψήφιση του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης μπορεί να μοιάζει σαν συμβιβασμός ανάμεσα στον Έπαρχο και τους προκρίτους, στην πραγματικότητα όμως ήταν νίκη των τελευταίων. Και τούτο γιατί μπορεί ο Έπαρχος να αναγνωριζόταν ως εκπρόσωπος της Κυβέρνησης και Διοικητής του νησιού, στην πραγματικότητα όμως ήταν ο πρώτος μεταξύ ίσων στο πλαίσιο μιας πολυμελούς διοίκησης. Και τούτο γιατί, παρά το γεγονός ότι ο νέος Οργανισμός προέβλεπε ότι όλοι οι κάτοικοι του νησιού όφειλαν υπακοή στις διαταγές του Επάρχου, παράλληλα προέβλεπε πως, για να θεωρείται νόμιμη οποιαδήποτε

¹⁹⁰ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ. 741.

ενέργεια, ήταν απαραίτητη η έγκριση των τεσσάρων Προεστών και των Δημογερόντων. Έτσι, περιορίζονταν οι εξουσίες του Επάρχου. Θα πρέπει επίσης να τονισθεί εδώ πως ο Διοικητικός Οργανισμός Σαντορίνης στην πραγματικότητα δεν ήταν ένας νέος Οργανισμός, αλλά μια αναβίωση του καθεστώτος της περιόδου της Τουρκοκρατίας, μόνον που την θέση του διορισμένου από την Πύλη Γραμματέα την είχε πάρει ο διορισμένος από την ελληνική διοίκηση Έπαρχος, και την θέση του εκλεγμένου από τον λαό Γραμματέα, ο διορισμένος σε αυτήν την θέση από τον Έπαρχο.

Οι σημαντικότερες διαφορές του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης με τον νόμο περί της Διοίκησης των Επαρχιών είναι αυτές που αφορούν τα δικαιώματα του Επάρχου και των Δημογερόντων. Για να γίνει ευκολότερα κατανοητή η διαφορά αυτή, παρατίθενται εδώ σχετικά αποσπάσματα του νόμου περί της διοικητικής οργάνωσης.

Περί Επαρχων.

ζ' - Ο Έπαρχος διορίζεται αμέσως παρά της Διοικήσεως· να μὴν εἶναι ὅμως κάτοικος ἢ αὐτόχθων τῆς αὐτῆς Επαρχίας, οὔτε να διορίζωνται Έπαρχοι εἰς δύο επαρχίας αμοιβαίως.

ζ'- Ο Έπαρχος παριστάνων την Διοίκησιν ἔχει την πρόνοιαν της επαρχίας.

η' - Αναφέρεται προς την Διοίκησιν διὰ του υπουργοῦ τῶν Εσωτερικῶν υποθέσεων. -

θ' - Παρατηρεῖ ακριβῶς τὰς πράξεις τῶν επιστατῶν καθ' ὅλην την ἑκτασιν.

ι' - Ἐχει εκτελεστικὴν δύναμιν ἀνάλογον με την ἑκτασιν τῆς επαρχίας, τῆς οποίας δυνάμει τὰ μεν δυο τρίτα διορίζονται αμέσως παρά τῆς Διοικήσεως μεθ' ἐνός αρχηγοῦ, το δε ἓν τρίτον δίδεται εκ των κατοίκων τῆς αὐτῆς επαρχίας.

ια - Ἐκτελεῖ (1) τὰς αποφάσεις τῶν Κριτηρίων δια τῆς υπ' αὐτὸν εκτελεστικῆς δυνάμει.

ιβ' - Δίδει βοήθειαν, διὰ της εκτελεστικῆς δυνάμει, εἰς τους Επιστάτας, Δημογέροντας, καὶ εἰς τον Αστυνόμον δια την εκτέλεσιν τῶν χρεῶν των.

ιγ'— Εκτελεῖ διὰ των Επιστατῶν καὶ Δημογερόντων, με την ἀνήκουσαν ἀναλογίαν, τὰς περὶ στρατολογίας προς αὐτὸν διαταγὰς της Διοικήσεως· τους δε συναχθέντας στρατιώτας παραδίδει ὑπὸ την ὁδηγίαν τοῦ παρά τῆς Διοικήσεως διορισμένου αρχηγοῦ. [...]>

Περί Δημογερόντων,

κθ' - Οἱ Δημογέροντες ἐκλέγονται παρά των κατοίκων της επαρχίας κατὰ τον ἀκόλουθον τρόπον:.

α' - Συνάζονται (2) οἱ κάτοικοι ἐκάστου χωρίου καὶ ἐκλέγουσιν ἕναν Δημογέροντα διὰ της ψήφου των πλειόνων. Αἱ δε κωμοπόλεις καὶ ἡ πρωτεύουσα ἐκλέγουσι (3) κατὰ τὸν § ε'.

β' - Τὰ δύο τρίτα εἶναι ὁ απαιτούμενος ἀριθμὸς διὰ να ἔχη κύρος (4) ἡ ἐκλογή.

γ' – Οι εκλεχθέντες Δημογέροντες λαμβάνουσι έγγραφον αποδεικτικόν της νομίμου εκλογής των.

λ' - Οι Δημογέροντες οφείλουσι να εκτελώσι τὰς παρά του Επάρχου διδομένας διαταγὰς.

λα' - Κρατούν (1) ακριβή λογαριασμόν τῶν ὅσα λαμβάνουν καὶ δίδουν.

λβ' - Δίδουν λογαριασμόν κατὰ μήνα εἰς τοὺς Επιστάτας.

λγ' - Οι αυτοί εκτελοῦσι τὰ χρέη τῶν εἰρηνοποιῶν Κριτῶν. [...] ¹⁹¹

Από την παράθεση των παραπάνω αποσπασμάτων των δύο Οργανισμών γίνεται φανερό η κατάφωρη παραβίαση του ψηφισθέντος από την κεντρική Διοίκηση νόμου, αφού οι Δημογέροντες από υπάλληλοι του Επάρχου μετατρέπονται σε συνδιοικητές, ενώ το αποτελούμενο από τους τέσσερις Προεστούς σώμα των Διοικητών Σαντορίνης δεν προβλεπόταν από τον ισχύοντα για όλη την επικράτεια νόμο.

Στην συνέλευση της 6^{ης} Ιουνίου 1823 επικράτησε, έχοντας και την υποστήριξη του Επάρχου, η φατρία του Καούστου. Ο Δραγονάκος βέβαια δεν είχε αυταπάτες. Γνώριζε πως η ψήφιση του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης θα προκαλούσε την αντίδραση των αντιπολιτευομένων, που δεν θα ανέχονταν την υποστήριξη των πολιτικών τους αντιπάλων από τον Έπαρχο -και ίσως και από την Διοίκηση- με συνακόλουθο την επικράτησή τους. Οι αντιδράσεις άλλωστε της αντίπαλης παράταξης είχαν ξεκινήσει πριν από την σύγκληση της συνέλευσης. Οι ηγέτες της, που είχαν αντιληφθεί ότι ο νέος Έπαρχος είχε μετατραπεί από ηγέτης όλου του νησιού σε αρχηγό της αντίπαλης προς αυτούς παράταξης, εγκατέλειψαν το νησί και κατέφυγαν πρώτα στην Νάξο, όπου ήρθαν σε επαφή τόσο με τους προκρίτους του νησιού όσο και με τον Έπαρχο Φώτιο Καραπάνο.¹⁹² Στην συνέχεια, μετέβησαν στην Τριπολιτσά, από όπου άρχισαν να ενεργούν για την ανατροπή της Διοίκησης του Δραγονάκου. Με δύο αναφορές τους προς το Βουλευτικό, στις 18 και στις 22 Ιουνίου 1823, κατήγγειλαν τον Έπαρχο και τους υπαλλήλους του ως συνεργάτες των αποστατών και ζήτησαν την αποπομπή από το σώμα τού ανήκοντα στην αντίπαλη φατρία παραστάτη του νησιού Παπά Ιακώβου Βάογλου, κατηγορώντας τον όχι απλώς ως αποστάτη, αλλά ως αρχηγό των αποστατών.¹⁹³

¹⁹¹ Α. Μάμουκας. « Τα κατά την αναγέννησιν.....», ό.π., τόμ.Γ', σελ. 63-67.

¹⁹² Ο Φώτιος Καραπάνος καταγόταν από την Χαλκιδική. Κατά το 1822, είχε σχετισθεί με την αντικουντουριωτική φατρία της Ύδρας, καθώς και με την φατρία των Μποτσιαίων των Σπετσών, που τότε βρισκόταν σε αντίθεση με τους Κουντουριώτες, βλ. Αντ. Λιγνός, *Αρχαία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου, 1821 -1832*, Αθήνα 1966, 1967, τόμ. Α', σελ. 118-119

¹⁹³ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΒ', έγγρ. 88 (18-6-1823), σελ. 107- 108 / έγγρ. 96 (22-6-1823), σελ. 115-116.

Όσα αναφέρονται στο έγγραφο των αντιπολιτευομένων σχετικά με το πρόσωπο αυτό είναι αντιφατικά. Ενώ παρουσιάζεται ως ασήμαντο άτομο, την ίδια στιγμή αναφέρεται πως είναι ο αρχιποστάτης και ο κύριος υπεύθυνος για τις ταραχές στο νησί. Πάντως μάλλον πρέπει να ήταν άνθρωπος κάποιου από τους ισχυρούς παράγοντες της φατριάς που υποστήριζε τον Δραγονάκο και όχι ο αρχηγός της, αφού το όνομά του δεν αναφέρεται σε άλλο έγγραφο, σε αντίθεση με αυτά των μελών της οικογένειας Λαγκαδά Μιχαήλ και Αντωνίου, του Σπυρίδωνα Καούστου και του Εμμανουήλ Δρόσου. Τα δυο προαναφερθέντα μέλη της οικογένειας Λαγκαδά και ο Ε. Δρόσος είχαν εκλεγεί το 1822 μέλη της Διοίκησης Σαντορίνης, και είχαν υπογράψει τον ψηφισθέντα από την συνέλευση της 6^{ης} Ιουνίου Διοικητικό Οργανισμό. Οι αντίπαλοι του Δραγονάκου υπέγραψαν ως απεσταλμένοι της νήσου Σαντορίνης.

Η ενέργειά τους αυτή είχε οπωσδήποτε μεγάλη σημασία. Δεν μπορεί να μην αντιλαμβάνονταν πως ο νέος Έπαρχος ήταν φυσικό να έχει την υποστήριξη της Κυβέρνησης λόγω της συγγενείας του με τον Πρόεδρό της. Επίσης θα ήταν ακόμα νωπή στην μνήμη τους η στάση της ηγεσίας της Ύδρας κατά τις ταραχές του 1822. Ήταν ανάγκη λοιπόν να δώσουν την εντύπωση πως δεν ενεργούσαν εξυπηρετώντας προσωπικά ή οικογενειακά τους συμφέροντα, αλλά εκπροσωπώντας κάποια νόμιμη αρχή. Ως εκπρόσωποι της Σαντορίνης, έδιναν την εντύπωση πως εξέφραζαν την επιθυμία του λαού του νησιού. Ενδεχομένως να πίστευαν ότι εάν έγραφαν ως ιδιώτες, ή έστω ως μέλη μιας αντιπολιτευόμενης φατριάς που δεν ασκούσε καμία εξουσία, δεν θα λαμβάνονταν υπ' όψιν από την κεντρική Διοίκηση. Αντίθετα, ως εκπρόσωποι του νησιού, θα την ανάγκαζαν να ασχοληθεί σοβαρά με τις καταγγελίες τους. Ανεξάρτητα πάντως από το εάν ήταν βάσιμες ή όχι οι κατηγορίες τους εναντίον του Επάρχου και των συνεργατών του, δεν ήταν εκπρόσωποι της Σαντορίνης. Τουλάχιστον αυτό προκύπτει από τις μέχρι σήμερα γνωστές μας πηγές, αφού σε καμία από αυτές δεν γίνεται λόγος για εκλογή των προσώπων αυτών στην θέση του πληρεξουσίου της Σαντορίνης, ούτε γίνεται αναφορά στην εκλογή απεσταλμένων του νησιού στην κεντρική Διοίκηση.

Μεταξύ εκείνων που υπέγραψαν τις καταγγελίες εναντίον του Δραγονάκου και των συνεργατών του ήταν και ο Αναγνώστης Μπαρμπαρήγος, μέλος όπως φαίνεται μιας από τις ισχυρές οικογένειες της Σαντορίνης. Ο τρόπος που πολιτεύθηκε δείχνει άνθρωπο που επιθυμούσε να αποκοπεί από τον παραδοσιακό τρόπο άσκησης της πολιτικής. Σε αντίθεση με τους περισσότερους ισχυρούς τοπικούς παράγοντες τόσο στην Σαντορίνη όσο και σε άλλα μέρη της Ελλάδας, δεν συστρατεύθηκε με άλλα μέλη της οικογένειάς του. Δυο άλλα μέλη της οικογένειας Μπαρμπαρήγου, ο Μαρίνος και ο Εμμανουήλ, όχι μόνο είχαν

συνταχθεί με την παράταξη που υποστήριξε τον Δραγονάκο, αλλά ανήκαν και στα ηγετικά στελέχη της. Στις δυο αναφορές των αντιπολιτευομένων προς το Βουλευτικό, ο Μαρίνος Μπαρμπαρήγος αναφέρεται ως ένα από τα ηγετικά στελέχη της φατρίας που είχε ανατρέψει τον Μαντζαράκη, μαζί με τους Μ. Λ. και Αντώνιο Λαγκαδά, τον πρόκριτο Εμμανουήλ Δρόσο, και τον Σ. Καούστο.

Σε έγγραφο της 23^{ης} Σεπτεμβρίου 1823 που είναι καταχωρημένο στα Πρακτικά του Βουλευτικού, ο Εμμανουήλ Μπαρμπαρήγος παρουσιάζεται ως ένας από τους σημαντικότερους υποστηρικτές της διοίκησης Δραγονάκου. Με το έγγραφο αυτό, το σώμα πληροφορείται για την σύλληψη του Δραγονάκου και των συνεργατών του. Για το γεγονός αυτό και για όσα προηγήθηκαν θα γίνει λόγος παρακάτω. Ο Μανολάκης Μπαρμπαρήγος αναφέρεται ως ένας από τους συλληφθέντες, μαζί με τον Έπαρχο και τον Μ. Λ. Λαγκαδά.¹⁹⁴ Αντίθετα, ο Αναγνώστης Μπαρμπαρήγος, όπως είδαμε, ακολούθησε τους αντιπολιτευομένους και υπέγραψε τις αναφορές τους. Η στάση του δείχνει πως είχε κατανοήσει την αναγκαιότητα δημιουργίας ισχυρής κεντρικής Διοίκησης, στην οποία θα έπρεπε να υπακούουν όλοι οι κατά τόπους ισχυροί, ακόμα και εάν αυτό θα σήμαινε τον περιορισμό της ισχύος τους.

Ο Αναγνώστης Μπαρμπαρήγος οπωσδήποτε αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση, για την οποία δυστυχώς για την ώρα έχουμε ελάχιστες γνώσεις. Το ότι η φατρία στην οποία εντάχθηκε υποστήριξε την επιβολή του νέου διοικητικού συστήματος αποδεικνύεται εάν δούμε τα πρόσωπα που την αποτελούσαν και την προηγούμενη δραστηριότητά τους. Όπως προκύπτει από τις προαναφερθείσες αναφορές προς το Βουλευτικό, στις τάξεις τους ήταν ενταγμένα άτομα που, επί των ημερών της διοίκησης Μαντζαράκη, είχαν διορισθεί από τους Αρμοστές σε σημαντικές θέσεις. Σε διάταγμα, που εξέδωσαν στις 22 Ιουλίου 1822, οι Αρμοστές διόρισαν στην θέση του Φροντιστή των Οικονομικών τον Αναγνώστη Μπαρμπαρήγο, και του Πολέμου τον Κωνσταντίνο Φουστέρη, ενώ μεταξύ των επίσης διορισμένων από τους Αρμοστές δικαστών ήταν ο Δημήτριος Μονόπολης. Μεταξύ των υπογραψάντων τις δυο προαναφερθείσες αναφορές προς το Βουλευτικό, ήταν τα τρία αυτά πρόσωπα. Ο τρίτος Φροντιστής, αυτός της Θαλάσσης, ήταν κάποιος Σπύρος Ποταμιάνος.¹⁹⁵ Περισσότερες πληροφορίες για το πρόσωπο αυτό δεν έχουμε, γνωρίζουμε όμως πως ο Μαντζαράκης είχε συγγενικές σχέσεις με την οικογένεια Ποταμιάνου.

Σύμφωνα με αναφορά του Δραγονάκου προς τον Υπουργό των Εσωτερικών

¹⁹⁴ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Β', σελ. 161.

¹⁹⁵ Σχετικά με τον διορισμό των Φροντιστών και των Δικαστών βλ. Ι. Μουτζούρης, «Η Αρμοστεία ...», ό.π., σελ. 63-64.

Γρηγόριο Δικαίο Παπαφλέσσα, στις 14 Ιουνίου 1823, στην οποία ο Μαντζαράκης και οι υποστηρικτές του κατηγορούνται ως τύραννοι και ταραχοποιοί, αναφέρεται πως ο προκάτοχος του, όταν αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Σαντορίνη, αναχώρησε με το πλοίο του πεθερού του, πλοιάρχου Ιωάννη Ποταμιάνου.¹⁹⁶ Οι αντίπαλοι του Δραγονάκου είχαν πάρει με το μέρος τους και τον Φώτιο Καραπάνο, ο οποίος ήταν φυσικό να φοβάται πως η επικράτηση στην Σαντορίνη των ανθρώπων εκείνων που στο πρόσφατο παρελθόν είχαν αντιταχθεί στην εφαρμογή στον τόπο τους του σχετικού με την τοπική αυτοδιοίκηση νόμου και είχαν προσπαθήσει, εκμεταλλεόμενοι την επιρροή που ασκούσαν στους άλλους Κυκλαδίτες, να αναστατώσουν και τα υπόλοιπα νησιά, θα αποτελούσε κακό παράδειγμα για τους προκρίτους και της δικής του επαρχίας που είχαν ένα παρελθόν παρόμοιο με αυτό των Σαντορινιών. Με αναφορά του προς το Υπουργείο των Εσωτερικών στις 7 Ιουνίου του 1823, εξέφρασε την υποστήριξη του προς τους προσφεύγοντες στην Διοίκηση Σαντορινιούς δηλώνοντας πως δεν αμφέβαλλε για την νομιμοφροσύνη τους.¹⁹⁷

Αλλά και ο Δραγονάκος δεν έμεινε ανενεργός. Την ίδια ημέρα που οι αντιπολιτευόμενοι έστειλαν την δεύτερη καταγγελία τους στο Βουλευτικό, εκείνος έστειλε δική του αναφορά προς το Υπουργείο των Εσωτερικών καταγγέλλοντάς τους ως αποστάτες, και πληροφορώντας την Διοίκηση πως, από την στιγμή που εκείνοι αποχώρησαν από την Σαντορίνη, η ησυχία αποκαταστάθηκε.¹⁹⁸ Το Υπουργείο των Εσωτερικών αποφάσισε να στείλει ανθρώπους στην Σαντορίνη προκειμένου να διερευνήσουν την κατάσταση στο νησί και να διαφωτίσουν την Διοίκηση, ενημερώνοντας για την απόφασή του αυτή, στις 14 Ιουνίου 1823, το Βουλευτικό.¹⁹⁹

Το Βουλευτικό αγνόησε την απόφαση του Υπουργείου και εξέδωσε δική του, με την οποία καθαίρεσε τον Αστυνόμο Αλέξανδρο Αντωνίου και τον Γενικό Γραμματέα Σπυρίδωνα Καούστο. Η απόφαση του Βουλευτικού προκάλεσε την έντονη αντίδραση του Υπουργείου των Εσωτερικών που, με έγγραφό του στις 28 Ιουνίου 1823, την επέκρινε ως ληφθείσα χωρίς καμία εξέταση. Την ίδια στιγμή, με δεύτερο έγγραφό του στις 3 Ιουλίου 1823, ενημέρωσε το Βουλευτικό για το προαναφερθέν έγγραφο του Επάρχου επαναλαμβάνοντας τις επικρίσεις του για την προηγούμενη απόφαση του σώματος, και παίρνοντας

¹⁹⁶ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΓ', έγγρ. 300, σελ. 255-256.

¹⁹⁷ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', έγγρ. 276 (7-6-1823), σελ. 235-236.

¹⁹⁸ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', έγγρ. 356, σελ. 299-301.

¹⁹⁹ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', έγγρ. 28 (14-6-1823), σελ. 23.

απροκάλυπτα το μέρος του Επάρχου.²⁰⁰

Η αντιπαράθεση ανάμεσα στο Υπουργείο των Εσωτερικών και στο Βουλευτικό για το ζήτημα της Σαντορίνης δεν ήταν άσχετη με την σύγκρουση ανάμεσα σε Βουλευτικό και Εκτελεστικό για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω. Το Βουλευτικό, με την καθαίρεση του Αστυνόμου και του Γενικού Γραμματέα της Σαντορίνης, απέφευγε την απομάκρυνση του Επάρχου που ήταν πιθανό να επαναφέρει την αναρχία στο νησί, τον υποχρέωνε όμως να δεχθεί ως υφισταμένους του ανθρώπους ελεγχόμενους από αυτό. Το ελεγχόμενο από το Εκτελεστικό Υπουργείο των Εσωτερικών, από την δική του πλευρά, ήταν λογικό να προσπαθεί να εμποδίσει την πραγματοποίηση των σκοπών του Βουλευτικού. Δεν υπάρχει άλλωστε καμία αμφιβολία ότι τόσο η απόφαση του Βουλευτικού όσο και η κρίση του Υπουργείου είχαν καθαρά πολιτικά κίνητρα, μια και δεν βασίζονταν σε στοιχεία που είχαν στα χέρια τους τα οποία θα δικαίωναν την μια ή την άλλη παράταξη.

Παρά τις αντιδράσεις του, το Υπουργείο υποχρεώθηκε να δεχθεί την απόφαση του Βουλευτικού και να διορίσει στην θέση του Αστυνόμου τον Νικόλαο Ιγγλέση,²⁰¹ στην θέση του Γενικού Γραμματέα τον Γεώργιο Καραμάνο. Ο Δραγονάκος, όμως, γνωρίζοντας ότι είχε την υποστήριξη της Κυβέρνησης, αρνήθηκε να δεχθεί τους νεοδιορισθέντες. Ο αποπεμφθείς από τον Δραγονάκο Αστυνόμος έστειλε στις 6 Ιουλίου 1823 αναφορά προς την Διοίκηση, με την οποία κατηγόρησε τον Έπαρχο ως τύραννο και αντιδιοικητικό.²⁰² Στις 18 Ιουλίου, ο πληρεξούσιος της Νάξου Νικόλαος Κόντος απέστειλε προς τους προκρίτους της Ύδρας επιστολή με την οποίαν απεδείκνυε πως οι ισχυρισμοί του Δραγονάκου περί αποκατάστασης της τάξης μετά την αποχώρηση των ηγετών της αντιπολίτευσης ήταν ανακριβείς.²⁰³

Στις 22 Ιουλίου 1823, το Συμβούλιο των Υπουργών έστειλε αναφορά προς το Εκτελεστικό, με την οποία ζήτησε την αντικατάσταση του Επάρχου, τον οποίο κατηγόρησε ως υπεύθυνο για τις ταραχές εξ αιτίας της υποστήριξης που παρείχε στην μια από τις

²⁰⁰ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', έγγρ. 36 (28-6-1823), σελ. 29-30 / έγγρ. 43 (3-7-1823), σελ. 34-35.

²⁰¹ Ο Νικόλαος Ιγγλέσης καταγόταν από την Κεφαλονιά. Ακολούθησε στην Ελλάδα τον Δ. Υψηλάντη συμμετέχοντας σε πολεμικές επιχειρήσεις τον πρώτο χρόνο της επανάστασης. Στις 5 Μαΐου 1823, διορίστηκε Έπαρχος Μυκόνου και Σύρου, δεν μπόρεσε όμως να αναλάβει εξ αιτίας των αντιδράσεων που προκάλεσε η συνεργασία του με τον εχθρό των Καθολικών της Σύρου Νέστορα Φασιόλη. Στην θέση του διορίστηκε στις 6 Ιουνίου 1823 ο Αλέξανδρος Αξιώτης, βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Β', σελ. 18· Ανδρέας Δρακάκης, *Ιστορία του οικισμού της Ερμούπολεως Σύρας (1826-1827)*, τόμ. Α', σελ. 79-80· Χρήστος Στασινόπουλος, *Λεξικόν της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*, Αθήνα 1970-1972, τόμ. Β', σελ. 194.

²⁰² Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 325-327 (6-7-1823).

²⁰³ Ζ. Βάος, «Σελίδες του 1821...», ό.π., σελ. 316-317.

φατρίες.²⁰⁴ Το Εκτελεστικό, στην προσπάθειά του να επαναφέρει την ηουχία στο νησί εδραιώνοντας την εξουσία των εγκατεστημένων από την κεντρική Διοίκηση αρχών, έδωσε στις 25 Ιουλίου εντολή στους Υδραίους προκρίτους να στείλουν, τόσο εκείνοι όσο και τα άλλα δυο ναυτικά νησιά, εκπροσώπους τους στην Σαντορίνη με στρατιωτική δύναμη, με την εντολή να συλλάβουν τους πρωταίτιους των ταραχών και να προσφέρουν οποιαδήποτε βοήθεια ήταν αναγκαία στους εκπροσώπους της Διοίκησης. Ακόμα, έδιναν την άδεια στους απεσταλμένους των νησιών να καθαιρέσουν τον Έπαρχο, σε περίπτωση που αυτός αποδεικνυόταν υπεύθυνος για τις ταραχές, και να τοποθετήσουν στην θέση του τον Γενικό Γραμματέα μέχρι να στείλει η Διοίκηση τον αντικαταστάτη του. Επίσης τονίζεται η μεγάλη σημασία που είχε η Σαντορίνη για την Διοίκηση, -μια και ήταν το δεύτερο, μετά από την Σάμο, σε σημασία από τα λεγόμενα αδύναμα νησιά, αυτά δηλαδή που δεν διέθεταν ναυτική δύναμη- και ήταν γνωστή η επιρροή που οι κάτοικοί της ασκούσαν σε εκείνους των άλλων Κυκλάδων. Το σχετικό απόσπασμα του εν λόγω εγγράφου έχει ως εξής:

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΤΟ ΕΚΤΕΛΕΣΤΙΚΟΝ ΣΩΜΑ

Πρός τούς ευγενεστάτους προκρίτους τής Ν. Ύδρας.

Περικλείονται αντίγραφα παρά του Υπουργείου τών Εσωτερικών, εκ τών οποίων παρατηρείται η ανωμαλία τών πραγμάτων τής νήσου Σαντορήνης. Ο σκοπός τής Διοικήσεως είναι προς τοίς άλλοις, και ή εσωτερική ευταξία και ηουχία της Πατρίδος, και δια να επιτύχη τούτου, καθ' όσον ανήκει εις τας νήσους, άλλον τρόπον καταλληλότερον δεν βλέπει παρά την επιρροήν και δύναμιν τών τριών νήσων Ύδρας, Σπειζών και Ψαρών. Διά τούτο αποτινείται προς την ευγένειάν σας και προτρέπει, άμα λαβόντες τό παρόν, νά εφοδιάσετε με την ανήκουσαν δύναμιν τον κύριον Άναγνώστην Οικονόμον και να τόν στείλετε εις Σαντορήνην, τής οποίας ή ευνομία και τό καλόν παράδειγμα επιρρέει και εις τας λοιπάς νήσους του Αιγαίου πέλαγους, ώς ούσης της σημαντικώτερας μετά την Σάμον.»²⁰⁵

Οι πληρεξούσιοι των ναυτικών νησιών έφθασαν στην Σαντορίνη στις αρχές Σεπτεμβρίου 1823, ανέτρεψαν τον Δραγονάκο, και εγκατέστησαν διοίκηση αποτελούμενη από τους αντίθετους προς αυτόν προκρίτους του νησιού.

Η περίπτωση της Τήνου είναι εντελώς διαφορετική. Στο νησί αυτό οι αντιπαραθέσεις συνεχίζονταν με αμείωτη ένταση και, παρά το γεγονός ότι σύμφωνα με τον σχετικό με την τοπική αυτοδιοίκηση νόμο ο διοικητικός διαχωρισμός του νησιού σε δυο

²⁰⁴ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', έγγρ. 75 (22 Ιουλίου 1823), σελ. 324-325.

²⁰⁵ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ. 323-324.

κοινότητες, των Ορθοδόξων και των Καθολικών, δεν αναγνωριζόταν, το καθεστώς δεν είχε αλλάξει, και οι δυο Καγκελαρίες εξακολούθησαν να υπάρχουν. Το 1823, Έπαρχος του νησιού διορίστηκε ο εκδιωχθείς, λίγους μήνες πριν, από την Σαντορίνη Ευάγγελος Μαντζαράκης. Ο νέος διοικητής κατόρθωσε, χωρίς από ό,τι φαίνεται να δημιουργηθούν εντάσεις, να διαλύσει την Καγκελαρία των Καθολικών και να ενώσει και πάλι το νησί πείθοντας μάλιστα τους Καθολικούς να πληρώσουν τους οφειλόμενους φόρους του 1823, αλλά και εκείνους που είχαν αρνηθεί να καταβάλουν κατά το προηγούμενο έτος.²⁰⁶

Όμως η ησυχία στην Τήνο δεν κράτησε για πολύ. Τον Απρίλιο του 1823, ο οθωμανικός στόλος βγήκε και πάλι στο Αιγαίο δίνοντας στους Καθολικούς αφορμή να εξεγερθούν και να υψώσουν στα χωριά τους την γαλλική σημαία.²⁰⁷ Αλλά και οι Ορθόδοξοι έδειξαν απείθεια αρνούμενοι να πληρώσουν τους φόρους που τους αναλογούσαν - σύμφωνα, τουλάχιστον, με επιστολή του Μαντζαράκη προς τους προκρίτους της Ύδρας με ημερομηνία 29 Απριλίου 1823, με την οποία τους ενημέρωνε για τον αναβρασμό που επικρατούσε στην Τήνο, ζητώντας την βοήθειά τους προκειμένου να αποτρέψει το ξέσπασμα νέων ταραχών στο νησί.²⁰⁸

Οι φόβοι του Μαντζαράκη επιβεβαιώθηκαν λίγους μήνες αργότερα. Σε αναφορά που έστειλε στις 4 Αυγούστου 1823 προς τους προκρίτους της Ύδρας, τους ενημέρωσε για εξέγερση η οποία είχε λάβει χώρα στο νησί και για την καταστολή της από τις κυβερνητικές δυνάμεις με επικεφαλής τον Ιωάννη Παξιμάδη.²⁰⁹ Τον Οκτώβριο του 1823, ο Μαντζαράκης καθαίρεθηκε με επέμβαση των Υδραίων, και αντικαταστάθηκε από νέα Διοίκηση στην οποία συμμετείχαν πρόκριτοι που ανήκαν στην αντίπαλη προς αυτόν μερίδα. Αναλυτικότερη παρουσίαση των γεγονότων αυτών και προσπάθεια εξήγησής τους θα γίνει παρακάτω.

Η απομάκρυνση του Μαντζαράκη δεν έφερε την ηρεμία στην Τήνο. Τον Νοέμβριο του 1823, ξέσπασαν ταραχές υποκινούμενες από τους οπαδούς της φατρίας των Παξιμάδηδων, οι οποίοι πήραν με το μέρος τους και τους απολυμένους υπαλλήλους του πρώην Επάρχου και στράφηκαν εναντίον της φατρίας των Γεωργαντόπουλων που διοικούσε το νησί. Οι αντιδράσεις των αντιπολιτευομένων κατέληξαν σε αιματηρές συμπλοκές, με αποκορύφωμα τον φόνο του αρχηγού της διοικητικής φατρίας και

²⁰⁶ Κ. Μανίκας, « Σχέσεις Ορθοδοξίας...», ό.π., σελ. 109-110· Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 307-308.

²⁰⁷ Κ. Μανίκας, « Σχέσεις Ορθοδοξίας...», ό.π., σελ. 216.

²⁰⁸ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 307-308.

²⁰⁹ Δ. Σοφιανός, «Η οικογένεια Παξιμάδη...», ό.π., σελ. 305-306.

επικεφαλής της αστυνομικής δύναμης του νησιού Κωνσταντίνου Γεωργαντόπουλου.²¹⁰ Σύμφωνα με αναφορά της Διοίκησης της Τήνου προς τους προκρίτους της Ύδρας με ημερομηνία 23 Νοεμβρίου 1823, υποκινητής των ταραχών ήταν ο καθαιρεθείς Έπαρχος, ο οποίος αρνείτο να αναγνωρίσει την νέα διοίκηση του νησιού.²¹¹

Στην Νάξο, η παρουσία του Μαρκοπολίτη και του Ιεροθέου, που είχαν ηγηθεί της αντιδιοικητικής φατρίας, καθιστούσε απαραίτητη την άμεση λήψη μέτρων προκειμένου να εξασφαλισθεί η αποκατάσταση της τάξης. Το Βουλευτικό, στις 26 Μαρτίου 1823 και ενώ οι εργασίες της Β' Εθνοσυνέλευσης δεν είχαν ακόμα ολοκληρωθεί, έστειλε αναφορά προς το Υπουργείο Εσωτερικών ζητώντας την απομάκρυνση από την Νάξο του Μαρκοπολίτη και του Ιεροθέου. Πράγματι, στις 3^{ης} Απριλίου 1823, με απόφαση του Υπουργείου, οι δυο ηγέτες της αντιδιοικητικής φατρίας εξορίστηκαν από το νησί.²¹²

Στις 2 Ιουνίου του 1823, διορίστηκε στην Νάξο Έπαρχος ο Φώτιος Καραπάνος. Ο νέος Έπαρχος προσπάθησε, ασκώντας ήπια πολιτική, να διατηρήσει την ησυχία στο νησί. Ξεκίνησε περιοδεία στα χωριά και κατόρθωσε να κερδίσει την εκτίμηση των κατοίκων αποκαθιστώντας την τάξη χωρίς την λήψη βίαιων μέτρων.²¹³ Όμως η ηρεμία στην Νάξο διατηρήθηκε όσο και η διοίκηση Καραπάνου. Όταν εκείνος πέθανε στις αρχές Σεπτεμβρίου 1823, οι ενέργειες κατά της Διοίκησης ξανάρχισαν, την ώρα που ο προσωρινός διάδοχός του Γενικός Γραμματέας Ιωάννης Σακελαρόπουλος δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει τα προβλήματα που προέκυψαν. Οι Καθολικοί αρνήθηκαν να πληρώσουν τους φόρους, και χρειάστηκε να καταβληθεί προσπάθεια για να πεισθούν να το πράξουν.²¹⁴ Παράλληλα, δεν μπορούσε να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο εξέγερσης των οπαδών του Μαρκοπολίτη και του Ιεροθέου, που, όπως έδειξαν και τα γεγονότα που ακολούθησαν, ήταν έτοιμοι να προχωρήσουν σε μια τέτοια ενέργεια με την πρώτη ευκαιρία.

Κάπου στις αρχές Οκτωβρίου 1823, έφθασε στην Νάξο ο νέος Έπαρχος Υδραίος Αντώνιος Μάρκου. Λίγες ημέρες αργότερα, ξέσπασε εξέγερση των οπαδών του Ιεροθέου και του Μαρκοπολίτη, με αφορμή την δια της βίας εγκατάσταση του νέου Επάρχου στην οικία του Μητροπολίτη. Ο Αντώνιος Μάρκου έστειλε εναντίον των εξεγερμένων μικρή

²¹⁰ Επ. Γεωργαντόπουλος, «Τηνιακά...», ό.π., σελ. 149-150.

²¹¹ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ.558-559.

²¹² Μαρία Γιουρούκου, «Έκθεση γεγονότων...», σελ. 185· Ν. Κεφαλληνιάδης, «Ο πύργος του Μαρκοπολίτη...», ό.π., σελ. 720-721.

²¹³ Μ. Γιουρούκου, «Έκθεση γεγονότων...», ό.π., σελ. 188-189.

²¹⁴ Κ. Μανίκας, «Σχέσεις Ορθοδοξίας...», ό.π., σελ. 112.

στρατιωτική δύναμη που είχε υπό τις διαταγές του, και κατέστειλε εύκολα το κίνημα.²¹⁵ Για τις ενέργειες του Α. Μάρκου και τα αποτελέσματά τους θα γίνει αναλυτικότερα λόγος παρακάτω.

Εκτός όμως από την Τήνο, την Νάξο και την Σαντορίνη, η Διοίκηση κλήθηκε να αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα και σε άλλα νησιά. Στην Σίφνο, σύμφωνα με αναφορά του Επάρχου του νησιού Παναγιώτη Καραγιωάννη με ημερομηνία 4 Σεπτεμβρίου 1823, οι πρόκριτοι, με επικεφαλής τον Κωνσταντίνο Μπάο -γιό του Ιωάννη Μπάου, Υποπροξένου της Αγγλίας στο νησί- συγκάλεσαν συνέλευση και αποφάσισαν να δηλώσουν υποταγή στον Σουλτάνο μόλις ο οθωμανικός στόλος που είχε βγει στο Αιγαίο θα προσέγγιζε στο νησί τους. Όμως αυτό δεν συνέβη και, έτσι, τα σχέδιά τους ματαιώθηκαν.²¹⁶

Σε δεύτερο έγγραφό του με ημερομηνία 14 Σεπτεμβρίου του ίδιου έτους, ο Καραγιωάννης πληροφορεί τους Υδραίους για παρόμοιες κινήσεις και στην Κίμωλο και στην Μήλο, νησιά που ανήκαν στον χώρο της δικής του ευθύνης.²¹⁷ Δύο μήνες πριν από την πρώτη αναφορά του Καραγιωάννη, ο Έπαρχος Κέας, που κατά την διάρκεια του ταξιδιού του προς τον τόπο στον οποίο είχε διορισθεί πέρασε από την Σίφνο την Μήλο και την Κίμωλο, είχε στείλει δική του αναφορά στις 21 Ιουλίου 1823 προς το Υπουργείο Εσωτερικών, με την οποία ενημέρωνε την Διοίκηση για την αναρχία που επικρατούσε στα τρία αυτά νησιά.²¹⁸

Με την έξοδο του ελληνικού στόλου, οι φιλοτουρκικές κινήσεις σταμάτησαν και ο κίνδυνος υποταγής απομακρύνθηκε. Παρ' όλα αυτά, οι εχθρικές προς την Επανάσταση ενέργειες της οικογένειας Μπάου και των υποστηρικτών τους συνεχίστηκαν. Όταν ο Έπαρχος Καραγιωάννης, ενθαρρυσμένος από τις καλές για την Επανάσταση εξελίξεις, κάλεσε σε απολογία τον Κωνσταντίνο Μπάο, ο πατέρας του έστειλε επιστολή προς αυτόν με ημερομηνία 11 Οκτωβρίου 1823, με την οποία ξεκαθάριζε, με σκαιότατο και προσβλητικό για τον Έπαρχο τρόπο, πως δεν αναγνώριζε την εξουσία του επικαλούμενος την ιδιότητά του ως Υποπροξένου της Αγγλίας, και συνεπώς θεωρούσε πως κανένα μέλος της οικογένειάς του δεν υποχρεούτο να υπακούσει σε οποιαδήποτε εντολή του.²¹⁹ Την ίδια

²¹⁵ Μ. Γιουρούκου «Έκθεση γεγονότων...» ό.π., σελ. 198-199.

²¹⁶ Σίμων Συμεωνίδης, «Το πολυχρόνιο δράμα του Κωνσταντίνου Ιω. Μπάου», σε περιοδικό *Σιφνιακά*, 2015, τόμ. 23ος, σελ. 95-96· του ίδιου, «Ιστορία της Σίφνου...», ό.π., σελ. 250.

²¹⁷ Για τα γεγονότα της Σίφνου βλ. Σ. Συμεωνίδης, «Το πολυχρόνιο...», ό.π., σελ. 94- 96· του ίδιου, «Ιστορία της Σίφνου...», ό.π., σελ. 248-250.

²¹⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821 -1828), φάκ. 18, έγγρ. 105, 106 (21-7-1823).

²¹⁹ Σίμων Συμεωνίδης, «Η υπερποπτική στάση και το τραγικό τέλος του Κωνσταντίνου Μπάου», σε περιοδικό *Σιφνιακά*, τόμ. 10ος, σελ. 21.

ημέρα έστειλε έγγραφο και προς τους Δημογέροντες του νησιού, με το οποίο τους ενημέρωνε για την κλήση του γιού του σε απολογία, και τους καλούσε να δώσουν στον Έπαρχο να καταλάβει πως δεν είχε καμία εξουσία επί του ιδίου και των μελών της οικογένειάς του²²⁰.

Εκτός από την οικογένεια Μπάου, και η οικογένεια Μάτσα, που μέλη της κατείχαν τον τίτλο του Υποπροξένου της Γαλλίας, αρνούσαν να πληρώσουν τους οφειλόμενους στο ελληνικό κράτος φόρους.²²¹ Μάλιστα οι δύο οικογένειες, που ήταν οι ισχυρότερες του τόπου, είχαν συνδεθεί και με συγγενικούς δεσμούς ισχυροποιώντας έτσι ακόμα περισσότερο την θέση τους, με τον γάμο του Κωνσταντίνου Μπάου με την κόρη του Ιακώβου Μάτσα, Ειρήνη.²²² Η ισχύς των δύο αυτών οικογενειών καθώς και η κατοχή από μέλη τους του αξιώματος του Υποπροξένου της Αγγλίας και της Γαλλίας, τους έδιναν την δυνατότητα να προχωρούν σε αντεπαναστατικές ενέργειες χωρίς να φοβούνται την αντίδραση της ελληνικής Κυβέρνησης, αφού οι χώρες τις οποίες εκπροσωπούσαν δεν είχαν αναγνωρίσει το ελληνικό κράτος.

Εκτός όμως από τα αντιδιοικητικά και τα φιλοτουρκικά κινήματα, στον νησιωτικό χώρο, και συγκεκριμένα στην Άνδρο και στην Σάμο, προκλήθηκαν την διετία 1822-1823 συγκρούσεις που είχαν κοινωνικό χαρακτήρα. Στην Άνδρο, όταν έγινε γνωστή η εισβολή του Δράμαλη στην Πελοπόννησο, οι φιλότουρκοι πρόκριτοι συγκάλεσαν συνέλευση η οποία αποφάσισε την υποταγή του νησιού στον σουλτάνο. Η ενέργεια αυτή των προκρίτων έδωσε την ευκαιρία σε έναν χωρικό αρκετά μορφωμένο για την εποχή του, τον Δημήτριο Μπαλή, να ξεσηκώσει τον λαό εναντίον τους, να συγκαλέσει δική του συνέλευση και να καταργήσει την εξουσία των αρχόντων. Οι επαναστάτες, στην προσπάθειά τους να επιβάλουν την εξουσία τους, προχώρησαν σε βίαιες ενέργειες εναντίον των προκρίτων λεηλατώντας ή καίγοντας τους πύργους τους, κακοποιώντας ορισμένους από αυτούς, και διαπομπεύοντας τους πρωτεργάτες του κινήματος της υποταγής.

Οι πρόκριτοι, σε συνεννόηση με τον Έπαρχο, κάλεσαν στο νησί τους Αρμοστές για να επιβάλουν την τάξη. Ο Κωνσταντίνος Μεταξάς έφθασε στην Άνδρο με μικρή στρατιωτική δύναμη που ήταν ανεπαρκής για την αντιμετώπιση των ανταρτών του Μπαλή. Παρ' όλα αυτά, κατόρθωσε να τον απογυμνώσει από τους ανθρώπους του πείθοντάς τους να τον εγκαταλείψουν, χρησιμοποιώντας άλλοτε την φοβέρα και άλλοτε την υπόσχεση

²²⁰ Στο ίδιο, τόμ. 10ος, σελ. 22.

²²¹ Στο ίδιο, τόμ. 10ος, σελ. 23-24.

²²² Στο ίδιο, τόμ. 10ος, σελ. 15.

αμνηστίας. Ύστερα από αυτό, ο Μεταξάς δεν δυσκολεύτηκε να συλλάβει τον Μπαλή και να τον στείλει σιδηροδέσμιο στην Κυβέρνηση, η οποία όμως, μετά την απολογία του, τον άφησε ελεύθερο.²²³

Στην Σάμο, μετά την επικράτηση της Επανάστασης, ο Λυκούργος Λογοθέτης²²⁴ κατόρθωσε να αποκαταστήσει την ησυχία και αναδιοργάνωσε το νησί πολιτικά και στρατιωτικά.²²⁵ Η επιτυχία του οφείλεται σε δυο παράγοντες: πρώτον, στην κατανόηση από τον σαμακό λαό της ανάγκης ύπαρξης μιας καλά οργανωμένης στρατιωτικής δύναμης ικανής να αποκρούσει πιθανή τουρκική επίθεση, και δεύτερον, στην ψήφιση ενός τοπικού πολιτεύματος που πολύ λίγο διέφερε από το προϋπάρχον καθεστώς. Έτσι, οι Σάμιοι δεν δυσκολεύθηκαν καθόλου να προσαρμοσθούν στην νέα πραγματικότητα.

Η απόκρουση του τουρκικού στόλου που εξεστράτεψε εναντίον της Σάμου στα τέλη Ιουλίου του 1821, κατέστησε την εξουσία του Λυκούργου αδιαμφισβήτητη. Όμως η αποτυχημένη εκστρατεία του στην Χίο τον Μάρτιο του 1822, που είχε ως αποτέλεσμα την καταστροφή του νησιού από τον τουρκικό στόλο, έδωσε στους εχθρούς του την ευκαιρία που ζητούσαν για να στραφούν εναντίον του. Ο Λυκούργος πολιορκήθηκε μέσα στο σπίτι του και κινδύνευσε να συλληφθεί. Κατόρθωσε να ξεφύγει και να καταφύγει στο Άργος ζητώντας την βοήθεια της Διοίκησης. Όμως εκεί φυλακίστηκε ως υπαίτιος της καταστροφής της Χίου, και η Διοίκηση διόρισε Έπαρχο της Σάμου, στις 23 Απριλίου 1822, τον Κυριάκο Μόραλη.²²⁶ Ο νέος Έπαρχος, αντί να επιδιώξει την συμφιλίωση των δύο αντιπάλων μερίδων, ήρθε σε συνεννόηση με τους προκρίτους και εξαπέλυσε άγριο διωγμό εναντίον των οπαδών του Λυκούργου. Μάλιστα, ένας από τους χιλιάρχους που αυτός είχε διορίσει, ο Χριστόδουλος Μπαρμπούνης, δολοφονήθηκε μέσα στην φυλακή, και το πτώμα του πετάχτηκε στην θάλασσα. Την ίδια τύχη λίγο έλειψε να έχει και ένας εκ των πρωτεργατών της Επανάστασης στην Σάμο, ο Κωνσταντίνος Λαχανάς, εκείνος όμως πρόφθασε να δραπετεύσει. Η κατάσταση αυτή, όπως ήταν φυσικό, οδήγησε πολύ γρήγορα τις δύο

²²³ Σχετικά με το κίνημα του Μπαλή βλ. Τ. Σταματόπουλος, «Ο εσωτερικός αγώνας...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 373-378· Κ. Μεταξάς, «Ιστορικά Απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 63-64· Δ. Πασχάλης, «Η Άνδρος...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 409-411· το ίδιο, «Η Άνδρος κατά την Επανάστασιν...», ό.π., σελ. 66-69.

²²⁴ Βλ. υποκ. Βα' της παρούσης μελέτης.

²²⁵ Σχετικά με το διοικητικό σύστημα της Σάμου και την οργάνωση των στρατιωτικών της δυνάμεων βλ. Κ. Πτίνης, «Η Σάμος και το '21...», ό.π., σελ. 54-55· Μιχαήλ Σακελλαρίου, «Τα πολιτεύματα και η Διοίκησης της Σάμου κατά την Επανάστασιν του 1821-1834», σε περιοδικό *Αθηνά*, 1940, τόμ. 50ος, σελ. 28-30· του ίδιου, «Ένας συνταγματικός...», ό.π., σελ. 88-93· Ν. Σταματιάδης, «Σαμακά...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 34-39· Απόστολος Δασκαλάκης, *Κείμενα, πηγαί της ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασεως, Αθήνα 1966-1968*, τόμ. Α', σελ. 274-280.

²²⁶ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Α', σελ. 327-328.

παρατάξεις σε ένοπλη ρήξη, με πολλά θύματα και από τις δύο πλευρές.

Η εισβολή του Δράμαλη στην Πελοπόννησο και η διάλυση της Κυβέρνησης που ακολούθησε, έδωσε την ευκαιρία στον Λυκούργο να δραπετεύσει και να επιστρέψει στην Σάμο, όπου και τέθηκε επικεφαλής των οπαδών του. Οι πρόκριτοι πανικοβλήθηκαν και αμέσως συγκέντρωσαν δύναμη δυο χιλιάδων ανδρών, που, με επικεφαλής τον Έπαρχο, ξεκίνησε με σκοπό να τον αντιμετωπίσει πριν προλάβει να συγκεντρώσει αρκετές δυνάμεις. Οι δυο αντίπαλες παρατάξεις συναντήθηκαν στο χωριό Πλάτανο, και ακολούθησε μάχη με αρκετούς νεκρούς και τραυματίες και από τις δύο πλευρές. Τελικά, οι δυνάμεις του Λυκούργου ηττήθηκαν και ο ίδιος αναγκάστηκε να εγκαταλείψει για άλλη μία φορά την Σάμο.

Παρά την νίκη τους, όμως, τόσο οι πρόκριτοι όσο και ο Έπαρχος δεν έμεναν ήσυχτοι από την στιγμή που ο Λυκούργος παρέμενε ελεύθερος. Οι πρόκριτοι, στις 16 Ιουλίου 1822, έστειλαν επιστολή στους ομολόγους τους της Ύδρας, με την οποία τους ενημέρωσαν πως είχαν συγκεντρώσει 12.000 γρόσια τα οποία επρόκειτο να στείλουν για την συντήρηση του στόλου. Δήλωσαν επίσης πως κατανοούσαν ότι τα χρήματα αυτά ήταν πολύ λιγότερα από τα αναμενόμενα, και απέδωσαν την αδυναμία τους να συγκεντρώσουν μεγαλύτερο ποσό στην αναστάτωση που προκάλεσε η επιστροφή του Λυκούργου. Τέλος, υποσχέθηκαν στους Υδραίους πως θα έστελναν χρήματα από εκείνα που θα κέρδιζαν με την εξαγωγή των προϊόντων του νησιού.²²⁷ Στις 3 Αυγούστου 1822, ο Κ. Μόραλης έστειλε στους Υδραίους δική του επιστολή με την οποία, αφού επανέλαβε όσα είχαν γράψει οι πρόκριτοι σχετικά με την χρηματική συνεισφορά των Σαμίων, κατηγόρησε τον Λυκούργο για οικονομικές ατασθαλίες και τυραννική συμπεριφορά που είχαν σαν αποτέλεσμα την οικονομική εξουθένωση των κατοίκων.²²⁸

Από τα δυο προαναφερθέντα έγγραφα γίνεται φανερή η στρατηγική των αντιπάλων του Λυκούργου. Γνώριζαν πως έως τότε οι Υδραίοι είχαν αποφύγει να εμπλακούν στα εσωτερικά των νησιών αφήνοντας στους Αρμοστές την πρωτοβουλία για την αντιμετώπιση των ταραχών της Τήνου, της Νάξου και της Άνδρου, αποφεύγοντας να εμπλακούν και στα τεκταινόμενα στην Σάμο. Επίσης δεν υπήρχε αμφιβολία πως οι Υδραίοι γνώριζαν την φιλοτουρκική στάση των προκρίτων της Σάμου και ήταν φυσικό να μην τους εμπιστεύονται. Ήταν λοιπόν απαραίτητο να πεισθούν πως η επικράτηση των προκρίτων συνέφερε και αυτούς. Με την αποστολή των χρημάτων και τις υποσχέσεις για ακόμα μεγαλύτερη οικονομική υποστήριξη προσπάθησαν να δελεάσουν τους προκρίτους της Ύδρας και να

²²⁷ Α. Λιγνός, «Αρχαίοι της Κοινότητας Ύδρας...», ό.π., τόμ. Η', σελ. 378-379.

²²⁸ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 379-380

τους πάρουν με το μέρος τους. Για την στάση των προκρίτων της Ύδρας θα γίνει λόγος παρακάτω. Εδώ αρκεί να αναφερθεί πως, με διαταγή τους, ο Λυκούργος συνελήφθη στην Σαλαμίνα όπου είχε καταφύγει, και ανατέθηκε στους Αρμοστές να εξετάσουν την βασιμότητα των εναντίον του καταγγελιών για κατάχρηση των χρημάτων του Κοινού της Σάμου.

Οι Αρμοστές, αφού εξέτασαν την υπόθεση, έκριναν αθώο τον Λυκούργο. Παρ' όλα αυτά, ως όργανα της Διοίκησης, πήραν το μέρος του διορισμένου από αυτήν Επάρχου, και, με προκήρυξή τους της 3^{ης} Νοεμβρίου του 1822, κάλεσαν τους Σαμίους να πολεμήσουν τον Λυκούργο εάν αυτός αρνηθεί να υποταχθεί στην διοίκηση του Μόραλη, απαίτησαν όμως από αυτούς να σταματήσουν κάθε ενέργεια εναντίον του σε περίπτωση που εκείνος θελήσει να καταθέσει τα όπλα. Στην Σάμο, όμως, τα πάθη ήταν οξυμένα ήδη από τα χρόνια της Τουρκοκρατίας, και, με τα τελευταία γεγονότα, είχαν οξυνθεί ακόμα περισσότερο. Συνεπώς, το έργο της ειρήνευσης του τόπου δεν ήταν τόσο εύκολο όσο στην Άνδρο. Τούτο έγινε αντιληπτό από τους Αρμοστές καθώς και το γεγονός ότι ο Μόραλης είχε παύσει να πολιτεύεται πια σαν Έπαρχος της Διοικήσεως, αλλά πολιτευόταν σαν αρχηγός των "Καλικατζάρων".

Τον Νοεμβρίου του 1822, οι Αρμοστές, μετά από συνεννόηση με τους Υδραίους, καθαίρεσαν τον Μόραλη. Όμως, αυτό δεν ήταν αρκετό για να εκλείψει η διχόνοια από το νησί. Νέες έριδες ξέσπασαν με αφορμή την σύγκληση της συνέλευσης των κατοίκων της Σάμου στο Βαθύ. Με έγγραφο που έστειλαν προς τους Αρμοστές, οι κάτοικοι του Μαραθοκάμπου και έξι ακόμα χωριών που δεν κατονομάζονται, αρνήθηκαν να προσέλθουν στην συνέλευση αν αυτή γινόταν στο Βαθύ.²²⁹ Σαν να μην έφθανε αυτό, ξεκίνησαν και ένοπλες συγκρούσεις μεταξύ των κατοίκων της υπαίθρου και αυτών της Χώρας.²³⁰ Από τα προαναφερθέντα έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους, φαίνεται πως επρόκειτο για συγκρούσεις που είχαν καθαρά τοπικό χαρακτήρα, εξαιτίας όμως των όσων είχαν προηγηθεί, καθίσταται εύλογο το ερώτημα εάν πίσω από τις φαινομενικά τοπικού χαρακτήρα αυτές συγκρούσεις κρύβεται πολιτική σκοπιμότητα. Τα υπάρχοντα αυτήν την στιγμή στοιχεία δεν επαρκούν για να δοθεί τεκμηριωμένη απάντηση.

Η κατάσταση που είχε δημιουργηθεί στην Σάμο ανάγκασε τους Αρμοστές να εκδώσουν απειλητική προκήρυξη προς τους κατοίκους καλώντας τους να ομονοήσουν και απειλώντας τους πως, σε αντίθετη περίπτωση, θα εγκατέλειπαν το νησί τους και θα τους

²²⁹ Αρχεία Νομού Σάμου, Συλλογές / Φάκελος Α1 «Σαμιακά έγγραφα συλλογής Γ. Βλαχογιάννη (1822-1828), τεκμήριο 50 (28-11-1822).

²³⁰ Αρχεία Νομού Σάμου, Συλλογές / Φάκελος Α1 «Σαμιακά έγγραφα συλλογής Γ. Βλαχογιάννη (1822 -1828), τεκμήριο 51 (28-11- 1822).

κήρυτταν εχθρούς του Έθνους.²³¹ Στις 27 Δεκεμβρίου ο Μόραλης εγκατέλειψε την Σάμο και οι Αρμοστές άφησαν ελεύθερο τον Λυκούργο, ο οποίος έγινε δεκτός από τον λαό με ενθουσιασμό. Τον Ιανουάριο του 1823, στο Βαθύ της Σάμου έγινε γενική συνέλευση, ο Λυκούργος επανεξελέγη Διοικητής του νησιού²³² και, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, κατόρθωσε να επαναφέρει την τάξη και την γαλήνη στον τόπο. Όμως, μετά την Εθνοσυνέλευση του Άστρους, η Κυβέρνηση αποφάσισε να στείλει νέον Έπαρχο απομακρύνοντας τον ανεπιθύμητο σε αυτήν Λυκούργο.

Ο Λυκούργος ήταν ανεπιθύμητος στην Κυβέρνηση όχι τόσο επειδή ανήκε στην Δημοκρατική παράταξη, όσο επειδή η Σάμος κάτω από την εξουσία του διατηρούσε ένα καθεστώς ευρείας αυτονομίας ανάλογο με αυτό των τριών ναυτικών νησιών. Η διατήρησή του αποτελούσε κακό παράδειγμα και για τα άλλα νησιά, τουλάχιστον για εκείνα που εξ αιτίας του πλούτου τους ήταν πολύ σημαντικά για την Επανάσταση. Η Διοίκηση είχε λοιπόν κάθε λόγο να επιδιώκει την κατάρριξη αυτού του καθεστώτος και την υπαγωγή της Σάμου κάτω από τον έλεγχό της. Οι Σάμιοι, θέλοντας να προλάβουν αυτήν την εξέλιξη, έστειλαν στις 4 Μαΐου του 1823 αναφορά προς την Διοίκηση, με την οποία, αφού απαριθμούσαν τα καλά που είχαν δει από τον Λυκούργο και, αντίθετα, τα κακά του διαδόχου του Μόραλη, την προειδοποιούσαν πως δεν θα δέχονταν ξένον Έπαρχο στο νησί τους.²³³

Ο Αναστάσιος Ορλάνδος, Σπετσιώτης συγγραφέας του αναφερόμενου στον Αγώνα του ελληνικού στόλου ιστορικού πονήματος “Ναυτικά”, στο εν λόγω έργο του κατηγορεί τους Σαμίους ότι σκόπευαν να αποκοπούν από τον κορμό του Έθνους και να δημιουργήσουν δικό τους κράτος.²³⁴ Η άποψη αυτή είναι ασταθής, μια και από καμία ιστορική πηγή δεν προκύπτει κάτι τέτοιο. Άλλωστε και οι Σάμιοι γνώριζαν καλά πως μόνοι τους και χωρίς την βοήθεια του ελληνικού στόλου θα ήταν αδύνατον να αντιμετωπίσουν τον τουρκικό. Στο πλευρό της Κυβέρνησης τάχθηκαν και οι ανήκοντες στο κόμμα των “Καλικατζάρων” Σάμιοι Βουλευτές καθώς και άλλοι συντοπίτες τους πρόκριτοι που πίστεψαν πως είχαν χρυσή ευκαιρία να απαλλαγούν οριστικά από τον Λυκούργο. Εξ αυτού, με αίτημά τους προς την Διοίκηση, ζήτησαν τον διορισμό του Ψαριανού προκρίτου Αναγνώστη Μοναρχίδη.²³⁵ Τελικά η Διοίκηση διόρισε τον Ανδρέα Χατζηαργύρη, και διέταξε τους προκρίτους των Ψαρών να παραλάβουν τον Έπαρχο Σάμου και να μεταβούν στο νησί

²³¹ Κ. Πτίνης, «Η Σάμος και το '21...», ό.π., σελ. 115-116.

²³² Στο ίδιο, σελ 118· Γεώργιος Δημητριάδης, *Ιστορία της Σάμου*, Χαλκίδα 1866, σελ. 54-55.

²³³ Ε. Σταματιάδης, «Σαμιακά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 325-327.

²³⁴ Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., σελ. 385-386.

²³⁵ Ν. Σταματιάδης, «Σαμιακά...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 180-181.

προς επιβολήν της τάξεως.²³⁶ Οι Σάμιοι αντέδρασαν στην απόφαση αυτήν της κεντρικής Διοίκησης, και ήρθαν σε σύγκρουση με τους Ψαριανούς, για την οποία θα γίνει αναλυτικότερα λόγος παρακάτω.

Τελικά οι Σάμιοι πέτυχαν την απομάκρυνση του ανεπιθύμητου σε αυτούς Ψαριανού Επάρχου, και ο Λυκούργος παρέμεινε στην θέση του. Η Διοίκηση, όμως, δεν σταμάτησε να επιδιώκει την απομάκρυνσή του, αποκαλώντας τον κακούργο και σφετεριστή εξ αιτίας της άρνησής του να αναγνωρίσει τον διορισμένο από αυτήν Έπαρχο, καταπατώντας με αυτόν τον τρόπο το δικαίωμά της να ασκεί εξουσία σε μια περιοχή που ανήκε στην ελληνική επικράτεια. Ο Λυκούργος, θέλοντας να καθαρήσει το όνομά του από τις σε βάρος του κατηγορίες και να αποκαταστήσει τις σχέσεις του με την Διοίκηση, έστειλε στο Υπουργείο των Εσωτερικών στις 26 Δεκεμβρίου, μακροσκελέστατη αναφορά κατηγορώντας τους εχθρούς του ως φιλότουρκους και υπεύθυνους για την ένοπλη σύγκρουση του προηγούμενου έτους, την οποία απέδωσε στην προσπάθειά τους να εξοντώσουν τους αντιπάλους τους. Ακόμα, υπερασπιζόμενος τον εαυτό του, αντέκρουσε τις εναντίον του κατηγορίες για αποστασία κατά της Διοίκησης, τυραννική συμπεριφορά, φόνους και εξαπάτηση των συμπολιτών του προκειμένου να διατηρήσει την εξουσία.

Ως προς τις κατηγορίες για τυραννική συμπεριφορά και φόνους, ζήτησε από τους κατηγορούς του να αναφερθούν σε συγκεκριμένα περιστατικά, εκφράζοντας την πεποίθηση πως εάν ήταν τύραννος, ο σαμιακός λαός θα μπορούσε να τον είχε απομακρύνει μια και δεν του έλειψαν οι ευκαιρίες, αντικρούοντας έτσι και την κατηγορία για εξαπάτηση του λαού. Τέλος, ως προς την κατηγορία της αποστασίας, ισχυρίστηκε πως ο ίδιος ήταν πρόθυμος να παραιτηθεί αναγνωρίζοντας την εξουσία του νέου Επάρχου, όμως υπάκουσε στην θέληση του σαμιακού λαού. Ακόμα διαμαρτυρήθηκε για το γεγονός ότι, ενώ με τις ενέργειές του είχε κατορθώσει να οργανώσει την Σάμο στρατιωτικά και να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά τον εχθρικό στόλο αποκαθιστώντας ταυτοχρόνως την διασαλευθείσα τάξη στο νησί, κατηγορείτο ως κακούργος και ως τύραννος.²³⁷

Τελικά, την λύση την έδωσε ο ίδιος ο λαός της Σάμου. Στην Γενική Συνέλευση των κατοίκων, που έλαβε χώρα στο χωριό Βαθύ τον Ιανουάριο του 1824, ο Λυκούργος επανεξελέγη Διοικητής του νησιού. Από την επανεκλογή του Λυκούργου και μετά, το διοικητικό πρόβλημα στην Σάμο θεωρήθηκε από την κεντρική Διοίκηση οριστικά λήξαν, και ο Λυκούργος διατήρησε την θέση του μέχρι τον ερχομό του Ιωάννη Καποδίστρια αν και όχι χωρίς να αντιμετωπίσει εσωτερικά προβλήματα, όπως θα δούμε παρακάτω.

²³⁶ Βασίλειος Σφυρόερας, *Αρχείον Ψαρών. Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 1821-1824*, έκδ. Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1974, έγγρ. 243 (27-6-1823) σελ. 231, 232.

²³⁷ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΑ', έγγρ. 123 (26-12-1823), σελ. 123-128.

Οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις δεν περιορίστηκαν στις Κυκλάδες και την Σάμο. Προβλήματα παρουσιάστηκαν και στα δυο από τα τρία ναυτικά νησιά, και συγκεκριμένα στην Ύδρα και τα Ψαρά. Σύμφωνα με τον Διονύσιο Κόκκινο, στις αρχές του 1823 στα Ψαρά εξυφάνθηκε συνομοσία εναντίον της τοπικής Διοίκησης. Όμως ανακαλύφθηκε εγκαίρως, και παρεμποδίσθησαν περαιτέρω ενέργειες των συνωμοτών.²³⁸ Άλλες πληροφορίες για αυτό το περιστατικό δεν έχουμε, και έτσι δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε ποιοι ήταν οι συνωμότες και πού αποσκοπούσαν. Στην Ύδρα, ωστόσο, η κατάσταση ήταν πιο σοβαρή. Οι αντιπαλότητες που είχαν δημιουργηθεί με τα γεγονότα του 1807,²³⁹ δεν άφησαν ανεπηρέαστο το μεγαλύτερο μέρος των υπολοίπων κατοίκων του νησιού. Μετά την πτώση του Αντωνίου Οικονόμου τον Μάιο του 1821, Διοικητής του νησιού εξελέγη ο Λάζαρος Κουντουριώτης ο οποίος παρέμεινε στην θέση του και τον επόμενο χρόνο. Όμως, παρά το γεγονός ότι κατά το 1822 δεν προκλήθηκαν σοβαρά επεισόδια, οι αντιζηλίες δεν είχαν πάψει να υπάρχουν. Οι πρόκριτοι είχαν χωρισθεί σε δυο φατρίες: την κουντουριωτική με επικεφαλής τον Διοικητή Λάζαρο Κουντουριώτη και τον αδελφό του Γεώργιο, και την αντικουντουριωτική με επικεφαλής τους αδελφούς Γιακουμάκη και Εμμανουήλ Τομπάζη. Και οι δύο φατρίες προσπαθούσαν, χρησιμοποιώντας τις προσβάσεις τους στην Κυβέρνηση, να περιορίσουν την δύναμη η μία της άλλης.

Μια επιστολή του μέλους του Εκτελεστικού και γαμπρού των Κουντουριωτών Ιωάννη Ορλάνδου, στις 23 Μαΐου του 1822, προς τους γυναικάδελφούς του, και η απάντησή τους στις 30 του ίδιου μήνα, δίνουν εικόνα των υπόγειων ενεργειών και των δυο φατριών. Στην επιστολή του, ο Ιωάννης Ορλάνδος ενημερώνει τους γυναικάδελφούς του για τον ερχομό στην Κόρινθο του Εμμανουήλ Τομπάζη, για την συνάντησή του με τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο και άλλα στελέχη της Διοίκησης, και για την αποφυγή του να συναντήσει τον ίδιο.²⁴⁰ Στην δική τους επιστολή, οι Κουντουριώτες προτρέπουν τον Ορλάνδο να κάνει ό,τι περνάει από το χέρι του για να εμποδίσει την ανάθεση στον Τομπάζη του αποκλεισμού του Αργολικού κόλπου και την σύμπραξή του με παράγοντες της Διοίκησης.²⁴¹ Ο λόγος είναι προφανής. Συμμετοχή του Εμμανουήλ Τομπάζη στην πολιορκία του Ναυπλίου θα σήμαινε όχι μόνον την αποστολή σε αυτόν χρημάτων εκ μέρους της Διοίκησης, αλλά και την ισχυροποίησή του σε περίπτωση πτώσης του φρουρίου.

²³⁸ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική Επανάσταση...*», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 433-434.

²³⁹ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

²⁴⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχαία Α. και Γ. Κουντουριώτη...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 51-53

²⁴¹ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 52-53.

Τελικά, οι προσπάθειες του Ορλάνδου και των Κουντουριωτών έφεραν αποτέλεσμα, και, στις 5 Ιουνίου 1822, το Υπουργείο των Ναυτικών ανακάλεσε τον Τομπάζη επικαλούμενο αδυναμία τόσο της κοινότητας της Ύδρας όσο και της Κυβέρνησης να πληρώσουν τους μισθούς των ναυτών.²⁴²

Οι αντιπαραθέσεις στην Ύδρα οξύνθηκαν ακόμα περισσότερο στις αρχές του 1823, όταν μέρος των ναυτών εξεγέρθηκε με αφορμή το πρόβλημα που είχε προκύψει εξ αιτίας της αδιαφορίας της τοπικής Διοίκησης να θεσπίσει κανονισμό σχετικά με την διανομή των λειών του πολέμου. Προκειμένου να αποκατασταθεί η τάξη, στις 11 Ιανουαρίου 1823 συγκλήθηκε συνέλευση στην οποία συμμετείχαν οι πρόκριτοι, οι πλοίαρχοι και οι βιοτέχνες. Η συνέλευση εξέλεξε Πολιτάρχη τον Ανδρέα Μιαούλη ελπίζοντας πως θα κατόρθωνε να αποκαταστήσει την ησυχία στο νησί.²⁴³ Ο Μιαούλης δεν μπόρεσε να επιβάλει την τάξη, και οι πρόκριτοι, πιστεύοντας πως ικανοποιώντας το αίτημα των εξεγερμένων για την θέσπιση κανονισμού που θα καθόριζε το μίσθωμα των λειών θα εξασφάλιζαν την αποκατάσταση της τάξης, στις 31 Ιανουαρίου 1823 ψήφισαν κανονισμό σχετικό με το ζήτημα αυτό. Σύμφωνα με τον νέο Κανονισμό, το ένα τρίτο της λείας θα το λάμβαναν οι ιδιοκτήτες των πλοίων, και από τα υπόλοιπα, το δέκα τοις εκατό θα δινόταν στο ταμείο της κοινότητας, και ό,τι απέμενε θα μοιραζόταν ισομερώς ανάμεσα στα μέλη του πληρώματος.²⁴⁴ Η απόφαση αυτή των προκρίτων δεν άρκεσε για να ησυχάσει τους εξεγερμένους ναύτες, και η ηρεμία δεν επανήλθε σύντομα στην Ύδρα. Τελικά, με την επανεκλογή στην θέση του Διοικητή του νησιού του Λάζαρου Κουντουριώτη, οι ταραχές σταμάτησαν.²⁴⁵

Όπως φαίνεται από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, οι αιτίες που προκάλεσαν τις εντός των νησιών αντιπαραθέσεις δεν ήταν παντού οι ίδιες, κάτι που ήταν φυσιολογικό από την στιγμή που οι κοινωνικοπολιτικές συνθήκες διέφεραν από νησί σε νησί. Στα τρία σημαντικότερα νησιά των Κυκλάδων, την Σαντορίνη, την Τήνο και την Νάξο, οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά, αλλά και σημαντικές διαφορές. Πριν, όμως, προχωρήσουμε στην περαιτέρω ανάλυση των συνθηκών που προκάλεσαν τις προαναφερθείσες συγκρούσεις, θα πρέπει να δοθεί απάντηση στο ερώτημα τι ήταν αυτό που καθιστούσε τα τρία αυτά νησιά τα σημαντικότερα των Κυκλάδων.

²⁴² (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περίοδος Αγώνος 1821-1828), φάκ. 2, έγγρ. 9.

²⁴³ Α. Λιγνός, « Ιστορία της νήσου Ύδρας...» ό.π., τόμ. Β' σελ. 273.

²⁴⁴ Στο ίδιο, τόμ. Β', σελ. 274-275.

²⁴⁵ Στο ίδιο, τόμ. Β', σελ. 275-276.

Έχει ήδη γίνει αναφορά στην οικονομική ισχύ των κατοίκων της Τήνου και της Σαντορίνης.²⁴⁶ Μάλιστα οι Τηνιακοί δεν περιορίστηκαν μόνον στην οικονομική συνεισφορά τους στον Αγώνα, αλλά αρκετοί από αυτούς έλαβαν μέρος και σε πολεμικές επιχειρήσεις τόσο στην ξηρά όσο και στην θάλασσα²⁴⁷, κάτι που δεν συνέβη με τους κατοίκους των περισσότερων νησιών των Κυκλάδων. Από την άλλη, η Νάξος μπορεί να μην είχε την οικονομική δύναμη των άλλων δυο νησιών, ανέδειξε όμως δυο σημαντικές προσωπικότητες, τον Μιχαήλ Μαρκοπολίτη και τον Μητροπολίτη Ιερόθεο, που οι πολιτικές τους ικανότητες τους επέτρεψαν να ασκήσουν σημαντική επιρροή στον χώρο των Κυκλάδων και να γίνουν επίφοβοι για τους πολιτικούς τους αντιπάλους και χρήσιμοι για τους συμμάχους τους, όπως θα φανεί παρακάτω.

Εκείνο που είναι κοινό και για τα τρία νησιά είναι η ύπαρξη μιας αντιδιοικητικής φατρίας. Οι συγκρούσεις στην Τήνο και στην Νάξο δεν ήταν άσχετες με τις προεπαναστατικές πραγματικότητες. Στα δυο αυτά νησιά, οι αντιδράσεις των αντιδιοικητικών ομάδων δεν στρέφονταν ενάντια στο πρόσωπο του Επάρχου, αλλά ενάντια στο νέο σύστημα που αυτός εκπροσωπούσε. Οι φατρίες, που είχαν αποδυναμωθεί με τον διοικητικό διαχωρισμό των νησιών, ήταν φυσικό να επιθυμούν την επιστροφή σε ένα σύστημα που θα εξασφάλιζε την διοικητική τους επανένωση. Αντίθετα, οι ευνοημένοι από την έως τότε ισχύουσα κατάσταση είχαν κάθε λόγο να αντιδράσουν στην εισαγωγή ενός νέου διοικητικού οργανισμού που καταργούσε τον μέχρι τότε υπάρχοντα, συνεπώς και τα προνόμια που εκείνος τους παρείχε. Η επανένωση των κοινοτήτων συνεπαγόταν περιορισμό της ισχύος τους, αφού δεν υπήρχε αμφιβολία ότι μια ηγεσία που στόχευε στην διοικητική επανένωση του τόπου θα εμπιστευόταν περισσότερο εκείνους που είχαν πληγεί από τον διαχωρισμό, παρά από τους αντιπάλους του.

Το αποτέλεσμα ήταν οι πολιτικές αντιπαραθέσεις να εμπλακούν με τις προσωπικές αντιθέσεις που είχαν ρίζες στις προεπαναστατικές συγκρούσεις. Η στάση των εμπλεκόμενων στις προεπαναστατικές αντιπαραθέσεις προσώπων απέναντι στους εκπροσώπους της κεντρικής Διοίκησης επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές. Το 1822 στην Τήνο, ο Φραγκίσκος Παξιμάδης, που η φατρία του είχε αποδυναμωθεί σημαντικά από την διοικητική διάσπαση του νησιού,²⁴⁸ υποστήριξε την νέα τοπική Διοίκηση κερδίζοντας την εμπιστοσύνη του Επάρχου Εμμανουήλ Σπυρίδωνος. Μπορεί την περίοδο της διοίκησης

²⁴⁶ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

²⁴⁷ Γ. Αμράλης, « Η συμβολή της Τήνου... », ό.π., σελ. 32-35· Επ. Γεωργαντόπουλος, « Τηνιακά... », ό.π., σελ. 140-144· Γ. Δώριζας, « Η Τήνος επί τουρκοκρατίας... », ό.π. σελ. 302-304.

²⁴⁸ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

Σπυρίδωνος να μην είχε πραγματοποιηθεί η κατάργηση του διαχωρισμού των δυο κοινοτήτων, όμως ο σχετικός με την σύσταση του Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης νόμος δεν προέβλεπε τέτοιους διαχωρισμούς. Συνεπώς, η υποστήριξη μιας Διοίκησης από την οποία αναμενόταν να προχωρήσει στην εφαρμογή του νόμου μόλις θα αποκαθίστατο η ησυχία στο νησί ήταν απολύτως φυσιολογική.

Η καλή συνεργασία ανάμεσα στον Παξιμάδη και τον Σπυρίδωνος επιβεβαιώνεται από αναφορά που ο τέως, πλέον, Έπαρχος Τήνου απέστειλε στην Κυβέρνηση στις 3 Οκτωβρίου 1823. Στο εν λόγω έγγραφο, ο Σπυρίδωνος, αφού αναφέρεται στις σημαντικές υπηρεσίες που ο Φραγκίσκος Παξιμάδης είχε προσφέρει έως τότε στον Αγώνα ως Φροντιστής του πολέμου και Αρχηγός των ενόπλων δυνάμεων της Τήνου, προτείνει την χρησιμοποίησή του στην επικείμενη εκστρατεία εναντίον της Καρύστου.²⁴⁹ Κατά τον ίδιο τρόπο, το 1823 ο νέος Έπαρχος Ευάγγελος Μαντζαράκης διορίζει στην θέση του Συμβούλου του τον εξάδελφο του Φραγκίσκου, Ιάκωβο Αντώνιο Παξιμάδη,²⁵⁰ ενώ ο Φραγκίσκος παραμένει επικεφαλής των ενόπλων δυνάμεων της Τήνου.

Η σχέση των πολιτικών αντιπαλοτήτων με τις προσωπικές αντιθέσεις του παρελθόντος γίνεται ακόμα πιο σαφής με την κατάργηση του διαχωρισμού των κοινοτήτων το 1823. Η φατρία των Γεωργαντόπουλων, ενώ το 1822 δεν εμπλέκεται -σύμφωνα, τουλάχιστον, με όσα μέχρι σήμερα γνωρίζουμε- στις αντιδράσεις εναντίον του Επάρχου, το 1823 κράτησε εχθρική στάση απέναντι στην διοίκηση Μαντζαράκη. Η κυριότερη αιτία της στάσης αυτής των Γεωργαντόπουλων φαίνεται πως ήταν η κατάργηση της διοικητικής διαίρεσης της Τήνου, αφού, στα πλαίσια μιας ενιαίας τοπικής διοίκησης η οποία είχε δώσει την δυνατότητα σε μέλη της οικογένειας Παξιμάδη να καταλάβουν σημαντικά αξιώματα, η δύναμη των Γεωργαντόπουλων περιοριζόταν σε αρκετά μεγάλο βαθμό. Το συμπέρασμα αυτό μπορεί να εξαχθεί από την φανερή υποστήριξη των Γεωργαντόπουλων στις αντιδράσεις εναντίον του Επάρχου, και από το γεγονός ότι μέλος της οικογένειας αυτής τέθηκε επικεφαλής της Διοίκησης που συστήθηκε μετά την απομάκρυνσή της.

Όπως φαίνεται λοιπόν από τα προαναφερθέντα, οι συγκρούσεις στην Τήνο ανάμεσα στην εθνική Διοίκηση και τους τοπικούς παράγοντες ήταν απόρροια των αντιπαραθέσεων μεταξύ των δυο ισχυρών οικογενειών του νησιού, των Παξιμάδηδων και των Γεωργαντόπουλων, που είχαν πρωτοστατήσει στην δημιουργία των δυο φατριών. Είναι σαφές ότι εδώ έχουμε να κάνουμε με συγκρούσεις που δεν είχαν ούτε θρησκευτικό ούτε κοινωνικό χαρακτήρα. Είναι αδιαμφισβήτητο ότι οι Γεωργαντόπουλοι ανήκαν στις

²⁴⁹ Δ. Σοφιανός, «Η οικογένεια Παξιμάδη...», ό.π., τόμ. ΙΑ', σελ. 305.

²⁵⁰ Στο ίδιο, σελ. 305.

παραδοσιακά ισχυρές οικογένειες του νησιού, όπως μαρτυρείται από την κατοχή του αξιώματος του Προεστού από μέλη της για πολλά χρόνια, ενώ δεν υπάρχει καμία πληροφορία για ενασχόλησή τους με το εμπόριο. Αντίθετα, οι Παξιμάδηδες είχαν αναδειχθεί μέσω της δραστηριότητάς τους στον χώρο αυτόν. Οι φατρίες όμως που δημιούργησε η αντιπαράθεση μεταξύ των δυο οικογενειών, δεν όφειλαν την ύπαρξη τους σε κοινωνικές ή θρησκευτικές διαφορές, αλλά σε προσωπικές φιλοδοξίες. Άλλωστε πώς αλλιώς θα μπορούσε να εξηγηθεί το γεγονός ότι μέλος της συνεργαζόμενης με τους Καθολικούς στον αγώνα εναντίον των Γεωργαντόπουλων οικογένειας Παξιμάδη, πρωτοστατεί στην καταστολή της εξέγερσής τους εναντίον του Μαντζαράκη, ενώ οι κατά τα γεγονότα του 1806 οι αντίπαλοι των Καθολικών Γεωργαντόπουλοι, αν δεν συνεργάζονται μαζί τους το 1823, τουλάχιστον δεν στρέφονται εναντίον τους;

Στην Νάξο, οι αντιθέσεις που παρουσιάζονται σχεδόν αμέσως μετά την έναρξη της Επανάστασης έχουν οπωσδήποτε τις ρίζες τους στις προεπαναστατικές συγκρούσεις που είχαν και κοινωνικό και θρησκευτικό χαρακτήρα. Αυτό φαίνεται από την υποστήριξη που παρείχαν στον Μαρκοπολίτη τόσο οι χωρικοί όσο και ο Ιερόθεος. Ο Νικόλαος Κασομούλης δίνει αμυδρά εικόνα της κοινωνικής κατάστασης του νησιού και της αντιπαράθεσης μεταξύ των φατριών.

«Τρεις κλάσεις έφαινοντο εις την Αξιάν οι πολίται: μία η τών παλαιών ευγενών Αρχόντων, μία των εμπόρων, και μία του λαού, τών χωρικών. Οι χωρικοί επαναστατήσαντες, αλησμόνησαν τα προνόμια τών Αρχόντων, και δέν τούς πρόσφερναν τίποτε. Ο Αρχιερεύς Παροναξίας βαστούσεν τό μέρος του λαού, και τούς ενθάρρυνεν. Έγιναν δύο κόμματα· σύμφωνοι όλοι οι Άρχοντες, ήθέλησαν εκείναις ταίς ώραις, με την επιρροήν τού Γ. Επιτρόπου, να αλλάξουν την δημογεροντίαν. Έσυναθροίσθησαν όλοι οι πολίται εις τόν δημόσιον οίκον- δεν το κατώρθωσαν.»²⁵¹

Η αποτυχία του κινήματος του Μαρκοπολίτη και του Ιεροθέου οφείλεται στο γεγονός ότι, με την σύσταση της κεντρικής Διοίκησης, το κίνημα αυτό απέκτησε εκτός από κοινωνικό και αντιδιοικητικό χαρακτήρα. Οι λόγοι που ώθησαν την ηγεσία της αντίπαλης προς τους άρχοντες της Χώρας φατρίας να ακολουθήσει αυτόν τον δρόμο έχουν αναλυθεί παραπάνω. Αλλά για να επικρατήσει μια αντιδιοικητική όχι όμως αντεπαναστατική κίνηση, είχε ανάγκη της υποστήριξης ενός ισχυρού παράγοντα. Μοναδική δύναμη στην οποία θα μπορούσαν να στηριχθούν οι αντικυβερνητικοί ήταν τα τρία ναυτικά νησιά, που όμως δεν είχαν έως τότε δείξει διάθεση να ανακατευθούν στα εσωτερικά των άλλων. Οι λόγοι που ώθησαν τα ναυτικά νησιά να μην προσφέρουν την υποστήριξη στο αντιδιοικητικό κίνημα

²⁵¹ Ν. Κασομούλης, «Ενθυμήματα...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 172-173.

του Μαρκοπολίτη και του Ιεροθέου θα εξετασθούν σε άλλο Κεφάλαιο.

Στην Σαντορίνη πάλι, οι συνθήκες μοιάζουν να είναι ίδιες, όμως οι διαφορές σε σχέση με τα άλλα δυο νησιά είναι σημαντικές. Η διαφορά των συγκρούσεων της Σαντορίνης με αυτές της Τήνου και της Νάξου συνίσταται στο ότι η αντιδιοικητική φατρία ήταν δημιούργημα των συνθηκών που έφερε η Επανάσταση, και συγκεκριμένα των αντεπαναστατικών ενεργειών μιας ομάδας κατοίκων του νησιού. Οι αντεπαναστατικές ενέργειες στις αρχές Ιουλίου 1822 ήταν λογικό να προκαλέσουν την αντίδραση του Μαντζαράκη, ο οποίος προχώρησε σε συλλήψεις προσώπων που είχαν λάβει μέρος σε αυτές, κυρίως προκρίτων. Ο Ματθαίος Μηνδρινός, που αναφέρεται στις ενέργειές του, τις αποδίδει στον αυταρχισμό του.²⁵² Η ερμηνεία του Μηνδρινού δεν φαίνεται να είναι σωστή, αν λάβουμε υπόψιν μας όσα έχουν αναφερθεί παραπάνω για την στάση μεγάλου μέρους των κατοίκων της Σαντορίνης κατά την πρώτη εξέγερση. Τα στοιχεία που έχουμε στην διάθεσή μας αποδεικνύουν ότι τα ίδια πρόσωπα που είχαν προχωρήσει σε αντεπαναστατικές ενέργειες κινήθηκαν και εναντίον του Μαντζαράκη. Ακόμα, με βάση τις μέχρι σήμερα γνωστές μας πηγές, δεν παρουσιάζονται αντιδιοικητικές ενέργειες των Σαντορινιών πριν από τα τέλη Ιουλίου, σε αντίθεση με άλλα νησιά, όπου, όπως είδαμε, οι κινήσεις εναντίον των Επάρχων είχαν ξεκινήσει από τον Μάιο ή τον Ιούνιο.

Το κίνημα της Σαντορίνης παρουσιάζει και μια ακόμα ιδιαιτερότητα, την συμμετοχή σε αυτό του Μητροπολίτη Ζαχαρία που δεν ήταν ούτε αντεπαναστάτης ούτε αντιδιοικητικός. Σύμφωνα με τον Μ. Μηνδρινό, είχε μνηθεί στην Φιλική Εταιρεία αναπτύσσοντας μεγάλη δραστηριότητα κατά την προετοιμασία του Αγώνα, κατά την διάρκεια του οποίου ξόδεψε σημαντικά ποσά.²⁵³ Το ότι δεν ήταν εκ πεποιθήσεως αντίθετος με την επιβολή του νέου διοικητικού συστήματος επιβεβαιώνεται από την μη συμμετοχή του στα μεταγενέστερα αντιδιοικητικά κινήματα.

Την ίδια πολιτική με τον Μητροπολίτη ακολούθησε και το υπόλοιπο ιερατείο της Σαντορίνης. Οι υπογραφές των σχετικών με τα εσωτερικά προβλήματα της Σαντορίνης εγγράφων αποδεικνύουν του λόγου το αληθές. Το μοναδικό έγγραφο που υπογράφεται από ιερείς είναι εκείνο του Νοεμβρίου του 1822, στο οποίο εκφράζεται η ικανοποίηση των Σαντορινιών για την επιστροφή του Μητροπολίτη. Το ερώτημα που τίθεται εδώ είναι γιατί ένας άνθρωπος που είχε στηρίξει την Επανάσταση και δεν επιθυμούσε την σύγκρουση με την ελληνική Διοίκηση, πήρε το μέρος μιας φατρίας αντεπαναστατών που εξελίχθηκε σε αντιδιοικητική; Αυτό μάλλον οφείλεται στην γνώση του ότι το κίνημα των φαινομενικά

²⁵² Μ.Μηνδρινός, «Τουρκοκρατούμενη Θήρα ...», ό.π., σελ. 737.

²⁵³ Στο ίδιο, σελ. 746.

αντεπαναστατών δεν οφειλόταν στον εκ πεποιθήσεως φιλοτουρκισμό τους, αλλά στον φόβο τους για την τύχη του νησιού. Σύμφωνα με όσα αναφέρει ο Μηνδρινός, ο Μητροπολίτης είχε καλέσει τον Μαντζαράκη στην Επισκοπή και του είχε επισημάνει την απειλή που αποτελούσε για την Επανάσταση η πολιτική του.²⁵⁴ Εάν η πληροφορία αυτή ισχύει, ο Μητροπολίτης Ζαχαρίας θα πρέπει να επεδίωξε να παίξει τον ρόλο του διαμεσολαβητή ανάμεσα στον Έπαρχο και τους συμμετέχοντες στο αντεπαναστατικό κίνημα.

Είτε είναι σωστή η πληροφορία του Μηνδρινού για την συνάντηση του Επαρχου με τον Μητροπολίτη είτε όχι, το βέβαιο είναι πως ο Ζαχαρίας στράφηκε εναντίον όχι της κεντρικής Διοίκησης αλλά του Επαρχου, τον οποίον θεωρούσε υπεύθυνο για την όξυνση των πνευμάτων στο νησί. Φαίνεται πως και οι υποστηρικτές της κεντρικής Διοίκησης δεν αντιμετώπιζαν τον Μητροπολίτη ως αντιδιοικητικό, γι' αυτό και στις αναφορές τους της 18^{ης} και 22^{ης} Ιουνίου 1823 δεν κάνουν καμία αναφορά σε αυτόν. Είναι προφανές πως η επιστροφή του Μητροπολίτη από την εξορία τούς έβρισκε σύμφωνους.

Είναι εμφανείς λοιπόν οι διαφορές του κινήματος της Σαντορίνης από εκείνα των άλλων νησιών. Η Σαντορίνη παρουσιάζει το μοναδικό στην Επανάσταση φαινόμενο της συνεργασίας ανθρώπων που είχαν αντιταχθεί στην Επανάσταση -και, κατόπιν, στην κεντρική Διοίκηση- με υποστηρικτές τόσο της Επανάστασης όσο και της κεντρικής Διοίκησης. Σε ορισμένα νησιά οι αντιδιοικητικοί δεν ταυτίζονται με τους αντεπαναστάτες, π.χ. στην Τήνο, την Νάξο και την Σάμο, και σε κάποιες περιπτώσεις οι φιλότουρκοι αναγκάζονται να συνεργασθούν με τους εκπροσώπους της Κυβέρνησης, όπως π.χ. στην Άνδρο και την Σάμο. Όμως πουθενά αλλού δεν υπάρχει συνεργασία αντεπαναστατών με υποστηρικτές της Επανάστασης, ή αντιδιοικητικών με υποστηρικτές της Διοίκησης.

Μπορεί το κίνημα της Σαντορίνης να μην ήταν εξ αρχής αντιδιοικητικό, ήταν όμως αναπόφευκτο να πάρει τέτοιο χαρακτήρα. Η Κυβέρνηση δεν θα μπορούσε να αποδεχθεί την καθαίρεση του Μαντζαράκη, εκτός και αν είχε σοβαρές αποδείξεις για αυθαιρεσίες του Επαρχου σε βάρος των κατοίκων. Τέτοιες αποδείξεις όμως δεν πρέπει να υπήρχαν, αφού μέχρι σήμερα δεν έχει βρεθεί έγγραφο που να στοιχειοθετεί μια τέτοια κατηγορία. Συνεπώς, η αρνητική απέναντι στην Διοίκηση της Σαντορίνης στάση τόσο του Επαρχου Νάξου όσο και των Αρμοστών ήταν σύμφωνη με τον νόμο. Οι αποτελούντες την τοπική Διοίκηση της Σαντορίνης γνώριζαν αυτήν την πραγματικότητα. Ήταν φυσικό λοιπόν να κατηγορηθούν ως παραβάτες του νόμου, και να κληθούν να δώσουν λόγο των πράξεων τους. Για να αποφευχθεί μια τέτοια εξέλιξη, ήταν απαραίτητη η νομιμοποίηση όχι μόνον

²⁵⁴ Στο ίδιο, σελ. 737.

της απομάκρυνσης του Μαντζαράκη, αλλά και της σύστασης της νέας Διοίκησης. Φυσικά δεν μπορούσαν να περιμένουν επίσημη αναγνώρισή της από την Κυβέρνηση, η οποία, εάν έπραττε κάτι τέτοιο, θα αυτοαναείτο ισχυροποιώντας την θέση των αντιδιοικητικών σε ολόκληρο τον νησιωτικό χώρο.

Δεν είχαν λοιπόν άλλη επιλογή από την επίκληση του δικαιώματός τους να αυτοδιοικηθούν ακολουθώντας το παράδειγμα των ναυτικών νησιών. Με επιστολές τους της 26^{ης} Αυγούστου και της 16^{ης} Νοεμβρίου του 1822, όπως είδαμε, έθεσαν αυτό το ζήτημα. Έτσι όμως έδωσαν στο κίνημά τους έναν σαφώς αντιδιοικητικό χαρακτήρα διευρύνοντας το χάσμα ανάμεσα σε εκείνους και τους υποστηρικτές του θεσπισθέντος από την Κυβέρνηση συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης, αφού καθιστούσε εξαιρετικά δύσκολη την υπαναχώρηση των κινηματιών.

Τα γεγονότα του 1823 θα πρέπει να τα εξετάσουμε λαμβάνοντας υπ' όψιν μας όσα είχαν συμβεί το προηγούμενο έτος. Η αναγνώριση από τους αντιπάλους του Μαντζαράκη ενός νέου Επάρχου που δεν θα ήταν διατεθειμένος να αποδεχθεί, έστω και εν μέρει, τις πολιτικές τους θέσεις σχετικά με την τοπική αυτοδιοίκηση, θα ισοδυναμούσε με αποδοχή των εναντίον τους κατηγοριών των Αρμοστών για την διάπραξη παράνομων ενεργειών. Ο νέος Έπαρχος Δ. Δραγονάκος κατανόησε αυτήν την πραγματικότητα και πίστεψε πως η σύμπραξη μαζί τους θα του επέτρεπε να διατηρήσει την εξουσία χωρίς να αντιμετωπίσει σοβαρά προβλήματα. Η σύσταση του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης έδινε την δυνατότητα στους αντιδιοικητικούς να διατηρήσουν τα κεκτημένα αποφεύγοντας την σύγκρουση με την Κυβέρνηση.

Η ενδοκοινοτική σύγκρουση που λαμβάνει χώρα το 1823 είναι και αυτή αποτέλεσμα των γεγονότων του προηγούμενου έτους. Μπορεί να ήταν και η Σαντορίνη χωρισμένη σε δυο κοινότητες, των Ορθοδόξων και των Καθολικών, όπως η Νάξος και η Τήνος, όμως εκεί δεν παρατηρήθηκαν προεπαναστατικές συγκρούσεις παρόμοιες με αυτές των άλλων δύο νησιών. Επίσης δεν διαθέτουμε καμία πληροφορία για συγκρούσεις μεταξύ προσώπων ή οικογενειών που θα μπορούσαν να οδηγήσουν στην δημιουργία φατριών, όπως είχε γίνει στην Τήνο. Άλλωστε, και εάν ακόμα υπήρχαν προσωπικές ή οικογενειακές αντιπαλότητες μεταξύ ισχυρών παραγόντων του νησιού, αυτές δεν ήταν αρκετές για να οδηγήσουν στην δημιουργία φατριών, από την στιγμή που δεν είχαν προκληθεί συγκρούσεις κοινωνικού ή θρησκευτικού χαρακτήρα.

Υπάρχουν και άλλα στοιχεία που μας επιτρέπουν να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο η εσωτερική σύγκρουση να οφείλεται σε κοινωνικά ή θρησκευτικά αίτια. Και στις δυο φατρίες συμμετείχαν πρόκριτοι, ενώ είναι βέβαιο πως, τουλάχιστον σε εκείνη που είχε

στραφεί εναντίον του Μαντζαράκη, συμμετείχαν τόσο Ορθόδοξοι όσο και Καθολικοί. Η συμμετοχή προκρίτων και στις δυο φατρίες επιβεβαιώνεται τόσο από τον Διοικητικό Οργανισμό Σαντορίνης, όσο και από την αναφορά του Δραγονάκου της 14^{ης} Ιουνίου 1823. Τα πρόσωπα που υπογράφουν τον Διοικητικό Οργανισμό Σαντορίνης αναφέρονται ως Πρόκριτοι ή Δημογέροντες. Από την άλλη, ο Δραγονάκος στο προαναφερθέν έγγραφο του, κατηγορεί τους αντιπάλους του ότι ήθελαν να τυρανούν τον λαό όπως συνήθιζαν. Κάτι τέτοιο δεν θα μπορούσε να ειπωθεί για ανθρώπους που είχαν διοικήσει το νησί μόνον για λίγες μέρες.

Ένα ακόμα τεκμήριο της άποψης ότι οι αντίπαλοι του Δραγονάκου ήταν πρόκριτοι είναι η κατηγορία πως χρησιμοποιούσαν σφραγίδα που είχε καταργηθεί παρουσιάζοντάς την ως σφραγίδα του Κοινού της Σαντορίνης, προκειμένου να ξεγελάσουν τους συμπατριώτες τους και να τους πείσουν πως εκπροσωπούσαν το Κοινό του νησιού. Είτε αληθεύουν οι κατηγορίες του Επάρχου είτε όχι, και μόνον το γεγονός ότι κάνει μια τέτοια αναφορά δείχνει πως και ο ίδιος γνώριζε ότι οι αντίπαλοι του ήταν πρόκριτοι. Σε αντίθετη περίπτωση, δεν θα μπορούσαν να πράξουν αυτό για το οποίο τους κατηγορούσε, αφού, σύμφωνα με τον Διοικητικό Οργανισμό Σαντορίνης, που όπως είπαμε παραπάνω ήταν μια αναβίωση του παλαιού διοικητικού συστήματος, μόνον οι Προεστοί είχαν το δικαίωμα να χρησιμοποιούν την σφραγίδα του Κοινού, και στο αξίωμα αυτό εκλέγονταν μόνο οι ανήκοντες στην τάξη των προκρίτων. Θεσμικά, το δικαίωμα όχι μόνον του εκλέγειν αλλά και του εκλέγεσθαι το είχαν όλοι οι πολίτες. Στην πράξη, όμως, μόνον οι πρόκριτοι ασκούσαν το δικαίωμα του εκλέγεσθαι.

Από την άλλη, η συνεργασία Ορθοδόξων και Καθολικών στην προσπάθεια ανατροπής του Μαντζαράκη επιβεβαιώνεται από τον ίδιο. Στις 4 Σεπτεμβρίου 1822, έστειλε επιστολή στους Ναυάρχους του ελληνικού στόλου ζητώντας τους να επέμβουν και να τον βοηθήσουν να αποκαταστήσει την τάξη και να εδραιώσει την διοίκησή του. Προσπαθώντας να τους πείσει για την αναγκαιότητα της επέμβασής τους, κατηγορήσε τους αντιπάλους του πως είχαν αποφασίσει να δηλώσουν υποταγή στους Τούρκους παραδίδοντας όλους τους υποστηρικτές της Επανάστασης μόλις ο οθωμανικός στόλος θα προσέγγιζε στο νησί. Δεν κατονομάζει τους υποκινητές της αντεπαναστατικής κίνησης, αναφέρεται όμως σε τουρκολάτρες αλλοφύλους κατοίκους του νησιού και Προξένους άλλων δυνάμεων, που προσπαθούν να πείσουν τον λαό πως μοναδική ελπίδα να αποφευχθεί η καταστροφή του τόπου είναι η δήλωση υποταγής στον Σουλτάνο. Το σχετικό απόσπασμα του εγγράφου έχει ως εξής:

Προς τους γενναιοτάτους πλοιάρχους προσκόπους του Ελληνικού στόλου

Σώσατέ μας! δι' όνομα τού Θεού, δι' όνομα του γένους και δια την κοινήν σωτηρίαν!

Οι αλλόφυλλοι οι κατοικούντες εις το νησί μας και οι συνωμόται των τουρκολάτραι επλάνεσαν προ ημερών τόν ταλαίπωρον λαόν μας και ηκολούθησε την αντίχριστον συνωμοσίαν των· εχάλασεν την ελληνικήν διοίκησίν μας και έφκιασε συντυχίαν κατά την ραγιαδικήν συνήθειαν συνισταμένην από τους ιδίους συνωμότας. Ήδη δε τρεις ημέρας αφ' ου ό εχθρικός στόλος περιπλέει τήν νήσον μας, ο λαός, αντί νά σπλισθή διά νά διαφεντευθή από τάς βαρβαρικές ορμάς, καθώς έκαμεν άλλοτε, όταν τόν εδιοικούσα, έμεινεν εις ηλίθιον αδιαφορίαν λέγων ότι θέλει προσκυνήσει τόν τύραννον και παραδώσει όλους τούς φιλογενείς, πρός σημείον τής πρός αυτόν πίστεως, και ότι ούτω δέν θέλουν βλαφθή. Τούτο τούς έκαμαν νά πιστεύσουν οι άθειοι τουρκολάτραι, οι αλλόφυλλοι και τινες κόνσολοι.²⁵⁵

Ποιοι ήταν όμως οι αλλόφυλλοι στους οποίους αναφέρεται; Σίγουρα δεν πρόκειται για τους Προξένους άλλων χωρών, αφού τους διαχωρίζει από τους ονομαζόμενους αλλοφύλους. Δεν έχουμε καμία πληροφορία για παρουσία στην Σαντορίνη υπηκόων ξένων χωρών που διέμεναν μόνιμα στο νησί και είχαν αποκτήσει τόσο μεγάλη επιρροή στον πληθυσμό ώστε να μπορούν να τον ξεσηκώσουν εναντίον του Επάρχου. Συνεπώς, καταλήγουμε στο συμπέρασμα ότι οι επονομαζόμενοι αλλόφυλλοι δεν είναι άλλοι από τους Καθολικούς, που, σε έναν βαθμό, κατάγονταν από τους δυτικοευρωπαίους σταυροφόρους της Δ' Σταυροφορίας. Η αναφορά πάλι σε τουρκολάτρες, οι οποίοι παρουσιάζονται ως συνένοχοι των Προξένων και των αλλοφύλων, παραπέμπει σε Ορθοδόξους συνεργάτες τους.

Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση των γεγονότων στην Άνδρο και στην Σάμο, που παρουσιάζουν κάποια χαρακτηριστικά που έως έναν βαθμό τα διαφοροποιούν από τα κινήματα στα άλλα νησιά, είναι ανάγκη να δούμε και μια άλλη πτυχή των γεγονότων στην Σαντορίνη, την Πάρο και την Νάξο. Ο Π. Δημητρακόπουλος και ο Ε. Μαντζαράκης, που διορίζονται Έπαρχοι Παροναξίας και Σαντορίνης αντίστοιχα, καλούνται να διοικήσουν τόπους στους οποίους έχουν ζήσει, και γνωρίζουν τις συνθήκες που επικρατούν εκεί. Η επιλογή των προσώπων αυτών πιθανότατα οφειλόταν στην προηγούμενη δράση τους και στον τρόπο που είχαν αντιμετωπισθεί από τους ντόπιους. Όπως είδαμε, τόσο ο Μαντζαράκης στην Σαντορίνη όσο και ο Δημητρακόπουλος στην Πάρο είχαν κηρύξει την Επανάσταση χωρίς να συναντήσουν αντιδράσεις.

Ένα ακόμα κοινό χαρακτηριστικό είναι η απουσία πληροφοριών για προεπαναστατικές αντιπαραθέσεις τους με τους τοπικούς παράγοντες που στράφηκαν εναντίον τους το 1822. Η σύγκρουση του Δημητρακόπουλου με τους Ιερόθεο και Μαρκοπολίτη είχε καθαρά πολιτικό χαρακτήρα, γι' αυτό και, με την συνετή πολιτική και

²⁵⁵ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της Κοινότητος Ύδρας.», ό.π., τόμ. Η', σελ. 462- 463.

των δυο πλευρών, απεφεύχθησαν οι ακρότητες που παρατηρήθηκαν σε άλλα νησιά. Στην Σαντορίνη η κατάσταση είναι πιο πολύπλοκη. Ο Μαντζαράκης, αντιμετωπίζοντας με αυστηρότητα την αντεπαναστατική κίνηση, ενεργούσε στα πλαίσια των καθηκόντων του και όχι με βάση προσωπικές συμπάθειες ή αντιπάθειες. Αυτό ήταν βέβαια κατανοητό από τους αντιπάλους του, οι οποίοι όμως θέλησαν να πείσουν τους Υδραίους πως ο Έπαρχος προσπαθούσε να ικανοποιήσει προσωπικές φιλοδοξίες, προσδίδοντας έτσι στην σύγκρουσή τους με αυτόν προσωπικό χαρακτήρα. Η πολιτική αυτή των αντιπάλων του Μαντζαράκη και στην πορεία αντιδιοικητικών, ήταν φυσικό να οδηγήσει στην όξυνση των παθών και, τελικά, στην άσκηση βίας.

Ένα ακόμα στοιχείο που επιβεβαιώνει τον διαφορετικό τρόπο σκέψης των κινηματιών της Πάρου και της Νάξου με αυτούς της Σαντορίνης είναι η διαφορετική στάση των Μητροπολιτών των δύο περιοχών. Μπορεί και οι δύο να ηγούνται των αντίθετων προς τους εκπροσώπους της κεντρικής Διοίκησης φατριών, όμως δεν ενεργούν με τον ίδιο τρόπο. Ενώ ο Ζαχαρίας δεν αμφισβητεί με οποιονδήποτε τρόπο τις αποφάσεις της Α' Εθνοσυνέλευσης, ο Ιερώνυμος το πράττει προχωρώντας στην σύσταση Ιεροκριτηρίου. Ακόμα, ο Ζαχαρίας, από την επιστροφή του στην Σαντορίνη και έπειτα, δεν πολιτεύεται και περιορίζεται στα ιερατικά του καθήκοντα, τουλάχιστον για τα επόμενα δυο χρόνια. Αντίθετα, ο Ιερώνυμος συνεχίζει να ασχολείται με την πολιτική, ακόμα και μετά την απόφαση της Κυβέρνησης που εξελέγη από την Β' Εθνοσυνέλευση να τον εξορίσει. Ενδεικτική των προθέσεων του είναι η προσπάθειά του να βοηθήσει τον Θ. Κολοκοτρώνη να δραπετεύσει από το Ναύπλιο μετά την ήττα εκείνου και των συνεργατών του στον β' εμφύλιο πόλεμο, για τον οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω, και την παράδοσή του στα τέλη Ιανουαρίου 1825.

Λίγες ημέρες μετά την μεταφορά του Κολοκοτρώνη στο Ναύπλιο, η Κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη διέταξε την απομάκρυνση από την πόλη όλων των ανθρώπων που τον είχαν συνοδεύσει. Ο Ιερόθεος, παρά το γεγονός ότι παρακολουθείτο από την αστυνομία λόγω της προηγούμενης πολιτικής του δραστηριότητας και της φιλικής του σχέσης με τον Κολοκοτρώνη, με τον οποίο όπως θα δούμε παρακάτω είχε συνεργασθεί πολιτικά, προσπάθησε να οργανώσει την απόδραση τού τυπικά ακόμα ελεύθερου αλλά ουσιαστικά κρατούμενου στρατηγού. Μόνον η άρνηση του Κολοκοτρώνη ματαίωσε την πραγματοποίηση του καλά οργανωμένου σχεδίου.²⁵⁶

Οι περιπτώσεις πάλι της Άνδρου και της Σάμου έχουν αρκετές ομοιότητες αλλά και διαφορές τόσο μεταξύ τους, όσο και με αυτές των τριών προαναφερθεισών νήσων. Τα

²⁵⁶ Φ. Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), «Απομνημονεύματα ...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 12-14.

κινήματα στα δύο αυτά νησιά έχουν χαρακτήρα κοινωνικό που μεταβάλλεται σε αντιδιοικητικό εξ αιτίας της πολιτικής των διορισμένων από την κεντρική Διοίκηση Επαρχών, που ήταν φυσικό να μην επιθυμούν την επικράτηση κοινωνικών κινήματων, παρά το γεγονός ότι τα κινήματα αυτά στρέφονταν εναντίον προκρίτων που η πίστη τους στην Επανάσταση ήταν αμφίβολη. Η πολιτική των Επαρχών υπαγορευόταν από τον ρόλο τους ως εκπροσώπων της νόμιμης Διοίκησης, που τους επέβαλε να αντιμετωπίσουν ως παράνομα κινήματα που θα οδηγούσαν στην διασάλευση της τάξης. Άλλωστε η Ελληνική Επανάσταση μπορεί να έφερε την ανατροπή της προϋπάρχουσας πολιτικής κατάστασης, δεν έθεσε όμως υπό αμφισβήτηση τις κοινωνικές δομές των επαναστατημένων περιοχών. Συνεπώς, ήταν λογικό κινήματα που στόχευαν στην ανατροπή του κοινωνικού συστήματος να θεωρούνται παράνομα.

Ίσως ένας ακόμα λόγος που ανάγκασε τους εκπροσώπους της κεντρικής Διοίκησης να συνεργασθούν με τους προκρίτους τόσο στην Άνδρο όσο και στην Σάμο να ήταν ο φόβος ότι ο ηγέτης ενός κινήματος που υποστηριζόταν από μεγάλο μέρος των κατοίκων της επαρχίας που είχαν κληθεί να διοικήσουν θα μπορούσε να αμφισβητήσει και την δική τους εξουσία, κάτι που θα συνεπαγόταν άρνηση της υποταγής στην Αρχή που εκείνοι εκπροσωπούσαν. Την ίδια αντίληψη για τα κινήματα αυτά φαίνεται πως είχαν και οι Αρμοστές, και δεν τα διαχώριζαν από τα αντιδιοικητικά κινήματα που είχαν κληθεί να αντιμετωπίσουν στην Νάξο και στην Σαντορίνη. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι αντιμετώπισαν με τον ίδιο τρόπο τα κινήματα των τεσσάρων νησιών.

Το ότι τα αποτελέσματα δεν ήταν σε όλες τις περιπτώσεις τα ίδια οφείλεται στις κατά τόπους συνθήκες. Στην Άνδρο δεν υπήρχε παρελθόν κοινωνικών αγώνων, ενώ ο Μπαλής δεν είχε έως τότε δραστηριοποιηθεί στον χώρο της πολιτικής και, συνεπώς, του έλειπε το κύρος που θα του επέτρεπε να γίνει ο αναγνωρισμένος από όλους ηγέτης μιας πολιτικής παράταξης, όπως ήταν ο Λυκούργος Λογοθέτης. Έτσι, η αναίμακτη καταστολή του ανοργάνωτου κινήματός του ήταν εύκολη υπόθεση για τον Κωνσταντίνο Μεταξά. Στην Σάμο, η κατάσταση ήταν πολύ διαφορετική εξ αιτίας της στάσης του Επαρχου Κυριάκου Μόραλη που οδήγησε στην έξαψη των παθών και κατέστησε αδύνατη την αποφυγή της ένοπλης ρήξης.

Εδώ θα ήταν χρήσιμο να γίνει σύγκριση των κινήματων της Άνδρου και της Σάμου, με αυτά της Τήνου, της Νάξου και της Σαντορίνης. Το κοινό σημείο των εσωτερικών συγκρούσεων της Σάμου με αυτές της Τήνου και της Νάξου είναι το γεγονός ότι αποτελούν συνέχεια των προεπαναστατικών αντιθέσεων. Αυτή είναι και η μοναδική ομοιότητα του κινήματος της Σάμου με αυτό της Τήνου. Αντίθετα, το κίνημα της Σάμου είναι πιο κοντά σε

αυτό της Νάξου λόγω του κοινωνικού χαρακτήρα και των δυο. Παρά τις ομοιότητές τους, τα μέσα που χρησιμοποιούν οι αντίπαλες παρατάξεις προκειμένου να επιβληθούν δεν είναι τα ίδια. Μπορεί στην Σάμο να μην υπήρχε η θρησκευτική διαφορά αφού όλοι οι κάτοικοι του νησιού ήταν Ορθόδοξοι, όμως τα πάθη ήταν πολύ περισσότερο οξυμένα εξ αιτίας των βιαιοτήτων που είχαν λάβει χώρα κατά την περίοδο των προεπαναστατικών συγκρούσεων. Αντίθετα, οι Νάξιοι είχαν αποφύγει στο παρελθόν την άσκηση βίας, και πάντοτε προσπαθούσαν και οι δυο πλευρές να πετύχουν τους σκοπούς τους εξασφαλίζοντας την στήριξη της κρατικής εξουσίας, χωρίς όμως να προβούν σε ενέργειες καταστροφικές για τον τόπο.

Ο διαφορετικός τρόπος αντιμετώπισης των εσωτερικών προβλημάτων από τους τοπικούς παράγοντες των δυο νησιών εξηγεί τα αντίθετα αποτελέσματα των κινημάτων τους. Στην Νάξο, η ήπια πολιτική τόσο του Δημητρακόπουλου όσο και του Μαρκοπολίτη επέτρεψε στην Κυβέρνηση να ενεργήσει χωρίς τον φόβο πρόκλησης αιματηρών συγκρούσεων. Όμως, μια πολιτική διευθέτηση του ζητήματος κάτω από τους προαναφερθέντες όρους δεν ήταν εύκολο να οδηγήσει σε επιτυχία του Μαρκοπολίτη, γιατί η αποδοχή του σχεδίου του θα ενθάρρυνε τους αντιδιοικητικούς παράγοντες και άλλων νησιών, που, και αυτοί, θα ζητούσαν την επαναφορά στο προϋπάρχον αυτοδιοικητικό σύστημα.

Αντίθετα, στην Σάμο, η αναμόχλευση του προϋπάρχοντος μίσους μεταξύ των αντιπάλων, που ήταν αποτέλεσμα της φατριαστικής πολιτικής του Κ. Μόραλη, και η ένοπλη ρήξη που ακολούθησε καθιστούσαν αδύνατη την συνεννόηση του Επάρχου με τους Καρμανιόλους, και την απομάκρυνσή του αναγκαία. Η Σάμος όμως έπρεπε να διοικηθεί. Από την στιγμή που ο Λυκούργος είχε αποδειχθεί αθώος των κατηγοριών που του είχαν προσάψει οι αντίπαλοί του και είχε την υποστήριξη της πλειοψηφίας, η αποδοχή από τους Αρμοστές της επανεκλογής του ήταν μονόδρομος. Οι εξελίξεις του 1823 και στα δυο νησιά οφείλονταν σε όσα είχαν προηγηθεί κατά το προηγούμενο έτος.

Τα κινήματα πάλι της Άνδρου και της Σαντορίνης διέφεραν από τα άλλα, μια και δεν είχαν τις ρίζες τους σε προεπαναστατικές αντιπαραθέσεις, και οι συμμετέχοντες σε αυτά δεν στράφηκαν εξ αρχής εναντίον της διορισμένης από την Κυβέρνηση τοπικής Διοίκησης. Παρ' όλα αυτά, υπήρχε μεγάλη διαφορά ανάμεσα στα δύο κινήματα. Το κίνημα της Άνδρου ήταν κοινωνικό, με τους εξεγερμένους να στρέφονται εναντίον των προκρίτων, ήταν όμως ανοργάνωτο γι' αυτό και κατεστάλη εύκολα. Αντίθετα, το κίνημα της Σαντορίνης είχε οργανωθεί από τους προκρίτους, δεν αποτελούσε απειλή για τις κοινωνικές ισορροπίες στο νησί, και οι συμμετέχοντες σε αυτό εκμεταλλεύθηκαν με τον καλύτερο τρόπο τις ευνοϊκές

για αυτούς συνθήκες.

Σε αντίθεση με τα προαναφερθέντα κινήματα, αυτά της Μήλου της Κιμώλου και της Σίφνου είχαν φιλοτουρκικό χαρακτήρα, ήταν όμως ανοργάνωτα και, γι' αυτό, αρκούσε η έξοδος του ελληνικού στόλου για να καταλαγιάσουν. Από τα τρία αυτά νησιά, η Σίφνος ήταν εκείνη που είχε στους κόλπους της μια φιλοτουρκική μερίδα που, με την προπαγάνδα, προσπάθησε να κάμψει το ηθικό των κατοίκων του νησιού και να τους πείσει για την αναγκαιότητα της υποταγής στον σουλτάνο, άλλοτε διαδίδοντας φήμες για καταστολή της Επανάστασης, και άλλοτε για επικείμενη τουρκική επίθεση στο νησί.²⁵⁷

Εκτός όμως από τις κατά τόπους συνθήκες, σημαντικό ρόλο στην πρόκληση ταραχών καθώς και στην αντιμετώπισή τους έπαιξε συχνά και η πολιτική που ασκούσε ο Έπαρχος. Για να γίνει ευκολότερα κατανοητός ο τρόπος που λειτούργησαν οι Έπαρχοι στα προαναφερθέντα νησιά, είναι ανάγκη να δοθεί μια εικόνα των προσωπικοτήτων τους και των σχέσεών τους με σημαντικά πρόσωπα που δρούσαν μεν έξω από τον τόπο τον οποίο καλούσαν να διοικήσουν, έπαιζαν όμως σημαντικό ρόλο στην κεντρική πολιτική σκηνή.

Πριν προχωρήσουμε στην ανάλυση της πολιτικής των κατά τόπους Επαρχών και της σημασίας που αυτή είχε για την κεντρική Διοίκηση, καλό θα ήταν να δοθεί μια αμυδρά εικόνα της γενικότερης πολιτικής κατάστασης. Όπως είδαμε παραπάνω, στην Α' Εθνοσυνέλευση επικράτησε η παράταξη των προκρίτων. Η Κυβέρνηση που σχηματίστηκε αποτελείτο από πρόσωπα που ανήκαν στην δική τους παράταξη, και η ισχύς του Υψηλάντη σχεδόν εκμηδενίσθηκε. Ήταν όμως απαραίτητη η διατήρηση κάποιων ισορροπιών, έτσι ώστε να αποφευχθεί σοβαρή σύγκρουση μεταξύ των δύο παρατάξεων. Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, η Κυβέρνηση φρόντισε να ικανοποιήσει τον ισχυρότερο από τους στρατιωτικούς Θεόδωρο Κολοκοτρώνη διορίζοντάς τον Στρατηγό στα τέλη Ιανουαρίου 1822, και αναθέτοντάς του, στα τέλη Φεβρουαρίου, την πολιορκία των Πατρών, η οποία ξεκίνησε την 1^η Μαρτίου. Γρήγορα όμως, οι ευρισκόμενοι εντός της Κυβέρνησης και του Βουλευτικού πρόκριτοι της Πελοποννήσου και αντίπαλοι του Κολοκοτρώνη, έλαβαν τον τίτλο του Στρατηγού και κατόρθωσαν να τους ανατεθεί η στρατολόγηση κατοίκων των επαρχιών τους. Από την στρατολόγηση δεν εξαιρέθηκαν ούτε οι πολιορκούντες την Πάτρα. Στις αρχές Μαΐου έφθασαν οι σχετικές διαταγές στο στρατόπεδο των Πατρών, με αποτέλεσμα η πολιορκία να διαλυθεί και να προκληθεί σύγκρουση ανάμεσα στον Κολοκοτρώνη, από την μια μεριά, και στην Κυβέρνηση και την Πελοποννησιακή Γερουσία

²⁵⁷ Σ. Συμεωνίδης, «Ιστορία της Σίφνου...», ό.π., σελ. 248-249.

από την άλλη.²⁵⁸

Η καταστροφή του Δράμαλη στις 26 Ιουλίου 1822 και η πτώση του Ναυπλίου στις 30 Νοεμβρίου του ίδιου έτους ισχυροποίησαν σε μεγάλο βαθμό την θέση του Κολοκοτρώνη, ο οποίος ήρθε σε συνεννόηση τόσο με την Πελοποννησιακή Γερουσία, όσο και με τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη και τον ισχυρό πρόκριτο του Μυστρά Παναγιώτη Κρεββατά. Η Κυβέρνηση και το Βουλευτικό, από την άλλη, είχαν χάσει το κύρος τους αφού, κατά την διάρκεια της εκστρατείας του Δράμαλη, είχαν αδρανήσει με όλα σχεδόν τα μέλη τους να καταφεύγουν στα ευρισκόμενα στους Μύλους του Άργους Υδραιοσπεσιώτικα πλοία.²⁵⁹ Η Κυβέρνηση διέγνωσε την αδυναμία της και κατάλαβε πως, αν γινόταν η Εθνοσυνέλευση τον Ιανουάριο του 1823 όπως είχε αποφασισθεί στην Επίδαυρο, η παράταξη του Κολοκοτρώνη θα επικρατούσε χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία. Έτσι εκμεταλλεύθηκε την καθυστέρηση άφιξης των περισσότερων πληρεξουσίων λόγω της συνέχισης των πολεμικών επιχειρήσεων στην Στερεά Ελλάδα, και, με διάταγμα που εξέδωσε στις 12 Ιανουαρίου 1823, ανέβαλε την έναρξη των εργασιών της συνέλευσης παρατείνοντας ταυτόχρονα την δική της θητεία. Ο Κολοκοτρώνης αρνήθηκε να αναγνωρίσει την απόφαση αυτήν της Κυβέρνησης ως νόμιμη και, όταν, στις αρχές Φεβρουαρίου του 1823, τα μέλη τόσο του Εκτελεστικού όσο και του Βουλευτικού έφθασαν μπροστά στο Ναύπλιο, ο διορισμένος από τον Κολοκοτρώνη φρούραρχος Δημήτριος Πλαπούτας αρνήθηκε να τους δεχθεί ως μέλη της Διοίκησης και τους επέτρεψε να εισέλθουν στην πόλη μόνον ως ιδιώτες.²⁶⁰

Παρά τις ενέργειες του Κολοκοτρώνη, η Κυβέρνηση κατόρθωσε να πάρει με το μέρος της τους περισσότερους Γερουσιαστές, που είχαν δυσαρεστηθεί από την διάλυση της Πελοποννησιακής Γερουσίας τον Ιανουάριο του 1823. Η χαριστική βολή για τον Κολοκοτρώνη ήταν η προσχώρηση στο στρατόπεδο των αντιπάλων του του ισχυρού συμμάχου του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, ο οποίος σαν αντάλλαγμα έλαβε την υπόσχεση πως θα του δινόταν η προεδρία του Εκτελεστικού. Ο Κολοκοτρώνης, παίζοντας το τελευταίο του χαρτί, πρότεινε η συνέλευση να γίνει στο κατεχόμενο από αυτόν Ναύπλιο. Οι αντίπαλοί του απέρριψαν την πρόταση και, στις 29 Μαρτίου, η Εθνοσυνέλευση άρχισε τις

²⁵⁸ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής, από το 1770 έως τα 1836*. Καταγραφή, Γ. Τερτσέτης, Αθήνα 1846, σελ. 97-102· Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 202-205· Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική Επανάστασις...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 498-501, 504-505.

²⁵⁹ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική Επανάστασις...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 549· Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Στ', σελ. 223· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 267-268.

²⁶⁰ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική Επανάστασις...*», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 446-450· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 7-8.

εργασίες της στο Άστρος, στην περιοχή που ονομαζόταν Αγιαννήτικα Καλύβια. Τότε ο Κολοκοτρώνης ξεκίνησε και αυτός για το Άστρος, μαζί με τους εναπομείναντες πιστούς σε αυτόν στρατιωτικούς και τον σύμμαχό του Οδυσσέα Ανδρούτσο, και εγκαταστάθηκαν στα Μελιγγίτικα Καλύβια, απέναντι ακριβώς από το μέρος που διεξαγόταν η Εθνοσυνέλευση. Και οι δύο παρατάξεις ήταν οπλισμένες και ο κίνδυνος εμφυλίου πολέμου ορατός.²⁶¹

Αλλά και μέσα στην αίθουσα των συνεδριάσεων οι αντιπαραθέσεις δεν έλειψαν. Το πρώτο ζήτημα το οποίο έπρεπε να επιλυθεί για να μπορέσει η Εθνοσυνέλευση να ξεκινήσει τις εργασίες της ήταν το ζήτημα των πληρεξουσίων. Εκτός από τους εκλεγμένους πληρεξουσίου των επαρχιών, προσήλθαν στην Εθνοσυνέλευση και πολλοί οι οποίοι, ενώ δεν είχαν εκλεγεί ως πληρεξούσιοι της επαρχίας τους, εμφανίζονταν ως τέτοιοι. Πολλοί μάλιστα από αυτούς ήταν μέλη της παλαιάς κυβέρνησης ή πρώην βουλευτές και γερουσιαστές. Οι περισσότεροι από αυτούς έγιναν δεκτοί στην συνέλευση επειδή ανήκαν στο κόμμα των προκρίτων, ενώ οι νόμιμοι πληρεξούσιοι απομακρύνθηκαν επειδή ανήκαν στην αντίπαλη παράταξη.²⁶²

Ο συσχετισμός δυνάμεων που είχε δημιουργηθεί επέτρεψε στους προκρίτους να επικρατήσουν ολοκληρωτικά. Στις 14 Απριλίου του 1823, η Εθνοσυνέλευση ολοκλήρωσε της εργασίες της με την εκλογή της νέας Διοίκησης. Πρόεδρος του Εκτελεστικού εξελέγη ο Πετρόμπεης Μαυρομιχάλης και μέλη ο Σωτήριος Χαραλάμπης, ο Ανδρέας Ζαΐμης και ο Ανδρέας Μεταξάς, ενώ η θέση του Αντιπροέδρου έμεινε προσωρινά κενή, εξ αιτίας των αντιπαραθέσεων ανάμεσα στους νησιώτες, για τις οποίες θα γίνει λόγος στο οικείο Κεφάλαιο.

Τα αποτελέσματα της Εθνοσυνέλευσης προκάλεσαν την αντίδραση των στρατιωτικών, που ήρθαν σε συνεννόηση και αποφάσισαν να προχωρήσουν στην στρατολόγηση ανδρών από τις επαρχίες, με σκοπό να ανατρέψουν την Διοίκηση δια των όπλων, αν εκείνη δεν δεχόταν αν όχι να παραιτηθεί, τουλάχιστον να αποβάλει από τις τάξεις της τον Μαυροκορδάτο -που είχε εκλεγεί Γενικός Γραμματέας του Εκτελεστικού- και τους παράνομους βουλευτές, και να αποδεχθεί τους εκδιωχθέντες νόμιμους βουλευτές. Με τους στρατιωτικούς συμμάχησε και ο μέχρι πρόσφατα Γενικός Γραμματέας του Υπουργικού Συμβουλίου και Υπουργός Εξωτερικών Θ. Νέγρης, ο οποίος δεν είχε κατορθώσει να εκλεγεί σε κανένα αξίωμα. Οι αντίπαλοι της κυβέρνησης αποσύρθηκαν στην Σιλήμνα, ένα χωριό έξω από την Τριπολιτσά, και άρχισαν να προετοιμάζονται για ένοπλη σύγκρουση. Η

²⁶¹ Σχετικά με την ανατροπή του συσχετισμού δυνάμεων και την ένταση που δημιουργήθηκε ανάμεσα στις δύο παρατάξεις βλ. Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 462-463 · Ν. Σπηλιάδης, «Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 502.

²⁶² Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 462· Ν. Σπηλιάδης, «Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 508.

Κυβέρνηση, θέλοντας να αποφύγει ένοπλη ρήξη της οποίας το αποτέλεσμα θα ήταν αβέβαιο μιας και η ίδια δεν είχε επαρκείς δυνάμεις έτσι ώστε να έχει σίγουρη την επιτυχία στο πεδίο της μάχης, προσπάθησε να έρθει σε συμβιβασμό με τον ισχυρότερο από τους παράγοντες της αντίπαλης παράταξης, τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Ο μητροπολίτης Τριπόλεως Δανιήλ και ο Κανέλλος Δεληγιάννης τον επισκέφθηκαν και του πρότειναν εκ μέρους της Κυβέρνησης τον διορισμό του στην θέση του Αντιπροέδρου του Εκτελεστικού. Ο Κανέλλος προσέθεσε ότι, εκ μέρους της οικογένειάς του, τού πρότεινε συναικέσιο μεταξύ της εξάχρονης κόρης του και του ενδεκάχρονου γιου τού Κολοκοτρώνη. Ο Κολοκοτρώνης, χωρίς να ρωτήσει κανέναν, δέχθηκε τις προτάσεις και προκάλεσε την διάλυση του στρατοπέδου της Σιλήμνας.²⁶³

Η εξέλιξη αυτή δεν έφερε την ηρεμία στην πολιτική ζωή της χώρας, αφού εν τω μεταξύ η εκλογή από την Εθνοσυνέλευση του Υδραίου και γαμπρού των Κουντουριωτών, Ιωάννη Ορλάνδου, προκάλεσε οξεία πολιτική κρίση για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω, και μετά τον εξαναγκασμό του σε παραίτηση, δημιουργήθηκαν νέες έριδες σχετικά με το πρόσωπο που θα τον διαδεχόταν. Τελικά συμφωνήθηκε να δοθεί το αξίωμα στον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, ο οποίος, με ψηφοφορία που πραγματοποιήθηκε στις 10 Ιουλίου 1823, εξελέγη σχεδόν παμφηφεί.

Η εκλογή του Μαυροκορδάτου προκάλεσε την οργή του Αντιπροέδρου της Κυβέρνησης Θεόδωρου Κολοκοτρώνη, ο οποίος επεδίωκε την εκλογή του Αναγνώστη Δεληγιάννη, αδελφού του συμπέθερού του Κανέλλου, και δεν δίστασε να εξαναγκάσει δια της βίας τον Μαυροκορδάτο να υποβάλει την παραίτησή του στις 14 Ιουλίου, και να καταφύγει στην Ύδρα.²⁶⁴ Το Βουλευτικό, όμως, δεν έκανε δεκτή την παραίτηση του Μαυροκορδάτου, και έτσι ουσιαστικά έμεινε για μία ακόμα φορά χωρίς Πρόεδρο αφού ο κάτοχος του αξιώματος αυτού δεν ήταν σε θέση να ασκήσει τα καθήκοντά του.²⁶⁵ Η αποπομπή του Μαυροκορδάτου είχε οξύνει τις σχέσεις μεταξύ Βουλευτικού και Εκτελεστικού και το χάσμα μεταξύ τους συνεχώς μεγάλωνε, με αποτέλεσμα η σύγκρουση πολύ γρήγορα να φθάσει στα άκρα.

Βλέπουμε λοιπόν ότι, κατά την διετία 1822-1823, η εξουσία είχε περάσει στα χέρια

²⁶³ Α. Βακαλόπουλος, « Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Στ', σελ. 414-415· Θ. Κολοκοτρώνης, «Διήγησις συμβάντων...», ό.π., σελ. 126-127· Φ. Χρυσανθόπουλος (Φωτάκος), «Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 480-481.

²⁶⁴ Θ. Κολοκοτρώνης, «Διήγησις συμβάντων...», ό.π., σελ.136-137.

²⁶⁵ Σχετικά με το ζήτημα της προεδρίας της Βουλής βλ. Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάστασις...», ό.π., τόμ. Γ', σελ.518· Μ. Οικονόμου, « Ιστορικά της Ελληνικής ...», ό.π.,σελ. 404 .

των προκρίτων, με τους Πελοποννησίους να έχουν την μερίδα του λέοντος, ενώ οι στρατιωτικοί με το πέρασμα του χρόνου αποδυναμώνονταν. Θα περίμενε λοιπόν κανείς ότι η κεντρική Διοίκηση θα απέφευγε να διορίσει σε θέσεις Επάρχων πρόσωπα που δεν ανήκαν στους υποστηρικτές της, από την στιγμή που τα πολιτικά πάθη ήταν τόσο οξυμένα. Αν όμως κάνουμε αναδρομή σε όσα έχουν προαναφερθεί για ορισμένους από τους διορισμένους από της Κυβερνήσεις Επάρχους, θα δούμε ότι σε δυο τουλάχιστον περιπτώσεις αυτό δεν ίσχυσε. Πρόκειται για τον πρώην Φιλικό και Έφορο Σαντορίνης Ευάγγελο Μαντζαράκη,²⁶⁶ και τον Φώτιο Καραπάνο. Ο Μαντζαράκης, μπορεί να μην συμμετείχε στις πολιτικές ζυμώσεις που έλαβαν χώρα στην Πελοπόννησο πριν από τις δυο Εθνοσυνελεύσεις και κατά την διάρκειά τους, όμως η προηγούμενη σχέση του με τον Αλέξανδρο Υψηλάντη θα μπορούσε να τον καταστήσει ύποπτο στα μάτια των προκρίτων ως υποστηρικτή της Υψηλαντικής φατρίας. Ο Φώτιος Καραπάνος είχε προσωπικές σχέσεις με άτομα που ανήκαν στην αντικουντουριωτική φατρία της Ύδρας, διορίσθηκε όμως σε μια εποχή που η κουντουριωτική φατρία όχι μόνον διοικούσε το νησί, αλλά είχε ισχυροποιήσει την θέση της και στην κεντρική Διοίκηση, με την εκλογή του Ιωάννη Ορλάνδου στην θέση του Προέδρου του Βουλευτικού.

Το ερώτημα που θα μπορούσε να τεθεί εδώ είναι το εξής. Σε μια εποχή που ο φατριασμός ήταν κανόνας, τι λόγους είχε η Κυβέρνηση να διορίσει σε διοικητικές θέσεις ανθρώπους που όχι μόνον δεν ανήκαν στην δική της φατρία, αλλά είχαν σχετισθεί και με πρόσωπα που ανήκαν στην αντίθετη με αυτήν παράταξη; Η κάθε μία από τις δυο περιπτώσεις είχε διαφορετικά χαρακτηριστικά. Ο Μαντζαράκης, το 1822, είχε διορισθεί σε έναν τόπο στον οποίον δεν είχαν δημιουργηθεί φατρίες, και απολάμβανε, τουλάχιστον κατά τους πρώτους μήνες της θητείας του, της εμπιστοσύνης όλων των κατοίκων. Με την πολιτική που είχε ασκήσει στην Σαντορίνη το 1822, είχε δώσει δείγματα της νομιμοφροσύνης του, και η Κυβέρνηση δεν είχε κανέναν λόγο να φοβάται πως θα ασκούσε φατριαστική πολιτική. Από την άλλη, ο Καραπάνος δεν είχε καμία σχέση με τον τόπο, και αντλούσε το όποιο κύρος του από το γεγονός ότι ήταν εκπρόσωπος της Κυβέρνησης. Συνεπώς, δεν θα τον συνέφερε η υποστήριξη οποιασδήποτε από τις δυο φατρίες, και ιδιαίτερα της αντιδιοικητικής, από την στιγμή που δεν διέθετε τα πολιτικά ερείσματα που είχε ο Έπαρχος Σαντορίνης Δ. Δραγονάκος.

Οι διορισμοί αυτοί έδιναν την εντύπωση πως η κεντρική Διοίκηση επέλεγε τα διοικητικά στελέχη έχοντας ως κριτήριο όχι τις πολιτικές τους προτιμήσεις, αλλά τις

²⁶⁶ Βλ. υποκεφ. Βα' της παρούσης μελέτης.

ικανότητές τους, και παράλληλα καθιστούσε όργανά της ανθρώπους που θα μπορούσαν να γίνουν όργανα των πολιτικών της αντιπάλων. Υπήρξαν βέβαια και περιπτώσεις διορισμών Επάρχων που θα μπορούσε κανείς να ισχυρισθεί πως επελέγησαν με βάση κομματικά κριτήρια, όπως π.χ. οι διορισμοί το 1823, του Ανδρέα Χατζηαναργύρου στην Σάμο, και του Δημητρίου Δραγονάκου στην Σαντορίνη.

Στην Ύδρα, οι εσωτερικές αντιπαράθεσεις οφείλονταν τόσο στις προσωπικές αντιζηλίες ανάμεσα στους προκρίτους, όσο και σε κοινωνικά αίτια. Η αντιπαράθεση ανάμεσα στους αδελφούς Κουντουριώτη και τον Εμμανουήλ Τομπάζη μπορεί να μην ήταν άσχετη με την σύγκρουση του 1807 ανάμεσα σε ρωσόφιλους και τουρκόφιλους, όμως είχαν αλλάξει οι συσχετισμοί δυνάμεων και οι φιλοδοξίες της οικογένειας Τομπάζη. Το 1807, η ισχύς του Διοικητή Γεωργίου Βούλγαρη επεσκίαζε όλους τους άλλους προκρίτους της Ύδρας. Οι Κουντουριώτες, παρά την αδιαμφισβήτητη δύναμή τους, δεν μπορούσαν να επιτύχουν την απομάκρυνση από την θέση του Διοικητή του ευνοούμενου της Υψηλής Πύλης Γ. Βούλγαρη, ενώ και ο Εμμανουήλ Τομπάζης δεν ήταν δυνατόν να διεκδικήσει την ανάδειξή του σε Διοικητή του τόπου, αφού μια τρίτη φατρία δεν θα μπορούσε να βασισθεί στην στήριξη είτε της Ρωσίας, είτε της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας.

Το 1822 ο Βούλγαρης δεν ζούσε, και ο Λάζαρος Κουντουριώτης διοικούσε την Ύδρα. Ο Εμμανουήλ Τομπάζης που, κατά τα γεγονότα του 1807, είχε στηρίξει τον Γ. Βούλγαρη, ήταν φυσικό να μην βλέπει με καλό μάτι την ισχυροποίηση των χθεσινών του αντιπάλων. Δεν έχουμε πληροφορίες που να μας επιτρέπουν να πούμε με βεβαιότητα πως φιλοδοξούσε να ανατρέψει τον Λάζαρο Κουντουριώτη και να πάρει την θέση του, όμως η στάση του απέναντι στον Ιωάννη Ορλάνδο, όταν βρέθηκε στην έδρα της κεντρικής Διοίκησης, είναι ενδεικτική της αρνητικής στάσης του απέναντι στους Κουντουριώτες. Εάν η καθόλου φιλική αντιμετώπιση του Ι. Ορλάνδου από τον Ε. Τομπάζη οφειλόταν σε προσωπική αντιπαράθεση, δεν θα είχε ερμηνευθεί τόσο από τον Ορλάνδο όσο και από τους Κουντουριώτες ως εχθρική προς αυτούς ενέργεια. Επίσης, η ανησυχία των αδελφών Κουντουριώτη που τους ώθησε στο να ζητήσουν την απομάκρυνση του Τομπάζη από το πολιορκημένο Ναύπλιο, δείχνει τον φόβο τους πως, εάν ισχυροποιούσε την θέση του, θα μπορούσε να απειλήσει την εξουσία τους. Για να ανησυχήσουν όμως οι Κουντουριώτες, θα πρέπει να γνώριζαν ή τουλάχιστον να υποψιάζονταν πως ο Τομπάζης φιλοδοξούσε να πάρει την θέση του Λάζαρου Κουντουριώτη.

Οι ανησυχίες των Κουντουριωτών δεν ήταν παράλογες, αφού η οικογένεια Τομπάζη ήταν εξαιρετικά ισχυρή και ασκούσε σημαντική επιρροή στους πλοιάρχους και στους ναύτες. Αυτό φαίνεται από την εκλογή του Ιακώβου Τομπάζη, αδελφού του

Εμμανουήλ, στην θέση του Ναυάρχου της υδραϊκής μοίρας κατά την πρώτη ναυτική εκστρατεία της Επανάστασης. Ο Ι. Τομπάζης εξελέγη στις 23 Απριλίου 1821 από τους συμμετέχοντες σε αυτήν Υδραίους πλοιάρχους και ναύτες, και την ίδια ημέρα ορκίσθηκε.²⁶⁷ Ήταν λοιπόν φυσικό η συμπεριφορά του Ε. Τομπάζη απέναντι στον Ι. Ορλάνδο να θεωρηθεί ύποπτη από τους Κουντουριώτες.

Τα γεγονότα του 1823 δεν είναι απίθανο να σχετίζονται με τις προαναφερθείσες αντιπαλότητες. Αυτό δεν σημαίνει πως μπορούμε να αγνοήσουμε τον κοινωνικό τους χαρακτήρα, αφού ακόμα και αν υπήρξε εμπλοκή της αντικουντουριωτικής φατρίας, το πρόβλημα της κατανομής των πολεμικών λειών, που οδήγησε στον ξεσηκωμό των ναυτών, ήταν υπαρκτό. Για την ώρα δεν υπάρχουν επαρκή στοιχεία που να τεκμηριώνουν την άποψη πως πίσω από την εξέγερση κρύβονταν οι εντός της Ύδρας αντίπαλοι των Κουντουριωτών, όμως ο τερματισμός των ταραχών αμέσως μετά την επανεκλογή του Λάζαρου Κουντουριώτη είναι σοβαρή ένδειξη.

Αν θέλουμε να βγάλουμε γενικό συμπέρασμα για την διετία 1822-1823, σε σχέση με την εσωτερική κατάσταση στις Κυκλάδες, την Σάμο και την Ύδρα, θα λέγαμε πως είναι περίοδος έντονων ανταγωνισμών ανάμεσα στους παράγοντες που επιθυμούσαν η κατάλυση του οθωμανικού καθεστώτος να σημάνει αλλαγές και στην διοικητική οργάνωση των κοινοτήτων, και σε εκείνους που επεδίωκαν την διατήρηση του προϋπάρχοντος διοικητικού μηχανισμού, με τους τελευταίους, στις περισσότερες περιπτώσεις, να έρχονται σε αντιπαράθεση με την νέα ελληνική Διοίκηση.

²⁶⁷ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας ...» ό.π., τόμ. Β' σελ. 95-96.

Βγ΄. 1824-1826. Οι εσωτερικές αναστατώσεις στα νησιά και οι συνέπειές τους.

Με το τέλος του 1823, η επαναστατημένη χώρα μπαίνει σε νέα περίοδο πολιτικών αναστατώσεων, οι οποίες επηρέασαν σε μεγάλο βαθμό και τον νησιωτικό χώρο, και οδήγησαν στην πρόκληση νέων εσωτερικών ταραχών. Η αντιπαράθεση που, μετά την βίαιη απομάκρυνση του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου από την προεδρία του Βουλευτικού, είχε αρχίσει ανάμεσα σε Βουλευτικό και Εκτελεστικό, εξελίχθηκε στο τέλος του 1823 σε ανοιχτή ρήξη. Αφορμή στάθηκε η απόφαση του μη ευρισκομένου σε απαρτία Βουλευτικού να καθαίρει τον Υπουργό Οικονομικών Χαράλαμπο Περούκα, με την κατηγορία της παράνομης πώλησης του αλατιού της Θερμής, και η άρνηση του Εκτελεστικού να την αναγνωρίσει, επικαλούμενο την έλλειψη απαρτίας του σώματος. Ακολούθησαν η πραξικοπηματική καθαίρεση από τους ευρισκόμενους στο Άργος βουλευτές των συναδέλφων τους που βρίσκονταν στο Ναύπλιο κοντά στην Κυβέρνηση, και η προκήρυξη εκλογών για την αντικατάστασή τους.

Η καθαίρεση από το Βουλευτικό του μέλους του Εκτελεστικού Ανδρέα Μεταξά, με την κατηγορία ότι είχε εγκαταλείψει παράνομα την έδρα της Διοίκησης με αποτέλεσμα το Εκτελεστικό να μην είναι σε θέση να εκτελέσει τα καθήκοντά του μη ευρισκόμενο σε απαρτία, οδήγησε στον διορισμό του Ιωάννη Κωλέττη, στην θέση του. Η άρνηση του Εκτελεστικού να δεχθεί την απόφαση του Βουλευτικού με το ίδιο σκεπτικό που είχε αρνηθεί και την καθαίρεση του Περούκα έφερε περιπλοκές. Αυτές έγιναν ακόμα πιο βαριές με την πραξικοπηματική απόπειρα του Εκτελεστικού να αποσπάσει δια της βίας τα αρχεία του Βουλευτικού στέλνοντας στο Άργος στρατιωτική δύναμη με επικεφαλής τον Νικήτα Σταματελόπουλο και τον γιο του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη, Πάνο.

Η ενέργεια αυτή του Εκτελεστικού είχε ως αποτέλεσμα το Βουλευτικό να εγκαταλείψει το Άργος και να καταφύγει στο Κρανίδι και, εκεί, έχοντας την προστασία της Ύδρας, να συστήσει στις αρχές Ιανουαρίου του 1824 εννεαμελή Επιτροπή η οποία ανέλαβε να δικάσει το Εκτελεστικό κατηγορώντας το για μια σειρά παράνομες πράξεις. Η Επιτροπή αποφάσισε την καθαίρεση όλων των μελών του Εκτελεστικού, εκτός από τον προσκείμενο στο Βουλευτικό Ανδρέα Ζαΐμη. Πρόεδρος του νέου Εκτελεστικού εξελέγη ο Υδραίος Γεώργιος Κουντουριώτης, αντιπρόεδρος ο Σπετσιώτης Παναγιώτης Μπότσης, και μέλη ο Ιωάννης Κωλέττης και ο Νικόλαος Λόντος. Η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη αρνήθηκε να αναγνωρίσει την απόφαση της Επιτροπής και, έτσι, η χώρα βρέθηκε να έχει δύο Εκτελεστικά και δύο Βουλευτικά, που το ένα κατηγορούσε το άλλο ως παράνομο.

Κατά τους επόμενους δυο μήνες, έγιναν προσπάθειες συμβιβασμού χωρίς κανένα

αποτέλεσμα. Στις αρχές Μαρτίου 1824, ξέσπασαν ένοπλες συγκρούσεις ανάμεσα αφενός την κυβέρνηση Μαυρομιχάλη και τους υποστηρικτές της Πελοποννησίους πολιτικούς και στρατιωτικούς με επικεφαλής τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη, τον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη, τους Δεληγιανναίους, συγγενείς πλέον του Κολοκοτρώνη, και αφετέρου την κυβέρνηση Κουντουριώτη και τους υποστηρικτές της Υδραιοσπετσιώτες, καθώς και τους αντίθετους με την συμμαχία του Κολοκοτρώνη με τους Δεληγιανναίους Πελοποννησίους, με επικεφαλής, τους κοινώς λεγόμενους 'Ανδρέδες', Λόντο και Ζαΐμη.

Η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη βρέθηκε σε δύσκολη θέση εξ αιτίας της οικονομικής της αδυναμίας αφού δεν είχε εξασφαλίσει παρά μόνον τα έσοδα της Μάνης και της Καρύταινας, σε αντίθεση με την κυβέρνηση Κουντουριώτη που είχε εξασφαλίσει τα έσοδα τόσο των νησιών -που την είχαν όλα αναγνωρίσει- όσο και της Βοστίτσας (Αιγίου), της Αχαΐας και της Κορινθίας. Εάν η κυβέρνηση Μαυρομιχάλη ήθελε να ανατρέψει την σε βάρος της κατάσταση, ήταν απαραίτητο να πάρει με το μέρος της όσα από τα νησιά μπορούσε. Για να πετύχει όμως μια τέτοια προσπάθεια, έπρεπε να έχει την δυνατότητα να παράσχει σοβαρή στρατιωτική βοήθεια στους Αιγαιοπελαγίτες υποστηρικτές της, πράγμα που δεν ήταν σε θέση να κάνει. Συνεπώς η απόπειρα πραγματοποίησης μιας τέτοιας κίνησης αντιπερισπασμού ήταν καταδικασμένη σε αποτυχία.

Το μοναδικό νησί στο οποίο κατά την περίοδο του α' εμφυλίου πολέμου φαίνεται πως δημιουργήθηκε κάποια φιλομαυρομιχαλαϊκή φατρία ήταν η Τήνος. Πλήρη εικόνα των γεγονότων της Τήνου δεν έχουμε, ούτε γνωρίζουμε αν η κίνηση των φιλομαυρομιχαλαίων οδήγησε σε ένοπλη σύγκρουση ή επετεύχθη κάποιος συμβιβασμός. Η έλλειψη αυτή πληροφοριών οφείλεται στο γεγονός ότι μοναδική μέχρι στιγμής πηγή είναι μια αναφορά του επάρχου Τήνου Δρόσου Μανσόλα,²⁶⁸ με ημερομηνία 13 Μαρτίου 1824, προς το Εκτελεστικό, με την οποία ενημερώνει την Κυβέρνηση Κουντουριώτη ότι οι φιλομαυρομιχαλαίοι έχουν υποταγεί, χωρίς να δίνει πληροφορία για το πώς επετεύχθη αυτό.²⁶⁹

Η αντίδραση των Τηνιακών δεν θα πρέπει να προκαλεί εντύπωση μιας και τα

²⁶⁸ Ο Δρόσος Μανσόλας καταγόταν από την Θεσσαλία. Ακολούθησε τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο όταν αυτός έφθασε στην Ελλάδα. Το 1822 υπήρξε μέλος του Αρείου Πάγου, του διοικητικού δηλ. Οργανισμού της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας. Συνέβαλε στην δίωξη του Οδυσσέα Ανδρούτσου, και συγκρούστηκε με τον Αρχηγό των ενόπλων δυνάμεων της Εύβοιας, Αλέξανδρο Κριεζή. Τον Νοέμβριο του 1826, με απόφαση της συνέλευσης των κατοίκων της νεοιδρυθείσης στην Σύρο Ερμούπολεως, εστάλη στην Αίγινα όπου έδρευε η Κυβέρνηση, με σκοπό να επιτύχει την αναγνώριση της πόλης ως ανεξάρτητης κοινότητας, και έφερε εις πέρας την αποστολή του, βλ. Χ. Στασιόπουλος, «Λεξικόν της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 284· Κριεζής Αλέξανδρος, *Απομνημονεύματα (Γκιονάλε δια την ανεξαρτησίαν του έθνους)*, σε Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.), *Απομνημονεύματα αγωνιστών του '21*, Αθήνα 1957, τόμ. Θ', σελ.. 44· Ανδρέας Δρακάκης «Ιστορία του Οικισμού ..», ό.π., τόμ. Β', σελ. 78.

²⁶⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος, 1822 -1826), φάκ. 4, έγγρ. 154 (13-3-1824)

γεγονότα του προηγούμενου έτους ήταν φυσικό να έχουν προκαλέσει την δυσαρέσκεια μερίδας αυτών απέναντι στους Υδραίους. Η μερίδα αυτή, που όπως αποδείχθηκε ήταν αρκετά δυναμική, ήταν απολύτως λογικό να μην επιθυμεί την πλήρη επικράτηση των Υδραίων στην κεντρική πολιτική σκηνή. Μπορεί η άποψη αυτή να μοιάζει παρακινδυνευμένη λόγω της έλλειψης πηγών, το γεγονός όμως ότι η Τήνος ήταν, κατά τα φαινόμενα, το μοναδικό νησί που ένα μέρος τουλάχιστον των κατοίκων του πήρε φανερά το μέρος της κυβέρνησης Μαυρομιχάλη επιτρέπει την σύνδεση των γεγονότων του Οκτωβρίου και του Νοεμβρίου του 1823, με αυτά του Μαρτίου του 1824.

Λίγο μετά τα γεγονότα της Τήνου, ξέσπασε νέα σύγκρουση και στην Σάμο. Οι πρόκριτοι της Σάμου που, μετά τα γεγονότα του καλοκαιριού του 1823, είχαν αναγκασθεί να αποδεχθούν και πάλι την διοίκηση του Λυκούργου, εκμεταλλεύθηκαν την πολιτική ανωμαλία που είχε προκύψει στην Πελοπόννησο και επεδίωξαν την ανατροπή του. Σύμφωνα με την αναφορά που η τοπική συνέλευση έστειλε στις 22 Απριλίου 1824 προς την κυβέρνηση Κουντουριώτη, οι πρόκριτοι στρατολόγησαν μισθοφόρους, οι οποίοι επέδραμαν στην Σάμο, κακοποίησαν τον Κωνσταντίνο Λαχανά και την οικογένειά του και λεηλάτησαν τις περιουσίες πολλών υποστηρικτών της διοίκησης του Λυκούργου. Η έγκαιρη επέμβαση των δυνάμεων του Λυκούργου τούς ανάγκασε να καταθέσουν τα όπλα και απέτρεψε την επέκταση των συγκρούσεων.²⁷⁰

Λίγες ημέρες μετά τα γεγονότα της Σάμου, παρόμοιο κίνημα ξέσπασε και στην Σίφνο με τον ξεσηκωμό, για μια ακόμα φορά, των αντιπάλων του Επάρχου, με επικεφαλής τον Κωνσταντίνο Μπάο. Οι εξεγερμένοι, στην προσπάθειά τους να δείξουν πως η κίνησή τους δεν στρεφόταν ενάντια στην Κυβέρνηση αλλά ενάντια στον Έπαρχο και τον παραστάτη τού νησιού, έστειλαν αναφορά στο Υπουργείο των Εσωτερικών με ημερομηνία 25 Μαΐου 1824, με την οποία τους κατηγορούσαν για καταχρήσεις και ζητούσαν την αποπομπή τους. Πριν ακόμα όμως αποσταλεί το σχετικό έγγραφο, το Βουλευτικό είχε στείλει δικό του έγγραφο προς το Εκτελεστικό με ημερομηνία 21 Μαΐου του 1824, με το οποίο πρότεινε την σύλληψή τους, αλλά και την κλήση του Επάρχου στην έδρα της Διοίκησης προκειμένου ο τελευταίος να δώσει εξηγήσεις για όσα του καταμαρτυρούσαν.²⁷¹

Παρά τις δικαιολογίες των αποστατών, οι αντεπαναστατικές τους διαθέσεις αποδεικνύονταν από τις ενέργειές τους. Τον Μάρτιο του 1824, ο Έπαρχος Σίφνου Μήλου

²⁷⁰ Σχετικά με τα γεγονότα της Σάμου βλ. Αρχαία Νομού Σάμου, *Συλλογές*, φάκ. Γ1 / Τεύχη αλληλογραφίας τοπικής Διοικήσεως Σάμου και πρακτικών Γενικών Συνελεύσεων 1821-1845, φάκ.1, τεκμήριο 3, έγγρ. 2-3 (22-4-1824)· Ευ. Ρόζος, «Οι νησιώτες του Αιγαίου...», ό.π., σελ 218.

²⁷¹ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΣΤ', έγγρ. 860 (21 Μαΐου 1824), σελ. 128-129

και Κιμώλου συγκάλεσε συνέλευση των εκλεγμένων από τις κοινότητές τους πληρεξουσίων προκειμένου, ενόψει της έναρξης της Γ' βουλευτικής περιόδου, να εκλέξουν τον εκπρόσωπο της επαρχίας τους στο νέο Βουλευτικό. Οι πρόκριτοι της Μήλου και της Κιμώλου ανταποκρίθηκαν στην πρόσκληση του Επάρχου, και οι εκπρόσωποί τους έφτασαν στην Σίφνο που ήταν η πρωτεύουσα της επαρχίας. Αντίθετα, οι πρόκριτοι της Σίφνου αρνήθηκαν να παρουσιασθούν στην τοπική συνέλευση που συγκλήθηκε στις 25 Μαρτίου 1824. Αυτό όμως δεν ήταν αρκετό για να εμποδίσει την σύγκληση της συνέλευσης, και οι πληρεξούσιοι της Μήλου και της Κιμώλου εξέλεξαν τον Σίφνιο Νικόλαο Χρυσόγελο αναγνωρίζοντας τις ικανότητές του και την αναμφίβολη πίστη του στον Αγώνα της ανεξαρτησίας.²⁷²

Οι αντεπαναστάτες δεν περιορίστηκαν στην άρνησή τους να συμμετάσχουν στην τοπική συνέλευση, αλλά προχώρησαν και σε πιο δυναμικές ενέργειες. Μια ομάδα αντεπαναστατών, με επικεφαλής κάποιον Αντώνιο Βρεμένο, άνθρωπο του διαδεχθέντος τον αποθανόντα πατέρα του στο αξίωμα του αντιπροξένου της Αγγλίας Κωνσταντίνου Μπάου, κατέβασε από το Διοικητήριο και έσχισε την ελληνική σημαία.²⁷³ Φυσικά οι ενέργειες αυτές ήταν αρκετές για να πείσουν την Κυβέρνηση για τις εχθρικές έναντι της Επανάστασης διαθέσεις των εξεγερμένων. Το Εκτελεστικό έκανε εν μέρει δεκτή την πρόταση του Βουλευτικού. Δεν προχώρησε στην σύλληψη των κατηγορών του Επάρχου, αλλά κάλεσε σε απολογία τόσο τον Καραγιάννη όσο και τους κατηγορούς του. Η αντίδραση της Διοίκησης ανάγκασε τους περισσότερους από τους κατηγορούς του Καραγιάννη να ανακαλέσουν τις εναντίον εκείνου και του Χρυσόגעλου κατηγορίες. Έτσι όλοι τους απαλλάχθηκαν από τις εναντίον τους κατηγορίες, με εξαίρεση τον Κωνσταντίνο Μπάο και τον Αντώνιο Βρεμένο.

Οι περιπτώσεις του Μπάου και του Βρεμένου διέφεραν από αυτές των άλλων αποστατών, αφού βαρύνονταν με το αδίκημα της υποστολής και της καταστροφής της ελληνικής σημαίας. Ο Μπάος μπορεί να μην συμμετείχε στην επίθεση κατά του Διοικητηρίου και στην διάπραξη του εν λόγω αδικήματος, θεωρείτο όμως ηθικός αυτουργός μια και ο Βρεμένος ήταν πρωτοπαλικάρο του, και ήταν φυσικό οι πάντες να πιστεύσουν πως δεν θα προχωρούσε σε μια τέτοια ενέργεια χωρίς την έγκριση του ανθρώπου τον οποίο υπηρετούσε.

Ο Μπάος αναγκάστηκε να πάει στο Ναύπλιο για να απολογηθεί. Εκεί έφθασε στις 30 Σεπτεμβρίου 1824, όμως αμέσως συνελήφθη από τον Αστυνόμο του Ναυπλίου και φυλακίσθηκε. Την ίδια μέρα έστειλε στο Υπουργείο Εσωτερικών αίτηση αποφυλάκισης

²⁷² Σ. Συμεωνίδης, «Η υπεροπτική στάση...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 7.

²⁷³ Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 8.

μέχρι να εκδικασθεί η υπόθεσή του. Η αίτησή του έγινε δεκτή και αποφυλακίσθηκε την 1^η Οκτωβρίου 1824. Στις 11 του ίδιου μήνα, ο Υπουργός Εσωτερικών Γρηγόριος Δικαίος-Παπαφλέσας διόρισε τριμελή επιτροπή που θα αναλάμβανε την εκδίκαση της υπόθεσης. Η επιτροπή εξέδωσε την απόφασή της στις 24 Οκτωβρίου. Σύμφωνα με αυτήν, ο Κωνσταντίνος Μπάος και ο Αντώνιος Βρεμένος εξορίζονταν από την Σίφνο μια και θεωρούνταν επικίνδυνοι για την ησυχία του νησιού.

Τον τελευταίο λόγο όμως τον είχε η Κυβέρνηση. Το Υπουργείο Εσωτερικών, με έγγραφό του προς το Εκτελεστικό με ημερομηνία 29 Οκτωβρίου 1824, πρότεινε την αθώωση του Καραγιώαννη, την εκτέλεση της ποινής για τον Αντώνιο Βρεμένο, και την αναστολή της για τον Κωνσταντίνο Μπάο. Το Εκτελεστικό αποφάσισε την φυλάκιση του Μπάου μέχρι την λήψη της οριστικής απόφασης. Ο Μπάος συνελήφθη βαριά άρρωστος και μεταφέρθηκε στο κτήριο της αστυνομίας του Ναυπλίου. Το Εκτελεστικό, στις 9 Νοεμβρίου 1824, έκανε δεκτή την πρόταση του Υπουργείου Εσωτερικών, όμως για τον Κωνσταντίνο Μπάο ήταν πια αργά αφού την ίδια μέρα πέθανε στα κρατητήρια του Ναυπλίου.²⁷⁴ Με την σύλληψη του Μπάου, το κίνημα της Σίφνου κατεστάλη και στο εξής στο νησί αυτό δεν προκλήθηκαν ταραχές.

Τα προαναφερθέντα γεγονότα της Σίφνου μας βοηθούν να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα σχετικά με την γενικότερη πολιτική κατάσταση. Πρώτα από όλα, η αλλαγή στάσης του Κωνσταντίνου Μπάου το 1824 σε σχέση με αυτήν του πατέρα του προς την ελληνική Διοίκηση έναν χρόνο νωρίτερα, εύλογα θα μπορούσε να θεωρηθεί αποτέλεσμα της αλλαγής της πολιτικής της Αγγλίας απέναντι στην Ελληνική Επανάσταση. Η πολιτική της Αγγλίας, που, κατά τα δυο πρώτα χρόνια του Αγώνα, ήταν εχθρική απέναντι στους Έλληνες, είχε αρχίσει να αλλάζει από το 1823. Παράλληλα, μετά την Β' Εθνοσυνέλευση, είχαν αρχίσει συζητήσεις για την σύναψη εξωτερικού δανείου. Τελικά, αποφασίσθηκε η αποστολή στο Λονδίνο τριμελούς επιτροπής αποτελούμενης από τον Υδραίο πρώην Πρόεδρο της Βουλής Ιωάννη Ορλάνδο, τον Ανδρέα Λουριώτη και τον Πελοποννήσιο προύχοντα Ιωάννη Ζαΐμη. Αποστολή της επιτροπής αυτής ήταν να διερευνήσει το αν υπήρχαν οι προϋποθέσεις για την σύναψη δανείου, και, εάν αυτό ήταν εφικτό, η επίτευξη κάποιας συμφωνίας με Άγγλους κεφαλαιούχους.

Παρά την λήψη της απόφασης για την αποστολή της τριμελούς επιτροπής, υπήρχαν μέσα στους κυβερνητικούς κύκλους αρκετοί που διαφωνούσαν με αυτήν. Οι αντιδρώντες ήταν Πελοποννήσιοι, που φοβόντουσαν μήπως η σύναψη ενός τέτοιου

²⁷⁴ Για την πρώτη σύλληψη του Κωνσταντίνου Μπάου και τα γεγονότα που ακολούθησαν ως τον θάνατό του βλ. στο ίδιο, τόμ. Ι' σελ. 10-11.

δανείου έθετε την Ελλάδα υπό τον έλεγχο της Αγγλίας . Η τελευταία θα προτιμούσε να δει την Ελλάδα να διοικείται από Κυβέρνηση ελεγχόμενη από τους Υδραίους και τους Σπετσιώτες που τα οικονομικά τους συμφέροντα ήταν πιο κοντά σε αυτά των Άγγλων, παρά από Κυβέρνηση ελεγχόμενη από τους θεωρούμενους ρωσόφιλους Πελοποννησίους.²⁷⁵ Ήταν λογικό λοιπόν να υπάρχει αμοιβαία καχυποψία ανάμεσα στην ελληνική Κυβέρνηση και στους πολιτικούς και οικονομικούς παράγοντες της Αγγλίας.

Η εκλογή της Κυβέρνησης Κουντουριώτη τον Ιανουάριο του 1824 και η πολιτική ανωμαλία που ακολούθησε δεν εμπόδισε την συνέχιση των διαπραγματεύσεων που είχαν ξεκινήσει από τα τέλη του προηγούμενου χρόνου, αφού ήταν φανερό πως οι Άγγλοι κεφαλαίουχοι αναγνώριζαν ως νόμιμη Κυβέρνηση της Ελλάδας αυτήν του Γεωργίου Κουντουριώτη. Αυτό γίνεται φανερό από το γεγονός ότι όλο το βάρος της διαπραγμάτευσης το είχαν λάβει οι υποστηρικτές της Ανδρέας Λουριώτης και Ιωάννης Ορλάνδος, σε συνεργασία με την Φιλελληνική Επιτροπή του Λονδίνου. Στην εν λόγω επιτροπή συμμετείχαν πρόσωπα που ασκούσαν μεγάλη επιρροή στους αγγλικούς οικονομικούς κύκλους, όπως ήταν ο Γραμματέας της John Bowring, που δεν θα μπορούσαν να προχωρήσουν σε μια τέτοια επένδυση χωρίς την σιωπηρή -έστω- έγκριση της αγγλικής Κυβέρνησης. Τελικά, στις 21 Φεβρουαρίου 1824, υπογράφηκε συμφωνία ανάμεσα στους εκπροσώπους της ελληνικής Κυβέρνησης και στους Άγγλους τραπεζίτες Loughnan - O'Brien, για την σύναψη δανείου της τάξεως των 800.000 λιρών.²⁷⁶ Η σύναψη αυτού του δανείου θεωρήθηκε, δικαιολογημένα, έμμεση αναγνώριση της Ελλάδας από την Αγγλία. Η δήλωση, μάλιστα, του Άγγλου Υπουργού Εξωτερικών George Canning πως η οικονομική αυτή συμφωνία ισοφάρριζε την βοήθεια που η Γαλλία παρείχε στους συμμάχους των Τούρκων Αιγυπτίους,²⁷⁷ επιβεβαίωσε την αποδοχή της οικονομικής συναλλαγής ανάμεσα στην ελληνική Κυβέρνηση και τους Άγγλους τραπεζίτες.

Οι εξελίξεις αυτές δεν μπορούσαν να μην επηρεάσουν τους κατά τόπους εκπροσώπους της Αγγλίας. Το 1823, ο Ιωάννης Μπάος εκπροσωπούσε μια χώρα που δεν αναγνώριζε την ελληνική Διοίκηση, και συνεπώς θεωρούσε νόμιμη την άρνησή του να υπακούσει στις εντολές μιας Κυβέρνησης μη αναγνωρισμένης από την δύναμη που αυτός εκπροσωπούσε. Αντίθετα, το καλοκαίρι του 1824, η έστω και έμμεση αποδοχή από την

²⁷⁵ Σχετικά με τις προσπάθειες σύναψης δανείου από την Αγγλία και την στάση των Πελοποννησίων κυβερνητικών παραγόντων βλ. Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 476-479· Ν. Σπηλιάδης, «*Απομνημονεύματα...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 523-528.

²⁷⁶ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 484-485· Γ. Γερβίνου, *Ιστορία της επανάστασης και αναγέννησης της Ελλάδος*, Αθήνα 1865, τόμ. Β', σελ. 17.

²⁷⁷ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 492.

Αγγλία της ύπαρξης νόμιμης Κυβέρνησης στην Ελλάδα υποχρέωνε τον Κωνσταντίνο Μπάο να υπακούσει στην κλήση του σε απολογία. Από την άλλη πλευρά, η ελληνική Διοίκηση, με την σύλληψη και καταδίκη του Κωνσταντίνου Μπάου, έδειξε πως δεν ανησυχούσε για πιθανή σοβαρή αντίδραση της Κυβέρνησης της Αγγλίας, θέλησε όμως να δείξει σεβασμό προς την χώρα αυτήν συμπεριφερόμενη με επιείκεια σε έναν εκπρόσωπό της.

Ένα άλλο στοιχείο που προκύπτει από την επιεική στάση της ελληνικής Διοίκησης απέναντι στον Κωνσταντίνο Μπάο είναι η αποφυγή σύγκρουσης με τους ισχυρούς πολιτικούς παράγοντες των νησιών, με σκοπό να εξασφαλίσει την ησυχία στα μέρη αυτά ακολουθώντας μια πολιτική κατευνασμού, χωρίς όμως να τους επιτρέπει να αμφισβητούν την εξουσία της. Το παρακάτω απόσπασμα του εγγράφου του Υπουργείου Εσωτερικών προς το Εκτελεστικό σχετικά με την υπόθεση Μπάου είναι αποκαλυπτικό του τρόπου σκέψης των αποτελούντων την Κυβέρνηση προσώπων.

[...] Όσον μὲν περὶ τῆς αθώωσης του κ. Καραγιάννη αὐτὴ ἔχει καλῶς, διότι ὁ ἄνθρωπος ἦτον αθῶος τῷ ὄντι· ἡ εἰς τὸν Αντώνιον Βρεμένον επιβαλλομένη ποινὴ ἔχει τὸν τόπον τῆς καὶ πρέπει νὰ βαλθῆ εἰς πράξιν, διὰ δε τὸν Κωνσταντίνον Μπάον μὰς φαίνεται ὅτι ἡ ἀπόφασίς τῆς Επιτροπῆς εἶναι ὀλίγον σκληρὰ καὶ ἡμεῖθα γνώμης ὅτι εἶναι συμφέρον εἰς τὰς παρούσας περιστάσεις, καὶ ὄχι ἀδικον ἴσως, νὰ συγχωρηθῆ ὁ ἄνθρωπος οὗτος καὶ νὰ μὴν του γένη περαιτέρω ποινὴ. Οὗτος εἶναι κλάδος τῆς πρώτης οικογενείας τῆς Σίφνου, ἔχει επιρροὴν εἰς τὰ ἐκεῖ πράγματα. Το μόνον δε συμφέρον εἰς τὴν Διοίκησιν εἶναι νὰ καταπαύσωνται ταραχαὶ καὶ ν' ἀποκατασταθῆ ἡ κοινὴ ευταξία καὶ ἡσυχία, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν καταδίκην του Μπάου ἀπαντᾷ ἐμπόδια, μετὰ τὴν ἀφεσίμ του δὲ κατορθοῦται καὶ χωρὶς νὰ γένη ἀδικον. Ἰκανὴ ποινὴ του ἐγκλήματός του εἶναι, στοχαζόμεθα, ἡ τὴν τινὰ ἐξορία μέχρι τούδε ἀπὸ τῆν πατρίδα του καὶ τῆς φυλάκωσης δύο ἡμέρας εἰς τὸ Καστέλλι, ἄλλως δὲ εἶναι καὶ πρέπει εἰς τὴν Διοίκησιν νὰ συγχωρηθῆ τὸν ἄνθρωπον τούτον μετανοοῦντα ἤδη καὶ υποσχόμενον εἰς τὰ ἐξῆς νὰ εἶναι εὐπειθὴς εἰς τὰς διαταγὰς τῆς Διοικήσεως καὶ ἀφοσιωμένος εἰς τὸ ἔθνος του».²⁷⁸

Από το έγγραφο γίνεται φανερό η έλλειψη οργάνωσης του δικαστικού συστήματος, αφού η εκτελεστική εξουσία έχει λόγο σε μια υπόθεση για την οποία έχει ήδη αποφασίσει η Δικαιοσύνη. Για την οργάνωση και την λειτουργία του δικαστικού συστήματος στην Ελλάδα κατά τα χρόνια της Επανάστασης θα γίνει λόγος στο οικείο Κεφάλαιο. Όσον αφορά

²⁷⁸ Σ. Συμεωνίδης, «Η υπερποπτική στάση...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 37.

τώρα τα κινήματα της Τήνου, της Σάμου και της Σίφνου, θα πρέπει να ειπωθούν τα εξής: σε αντίθεση με το κίνημα της Τήνου που στρεφόταν κατά των Υδραίων και της υποστηριζόμενης από αυτούς Κυβέρνησης, τα κινήματα της Σάμου και της Σίφνου στρέφονταν ενάντια στο διοικητικό σύστημα που είχε φέρει η Επανάσταση. Το παρελθόν των κινηματιών τόσο στην Σίφνο όσο και στην Σάμο μάς επιτρέπει να θεωρήσουμε της κινήσεις τους φιλοτουρκικές. Μπορεί οι πρόκριτοι της Σάμου, σε αντίθεση με τους κινηματίες της Σίφνου, να μην εκδήλωσαν σε αυτήν την περίπτωση φανερά τον φιλοτουρκισμό τους, όμως η στάση που είχαν κρατήσει κατά το πρώτο έτος της Επανάστασης μάς επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι ο απώτερος στόχος τους ήταν η επαναφορά της Σάμου υπό την τουρκική κυριαρχία.

Εκείνο που ήταν περισσότερο επικίνδυνο όχι μόνον για την κυβέρνηση Κουντουριώτη αλλά γενικότερα για την Επανάσταση ήταν το κίνημα της Σίφνου, γιατί, εάν επικρατούσε, θα μπορούσε να αποτελέσει παράδειγμα για τους κατοίκους και των άλλων νησιών των οποίων η ευπείθεια μόνον δεδομένη δεν μπορούσε να θεωρηθεί, αν λάβουμε υπ' όψιν τα κατά το 1823 εκδηλωθέντα φιλοτουρκικά κινήματα της Μήλου και της Κιμώλου. Η άμεση πάταξη του κινήματος και η σκληρή αντιμετώπιση του Μπάου δείχνουν πως η Κυβέρνηση είχε κατανοήσει την επικινδυνότητά του. Η έγκαιρη αντιμετώπιση των κινήματων στην Τήνο, στην Σάμο και στην Σίφνο εμπόδισε την επέκταση των ταραχών. Ακόμα και στην Νάξο, όπου η κυβέρνηση Κουντουριώτη έστειλε νέον Μητροπολίτη στην θέση του Ιεροθέου -που στο πρόσφατο παρελθόν είχε συμπαραταχθεί με τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη στρεφόμενος κατά των ναυτικών νησιών όπως θα δούμε παρακάτω- οι αντιδράσεις των οπαδών του καθαιρεθέντος Μητροπολίτη μπορεί να ήταν έντονες, δεν οδήγησαν όμως στην εκδήλωση φιλοπελοποννησιακού κινήματος.²⁷⁹

Η αδυναμία της Κυβέρνησης Μαυρομιχάλη να εκμεταλλευθεί τις αναστατώσεις στα νησιά, σε συνδυασμό με την οικονομική της δυσπραγία οδήγησε στην τελική της ήττα. Ο πρώτος γύρος του εμφυλίου τελείωσε στις 7 Ιουνίου 1824, με την παράδοση του Ναυπλίου από τον Θ. Κολοκοτρώνη στους στρατηγούς της Κυβέρνησης Α. Λόντο και Α. Ζαΐμη. Η ησυχία όμως στα νησιά δεν κράτησε πολύ, αφού το καλοκαίρι του 1824 ξέσπασαν νέες ταραχές και οι Έπαρχοι εκδιώχθηκαν, όμως οι πρόκριτοι της Ύδρας αυτήν την φορά πήραν το μέρος της ελεγχόμενης από αυτούς κυβέρνησης Κουντουριώτη εξαναγκάζοντας τους εξεγερμένους να δεχθούν και πάλι τους Επάρχους. Τα γεγονότα αυτά θα εξετασθούν αναλυτικότερα παρακάτω.

Η επιστροφή των Επαρχών δεν εξασφάλισε την αποκατάσταση της ησυχίας στα

²⁷⁹ Για το ζήτημα της αποστολής στην Νάξο του νέου Μητροπολίτη και των αντιδράσεων των υποστηρικτών του Ιεροθέου βλ. Μ. Γιουρούκου, «Εκθροση γεγονότων...», ό.π. σελ. 228.

νησιά, αφού τα προηγηθέντα είχαν δημιουργήσει κλίμα κάθε άλλο παρά φιλικό για την Κυβέρνηση. Έτσι, όταν τον Οκτώβριο του 1824 οι ισχυρότεροι παράγοντες της Πελοποννήσου - πολιτικοί και στρατιωτικοί- πήραν ενωμένοι πλέον τα όπλα εναντίον της, τα πνεύματα στον νησιωτικό χώρο ήταν εξαιρετικά οξυμένα. Οι νησιώτες δεν μπορούσαν βέβαια να στραφούν φανερά κατά της Κυβέρνησης που ελεγχόταν από τους Υδραίους, αφού ούτε στόλο διέθεταν ούτε στρατιωτικές δυνάμεις για να μπορέσουν να αποκρούσουν μια επίθεση των κυβερνητικών δυνάμεων, οι δε Πελοποννήσιοι δεν ήταν σε θέση να τους προσφέρουν καμία στρατιωτική βοήθεια μια και δεν διέθεταν δικά τους πλοία για να μπορέσουν να μεταφέρουν στρατιωτικές δυνάμεις στα νησιά. Γι' αυτό, και παρά τις αναστατώσεις που προκλήθηκαν σε ορισμένα από αυτά, κανένα δεν προσχώρησε στο στρατόπεδο των 'ανταρτών'.

Η αδυναμία των εχθρικών προς την υδραϊκή Κυβέρνηση φατριών των νησιών να δημιουργήσουν σοβαρό αντιπερισπασμό, της έδωσε την δυνατότητα, εξασφαλίζοντας την στρατιωτική υποστήριξη των Ρουμελιωτών, μέχρι το τέλος Δεκεμβρίου του 1824 να καταστείλει την ανταρσία των Πελοποννησίων και να συλλάβει τους πρωταίτιους του κινήματος. Παρ' όλα αυτά, ο εμφύλιος πόλεμος έδωσε την δυνατότητα στις φατρίες εκείνες των νησιών που επεδίωκαν την ανατροπή της διορισμένης από την Κυβέρνηση τοπικής Διοίκησης και την επαναφορά του προηγούμενου καθεστώτος, να ξεσηκωθούν εναντίον των Επάρχων. Σε κάποιες περιπτώσεις, οι κινήσεις εναντίον της Διοίκησης πήραν την μορφή φιλοπελοποννησιακών κινήματων που, όμως, σε τίποτα δεν ωφέλησαν τους Πελοποννησίους. Τέτοια κινήματα παρουσιάσθηκαν στην Νάξο, στην Τήνο και στην Άνδρο.

Στην Νάξο τα προβλήματα ήταν σοβαρά για την Κυβέρνηση, αφού το νησί εξακολουθούσε να είναι διχασμένο, όπως φαίνεται από έγγραφο της 6^{ης} Νοεμβρίου 1824 των οπαδών του Ιεροθέου προς το Βουλευτικό, με το οποίο ο Έπαρχος Αντώνιος Μάρκου κατηγορείτο ότι υποστήριζε την παράταξη των Πελοποννησίων.²⁸⁰ Ανεξάρτητα από την βασιμότητα των καταγγελιών εναντίον του Μάρκου, η Κυβέρνηση διόρισε νέον Έπαρχο, τον Αντώνιο Αλεξόπουλο, ο οποίος, στις αρχές Ιανουαρίου του 1825, συγκάλεσε συνέλευση των κατοίκων που αποφάσισε την επαναφορά του Ιεροθέου. Η απόφαση αυτή προκάλεσε την αντίδραση των ανηκόντων στην αντίπαλη φατρία προκρίτων, που δεν είχε όμως κανένα αποτέλεσμα.²⁸¹ Στην Τήνο επίσης ξέσπασαν νέες ταραχές, και ο Έπαρχος Δρόσος Μανσόλας, με δυο αναφορές του προς το Υπουργείο των Εσωτερικών -η πρώτη στις 11 Οκτωβρίου του 1824, και η δεύτερη στις 23 του ίδιου μήνα- ενημέρωσε την Κυβέρνηση για

²⁸⁰ Σχετικά με τα γεγονότα της Νάξου βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 36.

²⁸¹ Μ. Γιουρούκου, «Εκθέρση γεγονότων...», ό.π., σελ. 233-234.

την κατάσταση που επικρατούσε στην επαρχία του, και ζήτησε την αποστολή εκτελεστικής δύναμης για να μπορέσει να επιβάλει την τάξη. Στην δεύτερη μάλιστα αναφορά του, βλέποντας την αδιαφορία της Κυβέρνησης, απείλησε με παραίτηση σε περίπτωση που το αίτημά του δεν εισακούσαν.²⁸²

Το επεισόδιο της Άνδρου δεν είχε την ίδια σοβαρότητα με τα γεγονότα της Νάξου και της Τήνου, επιβεβαίωσε όμως την ύπαρξη και εκεί φιλοπελοποννησιακής φατρίας. Τον Οκτώβριο του 1824, στρατιωτική δύναμη αντικυβερνητικών, με επικεφαλής κάποιον Γεώργιο Σπηλιωτόπουλο, επέδραμε στην Άνδρο και δημιούργησε αναστάτωση στο νησί έχοντας και την βοήθεια φιλοπελοποννησίων κατοίκων. Τελικά η επιδρομή του Σπηλιωτόπουλου αποκρούστηκε από τις δυνάμεις του Επάρχου.²⁸³ Παρόμοια επιχείρηση με αυτήν της Άνδρου πραγματοποιήθηκε τις ίδιες μέρες και στην Σάμο, μόνον που η επιχείρηση εκεί δεν είχε φιλοπελοποννησιακό χαρακτήρα, αλλά ήταν μια ακόμα προσπάθεια των εχθρών του Λυκούργου να τον ανατρέψουν. Που και αυτή απέτυχε, παρά το γεγονός ότι, σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Βακαλόπουλο, αυτήν την φορά υποστηρίχθηκαν και από τον Κωνσταντίνο Λαχανά, ο οποίος καταδικάστηκε σε θάνατο και αναγκάστηκε να εγκαταλείψει το νησί.²⁸⁴

Είναι φανερό πως και η νέα επιχείρηση των εχθρών του Λυκούργου εναντίον του πραγματοποιήθηκε με το ίδιο σκεπτικό που είχε πραγματοποιηθεί και εκείνη του προηγούμενου Απριλίου, αλλά είχε περισσότερες πιθανότητες επιτυχίας λόγω της διάσπασης της παράταξης των Καρμανιόλων. Δεν γνωρίζουμε ακριβώς πότε δημιουργήθηκε η αντιπολιτευόμενη τον Λυκούργο ομάδα εντός του κινήματος των Καρμανιόλων, ούτε ποιες ήταν οι πραγματικές αιτίες της σύγκρουσης. Εκείνο που γνωρίζουμε είναι πως η αφορμή της σύγκρουσης ήταν η διαφωνία που προέκυψε ως προς τα χρήματα που θα έπρεπε να λάβει η κοινότητα για την πώληση τριών κανονιών στους Πελοποννησίους, καθώς και για εκείνα που είχε δώσει το καλοκαίρι του 1824 για την αγορά άλλων τριών κανονιών με σκοπό την καλύτερη οχύρωση ευάλωτων περιοχών.

Οι αντιδρώντες στην απόφαση της διοίκησης του Λυκούργου, βρήκαν την ευκαιρία να αμφισβητήσουν την οικονομική πολιτική της τοπικής Διοίκησης και να ζητήσουν από τον

²⁸² (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περίοδος Αγώνος 1821-1828), φάκ. 46, έγγρ. 17-18 (11-10-1824) / και φάκ. 47, έγγρ. 80 (23-10-1824).

²⁸³ Σχετικά με τα γεγονότα της Άνδρου βλ. Δ. Πασχάλης, «*Η Άνδρος...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 412· του ίδιου, «*Η Άνδρος κατά την επανάστασιν...*», ό.π., σελ. 69.

²⁸⁴ Σχετικά με την νέα επιχείρηση εναντίον του Λυκούργου βλ. Αρχεία Νομού Σάμου, φάκ. Γ1 Τεύχη Αλληλογραφίας τοπικής διοικήσεως Σάμου και πρακτικά των τοπικών συνελεύσεων (1821-1845), τεκμήριο 7, έγγρ. 9 (αριθ. 12) της 25ης Απριλίου 1824· Κωνσταντίνος Βακαλόπουλος, «*Νέες ειδήσεις για τα νησιά Σύρο, Σάμο, Σίφνο και Νάξο κατά το έτος 1828*», σε περιοδικό *Μνημοσύνη*, 1976-1977, τόμ. 6ος, σελ. 269-270.

Λυκούργο την απόδοση λογαριασμού για τα έσοδα και τα έξοδα της κοινότητας. Επικεφαλής των απαιτούντων τον έλεγχο των οικονομικών της κοινότητας ήταν ο εκ των ηγετών της παράταξης των Καρμανιόλων Χριστόδουλος Καψάλης. Ο Καψάλης είχε συμμετάσχει στον αγώνα των Καρμανιόλων κατά της παράταξης των προκρίτων στα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια και είχε αναγκασθεί να εγκαταλείψει την Σάμο για να αποφύγει την σύλληψη.²⁸⁵ Στην παράταξη των αμφισβητούντων την οικονομική πολιτική της διοίκησης του Λυκούργου ήταν και ένα ακόμα από τα ηγετικά στελέχη των Καρμανιόλων, ο γυναικάδελφός του Σταμάτιος Γεωργιάδης.²⁸⁶

Βλέπουμε λοιπόν πως το ζήτημα αυτό είχε οδηγήσει τα ηγετικά στελέχη των Καρμανιόλων σε αντιπαράθεση, που, όπως φαίνεται από τα γεγονότα που ακολούθησαν, γρήγορα πήρε και πολιτικό χαρακτήρα. Πληροφορίες για συμμετοχή του Κωνσταντίνου Λαχανά στις ενέργειες των αντιπολιτευομένων για την ώρα δεν έχουμε, όμως η υποστήριξη που παρείχε στους εχθρούς του Λυκούργου κατά τα γεγονότα του Οκτωβρίου του 1824 δείχνει πως ανήκε και αυτός στην αντίθετη προς αυτόν ομάδα των Καρμανιόλων.

Υπάρχει βέβαια μια διαφορετική στάση του Λαχανά σε σχέση με τα υπόλοιπα στελέχη της παράταξης των αντιπολιτευομένων. Ο Λαχανάς επεδίωξε την ανατροπή του Λυκούργου, σε αντίθεση με άλλους αντίθετους προς αυτόν Καρμανιόλους που στόχευαν απλώς στον περιορισμό της ισχύος του. Οι λόγοι που έσπρωξαν τον Λαχανά να στραφεί ανοιχτά εναντίον του Λυκούργου δεν είναι γνωστοί εξ αιτίας της έλλειψης έως τώρα στοιχείων που θα μας έδιναν την δυνατότητα να καταλήξουμε σε κάποια συμπεράσματα. Αλλά και εκείνοι από τους ενδοπαρταξιακούς αντιπάλους του Λυκούργου που δεν συμμετείχαν στο εναντίον του ένοπλο κίνημα δεν δίστασαν να συνεργασθούν με τους παραδοσιακούς αλλά μετριοπαθέστερους εχθρούς των Καρμανιόλων κατοίκους του χωριού Μαραθοκάμπου. Οι εχθρικές προς τους Καρμανιόλους διαθέσεις των Μαραθοκαμπιτών ήταν γνωστές από την εποχή των επί Τουρκοκρατίας αντιπαραθέσεων τους με τους προκρίτους. Δεν είναι τυχαίο το ότι ο απεσταλμένος από την Υψηλή πύλη στην Σάμο, το 1809, Μουσταφά Αγάς που είχε υποστηρίξει τους προκρίτους, δεν είχε εγκατασταθεί στην ελεγχόμενη από τους Καρμανιόλους πρωτεύουσα του νησιού Χώρα, αλλά στον Μαραθοκάμπο.²⁸⁷ Για τα γεγονότα που ακολούθησαν και τις συνέπειές τους θα γίνει λόγος

²⁸⁵ Α. Σεβαστάκης, «Το κίνημα των Καρμανιόλων...», ό.π., σελ. 67.

²⁸⁶ Σχετικά με την αμφισβήτηση της οικονομικής πολιτικής του Λυκούργου από μερίδα των Καρμανιόλων βλ. Βαγγέλης Δημητριάδης, «Τρεις τοπικές συνελεύσεις στην Χώρα, Δεκέμβριος 1824- Μάιος 1825», σε 1821: Σάμος και Επανάσταση. Ιστορικές προσεγγίσεις, Πρακτικά συνεδρίου 2010, σελ. 166.

²⁸⁷ Α. Σεβαστάκης, «Το κίνημα των Καρμανιόλων...», ό.π., σελ. 67.

παρακάτω.

Η Κυβέρνηση, αμέσως μετά την λήξη του εμφυλίου πολέμου, αποφάσισε να απομακρύνει τους Επάρχους εκείνους που δεν της ενέπνεαν εμπιστοσύνη αντικαθιστώντας τους με πρόσωπα της εμπιστοσύνης της. Για να μπορέσουν τόσο οι νέοι Έπαρχοι όσο και οι παλαιότεροι που είχαν παραμείνει στις θέσεις τους να εδραιώσουν την εξουσία τους, η Κυβέρνηση έστειλε και στρατιωτικές δυνάμεις που ανέλαβαν την τήρηση της τάξης στα νησιά. Οι ενέργειες αυτές της Κυβέρνησης προκάλεσαν την βίαιη αντίδραση των αντικυβερνητικών φατριών, που αντιμετώπισαν την αλλαγή των Επάρχων και κυρίως την αποστολή στρατιωτικών δυνάμεων σαν εχθρικές προς αυτούς ενέργειες εκ μέρους της Κυβέρνησης. Οι αντιδρώντες νησιώτες υποστηρίχθηκαν και από τους παυθέντες Επάρχους, οι οποίοι δεν αναγνώρισαν την νομιμότητα της απομάκρυνσής τους.

Τα σοβαρότερα γεγονότα έλαβαν χώρα στην Νάξο, στην Άνδρο και στην Κέα. Στην Νάξο, η αποστολή νέου Επάρχου, τον Ιανουάριο του 1825, προκάλεσε την αντίδραση του προκατόχου του, ο οποίος προσπάθησε, έχοντας και την υποστήριξη των αρχόντων, να ακυρώσει την ληφθείσα απόφαση. Αντίθετα, όπως φαίνεται από αναφορά του νέου Επάρχου με ημερομηνία 14 Ιανουαρίου 1825 προς το Υπουργείο Εσωτερικών, οι “κατώτερες τάξεις” αισθάνθηκαν ανακούφιση, και αμέσως μετά τον ερχομό του συγκάλεσαν τοπική συνέλευση, η οποία καθαίρεσε τους Δημογέροντες που είχαν εκλεγεί μόνον από τους άρχοντες, και εξέλεξε άλλους που δεν ανήκαν στην τάξη αυτή. Ο Έπαρχος, στην εν λόγω αναφορά του, δικαιώνει τους αντιπάλους των αρχόντων παρουσιάζοντας ως νόμιμη την συνέλευση και κατηγορώντας ως παράνομους τους καθαιρεθέντες Δημογέροντες. Ως προς την στάση του έως τότε Επάρχου, ο αντικαταστάτης του γράφει τα εξής:

[...] Μεθ’ημερών δώδεκα από της από Ναυπλίου αναχωρήσεώς μας, εφθάσαμεν εις αυτήν την επαρχίαν της Νάξου την πρώτην Ιανουαρίου. Ευθύς μόλις απέβημεν εκ του πλοίου, κατά χρέος διευθύνθημεν εις το κοινόν κατάλυμα, το Επαρχίον, όπου εκατοίκει ο πρώην Έπαρχος, ο οποίος μόλις μας αξίωσε του αντιχαιρετισμού του, αφού έμεινε διόλου ακίνητος εις την θέσιν του, και με υπεροπτικόν ύφος άρχισε να διαφιλονικεί τα περί Διοικήσεως, ότι η των Υπουργών εκλογή δεν γίνεται κατά [λέξη δυσανάγνωστη] και άλλα πολλά διάφορα τα οποία αποσιωπούνται. Τέλος του εζητήσαμεν να μας δοθεί τόπος εις το Επαρχίον δια κατάλυμα μας, το να αναγνωστεί εις τους επαρχιώτας η διαταγή της σεβαστής Διοικήσεως, και μας το ηρνήθει λέγων ότι αυτός κάθεται εις αυτό το κατάλυμα με διαταγήν της

Διοικήσεως, και δεν εξέρχεται παρά όταν θέλει.» Λίγο παρακάτω γράφει για την υπόθεση της εκλογής των Δημογερόντων:

Ημείς εδώ εν τη πρώτη αφετηρία μας, απηγήσαμε δυο κόμματα πολλά ευκρινή. Των λεγομένων αρχόντων, οίτινες αγαπούν [3 λέξεις δυσανάγνωστες], και των επιλοίπων κατοίκων της χώρας, οίτινες συγκάλεσαν δυο συνελεύσεις, και εξέλεξαν Δημογέροντας, καθαιρώντας τούς προ τριών μηνών εκλεγέντας, επί λόγω τού ότι είναι από των αρχόντων, και ότι μόνον από αυτών εκλέχθησαν, και ουχί κατά τον διοργανικόν νόμον, δια της ψήφου των πλειόνων, και ότι εν αυτώ είναι υβρισταί, κα [δυσανάγνωστες λέξεις.] Ημείς δε, χωρίς να λάβομεν μέρος εις τα πάθη των, εις τοιαύτα ευλογοφανή ζητήματα δεν ημπορούσαμεν να μην εισακούσομεν, ενώ είδομεν την εκλογήν τους πρώτου ούσα από εικοσιπέντε μόνον υπογραφάς, και αυτάς από τους πέντε έξι [λέξη δυσανάγνωστη], και ενώ την εκλογήν των νέων Δημογερόντων την βλέπομεν με απείρους υπογραφάς. Όθεν το επαρχείον τούς απεδέχθη δια να ησυχάσει και ο λαός, όστις ήτο πολύ επίμονος και ενθουσιασμένος.²⁸⁸»

Από την αναφορά του νέου Επάρχου μπορούμε να βγάλουμε ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τις συνθήκες που επικρατούσαν στην Νάξο καθώς και για την σχέση του Υδραίου πρώην Επάρχου Αντωνίου Μάρκου με την κυβέρνηση Κουντουριώτη. Ο Α. Μάρκου, όπως θα δούμε παρακάτω, είχε σχέσεις με την οικογένεια Κουντουριώτη, όμως επεδίωκε να ασκήσει προσωπική πολιτική αγνοώντας τα κελεύσματα των Κουντουριωτών. Για να το πετύχει αυτό, είχε βασισθεί στους άρχοντες της Χώρας ανεχόμενος ακόμα και ενέργειές τους, που, όπως αναφέρει ο νέος Έπαρχος, έρχονταν σε αντίθεση με τον νόμο. Η στάση του απέναντι στον νέο Έπαρχο δείχνει πως πίστευε ότι θα μπορούσε να επιτύχει την ανάκληση της διαταγής για την απομάκρυνσή του. Δεν είναι σαφές το πού βάσιζε αυτήν του την πεποίθηση. Το πιθανότερο είναι πως θεωρούσε εφικτή μια τέτοια εξέλιξη εξ αιτίας της υδραϊκής καταγωγής του και της γνώσης του ότι οι ηγέτες της αντίπαλης προς τους άρχοντες της Χώρας παράταξης, Μαρκοπολίτης και Ιερόθεος, κατά την Β' Εθνοσυνέλευση, είχαν συμπαραταχθεί με τον Κολοκοτρώνη και τους άλλους στρατιωτικούς, όπως θα δούμε παρακάτω.

Φαίνεται, όμως, πως η Κυβέρνηση Κουντουριώτη, μετά την επικράτησή της στον Β' εμφύλιο πόλεμο, δεν φοβόταν πια τους εξουθενωμένους πολιτικούς της αντιπάλους. Έτσι εξηγείται η σιωπηρή έστω αποδοχή της απόφασης των Ναξίων να επαναφέρουν τον Ιερόθεο. Επιπλέον, ήταν λογικό οι αδελφοί Κουντουριώτη να μην πολυεμπιστεύονται έναν άνθρωπο που είχε δείξει τάσεις απεξάρτησης από την επιρροή τους. Μπορεί ο Γεώργιος

²⁸⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821- 1828), φάκ. 51 (14-1-1825), σελ. 47-50.

Κουντουριώτης να ήταν Πρόεδρος της Κυβέρνησης, και ο αδελφός του ο αδιαφιλονίκητος ηγέτης της Ύδρας. Μπορεί η Κυβέρνηση να είχε εδραιώσει την θέση της και να ήταν εξαιρετικά ισχυρή. Τέλος, μπορεί στην Ύδρα να επικρατούσε ησυχία, όμως η αντικουντουριωτική φατρία δεν είχε παύσει να υπάρχει και, συνεπώς, ήταν φυσικό οι Κουντουριώτες να βλέπουν με καχυποψία την ισχυροποίηση ενός συμπατριώτη τους, ο οποίος είχε ασκήσει πολιτική που δεν ήταν σύμφωνη με τις επιδιώξεις τους. Επίσης η διατήρηση του Μάρκου ήταν δυνατόν να στρέψει τους υποστηρικτές του Μαρκοπολίτη και του Ιεροθέου εναντίον όχι του Επάρχου, αλλά των Υδραίων, ίσως και της Κυβέρνησης. Όμως μια αντικυβερνητική εξέγερση των Ναξίων θα μπορούσε να γίνει κακό παράδειγμα και για άλλους νησιώτες.

Ως προς την κατάσταση που επικρατούσε στην Νάξο και την αντιμετώπιση από τους ντόπιους της αλλαγής του Επάρχου, θα μπορούσαμε να ισχυρισθούμε, χωρίς η κρίση μας να θεωρηθεί αυθαίρετη, πως η απομάκρυνση του Ιεροθέου και του Μαρκοπολίτη είχε αφήσει ακέφαλη την αντίπαλη προς τους άρχοντες φατρία, και ότι η απομάκρυνση του συνεργαζόμενου με αυτούς Επάρχου θεωρήθηκε από τους αντιπάλους τους ένδειξη της ευμενούς διάθεσης της Κυβέρνησης προς αυτούς. Από την δική του πλευρά, ο νέος Έπαρχος δείχνει να έχει αντιληφθεί πως, για να αποφύγει περαιτέρω συγκρούσεις και να εδραιώσει την θέση του, ήταν απαραίτητη η σύμπραξη με τους δυσσαρεστημένους από την πολιτική τού αρνούμενου να εγκαταλείψει την θέση του προκατόχου του. Τα προαναφερθέντα δεν είναι δυνατόν αυτήν την στιγμή να τεκμηριωθούν επαρκώς λόγω του περιορισμένου αριθμού στοιχείων, όμως βασίζονται σε δεδομένα, που, για την ώρα τουλάχιστον, δεν μπορούν να αμφισβητηθούν.

Παρόμοια εικόνα με αυτήν της Νάξου παρουσιάζει, σύμφωνα με την αναφορά του νέου επάρχου Χριστόδουλου Κονταξή προς το Υπουργείο των Εσωτερικών με ημερομηνία 28 Φεβρουαρίου 1825, και η Άνδρος, με την κατάσταση εκεί να είναι περισσότερο έκρυθμη. Με την αναφορά του αυτήν ο Κονταξής, αφού ενημερώνει την Κυβέρνηση πως το νησί είχε χωρισθεί σε τρεις παρατάξεις -των αρχόντων, των караβοκύρηδων και των γεωργών, με τους караβοκύρηδες να έχουν καταλάβει την εξουσία με την δύναμη των όπλων και να μην αναγνωρίζουν καμία άλλη αρχή- ξεκαθαρίζει πως, χωρίς την αποστολή στρατιωτικής δύναμης δεν θα μπορούσε να ασκήσει τα καθήκοντά του.²⁸⁹ Πληροφορίες για το τι ακολούθησε στην Άνδρο για την ώρα δεν υπάρχουν.

Πιο σοβαρά ήταν, ως φαίνεται, τα γεγονότα που εκτυλίχθηκαν στην Κέα. Ο εκεί

²⁸⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821 -1828), φάκ. 80, έγγρ. 216-217 (28-2-1825).

Έπαρχος Μιχαήλ Μιχάλογλου υποστήριξε την αντιδιοικητική φατρία προκαλώντας την δυσαρέσκεια των υποστηρικτών της Κυβέρνησης, που, με αναφορά τους προς τον βουλευτή του νησιού Ιωάννη Πάγκαλο,²⁹⁰ τον κατηγόρησαν “ως υποστηρικτή των τυράννων του τόπου” και ζήτησαν την παρέμβαση του Πάγκαλου προς την Διοίκηση έτσι ώστε να γίνει εφικτή η αποπομπή του ανεπιθύμητου Επάρχου. Η Κυβέρνηση αποφάσισε την απομάκρυνσή του, και, στις 20 Νοεμβρίου 1824, διόρισε στην θέση του τον Ανδρέα Σγούτα.²⁹¹ Μαζί με τον νέον Έπαρχο έστειλε και μικρή στρατιωτική δύναμη που ανέλαβε την φύλαξή του και την τήρηση της τάξης στο νησί.

Οι υποστηρικτές του Μιχάλογλου, με δική τους αναφορά, εξέφρασαν την ικανοποίησή τους από την διοίκησή του και ζήτησαν την επιστροφή του.²⁹² Στις 13 Δεκεμβρίου, οι αντίπαλοί του έστειλαν νέα αναφορά προς τον Ιωάννη Πάγκαλο διαψεύδοντας τα γραφόμενα από τους αντιπάλους τους.²⁹³ Ο Πάγκαλος, με αφορμή το πρόβλημα υγείας που αντιμετώπιζε, ζήτησε και έλαβε την άδεια από το Βουλευτικό να πάει στο νησί του. Εκεί εξετάσε από κοντά την κατάσταση και, στις 23 Δεκεμβρίου 1824, έστειλε αναφορά στο Βουλευτικό με την οποία κατηγόρησε τον Μιχάλογλου και τους Δημογέροντες ως φατριαστές και εχθρούς της Διοίκησης.²⁹⁴ Το Βουλευτικό, στις 20 Ιανουαρίου του 1825, αποφάσισε να εξετάσει την υπόθεση καλώντας τόσο τον έκπτωτο Έπαρχο όσο και τους κατηγόρους του να δώσουν εξηγήσεις.²⁹⁵

Η επέμβαση του Βουλευτικού δεν αρκούσε για να φέρει την εξομάλυνση, εξ αιτίας της δυσαρέσκειας των προκρίτων για την αποστολή στρατιωτικής δύναμης, την οποία δεν μπορούσαν να δεχθούν γιατί αυτό θα σήμαινε την υποταγή τους στον Έπαρχο και, άρα, την αναγνώριση του περιορισμού της δικής τους εξουσίας. Η πρώτη τους ενέργεια ήταν, εκμεταλλεζόμενοι την επιπλέον οικονομική επιβάρυνση που σήμαινε για τους κατοίκους του νησιού η παρουσία της εκτελεστικής δύναμης, να πείσουν τον λαό να εκλέξει πληρεξουσίου τους οποίους απέστειλαν προς το Βουλευτικό με την εντολή να επιδώσουν

²⁹⁰ Ο Ιωάννης Πάγκαλος ήταν μέλος μιας από της ισχυρότερες οικογένειες της Κέας που είχε συνδεθεί με συγγενικούς δεσμούς με την οικογένεια Μπάου, αφού ο Ιωάννης Μπάου, για τον οποίο έχει γίνει λόγος παραπάνω, είχε παντρευθεί κόρη της οικογενείας Παγκάλου, βλ. Σ. Συμεωνίδης, ό.π., τόμ. 21, σελ. 17.

²⁹¹ Ο Χίος Ανδρέας Σγούτας διορίσθηκε στις 6 Ιουνίου 1823 μέλος της επιτροπής επαρχιακού δικαστηρίου, και στις 20 Νοεμβρίου 1824 Έπαρχος Κέας, βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Β', σελ. 488, και τόμ. Ζ', σελ. 52.

²⁹² (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 52 (20-11-1824), 85 (5-1-1825), 97-99 (17-1-1825).

²⁹³ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΗ', σελ. 61 (13-12-1824).

²⁹⁴ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΗ', έγγρ. 2 (23-12-1824), σελ. 62.

²⁹⁵ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 100 (20-1-1825).

διαμαρτυρία για την αποστολή της εκτελεστικής δύναμης. Στο εν λόγω έγγραφο οι κάτοικοι της Κέας ζητούν, εάν δεν γίνει δεκτό το αίτημά τους, τα έξοδα για την συντήρησή της να αναλάβουν αποκλειστικά ο Έπαρχος και ο βουλευτής του νησιού.²⁹⁶ Όταν το αίτημά τους δεν έγινε δεκτό, οι επικεφαλής της αντιδιοικητικής φατρίας αποφάσισαν να αντιδράσουν πιο δυναμικά και, στις αρχές Φεβρουαρίου, με ηγέτες τους δύο Δημογέροντες που ηγούντο της φατρίας αυτής Αντώνιο Ρεβελάκη και Ιωάννη Ξιφία, ξεσηκώθηκαν εναντίον του Επάρχου απαιτώντας την απομάκρυνση όχι μόνον της στρατιωτικής δύναμης, αλλά και του ίδιου. Ο Ανδρέας Σγούτας, με αναφορά του στις 3 Φεβρουαρίου του 1825, ενημέρωσε την Διοίκηση για τις ταραχές στο νησί. Το παρακάτω απόσπασμα της αναφοράς του Σγούτα επιβεβαιώνει τα όσα έχουν αναφερθεί παραπάνω σχετικά με τις επιδιώξεις των προκρίτων.

*[...] Χθές δε αιφνιδίως βλέπω να παρρησιασθή εις το οσπήτιον μου έν πλήθος χωριατών συνδροφευμένοι από τούς 4 αυτόθι ελθόντας μετά φωνών ατάκτων λέγοντές μου, ότι θέλομεν νά σέ εξετάσω διατί βαστάς εδώ την Εκτελεστικήν Δύναμιν. Τούς άπεκρίθην, ότι ενοχλήθη καν' ένας σας απ' αυτήν; τί σας μέλει; Εγώ αν την εβάσταζα, το ηκολούθησα διά την ησυχίαν του τόπου και αναφέρομαι όπου ανήκει. Αυτοί δε απεκρίνοντο φωνάζοντες δέν τούς θέλομεν ταις σκυλόκαπες εδώ, αλλά νά φύγουν ευθύς καθώς και του λόγου σου, όπου αφού ήλθεσ εδώ, ζητήσ να κάμης νεοτερισμούς και εί τι σού φανή ...».*²⁹⁷

Ο Σγούτας κατέστειλε αμέσως την εξέγερση συλλαμβάνοντας τους περισσότερους από τους πρωταίτιους και στέλνοντάς τους στο Ναύπλιο. Η εξέλιξη αυτή τρομοκράτησε τους υπόλοιπους και τους ανάγκασε να υπογράψουν δηλώσεις μετανοίας.²⁹⁸ Με τα μέτρα του Σγούτα μπορεί να μην λύθηκε το πρόβλημα της Κέας, όμως επικράτησε η ηρεμία στο νησί, αφού οι αντίπαλοί του δεν τόλμησαν να ασκήσουν ξανά βία, και στράφηκαν προς την Διοίκηση ζητώντας την απομάκρυνση του Επάρχου με την κατηγορία της κατάχρησης εξουσίας. Το Εκτελεστικό απέρριψε τις κατηγορίες και κήρυξε τον Σγούτα αθώο και τους κατηγορούς του συκοφάντες. Το Βουλευτικό, στις 25 Φεβρουαρίου του 1825, ζήτησε την κλήση του Επάρχου σε απολογία.²⁹⁹

Η αντιδιοικητική κίνηση δεν περιορίστηκε μόνον στις Κυκλάδες, αλλά στις αρχές του 1825 εξαπλώθηκε και στις βόρειες Σποράδες. Τον Ιανουάριο του 1825, οι κάτοικοι της

²⁹⁶ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 102 (20-1-1825).

²⁹⁷ (Α.Ε.Π) ό.π., τόμ. ΙΗ', έγγρ. 3 (3-2-1825), σελ. 63-65.

²⁹⁸ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΗ', σελ. 65-71 .

²⁹⁹ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 137 (25 Φεβρουαρίου1825).

Σκοπέλου αρνήθηκαν να πληρώσουν τον “φόρο της δεκάτης” και, όταν ο έπαρχος Μαργαρίτης Δημάδης³⁰⁰ προσπάθησε, με την βοήθεια των ενοικιαστών των φόρων, να επιβάλει την τάξη, οι Σκοπελίτες εξεγέρθηκαν, με αποτέλεσμα η εξέγερση γρήγορα να εξαπλωθεί και στις υπόλοιπες βόρειες Σποράδες.

Από τις αναφορές του Δημάδη προς την Διοίκηση, γίνεται φανερό πως η εξέγερση είχε υποκινηθεί από τους Δημογέροντες. Ο Δημάδης αποδίδει τις ενέργειές τους στις καταχρήσεις, που, όπως ισχυρίζεται, είχαν κάνει τα προηγούμενα τέσσερα χρόνια, και στον φόβο τους μήπως αποκαλυφθούν. Η ομαδική παραίτηση των Δημογερόντων της Σκοπέλου, σε μια προσπάθεια να απαλλαγούν από την υποχρέωση να παραδώσουν τους λογαριασμούς της Δημογεροντίας στους ελεγκτές που επρόκειτο να στείλει η Κυβέρνηση, επιβεβαιώνει τους ισχυρισμούς του Επάρχου. Ο φόβος όμως της αποκάλυψης των καταχρήσεών τους δεν ήταν ο μοναδικός των προκρίτων της Σκοπέλου. Άλλωστε θα μπορούσαν να αποφύγουν την διενέργεια του ελέγχου εάν συνεργάζονταν με τον Έπαρχο και τους ενοικιαστές των φόρων, όπως είχε συμβεί κατά τα προηγούμενα τέσσερα έτη, αφού ήταν βέβαιο πως οι κάτοικοι του νησιού δεν θα τολμούσαν να προχωρήσουν σε καταγγελίες εναντίον τους, και η Κυβέρνηση, εάν ήταν εντάξει στις φορολογικές τους υποχρεώσεις, δεν θα τους ενοχλούσε. Εάν επρόκειτο άλλωστε για εσωτερικό ζήτημα της Σκοπέλου, η εξέγερση δεν θα εξαπλωνόταν και στα γύρω από αυτήν νησιά.

Η στάση των Δημογερόντων των βορείων Σποράδων δείχνει πως οι επιδιώξεις τους ήταν ίδιες με αυτές των συναδέλφων τους των Κυκλάδων. Σε αντίθεση όμως με τους Κυκλαδίτες, οι εξεγερμένοι των βορείων Σποράδων δεν στράφηκαν εναντίον των Επαρχών, που είχαν την εύνοια της Κυβέρνησης, αλλά εναντίον των ενοικιαστών των φόρων. Αυτούς είναι που κατηγορήσαν για καταχρήσεις, την ίδια ώρα που προσπάθησαν, με αναφορές τους προς την Διοίκηση, να δώσουν την εντύπωση πως ήταν ευπειθείς προς εκείνη και πρόθυμοι να υπακούσουν σε οποιαδήποτε διαταγή της. Ο Έπαρχος Δημάδης, από την δική του πλευρά, προσπαθούσε να διαφωτίσει την Κυβέρνηση για τους πραγματικούς σκοπούς των εξεγερμένων, ενημερώνοντάς την πως ανάμεσά τους βρίσκονταν και υποστηρικτές των Πελοποννησίων ανταρτών. Οι πραγματικές επιδιώξεις των εξεγερμένων φάνηκαν από την παραίτηση των προκρίτων της Σκοπέλου μόλις η Κυβέρνηση έδωσε εντολή να διερευνηθεί η βασιμότητα των καταγγελιών του Επάρχου καθώς και από την αντίσταση που προέβλεπαν οι συνάδελφοί τους της Σκύρου και της Σκιάθου αντιδρώντας και αυτοί στην

³⁰⁰ Ο Μαργαρίτης Δημάδης εκπροσώπησε την Στερεά Ελλάδα στην Εθνοσυνέλευση του Άστρους, αν και δεν γίνεται αναφορά στο σχετικό έγγραφο στον τόπο καταγωγής του. Στις 28 Αυγούστου 1824, διορίστηκε Έπαρχος Σκοπέλου, βλ. (Α.Ε.Π), τόμ. Γ', σελ. 79 και τόμ. Στ', σελ. 248.

πραγματοποίηση αυτού του ελέγχου. Οι διαθέσεις των νησιωτών φαίνονται και από ένα άλλο πολύ σοβαρό περιστατικό: την εξέγερση τον Φεβρουάριο του 1825 των Δημογερόντων του χωριού της Σκοπέλου Γλώσσας, με αφορμή την αντιπαράθεσή τους με έναν κάτοικο του χωριού για ιδιωτική υπόθεση.³⁰¹

Οι εξεγέρσεις των βόρειων Σποράδων και τον Κυκλάδων έχουν κοινά χαρακτηριστικά, αφού, παρά τα επιμέρους ζητήματα, οι βαθύτερες αιτίες τους ήταν παντού οι ίδιες. Βασικός σκοπός των εξεγερμένων ήταν να εμποδίσουν την επικράτηση συγκεντρωτικού διοικητικού συστήματος που θα περιόριζε την εξουσία των τοπικών παραγόντων και θα μπορούσε να οδηγήσει στην ανατροπή των μέχρι τότε ενδοκοινοτικών πολιτικών ισορροπιών. Βέβαια καμία ελληνική Κυβέρνηση δεν επεδίωξε κάτι τέτοιο. Αντίθετα, όπως έχουμε δει παραπάνω, η κεντρική Διοίκηση είχε καταπολεμήσει κινήματα που εμφανώς στρέφονταν εναντίον των προκρίτων.

Η επιβολή όμως συγκεντρωτικής Διοίκησης μοιραία θα έφερνε αυτήν την ανατροπή, γιατί η ισχύς και το κύρος των προκρίτων δεν βασιζόταν μόνο στον πλούτο τους, αλλά κυρίως στην δυνατότητά τους να είναι οι διαμεσολαβητές ανάμεσα στην κοινότητα και την κεντρική εξουσία. Στα πλαίσια λοιπόν ενός κράτους που θα τους επέτρεπε να διατηρήσουν ένα καθεστώς ημιαυτονομίας παρόμοιο με αυτό που ίσχυε επί Τουρκοκρατίας, η εξουσία τους θα παρέμενε ακλόνητη. Στα πλαίσια όμως ενός συγκεντρωτικού κράτους στο οποίο ο διορισμένος από την κεντρική Διοίκηση Έπαρχος θα ήταν ο κύριος φορέας της εξουσίας, ο δικός τους ρόλος περιοριζόταν σημαντικά. Βέβαια εξακολουθούσαν να εκπροσωπούν τον τόπο τους στην κεντρική Διοίκηση εξασφαλίζοντας την εκλογή κάποιου από αυτούς στην θέση του βουλευτή της επαρχίας, δεν μπορούσαν όμως να θεωρούν δεδομένη την διατήρηση αυτού του προνομίου αφού δεν ήταν δυνατόν να αποκλεισθεί το ενδεχόμενο να εξασφαλίσουν την εύνοια μέρους του λαού πρόσωπα που δεν θα ανήκαν στην τάξη των προκρίτων αλλά θα κατόρθωναν να αποκτήσουν κύρος με την δραστηριότητα τους σε διάφορους τομείς. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ήταν ο Ευάγγελος Μαντζαράκης, ο οποίος είχε εκλεγεί βουλευτής Σαντορίνης.³⁰² Φυσικό ήταν, λοιπόν, οι αντίθετοι προς την αλλαγή των ενδοκοινοτικών συνθηκών πρόκριτοι να μην επιθυμούν την επικράτηση μιας συγκεντρωτικής αρχής.

Το ότι οι λόγοι που προκάλεσαν τις εξεγέρσεις ήταν πολιτικοί και δεν στρέφονταν κατά των προσώπων που είχαν κληθεί να διοικήσουν τις διάφορες επαρχίες αποδεικνύεται

³⁰¹ Για τα γεγονότα της Γλώσσας βλ. Κ. Κωνσταντινίδης, *Η ληστεία και η πειρατεία στην Σκύρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επανάστασης και μέχρι και της αντιβασιλείας του Όθωνα*, σελ. 160-164.

³⁰² Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης

από το γεγονός ότι η αντικατάσταση των ανεπιθύμητων Διοικητών δεν έπεισε τους εξεγερμένους να σταματήσουν τις αντιδιοικητικές ενέργειες τους. Η υποστήριξη ή μη των αντιδιοικητικών κινημάτων της περιόδου αυτής από μερίδα των κατοίκων δεν φαίνεται να έχει σχέση με προεπαναστατικές αντιπαλότητες. Αυτό το συμπέρασμα μπορούμε να το στηρίξουμε στην απουσία μέχρι στιγμής πληροφοριών για προεπαναστατικές συγκρούσεις στα νησιά στα οποία έλαβαν χώρα τα προαναφερθέντα γεγονότα. Εξάιρεση στον κανόνα αυτόν αποτέλεσε η Νάξος, όπου οι δυο φατρίες ήταν οι ίδιες με αυτές που προϋπήρχαν στα τελευταία χρόνια πριν από την Επανάσταση.

Ένας ακόμα λόγος που έφερνε τους κατοίκους των Κυκλάδων και των Σποράδων αντιμέτωπους με την κεντρική Διοίκηση ήταν η αδυναμία της να τους παράσχει την προστασία που οι ίδιοι ζητούσαν, όχι τόσο απέναντι στον εχθρικό στόλο που κατά την περίοδο εκείνη δεν ασχολείτο με τα νησιά τους, όσο απέναντι στους πειρατές που είχαν γίνει η μάστιγα του Αιγαίου πελάγους. Το ζήτημα της πειρατείας θα εξετασθεί στο οικείο κεφάλαιο. Τέλος δεν θα πρέπει να αγνοήσουμε και το οικονομικό ζήτημα. Οπωσδήποτε δεν έλειψαν οι περιπτώσεις που η φορολόγηση των κατοίκων προκαλούσε δυσαρέσκειες, όπως φαίνεται από το παράδειγμα της Σάμου για το οποίο θα γίνει λόγος παρακάτω. Επίσης η παρουσία στρατιωτικής δύναμης που αναλάμβανε την τήρηση της τάξης και μισθοδοτείτο από την κοινότητα έφερνε, όπως προκύπτει από το προαναφερθέν έγγραφο των κατοίκων της Κέας σχετικά με αυτό το ζήτημα, σε ακόμα δυσκολότερη θέση τους κατοίκους. Παρ' όλα αυτά το οικονομικό ζήτημα ήταν δευτερεύον και συναρτάτο με το πρόβλημα της έλλειψης προστασίας.

Οι λεηλασίες των περιουσιών των νησιωτών από τους πειρατές ήταν λογικό να τους εξουθενώνουν οικονομικά καθιστώντας έτσι δυσκολότερη την καταβολή των φόρων. Επιπλέον δεν είχαν κανέναν λόγο να δίνουν χρήματα για την μισθοδοσία μιας στρατιωτικής δύναμης που δεν μπορούσε να τους προστατεύσει. Όλα αυτά όμως δεν ήταν αρκετά για να προκαλέσουν το ξέσπασμα εξέγερσης. Ενδεικτικό είναι το γεγονός ότι μόνον στις βόρειες Σποράδες οι εξεγερμένοι επικαλέστηκαν οικονομικούς λόγους για να δικαιολογήσουν τις εναντίον της Διοίκησης κινήσεις τους.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ποιες ήταν οι πραγματικές αιτίες της πρόκλησης των ταραχών στα νησιά και ποιες οι αφορμές. Φαίνεται, όμως, πως την διαφορά αυτήν η Κυβέρνηση δεν την αντιλήφθηκε, γι' αυτό όχι μόνον δεν αντιμετώπισε δυναμικά τους εξεγερμένους, αλλά, μη μπορώντας ή μη θέλοντας να καταλάβει τον κοινό χαρακτήρα του κινήματος των βορείων Σποράδων με αυτά των Κυκλάδων, πήρε -τουλάχιστον στην αρχή- το μέρος τους επιπλήττοντας τους ενοικιαστές των φόρων για την συμπεριφορά τους

απέναντι στους κατοίκους. Η τακτική κατευνασμού της Κυβέρνησης έδωσε περισσότερο θάρρος στους εξεγερμένους και η κατάσταση ξέφυγε από κάθε έλεγχο.

Αλλά και στην Σάμο τα προβλήματα δεν έλειψαν. Μπορεί εκεί να μην παρουσιάσθηκαν αντιδιοικητικές κινήσεις όπως έγινε στις Κυκλάδες και τις Σποράδες, και να αποφεύχθηκαν ενδοσαμιακές ένοπλες συγκρούσεις, όμως οι πολιτικοοικονομικές αντιπαραθέσεις συνεχίσθηκαν. Τον Δεκέμβριο του 1824, συγκλήθηκε Γενική Συνέλευση, στην οποία συζητήθηκε το θέμα της πώλησης των κανονιών, με αποτέλεσμα να προκληθούν νέες αντιπαραθέσεις χωρίς να ληφθεί οριστική απόφαση. Σε νέα συνέλευση που συγκλήθηκε στις 28 Φεβρουαρίου 1825, οι αντιπαραθέσεις πήρε καθαρά πολιτικό χαρακτήρα. Η συζήτηση, αυτήν την φορά, δεν περιορίσθηκε στο ζήτημα του ελέγχου των οικονομικών του νησιού, αλλά επεκτάθηκε και στο ζήτημα της ενοικίασης των φόρων.

Η ελληνική Διοίκηση που προέκυψε από την Επανάσταση δεν έφερε αλλαγή στο ισχύον κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας φορολογικό σύστημα. Στην Σάμο, παρά τις προσπάθειες που είχαν καταβάλει οι Καρμανιόλοι στα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας για την κατάργηση του συστήματος μουκατά,³⁰³ αυτό εξακολουθούσε να ισχύει. Οι δυο πλευρές διαφώνησαν ως προς το αν ο ενοικιαστής των φόρων θα έπρεπε να είναι ντόπιος ή προερχόμενος από άλλη περιοχή. Η πλευρά του Λυκούργου υποστήριζε την ανάθεση του έργου αυτού σε ντόπιο, ενώ η αντίθετη παράταξη, με πρωτεργάτες τους πληρεξουσίους του Μαραθοκάμπου, ζητούσε να ανατεθεί η δουλειά αυτή σε πρόσωπο που δεν θα είχε σχέση με την Σάμο.

Η στάση και των δύο παρατάξεων είναι εύκολο να εξηγηθεί. Η ενοικίαση των φόρων σε ντόπιο θα αποτελούσε επιβεβαίωση του ημιαυτόνομου καθεστώτος της Σάμου και της εξουσίας του Λυκούργου, ενώ η ανάθεση της είσπραξης των φόρων σε μη γηγενή θα σήμαινε πως η οικονομική διαχείριση τίθετο υπό τον έλεγχο προσώπου ανεξάρτητου από την τοπική διοίκηση, στο οποίο η τελευταία όφειλε να δίνει λογαριασμό για τα οικονομικά του τόπου. Αυτή η εξέλιξη μπορεί να περιόριζε την αυτονομία της Σάμου, περιόριζε όμως ταυτόχρονα και την εξουσία του Λυκούργου. Εκείνος πρότεινε την εξής συμβιβαστική λύση: ντόπιοι που θα ενδιαφέρονταν να αναλάβουν την ενοικίαση των φόρων θα πήγαιναν στο Ναύπλιο και θα συμμετείχαν στον σχετικό πλειστηριασμό, και οι κάτοικοι του νησιού θα δέχονταν εκείνον που τελικά θα επιλεγόταν είτε ήταν γηγενής είτε όχι. Η πρόταση έγινε δεκτή και από τις δυο πλευρές.³⁰⁴

³⁰³ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

³⁰⁴ Σχετικά με τις αντιπαραθέσεις που έλαβαν χώρα στις δυο συνελεύσεις και την συμβιβαστική λύση στο ζήτημα του ενοικιαστή των φόρων βλ. Β. Δημητριάδης, «*Τρεις τοπικές συνελεύσεις ...*», ό.π., σελ. 166-167.

Η συμβιβαστική στάση του Λυκούργου υπαγορευόταν από την αναστάτωση που είχε προκαλέσει η σύγκρουση μέσα στους κόλπους της τοπικής Διοίκησης της Σάμου, η οποία τον είχε φέρει σε δύσκολη θέση. Ο συμβιβασμός που επετεύχθη στο ζήτημα διορισμού του ενοικιαστή των φόρων δεν αρκούσε για να επανέλθει η ηρεμία στην Σάμο. Αυτό γίνεται φανερό από μια αναφορά προς την Κυβέρνηση των υποστηρικτών του Λυκούργου που συμμετείχαν στην τοπική συνέλευση, με ημερομηνία 2 Μαρτίου του 1825. Η Κυβέρνηση ενημερώνεται ότι ο Λυκούργος μη αντέχοντας τις ραδιουργίες των αντιπάλων του ήταν έτοιμος να παρατηθεί, και καλείται να επέμβει για να τον μεταπεισεί. Οι συντάξαντες την αναφορά προειδοποίησαν την Κυβέρνηση, πως, εάν πραγματοποιούσε την απειλή του, η Σάμος θα ξαναγυρίζε στην περίοδο των διχονοιών και της αναρχίας.³⁰⁵

Τα έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους (Αρχεία Νομού Σάμου) δεν μας δίνουν περισσότερες πληροφορίες για τα γεγονότα που ακολούθησαν και δεν γνωρίζουμε αν η Κυβέρνηση επενέβη υπέρ του Λυκούργου. Αυτό όμως που γνωρίζουμε είναι πως εκείνος παρέμεινε στην θέση του χωρίς και να κατορθώσει, καθ' όλη την διάρκεια του 1825, να επιβάλει την τάξη στο νησί. Τα έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους, παρά τον περιορισμένο αριθμό πληροφοριών που μας δίνουν, είναι αποκαλυπτικά της κατάστασης που επικρατούσε. Η Διοίκηση της Σάμου, με έγγραφο που παρουσίασε στην τοπική συνέλευση που είχε συγκληθεί τον Δεκέμβριο του 1825 με ημερομηνία 12 Δεκεμβρίου, κατηγορήσε τους Εφόρους των χωριών για τυραννική συμπεριφορά σε βάρος των κατοίκων.³⁰⁶ Οι ενδοδιοικητικές αντιπαλότητες είχαν ως αποτέλεσμα να επικρατήσει η αναρχία στο νησί, και ο Λυκούργος αναγκάσθηκε να επιπλήξει τους Σαμίους και να τους απειλήσει με βαριές ποινές σε περίπτωση που η κατάσταση αυτή συνεχιζόταν.

Οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις, σε συνδυασμό με την έξαρση του φαινομένου της πειρατείας, δημιούργησαν αίσθημα ανασφάλειας στους κατοίκους. Άρχισε έτσι να παρατηρείται τάση φυγής των Σαμίων προς την Μικράν Ασία και υποταγής τους στους Τούρκους. Η τάση αυτή γρήγορα πήρε ανησυχητικές διαστάσεις αναγκάζοντας την Διοίκηση της Σάμου να ενημερώσει την Κυβέρνηση και να πάρει αυστηρά μέτρα σε βάρος των φυγάδων. Κάθε κάτοικος του νησιού που ήθελε να το εγκαταλείψει, αν δεν ήταν Σάμιος, ήταν υποχρεωμένος να παραδώσει τα όπλα του στο Διοικητήριο, ενώ εάν ήταν ντόπιος, όφειλε να δηλώσει εγγράφως ότι αποξενώνεται από την πατρίδα του και από κάθε

³⁰⁵ Αρχεία Νομού Σάμου, φάκ. Γ1, Τεύχη Αλληλογραφίας τοπικής Διοικήσεως Σάμου και Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1821 -1845), τεκμήριο 8, έγγρ. 40, 42-43 (2-3-1825), αρ. 40.

³⁰⁶ Αρχεία Νομού Σάμου, φάκ. Γ1 Τεύχη Αλληλογραφίας τοπικής Διοικήσεως Σάμου και Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1821 -1845), τεκμήριο 8, έγγρ. 17-18, αριθ.1 (Πρακτικά συνελεύσεως 16 Δεκεμβρίου 1825).

περιουσιακό του στοιχείο. Δίνοντας αυτήν την έγγραφη δήλωση έπαιρνε έγγραφη άδεια από την Διοίκηση και μπορούσε να φύγει.³⁰⁷ Τα έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους δεν μας πληροφορούν για το εάν τα μέτρα της Διοίκησης της Σάμου έφεραν κάποιο αποτέλεσμα. Εκείνο που μπορούμε να συμπεράνουμε από το προαναφερθέν έγγραφο της 12^{ης} Δεκεμβρίου του 1825 είναι πως, καθ' όλη την διάρκεια του έτους αυτού, η ηρεμία δεν αποκαταστάθηκε στην Σάμο.

Αλλά και οι Κυκλάδες δεν ησύχασαν. Το καλοκαίρι του 1825, στην Κέα, στην Σαντορίνη, στην Νάξο και στην Άνδρο παρουσιάσθηκαν νέες αναστατώσεις. Στην Κέα, η αντιδιοικητική φατρία είχε αρχίσει και πάλι να κινείται. Αυτό γίνεται φανερό από αναφορά που οι αντίπαλοι του Επάρχου έστειλαν στις 10 Ιουνίου 1825 προς το Υπουργείο Εσωτερικών, με την οποία κατήγγειλαν τους αντιπάλους τους ως υπεύθυνους για τις ταραχές, και τον Έπαρχο ως φατριαστή.³⁰⁸ Αυτήν την φορά η αντίδραση της Διοίκησης ήταν τελείως διαφορετική από ό,τι λίγους μήνες νωρίτερα. Το Βουλευτικό, στις 17 Σεπτεμβρίου 1825, ανακάλεσε την αθωωτική απόφαση για τον Ανδρέα Σγούτα και τον κήρυξε έκπτωτο του αξιώματός του χωρίς να επικαλεσθεί την ύπαρξη κάποιου νέου στοιχείου που ανέτρεπε τα έως τότε δεδομένα.³⁰⁹ Είναι προφανές ότι επρόκειτο για καθαρά πολιτική πράξη που στόχευε στον κατευνασμό των αντιπάλων του Σγούτα.

Το Βουλευτικό, με την έκδοση αυτής της απόφασης, έλπιζε πως θα εξασφάλιζε την αποκατάσταση της τάξης θεωρώντας, ίσως, πως οι αντίπαλοι του έκπτωτου Επάρχου θα ησύχαζαν με την απομάκρυνσή του, σε μια προσπάθεια να δώσουν την εντύπωση πως οι ενέργειές τους στρέφονταν εναντίον του Σγούτα και όχι εναντίον της κεντρικής Διοίκησης. Όσο για την αντίθετη φατρία, τα ανήκοντα σε αυτήν πρόσωπα είχαν δώσει δείγματα της νομιμοφροσύνης τους, αφού, ακόμα και κατά την περίοδο της διοίκησης Μιχάλογλου, δεν είχαν δείξει διάθεση για την πρόκληση εξέγερσης.

Οι ελπίδες του Βουλευτικού διαψεύσθηκαν μια και ο νέος έπαρχος Ιωάννης Σέρρος δεν έφερε μαζί του καμία εκτελεστική δύναμη και, έτσι, δεν είχε την δυνατότητα να επιβάλει την τάξη. Το αποτέλεσμα ήταν η αντιδιοικητική φατρία να προκαλέσει, στις αρχές Νοεμβρίου 1825, νέα εξέγερση και να επιτύχει την εκδίωξη και του νέου Επάρχου. Πληροφορίες για τα γεγονότα αυτά μας δίνουν η εκδιδόμενη στην Ύδρα εφημερίδα "Ο

³⁰⁷ Σχετικά με τις ενέργειες της Διοίκησης της Σάμου προκειμένου να ανακόψει το κύμα φυγής προς τα παράλια της Μ. Ασίας βλ. Αρχεία Νομού Σάμου, Συλλογές, Φάκ. Γ1, Τεύχη Αλληλογραφίας τοπικής Διοικήσεως Σάμου και Πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1821 -1845), φάκ. 1, τεκμήριο 8, έγγρ. 76-77 αριθ. 88 (14-5-1825) και τεκμήριο 9, έγγρ. 9-10 (30-1-1824), αριθ. 8 (30 Ιανουαρίου 1825).

³⁰⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821 -1828), φάκ. 69, έγγρ. 182-183 (10-6-1825).

³⁰⁹ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Η', έγγρ. 918 (17-9-1825), σελ. 318.

Φίλος του Νόμου”,³¹⁰ και η αναφορά του Επάρχου στις 14 Δεκεμβρίου 1825 προς το Υπουργείο Εσωτερικών.³¹¹ Η Κυβέρνηση δεν έλαβε κανένα μέτρο, και η κατάσταση στην Κέα συνεχώς χειροτέρευε. Ο Έπαρχος, βλέποντας την ακινησία της Κυβέρνησης, αναγκάστηκε στις 20 Μαρτίου του 1826 να στείλει έγγραφη διαμαρτυρία προς αυτήν.³¹²

Η Σαντορίνη, που είχε παρελθόν προκλήσεων σοβαρών αντιδιοικητικών κινημάτων, δεν θα μπορούσε να μείνει ανεπηρέαστη από το κλίμα αντίδρασης προς την Κυβέρνηση. Στις αρχές του 1826, παρουσιάζονται κινήσεις εναντίον της τοπικής Διοίκησης. Ο Έπαρχος Ιωάννης Κοκκίνης και ο Γενικός Γραμματέας Παναγιώτης Καραβίας αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το νησί. Ο πρώτος, στις 21 Φεβρουαρίου 1826, εξέδωσε έγγραφη διαμαρτυρία προς τους κατοίκους. Με αυτήν, κατήγγειλε τον διορισμένο από το 1823 Αστυνόμο Νικόλαο Ιγγλέση,³¹³ τον έμπορο Γρηγόριο Καλάβρια, τον Βασίλειο Μαρκεζίνη -για τον οποίο δεν δίνει καμία άλλη πληροφορία-, τον πρώην δικαστή Δημήτριο Μονόπολη,³¹⁴ τον άλλοτε Καντζηλιέρη Αντώνιο Λαγκαδά³¹⁵ και τον Μητροπολίτη Ζαχαρία για συνομωσία εναντίον της ζωής του Γενικού Γραμματέα, και για προσπάθεια εξαναγκασμού και του ίδιου να συμμετάσχει στο μελετώμενο έγκλημα. Σύμφωνα με όσα γράφει, θέλοντας να προστατεύσουν την ζωή τους τόσο ο ίδιος όσο και ο Γενικός Γραμματέας, αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Σαντορίνη.

Ο Έπαρχος, για να μην μείνει το νησί ακέφαλο, διόρισε ως προσωρινό αντικαταστάτη του κάποιον Ιωάννη Κιβωτό, για τον οποίο δεν έχουμε καμία άλλη πληροφορία.³¹⁶ Θα πρέπει, πάντως, να ήταν Υδραίος όπως και ο Έπαρχος, αφού, όπως θα δούμε στο επόμενο κεφάλαιο, μετά από ένα σοβαρό επεισόδιο ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς το καλοκαίρι του 1823, μεταξύ των προσώπων που ανέλαβαν την αποστολή να εξευμενίσουν τους Ψαριανούς ήταν και ένα μέλος της οικογένειας Κιβωτού, που, όπως φαίνεται, ανήκε στις ισχυρές οικογένειες του νησιού. Πρόκειται για τον Γεώργιο Κιβωτό, που αν και δεν ανήκε στην τάξη των προκρίτων αλλά σε αυτήν των πλοιάρχων, παρά το γεγονός ότι είχε καταστεί πλοιοκτήτης είχε διορισθεί μέλος της τριμελούς

³¹⁰ Εφημερίδα *Ο Φίλος του Νόμου*, (Εφημερίς της νήσου Ύδρας 1824 -1827)), φύλλο της 26^{ης} Δεκεμβρίου 1825.

³¹¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 84, έγγρ. 24-26 (14-12-1825).

³¹² (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821 -1828), ό.π., φάκ. 89, έγγρ. 66 (20-3-1825).

³¹³ Βλ. υποκεφ. Ββ΄ της παρούσης μελέτης.

³¹⁴ Βλ. υποκεφ. Ββ΄ της παρούσης μελέτης.

³¹⁵ Βλ. υποκεφ. Ββ΄ της παρούσης μελέτης.

³¹⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821 -1828), φάκ. 90, έγγρ. 165 (21-2-1826).

Επιτροπής του Υπουργείου των Ναυτικών, στις αρχές Απριλίου 1823, αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από την Κυβέρνηση του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη.³¹⁷

Στις 12 Μαρτίου 1826, ο ευρισκόμενος πια στην Ύδρα Κοκκίνης, με έγγραφό του προς το Εκτελεστικό, επανέλαβε τις καταγγελίες του εναντίον των Μαρκεζίνη, Ιγγλέση και Καλάβρια, καταγγέλλοντας και τους προκρίτους του χωριού Πύργος ως συνεργάτες των συνωμοτών. Τους τελευταίους μάλιστα τους κατηγορήσε και για φιλοτουρκισμό. Τους τρεις εμφανιζόμενους ως αρχισυνωμότες τους κατηγορήσε και για άλλες παράνομες ενέργειες. Ο Μαρκεζίνης κατηγορήθηκε για συμμετοχή σε όλες τις προηγούμενες αντιδιοικητικές ενέργειες και, μάλιστα, ως ένας από τους πρωτεργάτες των ταραχών, ο Ιγγλέσης για προσπάθεια εκλογής του ως πληρεξουσίου Σαντορίνης στην επερχόμενη Εθνοσυνέλευση με άνομα μέσα, και ο Καλαβρίας για συστηματική παραβίαση των υγειονομικών κανόνων κατά την επιστροφή του στο νησί ύστερα από εμπορικά ταξίδια.³¹⁸

Ανεξάρτητα από την ακρίβεια των καταγγελιών του εκδιωχθέντος Επάρχου τόσο για τα γεγονότα όσο και για τα πρόσωπα που κινήθηκαν εναντίον της Διοίκησης, εκείνο που μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα είναι πως και στην Σαντορίνη παρουσιάζονται ενέργειες ενάντια στην τοπική Διοίκηση. Στο συμπέρασμα αυτό μας οδηγεί η απομάκρυνση του Επάρχου και του Γενικού Γραμματέα από το νησί. Δεν υπάρχουν άλλες πηγές που είτε να τεκμηριώνουν, είτε να καταρρίπτουν τις κατηγορίες του Κοκκίνη. Για τους δυο από τους τρεις κατηγορούμενους ως αρχισυνωμότες, και συγκεκριμένα για τον Καλάβρια και τον Μαρκεζίνη, δεν γνωρίζουμε τίποτα περισσότερο από αυτά που αναφέρονται στα δυο έγγραφα του Επάρχου. Πάντως η κατηγορία εναντίον του Μαρκεζίνη για συμμετοχή σε όλες τις προηγούμενες αντιδιοικητικές κινήσεις δεν τεκμηριώνεται από κάποια γνωστή μας μέχρι σήμερα πηγή. Η υπογραφή του δεν εμφανίζεται σε κανένα έγγραφο των αντιδιοικητικών, ούτε και οι υποστηρικτές της Διοίκησης τον κατηγορούν για οποιαδήποτε ενέργεια στα δικά τους έγγραφα. Ο Ιγγλέσης, όπως θα δούμε παρακάτω, πράγματι κατόρθωσε να εκλεγεί πληρεξούσιος Σαντορίνης στην Γ' Εθνοσυνέλευση. Δεν διαθέτουμε όμως κανένα στοιχείο που να τεκμηριώνει τις κατηγορίες του Επάρχου για την εκλογή του με χρήση άνομων μεθόδων. Πάντως, όσα αναφέρει ο Κοκκίνης για την συμμετοχή Κεφαλλονιτών στην συνωμοσία εναντίον του Γενικού Γραμματέα, δείχνουν πως η κατοχή του αξιώματος του Αστυνόμου από τον συμπατριώτη τους Ιγγλέση τους έδινε την δυνατότητα να εμπλέκονται

³¹⁷ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 480· Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. ΣΤ' σελ. 410· Χ. Στασινόπουλος, «Λεξικόν...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 399.

³¹⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 90, έγγρ. 166-167 (12-3-1826).

στα εσωτερικά της Σαντορίνης παρά το γεγονός ότι θεσμικά δεν είχαν κάποια εξουσία.

Η προσπάθεια των αντιπάλων της Διοίκησης να τους πάρουν με το μέρος τους μας επιτρέπει να βγάλουμε το παρακάτω συμπέρασμα: Ο Ιγγλέσης, από την στιγμή που δεν ήταν ντόπιος, ήταν λογικό να επιδιώκει την παρουσία στο νησί συμπατριωτών του τους οποίους θα μπορούσε να εμπιστευθεί περισσότερο από τους Σαντορινιούς. Αλλά και οι προαναφερθέντες Κεφαλλονίτες, που βρίσκονταν σε έναν ξένο για αυτούς τόπο, ήταν φυσικό να υποστηρίξουν μια κίνηση που είχε την έγκριση του συνεργαζόμενου με ισχυρούς τοπικούς παράγοντες συντοπίτη τους. Άλλωστε και άλλα μέλη της οικογένειας Ιγγλέση βρίσκονταν στην επαναστατημένη Ελλάδα λαμβάνοντας μέρος σε στρατιωτικές επιχειρήσεις. Πρόκειται για τον Αντώνιο Ιγγλέση, ο οποίος προεπαναστατικά είχε υπηρετήσει ως αξιωματικός του ρωσικού στρατού πολεμώντας τους Τούρκους μαζί με τον Λάμπρο Κατσώνη κατά τον Β΄ ρωσοτουρκικό πόλεμο 1787-1792, και τους γιούς του Χαράλαμπο και Παναγιώτη.³¹⁹

Δεν είναι γνωστός ο βαθμός συγγένειας του Ν. Ιγγλέση με τα προαναφερθέντα μέλη της οικογένειας, όμως δεν μπορεί να ήταν τυχαία η σύμπραξή του με τον Δ. Υψηλάντη, ο οποίος είχε επίσης υπηρετήσει στον ρωσικό στρατό και είχε παραιτηθεί λίγο μετά την έναρξη της Επανάστασης.³²⁰ Το συμπέρασμα ότι πρέπει να υπήρχε κάποιος βαθμός συγγένειας ανάμεσα στον Ν. Ιγγλέση και τους Αντώνιο, Χαράλαμπο και Παναγιώτη Ιγγλέση δεν προκύπτει τόσο από το κοινό τους επώνυμο, όσο από την κοινή τους καταγωγή καθώς ήταν όλοι τους Κεφαλλονίτες. Πάντως, γνωρίζουμε την ύπαρξη δυο ακόμα αγωνιστών που έφεραν το επώνυμο Ιγγλέσης χωρίς να είναι Κεφαλλονίτες. Πρόκειται για τον Ιθακίσιο Παναγιώτη Ιγγλέση και τον Πατρινό Χριστόδουλο Ιγγλέση. Και οι δυο πρόσφεραν τις στρατιωτικές τους υπηρεσίες, όπως και οι περισσότεροι Κεφαλλονίτες συνεπώνυμοί τους.³²¹ Ανεξάρτητα, πάντως, από τον βαθμό συγγένειας των Κεφαλλονιτών Ιγγλέση, επρόκειτο για οικογένεια που αρκετά μέλη της υπηρετούσαν σε διάφορα πόστα. Ήταν λοιπόν φυσιολογικό ο Ν. Ιγγλέσης να ασκεί σημαντική επιρροή στους συμπατριώτες του, όχι μόνον ως πρόσωπο που είχε κατορθώσει να πρωταγωνιστήσει στα πολιτικά πράγματα της Σαντορίνης, αλλά και ως μέλος μιας οικογένειας της οποίας αρκετά μέλη είχαν προσφέρει τις υπηρεσίες τους στον Αγώνα.

Οι κατηγορίες εναντίον του Μητροπολίτη και των προκρίτων του Πύργου δεν είναι

³¹⁹ Χ. Στασινόπουλος, «Λεξικόν ...», ό.π., τόμ. Β΄, σελ. 193-194.

³²⁰ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Α΄, σελ. 458. Ι. Φιλήμων, «Δοκίμιον Ιστορικόν περί της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Γ΄, σελ. 385.

³²¹ Χ. Στασινόπουλος, «Λεξικόν...», ό.π., τόμ. Β΄, σελ. 193.

απίθανο να έχουν κάποια βάση, αν κανείς σκεφθεί όσα είχαν συμβεί το 1822. Η εμπλοκή στην υπόθεση προσώπων που στο παρελθόν είχαν λάβει μέρος στις εσωτερικές αντιπαραθέσεις του νησιού είναι ενδεικτική της πολυπλοκότητας των μεταξύ τους σχέσεων. Η συνεργασία του Α. Λαγκαδά με τους προκρίτους του Πύργου έχει τις ρίζες της στην σύμπραξή τους στο κίνημα εναντίον του Μαντζαράκη το 1822. Μπορεί να μην έχουμε συγκεκριμένες πληροφορίες για συμμετοχή προκρίτων του Πύργου στο εν λόγω κίνημα, όμως η οχύρωση των εξεγερμένων στο χωριό αυτό δεν είναι δυνατόν να μην είχε την έγκριση των προκρίτων. Σε διαφορετική περίπτωση, θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν δυναμικά τους ανοργάνωτους και μάλλον άοπλους εξεγερμένους ή να ζητήσουν την επέμβαση του Επάρχου. Πληροφορίες όμως για την λήψη παρόμοιων μέτρων δεν έχουμε προς το παρόν.

Μετά την εκδίωξη του Μαντζαράκη, ο Πύργος είχε εκπροσωπηθεί στην Διοίκηση της Σαντορίνης από μέλος της οικογένειας Λαγκαδά, τον Κωνσταντίνο Λαγκαδά. Τα παραπάνω εξηγούν την συμμετοχή των προκρίτων του Πύργου στην αντιδιοικητική κίνηση και την συνεργασία τους με τον Α. Λαγκαδά. Εάν η στάση του Λαγκαδά και των προκρίτων του Πύργου μπορεί να εξηγηθεί με βάση τα προηγηθέντα, δεν ισχύει το ίδιο για αυτήν του Μητροπολίτη Ζαχαρία, του Ν. Ιγγλέση, και του Δ. Μονόπολη. Ο Ζαχαρίας, όπως είδαμε, είχε συμμετάσχει στην πρώτη εξέγερση εναντίον του Μαντζαράκη, όμως, στην συνέχεια, δεν ενεπλάκη στα πολιτικά πράγματα του τόπου. Ο Ιγγλέσης ήταν έως τότε όργανο της Διοίκησης, και ο Μονόπολης μέλος της φατρίας που την είχε υποστηρίξει το 1822 και 1823.

Η αδυναμία της καταρρέουσας Κυβέρνησης να προσφέρει οποιαδήποτε ενίσχυση στους Επάρχους και η συνακόλουθη ισχυροποίηση των αντιδιοικητικών φατριών έδωσαν σε όλους να καταλάβουν πως δεν ήταν δυνατή η διατήρηση του έως τότε ισχύοντος συστήματος. Έτσι εξηγείται η ανυπαρξία οποιασδήποτε αντίδρασης από τους άλλοτε υποστηρικτές του Μαντζαράκη και αντιπάλους του αντικαταστάτη του Δραγονάκου, και η εμφανής σύμπραξη του Μονόπολη με τους αντιπάλους της Διοίκησης. Ο Μητροπολίτης, από την πλευρά του, συντάσσεται με τους αντιδιοικητικούς έχοντας, όπως φαίνεται, την ίδια αντίληψη. Θα μπορούσε, βέβαια, να εξακολουθήσει να κρατά την έως τότε ουδέτερη στάση του. Εάν όμως ασκούσε στους Ορθόδοξους κατοίκους του νησιού τόσο μεγάλη επιρροή όσο αφήνει να εννοηθεί το υπογραφόμενο από τους προκρίτους και ιερείς του νησιού έγγραφο του Νοεμβρίου του 1822, ήταν φυσικό να ελπίζει πως, παρέχοντας την υποστήριξη του στην φατρία η επικράτηση της οποίας έμοιαζε βέβαιη, θα απέτρεπε την αντίδραση της άλλης φατρίας αποφεύγοντας έτσι τον διχασμό του νησιού. Τέλος ο Ιγγλέσης, ήταν λογικό να υποστηρίξει την ισχυρότερη παράταξη, εάν ήθελε να επιτύχει την

εκλογή του ως πληρεξουσίου του νησιού. Δεν θα μπορούσε άλλωστε να φερθεί διαφορετικά, αφού, ως μη αυτόχθων, δεν θα ήταν δυνατόν να ασκήσει επιρροή στους κατοίκους χωρίς την υποστήριξη ισχυρών τοπικών παραγόντων.

Πληροφορίες για τις ταραχές στην Άνδρο και στην Νάξο και για τις ενδοδιοικητικές αντιπαραθέσεις μάς δίνουν δύο έγγραφα των Γενικών Αρχείων του Κράτους. Το πρώτο, με ημερομηνία 3 Σεπτεμβρίου 1825, στέλνεται από τον προεστό της Άνδρου Θεόφιλο Καμπάνη προς το Υπουργείο Εσωτερικών. Με αυτό, αφού ενημερώνει την Κυβέρνηση για την εξέγερση των ναυτών οι οποίοι αρνούσαν να πληρώσουν τους φόρους που σύμφωνα με την σχετική διαταγή της Κυβέρνησης τους αναλογούσαν, και κατηγορεί ως υποκινητή των ταραχών τον Γενικό Γραμματέα της τοπικής Διοίκησης Σταμάτιο Ψωμά, ζητά την αποστολή στρατιωτικής δύναμης.³²² Το δεύτερο έγγραφο, με ημερομηνία 19 Οκτωβρίου 1825, είναι καταγγελία του επάρχου Νάξου Αντωνίου Αλεξόπουλου κατά του Γενικού Γραμματέα της Διοίκησης του νησιού. Ο Έπαρχος κατηγορήσε τον Γενικό Γραμματέα ότι όχι μόνον παραμελούσε τα καθήκοντά του, αλλά συνεργαζόταν και με τους αντιπάλους της Διοίκησης που επεδίωκαν την πρόκληση ταραχών.³²³

Οι συνεργάτες του Γενικού Γραμματέα δεν κατονομάζονται, όμως δεν είναι δύσκολο να συμπεράνουμε ότι πρόκειται για τους προκρίτους της Χώρας. Δύο είναι τα στοιχεία που μας επιτρέπουν να καταλήξουμε σε αυτό το συμπέρασμα: πρώτα από όλα όσα ο ίδιος ο Έπαρχος αναφέρει στο προαναφερθέν έγγραφό του. Σύμφωνα με τα λεγόμενά του, όταν ο ίδιος έφυγε για να κάνει περιοδεία στα χωριά, ο Γενικός Γραμματέας, που είχε παραμείνει στην Χώρα σαν προσωρινός αντικαταστάτης του, άρχισε τις εναντίον του κρυφές ενέργειες. Το δεύτερο στοιχείο είναι η αναγνώριση από τον Έπαρχο της νομιμότητας της εκλογής, στις αρχές του έτους, των μη ανηκόντων στην φατρία των αρχόντων της Χώρας Δημογερόντων. Η στάση αυτή του Επάρχου ήταν φυσικό να έχει δυσμενή επίδραση στους προκρίτους της Χώρας, που, στο πρόσωπο του Γενικού Γραμματέα, ίσως έβλεπαν τον άνθρωπο που θα τους απάλλαζε από τον ανεπιθύμητο σε αυτούς Έπαρχο. Εάν μάλιστα ο Γενικός Γραμματέας ήταν εντελώς ανίκανος και άπειρος, όπως τον παρουσιάζει ο Αλεξόπουλος, θα είχαν έναν λόγο παραπάνω να επιδιώκουν την ανάληψη από αυτόν της Διοίκησης του νησιού, αφού ένας τέτοιος Έπαρχος, θα μπορούσε εύκολα να γίνει όργανό τους.

Οι πληροφορίες που μας παρέχουν οι προαναφερθείσες πηγές μπορεί να είναι περιορισμένες, δίνουν όμως αρκετά καθαρή εικόνα της κατάστασης που επικρατούσε σε

³²² (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821 -1828), φάκ 76, έγγρ. 88-90 (3-9-1825).

³²³ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 18218 -1828, φάκ 84, έγγρ. 104-105 (19-10-1825).

κάποια νησιά των Κυκλάδων κατά τους τελευταίους μήνες της διακυβέρνησης της χώρας από την κυβέρνηση Κουντουριώτη. Η αδυναμία της Κυβέρνησης να στείλει τις αναγκαίες δυνάμεις για την διατήρηση της τάξης στο εσωτερικό των νησιών, έδωσε στους αντιπάλους της στον νησιωτικό χώρο την ευκαιρία να στραφούν εναντίον της επιτιθέμενοι στους εκπροσώπους της, και, αυτήν την φορά, να επικρατήσουν μάλλον εύκολα. Δεν είναι τυχαίο το ότι τα αντιδιοικητικά κινήματα εκδηλώνονται -σύμφωνα τουλάχιστον με τις μέχρι τώρα υπάρχουσες πηγές- μόνον στα τέσσερα προαναφερθέντα νησιά.

Τα νησιά αυτά είχαν προϊστορία εκδηλώσεων αντιδιοικητικών κινήσεων, και τα γεγονότα του 1824 και των αρχών του 1825 ήταν πολύ πρόσφατα. Είναι βέβαια αλήθεια πως και σε άλλα νησιά, όπως ήταν η Τήνος και η Σίφνος, είχαν κατά το πρόσφατο παρελθόν εκδηλωθεί παρόμοια κινήματα. Η ησυχία που, όπως φαίνεται, κατά την περίοδο εκείνη επικράτησε σε αυτά, ίσως να οφείλεται στην αποφασιστικότητα που είχε επιδείξει η Κυβέρνηση κατά την καταστολή των προηγηθέντων κινήματων. Εάν κάνουμε άλλωστε μια σύγκριση του τρόπου αντιμετώπισης των κινήματων της Τήνου και της Σίφνου με την αντιμετώπιση των κινήματων της Νάξου, της Άνδρου, της Κέας και της Σαντορίνης, θα δούμε σημαντικές διαφορές: ενώ ο ηγέτης της εξέγερσης της Σίφνου συνελήφθη και φυλακίσθηκε στο Ναύπλιο παρά το γεγονός ότι ήταν Υποπρόξενος της Αγγλίας, και στην Τήνο οι τοπικές αρχές κατέστειλαν τα αντιδιοικητικά κινήματα, ούτε στην Σαντορίνη και την Νάξο κατά τα τρία πρώτα χρόνια της Επανάστασης, ούτε στην Κέα και στην Άνδρο κατά την περίοδο των εμφυλίων πολέμων οι εξεγερμένοι αντιμετώπισαν τις συνέπειες του νόμου.

Ακόμα και στις ελάχιστες περιπτώσεις που η Διοίκηση αποφάσισε να προχωρήσει στην επιβολή κυρώσεων, οι αποφάσεις αυτές είτε έμειναν στα χαρτιά -όπως συνέβη με την απόφαση κατά των κατηγορών του Επάρχου της Κέας Ανδρέα Σγούτα- είτε εφαρμόστηκαν, αλλά πολύ γρήγορα δόθηκε χάρη στους καταδικασθέντες, όπως συνέβη με τους Σαντορινιούς υποστηρικτές του Δραγονάκου κατά το 1823. Εφόσον αντιμετωπίστηκαν κατ' αυτόν τον τρόπο από κυβερνήσεις που ήταν ή προσπαθούσαν να δείχνουν ισχυρές, ήταν λογικό να μην λογαριάζουν μια κυβέρνηση που, κατά την περίοδο την οποία εξετάζουμε, βρισκόταν στα πρόθυρα της κατάρρευσης εξ αιτίας των ενδοκυβερνητικών αντιπαραθέσεων και της διάσπασης της υδραιοσπετασιώτικης συμμαχίας που την είχε φέρει στην εξουσία. Για την συμμαχία αυτήν και τους λόγους που οδήγησαν στην δημιουργία της και αργότερα στην διάσπασή της θα γίνει λόγος παρακάτω. Την εικόνα της άθλιας κατάστασης που επικρατούσε τότε στο Ναύπλιο μέσα στους κόλπους της καταρρέουσας Διοίκησης δίνει το παρακάτω απόσπασμα επιστολής, την οποία ο Γεώργιος Κουντουριώτης απέστειλε προς τον αδελφό του Λάζαρο στις 28 Νοεμβρίου 1825:

[...] Περὶ δε των ἐνταῦθα διατρεχόντων, δέν δύναμαι με τον κάλαμον να τά ἐξιτορήσω. Τά πάθη εκορυφώθησαν, αἱ φατρίαι ὑπὲρ ὑπερεπερίσσευσαν· παρατηρῶ τά ἐνεστῶτα πάθη με τά προλαβόντα εἶναι ἀσυγκρίτως περισσότερα και ἀδιόρθωτα· ο ἔχθρός ἐπαπειλεῖ τήν πατρίδα, οὔτοι εἰς ἄλλο δέν καταγίνονται εἰμὴ εἰς τὰς φατρίας των· δεν εἶναι εἰς τον νοῦν κανενός ὅτι ἡ πατρίς εὔρισκεται εἰς τον ἔσχατον κίνδυνον και ὅτι ἕκαστος πατριώτης πρέπει να ἐπινοήσει κανέν μέσον εἰς το να ὠφελήσει την πατρίδα, αλλά ποῖος να ἐκδικηθῇ τον ἄλλον. Εβδομήντα βουλευταὶ εἶναι, εβδομήντα φατρίας ἔχουσιν ἐναντίον τοῦ Εκτελεστικοῦ· πάλιν ὅσοι ἐκτελεσταὶ εἶναι, τόσαι φατρίαί. Εν ἐνὶ λόγῳ τά πράγματα εἶναι ἀνίατα και ἀδιόρθωτα [...]³²⁴

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ήταν φυσικό η κεντρική Διοίκηση να μην είναι σε θέση να ασκήσει τα καθήκοντά της. Συνεπώς και οι κατά τόπους εκπρόσωποί της ήταν εντελώς ανίσχυροι, αφού δεν διέθεταν αστυνομική δύναμη που θα μπορούσε να επιβάλει την τάξη,³²⁵ και η προϊσταμένη τους αρχή δεν μπορούσε να παράσχει οποιαδήποτε βοήθεια προς αντιμετώπιση των εναντίον τους κινήσεων. Η κατάσταση αυτή είχε ως αποτέλεσμα την επικράτηση των αντιδιοικητικών ομάδων στον νησιωτικό χώρο. Αυτό φαίνεται από μια ενέργεια της Διοίκησης που αποτελούσε καθαρή ομολογία ήττας: Κατόπιν συνεννόησης του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού, στις 16 Μαρτίου 1826, το Εκτελεστικό κατήγγυσε το καθεστώς των Επάρχων. Στην θέση τους διορίστηκε τριμελής επιτροπή, με έδρα την Σύρο, που ανέλαβε την διοίκηση ολόκληρου του Αιγαίου. Η επιτροπή αυτή ονομάστηκε Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους. Τα μέλη της ήταν ο Κεφαλλονίτης εθελοντής Κωνσταντίνος Μεταξάς, ο Αναστάσιος Πολυζωίδης³²⁶ και ο βουλευτής Κέας Ιωάννης Πάγκαλος.

Η Διευθυντική Επιτροπή ανέλαβε την συγκέντρωση και την αποστολή στην έδρα της Κυβέρνησης των χρημάτων που οι κάτοικοι των νησιών όφειλαν να πληρώσουν ως φόρο. Η

³²⁴ Τ. Σταματόπουλος, «Ο εσωτερικός αγώνας...», ό.π., τόμ Γ', σελ. 195-196.

³²⁵ Γ. Δημακόπουλος, «Η διοικητική οργάνωσις...», ό.π., σελ. 186.

³²⁶ Ο Αναστάσιος Πολυζωίδης είχε γεννηθεί στο Μελένικο της Μακεδονίας το 1802. Η μητέρα του καταγόταν από την πόλη αυτήν και ο πατέρας του από τις Σέρρες. Σπούδασε πολιτικές επιστήμες και ιατρική στην Βιέννη και το Βερολίνο, δεν ολοκλήρωσε όμως τις σπουδές του αφού το 1821 ακολούθησε τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο στην Ελλάδα. Υπηρέτησε κοντά του ως γραμματέας μέχρι το 1824, όταν και ακολούθησε στο Λονδίνο την Επιτροπή που είχε αναλάβει τις διαπραγματεύσεις για το πρώτο αγγλικό δάνειο βλ. Δ. Κόκκινος. « Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 61. Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου ...», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 480. Κατερίνα Γαρδικά, «Ο Αναστάσιος Πολυζωίδης και η ελληνική επανάσταση», σε περιοδικό *Μνήμων*, 1971, τόμ. 1ος, σελ. 24-32. Αναστάσιος Πολυζωίδης, *Τα νεοελληνικά, ήτοι τα κατά την Ελλάδα κυριώτερα συμβάντα και η κατάσταση της ελληνικής παιδείας*, Αθήνα 1874, τόμ. Α', σελ. δ-ζ.

επιλογή των προσώπων δεν ήταν τυχαία. Ο Μεταξάς είχε δώσει στο παρελθόν δείγματα των ικανοτήτων του υπηρετώντας ως μέλος της αρμοστείας του Αιγαίου Πελάγους, και δεν είχε εμπλακεί στις εσωτερικές αντιπαραθέσεις αποφεύγοντας την συμμετοχή του σε οποιαδήποτε φατρία. Ο Ιωάννης Πάγκαλος ήταν μέλος του Βουλευτικού, απολάμβανε της εμπιστοσύνης του Σώματος και ήταν γνώστης των συνθηκών που επικρατούσαν στα νησιά του Αιγαίου, ο δε Αναστάσιος Πολυζωίδης ήταν έμπιστος του Γενικού γραμματέα του Εκτελεστικού Αλεξάνδρου Μαυροκορδάτου και είχε αποφύγει και εκείνος τον φατριασμό.³²⁷ Ο διορισμός αυτών των προσώπων εξασφάλιζε, λοιπόν, το ότι η Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους δεν θα γινόταν έρμαιο καμίας φατρίας, και θα ασκούσε ευσυνείδητα τα καθήκοντά της. Όμως, για να μπορεί να λειτουργήσει αποτελεσματικά μια τέτοια επιτροπή, ήταν απαραίτητη η συνεργασία με κάποια τοπική διοικητική αρχή. Την τοπική διοίκηση σε κάθε νησί την ανέλαβαν οι Δημογέροντες, που όφειλαν να δίνουν λόγο για τα πεπραγμένα τους στην Διευθυντική Επιτροπή.

Η Κυβέρνηση, εκτός από την Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου, διόρισε και Αστυνόμους (Πολιτάρχες) που ανέλαβαν την διατήρηση της τάξης.³²⁸ Οι Πολιτάρχες είχαν κάτω από τις διαταγές τους στρατιωτική δύναμη, και, εκτός από την εξασφάλιση της ησυχίας στον τόπο που είχαν διορισθεί, αναλάμβαναν και την υπεράσπισή του σε περίπτωση εχθρικής επίθεσης. Ο Αλέξανδρος Κριεζής, Πολιτάρχης της Σύρου το 1826, αναφέρεται στην προσπάθειά του να οργανώσει όσο καλύτερα γινόταν την άμυνα του νησιού στρατολογώντας όσο περισσότερους από τους κατοίκους μπορούσε όταν πλησίασε ο οθωμανικός στόλος.³²⁹ Το πότε ακριβώς συνέβη αυτό το περιστατικό δεν το γνωρίζουμε, μια και ο Κριεζής δεν μας πληροφορεί για την ημερομηνία εμφάνισης του εχθρικού στόλου στα νερά της Σύρου.

Η αλλαγή του διοικητικού συστήματος ήταν καθαρή νίκη των προκρίτων των νησιών, οι οποίοι πέτυχαν αυτό που από το 1822 επεδίωκαν, να ανακτήσουν δηλαδή τον πλήρη έλεγχο των νησιών τους. Μπορεί θεωρητικά να είχαν υπαχθεί σε μια ανώτερη επαρχιακή διοικητική αρχή και να αναγκάζονταν να αποδεχθούν την παρουσία Αστυνόμων διορισμένων από την Κυβέρνηση, όμως την πραγματική εξουσία στον τόπο τους την ασκούσαν εκείνοι. Η Διευθυντική Επιτροπή ήταν αρκετά μακριά για να μπορεί να τους

³²⁷ Γ. Δημακόπουλος, «Η διοικητική οργάνωσις...», ό.π., σελ.187-188.

³²⁸ Στο ίδιο, σελ.196-197.

³²⁹ Α. Κριεζής, «Απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 54.

ελέγχει αποτελεσματικά, και οι Αστυνόμοι δεν είχαν κάποια ένοπλη δύναμη που θα τους επέτρεπε να ασκούν την εξουσία τους χωρίς την έγκριση των Δημογερόντων. Ένα τέτοιο διοικητικό σύστημα ισχυροποιούσε την θέση των κατά τόπους Δημογερόντων, μια και η κατάργηση του θεσμού των Επαρχών σήμαινε πως, στο εξής, δεν θα υπήρχε κανένας εγκατεστημένος στον τόπο τους εκπρόσωπος της κεντρικής Διοίκησης. Η ύπαρξη προϊστάμενης επαρχιακής Διοίκησης που όχι μόνον δεν ήταν εγκατεστημένη στον τόπο τους, αλλά ήταν υποχρεωμένη να απουσιάζει συχνά από την έδρα της μετακινούμενη από νησί σε νησί προκειμένου να λαμβάνει τα χρήματα που είχαν πληρώσει οι κάτοικοι και είχαν συλλέξει οι Δημογέροντες, δεν ήταν αρκετή για να περιορίσει την ισχύ τους στον χώρο ευθύνης τους. Άλλωστε ένα παρόμοιο σύστημα είχε εφαρμοσθεί και κατά το 1822 με την σύσταση της Αρμοστείας του Αιγαίου πελάγους. Τότε η Αρμοστεία είχε συνεργασθεί με τις αναγνωρισμένες από την κεντρική Διοίκηση τοπικές αρχές, και αναμενόταν πως το ίδιο θα έπραττε και η Διευθυντική Επιτροπή.

Εδώ θα πρέπει να γίνει μια διευκρίνιση: Όταν μιλάμε για νίκη της αντιδιοικητικής φατρίας, δεν εννοούμε πως υπήρχε κάποια πολιτική δύναμη που εκπροσωπούσε όλους τους νησιώτες που αντιτίθεντο στον Οργανισμό τοπικής αυτοδιοίκησης. Παρ' όλα αυτά, οι κατά τόπους αντιδιοικητικές φατρίες είχαν τον ίδιο στόχο, που δεν ήταν άλλος από την ανάκτηση του πλήρους ελέγχου των περιοχών τους. Για να εξηγηθούν οι λόγοι που εμπόδισαν την μεταξύ τους συνεργασία, είναι απαραίτητο να δοθεί εικόνα των σχέσεών τους όχι μόνον με την κεντρική Διοίκηση, αλλά και με τα ναυτικά νησιά. Το ζήτημα αυτό όμως θα εξετασθεί στο οικείο κεφάλαιο.

Η Κυβέρνηση μπορεί να θεωρούσε - και όχι άδικα- το νέο καθεστώς προσωρινό, μια και η επερχόμενη Εθνοσυνέλευση μπορούσε να το διαφοροποιήσει, όμως ο έλεγχος των νησιών είχε περάσει πια στα χέρια των προσώπων που είχαν αντιταχθεί στην ύπαρξη συγκεντρωτικής κεντρικής Διοίκησης. Αυτό δεν σήμαινε σε καμία περίπτωση επιστροφή στο προεπαναστατικό αυτοδιοικητικό σύστημα. Μπορεί -τουλάχιστον από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα- τα περισσότερα νησιά να υπάγονταν κάτω από την εξουσία ενιαίας ανώτερης επαρχιακής αρχής που έδρευε μακριά από αυτά, όπως ήταν ο Καπουδάν Πασάς, όμως το κάθε νησί είχε το δικό του αυτοδιοικητικό σύστημα παρουσιάζοντας μια περίπλοκη εικόνα διοίκησης. Αντίθετα, το νέο διοικητικό σύστημα μπορεί να ισχυροποιούσε την θέση των προκρίτων, αλλά και αυτό επέβαλλε, όπως και το καταργηθέν των Επαρχών, την ύπαρξη ενιαίου διοικητικού μηχανισμού για όλα τα νησιά, δίνοντας την αίσθηση ύπαρξης ενότητας που ερχόταν σε αντίθεση με την πολυδιάσπαση του οθωμανικού καθεστώτος.

Βδ' . Οι εσωτερικές συνθήκες στον νησιωτικό χώρο κατά την διακυβέρνηση της χώρας από την Διοικητική Επιτροπή (Απρίλιος 1826 -Μάιος 1827)

Στις αρχές του 1826, άρχισαν οι πολιτικές ζυμώσεις για τις οποίες θα γίνει λόγος παρακάτω, ενόψει της επερχόμενης Εθνοσυνέλευσης, που, όπως όλα έδειχναν, επρόκειτο να φέρει σημαντικές αλλαγές στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Η Γ' Εθνοσυνέλευση συγκλήθηκε στην Επίδαυρο στις αρχές Απριλίου του 1826. Όμως, όταν στις 12 του μήνα έγινε γνωστή η πτώση του πολιορκημένου από τα τουρκοαιγυπτιακά στρατεύματα Μεσολογγίου, η κυβέρνηση Κουντουριώτη κατέρρευσε, η συνέλευση διέκοψε τις εργασίες της και εξελέγη ενδεκαμελής επιτροπή που ανέλαβε προσωρινά την διακυβέρνηση της χώρας. Η Επιτροπή αυτή ονομάστηκε Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος, και ασκούσε τόσο την εκτελεστική όσο και την νομοθετική εξουσία. Επίσης εξελέγη επιτροπή αποτελούμενη από δεκατρία μέλη, η οποία ανέλαβε την διαπραγμάτευση συμβιβασμού με τον σουλτάνο μέσω του Άγγλου πρέσβη στην Κωνσταντινούπολη, καθώς και την εκ νέου σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης τον Σεπτέμβριο. Στην ενδεκαμελή επιτροπή συμμετείχαν πρόσωπα προερχόμενα από όλα τα ελεύθερα διαμερίσματα της χώρας, αλλά την πλειοψηφία την είχαν οι Πελοποννήσιοι. Πρόεδρος της Επιτροπής εξελέγη ο Πελοποννήσιος Ανδρέας Ζαΐμης, και μέλη οι επίσης Πελοποννήσιοι Πετρόμπητες Μαυρομιχάλης, Αναστάσιος Λόντος, Γεώργιος Σισίνης, και Αναγνώστης Δεληγιάννης. Ακόμα εξελέγησαν ο Παριανός Παναγιώτης Δημητρακόπουλος, οι Στερεοελλαδίτες Σπυρίδων Τρικούπης, Ανδρέας Ίσκος και Ιωάννης Βλάχος, ο Υδραίος Δημήτριος Τσαμαδός, ο Σπετσιώτης Ανδρέας Χατζηαναργύρου, και ο Ψαριανός Αναγνώστης Μοναρχίδης.³³⁰

Η νέα Διοίκηση, σχεδόν αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας, αποφάσισε να επικυρώσει την διοικητική μεταρρύθμιση που λίγες μέρες νωρίτερα είχε ψηφίσει το καταργηθέν Βουλευτικό προχωρώντας μόνον σε εκείνες τις τροποποιήσεις που, κατά την γνώμη των μελών της, θα της επέτρεπαν να οργανώσει καλύτερα την τοπική αυτοδιοίκηση και να αποφύγει την πρόκληση ταραχών. Σύμφωνα με τον νέον Οργανισμό, η Διοικητική Επιτροπή αποφάσισε τον διορισμό σε κάθε επαρχία δύο Εφόρων, οι οποίοι όφειλαν να φροντίζουν για την εξασφάλιση της ησυχίας στον τόπο ευθύνης τους, να ελέγχουν τα οικονομικά της επαρχίας και να φροντίζουν για την εκτέλεση των διαταγών της κεντρικής Διοίκησης. Το κατώτερο όργανο της τοπικής αυτοδιοίκησης ήταν οι Δημογέροντες, που

³³⁰ Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 11-12· Γ. Δημακόπουλος, «*Η διοικητική οργάνωσις ...*», ό.π., σελ. 191-193.

είχαν καθήκοντα παρόμοια με αυτά των Εφόρων, όμως δεν εκπροσωπούσαν ολόκληρη την επαρχία αλλά ένα χωριό ή μια πόλη που ανήκε σε αυτήν. Εκείνο που δεν καθιστούσε την παρουσία των Εφόρων το ίδιο ενοχλητική για τους προκρίτους με αυτήν των Επαρχών, ήταν η κατάργηση της διάταξης του σχετικού με την σύσταση της τοπικής αυτοδιοίκησης νόμου, που απαγόρευε τον διορισμό στην θέση του Διοικητή μιας επαρχίας προσώπου που κατοικούσε σε αυτήν. Έτσι οι πρόκριτοι είχαν την δυνατότητα να αναλάβουν το αξίωμα του Εφόρου.³³¹

Θεωρητικά, ο νέος Διοικητικός Οργανισμός θα έπρεπε να ισχύσει σε ολόκληρη την επικράτεια, όμως τελικά εφαρμόστηκε μόνον στην Πελοπόννησο, την Σαλαμίνα, τον Πόρο και τις Κυκλάδες. Το μεγαλύτερο μέρος της Στερεάς Ελλάδας είχε υποταγεί στους Τούρκους μετά την πτώση του Μεσολογγίου με εξαίρεση την Αθήνα, που όμως και αυτή πολιορκείτο στενά από τα οθωμανικά στρατεύματα. Φυσικά, κάτω από αυτές τις συνθήκες δεν μπορούσε να γίνει λόγος για διοικητική οργάνωση της περιοχής. Από την άλλη, η Κυβέρνηση δεν προχώρησε στην κατάργηση των τοπικών διοικήσεων της Ύδρας και των Σπετσών, ούτε διόρισε εκεί Εφόρους, αποδεχόμενη σιωπηρά το προϋπάρχον τοπικό διοικητικό σύστημα.

Όσον αφορά τα νησιά του Αιγαίου, η διορισμένη από την κυβέρνηση Κουντουριώτη Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου πελάγους, παύθηκε αμέσως μετά την ανάληψη της εξουσίας από την Διοικητική Επιτροπή. Η νέα Κυβέρνηση διόρισε στις 19 Μαΐου τετραμελή Επιτροπή αποτελούμενη από τον Υδραίο Αντώνιο Κριεζή, τον Αναγνώστη Κοντό, τον Ιωάννη Παπασταύρου και τον Νικόλαο Σγούδα. Η Επιτροπή αυτή είχε έδρα την Σύρο και ανέλαβε την είσπραξη των χρημάτων του αναγκαστικού δανείου και την αποστολή τους στο Ναύπλιο. Στις 3 Αυγούστου 1826, διορίσθηκε από την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος και δεύτερη τετραμελής επιτροπή, η Β' Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους. Μέλη της ήταν ο Υδραίος Μιχαήλ Τσαμαδός, ο Σίφνιος Νικόλαος Χρυσόγελος, ο Σπετσιώτης Βασίλειος Γκίνης, και ο Κωνσταντίνος Μεταξάς. Έδρα και της νέας Διευθυντικής Επιτροπής του Αιγαίου ήταν η Σύρος. Η εν λόγω Επιτροπή όφειλε να ελέγχει τους Εφόρους των νησιών, οι οποίοι ήταν υποχρεωμένοι να της δίνουν λόγο για τα πεπραγμένα τους, να διορίσει Εφόρους σε όσα νησιά δεν είχαν, να λάβει μέτρα για την αντιμετώπιση της πειρατείας, και να αναλάβει την είσπραξη των προσόδων των νησιών.³³²

Το νέο διοικητικό σύστημα ικανοποιούσε τις επιδιώξεις των ομάδων εκείνων που είχαν κατά το πρόσφατο παρελθόν δημιουργήσει τα μεγαλύτερα προβλήματα στις

³³¹ Στο ίδιο, σελ. 196.

³³² Για τις δύο αυτές Επιτροπές, βλ. στο ίδιο, σελ. 204-206.

Κυκλάδες και, ως εκ τούτου, απέτρεψε την πρόκληση νέων ταραχών στα νησιά αυτά. Αντίθετα, στην Ύδρα ξέσπασαν ταραχές που έφεραν σημαντικές αλλαγές στο τοπικό διοικητικό σύστημα. Η παρουσία στο νησί πολλών άεργων και άπορων ναυτών είχε προκαλέσει αναβρασμό, λίγους μήνες πριν από την πτώση της κυβέρνησης Κουντουριώτη. Το βασικό πρόβλημα ήταν η έλλειψη χρημάτων, που καθιστούσε εξαιρετικά δύσκολη την κινητοποίηση του στόλου, σε μια εποχή που ήταν απαραίτητη η αποστολή ναυτικής δύναμης που θα αναλάμβανε να ανεφοδιάσει με τρόφιμα και πολεμοφόδια το πολιορκημένο Μεσολόγγι. Η πραγματοποίηση μιας ναυτικής εκστρατείας απαιτούσε την καταβολή σημαντικού χρηματικού ποσού, έτσι ώστε να γίνει εφικτή η επισκευή των πλοίων, να τροφοδοτηθεί ο στόλος, και να μισθοδοτηθούν οι ναύτες. Οι εξαντλημένοι οικονομικά πρόκριτοι των ναυτικών νησιών δεν μπορούσαν να εξοικονομήσουν τα αναγκαία χρήματα, και τα κρατικά ταμεία ήταν άδεια. Η Κυβέρνηση αποφάσισε να προχωρήσει στην διεξαγωγή εράνου, και η σχετική απόφαση ανακοινώθηκε στις 7 Δεκεμβρίου 1825.

Η ανταπόκριση των πολιτών υπήρξε μεγάλη. Σημαντικά ποσά προσέφεραν οι Υπουργοί καθώς και τα μέλη του Βουλευτικού και του Εκτελεστικού. Τα χρήματα που προσέφεραν συνολικά τα μέλη της κεντρικής Διοίκησης έφθασαν τα 154.000 γρόσια, ενώ και οι έμποροι της Σύρου προσέφεραν 30.000 γρόσια. Στις 24 Δεκεμβρίου, η Κυβέρνηση αποφάσισε την σύναψη εσωτερικού δανείου. Η ανταπόκριση υπήρξε και πάλι σημαντική, και έτσι συγκεντρώθηκε ένα υπολογίσιμο χρηματικό ποσό. Οι Υδραίοι, με τα χρήματα που έλαβαν, μπόρεσαν να εξοπλίσουν είκοσι πλοία, έτσι ώστε, στις αρχές Ιανουαρίου 1826, η μικρή αυτή ναυτική μοίρα με επικεφαλής των Υδραίο Ναύαρχο Ανδρέα Μιαούλη εξέπλευσε για το Μεσολόγγι.³³³

Και μόνον από τον αριθμό των πλοίων που εξέπλευσαν μπορεί κανείς να καταλάβει πόσο μεγάλη ήταν η μείωση της οικονομικής ισχύος των Υδραίων προκρίτων, αν κάνει την σύγκριση με το πρόσφατο παρελθόν. Η Ύδρα, στις αρχές της Επανάστασης είχε να παρατάξει 92 πλοία, την στιγμή που οι Σπέτσες είχαν 44 και τα Ψαρά 40.³³⁴ Βέβαια πολλά από τα πλοία αυτά είχαν υποστεί φθορές κατά την διάρκεια ενός πενταετούς αγώνα, και κάποια ίσως να είχαν χρησιμοποιηθεί ως πυρπολικά. Όμως δεν έχουμε πληροφορίες για μεγάλες απώλειες των Υδραίων σε πλοία. Ένα ακόμα στοιχείο που επιβεβαιώνει την δύσκολη οικονομική κατάσταση των Υδραίων είναι η έλλειψη σε τρόφιμα που

³³³ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάστασις...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 239-241· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 319.

³³⁴ Ευ. Ρόζος, «Οι νησιώτες του Αιγαίου...», ό.π., σελ. 84· Κωνσταντίνος Αλεξανδρής, *Αι ναυτικά επιχειρήσεις του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος 1821-1829*, Αθήνα 1930, σελ. 37.

αντιμετώπισε η μικρή μοίρα του Μιαούλη. Ο Υδραίος Ναύαρχος, με απανωτές αναφορές του προς τους προκρίτους της Ύδρας, ζητούσε την άμεση αποστολή τροφίμων. Ήταν τόσο μεγάλη η έλλειψη σε τρόφιμα, ώστε οι ναύτες που άλλοτε στασίαζαν εάν καθυστερούσε η πληρωμή των μισθών τους έστω και για μια ημέρα, φάνηκαν πρόθυμοι να κάνουν υπομονή συναισθανόμενοι την ανάγκη της παρουσίας του ελληνικού στόλου στο Μεσολόγγι, και τις δυσχέρειες που αντιμετώπιζε η Διοίκηση της Ύδρας. Η έγκαιρη αποστολή τροφίμων στάθηκε αδύνατη, και έτσι στις 27 Ιανουαρίου 1826, η ελληνική μοίρα αποχώρησε από το Μεσολόγγι.³³⁵

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ήταν φυσικό ο αριθμός των άνεργων ναυτών να είναι μεγάλος και ο αναβρασμός έντονος. Ενδεικτικά του εκρηκτικού κλίματος που επικρατούσε στην Ύδρα είναι όσα γράφει ο Λάζαρος Κουντουριώτης σε επιστολή του της 18^{ης} Ιανουαρίου 1826 προς τον αδελφό του και Πρόεδρο του Εκτελεστικού Γεώργιο. Σύμφωνα με τον Λάζαρο Κουντουριώτη, οι ναύτες απαιτούσαν την ταχύτερη έκπλευση του στόλου, και ασκούσαν πιέσεις προς αυτόν ζητώντας του να φροντίσει για το ξεκίνημα της προετοιμασίας των πλοίων. Ο Κουντουριώτης προσπάθησε να έρθει σε συνεννόηση με τους άλλους προκρίτους και τους πλοίαρχους ελπίζοντας πως θα μπορούσαν να πείσουν τους ναύτες ότι εκείνη την στιγμή δεν ήταν εφικτή η ικανοποίηση του αιτήματός τους. Η προσπάθεια, ωστόσο, απέτυχε εξ αιτίας της άρνησης των πλοίαρχων να βοηθήσουν προς αυτήν την κατεύθυνση ισχυριζόμενοι πως δεν ήταν σε θέση να επιβληθούν στους ναύτες.

Η απάντηση των πλοίαρχων θεωρήθηκε από τον Λάζαρο Κουντουριώτη υπεκφυγή, όπως ο ίδιος γράφει στον αδελφό του. Μάλιστα κατηγορεί τους πλοίαρχους όχι μόνον για ανειλικρίνεια, αλλά και για υποκίνηση των ενεργειών των ναυτών. Τέλος, σύμφωνα πάντα με τα γραφόμενα του, οι ναύτες κατέλαβαν μερικά πλοία και άρχισαν μόνοι τους να τα προετοιμάζουν για τον απόπλου αγνοώντας τους προκρίτους που ήταν και οι ιδιοκτήτες των караβιών.³³⁶ Στις 7 Μαρτίου 1826, ο Λάζαρος Κουντουριώτης, με νέα επιστολή του προς τον αδελφό του, τον πληροφόρησε ότι, στην συνέλευση που συγκλήθηκε, οι πλοίαρχοι δήλωσαν πως δεν μπορούσαν να αποπλεύσουν για το Μεσολόγγι διότι η ναυτική δύναμη που διέθεταν οι Υδραίοι ήταν μικρή και δεν θα μπορούσαν να προσφέρουν ουσιαστική βοήθεια.³³⁷ Εάν αληθεύουν τα όσα αναφέρει ο Λ. Κουντουριώτης στις δυο προαναφερθείσες επιστολές του, δίνεται η εντύπωση πως έχουμε αντίδραση πλοίαρχων

³³⁵ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 436-437· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 241-244.

³³⁶ Α. Λιγνός, «Αρχαία Λ. και Γ. Κουντουριώτη...», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 32.

³³⁷ Στο ίδιο, τόμ. Δ', σελ. 84.

και ναυτών εναντίον της Διοίκησης της Ύδρας, η οποία μοιάζει να έχει χάσει το κύρος της.

Δεν είναι βέβαια εύκολη η τεκμηρίωση των ισχυρισμών του Κουντουριώτη λόγω της έλλειψης πληροφοριών από άλλες πηγές, εκείνο όμως που μπορούμε να θεωρήσουμε βέβαιο είναι πως οι σχέσεις της Διοίκησης της Ύδρας με τους πλοιάρχους και τους ναύτες είχαν διαταραχθεί. Η απώλεια του Μεσολογγίου και η συνακόλουθη πτώση της κυβέρνησης Κουντουριώτη ήταν ένα ακόμα σοβαρό πλήγμα για την κουντουριωτική φατρία. Η δυσaréσκεια σε βάρος όχι μόνον της διοίκησης του Λαζάρου Κουντουριώτη, αλλά των προκρίτων συνολικά, γινόταν κάθε μέρα όλο και εντονότερη. Οι πρόκριτοι, θέλοντας να εκτονώσουν το κλίμα, συγκάλεσαν στα τέλη Απριλίου 1826 τον λαό σε συνέλευση, η οποία εξέλεξε επιτροπή ογδόντα πληρεξουσίων, τα μέλη της οποίας προέρχονταν από όλες τις κοινωνικές τάξεις.

Για να γίνει κατανοητή η σημασία που είχε για την Ύδρα το γεγονός αυτό, πρέπει να γίνει αναφορά στο κοινωνικοπολιτικό σύστημα που επικρατούσε στο νησί κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, και συνέχισε να ισχύει και στα χρόνια της ελληνικής Επανάστασης. Η κοινωνία της Ύδρας ήταν χωρισμένη σε τρεις τάξεις: Η ανώτερη κοινωνικά τάξη ήταν οι νοικοκυραίοι ή πρόκριτοι, που, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω,³³⁸ διοικούσαν τον τόπο. Ακολουθούσαν οι πλοίαρχοι, που ήταν καπετάνιοι στα πλοία τα οποία, στην συντριπτική τους πλειοψηφία, ανήκαν στους προκρίτους. Οι πλοίαρχοι, σε έκτακτες περιπτώσεις, καλούνταν από τους προκρίτους σε κοινή συνέλευση για να εκφράσουν την άποψή τους πάνω σε σοβαρά θέματα. Η παρουσία τους σε αυτές τις συνελεύσεις συνήθως δεν προσέφερε κάτι, αφού ο κάθε πλοίαρχος ακολουθούσε την γραμμή του προκρίτου στο πλοίο του οποίου εργαζόταν. Η τρίτη τάξη ήταν οι ναύτες και οι διάφοροι τεχνίτες, που δεν είχαν δικαίωμα συμμετοχής στα κοινά.³³⁹

Για μια κοινωνία στην οποία έως τότε ο λαός δεν είχε συγκληθεί ποτέ σε συνέλευση, αλλά όλες οι αποφάσεις λαμβάνονταν από συμβούλιο αποτελούμενο από τους προκρίτους, με τα μέλη του να εκλέγονται από τους ίδιους χωρίς οι υπόλοιποι κάτοικοι να έχουν το δικαίωμα ούτε τυπικής επικύρωσης των αποφασισθέντων, η σύγκληση λαϊκής συνέλευσης αποτελούσε πρωτόκουστο γεγονός, που δεν μπορούσε παρά να θεωρηθεί προανάκρουσμα σοβαρών κοινωνικών αλλαγών. Η συνέλευση εξέλεξε δεκατριμελή επιτροπή που ονομάστηκε "Φροντιστηριακή Επιτροπή" καθήκον της οποίας ήταν η σύναξη των χρημάτων που όφειλαν να καταβάλουν οι Υδραίοι για την συντήρηση του στόλου. Για

³³⁸ Βλ. κεφ. Α' της παρούσης μελέτης.

³³⁹ Κ. Αδαμοπούλου - Παύλου, Αν. Πρασά, «Ανδρέας Μιαούλης...», ό.π., σελ. 50· Ν. Μοσχοβάκης, «Το εν Ελλάδι δημόσιον...», ό.π., σελ. 134-136.

τις εξελίξεις αυτές, οι πρόκριτοι της Ύδρας ενημέρωσαν την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος με έγγραφό τους που εστάλη στις 23 Απριλίου 1826.³⁴⁰

Η κατάσταση όμως δεν εκτονώθηκε, μια και οι άποροι ναύτες, μη έχοντας την δυνατότητα να εξασφαλίσουν τα προς το ζην, άρχισαν να απαιτούν την δικαιότερη κατανομή των λειών του πολέμου. Μπορεί και κατά το 1823 οι ναύτες να είχαν εκφράσει το ίδιο αίτημα προχωρώντας μάλιστα και σε εξέγερση εναντίον της τοπικής Διοίκησης, όμως το 1826 οι συνθήκες είχαν διαφοροποιηθεί σε μεγάλο βαθμό. Οι δυο φατρίες, κουντουριωτική και αντικουντουριωτική, μπορεί να προϋπήρχαν, όμως το 1826 τα πνεύματα ήταν πολύ περισσότερο οξυμένα σε σχέση με το πρόσφατο παρελθόν, και η δύναμη της κουντουριωτικής φατρίας είχε περιορισθεί. Η δυσανεξία των ναυτών ήταν φυσικό να επιδεινώσει ακόμα περισσότερο την κατάσταση. Ο αναβρασμός που επικρατούσε οδήγησε τον Νοέμβριο του 1826 σε εξέγερση των ναυτών, και ο ανήκων στην κουντουριωτική φατρία Ανδρέας Μιαούλης, οι επικεφαλής της αντικουντουριωτικής φατρίας αδελφοί Τομπάζη Ιάκωβος και Εμμανουήλ και ο υποστηρικτής τους Δημήτριος Βούλγαρης αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την Ύδρα και να καταφύγουν στον Πόρο. Το ίδιο προσπάθησαν να κάνουν και οι αδελφοί Κουντουριώτη μαζί με κάποιους υποστηρικτές τους που δεν κατονομάζονται από τις πηγές, αλλά εμποδίστηκαν από τους εξεγερμένους.

Οι εξεγερμένοι ναύτες, οργισμένοι από την στάση των Κουντουριωτών και του Μιαούλη, αποπειράθηκαν να κάψουν τα σπίτια τους. Οι πρόκριτοι, βλέποντας τον άμεσο κίνδυνο που διέτρεχαν, αναγκάστηκαν να συμφωνήσουν στην απόδοση στους ναύτες σημαντικού χρηματικού ποσού, συστήνοντας κατάλογο σύμφωνα με τον οποίον καθοριζόταν το ποσό που ο κάθε πρόκριτος όφειλε να καταβάλει. Παρά την διευθέτηση αυτή, οι φυγάδες εξακολουθούσαν να φοβούνται για την ζωή τους και αρνούνταν να επιστρέψουν στην Ύδρα. Τελικά πείσθηκαν να το πράξουν μόνον ύστερα από επέμβαση του Άγγλου ναυάρχου Hamilton, η οποία έγινε με πρόσχημα την τιμωρία του Υδραίου πλοίαρχου Νικολάου Ζάκα για την λεηλασία αγγλικού εμπορικού πλοίου.³⁴¹

Η αγγλική επέμβαση, αν και επέτρεψε στους πριν από λίγο εκδιωχθέντες Υδραίους να επιστρέψουν στον τόπο τους, δεν στάθηκε ικανή να τους επιτρέψει να επαναφέρουν στην Ύδρα το υπάρχον πριν από την εξέγερση καθεστώς. Κάτω από την πίεση των εξεγερμένων ναυτών, οι πρόκριτοι αναγκάστηκαν να συγκαλέσουν Γενική Συνέλευση, η

³⁴⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητας Ύδρας...*», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ. 114.

³⁴¹ Σχετικά με τις αντιπαραθέσεις ανάμεσα στις δυο φατρίες και την εξέγερση των ναυτών βλ. Α. Λιγνός, «*Ιστορία της νήσου Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 639-640· Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 597-601· Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 454-458.

οποία αποφάσισε την μεταβολή του πολιτεύματος. Η συνέλευση αποφάσισε την παραμονή των προκρίτων στην αρχή, περιόρισε όμως την εξουσία τους με την εκλογή στην διοίκηση εννέα πολιτών, οι οποίοι ανήκαν στις δύο κατώτερες κοινωνικές τάξεις. Το νέο σώμα ονομάστηκε οι "Διοικηταί της Νήσου Ύδρας". Η συνέλευση εξέλεξε και μια επιτροπή δέκα προσώπων υπό τύπον Βουλής, στην οποία η τοπική Διοίκηση όφειλε να δίνει λόγο για τις πράξεις της. Η επιτροπή αυτή ανανεωνόταν κάθε μήνα. Έτσι το πολίτευμα της Ύδρας μεταβλήθηκε από ολιγαρχία σε υποτυπώδους μορφής έμμεση δημοκρατία.³⁴²

Οι ταραχές στην Ύδρα είχαν πολιτικό αντίκτυπο και εκτός του νησιού, και αυτό φαίνεται από τα άρθρα των εφημερίδων ο "Φίλος του Νόμου" και "Γενική Εφημερίς της Ελλάδος". Η "Γενική Εφημερίς της Ελλάδος" κατηγορήσε, αν και χωρίς να τους κατονομάσει, ως υπεύθυνους για την αναστάτωση στην Ύδρα τους αδελφούς Κουντουριώτες και τους υποστηρικτές τους, παρουσιάζοντας ως τεκμήριο την αλλαγή των πληρεξουσίων του νησιού ενόψει της επανέναρξης των εργασιών της Γ' Εθνοσυνέλευσης.³⁴³ Απαντώντας, ο "Φίλος του Νόμου" κατηγορήσε ως υποκινητές των ταραχών τους Πελοποννησίους προκρίτους.³⁴⁴ Καμία από τις δυο εκδοχές δεν φαίνεται να ευσταθεί. Γεγονός είναι ότι μετά την διοικητική μεταρρύθμιση στην Ύδρα, έγινε αλλαγή των Υδραίων πληρεξουσίων στην Γ' Εθνοσυνέλευση.³⁴⁵ Είναι αδιαμφισβήτητο ότι η αλλαγή αυτή ευνόησε την κουντουριωτική φατρία, αφού ο εκ των ηγετών της αντικουντουριωτικής φατρίας Εμμανουήλ Τομπάζης αντικαταστάθηκε από τον Γεώργιο Κουντουριώτη. Αντίθετα, ο ισχυρός παράγων της ίδιας φατρίας Δημήτριος Βούλγαρης, όχι μόνον έχασε την θέση του πληρεξουσίου, αλλά αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την Ύδρα φοβούμενος για την ζωή του και να καταφύγει πρώτα στην Αίγινα και μετά στον Πόρο.

Το γεγονός ότι οι ταραχές στην Ύδρα ευνόησαν τους Κουντουριώτες, δεν σημαίνει πως υποκινήθηκαν από αυτούς. Άλλωστε δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως και οι ίδιοι είχαν φοβηθεί για την προσωπική τους ασφάλεια και είχαν αποπειραθεί να εγκαταλείψουν την Ύδρα. Ίσως η θετική για τους Κουντουριώτες εξέλιξη να οφειλόταν στην αδυναμία των ανηκόντων στην αντικουντουριωτική παράταξη προκρίτων να εκμεταλλευθούν την μείωση της ισχύος των αντιπάλων τους και, εξασφαλίζοντας την υποστήριξη των ναυτών, να καταλάβουν την εξουσία. Η αδυναμία των

³⁴² Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 640-642· Α Βακαλόπουλος, « Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 600· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 458-459· Εφημ. Ο Φίλος του Νόμου, , φύλλο 28^{ης} Ιανουαρίου 1827.

³⁴³ Εφημ. Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, φύλλο 15^{ης} Ιανουαρίου 1827.

³⁴⁴ Εφημ. Ο Φίλος του Νόμου, φύλλο 24^{ης} Ιανουαρίου 1827.

³⁴⁵ Εφημ. Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, φύλλο 15^{ης} Ιανουαρίου 1827.

αντικουντουριωτικών ήταν φυσικό να πείσει ακόμα και τους προκαλέσαντες τις ταραχές ναύτες πως οι Κουντουριώτες, που είχαν διοικήσει επί πέντε χρόνια την Ύδρα, ήταν ικανότεροι να την εκπροσωπήσουν από τους αντιπάλους τους. Η εκδοχή δε του “Φίλου του Νόμου” για υποκίνηση των ταραχών της Ύδρας από τους Πελοποννησίους προκρίτους είναι αβάσιμη, αφού δεν υπάρχει κανένα στοιχείο που να μας οδηγεί σε ένα τέτοιο συμπέρασμα. Άλλωστε, ακόμα και αν το ήθελαν, οι Πελοποννήσιοι πρόκριτοι δεν θα μπορούσαν να προκαλέσουν ταραχές στην Ύδρα, μια και δεν ασκούσαν καμία επιρροή στους Υδραίους ναύτες.

Η Σάμος επίσης, κατά την περίοδο αυτή, πέρασε κρίση η οποία δεν ήταν άσχετη με τις συγκρούσεις του πρόσφατου παρελθόντος. Το σοβαρό ζήτημα που η τοπική Διοίκηση κλήθηκε να αντιμετωπίσει ήταν η παρουσία στο νησί του νέου ενοικιαστή των φόρων. Εκείνος που κατόρθωσε να εξασφαλίσει την ενοικίαση των φόρων της Σάμου ήταν ο καταγόμενος από την Δημητσάνα έμπορος Φώτιος Ηλιάδης³⁴⁶. Ο Ηλιάδης, φθάνοντας στην Σάμο το καλοκαίρι του 1825, προσπάθησε να εξασφαλίσει την ανεμπόδιστη είσπραξη των προσόδων του νησιού διορίζοντας στα χωριά ντόπιους ορκωτούς επιτρόπους που θα αναλάμβαναν να τον βοηθήσουν στο έργο του. Η ενέργειά του αυτή δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, αφού η πλειοψηφία των κατοίκων των χωριών αντέδρασε κατηγορώντας τον ότι σκόπευε να καταλάβει την εξουσία στην Σάμο, ωθούμενοι στο συμπέρασμα αυτό από τον όρκο που έδωσαν οι επίτροποι, ο οποίος παρέπεμπε σε μυστικές εταιρείες.³⁴⁷ Από την πλευρά του, ο Λυκούργος κράτησε επαμφοτερίζουσα στάση. Από την μια μεριά καλούσε τους κατοίκους να μην είναι απειθείς στις αποφάσεις του απεσταλμένου από την κεντρική Διοίκηση Ηλιάδη, και από την άλλη απέφευγε να του προσφέρει οποιαδήποτε ουσιαστική βοήθεια.³⁴⁸ Ο Ηλιάδης αναγκάστηκε να αναχωρήσει από την Σάμο, όμως η υπόθεση δεν τελείωσε, αφού η αντιπαράθεσή του με τους Σαμίους συνεχίστηκε και κατά τα επόμενα δύο χρόνια.

Εν τω μεταξύ στην Σάμο, στις 26 Ιουνίου του 1826, ιδρύθηκε μυστική εταιρεία με επικεφαλής τον ίδιο τον Λυκούργο, η “Φιλανθρωπική Εταιρεία”. Σκοπός της ήταν η διατήρηση της αυτονομίας της Σάμου, που θα εξασφαλιζόταν με την παραμονή στην εξουσία της τοπικής Διοίκησης, και την αντίδραση ακόμα και με την χρήση βίας στην

³⁴⁶ Ζιζή Σαλίμπα, «Αντιστάσεις της Σαμιακής κοινωνίας στην είσπραξη των εθνικών προσόδων κατά την επανάσταση του 1821» σε *1821: Σάμος και επανάσταση. Ιστοριογραφικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά συνεδρίου 2010, σελ. 222.

³⁴⁷ Στο ίδιο, σελ. 226.

³⁴⁸ Στο ίδιο, σελ. 228.

προσπάθεια οποιουδήποτε μη ανήκοντος στην κοινότητα της Σάμου να αναλάβει την ενοικίαση των φόρων του νησιού.³⁴⁹ Οι διαθέσεις του Λυκούργου είναι ολοφάνερές. Στόχος του ήταν η διατήρηση του καθεστώτος αυτονομίας που απολάμβανε η Σάμος, κάτι που θα εξασφάλιζε και την παραμονή του στην εξουσία. Ταυτόχρονα επεδίωκε την αποφυγή της αντιπαράθεσης τόσο με την κεντρική Διοίκηση όσο και με την εντός της παράταξης των Καρμανιόλων αντιπολίτευση. Έτσι εξηγείται τόσο η στάση του απέναντι στον Ηλιάδη, όσο και η ίδρυση της Φιλανθρωπικής Εταιρείας. Η σύσταση της Φιλανθρωπικής Εταιρείας επέτρεπε στον Λυκούργο και τους οπαδούς του να ενεργούν προς την επίτευξη των στόχων τους με μυστικότητα, αποφεύγοντας έτσι την πρόκληση αντιδράσεων από τους αντιπολιτευόμενους.

Μπορεί η Σάμος να είχε παρελθόν εσωτερικών αντιπαραθέσεων όπως και ορισμένα νησιά των Κυκλάδων, όμως η περίπτωση της ήταν εντελώς διαφορετική. Στις Κυκλάδες, η αποκατάσταση της ηρεμίας ήταν αποτέλεσμα της αλλαγής του διοικητικού συστήματος, κάτι που δεν ίσχυε για την Σάμο. Εκεί η τοπική Διοίκηση, παρά τις πρόσφατες εσωτερικές αντιπαραθέσεις, παρέμεινε ως είχε. Η στάση αυτή της κεντρικής Διοίκησης οφείλεται στην κατανόηση της εκεί πραγματικότητας. Τα γεγονότα των προηγούμενων ετών είχαν δείξει πως ο εκλεγμένος από τον λαό της Σάμου Λυκούργος απολάμβανε της στήριξης μεγάλου μέρους των κατοίκων του νησιού. Και είχε αποδείξει ότι είχε την δύναμη να αντιμετωπίζει τα διάφορα ενδοκοινοτικά προβλήματα, κάτι που δεν ίσχυε για τους περισσότερους από τους διορισμένους από την κεντρική Διοίκηση Επάρχους.

Μπορεί λοιπόν εύκολα να εξηγηθεί η φαινομενικά αντιφατική πολιτική της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος. Στόχος της κεντρικής Διοίκησης ήταν να εξασφαλίσει την διατήρηση της ηρεμίας στον νησιωτικό χώρο και, ως εκ τούτου, σε κάθε περιοχή εφάρμοσε την προσφορότερη για την επίτευξη του στόχου αυτού πολιτική. Με αυτό το σκεπτικό, δεν άλλαξε και το διοικητικό σύστημα στα ναυτικά νησιά. Μπορεί στην περίπτωση της Ύδρας να αποδείχθηκε ότι έσφαλε, όμως μια αλλαγή του διοικητικού συστήματος των ναυτικών νησιών με κυβερνητική απόφαση θα ήταν κίνηση εξαιρετικά επικίνδυνη, αφού θα μπορούσε να αντιμετωπισθεί σαν προσπάθεια της Κυβέρνησης να εξουθενώσει ολότελα τους πολιτικούς της αντιπάλους, και να προκαλέσει σοβαρή πολιτική κρίση, σε μια περίοδο που ο εχθρικός κίνδυνος καθιστούσε την συνεργασία όλων των

³⁴⁹ Στο ίδιο, σελ. 228· Ν. Βαφέας, «Οι πολιτικές συνομαδώσεις...», ό.π., σελ. 141· Μ. Σακελλαρίου, «Ένας συνταγματικός...», ό.π., σελ. 261-262.

δυνάμεων του Έθνους απαραίτητη.

Βε΄. Αλλαγή του διοικητικού συστήματος και αναζωπύρωση των αντιδιοικητικών κινήσεων.

Όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο, η Γ΄ Εθνική Συνέλευση είχε διακόψει της εργασίες της τον Απρίλιο του 1826, με την εκλογή της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος, σύμφωνα όμως με το σχετικό ψήφισμα έπρεπε να συγκληθεί εκ νέου τον Σεπτέμβριο του ίδιου έτους. Η εκ νέου σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης καθυστέρησε εξ αιτίας των πολιτικών αντιπαραθέσεων που οδήγησαν σε σοβαρή κρίση για την οποία θα γίνει λόγος σε άλλο κεφάλαιο. Τελικά, η Εθνοσυνέλευση συγκλήθηκε στις 16 Μαρτίου 1827 στην Τροιζήνα, και έλαβε σημαντικές αποφάσεις για το μέλλον της χώρας. Οι σπουδαιότερες ήταν α) η εκλογή του πρώην Υπουργού Εξωτερικών της Ρωσίας, Κερκυραίου, Ιωάννη Καποδίστρια στην θέση του Κυβερνήτη της Ελλάδας, β) ο διορισμός, στην θέση του Αρχιστρατήγου όλων των ελληνικών δυνάμεων της ξηράς, του Άγγλου αξιωματικού Richard Church, και στην θέση του αρχιναυάρχου, του συμπατριώτη του Thomas Cochrane,³⁵⁰ και γ) η ψήφιση του νέου ελληνικού Συντάγματος.

Οι διατάξεις του νέου Συντάγματος που αφορούσαν την διοίκηση του κράτους ήταν η εξής: α) η Εκτελεστική εξουσία περνούσε στα χέρια ενός ανθρώπου που θα ονομαζόταν Κυβερνήτης, θα εκλεγόταν από τον λαό και η θητεία του θα ήταν επταετής β) Ο Κυβερνήτης θα διόριζε τους Γραμματείς της Επικρατείας (Υπουργούς) γ) Την νομοθετική εξουσία θα την ασκούσε σώμα αντιπροσώπων εκλεγμένων από τον λαό που θα ονομαζόταν Βουλή. Τα επόμενα άρθρα καθόριζαν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις τόσο της Εκτελεστικής όσο και της Νομοθετικής εξουσίας.³⁵¹

Την διακυβέρνηση της χώρας, μέχρι τον ερχομό του Καποδίστρια, ανέλαβε τριμελής επιτροπή που ονομάστηκε Αντικυβερνητική Επιτροπή. Τα μέλη της ήταν ο γιος του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη Γεώργιος, ο Στερεοελλαδίτης Ιωάννης Νάκος, και ο Ψαριανός Ιωάννης Μηλαΐτης, πρόσωπα χωρίς ιδιαίτερο κύρος, αφού δεν είχαν παίξει κάποιον σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας και θεωρούνταν άτομα χωρίς ιδιαίτερες

³⁵⁰ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ΄, σελ. 705· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Δ΄, σελ. 117-122· Γ. Δημακόπουλος, «Η Διοικητική οργάνωσις...», ό.π., σελ. 210.

³⁵¹ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Στ΄, σελ. 56-61.

ικανότητες.³⁵² Η επιλογή των προσώπων δεν ήταν τυχαία. Τα μέλη της Εθνοσυνέλευσης επιθυμούσαν η Αντικυβερνητική Επιτροπή να αποτελείται από άτομα που δεν θα είχαν πολιτικές φιλοδοξίες και, έτσι, δεν θα επεδίωκαν την ανατροπή των αποφάσεών τους.

Ως προς την διοίκηση των νησιών, τα τρία ναυτικά νησιά διατήρησαν το καθεστώς της αυτοδιοίκησής τους, όμως στα υπόλοιπα το διοικητικό σύστημα διαφοροποιήθηκε και πάλι. Το καθεστώς των Δημογερόντων διατηρήθηκε, όμως οι δυο τετραμελείς επιτροπές και οι εφορείες καταργήθηκαν. Η κατάργηση των δυο επιτροπών και των Εφόρων δεν ισχυροποίησε την θέση των Δημογερόντων, αλλά αυτήν των Αστυνόμων. Οι τελευταίοι έγιναν η ανώτατη εξουσία του τόπου αναλαμβάνοντας τις εξουσίες που παλαιότερα είχαν οι Έπαρχοι. Η αύξηση των αρμοδιοτήτων των Αστυνόμων επιβεβαιώνεται από τα ευρισκόμενα στα Γενικά Αρχεία του Κράτους έγγραφα του Υπουργείου των Εσωτερικών, π.χ. ο Αστυνόμος Σύρου Γεώργιος Μπρούσκος, σε έγγραφό του προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή, αναφέρει πως πήγε στο νησί για να αναλάβει την διακυβέρνηση του τόπου.³⁵³

Η εξέλιξη αυτή σήμαινε ουσιαστικά την επαναφορά στο προ ολίγου καταργηθέν διοικητικό σύστημα, εναντίον του οποίου οι πρόκριτοι των νησιών είχαν αγωνισθεί επί τέσσερα χρόνια. Έτσι οι πρόκριτοι των λεγόμενων αδύναμων νησιών δεν μπόρεσαν να ανακτήσουν την παλαιά τους δύναμη. Βέβαια δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά, μια και καμία κυβέρνηση δεν ήταν δυνατόν να επιτρέψει στους προκρίτους των νησιών του Αιγαίου πελάγους να αποκτήσουν μεγάλη δύναμη εγκαθιδρύοντας καθεστώς εσωτερικής αυτονομίας παρόμοιο με αυτό των ναυτικών νησιών. Η ανάθεση στους Αστυνόμους καθηκόντων διοικητή της επαρχίας ήταν φυσικό να προκαλέσει την δυσαρέσκεια των προκρίτων των νησιών, που έβλεπαν πως η επιτυχία τους να καταργήσουν, λίγους μήνες νωρίτερα, το σύστημα των Επαρχών ήταν προσωρινή. Μάλιστα, αυτήν την φορά τα πράγματα ήταν χειρότερα γι' αυτούς από ό,τι στο παρελθόν, μια και το νέο καθεστώς δεν ήταν προσωρινό όπως το προηγούμενο, αλλά θεωρείτο από όλους μόνιμο. Για να μπορέσουν όμως οι αντιτιθέμενοι στο νέο διοικητικό σύστημα να πείσουν την κεντρική Διοίκηση για την αναγκαιότητα της απομάκρυνσης των Αστυνόμων, ήταν απαραίτητο να δοθεί η εντύπωση πως η παρουσία τους ήταν όχι μόνο περιττή, αλλά και επιζήμια.

Οι πρώτες αντιδράσεις ενάντια στην νέα τοπική Διοίκηση ξεκίνησαν πριν ακόμα εκείνη αναλάβει τα καθήκοντά της και, για μια ακόμα φορά, άρχισαν από την Σαντορίνη. Όμως σε αντίθεση με ό,τι είχε συμβεί κατά το παρελθόν, οι αντιδράσεις εναντίον της

³⁵² Στο ίδιο, τόμ. Ε', σελ. 629· Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 711· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής ...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 125.

³⁵³ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 26.

τοπικής Διοίκησης δεν προέρχονταν από κάποια δυσαρεστημένη από την πολιτική κατάσταση φατρία, αλλά από την δυσαρέσκεια της πλειοψηφίας των κατοίκων εναντίον του ενοικιαστή των φόρων. Τον Απρίλιο του 1827, οι δυσαρεστημένοι κάτοικοι του νησιού ξεσηκώθηκαν εναντίον τόσο του ενοικιαστή των φόρων όσο και των απερχομένων Εφόρων. Επικεφαλής των εξεγερμένων ήταν ο πρώην Αστυνόμος και, κατά την εξεταζόμενη περίοδο, πληρεξούσιος (Βουλευτής) του νησιού Νικόλαος Ιγγλέσης. Ένα ερώτημα που πρέπει να απαντηθεί είναι πώς ένας άνθρωπος που δεν ήταν ντόπιος εξελέγη από τους κατοίκους μιας περιοχής πληρεξούσιος του τόπου τους, σε μια εποχή κατά την οποία το πνεύμα του τοπικισμού ήταν ακόμα πολύ ισχυρό. Απάντηση στο ερώτημα αυτό μάς δίνει το παρελθόν τόσο του Ιγγλέση όσο και των Σαντορινιών.

Ο Ν. Ιγγλέσης είχε έρθει σε σύγκρουση με δυο Επάρχους που είχαν ακολουθήσει διαφορετική πολιτική απέναντι στην αντιδιοικητική φατρία: τον Ιούλιο του 1823 με τον διορισμένο από την κυβέρνηση Μαυρομιχάλη Δημήτριο Δραγωνάκο, και τον Νοέμβριο του 1825 με τον διορισμένο από την καταρρέουσα κυβέρνηση Κουντουριώτη Ιωάννη Κοκκίνη. Η στάση αυτή του Ιγγλέση δείχνει πως δεν ήταν ενταγμένος σε κάποια φατρία, αλλά αντιλαμβάνονταν τις επιθυμίες της πλειοψηφίας και ακολουθούσε το ρεύμα. Ένας τέτοιος άνθρωπος ήταν λογικό να εκμεταλλευθεί την δυσαρέσκεια των κατοίκων εναντίον των οργάνων της Διοίκησης, και, εμφανιζόμενος ως υποστηρικτής των δικαιωμάτων του λαού, να εξασφαλίσει την εύνοια της πλειοψηφίας. Από την πλευρά τους, οι κάτοικοι της Σαντορίνης είχαν εκλέξει και κατά το παρελθόν πρόσωπο που δεν είχε γεννηθεί στον τόπο τους. Πρόκειται για τον Ευάγγελο Μαντζαράκη, για τον οποίο έχει γίνει λόγος παραπάνω. Η στάση αυτή των Σαντορινιών πιθανότατα απέρρευε από την έλλειψη παγιωμένων από τα προεπαναστατικά χρόνια φατριών, που έκανε ευκολότερη την συνεννόηση ανθρώπων οι οποίοι στο πρόσφατο παρελθόν είχαν βρεθεί αντιμέτωποι, στα πλαίσια εσωτερικών αντιπαραθέσεων. Συνεπώς η εκλογή ενός προσώπου κοινής αποδοχής, που είχε δείξει πως δεν επεδίωκε την δημιουργία φατριών, ήταν ευκολότερη εκεί από ό,τι σε άλλα μέρη. Επίσης η εκλογή του Μαντζαράκη το 1824 και του Ιγγλέση το 1826 δείχνει πως στην Σαντορίνη δεν ήταν ιδιαίτερα έντονο το τοπικιστικό πνεύμα, σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε σε άλλες περιοχές της χώρας.

Με βάση τις μέχρι σήμερα γνώσεις μας, δεν υπήρξε καθ' όλη την διάρκεια της Επανάστασης άλλο νησί που έστειλε ως εκπρόσωπό του στην Βουλή άνθρωπο που δεν ήταν γηγενής. Το ίδιο ίσχυσε και για την ηπειρωτική Ελλάδα, με εξαίρεση τις περιπτώσεις του Θεοδώρου Νέγρη και του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου που, όπως θα δούμε παρακάτω, εκπροσώπησαν την Στερεά Ελλάδα στην Α' Εθνοσυνέλευση. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή

προσπάθησε να αντιμετωπίσει με ήπια μέσα τις αντιδράσεις των Σαντορινιών, και στις 26 Απριλίου 1827 εξέδωσε διαταγή προς αυτούς, με την οποία τους διέταξε να αναγνωρίσουν τον ενοικιαστή των φόρων, απειλώντας τους με βαριές ποινές σε περίπτωση παρακοής.³⁵⁴

Παρά την αντίδραση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής, οι ταραχές δεν σταμάτησαν, και έτσι οι απερχόμενοι Έφοροι αναγκάστηκαν, στις 31 Μαΐου, με αναφορά τους προς την Γραμματεία (Υπουργείο) των Εσωτερικών και της Αστυνομίας, να ενημερώσουν την Διοίκηση για την συνέχιση των ταραχών, και να καταγγείλουν τον Ιγγλέση ως υποκινητή.³⁵⁵

Η ενέργεια αυτή των Εφόρων δεν έφερε αποτέλεσμα, αφού οι ταραχές συνεχίστηκαν και μετά την εγκατάσταση των νέων Αρχών. Ο νεοδιορισμένος Αστυνόμος, παρά το γεγονός ότι συνοδευόταν από στρατιωτική δύναμη, δεν κατόρθωσε να επιβληθεί στους εξεγερμένους, οι οποίοι συνέστησαν δική τους διοίκηση, και ανάγκασαν εκείνον και την στρατιωτική δύναμη που τον ακολουθούσε να εγκαταλείψουν το νησί.³⁵⁶ Έχουμε λοιπόν να κάνουμε εδώ με προσπάθεια της αντιδιοικητικής φατρίας να εκμεταλλευθεί την δυσaréσκεια του πληθυσμού για την οικονομική επιβάρυνση που συνεπαγόταν η διατήρηση του συστήματος της ενοικίασης των φόρων, και να προωθήσει τα πολιτικά της συμφέροντα. Άλλωστε όπως είδαμε, το ζήτημα της ενοικίασης των φόρων δεν είχε επηρεάσει την πολιτική των διαφόρων ενδοκοινοτικών παρατάξεων μόνον στην Σαντορίνη, αλλά και στην Σάμο.

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή προσπάθησε να επιβάλει τον σεβασμό των κατοίκων των νησιών στους απεσταλμένους της δείχνοντας αυστηρότητα απέναντι στους Σαμίους, ελπίζοντας πως έτσι θα παραδειγματίζονταν και οι υπόλοιποι. Στις 9 Αυγούστου του 1827, ο Φώτιος Ηλιάδης, με έγγραφό του, διαμαρτυρήθηκε προς τον Λυκούργο Λογοθέτη ζητώντας την πληρωμή των οφειλομένων.³⁵⁷ Στις 4 Οκτωβρίου, η Γραμματεία (Υπουργείο) των Οικονομικών πρότεινε την επιβολή κυρώσεων προς τους απειθείς Σαμίους³⁵⁸. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή δέχθηκε την πρόταση της Γραμματείας των Οικονομικών, και, με διαταγή που εξέδωσε στις 10 Οκτωβρίου, έδωσε εντολή να κατασχεθούν οι περιουσίες των οφειλετών³⁵⁹. Φαίνεται πως η απόφαση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής ανάγκασε τους

³⁵⁴ (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825-1827), φάκ. 222, έγγρ. 222-223 (26-4-1827).

³⁵⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 91, έγγρ. 205 (31-5-1827).

³⁵⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ 102, έγγρ. 104-105 (28-8-1827)

³⁵⁷ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ 60, έγγρ. 149.

³⁵⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ 59, έγγρ.195.

³⁵⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 60, έγγρ. 151.

κατοίκους της Σάμου να συμμορφωθούν και να πληρώσουν τα οφειλόμενα. Εξάιρεση αποτέλεσαν οι κάτοικοι του Μαραθοκάμπου. Αυτό προκύπτει από διαταγή της Αντικυβερνητικής Επιτροπής προς την Γραμματεία των Ναυτικών με ημερομηνία 19 Οκτωβρίου 1827, με την οποία δίνεται εντολή να αποσταλούν στην Σάμο πολεμικά πλοία, έτσι ώστε να γίνει εφικτή η εκτέλεση της απόφασης για την κατάσχεση των περιουσιών μόνον των κατοίκων του Μαραθοκάμπου.³⁶⁰

Η στάση των Μαραθοκαμπιτών ίσως δεν είναι άσχετη με το γεγονός ότι ο Λυκούργος, προκειμένου να μην δώσει την εντύπωση πως υποστήριζε εκείνους που στρέφονταν εναντίον των απεσταλμένων της κεντρικής Διοίκησης, είχε αναγκασθεί να κάνει δεκτή την διαμαρτυρία του Ηλιάδη και να καλέσει τους κατοίκους των χωριών της Σάμου να καταβάλουν τα οφειλόμενα. Είναι άλλωστε γνωστές οι εχθρικές διαθέσεις των Μαραθοκαμπιτών απέναντι στους Καρμανιόλους, άρα και απέναντι στον Αρχηγό τους και Διοικητή της Σάμου. Παρόμοια προβλήματα παρουσιάσθηκαν και στην Δήλο, την Νάξο και την Νίσυρο. Δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς συνέβη στα νησιά αυτά. Εκείνο που ξέρουμε είναι πως, στα τέλη Απριλίου και στις αρχές Μαΐου 1827, η Αντικυβερνητική Επιτροπή εξέδωσε απανωτά διατάγματα, με τα οποία καλούσε τους κατοίκους των προαναφερθέντων νησιών, καθώς και αυτούς της Σαντορίνης και της Σάμου, να αναγνωρίσουν τους ενοικιαστές και να πληρώσουν τα χρήματα που τους αναλογούσαν, απειλώντας τους με βαριές κυρώσεις σε περίπτωση παρακοής.³⁶¹

Το πρόβλημα γινόταν ακόμα πιο περίπλοκο με την σύγχυση αρμοδιοτήτων που είχε δημιουργηθεί ανάμεσα στους απεσταλμένους της Κυβέρνησης και τον Στόλαρχο. Ο Στόλαρχος είχε την απαίτηση τα χρήματα που προορίζονταν για τον στόλο να μην σταλούν στην Κυβέρνηση, αλλά να παραμείνουν στις δημογεροντίες των νησιών μέχρι να στείλει εκείνος τους ανθρώπους του για να τα παραλάβουν. Στην Σαντορίνη η αναστάτωση που προκάλεσε η σύγχυση αρμοδιοτήτων ήταν τόσο μεγάλη που ο Αστυνόμος του νησιού αναγκάστηκε να διακόψει τις εργασίες του και, με αναφορά του προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή, να ζητήσει οδηγίες περί του πρακτέου.³⁶²

Σε άλλα νησιά τα προβλήματα ήταν μεγαλύτερα. Στην Άνδρο, οι Δημογέροντες και οι караβοκύρηδες συνδιοικούσαν και νέμονταν από κοινού τα κέρδη που απέδιδε η συνεργασία τους με τους πειρατές. Φυσικό ήταν λοιπόν να μην δουν με καλό μάτι τον διορισμό Αστυνόμου στο νησί τους. Η σύγκρουση ανάμεσα σε αυτούς και τον Αστυνόμο

³⁶⁰ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828) φάκ 60, έγγρ. 152.

³⁶¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825-1827), φάκ. 223, έγγρ. 57 (27-4-1827) / φάκ. 225, έγγρ. 97-98 (2-5-1827) και 99-100 (2-5-1827).

³⁶² (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825-1827), φάκ. 244, έγγρ. 12.

Ανδρέα Λυκούργο δεν άργησε να έρθει. Ο Λυκούργος, με τρεις αναφορές του προς το Υπουργείο των Εσωτερικών- Αστυνομίας και προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 29 Ιουνίου, στις 7 Ιουλίου, και στις 16 Ιουλίου 1827, κατηγόρησε τους Δημογέροντες και τους караβοκύρηδες ως αντάρτες και τυράννους του τόπου, και συνενόχους σε πειρατικές ενέργειες.³⁶³

Οι Δημογέροντες, από την πλευρά τους, προσπαθώντας να δικαιολογήσουν την αντίδρασή τους εναντίον του Αστυνόμου, με δική τους αναφορά προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 3 Ιουλίου 1827 τον κατηγόρησαν για τυραννική συμπεριφορά.³⁶⁴ Θέλοντας να αποφύγουν αντιπαράθεση με την Αντικυβερνητική Επιτροπή, χωρίς όμως να εγκαταλείψουν τις επιδιώξεις τους, με επόμενο έγγραφό τους στις 13 Ιουλίου 1827, δήλωσαν πως τόσο οι ίδιοι όσο και οι υπόλοιποι κάτοικοι του νησιού ήταν πρόθυμοι να δεχθούν την εκτελεστική δύναμη, όχι όμως και να πληρώνουν τα έξοδά της, επικαλούμενοι οικονομική αδυναμία.³⁶⁵

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή δικαίωσε τον Αστυνόμο και, με έγγραφό της στις 17 Ιουλίου 1827, αφού του εξέφρασε την ικανοποίησή της για το έως τότε έργο του, τον ενημέρωσε για την αποστολή εκτελεστικής δύναμης που θα τον βοηθούσε στην αντιμετώπιση των ταραχών.³⁶⁶ Την ίδια ημέρα, με έγγραφό της, διέταξε τους Δημογέροντες να δεχθούν την εκτελεστική δύναμη.³⁶⁷ Παρά την φαινομενική υποταγή τους, οι Δημογέροντες συνέχισαν να αντιστέκονται στην εξουσία του Αστυνόμου αναγκάζοντάς τον να τους απειλήσει, με έγγραφό του στις 17 Αυγούστου 1827, πως θα προχωρήσει σε νέα καταγγελία εναντίον τους.³⁶⁸

Παρόμοια στάση με τους Δημογέροντες της Άνδρου κράτησαν και αυτοί της Τήνου. Ο Αστυνόμος του νησιού Σπυρίδων Λευκόπουλος αναγκάστηκε, στα τέλη Ιουλίου, να καταφύγει στην Μύκονο, και με έγγραφό του προς τους Δημογέροντες του νησιού στις 21 Ιουλίου 1827 να καταγγείλει τους συναδέλφους τους της Τήνου ως παραβάτες των διαταγών της Διοίκησης, και να ζητήσει την αποστολή της καταγγελίας του προς την

³⁶³ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 168-169 (29-6-1827) και έγγρ. 165-166 (.7-7-1827)· (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825 -1827), φάκ. 238, έγγρ. 5-8 (16-7-1827).

³⁶⁴ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 39 (3-7-1827).

³⁶⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 305 (13-5-1827).

³⁶⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 97, έγγρ. 106 (17-7-1827).

³⁶⁷ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 97, έγγρ. 111-112. (17-7-1827).

³⁶⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 102, έγγρ. 73-74 (17 -8-1827).

Αντικυβερνητική Επιτροπή.³⁶⁹ Οι Δημογέροντες, θέλοντας να αντικρούσουν τις κατηγορίες του Αστυνόμου, στις 3 Αυγούστου έστειλαν δική τους αναφορά προς το Υπουργείο των Εσωτερικών και της Αστυνομίας καταγγέλλοντας τον Αστυνόμο ως συκοφάντη.³⁷⁰ Η Αντικυβερνητική Επιτροπή ακολούθησε, και στην περίπτωση της Τήνου, την ίδια πολιτική που είχε ακολουθήσει στην Άνδρο, αναγκάζοντας τους Δημογέροντες να δεχθούν όχι μόνον την επιστροφή του Αστυνόμου, αλλά και την εκτελεστική δύναμη που αυτός έφερνε μαζί του. Οι Δημογέροντες προσπάθησαν να επιτύχουν την απομάκρυνσή του από την ίδια την Αντικυβερνητική Επιτροπή χωρίς εκείνοι να παρανομήσουν. Για τον σκοπό αυτόν, έστειλαν στις 6 Σεπτεμβρίου 1827 αναφορά προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, με την οποία δήλωσαν πως ήταν πρόθυμοι να δεχθούν τον Αστυνόμο και την εκτελεστική δύναμη, ζήτησαν όμως από την Κυβέρνηση να αναλάβει η ίδια την πληρωμή των εξόδων τους, ισχυριζόμενοι πως οι κάτοικοι του νησιού ήταν εξαντλημένοι οικονομικά και δεν μπορούσαν να αναλάβουν ένα τόσο μεγάλο βάρος.³⁷¹

Η περίπτωση της Σύρου ήταν πιο σοβαρή λόγω της οικονομικής ισχύος των Συριανών και ιδίως των κατοίκων της Ερμούπολης, της πόλης που είχε ιδρυθεί κατά τα χρόνια της Επανάστασης από τους πρόσφυγες που είχαν καταφύγει στην Σύρο. Στην υπόθεση αυτήν ενεπλάκησαν και οι πρόκριτοι των τριών ναυτικών νησιών και ιδίως αυτοί των Σπετσών που υποστήριξαν τους Συριανούς. Μέχρι την έναρξη της Επανάστασης οι Συριανοί στην συντριπτική τους πλειοψηφία ήταν Καθολικοί, με τους Ορθοδόξους να αποτελούν ασήμαντη πληθυσμιακά κοινότητα. Από τον 18^ο αιώνα, οι Συριανοί τέθηκαν υπό την προστασία της Γαλλίας εξασφαλίζοντας την αποφυγή της παρουσίας Τούρκου αξιωματούχου στο νησί, το οποίο αποτελούσε στην πραγματικότητα αυτόνομη πολιτεία που ήταν φόρου υποτελής στον Σουλτάνο. Οι Συριανοί είχαν αποφύγει την παρουσία ενοικιαστή των φόρων στον τόπο τους. Η συλλογή των χρημάτων που το νησί όφειλε να καταβάλει στην Πύλη γινόταν από τους Δημογέροντες, και αποστέλλονταν από αυτούς στην Κωνσταντινούπολη χωρίς την μεσολάβηση προσώπου που δεν ανήκε στην κοινότητα.³⁷²

Με την έναρξη της Επανάστασης, άρχισε η συρροή προσφύγων στην Σύρο. Το 1821 οι πρόσφυγες ήταν λίγοι και προέρχονταν κυρίως από την Μικράν Ασία. Όμως το 1822, με την καταστροφή της Χίου, μεγάλος αριθμός Χιωτών προσφύγων εγκαταστάθηκε στο νησί, ενώ δεν άργησαν να ακολουθήσουν και άλλοι, όπως ήταν Θεσσαλοί, Μακεδόνες, Κρήτες και Ψαριανοί. Οι πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στην περιοχή του λιμανιού της Σύρου

³⁶⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ 99, έγγρ. 51-53 (21-7-1827).

³⁷⁰ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 99, έγγρ. 50 (3-8-1827).

³⁷¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 104, έγγρ. 38-39 (6-9-1827).

³⁷² Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α' σελ. 4.

διαμένοντες σε παραπήγματα που οι ίδιοι έκτιζαν, και καλλιεργώντας γαίες που ανήκαν στους ντόπιους αλλά έως τότε έμεναν ακαλλιεργητες. Οι Συριοί δέχτηκαν ευμενώς τους πρόσφυγες, αν και δεν έλειψαν προστριβές ανάμεσα σε ορισμένους από αυτούς και τους ιδιοκτήτες των κτημάτων στα οποία είχαν εγκατασταθεί.³⁷³

Η αποδοχή της παρουσίας των προσφύγων στην Σύρο δεν σήμαινε και συμμετοχή των κατοίκων της στην Επανάσταση. Οι Συριοί, εκμεταλλεζόμενοι την γαλλική προστασία, κήρυξαν την ουδετερότητά τους. Στο λιμάνι της Σύρου κατέπλεαν τόσο ελληνικά όσο και τουρκικά πλοία, και τα πληρώματά τους εμπορεύονταν με τους ντόπιους,³⁷⁴ ενώ, εκτός από τους Έλληνες πρόσφυγες, και Τούρκοι προερχόμενοι από τις απελευθερωμένες περιοχές βρήκαν περίθαλψη στην Σύρο. Παρά την κήρυξη ουδετερότητας, η Σύρος εξακολουθούσε να θεωρείται επαρχία του οθωμανικού κράτους. Γι' αυτό και, όταν τον Απρίλιο του 1822 ο οθωμανικός στόλος προσέγγισε το λιμάνι του νησιού, οι Δημογέροντες έσπευσαν να προσφέρουν δώρα στον Καπουδάν Πασά και να δηλώσουν πως παρέμεναν πιστοί στην Πύλη. Μάλιστα, για να μην φανούν υποστηρικτές των επαναστατών, απομάκρυναν τους πρόσφυγες από το λιμάνι και τους μετέφεραν προσωρινά στην πόλη.³⁷⁵

Η ουδετερότητα της Σύρου είχε γίνει αποδεκτή και από την ελληνική Κυβέρνηση, αφού το 1822 το νησί δεν είχε συμπεριληφθεί στον κατάλογο των ελληνικών επαρχιών.³⁷⁶ Όμως η εγκατάσταση μεγάλου αριθμού Ορθοδόξων στην Σύρο που δεν ήταν αντίθετοι προς την Επανάσταση, έδωσε ευκαιρία στην ελληνική Διοίκηση να θεωρήσει και αυτό το νησί τμήμα της ελληνικής επικράτειας. Στις 18 Μαΐου 1823, εξέδωσε διάταγμα με το οποίο γινόταν αναδιάρθρωση των επαρχιών. Μεταξύ άλλων, δημιουργήθηκε και η επαρχία Μυκόνου και Σύρου με πρωτεύουσα την Μύκονο. Πρώτος Έπαρχος διορίστηκε ο Νικόλαος Ιγγλέσης, ο διορισμός του όμως προκάλεσε σοβαρές αντιδράσεις εξ αιτίας του διορισμού ως Πολιτάρχη του φίλου και συμπατριώτη του Νέστορα Φασιόλη, για την δράση του οποίου θα γίνει λόγος παρακάτω. Μαζί με τον Έπαρχο και τον Πολιτάρχη, διορίστηκε και Λιμενάρχης ο Υδραίος Θεοχάρης Παπαντωνίου. Το Βουλευτικό αντικατέστησε τον Ιγγλέση

³⁷³ Σχετικά με την εγκατάσταση των προσφύγων στην Σύρο και την αντιμετώπισή τους από τους Συριοί βλ. Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 42· Απόστολος Βακαλόπουλος, *Πρόσφυγες και προσφυγικόν ζήτημα κατά την Επανάστασιν του 1821*, Θεσσαλονίκη 1939, σελ. 69-70· Τιμολέων Αμπελάς, *Ιστορία της νήσου Σύρου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Ερμούπολη 1874, σελ. 496-497.

³⁷⁴ Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 45· Τ. Αμπελάς, «Ιστορία της νήσου Σύρου...», ό.π., σελ. 486.

³⁷⁵ Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 47.

³⁷⁶ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 78.

με τον Αλέξανδρο Αξιώτη.³⁷⁷

Ο διορισμός του Μυκονιάτη Α. Αξιώτη στην θέση του Διοικητή της επαρχίας Σύρου και Μυκόνου αποτελούσε παραβίαση του σχετικού με την τοπική αυτοδιοίκηση νόμου, δεν προκάλεσε όμως αντιδράσεις. Ο Αξιώτης, ως προς την Σύρο, ανέλαβε την διοίκηση μόνον της περιοχής του λιμανιού και σύστησε αστυνομία, παρά τις διαμαρτυρίες του Γάλλου Προξένου. Το υπόλοιπο νησί παρέμεινε αυτοδιοικούμενο, διατηρώντας το έως τότε υπάρχον καθεστώς.³⁷⁸ Έτσι παρουσιάσθηκε το παράδοξο φαινόμενο να υπάρχουν στην Σύρο δυο κοινότητες ανεξάρτητες η μία από την άλλη, με την μία να αναγνωρίζει την επαναστατική Κυβέρνηση και να θεωρείται τμήμα της ελληνικής επικράτειας, και την άλλη να παραμένει τμήμα του οθωμανικού κράτους.

Φυσικά αυτό το καθεστώς δεν μπορούσε να διαρκέσει για πολύ. Μέσα στα επόμενα δύο χρόνια ο οικισμός των προσφύγων επεκτάθηκε, και στην θέση της άλλοτε ακατοίκητης περιοχής δημιουργήθηκε το 1825 μια νέα πόλη ελεγχόμενη απολύτως από την ελληνική Διοίκηση, που ονομάστηκε Ερμούπολη. Πρωταγωνιστικό ρόλο στην δημιουργία της Ερμούπολης έπαιξαν οι Χιώτες πρόσφυγες, οι οποίοι κατόρθωσαν να τους επιτραπεί να εκλέξουν εκπρόσωπο της κοινότητας της πόλης στην επερχόμενη Γ' Εθνοσυνέλευση.³⁷⁹ Η εξέλιξη αυτή είχε σαν αποτέλεσμα την έκδοση από την Υψηλή Πύλη, τον Φεβρουάριο του 1825, διατάγματος με το οποίο η Σύρος κηρυσσόταν εχθρικός προς την Οθωμανική Αυτοκρατορία τόπος, και διατασσόταν η καταστροφή της.³⁸⁰ Αυτό σήμαινε την οριστική είσοδο της Σύρου στην Ελληνική Επανάσταση.

Η συμμετοχή της Σύρου στην Επανάσταση δεν σήμανε αυτόματα και την εμπλοκή των κατοίκων της στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Οι Καθολικοί ήταν φυσικό να αντιμετωπίζονται με καχυποψία από τις αρχές της Επανάστασης εξ αιτίας της εχθρικής η τουλάχιστον επαμφοτερίζουσας στάσης που είχαν κρατήσει προς αυτήν όχι μόνον εκείνοι της Σύρου αλλά και οι ομόδοξοί τους των άλλων νησιών, ενώ και οι Ορθόδοξοι δεν είχαν αποκτήσει ακόμα την δύναμη εκείνη που τους ήταν απαραίτητη για να παίξουν σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Το 1827, οι έμποροι της Ερμούπολης είχαν κατορθώσει, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, να αποκτήσουν μεγάλο πλούτο για τα

³⁷⁷ Ο Αλέξανδρος Αξιώτης καταγόταν από την Μύκονο. Είχε διατελέσει το 1822 μέλος του Αρείου Πάγου, και αργότερα επικεφαλής της Αστυνομικής δύναμης της Ερμόνης βλ. στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 80.

³⁷⁸ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 87-90.

³⁷⁹ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 185· Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ό.π., σελ. 78-79.

³⁸⁰ Τ. Αμπελάς, «Ιστορία της νήσου Σύρου...», ό.π., σελ. 533· Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ό.π., σελ. 77-78.

δεδομένα του πάμφτωχου ελληνικού κράτους. Η εξέλιξη αυτή ήταν φυσικό να τους ενθαρρύνει και να τους πείσει πως μπορούσαν να επιδιώξουν βελτίωση και της πολιτικής τους θέσης. Αυτό όμως δεν θα μπορούσε να επιτευχθεί, αν δεν εξασφάλιζαν τον έλεγχο του τόπου τους. Φυσικό ήταν ο διορισμός του Αστυνόμου να τους δυσαρεστήσει, και να προσπαθήσουν να εμποδίσουν την εγκατάστασή του.

Σε αντίθεση με ό,τι συνέβη στην Σαντορίνη, στην Άνδρο και στην Τήνο, στην Σύρο δεν παρατηρήθηκαν περιστατικά βίας εναντίον του Αστυνόμου Γεωργίου Μπρούσκου. Ωστόσο, οι έμποροι της Ερμούπολης, στέλλοντας στις 30 Ιουνίου σχετικό αίτημα προς την Γραμματεία των Εσωτερικών και της Αστυνομίας, προσπάθησαν να πείσουν την Αντικυβερνητική Επιτροπή πως η παρουσία του ήταν περιττή και πως η δημογεροντία μπορούσε μόνη της να διοικήσει τον τόπο. Στην προσπάθειά τους μάλιστα να πείσουν την Διοίκηση ότι το αίτημά τους ήταν καθ' όλα νόμιμο, ισχυρίστηκαν πως σε κανένα άλλο νησί δεν υπήρχε Αστυνόμος, αν και γνώριζαν πως το επιχείρημά τους αυτό ήταν αναληθές.³⁸¹ Δεν περιορίστηκαν όμως σε αυτήν την ενέργεια, αλλά, σύμφωνα με καταγγελία του Αστυνόμου με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1827, προσπάθησαν να τον εμποδίσουν να ασκήσει τα καθήκοντά του με το να πληρώνουν λιγότερα χρήματα από αυτά που ήταν αναγκαία για τα έξοδα του ίδιου και των ανδρών του.³⁸²

Οι Δημογέροντες της Σύρου, στην προσπάθειά τους να απομακρύνουν από το νησί τον Μπρούσκο ή τουλάχιστον να περιορίσουν τις αρμοδιότητές του σε αυτές του Αστυνόμου κρατώντας για τον εαυτό τους τα ηνία της διοίκησης του τόπου, ζήτησαν την βοήθεια των πληρεξουσίων των ναυτικών νησιών και του Στολάρχου λόρδου Cochrane. Ο Στολάρχος, κατόπιν συνεννοήσεως με τους πληρεξουσίους των ναυτικών νησιών, εξέδωσε διαταγή προς τον Μπρούσκο με την οποία τον διέτασε να περιορισθεί στα καθήκοντα του Αστυνόμου παραχωρώντας την διοίκηση του τόπου στους Δημογέροντες. Η παρέμβαση αυτή του Cochrane ήταν εντελώς αυθαίρετη, μια και η διαταγή του ερχόταν σε αντίθεση με τα προσφάτως ψηφισθέντα από την Εθνοσυνέλευση, και επιπλέον υπερέβαινε τις αρμοδιότητές του επεμβαίνοντας στο έργο της Αντικυβερνητικής Επιτροπής. Παρ' όλα αυτά, ο Μπρούσκος στην αρχή φάνηκε πρόθυμος να υπακούσει και ενημέρωσε γι' αυτό το Υπουργείο Εσωτερικών με αναφορά του στις 5 Ιουλίου 1827.³⁸³ Φαίνεται όμως πως δεν άργησε να καταλάβει την αυθαιρέσία του Στολάρχου και να επιδιώξει την ανάληψη και πάλι των διοικητικών του καθηκόντων. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή προχώρησε άμεσα στην έκδοση απόφασης με την οποία δικαίωσε τον Αστυνόμο Σύρου. Οι Δημογέροντες του

³⁸¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 117, έγγρ. 7-8 (30-6-1827).

³⁸² (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 26 (2-7-1984).

³⁸³ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 87 (5-7-1827).

νησιού αντέδρασαν, και στις 14 Ιουλίου έστειλαν έγγραφο διαμαρτυρία προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή.³⁸⁴

Η αποτυχία τους να απομακρύνουν τον Μπρούσκο ή, τουλάχιστον, να περιορίσουν τις εξουσίες του δεν πτόησε τους εμπόρους της Ερμούπολης, που προσπάθησαν να πετύχουν τον στόχο τους με άλλα μέσα. Έχοντας κατά νου το παράδειγμα των προκρίτων των ναυτικών νησιών που η οικονομική τους δύναμη τούς είχε επιτρέψει να εξασφαλίσουν την αποδοχή από όλες τις έως τότε κυβερνήσεις ενός καθεστώτος εσωτερικής αυτονομίας, προσπάθησαν να επιτύχουν την εκ νέου διοικητική απόσχισή τους από την υπόλοιπη Σύρο και την δημιουργία ξεχωριστής διοίκησης. Η αποδοχή από την Κυβέρνηση μιας τέτοιας πρότασης θα ισχυροποιούσε σε μεγάλο βαθμό τους Ερμούπολίτες εμπόρους, που θα εκπροσωπούσαν από μια δημογεροντία η οποία θα εξυπηρετούσε τα δικά τους συμφέροντα, και θα ελεγχόταν από αυτούς. Για να πραγματοποιηθεί όμως αυτό το σχέδιο, ήταν απαραίτητη η έγκριση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής στην οποία έγινε η σχετική πρόταση. Το έγγραφο της αίτησης αυτής δεν έχει εντοπισθεί, όμως επιβεβαιωτική της υπάρξής του είναι η απάντηση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής, η οποία, με έγγραφο που απέστειλε προς τους αιτούντες στις 18 Νοεμβρίου 1827, απέρριψε την πρότασή τους.³⁸⁵

Η υποστήριξη που η Διοίκηση παρείχε στους Αστυνόμους μπορεί να άμβλυνε κάπως τις αντιδράσεις των νησιωτών απέναντί τους, δεν είχε όμως τα επιθυμητά για εκείνη αποτελέσματα. Στην Σίφνο, που μετά τα γεγονότα του Μαΐου του 1824 δεν είχε απασχολήσει την Διοίκηση, οι κάτοικοι έδειξαν απρόθυμοι να δεχθούν τον Αστυνόμο, δεν τόλμησαν όμως να προχωρήσουν σε εξέγερση εναντίον του. Προτίμησαν να ασκήσουν πίεση στην Κυβέρνηση με την επίκληση της οικονομικής τους αδυναμίας. Οι Δημογέροντες του νησιού, με αναφορά τους προς την Γραμματεία των Εσωτερικών και της Αστυνομίας στις 27 Οκτωβρίου 1827, ζήτησαν την απομάκρυνση του Αστυνόμου και της εκτελεστικής δύναμης, με τον ισχυρισμό πως δεν μπορούσαν να αναλάβουν τα έξοδα της παραμονής τους στο νησί, και επιπλέον φοβούνταν πως η παρουσία τους μπορούσε να ερεθίσει τους εγκατεστημένους στο νησί Κρήτες πειρατές, που θα την εκλάμβαναν ως ένδειξη εχθρότητας προς αυτούς.³⁸⁶

Τελικά, ο Αστυνόμος Σίφνου εκδιώχθηκε από το νησί όχι από τους Σίφνιους, αλλά από τους Κρήτες.³⁸⁷ Το ζήτημα της οικονομικής ένδειας των κατοίκων τέθηκε και από τους

³⁸⁴ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περίοδος Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 317-318 (14-7-1827).

³⁸⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περίοδος Αγώνος 1821-1828), φάκ. 115, έγγρ. 136 (18-11-1827).

³⁸⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περίοδος Αγώνος 1821-1828), φάκ. 115, έγγρ. 109 (27-10-1827).

³⁸⁷ Δέσποινα Θεμελή - Κατηφόρη, *Η δίωξις της πειρατείας και το Θαλάσσιον Δικαστήριον κατά την πρώτην κατοδιστριακήν περίοδον*, τόμ. Α', σελ. 24.

Δημογέροντες της Κέας που αρνήθηκαν να δεχθούν τον Αστυνόμο ισχυριζόμενοι πως η παρουσία του ήταν όχι μόνον ασύμφορη οικονομικά αλλά και εντελώς περιττή, μια και οι ίδιοι ήταν σε θέση να ασκήσουν τα καθήκοντά του αποτελεσματικά. Οι αντιδράσεις των Δημογερόντων ανάγκασαν τον Αστυνόμο Μαρίνο Κομνηνό να καταφύγει στην Αίγινα, από όπου και έστειλε αναφορά προς την Γραμματεία των Εσωτερικών και της Αστυνομίας καταγγέλλοντας τους Δημογέροντες για την στάση τους και ζητώντας οδηγίες για τις περαιτέρω ενέργειές του.³⁸⁸

Τα σοβαρότερα προβλήματα παρουσιάσθηκαν στην Νάξο, όπου η αντιπαράθεση μεταξύ των κατοίκων του νησιού και του Αστυνόμου Βασιλείου Μπαρλά έφθασε μέχρι την ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στους άνδρες της εκτελεστικής δύναμης που αυτός είχε υπό τις διαταγές του και τους εξεγερμένους κατοίκους του νησιού, όπως φαίνεται από την αναφορά που ο Αστυνόμος έστειλε στις 6 Οκτωβρίου προς την Γραμματεία των Εσωτερικών.³⁸⁹ Η Γραμματεία όμως, σε αντίθεση με ό,τι είχε πράξει σε όλες τις προηγούμενες περιπτώσεις, δικαίωσε τους Ναξίους επιπλήττοντας τον Μπαρλά και διατάσσοντάς τον να περιορισθεί στα καθήκοντά του.³⁹⁰ Η στάση αυτή της Διοίκησης δεν είναι ξεκάθαρο εάν οφείλεται σε πληροφορίες που είχε για πράξεις του Μπαρλά που συνιστούσαν κατάχρηση εξουσίας ή αποτελεί ένδειξη αδυναμίας απέναντι στους Ναξίους.

Οι αντιδράσεις εναντίον των οργάνων της Διοίκησης δεν περιορίσθηκαν στις Κυκλάδες. Το παράδειγμα των Κυκλαδιτών Δημογερόντων ακολούθησαν και αυτοί της Σαλαμίνας. Όπως φαίνεται, ο εκεί Αστυνόμος δεν είχε κατορθώσει να ελέγξει την κατάσταση και η Αντικυβερνητική Επιτροπή είχε αναγκασθεί να διορίσει προσωρινό Διοικητή του νησιού. Τα μέτρα που έλαβε ο νέος Διοικητής φαίνεται πως ήταν αποτελεσματικά, γιατί προκάλεσαν την αντίδραση των Δημογερόντων που, στις αρχές Οκτωβρίου 1827, ξεσήκωσαν τους υποστηρικτές τους εναντίον του και προσπάθησαν δια της βίας να τον ανατρέψουν. Με τέσσερα έγγραφά του προς την Γραμματεία των Εσωτερικών, στις 14 και στις 13 Οκτωβρίου, ο Διοικητής καταγγέλλει τους Δημογέροντες ως αντάρτες και προδότες.³⁹¹ Δεν περιορίσθηκε όμως μόνον στις καταγγελίες, αλλά καθαίρεσε τους Δημογέροντες και κάλεσε τον λαό να εκλέξει άλλους. Όμως, οι καθαιρεθέντες Δημογέροντες αρνήθηκαν να αναγνωρίσουν την απόφαση του Διοικητή, συγκάλεσαν

³⁸⁸ (Γ.Α.Κ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 114, έγγρ. 108 (Αύγουστος 1827).

³⁸⁹ (Γ.Α.Κ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 116, έγγρ. 154-155 (6-12-1827).

³⁹⁰ (Γ.Α.Κ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 116, έγγρ. 178 (7-10-1827).

³⁹¹ (Γ.Α.Κ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 117, έγγρ. 108-109 (14-10-1827) / έγγρ. 115-116 (13-10-1827) / έγγρ. 122 (13-10-1827) / έγγρ. 124 (13-10-1827).

τοπική συνέλευση και ξεσήκωσαν τον λαό εναντίον του ισχυριζόμενοι πως απαιτούσε από τους κατοίκους να πληρώνουν τον ίδιο, και τον αρχηγό της εκτελεστικής δύναμης. Οι εξεγερμένοι Σαλαμίνοι κατέλαβαν το Διοικητήριο, το λεηλάτησαν και ανάγκασαν τον Διοικητή να εγκαταλείψει το νησί και να ζητήσει την βοήθεια των αδελφών Κουντουριώτη. Τελικά, ο Διοικητής κατόρθωσε, με την βοήθειά τους, να συλλάβει και να στείλει στην κεντρική Διοίκηση τους καθαιρεθέντες Δημογέροντες, και να αποκαταστήσει την τάξη στο νησί.³⁹²

Αν θέλουμε να δώσουμε γενική εικόνα της κατάστασης το 1827 και να την συγκρίνουμε με το πρόσφατο παρελθόν, θα λέγαμε πως μάλλον ο τρόπος σκέψης της πλειοψηφίας των κατοίκων των νησιών σε σχέση με τα πρώτα χρόνια της Επανάστασης είχε αλλάξει. Με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία, φαίνεται πως, σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε τα προηγούμενα χρόνια, δεν παρουσιάζονται εντός των νησιών φιλοκυβερνητικές ομάδες. Εδώ τίθεται εύλογα ένα ερώτημα. Οι ηγετικές ομάδες που στο παρελθόν είχαν υποστηρίξει την προσπάθεια επαγωγής των νησιών τους κάτω από τον έλεγχο μιας κεντρικής Διοίκησης, είχαν διαφοροποιηθεί; Απάντηση στο ερώτημα αυτό μέχρι στιγμής δεν είναι εύκολο να δοθεί, αφού οι πληροφορίες που έχουμε για την εσωτερική κατάσταση στα νησιά κατά την περίοδο αυτή είναι ελάχιστες. Εκείνο που μπορούμε να πούμε για την ώρα είναι πως, ακόμα και αν υπήρχαν υποστηρικτές της Διοίκησης, αυτοί θα πρέπει να ήταν ελάχιστοι, και δεν θα ήταν σε θέση να επιβάλλουν τις απόψεις τους στην πλειοψηφία.

Η αλλαγή στάσης των κατοίκων οφείλεται, όπως προκύπτει από τα έγγραφα των Δημογερόντων των νησιών, κυρίως στην οικονομική τους ένδεια. Οικονομικά προβλήματα υπήρχαν βέβαια και κατά τα προηγούμενα χρόνια, όμως το 1826 και το 1827 οι δυσκολίες ήταν πολύ μεγαλύτερες. Τα χρήματα που ήταν δυνατόν να συγκεντρωθούν στα κρατικά ταμεία από την φορολογία δεν ήταν αρκετά για να καλυφθούν οι ανάγκες του πολέμου. Ήταν επιτακτική η ανάγκη της διατήρησης του στόλου. Όμως ούτε το κράτος, ούτε οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών διέθεταν τα απαραίτητα χρήματα. Έτσι, το βάρος έπεσε στις πλάτες των κατοίκων των νησιών του Αιγαίου. Από τα τέλη του 1826, η Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος είχε λάβει μέτρα ιδιαίτερα επιβαρυντικά για τους νησιώτες. Στις 11 Οκτωβρίου 1826, εξέδωσε διάταγμα με το οποίο επέβαλε αναγκαστικό δάνειο στην Σάμο και την Σαντορίνη. Τα χρήματα θα εξοικονομούνταν από την πώληση του κρασιού των δύο νησιών, ενώ την συγκέντρωσή τους θα αναλάμβανε η Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου

³⁹² (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 118, έγγρ. 228 (29 Δεκεμβρίου 1827).

πελάγους. Την ίδια ημέρα έστειλε έγγραφο προς τους προκρίτους των Σπετσών ενημερώνοντάς τους για την απόφασή της αυτήν, και διατάσσοντάς τους να συνεννοηθούν με την Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους.³⁹³ Στις 21 Οκτωβρίου επέβαλε νέο αναγκαστικό δάνειο συνολικής αξίας 30.000 γροσίων στους κατοίκους όλων των νησιών, με εξαίρεση την Ύδρα, τις Σπέτσες, την Σύρο, τον Πόρο και την Σαλαμίνα.³⁹⁴

Η Σύρος μπορεί να εξαιρέθηκε από την πληρωμή του δανείου, όμως δεν απέφυγε την καταβολή χρημάτων. Την ημέρα της έκδοσης του προαναφερθέντος διατάγματος, η Κυβέρνηση εξέδωσε και ένα δεύτερο, με το οποίο επέβαλε ένα ακόμα αναγκαστικό δάνειο της τάξεως των 130.000 γροσίων, που καλούνταν να πληρώσουν μόνον οι κάτοικοι της Σύρου.³⁹⁵ Οι αποφάσεις αυτές της Διοικητικής Επιτροπής δίνουν εικόνα των οικονομικών δυνατοτήτων των νησιωτών. Το γεγονός ότι οι Συριανοί κλήθηκαν να πληρώσουν χρηματικό ποσό πολλαπλάσιο αυτού που κλήθηκαν να πληρώσουν όλα μαζί τα υπόλοιπα νησιά δείχνει την οικονομική εξάντληση των υπολοίπων νησιωτών, σε αντίθεση με την οικονομική ευρωστία των Συριανών. Επίσης η μη συμμετοχή των Υδραίων και των Σπετσιωτών στην πληρωμή του αναγκαστικού δανείου που κλήθηκαν να πληρώσουν σχεδόν όλοι οι νησιώτες, είναι ενδεικτική της έλλειψης χρημάτων που αντιμετώπιζαν οι άλλοτε πάμπλουτοι πρόκριτοι των δυο νησιών.

Η οικονομική εξάντληση των νησιωτών εξυπηρετούσε οπωσδήποτε τις πολιτικές επιδιώξεις των τοπικών παραγόντων. Οι αντιδράσεις των νησιωτών εναντίον των ενοικιαστών των φόρων είναι μια ακόμα απόδειξη της πραγματικότητας αυτής. Βέβαια η παρουσία των ενοικιαστών των φόρων ποτέ δεν ήταν αρεστή στους κατοίκους των περιοχών όπου το σύστημα αυτό εφαρμοζόταν, ιδίως όταν τα πρόσωπα αυτά δεν ήταν μέλη της κοινότητας. Παρ' όλα αυτά, δεν έχουμε μέχρι στιγμής πληροφορίες για εξεγέρσεις με αφορμή το ζήτημα αυτό πριν από το 1827. Οικονομικές δυσκολίες υπήρχαν βέβαια και νωρίτερα, όμως η συνεχής καταβολή χρημάτων και τροφίμων για την συντήρηση του στόλου είχαν εξαντλήσει οικονομικά τους κατοίκους. Η κατάσταση αυτή, σε συνδυασμό με την αδυναμία του εξαντλημένου οικονομικά κράτους να τους παράσχει ασφάλεια απέναντι στους πειρατές και τους κάθε λογής ατάκτους, ήταν φυσικό να προκαλέσει την αντίδραση των κατοίκων εναντίον της Διοίκησης και των εκπροσώπων της.

³⁹³ Α. Αναργύρου, «*Τα Σπετσιωτικά...*», ό.π., σελ. 1058-1059.

³⁹⁴ Στο ίδιο, σελ. 1062.

³⁹⁵ Στο ίδιο, σελ. 1068.

Εάν θέλουμε να βγάλουμε γενικό συμπέρασμα για τις εσωτερικές αντιπαράθεσεις στα νησιά από την σύσταση της ελληνικής Διοίκησης το 1822, μέχρι τον ερχομό στην Ελλάδα του Ιωάννη Καποδίστρια τον Ιανουάριο του 1828, θα λέγαμε ότι οι συγκρούσεις που λαμβάνουν χώρα σε ορισμένα τουλάχιστον νησιά δεν διαφέρουν από αυτές που παρατηρούνται στο κέντρο της Επανάστασης, δηλαδή την Πελοπόννησο, αν και σε μικρότερη κλίμακα. Όπως δηλαδή στην Πελοπόννησο έχουμε εξ αρχής σύγκρουση ανάμεσα σε εκείνους που επιθυμούσαν την διατήρηση τοπικών ισορροπιών -που κάποτε οδηγούν τους ανήκοντες σε αντίπαλες φατρίες στην επίτευξη συμβιβαστικών συμφωνιών- και στους επιδιώκοντες την δημιουργία συγκεντρωτικής Διοίκησης, έτσι και στα νησιά υπάρχουν εκείνοι που επιθυμούν την απομάκρυνση των εκπροσώπων της κεντρικής Διοίκησης, και εκείνοι που υποστηρίζουν την οριστική επιβολή του νέου καθεστώτος.

Αυτό που θα πρέπει επίσης να τονισθεί είναι το ότι η στάση που κρατούν οι κατά τόπους παράγοντες απέναντι στην μια ή την άλλη πλευρά δεν εξαρτάται από την κοινωνική τάξη στην οποία ανήκαν, αλλά στις κατά τόπους και κατά καιρούς συνθήκες. Π.χ. στην Σάμο και στην Νάξο, οι πρόκριτοι συνεργάζονται με τους διορισμένους από την κεντρική Διοίκηση Επάρχους, με στόχο την ανατροπή ενός μη αρεστού σε αυτούς τοπικού διοικητικού συστήματος. Αντίθετα στην Τήνο, στην Κέα και στην Σαντορίνη η αντίδραση προέρχεται από τους προκρίτους. Στην Πελοπόννησο τα πράγματα είναι ακόμα πιο ρευστά, με τους τοπικούς παράγοντες -πολιτικούς και στρατιωτικούς- άλλοτε να συγκρούονται, και άλλοτε να συμμαχούν. Χαρακτηριστικές είναι οι περιπτώσεις συνεργασίας του Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη τότε με τον Κολοκοτρώνη και τότε με τους αντιπάλους του, η διάσπαση που προκαλεί στις τάξεις τόσο των πολιτικών όσο και των στρατιωτικών η συμφωνία του Κολοκοτρώνη με τους Δεληγιανναίους που οδηγεί σε συμμαχία των τοπικών τους αντιπάλων με τους Υδραιοσπετσιώτες στον Α' εμφύλιο πόλεμο, όπως και η συμμαχία των περισσότερων πολιτικών και στρατιωτικών της Πελοποννήσου εναντίον της κυβέρνησης Κουντουριώτη κατά τον Β' εμφύλιο πόλεμο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Γ΄

Οι σχέσεις μεταξύ των ναυτικών νησιών (Υδρας -Σπετσών -Ψαρών) και η εμπλοκή τους στα πολιτικά πράγματα του ευρύτερου νησιωτικού χώρου

Γα΄ . Οι σχέσεις μεταξύ των ναυτικών νησιών (Υδρας -Σπετσών- Ψαρών)

Όπως είναι γνωστό, στον νότο της Βαλκανικής η Ελληνική Επανάσταση ξεκίνησε περί τα μέσα Μαρτίου του 1821 στην Πελοπόννησο, και σχεδόν ταυτόχρονα επεκτάθηκε στην ανατολική Στερεά Ελλάδα. Οι πάντες όμως γνώριζαν πως, χωρίς την ύπαρξη στόλου, η καταστολή του κινήματος θα ήταν θέμα χρόνου, αφού ο οθωμανικό στόλος θα μπορούσε να μεταφέρει ανενόχλητος στις επαναστατημένες περιοχές τις αναγκαίες για τον στόχο του στρατιωτικές δυνάμεις. Γι' αυτό και οι Πελοποννήσιοι, από τις πρώτες κιόλας ημέρες της Επανάστασης, άρχισαν να στέλνουν επιστολές στους προκρίτους της Υδρας και των Σπετσών, ζητώντας τους την ταχύτερη έξοδό τους στην Επανάσταση. Χαρακτηριστικό της αγωνίας και του φόβου που προκαλούσε στους Πελοποννησίους η καθυστέρηση των Υδραίων και των Σπετσιωτών να κηρύξουν την Επανάσταση, είναι το παρακάτω έγγραφο:

Ευγενέστατοι άρχοντες και αδελφοί Υδραιο-Σπετσιώται

Από πολλούς εις τα αυτόθι εισερχομένους και από πολλών γραμμάτων εμάθατε όσα εδώ ακολουθούν. Έχετε δίκαιον να αιτιολογήσθε με το να ηκολούθησε παρακαιρόν το κίνημα, και ημπορείτε να μάς κατηγορήσετε, μην ηξεύροντας τάς αιτίας· αλλέως όμως δεν εγίνετο πλέον, αφού από τουρκολάτρας παρεδόθη τό μυστικόν. Διά τούτο εκινήσαμεν, και όθεν εκτυπήσαμεν, Θεού βοηθεία εδώσαμεν αίσιον τέλος, και προς το παρόν πλησιάζομεν εις Τριπολιτσάν από όλα τά μέρη. Διά τούτο ελπίζομεν εις την φιλογενειάν σας να προφθάσετε με όλας τάς δυνάμεις σας και να μπλοκάρετε διά θαλάσσης κάθε μέρος. Άρχοντες και αδελφοί! μην αδιαφορήσετε και ακολουθήση τό εναντίον εις ημάς, ό μή γένοιτο· και είσθε βέβαιοι, ότι οι εχθροί άμα όπου ιδούν τά καράβια, ενεκρώθησαν· και ο παρών αδελφός σας πληροφορεί περί πάντων. Προσκυνούντες δέ υμάς αδελφικώς, μένομεν

Βέρβαινα, τη 24 Μαρτίου 1821 Οι προύχοντες της Πελοποννήσου.³⁹⁶

Η κήρυξη της Επανάστασης από τους Υδραίους, τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς, ενθάρρυνε τους υπόλοιπους επαναστατημένους Έλληνες, όμως δεν αρκούσε για να επιτευχθεί η χωρίς αντιθέσεις συνεργασία των ηγεσιών των τριών νησιών. Για να διατηρηθεί η ομόνοια και να μπορέσει ο ελληνικός στόλος να δράσει αποτελεσματικά, ήταν απαραίτητο να αποφευχθούν οι παρεξηγήσεις, και να μην δημιουργηθούν αφορμές πρόκλησης αντιζηλιών. Το σοβαρότερο ζήτημα ήταν η από κοινού λήψη αποφάσεων για την ανάληψη πολεμικών επιχειρήσεων, και η καλύτερη δυνατή οργάνωση του στόλου. Αυτό

³⁹⁶ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της Κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Ζ΄ σελ. 9.

ήταν εξαιρετικά δύσκολο, μια και ούτε κοινή πολιτική και στρατιωτική ηγεσία υπήρχε, ούτε ήταν εύκολο οι ναύτες τών έως τότε εμπορικών πλοίων να γίνουν πολεμιστές και να μάθουν να πειθαρχούν.

Ενιαίος ελληνικός στόλος δεν ήταν δυνατόν να δημιουργηθεί από την στιγμή που δεν υπήρχε εθνική Διοίκηση, η έστω ένας διοικητικός οργανισμός που θα έλεγχε ολόκληρο των νησιωτικό χώρο. Το κάθε νησί είχε την δική του σημαία και την δική του μοίρα. Ο στολίσκος του κάθε νησιού λειτουργούσε ανεξάρτητα από τους αντίστοιχους των άλλων. Ο κάθε στολίσκος είχε τον δικό του Ναύαρχο που εκλεγόταν από τους πλοιάρχους, και ήταν υπεύθυνος απέναντι στην Διοίκηση του νησιού του. Μπορούσε να λαμβάνει αποφάσεις για την στρατηγική που θα ακολουθούσε η δική του μοίρα, χωρίς να ρωτάει τους Ναυάρχους των άλλων δύο. Αυτό δεν σημαίνει πως δεν υπήρχε συνεννόηση ανάμεσα στους επικεφαλής των τριών μοιρών, όμως θεωρούνταν ισότιμοι και καμία επιχείρηση δεν μπορούσε να γίνει χωρίς την μεταξύ τους συμφωνία.³⁹⁷ Όταν χρειαζόταν να ληφθούν αποφάσεις σχετικά με τις πολεμικές επιχειρήσεις, ήταν αναγκαία η συνεννόηση μεταξύ των προκρίτων των τριών κοινοτήτων.³⁹⁸

Παρ' όλα αυτά, η Ύδρα είχε προβάδισμα έναντι των άλλων δυο νησιών. Αυτό δεν κατοχυρωνόταν θεσμικά, όμως οι Υδραίοι μπορούσαν να διαθέσουν περισσότερα πλοία στον αγώνα εναντίον του κοινού εχθρού, και αυτό τους προσέδιδε μεγαλύτερο κύρος.³⁹⁹ Το προβάδισμα της Ύδρας επιβεβαιώνεται και από την απόφαση του Δημητρίου Υψηλάντη να καταστεί το ταμείο της Ύδρας το μέρος στο οποίο θα έπρεπε να κατατίθενται όλα τα προοριζόμενα για την συντήρηση του στόλου χρήματα.⁴⁰⁰ Η απόφαση αυτή του Υψηλάντη δεν συνιστούσε θεσμική αναγνώριση καθεστώτος επικυριαρχίας της Ύδρας επί των άλλων νησιών, ούτε υποβίβαζε τις Σπέτσες και τα Ψαρά. Επρόκειτο απλώς για την αναγνώριση της σημασίας που είχε η Ύδρα ως ναυτική δύναμη. Το γεγονός ότι οι ηγεσίες των άλλων δυο ναυτικών νησιών δεν αντέδρασαν στην απόφαση του Υψηλάντη, δείχνει πως αποδέχονταν -έστω και σιωπηρά- τον ηγετικό ρόλο της Ύδρας στον νησιωτικό χώρο.

Τα τρία ναυτικά νησιά ακολούθησαν κοινή γραμμή στο ζήτημα δημιουργίας κεντρικής Διοίκησης. Οι πρόκριτοι και των τριών νησιών επιθυμούσαν την σύσταση το

³⁹⁷ Ι. Φιλήμων, «Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 314· Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 411.

³⁹⁸ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ε', σελ.411-412.

³⁹⁹ Σχετικά με τον αριθμό των πλοίων που μπορούσαν να παρατάξουν τα ναυτικά νησιά στην αρχή της Επανάστασης βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁴⁰⁰ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

συντομότερο δυνατόν κεντρικής Διοίκησης, που θα ήταν σε θέση να χρηματοδοτεί τις ναυτικές επιχειρήσεις ανακουφίζοντάς τους οικονομικά. Γι' αυτό και συνέχισαν να αναγνωρίζουν την εξουσία του Υψηλάντη, παρά την σύγκρουση του τελευταίου με τους Πελοποννησίους προκρίτους.⁴⁰¹ Στην αντιπαράθεση αυτήν οι ηγεσίες των ναυτικών νησιών δεν ενεπλάκησαν, αποφεύγοντας την σύγκρουση με κάποια από τις δυο παρατάξεις, παρ' όλα αυτά δεν έπαυσαν να αποδέχονται την νομιμότητα της αρχής του Υψηλάντη. Αυτό μπορεί να θεωρηθεί δεδομένο τουλάχιστον για τους Υδραίους, αφού προκύπτει από το παρακάτω έγγραφό τους προς αυτόν με ημερομηνία 18 Οκτωβρίου 1821.

Εκλαμπρότατε

Επιθυμούντες να μη μείνωμεν οπίσω από τού να συνδράμωμεν εις την πολιτικήν σύστασιν του Έθνους μας, την οποίαν κρίνομεν αναγκαιοτέραν απάντων εις τας νυν περιστάσεις, πέμπομεν και συσταίνομεν εις την εύνοϊαν τής υμετέρας Εκλαμπρότητος πληρεξουσίου πρέσβεις, παρ' ημών εκλεγμένους εν κοινή συνλεύσει, τούς ευπατρίδας κυρίους Δημήτριον Τσαμαδόν, Γεώργιον Γκιώνην, Ιωάννην Ορλάνδον, Βασίλειον Βουδούρην και Εμμανουήλ Τομπάζην. Οσα δε αυτοί συμφωνήσωσι, ταύτα πάντα άπαντες ημεϊς υποσχόμεθα να φυλάττωμεν, διά να λάβη μίαν φοράν η Ελλάς, η πάλαι πηγή παντός πολιτισμού, μορφήν τινά πολιτισμένου έθνους, ώστε και της λοιπής Ευρώπης τά βασιλεία να ημπορέσουν να μάς στοχασθοῦν αξίους τής ελευθερίας περι ής μαχόμεθα.

Ευέλπιδες ότι τά τοιαύτα ημών φρονήματα να είναι ευάρεστα εις την Υμετέραν Εκλαμπρότητα, επειδή τα αυτά πρέπει να φρονή πάς αληθής και φρόνιμος πατριώτης, δεν εκτείνομεν τον λόγον, αλλά με το μεγαλύτερον σέβας κηρυττόμεθα διά παντός.

Από Ύδραν τη 11η 'Οκτωβρίου 1821.

Οι πρόκριτοι τής νήσου Ύδρας.⁴⁰²

Βλέπουμε από αυτό ότι οι πρόκριτοι της Ύδρας αποκαλούν τους εκλεγμένους από αυτούς 'πληρεξουσίου, πρέσβεις' προς τον Υψηλάντη, ζητώντας την έγκρισή του σε όσα εκείνοι θα του αναπτύξουν. Το έγγραφο αυτό είναι αναφορά κατώτερης Αρχής προς ανώτερη. Αναγνωρίζεται βέβαια η ανυπαρξία κεντρικής Διοίκησης, όμως γίνεται φανερή η αποδοχή της ανωτερότητας του Υψηλάντη έναντι των ιδίων και των πληρεξουσίων τους. Παρόμοιο έγγραφο από τις Διοικήσεις των άλλων δυο ναυτικών νησιών προς τον Υψηλάντη δεν υπάρχει, ούτε όμως και έγγραφο με το οποίο να αμφισβητείται η εξουσία του. Αυτό ισοδυναμούσε με αναγνώριση της Αρχής του Υψηλάντη, αφού ο τελευταίος είχε γίνει από τους περισσότερους Έλληνες αποδεκτός ως αρχηγός του Αγώνα.

Γρήγορα όμως η στάση των πληρεξουσίων των νησιωτών άλλαξε, αφού δεν άργησαν να αντιληφθούν την αδυναμία του Υψηλάντη να τους εξασφαλίσει την οικονομική υποστήριξη που τους ήταν απαραίτητη για να είναι σε θέση να συνεχίσουν τον κατά θάλασσα αγώνα. Έτσι, όταν οι Πελοποννήσιοι πρόκριτοι τους υποσχέθηκαν πως θα

⁴⁰¹ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁴⁰² Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 321.

φρόντιζαν να τους αποζημιώσουν για τα έξοδα που είχαν κάνει έως τότε με την προσφορά χρημάτων και ενός μέρους των εγκαταλελειμμένων από τους Τούρκους γαιών που είχαν περιέλθει στην εξουσία του Έθνους και ονομάζονταν 'Εθνικά Κτήματα', δεν δίστασαν να αλλάξουν στρατόπεδο⁴⁰³. Η Πελοποννησιακή Γερουσία, που είχε ανανεώσει την θητεία της μετά από απόφαση της συγκληθείσας στο Άργος τοπικής συνέλευσης στις αρχές Δεκεμβρίου του 1821, ανέλαβε, με ψήφισμά της εκδοθέν στις 27 Δεκεμβρίου του ίδιου έτους, την υποχρέωση να αποζημιώσει τους νησιώτες για τα έως τότε έξοδά τους. Όμως στο εν λόγω έγγραφο, δεν γινόταν καμία αναφορά ούτε στον τρόπο εξόφλησης του χρέους των Πελοποννησίων, ούτε στην πηγή από την οποία θα αντλούνταν τα προορισμένα για αυτόν τον σκοπό χρήματα⁴⁰⁴.

Τα πρώτα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ των τριών ναυτικών νησιών παρουσιάστηκαν στο τέλος Μαΐου του 1822. Οι μοίρες της Ύδρας και των Σπετσών εξέπλευσαν στις αρχές του μήνα, και στις 10 του μήνα έφθασαν στα Ψαρά, στις δε 18 επιτέθηκαν στον αγκυροβολημένο στο λιμάνι της Χίου οθωμανικό στόλο, χωρίς να κατορθώσουν να του προξενήσουν σοβαρές ζημιές, ενώ τις επόμενες μέρες δεν συνέβη τίποτα το σημαντικό.⁴⁰⁵ Ο ελληνικός στόλος δεν έμεινε για πολύ ενωμένος, αφού η σπετσιώτικη μοίρα τον εγκατέλειψε στις 31 Μαΐου. Δύο ημέρες νωρίτερα ο Ανδρέας Μιαούλης έγραφε στους προκρίτους της Ύδρας για την κατάσταση που επικρατούσε στον στόλο:

*[...] Με τούς Σπετζιώτας δεν είσακουόμεθα παντάπασιν· και δεν είναι μόνον αυτό, αλλά μᾶς χαλοῦν και ημᾶς· αὐτοί, συμπεραίνομεν ὅτι δέν θέλει τούς ἔχωμεν συμμάχους· την αἰτίαν ἀποροῦμεν· τί φρονοῦν αὐτοί οἱ ἄνθρωποι, δεν ἤξεύρομεν, καί εις 5- 6 ἡμέρας θέλει μᾶς ἀπαρατήσουν, ὡς φαίνεται, ἐπειδή λέγουν ὅτι ἦτον ἐπάνω εἰς τόν μήνα να ἀλλαχθοῦν και τά ἐκουιπάγκια τους δέν θέλουν να ἐπιμείνουσι. Στοχασθήτε πλέον εἰς τί ἀκαταστασίαν εἶμεθα [...].*⁴⁰⁶

Ο Αναστάσιος Ορλάνδος αποδίδει την αποχώρηση των Σπετσιωτών σε αντιπαράθεση ανάμεσα στους Ναυάρχους που επηρέασε και τα πληρώματα, χωρίς όμως να εξηγεί ποιές ήταν οι αιτίες της μεταξύ τους σύγκρουσης.⁴⁰⁷ Αντίθετα, ο Κωνσταντίνος

⁴⁰³ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 368-369.

⁴⁰⁴ Ι. Φιλήμων, «Δοκίμιον ιστορικών περί της ελληνικής...», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 356· Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ.189-190.

⁴⁰⁵ Κ. Αλεξανδρής, «Αι ναυτικά επιχειρήσεις...», ό.π., σελ. 43.

⁴⁰⁶ Α. Λιγνός, «Αρχεῖον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ Η', σελ. 200-201.

⁴⁰⁷ Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., σελ. 263-264.

Νικόδημος ρίχνει όλη την ευθύνη στα πληρώματα, χωρίς όμως και αυτός να δίνει περισσότερες πληροφορίες για τις αιτίες της σύγκρουσης.⁴⁰⁸ Εν τούτοις, ένα έγγραφο που ο Ανδρέας Μιαούλης έστειλε στους Αρμοστές στις 2 Ιουνίου 1822, το οποίο ο Νικόδημος παραθέτει, ρίχνει κάποιο φως σε αυτό το ερώτημα. Το σχετικό απόσπασμα του εγγράφου αυτού έχει ως εξής:

Φιλογενεστάτοι Αρμοσταί τῶν νήσων,

Ἐκ τῶν Ψαρῶν ἑλληνικοῦ στόλου, 2 Ιουνίου 1822.

*Εἰς ἀπάντησιν τρία τίμιά σας ὅπου ἐλάβαμεν περβία Σάμος σημειουμένην εἰς τὰς 16 πνεύσαντος ἀπό Νάξου, καὶ ἕτερήν σας με Παξινό 28 ἰδίου ἀπό Τήνον, καὶ τὴν τελευταίαν με τὸ ἐπίτηδες καϊκι ὅπου σήμερον ἐλάβαμεν εἰς τὰς 18, εἶδομεν τὰ πραχθέντα σας. Ἐπεριλάβαμεν καὶ τὰ ὅσα ἐδιορίσατε τῶν Ναξίων να μᾶς ἐξαποστείλουν τὰς ζωτροφίας διὰ τὸν στόλον, κρασί, βώδια καὶ ἄλλα, κατὰ τὴν γραφὴν τῶν ἐφόρων τῆς ἐκεῖ νήσου, καὶ κατὰ τὴν ὀδηγίαν σας να διαμοιρασθοῦν εἰς τὸν στόλον ἀναλόγως, πλὴν, ἀδελφοί, τὸ να διαμοιράσωμεν εἶναι τὸ πλέον εὐκόλον, μόνον καλὰ γινώσκετε ταῖς διχόνοιαις ὅπου ἀκολουθοῦν, καὶ ἡμεῖς ἀνάγκη εἶναι να ἔχωμεν ἄρμονίαν. Τὰ καράβια καὶ τὰ ἐκουῖπάγγια δεν εἶμεθα ἰσόμετρα. Ἡμεῖς εἶμεθα 25 καράβια με τὰ δύο μπουρλότα ὅπου μας ἦλθον ὕστερα καὶ με τὴν σκούνα τοῦ Παξινοῦ. Οἱ Σπετσιῶται 18, οἱ δὲ ψαριανοὶ 16. Λοιπὸν ἡ αὐθεντία σας πρέπει να τὰ διορίσετε ἀπὸ αὐτοῦ, διὰ νὰ μὴν ἔχωμεν λογοτριβαῖς. Κατὰ τὸ παρόν, με τὸ νὰ ἔλλειψαν οἱ Σπετσιῶται, τὰ ἐδιαμοιράσαμεν μὲ τούς ψαριανούς διὰ να μὴν ψυχρανθοῦν. Μάλιστα τὸ καϊκι με ταῖς ζωτροφίαις καὶ με τὰ γράμματα ἔπεσε πρῶτα εἰς τὰ χέρια τους, καὶ ἄλλοτε να τὰ διορίσετε ἀπὸ αὐτοῦ, διὰ να ἔχωμεν εἰρηνικὴν καὶ ἀδελφικὴν ἀγάπην μὲ τούς συμμάχους μας. [...]*⁴⁰⁹

Από τα γραφόμενα του Μιαούλη φαίνεται πως η σύγκρουση είχε προκληθεί μάλλον εξαιτίας της αδυναμίας των Ναυάρχων των δυο μοιρών να συμφωνήσουν στην μοιρασιά των προμηθειών που επρόκειτο να στείλουν οι Αρμοστές. Το πρόβλημα προέκυψε λόγω της αξίωσης των Σπετσιωτών να γίνει ισομερής κατανομή των προμηθειών μεταξύ των τριών μοιρών. Εάν όμως συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα αδικούνταν οι Υδραίοι,

⁴⁰⁸ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί...», ό.π., σελ. 179 .

⁴⁰⁹ Στο ίδιο, σελ. 179-180.

αφού, σύμφωνα με τα γραφόμενα από τον Α. Μιαούλη, είχαν στείλει στην εκστρατεία αυτήν περισσότερα πλοία από τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς. Οι αξιώσεις των Σπετσιωτών, αν είναι ακριβείς οι αριθμοί που δίνει ο Μιαούλης, φαίνονται παράλογες. Όμως πίσω από αυτές, ίσως υποκρύπτεται υποβόσκουσα αντιζηλία μεταξύ των πληρωμάτων, ίσως και των Ναυάρχων των δυο μοιρών. Δεν είναι απίθανο οι Σπετσιώτες να θεώρησαν την παράδοση στους Υδραίους μεγαλύτερου αριθμού προμηθειών, ως επίσημη αποδοχή από πλευράς της κεντρικής Διοίκησης -μέσω των εκπροσώπων της, που στην προκειμένη περίπτωση ήταν οι Αρμοστές- του πρωτεύοντος ρόλου των Υδραίων.

Το προβάδισμα της Ύδρας δεν είχε αμφισβητηθεί από κανέναν, αλλά δεν ήταν θεσμικά κατοχυρωμένο, και αυτό φαίνεται από τον μη διορισμό Ναυάρχου που θα ετίθετο επικεφαλής ολόκληρου του ελληνικού στόλου. Βέβαια η απόφαση των Αρμοστών δεν αποτελούσε πράξη επίσημης αναγνώρισης της ηγεσίας των Υδραίων, όμως φαίνεται πως οι Σπετσιώτες την εξέλαβαν ως τέτοια. Ένα ακόμα στοιχείο που προκύπτει από το παραπάνω έγγραφο είναι πως ο διαμοιρασμός των προμηθειών με τρόπο που θα ικανοποιούσε τους Υδραίους προτάθηκε από την Διοίκηση της Νάξου. Τον Μάιο του 1822 και ενώ ο ελληνικός στόλος βρισκόταν ήδη στα νερά της Χίου, οι Αρμοστές έφθασαν στην Νάξο για να εγκαταστήσουν τις νέες Αρχές, και να εισπράξουν τα χρήματα που το νησί όφειλε να καταβάλει για την συντήρηση του στόλου. Οι Ορθόδοξοι κάτοικοι της Νάξου είχαν φανεί πρόθυμοι να πληρώσουν, με τους προκρίτους να δίνουν το καλό παράδειγμα. Αντίθετα, οι Καθολικοί αρνήθηκαν να συνεισφέρουν και να συμμετάσχουν μέσω αντιπροσώπων τους στην νέα Διοίκηση.⁴¹⁰

Δεν γνωρίζουμε την ημερομηνία άφιξης των Αρμοστών στην Νάξο, ούτε την ημέρα αναχώρησής τους, αφού ο Κ. Μεταξάς, που είναι η κύρια πηγή από την οποία αντλούμε πληροφορίες σχετικά με τα γεγονότα, δεν κάνει καμία σχετική αναφορά. Πάντως είναι βέβαιο πως αυτό έγινε ανάμεσα στις 10 και στις 30 Μαΐου, αφού ο Μεταξάς αναφέρει πως ο ελληνικός στόλος βρισκόταν στα παράλια της Χίου, και παρέμενε ενωμένος. Η στάση των Ναξίων, κυρίως των κατοίκων των χωριών, και η πρότασή τους να γίνει ο διαμοιρασμός των προμηθειών με τρόπο που θα ικανοποιούσε τους Υδραίους, πιθανότατα αποσκοπούσε στην εξασφάλιση της υποστήριξής τους σε περίπτωση σύγκρουσης με τους Καθολικούς.

Ένα ακόμα αγκάθι στις σχέσεις ανάμεσα στους Υδραίους και τους Σπετσιώτες ήταν η διαφωνία των προκρίτων των δυο νησιών σχετικά με το ποσό που το κάθε ένα θα έπρεπε να πάρει από τα χρήματα που είχαν συγκεντρώσει οι Αρμοστές του Αιγαίου Πελάγους από τα άλλα νησιά. Οι Σπετσιώτες, θέλοντας να δοθεί λύση σε αυτό το

⁴¹⁰ Κ. Μεταξάς, «Ιστορικά απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 51-52.

πρόβλημα, έστειλαν στην Ύδρα ως πληρεξούσιό τους τον πρόκριτο Γεώργιο Πάνου, με αποστολή να έρθει σε συνεννόηση με τους Υδραίους προκρίτους, έτσι ώστε να λυθεί η διαφορά που είχε προκύψει ανάμεσα στις ηγεσίες των δύο νησιών. Ο Πάνου έφερε μαζί του και επιστολή με ημερομηνία 11 Μαΐου 1822, με την οποία οι πρόκριτοι των Σπετσών ενημέρωναν για την αποστολή του Πάνου.⁴¹¹ Ο Σπετσιώτης απεσταλμένος συμφώνησε με τους Υδραίους προκρίτους ότι, στην προετοιμαζόμενη επιχείρηση εναντίον της αιγυπτιακής μοίρας που έπλεε προς την Χίο για να ενωθεί με τον τουρκικό στόλο, η Ύδρα θα έστελνε 12 πλοία και οι Σπέτσες 8. Ως προς το μοίρασμα των χρημάτων, συμφωνήθηκε πως το κάθε νησί θα έπαιρνε το ποσό που θα αντιστοιχούσε στα πλοία που θα έστελνε, άρα και στα έξοδα που θα έκανε. Στις 12 Μαΐου, οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν αναφορά στο Υπουργείο των Ναυτικών, με την οποία ενημέρωναν την Κυβέρνηση για τα συμφωνηθέντα.⁴¹²

Η εξέλιξη αυτή δεν έλυσε το πρόβλημα αφού τα Ψαρά έμειναν έξω από την συμφωνία, με αποτέλεσμα οι Αρμοστές του Αιγαίου Πελάγους να αρνηθούν να παραδώσουν στον απεσταλμένο των Ψαριανών Αναγνώστη Μοναρχίδα το ποσό που αναλογούσε σε αυτούς. Όπως ήταν φυσικό, οι Ψαριανοί αισθάνθηκαν παραγκωνισμένοι και εξέφρασαν την δυσαρέσκειά τους με αναφορά της τοπικής τους Διοίκησης (Βουλής) προς το Βουλευτικό στις 21 Ιουνίου 1822, στην οποία αναφέρονται τα εξής.

Σεβασμία και Υπερτάτη του Έθνους Βουλή,

Με πολλές πρωτοτερινάς εξηγήσαμεν και επαραστήσαμεν την έσωτερικήν κατάστασιν τῆς νήσου ημῶν και τὰς κατεπειγούσας ημῶν ανάγκας, και ταῦτα διά την προχωρημένην ημῶν τοποθεσίαν, τὰς ὁποίας εἶδομεν ὅτι ἡ Υπερτάτη Διοίκησις ἐγνώρισε καλῶς και ἀπέδειξεν ὅτι συμφέρει εἰς τὸ γενικόν συμφέρον τῆς ὅλης Ἑλλάδος τού νά διατηρῆται ἡ νήσος Ψαρά εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασίν της και με τὴν συνηθισμένην ἐπιμονήν της, διατάττοντας εἰς τούς Αρμοστάς τῶν νήσων ἵνα μᾶς διευθύνῃ γρ. 30.000 διὰ τὴν έσωτερικήν ημῶν ἀνάγκην, στέλλοντες και ἐπί τούτου τον ἡμέτερον κύριον Αναγνώστην Μοναρχίδα διὰ τὴν λαβὴν των· ο οποίος ἐκεῖ φθάσας δεν ἐμπόρεσε να λάβῃ τίποτε με ὅλους τους τρόπους ἐπρόβαλε, καθῶς δηλ. τού να τὰ λάβῃ διὰ λογαριασμόν τῆς διανομῆς θέ να γίνῃ, ἢ και να τοῦ παραδώσουν ἓν μικρόν μέρος ἀντί τῶν 30.000· πλὴν δεν εστάθη τρόπος τού να λάβῃ

⁴¹¹ Α. Λιγνός, «Αρχεῖον της κοινότητος Ύδρας...», ὁ.π., τόμ. Η' σελ. 172.

⁴¹² Στο ἴδιο, τόμ. Η' σελ. 174.

ὄβολόν και οὕτω ἐφυγεν ἄπρακτος. Εἶδομεν και ἐκ δευτέρου νά διατάξη τά ὅμοια και εἰς αὐτήν την διαταγήν καμμία ἐκτέλεσις δεν εφάνη.

Ακούομεν ὅτι συνάζονται παρά τῶν Ἀρμοστῶν ἀπό τὰς νήσους καθῶς 60.000 γρόσια κατά πρῶτον καί μετὰ ταῦτα ἄλλες 40.000, και ἀκολουθῶς ἄλλα, ὅλα ὅμως διά τον στόλον, πού πηγαίνουν δε ἀμφιβάλλομεν.⁴¹³

Κατά τους ἐπόμενους μήνες το ζήτημα παρέμεινε ανοιχτό, με ἀποτέλεσμα η ἐξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ των τριῶν ναυτικῶν νησιῶν να εἶναι δύσκολη. Οι Ὑδραῖοι, προσπαθώντας να βοηθήσουν στην επίλυση του προβλήματος, στις αρχές Οκτωβρίου 1822 ζήτησαν ἀπό τους Σπετσιῶτες και τους Ψαριανούς να στείλουν στην Ὑδρα ἀντιπροσώπους για να συσχεφθοῦν με τους δικούς τους και να λάβουν ἀπό κοινού ἀποφάσεις. Οι Ψαριανοί δέχθηκαν την πρόσκληση, οι Σπετσιῶτες ὅμως ἀρνήθηκαν, και, με ἔγγραφο των προκρίτων τους προς τους ἀντίστοιχους της Ὑδρας με ημερομηνία 8 Οκτωβρίου 1822, τους ἐνημέρωσαν πως ἦταν ἐτοιμοί να στείλουν ἀντιπροσώπους στην Ερμιόνη ὅπου βρισκόταν η Διοίκηση, παρακινώντας και ἐκείνους να ἀκολουθήσουν το παράδειγμα τους.⁴¹⁴ Ὅμως τελικά φαίνεται πως οι Σπετσιῶτες πείσθηκαν να στείλουν ἐκπροσώπους τους στην Ὑδρα. Το ἀποτέλεσμα της συνάντησης ἦταν η ἐπίτευξη συμφωνίας ἐπάνω στο ἀκανθῶδες ζήτημα της μοιρασιάς των χρημάτων που θα ἔπρεπε να πάρει το κάθε νησί ἀπό τις προσόδους του Αἰγαίου. Αυτό προκύπτει ἀπό δύο ἔγγραφα που ἔστειλαν οι πρόκριτοι της Ὑδρας στις 10 Οκτωβρίου 1822. Με το πρῶτο ἀπευθύνονταν στους Ἀρμοστές, ζητώντας τους να παραδώσουν στους ἀπεσταλμένους των Ψαρῶν τα χρήματα που τους ἀναλογούσαν.⁴¹⁵ Με το δεύτερο ἀπευθύνονταν στην Βουλή των Ψαρῶν, ἐνημερώνοντάς την για τα συμφωνηθέντα.⁴¹⁶

Η μεταξύ τους συνεννόηση ἰσχυροποίησε την θέση των νησιωτῶν, ἀφού τους ἔδινε την δυνατότητα να ἀποτελέσουν ἐνιαία πολιτική δύναμη ἀνταγωνιστική προς τους Πελοποννησίους που ἕως τότε ἔπαιζαν πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολιτική ζωή του τόπου. Ἄλλωστε δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ὅτι και ο πολιτικός ἀγώνας εἶχε διεξαχθεῖ κυρίως στην Πελοπόννησο ἀνάμεσα στην Κυβέρνηση και τους υποστηρικτές της Πελοποννησίους προκρίτους, και τους στρατιωτικούς με ἐπικεφαλής τον Θεόδωρο Κολοκοτρώνη. Οι

⁴¹³ Β. Σφυρόερας, «*Ἀρχεῖον Ψαρῶν...*», ὁ.π., σελ. 128-129, ἔγγρ. 138.

⁴¹⁴ Α. Λιγνός, «*Ἀρχεῖον της κοινότητος Ὑδρας...*», ὁ.π., τόμ. Η, σελ. 528-529

⁴¹⁵ Στο ἴδιο, ὁ.π., τόμ. Η', σελ. 538.

⁴¹⁶ Β. Σφυρόερας, «*Ἀρχεῖον Ψαρῶν...*», ὁ.π., σελ. 161 ἔγγρ. 169.

νησιώτες, έχοντας να επιλύσουν τις μεταξύ τους διαφορές, δεν είχαν εμπλακεί στα τεκταινόμενα στην Πελοπόννησο.

Η μεταξύ τους συνεννόηση άλλαξε τις ισορροπίες. Η Πελοπόννησος μπορεί να εξακολουθούσε να είναι η σημαντικότερη εστία της Επανάστασης, όμως οι ηγετικοί της παράγοντες δεν μπορούσαν να ομονοήσουν. Από την άλλη μεριά, τα πλοία των τριών ναυτικών νησιών αποτελούσαν την κύρια δύναμη του ελληνικού στόλου, που, χωρίς αυτόν, ο Αγώνας θα ήταν καταδικασμένος σε αποτυχία. Ήταν φυσικό λοιπόν τα ναυτικά νησιά να αντιμετωπισθούν από τους πέραν του Ισθμού Έλληνες ως η αντίρροπη προς τους Πελοποννησίους δύναμη, στην οποία μπορούσαν να στηρίζονται. Τα μη διαθέσιμα στόλο νησιά που δεν μπορούσαν να προβάλουν καμία αντίσταση στον οθωμανικό στόλο και βασιζόνταν στην υπεράσπιση της ναυτικής δύναμης της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, ήταν φυσικό να ανήκουν στην σφαίρα επιρροής τους. Για τους Στερεοελλαδίτες όμως, αυτό δεν μπορούσε να θεωρηθεί δεδομένο, μια και έως τότε δεν είχε υπάρξει κάποια πολιτική συνεργασία ανάμεσα στους ηγετικούς παράγοντες των δυο περιοχών, με μοναδική εξαίρεση την εμπλοκή του Υδραίου Αλεξάνδρου Κριεζή στα πολιτικά πράγματα της Εύβοιας, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω.

Παρ' όλα αυτά, η ισχυροποίηση των ναυτικών νησιών φαίνεται πως επηρέασε και τους Στερεοελλαδίτες. Χαρακτηριστική του κλίματος που επικρατούσε είναι η επιστολή του πανίσχυρου στην ανατολική Στερεά Ελλάδα Οδυσσέα Ανδρούτσου. Ο Ανδρούτσος είχε εκμεταλλευθεί την σύγκρουση ανάμεσα στον Φρούραρχο των Αθηνών Σπυρίδωνα Χτενά, και τον άνθρωπο που τον είχε απομακρύνει και αντικαταστήσει δια της βίας Νικόλαο Σαρή. Μετά από πρόσκληση του τελευταίου, ο Ανδρούτσος είχε καταλάβει το φρούριο στις 21 Αυγούστου 1822 χωρίς να συναντήσει καμία αντίσταση, και είχε ανακηρυχθεί, από μια κατευθυνόμενη από αυτόν συνέλευση, Αρχιστράτηγος της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας αγνοώντας επιδεικτικά τόσο την Κυβέρνηση όσο και την τοπική Διοίκηση (Άρειο Πάγο).⁴¹⁷ Αντίθετα, αισθάνθηκε την ανάγκη να απολογηθεί για τα πεπραγμένα του στους προκρίτους της Ύδρας και να επιδώσει την υποστήριξή τους. Σε έγγραφό του, στις 8 Δεκεμβρίου 1822, τους ενημέρωσε για την προέλαση των τουρκικών στρατευμάτων προς την Αττική και τις προσπάθειες του ίδιου να ανακόψει την πορεία τους. Στην συνέχεια, αναφέρθηκε στα εσωτερικά προβλήματα της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας, και ισχυρίστηκε πως υπήρχαν πρόσωπα που προσπαθούσαν να εμποδίσουν την εκλογή πληρεξουσίων της περιοχής για την επερχόμενη Εθνοσυνέλευση. Τα πρόσωπα αυτά δεν κατονομάζονται, δίνονται όμως άλλες πολύ σημαντικές πληροφορίες. Σύμφωνα με τα λεγόμενα του Ανδρούτσου, ο ίδιος

⁴¹⁷ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 200-203.

είχε απευθυνθεί στην Κυβέρνηση και στην Πελοποννησιακή Γερουσία ζητώντας την παρέμβασή τους για την αντιμετώπιση των εσωτερικών προβλημάτων, χωρίς να εισακουσθεί. Παρ' όλα αυτά, ενημερώνει τους Υδραίους πως η ανατολική Στερεά Ελλάδα εξέλεξε τους πληρεξουσίους της, και δηλώνει πως ο ίδιος περιμένει την απάντησή τους για να αποφασίσει για τις περαιτέρω ενέργειές του.⁴¹⁸

Από την επιστολή αυτήν προκύπτουν τα εξής: α) ο Ανδρούτσος, αν και δεν αναγνώριζε την Αρχή του Αρείου Πάγου, αποδεχόταν όμως πως οι άλλες κατά τόπους Διοικήσεις, όπως ήταν η Πελοποννησιακή Γερουσία, είχαν δικαίωμα να κρίνουν τα πεπραγμένα τόσο του ίδιου, όσο και των προσώπων τα οποία αυτός κατηγορούσε. Ο Ανδρούτσος επικαλείται την άρνηση της Κυβέρνησης να επέμβει, όχι γιατί την υπολόγιζε, αλλά για να αποφύγει την άρνηση των Υδραίων να εμπλακούν στα ζητήματα της ανατολικής Στερεάς Ελλάδας παραπέμποντάς τον στην κεντρική Διοίκηση. Η υποστήριξη των Υδραίων ήταν απαραίτητη στον Ανδρούτσο, μια και η εκλογή του στο αξίωμα του Αρχιστρατήγου της ανατολικής Χέρσου Ελλάδος δεν είχε αναγνωρισθεί από την Κυβέρνηση. Μία συμμαχία με τους Υδραίους θα του εξασφάλιζε την υποστήριξη και των άλλων δυο ναυτικών νησιών, που, μαζί με τους Ανατολικοελλαδίτες, θα μπορούσαν να δημιουργήσουν πολιτική παράταξη ικανή να αμφισβητήσει τα πρωτεία των Πελοποννησίων και να καταλάβει την εξουσία.

Η αμφισβήτηση της πρωτοκαθεδρίας των διασπασμένων Πελοποννησίων δεν άργησε να έρθει. Οι Υδραίοι, τον Ιανουάριο του 1823, επεδίωξαν να οργανώσουν συνέλευση όλων των νησιωτών. Για τον σκοπό αυτόν, κάλεσαν τους Σπετσιώτες να στείλουν στην Ύδρα τους αντιπροσώπους τους, χωρίς όμως να αποκλείουν το ενδεχόμενο η συνέλευση αυτή να γίνει στις Σπέτσες. Για να πείσουν τους Σπετσιώτες για την αναγκαιότητα σύγκλησης της συνέλευσης, εξέφρασαν την ανησυχία τους για την διχόνοια που επικρατούσε στην Πελοπόννησο, η οποία θα μπορούσε να έχει ολέθριες συνέπειες για τον Αγώνα. Το σχετικό έγγραφο έχει ως εξής:

Προς τούς ευγενεστάτους κυρίους προκρίτους τής νήσου Σπετσών.

Σάς είναι γνωστά τά πράγματα τής Πελοποννήσου και στοχαζόμεθα να μή σάς λανθάνη ότι εάν οί Πελοποννήσιοι μείνωσιν εις τά τοιαύτα σχίσματα και αμέλειαν του συστήματος χάνονται αφεύκτως αύτοί, χανόμεθα όμως και ημείς και τό έθνος όλον, εάν δεν προλάβωμεν τό πράγμα. Διά τούτο, αδελφοί, επειδή παρατηρούμεν ότι αι νήσοι όλαι και οί περισσότεροι των Πελοποννησίων αυτών έχουσιν εις υπόληψιν τάς τρεις νήσους μας, σάς παρακαλούμεν νά στείλετε τούς πληρεξουσίους έδώ, ή να στείλωμεν ήμείς αυτού διά να συσκεφθώμεν τί μέλλει να πράξωμεν διά την κοινήν μας σωτηρίαν και δι' εκείνην του

⁴¹⁸ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Η', σελ. 662-663.

λοιπού έθνους και νά ιδώμεν να προσκαλέσωμεν καί τάς άλλας νήσους εις γενικήν συνέλευσιν. Στοχασθήτε ότι οί Πελοποννήσιοι ακόμη δεν επεμελήθησαν διά την εκλογήν των νέων μελών τής Διοικήσεως, και τό πράγμα δεν επιδέχεται αναβολήν, επειδή εάν έλθη η άνοιξις και το γένος μας ευρεθή εις την παρούσαν αταξίαν, είναι ό έσχατος όλεθρος όλων μας. Διά τούτο πρέπει, αδελφοί, να μην αδιαφορήσωμεν, ούτε να αμελήσωμεν στιγμήν. Σάς παρακαλούμεν λοιπόν, όσον τάχιον, να μάς αποκριθήτε φανερώνοντάς μας εάν αγαπάτε νά στείλετε τούς πληρεξουσίους εδώ, ή να στείλωμεν ημείς αυτού, διά να μη γίνη παραμικρά αργοπορία εις τό πράγμα, αλλά ενόσω είμεθα εν καιρώ να προλάβωμεν με αδελφικήν σύμπνοιαν τον προφανέστατον καί άκρον κίνδυνον. Έρρωσθε.

Από 'Υδρας τή 15η 'Ιανουρίου 1823.

Οι πρόκριτοι τής νήσου 'Υδρας»⁴¹⁹

Η συνέλευση πραγματοποιήθηκε τελικά στις Σπέτσες με την συμμετοχή μόνον των εκπροσώπων των ναυτικών νησιών. Αποτέλεσμα ήταν η υπογραφή, στις 30 Ιανουαρίου του 1823, ενός συμφώνου με το οποίο τα τρία συμβαλλόμενα μέρη καθίσταντο ενιαία πολιτική δύναμη και αναλάμβαναν την υποχρέωση να αγωνισθούν από κοινού για τα συμφέροντά τους. Το σχετικό έγγραφο έχει ως εξής:

[...] Δηλούται διά τούδε του συμφωνητικού γράμματος, ότι συνελθούσαι αι τρεις νήσοι διά πληρεξουσίων, 'Υδραι Σπέτζαι καί Ψαρά, εν τη νήσω Σπετζών, ολοψύχως αλλήλως συνεφώνησαν και διά τό ομόθρησκον καί διά τό ομογενές, καί επί πάσι διά την κοινήν συνδρομήν εις τόν υπέρ του γένους αγώνα, να οργανίσωσι καί πάση δυνάμει να προσπαθήσωσιν όσα πρώτον αφορώσιν εις τήν ολοκληρίαν του κοινού συμφέροντος και δεύτερον εις όσα συντείνουσι προς τάς τρεις ειρημένας νήσους ολικώς, χωρίς ουδεμία των τριών νήσων να επβλέψη και να διενεργήση υπέρ ιδιαιτέρου ξεχωριστού συμφέροντος, αλλ' ούσαι ομού ενωμένα, και έν σώμα αναπόσπαστον και αδιαίρετον απαρτίζουσαι, ένα μόνον κοινόν συμφέρον και αι τρεις να γνωρίζωσιν. Ούτω συμβουλευθείσαι απεφάσισαν καί δέον έκριναν δι' απαρασάλευτον ασφάλειαν εγγράφως να καταστρώσωσι και ιδίαις χερσί να υπογράψωσι.

Εν τή Ν. Σπετζών 30 Ιανουάριου 1823.⁴²⁰ >

Το πόσο ισχυροί αισθάνονταν οι νησιώτες -ιδίως οι Υδραίοι- μετά την υπογραφή του συμφώνου, φάνηκε από την πρόταση την οποία οι πρόκριτοι της 'Υδρας έκαναν στους εκπροσώπους τους, μετά την άρνηση του Κολοκοτρώνη να επιτρέψει την είσοδο των τελευταίων, καθώς και των μελών της απερχόμενης Διοίκησης, στο Ναύπλιο. Οι Υδραίοι πρόκριτοι, με έγγραφό τους της 24^{ης} Φεβρουαρίου 1823, πρότειναν στους αντιπροσώπους τους να έρθουν σε συνεννόηση με αυτούς των Σπετσών, των Ψαρών και των άλλων ελεύθερων περιοχών, και από κοινού να συγκαλέσουν Εθνοσυνέλευση εκτός Πελοποννήσου και χωρίς τους Πελοποννησίους. Το σχετικό απόσπασμα του εν λόγω εγγράφου έχει ως εξής:

⁴¹⁹ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Γ' σελ. 440-441.

⁴²⁰ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου 'Υδρας..», ό.π., σελ. 277-279.

[...] Παρατηρούντες, αδελφοί, ότι οί Πελοποννήσιοι δεν θέλουσι κατ' ούδένα τρόπον Διοίκησιν, ή εάν τινες θέλουσι, δεν συμφωνούσιν οι λοιποί, γινώσκοντες δε ότι ο καιρός δέν μάς ακαρτερεί καί ότι εάν ο εχθρός μάς καταλάβη εις τοιαύτην ασυστασίαν κινδυνεύει τό πάν, διά τούτο εκρίθη παρ' ημών εύλογον, εάν καί η ευγενεία σας το εγκρίνετε με τούς Σπετσιώτας καί Ψαριανούς, νά προτείνετε χωρίς αναβολής εις τούς πληρεξουσίους τών λοιπών νήσων καί άλλων επαρχιών της Ελλάδος, όσοι αυτούσε συνήλθον, να διορισθούν άλλοι τόποι έξω τής Πελοποννήσου διά την συνέλευσιν ταύτην και εκεί, αφήνοντες τούς Πελοποννησίους να διάγωνται οίοις οίδασι τρόποις, να συστηθή Πολιτοκρατία, καθ' όν έχομεν οργανισμόν, συνισταμένη από τας ελευθέρας νήσους και από άλλας Ελληνικάς επαρχίας τής ξηράς, όσοι θελήσουν να ενωθούν με ημάς.

Βλέπετε, αδελφοί, ότι ή αμαρτία των Πελοποννησίων δεν είναι η αμαρτία τού Πέτρου, όστις ήλθεν ευθύς εις μετάνοιαν, άλλ' είναι ή αμαρτία τού Ιούδα, όστις έμεινεν άχρι θανάτου εις την κακίαν του. Όταν λοιπόν δεν ημπορέσωμεν να καταπέισωμεν καί τούς Πελοποννησίους εις την κοινήν σωτηρίαν, δέν πρέπει να αφήσωμεν, διά τας ακαταστασίας και διχονοίας εκείνων, να χαθή και το επίλοιπον έθνος και να χαθώμεν και ημείς. Η Κρήτη, η Εύρυτος καί η Μυτιλήνη, των οποίων η ελευθέρωσις ημελήθη μέχρι τούδε, μόνον καί μόνον διά να υπερασπισθή η Πελοπόννησος, είναι εξ ίσου με αυτήν άξια προσοχής τού έθνους, και εξ ίσου με αυτήν ικαναί διά να χορηγήσουν εις αυτό τα αναγκαία άπαντα [...] ⁴²¹.

Οι Υδραίοι αντιπρόσωποι ήρθαν σε επαφή με τους εκπροσώπους των άλλων δύο ναυτικών νησιών και άλλων επαρχιών, οι οποίοι απέρριψαν την πρόταση αυτήν ως ιδιαίτερα επιζήμια. Εδώ παρατίθεται το παρακάτω απόσπασμα της απάντησης που οι Υδραίοι αντιπρόσωποι έστειλαν στις 27 Φεβρουαρίου στους συμπατριώτες τους:

Ευγενέστατοι κύριοι.

Ελάβομεν χθές το αδελφικόν σας σημειωμένον εις τας 24 τού ενεστώτος, τού οποίου το περιεχόμενον κοινολογήσαντες εις τούς συναδέλφους Σπετσιώτας καί Ψαριανούς, και συσκεφθέντες με αυτούς περί τού προβλήματός σας διά να συγκροτηθή ιδιαίτερα συνέλευσις εκτός τής Πελοποννήσου καί άνευ των Πελοποννησίων, όλοι ομοφώνως, τόσον Σπετσιώται καθώς καί Ψαριανοί, απέρριψαν τήν τοιαύτην ιδέαν ώς άτοπον καί άνάρμοστον εις τά γενικά συμφέροντα, μερικώς δε εις τά ιδικά τους, με το να ελπίζουν να λάβουν εκ τής Πελοποννήσου την αμοιβήν των απερασμένων κόπων και την αποζημίωσιν τών όσων εξόδων έκαμαν δι' αυτήν, προσθέτοντες ότι αυτοί δεν ήθελον απομακρυνθή ποσώς από την Πελοπόννησον καί ότι ο σύνδεσμος τών τριών νήσων υποχρεοί και ημάς τούς ιδίους να συγκατανεύσωμεν εις τας αποφάσεις, αι οποίαι ήθελε εγκριθούν αναγκαία και ωφέλιμοι διά τής γνώμης τών περισσοτέρων.

Βλέποντες λοιπόν την σταθεράν αντίρρησιν των και γνωρίζοντες αυτήν δικαίαν και εύλογον, πληροφορημένοι δε από άλλο μέρος από προλαβούσας ομιλίας οπού εκάμαμεν με διαφόρους άλλους παραστάτας και με αυτήν την Διοίκησιν, ότι τοιαύτη απόφασις ημπορούσε να προξενήση ταραχήν εις όλον το Αιγαίον πέλαγος καί ήθελε περισσότερον

⁴²¹ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...» ό.π., τόμ. Γ' σελ. 448-449.

*συνεισφέρει εις την διαίρεσιν τού έθνους και ίσως εις έναν εμφύλιον πόλεμον, διά τούτο ενδώσαμεν και ημείς εις την γνώμην των, η οποία εφάνη ευλογοφανής εις την ρηθείσαν υπερτάτην Διοίκησιν και ούτως απεφάσισε να μισεύση αμέσως διά Άστρος και απ' εκεί διά τά Ιωαννίτικα Καλύβια, διά όπου θέλει ακολουθήσωμεν τόσον ημείς καθώς και οι λοιποί εδώ ευρισκόμενοι παραστάται της Ανατολικής Ελλάδος και των υπολοίπων νήσων. [...]*⁴²²

Η πρόταση των Υδραίων είναι ενδεικτική των προθέσεών τους έναντι των Πελοποννησίων. Δεν είναι δυνατόν άνθρωποι σαν τους προκρίτους της Ύδρας που είχαν γνώση της πραγματικότητας να είχαν την αυταπάτη ότι θα μπορούσε η υπόλοιπη Ελλάδα να αποκοπεί από την Πελοπόννησο. Κάτι τέτοιο θα αποδεικνυόταν καταστροφικό για τον Αγώνα, αφού θα προκαλούσε έναν εξουθενωτικό για όλους εμφύλιο πόλεμο. Σκοπός των Υδραίων ήταν, με αφορμή τις αντιπαραθέσεις μεταξύ των Πελοποννησίων, να δημιουργήσουν αντιπελοποννησιακή συμμαχία και να κυριαρχήσουν στην πολιτική σκηνή. Η πρότασή τους έκρυβε τα σπέρματα του μελλοντικού διχασμού, που επρόκειτο να οδηγήσει στους δυο εμφυλίους πολέμους του 1824.

Παρά την άρνηση των Σπετσιωτών και των Ψαριανών να συμφωνήσουν στην υδραϊκή πρόταση, οι σχέσεις ανάμεσα στα ναυτικά νησιά δεν διαταράχθηκαν, και οι εκπρόσωποί τους παρουσιάσθηκαν ενωμένοι στην συγκληθείσα τον Μάρτιο του 1823 Β' Εθνοσυνέλευση, διεκδικώντας αποζημιώσεις για τα έξοδα που είχαν κάνει κατά τις ναυτικές εκστρατείες του 1822. Με αναφορά τους προς την Εθνοσυνέλευση, ζήτησαν αποζημιώσεις για τα έξοδα που οι συμπατριώτες τους αλλά και οι ίδιοι προσωπικά είχαν κάνει κατά τα δύο πρώτα χρόνια του Αγώνα. Η Εθνική Συνέλευση αναγνώρισε τα δίκαια των ναυτικών νησιών και, με ψήφισμα που εξέδωσε στις 17 Απριλίου 1823, επιβάρυνε τους Πελοποννησίους με την υποχρέωση να τους αποζημιώσουν, και τους υπόλοιπους Έλληνες, με την σειρά τους, να αποζημιώσουν εκείνους.⁴²³ Προκειμένου να εξασφαλισθεί η απόδοση στους νησιώτες της ψηφισθείσας αποζημίωσης, η Εθνοσυνέλευση αποφάσισε την εκποίηση Εθνικών Κτημάτων. Έτσι, οι νησιώτες θα είχαν την δυνατότητα είτε να πάρουν μέρος αυτών ως αποζημίωση είτε να αποζημιωθούν από τα χρήματα που το κράτος θα έπαιρνε από την πώλησή τους. Η απόφαση αυτή είχε σαν αποτέλεσμα να εξεγερθούν οι στρατιώτες που βρίσκονταν στο Άστρος όπου διεξαγόταν η Εθνοσυνέλευση, αφού καταλάβαιναν ότι, εάν εκτελείτο θα έχαναν την ελπίδα να αποκτήσουν στο μέλλον δική τους γη. Η αντίδραση των στρατιωτών ανάγκασε την Εθνοσυνέλευση να αλλάξει το ψήφισμα και να περιορίσει τον

⁴²² Στο ίδιο, τόμ. Γ', σελ. 448-450.

⁴²³ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., σελ. 281-282 (17-4-1823).

αριθμό των Εθνικών Κτημάτων που θα μπορούσαν να πουληθούν.⁴²⁴

Η σύμπνοια μεταξύ των ναυτικών νησιών διατηρήθηκε ως το τέλος της Εθνοσυνέλευσης, αφού με την λήξη της προέκυψε σοβαρό ζήτημα που προκάλεσε την αντιπαράθεση ανάμεσα στους Υδραίους από την μια μεριά, και τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς από την άλλη. Αιτία της αντιπαράθεσης αυτής ήταν η εκλογή του Υδραίου Ιωάννη Ορλάνδου στην θέση του Προέδρου του Βουλευτικού. Οι Σπετσιώτες και οι Ψαριανοί διαμαρτυρήθηκαν έντονα, θεωρώντας πως τα νησιά τους υποβιβάζονταν σε ρόλο κομπάρσου απέναντι στην Ύδρα. Όταν οι διαμαρτυρίες δεν έγιναν δεκτές, οι βουλευτές των δύο νησιών εγκατέλειψαν την Βουλή και αποσύρθηκαν στις Σπέτσες. Το Εκτελεστικό, θέλοντας να επιτύχει την συμφιλίωση μεταξύ των νησιωτών την τόσο απαραίτητη για την αρμονική τους συνεργασία τόσο στο πολιτικό όσο και στο στρατιωτικό πεδίο, έστειλε στις 19 Απριλίου ένα εκ των μελών του, τον Ανδρέα Μεταξά, στις Σπέτσες για να πείσει τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς να αποδεχθούν την εκλογή του Ορλάνδου. Μαζί του ο Μεταξάς είχε και επιστολή του Γενικού Γραμματέα του Εκτελεστικού Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου, με ανάλογο περιεχόμενο.

Στον Μαυροκορδάτο οι πληρεξούσιοι των δυο νησιών απάντησαν, στις 26 του ίδιου μήνα, με επιστολή στην οποία ισχυρίζονταν πως η εκλογή του Ορλάνδου ήταν παράνομη, αφού είχε παραβιαστεί ο Οργανικός Νόμος με τους εξής τρόπους: α) Δεν είχε εφαρμοσθεί η διάταξη που προέβλεπε ότι δικαίωμα συμμετοχής στις συνεδριάσεις του Βουλευτικού είχαν μόνον οι εκλεγμένοι πληρεξούσιοι, αφού είχαν παραισφρήσει πρόσωπα που δεν είχαν εκλεγεί β) Η παρουσία των παρανόμως ευρισκομένων στην συνεδρίαση του Βουλευτικού καθιστούσε αδύνατη την ψηφοφορία, μια και δεν μπορούσε να γίνει σωστή καταμέτρηση των ψήφων γ) η συνεδρίαση του Βουλευτικού που είχε συγκληθεί με σκοπό την εκλογή του Προέδρου του σώματος είχε διαλυθεί χωρίς να προκύψει κάποιο αποτέλεσμα, εξ αιτίας των αντεγκλήσεων και της οχλαγωγίας που επικράτησε. Ακόμα, οι Σπετσιώτες και οι Ψαριανοί κατηγορούσαν τους Υδραίους -χωρίς όμως και να τους κατονομάζουν- ότι είχαν επιβάλει την εκλογή του Ορλάνδου σχεδόν δια της βίας.

Στις διαμαρτυρίες των Σπετσιωτών και Ψαριανών, ο Γενικός Γραμματέας του Εκτελεστικού Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος απάντησε στις 30 Απριλίου 1823 με δική του

⁴²⁴ Δ. Κόκκινος, « Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Γ', σελ 470-471.

επιστολή, απορρίπτοντας τους ισχυρισμούς τους.⁴²⁵ Λίγες ημέρες αργότερα, το Βουλευτικό έστειλε έγγραφο απευθυνόμενο προς τους βουλευτές των Σπετσών και των Ψαρών με παρόμοιο περιεχόμενο, ενώ και ο Μαυροκορδάτος, στις 8 Μαΐου, τους έστειλε νέο - επίσημο, αυτήν την φορά- έγγραφο επαναλαμβάνοντας όσα τους είχε γράψει στις 30 Απριλίου.⁴²⁶

Μετά από αυτά τα γεγονότα, κάποιοι από τους Ψαριανούς βουλευτές επέστρεψαν στα Ψαρά και ενημέρωσαν την Βουλή των Ψαρών για τα τεκταινόμενα. Η Βουλή των Ψαρών εξέλεξε δυο πληρεξουσίους, τον Ιωάννη Μιλαΐτη και τον Αναγνώστη Τζώρτζη. Η εντολή που έλαβαν οι πληρεξούσιοι ήταν να μεταβούν στις Σπέτσες -όπου εξακολουθούσαν να διαμένουν οι υπόλοιποι Ψαριανοί βουλευτές- και, αφού συνεννοηθούν με αυτούς και με τους Σπετσιώτες συναδέλφους τους, να έρθουν σε επαφή με την κεντρική Διοίκηση. Στόχος ήταν να προσπαθήσουν να αποκαταστήσουν τις σχέσεις των Σπετσών και των Ψαρών μαζί της, χωρίς όμως να προβούν σε υποχωρήσεις που θα προσέβαλλαν την φιλοτιμία των συμπατριωτών τους. Η Βουλή των Ψαρών, με έγγραφο που έστειλε στους Ψαριανούς βουλευτές στις 30 Απριλίου 1823, τους ενημέρωσε για την αποστολή των πληρεξουσίων διαμεσολαβητών.⁴²⁷

Η εκλογή από την Βουλή των Ψαρών των διαμεσολαβητών δείχνει πως το σώμα ενέκρινε την στάση των βουλευτών του νησιού και αποδεχόταν την συνεργασία με τους Σπετσιώτες, όμως δεν επιθυμούσε η σύγκρουση με τους Υδραίους και την κεντρική Διοίκηση να φθάσει στα άκρα. Οι Υδραίοι, από την πλευρά τους, δεν ήταν διατεθειμένοι να υποκύψουν στις αξιώσεις των Σπετσιωτών και των Ψαριανών. Ο Ιωάννης Ορλάνδος, σε επιστολή του προς τους αδελφούς Κουντουριώτη, επέκρινε τον Θεόδωρο Νέγρη παρουσιάζοντάς τον ως υποκινητή των εναντίον του αντιδράσεων, και κατηγορήσε τόσο εκείνον όσο και τους Σπετσιώτες και τους Ψαριανούς, πως, με τις ενέργειές τους, απειλούσαν με ανατροπή όχι μόνον την Διοίκηση, αλλά και αυτόν τον Οργανικό Νόμο.⁴²⁸

Η κατηγορία κατά του Νέγρη δεν έχει καμία βάση, μια και δεν υπάρχει στοιχείο που να επιβεβαιώνει ανάμειξή του στις ενέργειες των Σπετσιωτών και των Ψαριανών εναντίον του Ορλάνδου. Ο Ορλάνδος, εμπλεκόμενος τον Νέγρη, προσπαθούσε να παρουσιάσει τους

⁴²⁵ Α. Λιγνός, « Ιστορία της νήσου Υδρας...», ό.π., τόμ. Β΄, σελ. 290-293· Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Α΄, σελ. 355-361 .

⁴²⁶ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ.645.

⁴²⁷ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί...», ό.π., τόμ. Α΄, σελ. 230.

⁴²⁸ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Γ΄, σελ. 483.

στρεφόμενους εναντίον του Σπετσιώτες και Ψαριανούς ως συνεργάτες της αντιδιοικητικής φατρίας, για την οποία έχει γίνει λόγος παραπάνω.⁴²⁹ Τελικά, μετά από έναν μήνα άκαρπων προσπαθειών και αφού η μοναδική υποχώρηση που έκαναν οι Σπετσιώτες και οι Ψαριανοί ήταν να δεχθούν να αναλάβει την θέση του Ορλάνδου όχι κάποιος Σπετσιώτης ή Ψαριανός αλλά ο Μαυροκορδάτος, που, ως μη αυτόχθων, δεν θα εκπροσωπούσε κάποια συγκεκριμένη περιοχή εξυπηρετώντας τα συμφέροντά της. Συνεπώς, τυχόν συνεργασία του με τους νησιώτες δεν θα ισχυροποιούσε την θέση οποιασδήποτε άλλης φατρίας. Στις 20 Μαΐου, ο Ορλάνδος υπέβαλε την παραίτησή του που έγινε δεκτή από το Βουλευτικό, το οποίο όμως δεν εξέλεξε άλλον στην θέση του. Έτσι, χρέη Προέδρου εκτελούσε προσωρινά ο Αντιπρόεδρος, Επίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος.

Η αντιπαράθεση μεταξύ των Τριών Ναυτικών νησιών είχε ως αποτέλεσμα να μην μπορέσουν να συμφωνήσουν ούτε και για το πρόσωπο που επρόκειτο να πάρει την θέση του Αντιπροέδρου του Εκτελεστικού. Οι Σπετσιώτες και οι Ψαριανοί πρότειναν τον Σπετσιώτη Παναγιώτη Μπότση, οι Υδραίοι όμως απέρριψαν την πρόταση, γεγονός που προκάλεσε την έντονη αντίδραση των πληρεξουσίων των Σπετσών και των Ψαρών. Όπως ήταν φυσικό, τα γεγονότα αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την διάλυση του συμφώνου της 30^{ης} Ιανουαρίου.⁴³⁰ Η παραίτηση του Ορλάνδου μπορεί να καταλάγιασε κάπως την αναταραχή που είχε προκληθεί στον νησιωτικό χώρο, όμως τα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ των νησιωτών δεν έλειψαν.

Τα μεγαλύτερα προβλήματα στις σχέσεις μεταξύ Υδραίων και Ψαριανών προκλήθηκαν εξ αιτίας της επιδίωξης των τελευταίων να αναλάβουν την ηγεμονία των γειτονικών τους νησιών αντικαθιστώντας τους Υδραίους. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής εντάσσεται και η προσπάθειά τους να εκμεταλλευθούν την αναστάτωση που είχαν φέρει οι οπλαρχηγοί της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας στις βόρειες Σποράδες, όπου είχαν καταφύγει μετά την καταστολή της Επανάστασης στις πατρίδες τους. Οι οπλαρχηγοί αυτοί ζούσαν ληστεύοντας και κακοποιώντας τους κατοίκους, τους οποίους είχαν φέρει σε απόγνωση. Για τους Θεσσαλομακεδόνες οπλαρχηγούς και την ληστρική και πειρατική τους δραστηριότητα θα γίνει λόγος στο οικείο κεφάλαιο. Σκοπός των Ψαριανών ήταν ο διορισμός συμπατριωτών τους ως Επάρχων στα νησιά αυτά. Ακόμα επεδίωξαν τον διορισμό Ψαριανού Επάρχου και στην Σάμο, εκμεταλλευόμενοι την εχθρική διάθεση της Κυβέρνησης και των προκρίτων του νησιού απέναντι στον Λυκούργο Λογοθέτη.

⁴²⁹ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁴³⁰ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Υδρας...», ό.π., τόμ. Β, σελ. 294.

Στις βόρειες Σποράδες κατόρθωσαν, χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, εξ αιτίας της υποστήριξης που τους παρείχαν οι καταπιεσμένοι κάτοικοι, να επιτύχουν τον διορισμό Ψαριανών Επάρχων, καθιστώντας έτσι τα νησιά αυτά εξαρτήματα των Ψαρών.⁴³¹ Στην Σάμο όμως τα πράγματα δεν ήταν τόσο εύκολα. Στην θέση του Επάρχου της Σάμου διορίστηκε ο Σπετσιώτης Ανδρέας Χατζηαναργύρου, και η Βουλή των Ψαρών στις 16 Ιουλίου 1823 συγκάλεσε τοπική συνέλευση στην οποία ανακοίνωσε στον λαό την απόφαση αυτή της Διοίκησης. Ο Χατζηαναργύρου αρνήθηκε τον διορισμό. Η Βουλή των Ψαρών διόρισε στη θέση του τον Κωνσταντίνο Κανάρη και ενημέρωσε την Διοίκηση δικαιολογώντας την απόφαση αυτή με τον ισχυρισμό ότι ο Χατζηαναργύρου ήταν άρρωστος. Ωστόσο, ο σύγχρονος των γεγονότων Ψαριανός Κωνσταντίνος Νικόδημος υποστηρίζει πως η δικαιολογία αυτή ήταν ψευδής.⁴³² Οι ιστορικές πηγές δεν λένε τίποτα για την αιτία της άρνησης του Χατζηαναργύρου. Η σιωπή αυτή οδηγεί στο συμπέρασμα πως η άρνησή του δεν οφειλόταν σε κάποιο προσωπικό πρόβλημα αλλά ότι, γνωρίζοντας τι επρόκειτο να ακολουθήσει, δεν θέλησε να γίνει αίτιος εμφύλιας σύγκρουσης.

Ο Κανάρης δέχθηκε τον διορισμό και ξεκίνησε για την Σάμο μαζί με δύο Ψαριανούς προκρίτους, τον Νικόλαο Χατζή Δημητράκη Κοτζιά και τον Νικόλαο Αργύρη. Φθάνοντας οι Ψαριανοί στην Σάμο, ενημέρωσαν τους Σαμίους για τον ερχομό τους και για τον διορισμό του Κανάρη, καλώντας τους να μην φέρουν αντίρρηση στις αποφάσεις της Διοίκησης.⁴³³ Οι Σάμοι αρνήθηκαν να δεχθούν τον Κανάρη δηλώνοντας πως θεωρούσαν αναφαίρετο δικαίωμά τους την εκλογή από τους ίδιους της τοπικής τους Διοίκησης. Μάλιστα ως επιχείρημα προέβαλαν την αναγνώριση, κατά το παρελθόν, ακόμα και από την αυταρχική σουλτανική διοίκηση, του δικαιώματός τους αυτού.⁴³⁴ Η επίκληση από τους Σαμίους της αναγνώρισης από την διοίκηση του Σουλτάνου του δικαιώματός τους να εκλέγουν οι ίδιοι την τοπική τους Διοίκηση, δείχνει ότι δεν αντιλαμβάνονταν πως η κατάργηση της εν λόγω Διοίκησης συνεπαγόταν και την κατάργηση των προνομίων που αυτή τους είχε παραχωρήσει, και πως ο Οργανικός Νόμος τον οποίον αναγνώριζαν τους απέκοπτε οριστικά από το οθωμανικό παρελθόν.

Την άρνηση των Σαμίων να δεχθούν τον Κανάρη ακολούθησε η ανταλλαγή σειράς επιστολών μεταξύ Σαμίων και Ψαριανών που δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα. Σύμφωνα

⁴³¹ Σχετικά με την εξάπλωση της ηγεμονίας των Ψαρών στις βόρειες Σποράδες βλ. Α.Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ ΣΤ', σελ.543.

⁴³² Κ. Νικόδημος, «*Υπόμνημα.....*», ό.π., σελ. 258-259.

⁴³³ Ν. Σταματιάδης, «*Σαμακιά*», ό.π., σελ.183-185· Β. Σφυρόερας, «*Αρχαίον Ψαρών...*», ό.π., σελ.242-243, έγγρ. 253 (16-7-1823).

⁴³⁴ Ν. Σταματιάδης, «*Σαμακιά...*», ό.π., σελ. 186-187.

μάλιστα με τον Κωνσταντίνο Νικόδημο, οι Ψαριανοί απεσταλμένοι πληροφορήθηκαν πως ο Λυκούργος συνεννοείτο με τους Υδραίους, οι οποίοι τον προέτρεπαν να μην δεχθεί τον Κανάρη.⁴³⁵ Είτε ευσταθεί η πληροφορία αυτή είτε όχι, η αναφορά της από τον Κωνσταντίνο Νικόδημο δίνει έστω αμυδρά εικόνα της υποβόσκουσας αντιζηλίας μεταξύ Υδραίων και Ψαριανών για τον έλεγχο του Αιγαίου Πελάγους. Οι Ψαριανοί, βλέποντας την άκαμπτη στάση των Σαμίων, αποφάσισαν να πάρουν δραστικότερα μέτρα και απέκλεισαν με πλοία τους την Σάμο. Στο μεταξύ, ο Κανάρης αρρώστησε και αναγκάστηκε να αποσυρθεί στα Ψαρά. Το γεγονός όμως αυτό δεν εμπόδισε τους Ψαριανούς να συνεχίσουν τον αποκλεισμό και να συλλάβουν μάλιστα και κάποια Σαμιακά πλοία. Ευτυχώς και οι δύο πλευρές διατήρησαν την ψυχραιμία τους και απεφεύχθη η ένοπλη σύγκρουση.

Η τραγική, λόγω του αποκλεισμού, κατάσταση της Σάμου ανάγκασε τον Σάμιο βουλευτή Χριστόδουλο Καψάλη να ζητήσει την βοήθεια των Υδραίων προκρίτων. Οι Υδραίοι ευχαρίστως δέχθηκαν να επέμβουν, αφού έτσι τους δινόταν η ευκαιρία να εμποδίσουν την εγκατάσταση Ψαριανού Επάρχου στην Σάμο, στερώντας έτσι από τους Ψαριανούς την δυνατότητα να αμφισβητήσουν την απόλυτη κυριαρχία τους στον νησιωτικό χώρο. Στην προσπάθεια να επιτύχουν τον σκοπό τους, έστειλαν στην Διοίκηση επιστολή με την οποία ζητούσαν την ανάκληση του Κανάρη. Θέλοντας μάλιστα να ασκήσουν ακόμα μεγαλύτερη πίεση στους Ψαριανούς, με την προαναφερθείσα επιστολή ενημέρωναν την Διοίκηση πως θα ζητούσαν και την σύμπραξη των Σπετσιωτών.⁴³⁶

Η Διοίκηση, προσπαθώντας να αποφύγει εμφύλιο πόλεμο, αλλά και μη θέλοντας να δείξει την αδυναμία της υποχωρώντας, ανέθεσε την επίλυση του ζητήματος αυτού στις Διοικήσεις των τριών Ναυτικών Νησιών.⁴³⁷ Οι Σπετσιώτες βουλευτές έκλιναν μάλλον προς το μέρος των Ψαριανών, προφανώς γιατί και εκείνοι προτιμούσαν να υπάρχει αντίρροπη δύναμη προς αυτήν της Ύδρας. Με έγγραφό τους προς τους προκρίτους του νησιού τους, τους κάλεσαν να συνεργασθούν με τους προκρίτους των άλλων δυο ναυτικών νησιών και να υποχρεώσουν τους Σαμίους να σεβασθούν τις αποφάσεις της Διοίκησης. Ακόμα, κατηγόρησαν τους Σαμίους πως είχαν αποσχιστικές τάσεις, και εξέφρασαν τον φόβο τους πως, αν δεν εξαναγκάζονταν να υπακούσουν, υπήρχε ο κίνδυνος να ακολουθήσουν το παράδειγμά τους και οι κάτοικοι άλλων νησιών. Πρότειναν μάλιστα να εξορισθούν από την Σάμο οι επικεφαλής των δυο φατριών.⁴³⁸ Παρά την υποστήριξη τόσο της Διοίκησης όσο και των Σπετσιωτών, οι Ψαριανοί δεν κατόρθωσαν τίποτα και, τελικά, στις 12 Αυγούστου

⁴³⁵ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα.....», ό.π., σελ. 255-258.

⁴³⁶ Ν. Σταματιάδης, «Σαμιακά..», ό.π., σελ. 208-209

⁴³⁷ Στο ίδιο, σελ. 209-210.

⁴³⁸ Στο ίδιο, σελ. 210-211.

έλυσαν τον αποκλεισμό και αποσύρθηκαν στο νησί τους αφήνοντας ελεύθερα τα Σαμακιά πλοία που είχαν συλλάβει, χωρίς μάλιστα να ζητήσουν αποζημίωση για τα έξοδα που είχαν κάνει ούτε από τους Σαμίους ούτε από την Διοίκηση.⁴³⁹

Η υπόθεση της Σάμου χειροτέρευσε ακόμα περισσότερο τις σχέσεις των Ψαριανών με τους Υδραίους, εξ αιτίας των υποψιών των πρώτων πως οι Υδραίοι είχαν υποστηρίξει κρυφά τον Λυκούργο. Αυτό, χωρίς να είναι εντελώς απίθανο, εντούτοις δεν αποδείχθηκε. Είναι όμως βέβαιο πως, σε αντίθεση με τους Σπετσιώτες, οι Υδραίοι διατήρησαν -τουλάχιστον φανερά- ουδέτερη στάση που ισοδυναμούσε με υποστήριξη του Λυκούργου, η οποία έγινε περισσότερο εμφανής με την αποστολή της προαναφερθείσας επιστολής των Υδραίων προκρίτων προς την Διοίκηση.

Η αποτυχία των Ψαριανών στην Σάμο κλόνισε την κυριαρχία τους και στις βόρειες Σποράδες, και οι Θεσσαλομακεδόνες οπλαρχηγοί άρχισαν να δημιουργούν και πάλι προβλήματα αρνούμενοι να υπακούσουν στις εντολές των Επάρχων, με αποτέλεσμα να κυριαρχήσει αναρχία. Η Διοίκηση αναγκάστηκε να αντικαταστήσει τους Ψαριανούς Επάρχους των Σποράδων, γεγονός που εξόργισε τους συμπατριώτες τους⁴⁴⁰. Ο Α. Βακαλόπουλος αφήνει να εννοηθεί πως πίσω από την αντίδραση των Ολυμπίων κρύβονταν οι Υδραίοι, υπόθεση όχι απίθανη, η οποία όμως δεν έχει αποδειχθεί, ίσως γιατί το ζήτημα αυτό δεν έχει ερευνηθεί επαρκώς.

Το αποτέλεσμα των γεγονότων αυτών ήταν Υδραίοι και Ψαριανοί να αλληλουποβλέπονται. Οι Υδραίοι, ενόψει του κινδύνου που αποτελούσε ο οθωμανικός στόλος που είχε βγει στο Αιγαίο, κάλεσαν τους Σπετσιώτες σε συνάντηση προκειμένου να ληφθούν αποφάσεις σχετικά με την δύναμη που επρόκειτο να στείλει στην προετοιμαζόμενη εκστρατεία το κάθε νησί, καθώς και για το μοίρασμα των χρημάτων που το καθένα θα έπρεπε να λάβει από τα έσοδα των νησιών του Αιγαίου. Οι Υδραίοι δεν κάλεσαν του Ψαριανούς, πιθανόν λόγω των κακών μεταξύ τους σχέσεων. Η συνάντηση πραγματοποιήθηκε στις 11 Ιουλίου 1823 στην Δοκό, ένα ερημονήσι απέναντι από την Ύδρα, όπου και ελήφθησαν οι σχετικές αποφάσεις⁴⁴¹. Οι Σπετσιώτες με έγγραφό τους

⁴³⁹ Για την σύγκρουση των Σαμίων με τους Ψαριανούς βλ. Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα...», ό.π., σελ. 258-259· Γ. Δημητριάδης, «Ιστορία της Σάμου...», ό.π., σελ. 60.

⁴⁴⁰ Σχετικά με την στάση των Θεσσαλομακεδόνων οπλαρχηγών απέναντι στους Ψαριανούς επάρχους και την αντικατάσταση των τελευταίων βλ. Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 542-544· Κ. Κωνσταντινίδης, «Η ληστεία και η πειρατεία στην Σκύρο...», σελ. 135-136.

⁴⁴¹ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 304-305· Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 390-393.

ενημέρωσαν τους Ψαριανούς για τα αποφασισθέντα και τους κάλεσαν να στείλουν και εκείνοι τους δικούς τους πληρεξουσίους. Οι Υδραίοι, με δική τους επιστολή προς τους Ψαριανούς, επιβεβαίωσαν τα γραφόμενα από τους Σπετσιώτες.⁴⁴²

Οι Ψαριανοί δέχθηκαν την πρόσκληση των Υδραίων και στις 18 Ιουλίου 1823 τους ενημέρωσαν πως συμφωνούσαν, και ότι σύντομα η μοίρα τους θα ξεκινούσε για την Ύδρα, προκειμένου να ενωθεί με τον υπόλοιπο ελληνικό στόλο.⁴⁴³ Πράγματι, στις 10 Αυγούστου 1823, Ψαριανά πλοία ξεκίνησαν για την Ύδρα. Σε ένα από αυτά βρίσκονταν και οι τρεις πληρεξούσιοι του νησιού, ο Δημήτριος Λένος, ο Ιωάννης Καλημέρης, και ο Γεώργιος Διασάκης.⁴⁴⁴ Οι Ψαριανοί έφθασαν στην Περιβόλα απέναντι από την Ύδρα, στην οποία πέρασαν στις 20 Αυγούστου οι πληρεξούσιοί τους για να συναντηθούν με τους Υδραίους προκρίτους. Η υποδοχή που βρήκαν από αυτούς ήταν μάλλον ψυχρή έως εχθρική. Παρά το άσχημο κλίμα που υπήρχε μεταξύ Υδραίων και Ψαριανών, οι πληρεξούσιοι των τελευταίων συναντήθηκαν με τους Υδραίους προκρίτους και επικύρωσαν τα προσυμφωνηθέντα μεταξύ αυτών και των Σπετσιωτών. Όμως η εχθρική διάθεση προς τους Ψαριανούς δεν είχε περιορισθεί μόνον στους προκρίτους της Ύδρας, αλλά είχε επηρεασθεί, σε μεγαλύτερο μάλιστα βαθμό, και ο λαός. Έτσι, μόλις έγινε γνωστή η παρουσία Ψαριανών πληρεξουσίων στο νησί τους, πολλοί Υδραίοι κατέβηκαν οπλισμένοι στο λιμάνι και στράφηκαν εναντίον τους την ώρα που αποχωρούσαν από την Ύδρα, αναγκάζοντάς τους, στην προσπάθειά τους να σωθούν, να πέσουν στην θάλασσα από όπου τους μάζεψαν ψαριανές λέμβοι και τους μετέφεραν στα πλοία.

Η ενέργεια αυτή των Υδραίων θα μπορούσε να έχει καταστροφικές συνέπειες για τον στόλο και άρα για ολόκληρο τον Αγώνα, αφού προκάλεσε την οργή των Ψαριανών, από τους οποίους οι πιο θερμόαιμοι ζητούσαν να επιτεθούν εναντίον των υδραϊκών πλοίων και να τα κάψουν. Η ψυχραιμία του Ψαριανού ναυάρχου Νικολή Αποστόλη απέτρεψε την τελευταία στιγμή την πραγματοποίηση της ολέθριας αυτής ναυμαχίας. Μόλις οι πρόκριτοι της Ύδρας πληροφορήθηκαν τα όσα είχαν συμβεί ταραχθήκαν και, θέλοντας να αποτρέψουν οποιαδήποτε σύγκρουση με τους Ψαριανούς, έστειλαν στον Πόρο, όπου εκείνοι βρίσκονταν, τους συμπατριώτες τους Γεώργιο Κιβωτό, μέλος της τριμελούς Επιτροπής του Υπουργείου των Ναυτικών, και τον Γεώργιο Σαχίνη, για να μιλήσουν στους

⁴⁴² Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 393-395.

⁴⁴³ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Υδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 301.

⁴⁴⁴ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα...», ό.π., σελ. 269-271· Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 396.

Ψαριανούς και να τους εκφράσουν την λύπη των προκρίτων για το θλιβερό επεισόδιο. Μαζί με τους δυο πρεσβευτές έστειλαν και επιστολή με ανάλογο περιεχόμενο.⁴⁴⁵ Δεν αρκέστηκαν όμως σε αυτό, αλλά ζήτησαν και την επέμβαση των Σπετσιωτών. Ευτυχώς για την Επανάσταση, οι Ψαριανοί δεν έδωσαν συνέχεια στο επεισόδιο εκείνο, αλλά οι Υδραίοι, παρά τα όσα είχαν γράψει, συνέχισαν να φέρονται εχθρικά προς αυτούς αρνούμενοι να τους καταβάλουν το ποσό που τους αναλογούσε από τους δασμούς του Αιγαίου Πελάγους. Η στάση αυτή των Υδραίων προκάλεσε την αντίδραση των Ψαριανών, οι οποίοι εξέφρασαν τα παράπονά τους προς το Βουλευτικό και προκάλεσαν την υπέρ τους επέμβασή του.⁴⁴⁶

Το επεισόδιο αυτό, εξαιτίας και των όσων είχαν προηγηθεί, άφησε σκιά στις σχέσεις Ψαριανών και Υδραίων, και αυτό δεν άργησε να φανεί -ιδίως από την πλευρά των τελευταίων. Η μη συμμετοχή Ψαριανού στην Κυβέρνηση Κουντουριώτη⁴⁴⁷, που ήταν δημιούργημα συνεργασίας Υδραίων και Σπετσιωτών, επιβεβαίωσε την καχυποψία των πρώτων προς τους Ψαριανούς. Οι Υδραίοι, αντιμετωπίζοντας τους Ψαριανούς ως πολιτικούς ανταγωνιστές, ήταν φυσικό να μην επιθυμούν την συμμετοχή εκπροσώπου τους στην Κυβέρνηση, αφού μια τέτοια εξέλιξη θα ισχυροποιούσε την θέση τους. Άλλωστε δεν είχαν κανέναν λόγο να φοβούνται οποιαδήποτε προσπάθεια υπονόμευσης της Κυβέρνησης από τους Ψαριανούς, μια και αυτό θα οδηγούσε τα Ψαρά σε σύγκρουση με τους Υδραίους και τους Σπετσιώτες, απ' την οποία δεν είχαν οι Ψαριανοί τίποτε να κερδίσουν. Οι μη έχοντες πλοία Πελοποννήσιοι δεν θα μπορούσαν να τους βοηθήσουν σε περίπτωση μιας τέτοιας σύγκρουσης, και η σύμπραξή τους με τα άλλα δυο ναυτικά νησιά ενόψει του εχθρικού κινδύνου ήταν απαραίτητη.

Οι αντιπαράθεσεις ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς επηρέασαν και τις πολεμικές επιχειρήσεις. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1823, ο ελληνικός στόλος εξέπλευσε από την Ύδρα με σκοπό να αντιμετωπίσει τον ευρισκόμενο στα νερά του Αιγαίου οθωμανικό. Στις 28 Σεπτεμβρίου οι δύο στόλοι συναντήθηκαν ανοιχτά της Σκιάθου. Στην ναυμαχία που ακολούθησε, ο ελληνικός στόλος έτρεψε τον οθωμανικό σε φυγή, αλλά και ο ίδιος υπέστη σοβαρές ζημιές.⁴⁴⁸ Κατά την διάρκεια της ναυμαχίας, δύο ψαριανά πυρπολικά οδηγούμενα από τον Κωνσταντίνο Νικόδημο και τον Κωνσταντίνο Κανάρη, καταστράφηκαν. Το βράδυ

⁴⁴⁵ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Υδρας...», ό.π., τόμ. Β', σελ 307-308· Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί της ...», ό.π., σελ. 269-272.

⁴⁴⁶ Σχετικά με τα παράπονα των Ψαριανών και την επέμβαση του Βουλευτικού βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Β', σελ. 137.

⁴⁴⁷ Σχετικά με τον σχηματισμό της Κυβέρνησης Κουντουριώτη βλ. υποκεφ. Βγ' της παρούσης μελέτης.

⁴⁴⁸ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Στ', σελ. 538· Κωνσταντίνος Νικόδημος, *Απομνημονεύματα περί των εκστρατειών και ναυμαχιών του ελληνικού στόλου*, Αθήνα 1862, σελ. 36.

της 28^{ης} Σεπτεμβρίου, ο ελληνικός στόλος αγκυροβόλησε στο λιμάνι της Σκιάθου. Τότε οι Ψαριανοί πυρπολητές ζήτησαν από τον Ναύαρχο της ψαριανής μοίρας Νικολή Αποστόλη να ζητήσει από τον ομόλογο του της υδραϊκής μοίρας Ανδρέα Μιαούλη να τους δοθούν δυο υδραϊκά πυρπολικά για να χτυπήσουν αιφνιδιαστικά τον εχθρικό στόλο. Ο Μιαούλης συμφώνησε, με την προϋπόθεση πως οι Υδραίοι πυρπολητές δεν θα επιθυμούσαν να αναλάβουν αυτήν την αποστολή. Όταν όμως έκανε την σχετική πρόταση στους συμπατριώτες του, εκείνοι δεν δέχθηκαν να πραγματοποιήσουν την επιχείρηση, και αρνήθηκαν την παραχώρηση πλοίων τους στους Ψαριανούς.⁴⁴⁹

Η συμπεριφορά των Υδραίων δείχνει πως, παρά την φαινομενική συμφιλίωσή τους με τους Ψαριανούς, δεν έπαυαν να έχουν εχθρικές διαθέσεις απέναντι τους. Το χειρότερο ήταν πως και η ηγεσία της Ύδρας δεν είχε αλλάξει στάση απέναντι στους Ψαριανούς. Η Κυβέρνηση Κουντουριώτη γνώριζε ήδη από τον Φεβρουάριο του 1824 πως ο οθωμανικός στόλος προετοιμαζόταν να χτυπήσει τα Ψαρά, και στις 29 Απριλίου 1824 απέστειλε στους Σπετσιώτες διαταγή με την οποία τους καλούσε να εκπλεύσουν το γρηγορότερο.⁴⁵⁰ Έγγραφο με παρόμοιο περιεχόμενο έστειλε η Διοίκηση και στην Ύδρα. Οι Υδραίοι όμως, στις 31 Απριλίου, απάντησαν πως δεν μπορούσαν να αποπλεύσουν εάν η Διοίκηση δεν τους έστελνε χρήματα.⁴⁵¹ Οι Ψαριανοί, από την πλευρά τους, γνωρίζοντας και εκείνοι ότι ο επόμενος στόχος του εχθρού θα ήταν το νησί τους, ζήτησαν τον άμεσο απόπλου των υδραϊκών και σπετσιώτικων πλοίων. Οι ίδιοι είχαν ετοιμάσει τα πλοία τους με δικά τους έξοδα, χωρίς να περιμένουν χρήματα από την Διοίκηση. Τα έγγραφα των Ψαριανών δεν έχουν σωθεί, όμως ο Κωνσταντίνος Νικόδημος παραθέτει την παρακάτω αναφορά της Βουλής προς το Εκτελεστικό που αποδεικνύει του λόγου το αληθές:

Προσωρινή διοίκησης της Ελλάδος

Το Βουλευτικόν Σῶμα, Προς τὸ Σ. Ἐκτελεστικόν.

Περικλείεται ἐπιστολή τῆς βουλῆς τῆς νήσου Ψαρῶν, τὴν ὁποίαν σήμερον ἐλάβομεν, καὶ ἐκ τῆς ὁποίας πληροφορεῖται τὸ Σ. τοῦτο Σῶμα τὰ περὶ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου, καὶ τῶν πλοίων των καὶ τῆς αἰτήσεώς των. Το Βουλευτικόν γνωμοδοτεῖ νὰ τούς δοθῇ ἢ ἀνήκουσα ἀπόκρισις καὶ εἰδοποιήσις περὶ τῶν μέτρων ὅπου ἔλαβεν ἢ Διοίησις περὶ δανείου καὶ ἄλλων.

⁴⁴⁹ Κ. Νικόδημος, «Απομνημονεύματα...», ὁ.π., σελ. 37.

⁴⁵⁰ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περὶ τῆς...», τόμ. Α', σελ. 396.

⁴⁵¹ Στο ἴδιο, τόμ. Α', σελ. 397-398.

*Τη 2 Μαΐου 1824, ἐν Ἀργεῖ.*⁴⁵²

Οι Υδραίοι όμως και οι Σπετσιώτες όχι μόνο δεν έλαβαν κανένα μέτρο για να προστατεύσουν τα Ψαρά, παρά το γεγονός ότι η επίθεση του οθωμανικού στόλου εναντίον τους αναμενόταν από μέρα σε μέρα, αλλά και όταν στις 17 Ιουνίου 1824 ετοίμασαν μία μοίρα, αντί να την στείλουν εκεί, την έστειλαν στην Κάσο που ο αιγυπτιακός στόλος την είχε καταστρέψει από τις 20 Μαΐου 1824. Η έλλειψη χρημάτων που επικαλούνταν οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες ήταν αβάσιμη δικαιολογία. Όπως προκύπτει από αναφορά των βουλευτών που εκπροσωπούσαν τα νησιά του Αιγαίου, προς το Βουλευτικό στις 14^{ης} Μαΐου 1824, είχε συγκεντρωθεί σημαντικό ποσό από τις προσόδους των νησιών του Αιγαίου, που προοριζόταν για την κάλυψη των αναγκών του ελληνικού στόλου, και σύντομα οι Αιγαιοπελαγίτες θα ήταν έτοιμοι να καταβάλουν και τα υπόλοιπα.⁴⁵³ Άλλωστε, οι κάτοικοι των νησιών του Αιγαίου είχαν κάθε λόγο να μην αντιδράσουν στην καταβολή των οφειλομένων στην Διοίκηση χρημάτων. Γνώριζαν πως ο οθωμανικός στόλος απειλούσε όχι μόνον τα Ψαρά, αλλά και τα δικά τους νησιά, και, αν ήθελαν να εξασφαλίσουν την υπεράσπισή τους από την ελληνική ναυτική δύναμη, ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν τα αναγκαία για την έκπλευση των ελληνικών πλοίων χρήματα.

Το Βουλευτικό, στις 14^{ης} Μαΐου 1824, έστειλε στο Εκτελεστικό την αναφορά των Αιγαιοπελαγιτών βουλευτών μαζί με δικό του έγγραφο, προτρέποντάς το να διατάξει την έκπλευση των ελληνικών πλοίων.⁴⁵⁴ Το Εκτελεστικό έστειλε στις Σπέτσες τον βουλευτή Σίφνου Νικόλαο Χρυσόγελο. Ο Χρυσόγελος έφερε έγγραφο του Εκτελεστικού προς τους προκρίτους του νησιού με ημερομηνία 16 Μαΐου 1824, με το οποίο, αφού τους ενημέρωνε για τις κινήσεις του εχθρικού στόλου και την συνεισφορά των Αιγαιοπελαγιτών, τους διέτασσε να ετοιμάσουν τα πλοία τους και να τα στείλουν το γρηγορότερο στην εκστρατεία εναντίον του εχθρού⁴⁵⁵.

Μια άλλη πηγή από την οποία τα ναυτικά νησιά μπορούσαν να περιμένουν πως θα λάμβαναν ένα σημαντικό ποσό ήταν το αγγλικό δάνειο.⁴⁵⁶ Η πρώτη δόση είχε φθάσει στους Μήλους του Ναυπλίου όπου ήταν εγκατεστημένη η Κυβέρνηση Κουντουριώτη, ήδη από τα τέλη Απριλίου του 1824. Αυτό προκύπτει από έγγραφο που έστειλε στις 20 Απριλίου

⁴⁵² Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 406-407.

⁴⁵³ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 410-411.

⁴⁵⁴ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 411-412.

⁴⁵⁵ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 413-414.

⁴⁵⁶ Βλ. υποκεφ. Βγ' της παρούσης μελέτης.

του έτους αυτού στους προκρίτους της Ύδρας ο συμπατριώτης τους Νικόλαος Οικονόμος, που βρισκόταν κοντά στην Κυβέρνηση Κουντουριώτη.⁴⁵⁷ Έγγραφο με παρόμοιο περιεχόμενο τούς έστειλαν στις 27 Απριλίου και οι πρόκριτοι των Σπετσών. Με το εν λόγω έγγραφο, τους ενημέρωναν ότι σε λίγες μέρες τα πλοία τους θα ήταν έτοιμα να εκπλεύσουν, προτρέποντάς τους να ετοιμασθούν και εκείνοι το γρηγορότερο.⁴⁵⁸

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι τα εμπόδια για την έκπλευση του ελληνικού στόλου έμπαιναν από τους Υδραίους, χωρίς να υπάρχει σοβαρός λόγος. Η στάση των Υδραίων ανάγκαζε και τους Σπετσιώτες να κρατούν τα πλοία τους σε ακινησία γνωρίζοντας πως, χωρίς την υποστήριξη των Υδραίων, δεν θα μπορούσαν να αντιμετωπίσουν τον ισχυρό εχθρικό στόλο. Οι Υδραίοι, ενεργώντας κατά αυτόν τον τρόπο, έθεταν σε κίνδυνο την Επανάσταση, όμως το πάθος τους εναντίον των Ψαριανών τούς είχε τυφλώσει. Έτσι μόνον μπορεί να εξηγηθεί η άρνηση του Προέδρου του Εκτελεστικού Γεωργίου Κουντουριώτη να κάνει δεκτό το αίτημα των Ψαριανών βουλευτών να στείλει στα Ψαρά την προορισμένη για την κατεστραμμένη Κάσο μοίρα του ελληνικού στόλου, ή τουλάχιστον να επιτρέψει τον απόπλου μόνον των Ψαριανών πλοίων. Ο Γεώργιος Κουντουριώτης δικαιολόγησε την άρνησή του να επιτρέψει τον απόπλου των Ψαριανών πλοίων, με το επιχείρημα πως θα ήταν αδύνατη η αντιμετώπιση του εχθρικού στόλου εξ αιτίας του μικρού μεγέθους των ψαριανών караβιών. Οι Ψαριανοί βουλευτές προσπάθησαν να τον μεταπείσουν ισχυριζόμενοι πως, με την βοήθεια των πυρπολικών, θα μπορούσαν να αντιταχθούν στον εχθρό, όμως ο Κουντουριώτης παρέμεινε ανένδοτος⁴⁵⁹. Το αποτέλεσμα των προαναφερθεισών πράξεων και παραλείψεων της Κυβέρνησης Κουντουριώτη και των Υδραίων προκρίτων ήταν η καταστροφή των Ψαρών από τον οθωμανικό στόλο στις 21 Ιουνίου 1824.

Το τραγικό αυτό γεγονός και ο πανικός που προκάλεσε στους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου Πελάγους δεν αρκούσαν για να πείσουν τους Υδραίους για την αναγκαιότητα συμφιλίωσής τους με τους Ψαριανούς. Αντίθετα, η ελεγχόμενη από τους προκρίτους της Ύδρας και των Σπετσών Κυβέρνηση Κουντουριώτη απέρριψε τα αιτήματα των Ψαριανών για την χορήγηση αποζημιώσεων για τα έως τότε έξοδά τους, όμως αποδέχθηκε παρόμοιες αιτήσεις των Υδραίων και των Σπετσιωτών.⁴⁶⁰

⁴⁵⁷ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 131.

⁴⁵⁸ Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 148.

⁴⁵⁹ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί της ...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 429.

⁴⁶⁰ Γεώργιος Παπασιλιώτης, *Βίος Δημητρίου Γ. Παππανικολή εκ Ψαρών*, Ερμούπολη 1865, σελ. 38.

Οι Ψαριανοί, μετά την καταστροφή του νησιού τους, εγκαταστάθηκαν στην πλειοψηφία τους στις Σπέτσες, και εξέλεξαν επιτροπή που στάλθηκε στο Ναύπλιο και παρέδωσε στο Υπουργείο των Εσωτερικών αναφορά με ημερομηνία 2 Ιουλίου 1824. Με αυτή, οι Ψαριανοί πρόσφυγες ζητούσαν την παροχή από την Διοίκηση οικονομικής βοήθειας που θα τους έδινε την δυνατότητα να εξασφαλίσουν αξιοπρεπή διαβίωση των οικογενειών τους, και την λήψη των μέτρων που θα καθιστούσαν εφικτή την ανάκτηση του νησιού τους και την επανεγκατάστασή τους σε αυτό. Το Βουλευτικό ενέκρινε το αίτημα των Ψαριανών, και ζήτησε από το Εκτελεστικό να προβεί στις αναγκαίες ενέργειες, ενώ και οι πρόκριτοι των Σπετσών έστειλαν, στις 5 Ιουλίου 1824, έγγραφο με ανάλογο περιεχόμενο. Παρ' όλα αυτά, το Εκτελεστικό αδιαφόρησε για τις ανάγκες των Ψαριανών, και δεν έλαβε κανένα μέτρο για την ανακούφισή τους.⁴⁶¹

Η εχθρική διάθεση των Υδραίων απέναντι στους Ψαριανούς έγινε αιτία να προκληθεί ένα ακόμα σοβαρό επεισόδιο ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς ναύτες. Λίγες μέρες μετά την καταστροφή των Ψαρών, ο ελληνικός στόλος ξεκίνησε για το νησί, όπου έφτασε στις 3 Ιουλίου 1824. Οι Έλληνες κατόρθωσαν να εξολοθρεύσουν την εγκατεστημένη εκεί τουρκική φρουρά, προέκυψε όμως διαφωνία ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς πάνω στο ζήτημα της χρησιμοποίησης των τριών ορειχάλκινων κανονιών που δεν είχαν προλάβει να πάρουν οι Τούρκοι. Οι Υδραίοι θέλησαν να πάρουν τα κανόνια, οι Ψαριανοί όμως αντέδρασαν, με αποτέλεσμα να προκληθεί ένταση που λίγο έλειψε να εξελιχθεί σε ένοπλη ρήξη. Οι Ναύαρχοι των τριών μοιρών επενέβησαν και αποφάσισαν τα κανόνια να φορτωθούν σε τρία πλοία, ένα Υδραϊκό, ένα Σπετσιώτικο και ένα Ψαριανό, και να αποφασίσει η Διοίκηση για το πού θα έπρεπε να μεταφερθούν. Τελικά τα κανόνια αρπάχθηκαν και φορτώθηκαν σε πλοία που εγκατέλειψαν αμέσως τον στόλο, χωρίς να ληφθεί υπ' όψιν η απόφαση των Ναυάρχων. Ο Υδραίος Ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης, με επιστολή του στις 4 Ιουλίου 1824, ενημέρωσε τους προκρίτους της πατρίδας του για τα συμβάντα⁴⁶²

Ο Ψαριανός Κωνσταντίνος Νικόδημος κατηγορεί τους Υδραίους ναύτες τόσο για την συμπεριφορά τους με αφορμή το θέμα των κανονιών, όσο και για αρπαγή του σίτου που φύλαγαν οι Ψαριανοί στις αποθήκες τους. Τους Υδραίους ναύτες μιμήθηκαν και οι Σπετσιώτες, προκαλώντας την οργή των Ψαριανών και την διάλυση του ελληνικού

⁴⁶¹ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί της ...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 500-505.

⁴⁶² Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 269-270.

στόλου⁴⁶³. Οι πρόκριτοι των Σπετσών έστειλαν επιστολή προς τους πλοιάρχους της αποσταλείσας από αυτούς μοίρας, διατάσσοντάς τους να μην τολμήσουν να πουλήσουν όσα πήραν από τα Ψαρά, αλλά να τα πάνε στις Σπέτσες. Ο Αναστάσιος Ορλάνδος που αναφέρεται στο εν λόγω έγγραφο, δεν το παρουσιάζει ούτε αναφέρει την ημερομηνία της αποστολής του. Οι Σπετσιώτες πρόκριτοι, με αναφορά τους προς την Κυβέρνηση στις 10 Ιουλίου, την ενημέρωσαν για όσα είχαν γίνει στα Ψαρά και για το έγγραφό τους προς τους συμπατριώτες τους πλοιάρχους⁴⁶⁴. Αντίθετα, οι Υδραίοι πρόκριτοι έστειλαν έγγραφο προς τους προκρίτους των Σπετσών στις 12 Ιουλίου 1824, με το οποίο διαμαρτύρονταν για την αποχώρηση των σπετσιώτικων πλοίων από τον ελληνικό στόλο, και, χωρίς να αναφερθούν στο θλιβερό περιστατικό των Ψαρών, ζητούσαν την έκπλευση των σπετσιώτικων και των ψαριανών πλοίων⁴⁶⁵.

Η στάση των προκρίτων των δυο νησιών είναι ενδεικτική των διαθέσεών τους απέναντι στους Ψαριανούς. Το πάθος των Υδραίων εναντίον τους γίνεται φανερό από το παρακάτω απόσπασμα του ημερολογίου του Υδραίου αντιναυάρχου Γεωργίου Σαχτούρη.

[...] Δεν αρκεί μόνον η ανδρεία και γενναιότης εις τούς ανθρώπους διά να τούς κάμη νά θριαμβεύουν κατά των έχθρών, άλλαι μεγαλλήτεροι αρεταί προπορεύονται εις την ευτυχίαν και αποκατάστασιν τών Εθνών και τών κατά μέρη πόλεων και τόπων, δύο αρεταί λέγω, ή φρόνησις και ή Χρηστότης τών ηθών. Αυταί έλλειψαν από τούς συναδέλφους Ψαρριανούς· και διά τούτο έχθησαν. Ούτοι με το να επαινέθησαν παρά πολλών διά την κατ' επιφάνειαν ευταξίαν ήν έδειχναν επάνω εις τον τόπον τους, και εις τούς εκείσε παρερχομένους ξένους, και με το νά εφυλάχθησαν ήδη τρεις χρόνους αθλαβεΐς από τάς επιδρομάς τού έχθρού και με το να επέτυχον εις τινας τολμηράς επιχειρήσεις των, ενόμιζαν τόν εαυτόν τους ανώτερον των επιλοίπων συναδελφών τους και ούτε χρειάν έχουν τής βοήθειας των, διά τούτο δεν εκαταδέχθησαν καν να τούς ζητήσουν βοήθειαν (εφαντάσθησαν ότι ήναι άλλοι Αθηναίοι, και ονόμασαν την τοπικήν Διοίκησίν τους, Βουλήν των Ψαρρών, τίτλος όστις μόνον εις την υπερτάτην Διοίκησιν ενός Έθνους πρέπει νά δίδεται. Ίσως να τούς απέρασεν από τον νουν ότι ημπορούν νά καταστήσουν μίαν άλλην Βουλήν από εκείνην του έθνους)· δέν εστοχάσθησαν ότι αν οι Υδραίοι και Σπετζιώται δεν τοίς εβοήθουν εξ αρχής, ήθελον είναι χαμμένοι από τόν πρώτον χρόνον. Τοιαύτας ολεθρίας ιδέας ενέπνευσαν εις τον λαόν τους τινές δοκισήσοφοι συμπολίται των, κενόδοξοι και

⁴⁶³ Κ. Νικόδημος, «Απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 43-44· Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 71-72. .

⁴⁶⁴ Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 72-74.

⁴⁶⁵ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 298.

κακοήθεις, οίτινες διά να έχωσι τά πρωτεία εις τον τόπον τους, διέβαλον προς τον λαόν τούς ολίγους εξ αυτών αγαθούς πατριώτας, ενέπνευσαν εις αυτόν την υπέρ ό δει περί εαυτού ωλέθριον φαντασίαν, και ότι πρέπει να κωπή κάθε αλληλογραφία μεταξύ αυτών και τών λοιπών θαλασσίων Υδραίων και Σπετζιότων. Οι αγαθοί Πατριώται έβλεπον με λύπην τους ταύτην την οχλοκρατίαν, αλλά και ούτοι παρημέλησαν τά χρέη του αληθούς Πατριώτου, μολυνθέντες από την κακοήθειαν του λαού των εις την οποίαν τον κατήντησαν τά λάφυρα και η αισχοκέρδεια, απειποιούντο εις τάς ανάγκας τής Πατρίδος να συνεισφέρωσιν αναλόγως τής υπολήψεως και καταστάσεώς των, απέκτησαν διά τούτο το μίσος και την αποστροφήν του λαού. Αλλοίμονον οπόταν ένας λαός φθάση εις αναισχυντίαν! Αλλά τούτο δεν έπρεπε να το προΐδούν οι τούτων αγαθοί πατριώται και Πρόκριτοι; Ούτοι όμως εγίνοντο απλοί θεαταί εις όλα τά κινήματα και παραλογημούς τών στασιάρχων και οχλοφρονούντων, εις τούς οποίους αφιερώσαντες τα ιερά συμφέροντα τής πατρίδος των δεν εμεθοδεύοντο εί μή πώς να αποφύγουν τάς υπέρ πατρίδος χρηματικάς συνεισφοράς. Εν ολίγοις εμμήθησαν τον απλούν λαόν, διά τούτο έγιναν και αυτοί απλοί και ανυπόληπτοι παρά του λαού, όστις μολονότι ισχυρός, αλλά ανόητος, δεν απέρασε ποτέ από τον νουν του, ότι ενδέχεται νά χάση διά μίαν ημέραν τά όσα εθησαύρησεν εξ αρπαγής και αδικίας [...].⁴⁶⁶

Σε αντίθεση με την αντιπαλότητα που είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς, οι σχέσεις των τελευταίων με τους Σπετσιώτες δεν είχαν έως τότε διαταραχθεί, αφού δεν υπήρχε ανταγωνισμός μεταξύ τους. Οι Σπετσιώτες είχαν αποδεχθεί τον δευτερεύοντα ρόλο που τους επεφύλασσαν οι Υδραίοι, και συνεπώς η ισχυροποίηση των Ψαριανών δεν τους προβλημάτιζε. Οι καλές σχέσεις ανάμεσα στους κατοίκους των δύο νησιών φαίνονται και από το γεγονός ότι οι περισσότεροι εκ των διασωθέντων από την καταστροφή του νησιού κατέφυγαν στις Σπέτσες, και έγιναν δεκτοί με ευμενή διάθεση από τους ντόπιους οι οποίοι τους περιέθαλψαν όσο καλύτερα μπορούσαν.⁴⁶⁷ Αντίθετα, δεν υπάρχει πληροφορία για εγκατάσταση Ψαριανών στην Ύδρα, ίσως εξ αιτίας των προηγηθέντων γεγονότων.

Οι καλές σχέσεις των Σπετσιωτών με τους Ψαριανούς δεν τους εμπόδιζαν να συνεργάζονται αρμονικά με τους Υδραίους. Άλλωστε, χωρίς την αρμονική μεταξύ τους συνεργασία, δεν θα ήταν εφικτή η δημιουργία της νησιωτικής φατριάς που έφερε στην εξουσία την Κυβέρνηση Κουντουριώτη. Παρά το γεγονός ότι φάνηκε γρήγορα πως η

⁴⁶⁶ Γεωργίου Σαχτούρη, *Ιστορικά ημερολόγια του ναυτικού αγώνος του 1821*, Αθήνα 1890, σελ. 24-25.

⁴⁶⁷ Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν ...», ό.π., σελ. 63· Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 59-61.

νησιωτική φατρία θα επικρατούσε στον Α΄ εμφύλιο πόλεμο⁴⁶⁸, οι καλές σχέσεις ανάμεσα στους βουλευτές των Σπετσών και των Ψαρών, και η άνευ δυσκολιών συνεργασία τους με τους Πελοποννησίους συναδέλφους τους, ανησύχησαν τον Γεώργιο Κουντουριώτη. Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού φοβόταν μία συνεργασία των βουλευτών των Σπετσών και των Ψαρών με τους αντίστοιχους της Πελοποννήσου, γεγονός που θα σήμαινε την απομόνωση των Υδραίων και την αποδυνάμωσή τους.

Για να αποφευχθεί ένα τέτοιο ενδεχόμενο, ο Γεώργιος Κουντουριώτης, με επιστολή που έστειλε στον αδελφό του Λάζαρο στις 22 Απριλίου 1824, του πρότεινε να φροντίσει, μέσω του θείου τους Δημητρίου Τσαμαδού, να αντικατασταθούν οι Σπετσιώτες βουλευτές Ανδρέας Αναργύρου και Γκίκας Καρακατσάνης, με ανθρώπους που σχετίζονταν με τον Σπετσιώτη πρόκριτο και βουλευτή Ιωάννη Μέξη,⁴⁶⁹ που ήταν φιλικά προσκείμενος προς τους Υδραίους.⁴⁷⁰ Κάτι τέτοιο ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί, αφού μπορεί ο Λάζαρος Κουντουριώτης να ήταν Διοικητής της Ύδρας και πραγματικός αρχηγός της νησιωτικής φατρίας, δεν μπορούσε όμως να ασκήσει τόσο μεγάλη επιρροή στους Σπετσιώτες προκρίτους ώστε να επιτύχει μια τέτοια αλλαγή. Ο Γεώργιος Κουντουριώτης το γνώριζε, γι' αυτό και ζήτησε την επέμβαση του Τσαμαδού.

Από το εν λόγω έγγραφο δεν αποσαφηνίζεται τι ήταν εκείνο που έκανε τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού να πιστεύει πως ο Δημήτριος Τσαμαδός θα μπορούσε να ασκήσει τόσο μεγάλη επιρροή στους Σπετσιώτες ώστε να επιτύχει την πραγματοποίηση ενός τέτοιου σχεδίου. Ένα ακόμα στοιχείο που μπορεί να εξαχθεί από όσα ο Γεώργιος Κουντουριώτης γράφει προς τον αδελφό του είναι πως κάποιοι Σπετσιώτες πρόκριτοι, αν και δεν αντετίθεντο στην συνεργασία με τους Υδραίους, τους έβλεπαν με καχυποψία, και συνεργαζόμενοι με τους Ψαριανούς και τους Πελοποννησίους προσπαθούσαν να αποτρέψουν την υπερβολική αύξηση της δύναμης της Ύδρας. Αντίθετα, ο Γεώργιος Κουντουριώτης επιθυμούσε όχι απλά την αύξηση της ισχύος των Υδραίων, αλλά την επίσημη αναγνώρισή τους ως ηγετών τουλάχιστον του νησιωτικού χώρου, και τον παραγκωνισμό των άλλων δυο ναυτικών νησιών. Αυτό φαίνεται καθαρά από την επιστολή που έστειλε προς τον αδελφό του στις 26 Απριλίου 1824. Σε αυτήν γράφει ότι, κατά την γνώμη του, είχε φθάσει η ώρα να απαιτήσει η Ύδρα την επίσημη αναγνώρισή της ως ηγετίδας δύναμης στον νησιωτικό χώρο, πως έπρεπε να καταργηθεί η συμφωνία της Δοκού,

⁴⁶⁸ Βλ. υποκεφ. Βγ΄ της παρούσης μελέτης.

⁴⁶⁹ Σχετικά με τα πρόσωπα που εκπροσώπησαν τις Σπέτσες στην Β΄ εθνοσυνέλευση, και συνεπώς έγιναν δεκτά ως μέλη του σχηματισθέντος από αυτήν Βουλευτικού, βλ. (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Γ΄, σελ. 7.

⁴⁷⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχείον Λ. και Γ. Κουντουριώτη...*», ό.π., τόμ. Β΄, σελ. 234-235.

και η Ύδρα να λάβει μεγαλύτερο μερίδιο από αυτό που εκείνη προέβλεπε. Ως δικαιολογία για την απαίτησή του αυτήν προέβαλλε τις υπηρεσίες που η Ύδρα είχε προσφέρει στον Αγώνα, υποτιμώντας παράλληλα την προσφορά σε αυτόν των άλλων δυο ναυτικών νησιών.⁴⁷¹

Όσα ζήτησε ο Γεώργιος Κουντουριώτης στις προαναφερθείσες επιστολές δεν πραγματοποιήθηκαν, αφού ήταν βέβαιο πως μία προσπάθεια επίτευξης των στόχων που έθετε θα μπορούσε να προκαλέσει σοβαρούς κλυδωνισμούς στην νησιωτική φατρία. Μια προσπάθεια απομάκρυνσης από το Βουλευτικό των Αναργύρου και Καρακατσάνη θα μπορούσε να οδηγήσει στην πρόκληση ταραχών στις Σπέτσες, με απρόβλεπτες συνέπειες. Η πρότασή του, πάλι, για παραγκωνισμό των Σπετσών και των Ψαρών ήταν βέβαιο πως θα προκαλούσε την διάσπαση της νησιωτικής φατρίας, και αυτό σε μια εποχή που ο Α΄ εμφύλιος πόλεμος ήταν σε εξέλιξη, με την εξουσία της Κυβέρνησης Κουντουριώτη να μην έχει ακόμα εδραιωθεί. Η συνετή πολιτική του Λαζάρου Κουντουριώτη απέτρεψε μια τέτοια εξέλιξη, και η συμμαχία μεταξύ Υδραίων και Σπετσιωτών διατηρήθηκε.

Η συνεργασία ανάμεσα στις ηγεσίες των δυο νησιών δεν απέτρεψε την πρόκληση αντιπαράθεσεων που δημιούργησαν προβλήματα στην οργάνωση των πολεμικών επιχειρήσεων του ελληνικού στόλου. Έχει ήδη γίνει αναφορά στην σύγκρουση ανάμεσα στα πληρώματα των δυο μοιρών κατά τον Μάιο του 1822.⁴⁷² Παρόμοια περιστατικά σημειώθηκαν και κατά τις ναυτικές εκστρατείες των τριών επόμενων χρόνων. Στις 29 Σεπτεμβρίου 1823, ενώ ο ελληνικός στόλος βρισκόταν αγκυροβολημένος στο λιμάνι της Σκιάθου, για άγνωστο μέχρι στιγμής λόγο σημειώθηκε αιματηρή συμπλοκή ανάμεσα στα πληρώματα των μοιρών της Ύδρας και των Σπετσών. Την επόμενη ημέρα, οι Σπετσιώτες εγκατέλειψαν τον στόλο, όπως είχαν κάνει και μετά από τα γεγονότα του 1822⁴⁷³.

Έναν χρόνο αργότερα, έλαβε χώρα νέα ένοπλη σύγκρουση ανάμεσα στα πληρώματα των δυο μοιρών. Στις 14 Σεπτεμβρίου 1824, ύστερα από νικηφόρα για τον ελληνικό στόλο ναυμαχία μπροστά στην Σάμο, τα πληρώματα αποβιβάστηκαν στο νησί όπου έτυχαν θερμής υποδοχής από τους κατοίκους. Γρήγορα όμως προκλήθηκε ένταση ανάμεσα στους Υδραίους και τους Σπετσιώτες ναύτες, που εξελίχθηκε σε ένοπλη σύγκρουση με νεκρούς και από τις δυο πλευρές⁴⁷⁴. Παρά την ένοπλη σύγκρουση, ο

⁴⁷¹ Στο ίδιο, τόμ. Β', σελ. 238-240.

⁴⁷² Βλ. κεφ. Γ' της παρούσης μελέτης.

⁴⁷³ Για την σύγκρουση στην Σκιάθο μεταξύ Υδραίων και Σπετσιωτών βλ. Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 539.

⁴⁷⁴ Επ. Σταματιάδης, «*Σαμακά...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 381.

ελληνικός στόλος παρέμεινε ενωμένος, συνεχίζοντας τις επιχειρήσεις εναντίον του εχθρού. Στις αρχές Ιουνίου του 1825, προκλήθηκε νέα σύγκρουση ανάμεσα στα πληρώματα των δυο μοιρών. Δεν έχουμε πολλές πληροφορίες για το περιστατικό αυτό, αφού η μοναδική μας πηγή είναι έγγραφο που το Εκτελεστικό έστειλε στους προκρίτους των Σπετσών, στις 7 Ιουνίου 1825. Σύμφωνα με αυτό, τα πληρώματα των δύο μοιρών ήρθαν σε αντιπαράθεση και ο στόλος διαλύθηκε. Δεν γίνεται αναφορά στην αιτία που προκάλεσε την νέα σύγκρουση, όμως εκφράζεται η δυσφορία της Διοίκησης για τα συμβάντα⁴⁷⁵.

Παρά τις προτροπές της Διοίκησης, οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στους ναύτες των δυο μοιρών δεν σταμάτησαν, και τον Δεκέμβριο του 1825 ξέσπασε μια ακόμα μεταξύ τους σύγκρουση μπροστά στο Μεσολόγγι, που από τον Απρίλιο του ίδιου έτους, πολιορκείτο από τον τουρκικό στρατό. Αυτήν την φορά, φαίνεται πως δεν προκλήθηκε ένοπλη σύγκρουση, όμως η σπετσιώτικη μοίρα αποχώρησε αναγκάζοντας και τους Υδραίους, που δεν μπορούσαν να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τον οθωμανικό στόλο, να πράξουν το ίδιο.⁴⁷⁶ Σύμφωνα με τον Αμερικανό φιλέλληνα Samuel Gridley Howe, αφορμή για την αντιπαράθεση υπήρξε η διαφωνία τους για τα χρήματα που η κάθε μοίρα θα έπρεπε να πάρει, από αυτά που είχε στείλει η Κυβέρνηση για την μισθοδοσία των ναυτών. Δεν είναι απίθανο η αφορμή για τις συγκρούσεις των προηγούμενων ετών να ήταν η ίδια, ίσως όμως να υπήρχαν και βαθύτερα αίτια. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι λίγους μήνες πριν από το επεισόδιο του 1823, Υδραίοι και Σπετσιώτες είχαν έρθει σε αντιπαράθεση, με αφορμή το ζήτημα της προεδρίας του Βουλευτικού.

Το 1824, μπορεί οι ηγετικοί παράγοντες των δύο νησιών να μην είχαν έρθει σε φανερή αντιπαράθεση, όμως η μεταξύ τους καχυποψία δεν είχε εκλείψει. Αυτό γίνεται φανερό από τις δύο προαναφερθείσες επιστολές του Γεωργίου Κουντουριώτη προς τον αδελφό του. Στο τέλος του 1825, όπως θα δούμε παρακάτω, η Κυβέρνηση Κουντουριώτη βρισκόταν σε αποσύνθεση, και η υδραιοσπετσιώτικη συμμαχία είχε ουσιαστικά παύσει να υπάρχει. Οι εξελίξεις αυτές δεν μπορούσαν να μην επηρεάσουν τους ναύτες. Άλλωστε ο επηρεασμός τους από την πολιτική κατάσταση είχε φανεί και από την στάση τόσο των Υδραίων όσο και των Σπετσιωτών απέναντι στους Ψαριανούς.

Δεν θα πρέπει βέβαια να υπερτονίζεται η σημασία της άλλοτε εμφανούς και άλλοτε υποβόσκουσας αντιπαλότητας ανάμεσα στα τρία ναυτικά νησιά, όταν εξετάζουμε τα προβλήματα του ελληνικού στόλου. Η ανυπαρξία ενιαίας Διοίκησης που θα αποφάσιζε για τις κινήσεις που θα έπρεπε να γίνουν για την αντιμετώπιση του εχθρικού στόλου και για

⁴⁷⁵ Α. Αναγύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 900.

⁴⁷⁶ Σάμουελ Χάου (Samuel Gridley Howe), *Ημερολόγιον από τον Αγώνα 1825-1829*, Αθήνα 1971, σελ. 102.

το δίκαιο μοίρασμα των σταλμένων από την κεντρική Διοίκηση χρημάτων και λειών του πολέμου, ήταν φυσικό να δημιουργεί εντάσεις μεταξύ των πληρωμάτων, με αποτέλεσμα να επικρατεί η απειθαρχία στον ελληνικό στόλο. Μάλιστα το καλοκαίρι του 1824, όταν ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος είχε καταστρέψει την Κάσο και τα Ψαρά και ετοιμαζόταν να χτυπήσει την Σάμο, ο ελληνικός βρισκόταν στα πρόθυρα της διάλυσης. Ο Ανδρέας Μιαούλης, σε αναφορά του της 12^{ης} Ιουλίου 1824 προς τους προκρίτους της Ύδρας, διεκτραγωδεί την άθλια κατάσταση του ελληνικού στόλου. Ενημερώνει τους Υδραίους προκρίτους τόσο για την αποχώρηση των μοιρών των άλλων δύο νησιών, όσο και για την εικόνα διάλυσης που παρουσίαζε η υδραϊκή μοίρα, με πολλούς πλοιάρχους να εγκαταλείπουν τον στόλο με διάφορες προφάσεις.⁴⁷⁷ Παρόμοια εικόνα δίνει και ο Γεώργιος Σαχτούρης κατηγορώντας τους καπετάνιους των πυρπολικών (μπουρλοτιέρηδες) ότι έδωσαν το κακό παράδειγμα.⁴⁷⁸

Το πρόβλημα της απειθαρχίας του στόλου δεν προέκυψε το 1824. Το φαινόμενο παρουσιάστηκε με την έναρξη της Επανάστασης, και πολύ γρήγορα έγινε κατανοητή η ανάγκη δημιουργίας εθνικού στόλου. Αμέσως μετά την λήξη της Α' Εθνοσυνέλευσης, η εκλεγμένη από αυτήν Κυβέρνηση άρχισε να εξετάζει το σοβαρό αυτό ζήτημα. Στα τέλη του 1822, το Υπουργείο των Ναυτικών αποφάσισε την δημιουργία εθνικού στόλου αποτελούμενου από 60 πλοία προερχόμενα από τα τρία ναυτικά νησιά. Το Υπουργείο ανακοίνωσε την απόφασή του στους προκρίτους των εν λόγω νησιών, με έγγραφο που τους έστειλε κατά το τελευταίο δεκαήμερο του Μαρτίου. Οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών καλούνταν να εκλέξουν εννέα πληρεξουσίους, τρεις από κάθε νησί, και να τους στείλουν στην έδρα της Διοίκησης. Αποστολή τους θα ήταν η λήψη αποφάσεων σχετικών με τα μέτρα που θα έπρεπε να λαμβάνονται κατά καιρούς προκειμένου να είναι εφικτή η διατήρηση του εθνικού στόλου.⁴⁷⁹

Παρά το γεγονός ότι τουλάχιστον οι πρόκριτοι της Ύδρας δεν εναντιώθηκαν στο σχέδιο της Κυβέρνησης, αυτό δεν υλοποιήθηκε, πιθανότατα εξ αιτίας της αδυναμίας της να εξασφαλίσει τους αναγκαίους για την πραγματοποίησή του οικονομικούς πόρους. Το παραπάνω συμπέρασμα προκύπτει από την απάντηση που οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν στο Υπουργείο των Ναυτικών στις 29 Μαρτίου 1822. Με αυτήν, ενημέρωσαν την Κυβέρνηση πως συμφωνούσαν με την απόφασή της, την οποία θεωρούσαν σωτήρια για το

⁴⁷⁷ Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 303-304.

⁴⁷⁸ Γ. Σαχτούρης, «*Ιστορικά ημερολόγια...*», ό.π., σελ. 15.

⁴⁷⁹ Α. Αναργύρου, «*Τα Σπετσιωτικά...*», ό.π., σελ. 503-506.

έθνος, εξέφρασαν όμως την αμφιβολία τους για το εάν υπήρχαν τα αναγκαία για την μισθοδοσία των υπηρετούντων στα πλοία του εθνικού στόλου ναυτών. Τέλος, δήλωσαν πως ήταν πρόθυμοι να στείλουν στην έδρα της Διοίκησης τους πληρεξουσίου τους, δεν προσδιόρισαν όμως τον χρόνο της εκλογής και αποστολής τους.⁴⁸⁰

Η αναβλητικότητα των Υδραίων ως προς την αποστολή των πληρεξουσίων τους επιτρέπει να συμπεράνουμε πως δεν θεωρούσαν εφικτή την σύσταση εκείνη την στιγμή εθνικού στόλου. Δεν μπορούμε βέβαια να αποκλείσουμε το ενδεχόμενο η στάση τους να οφείλεται σε απροθυμία να συμβάλουν στην πραγματοποίηση του κυβερνητικού σχεδίου. Τα προερχόμενα από τα ναυτικά νησιά πλοία του εθνικού στόλου δεν θα ανήκαν πια στους έως τότε ιδιοκτήτες τους αλλά στο κράτος, και οι υπηρετούντες σε αυτά δεν θα έδιναν λόγο για τα πεπραγμένα τους στους προκρίτους των νησιών τους αλλά απευθείας στην Κυβέρνηση. Αυτό θα μείωνε την επιρροή τους στον τόπο τους και, συνακόλουθα, θα μείωνε την δυνατότητά τους να παίξουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην κεντρική πολιτική σκηνή. Παρ' όλα αυτά, εάν η Κυβέρνηση διέθετε τα χρήματα που θα ήταν αναγκαία για την συντήρηση των πλοίων που θα εντάσσονταν στον εθνικό στόλο καθώς και για την μισθοδοσία των πληρωμάτων, οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών δεν θα μπορούσαν να αντιταχθούν στην εκτέλεση της κυβερνητικής απόφασης.

Όποιος και αν ήταν ο λόγος που ώθησε τους Υδραίους να κρατήσουν αυτήν την στάση, το βέβαιο είναι ότι δικαιώθηκαν, αφού η δημιουργία εθνικού στόλου έγινε εφικτή μόλις το 1827. Τα προβλήματα που αντιμετώπιζε ο ελληνικός στόλος, σε συνδυασμό με τις πολιτικές αντιπαλότητες που υπήρχαν πριν ακόμα από τον σχηματισμό της Κυβέρνησης Κουντουριώτη ή προέκυψαν στην πορεία, ήταν φυσικό να δημιουργούν αρνητικό κλίμα για την Κυβέρνηση και την συμμαχία των ναυτικών νησιών στην οποία στηριζόταν. Η επικράτηση της Κυβέρνησης Κουντουριώτη στον Β' εμφύλιο πόλεμο και η φυλάκιση των ηγετών της αντίπαλης φατριάς⁴⁸¹ εδραίωσαν την εξουσία της, αυτό όμως δεν ήταν αρκετό για να εξασφαλισθεί η ηρεμία στην χώρα.

Έχει ήδη γίνει λόγος για τα αντιδιοικητικά κινήματα που έλαβαν χώρα στις Κυκλάδες και τις Σποράδες το 1825⁴⁸². Η κατάσταση έγινε ακόμα χειρότερη με την απόβαση των Αιγυπτιακών δυνάμεων στην Πελοπόννησο με επικεφαλής τον Ιμπραήμ πασά, γιο του Αντιβασιλέα της Αιγύπτου Μεχμέτ Αλή. Οι αλληπάλληλες ήττες των ελληνικών

⁴⁸⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητος Υδρας...*», ό.π., τόμ. Η', σελ. 70-71.

⁴⁸¹ Βλ. υποκεφ. Βγ' της παρούσης μελέτης.

⁴⁸² Βλ. υποκεφ. Βγ' της παρούσης μελέτης.

στρατευμάτων από τις αιγυπτιακές δυνάμεις κλόνισαν το γόητρο της Κυβέρνησης, και την ανάγκασαν να υποκύψει στις έντονες πιέσεις της πλειοψηφίας του πελοποννησιακού λαού και του Βουλευτικού. Έτσι, στις 20 Μαΐου 1825 εξέδωσε διάταγμα με το οποίο αμνήστευε τους φυλακισμένους πολιτικούς της αντιπάλου, με την ελπίδα πως θα κατόρθωναν να αντιμετωπίσουν πιο αποτελεσματικά τον προελαύνοντα εχθρικό στρατό⁴⁸³. Όμως οι ελπίδες τόσο των κυβερνώντων όσο και του λαού της Πελοποννήσου δεν άργησαν να διαψευσθούν, αφού οι ελληνικές δυνάμεις απέτυχαν να ανακόψουν την προέλαση του Ιμπραήμ.

Οι συνεχείς αποτυχίες των Ελλήνων κατέστησαν σαφές σε όλους πως τα άτακτα και ανεπαρκώς εξοπλισμένα ελληνικά σώματα δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τον άρτια εξοπλισμένο και καλά οργανωμένο αιγυπτιακό στρατό. Οι πάντες κυριεύθηκαν από πανικό, και ως μόνη ελπίδα σωτηρίας έβλεπαν την υποστήριξη μιας ξένης δύναμης. Στα τέλη Ιουλίου 1825, Πελοποννήσιοι πρόκριτοι και σπλαρχηγοί κατέφυγαν στο χωριό Λαγκάδια της Αρκαδίας. Εκεί τους ακολούθησε και ο Ζακυνθινός Χρήστος Ζαχαριάδης, απεσταλμένος των επιφανών συμπατριωτών του Διονυσίου Ρώμα, Δημητρίου Στεφάνου και Κωνσταντίνου Δραγονά. Οι τρεις αυτοί Ζακυνθινοί, μετά από συνεννόηση με τον Ύπατο Αρμοστή (Διοικητή) των αγγλοκρατούμενων Επτανήσων Frederick Adam, είχαν στείλει τον Ζαχαριάδη με αποστολή να πείσει τους Έλληνες αρχηγούς - πολιτικούς και στρατιωτικούς - πως, εάν ήθελαν να αποφύγουν την ολοκληρωτική καταστροφή, ήταν ανάγκη να ζητήσουν την προστασία της Αγγλίας. Οι Ρώμας, Στεφάνου και Δραγονάς, υπογράφοντας ως Επιτροπή Ζακύνθου, είχαν δώσει στον Ζαχαριάδη έγγραφο που είχε συνταχθεί από αυτούς σε συνεργασία με τον Adam. Με το εν λόγω έγγραφο, οι Έλληνες ζητούσαν την προστασία της Μεγάλης Βρετανίας.

Οι ευρισκόμενοι στα Λαγκάδια Πελοποννήσιοι αρχηγοί υπέγραψαν την αίτηση αυτήν. Αντίγραφα στάλθηκαν και στις άλλες ελεύθερες περιοχές, δηλαδή στην Στερεά Ελλάδα και στα νησιά. Οι περισσότεροι από τους ισχυρούς τοπικούς παράγοντες υπέγραψαν, και τα έγγραφα στάλθηκαν στο Λονδίνο με το πλοίο 'Κίμων'. Εκείνος που ανέλαβε να τα παραδώσει στο αγγλικό Υπουργείο Εξωτερικών ήταν ο Αντώνιος Μιαούλης, γιος του Ναυάρχου της Ύδρας Ανδρέα Μιαούλη.⁴⁸⁴ Η υπογραφή της Αίτησης Προστασίας προκάλεσε την έντονη αντίδραση Φιλελλήνων, κυρίως Γάλλων, αλλά και Ελλήνων, που

⁴⁸³ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 30-31· Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 110-112.

⁴⁸⁴ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 230-232· Ν.. Σπηλιάδης, «Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 368-372.

θεώρησαν την αποστολή αυτού του εγγράφου υποταγή της Ελλάδας στην Αγγλία.⁴⁸⁵ Το έγγραφο της Αίτησης Προστασίας παραδόθηκε από τον Αντώνιο Μιαούλη στον Άγγλο Υπουργό Εξωτερικών George Canning, στις αρχές Οκτωβρίου 1825. Το αγγλικό Υπουργείο Εξωτερικών απέρριψε το ελληνικό αίτημα επισημαίνοντας όμως πως, εάν οι Έλληνες επιθυμούσαν να έρθουν σε διαπραγματεύσεις με την Πύλη για ειρηνική διευθέτηση του ελληνικού ζητήματος, η Μεγάλη Βρετανία ήταν πρόθυμη να μεσολαβήσει.⁴⁸⁶

Αρκετούς μήνες πριν από την υπογραφή του Αιτήματος Προστασίας, και συγκεκριμένα από τον Μάιο του 1824, Γάλλοι πράκτορες είχαν αρχίσει να καλλιεργούν την ιδέα της ανάρρησης του δευτερότοκου γιού του Δούκα του Νεμούρ Φιλίππου στον ελληνικό θρόνο.⁴⁸⁷ Η απόρριψη του Αιτήματος Προστασίας από την αγγλική Κυβέρνηση έδωσε την δυνατότητα στον Γάλλο Στρατηγό Roche, πράκτορα της χώρας του στην Ελλάδα, και σε άλλους ομοεθνείς του, αλλά και στους γαλλόφιλους Έλληνες, να προπαγανδίσουν υπέρ της αποστολής Αιτήματος Προστασίας προς την Γαλλία. Επίσης, άρχισε και πάλι να γίνεται λόγος για τον γιό του Δούκα του Νεμούρ. Τελικά το ζήτημα αυτό έκλεισε γρήγορα, εξ αιτίας της άρνησης του Γάλλου Βασιλιά Καρόλου Γ' να συζητήσει ένα τέτοιο ενδεχόμενο.⁴⁸⁸

Η στάση της Αγγλίας και της Γαλλίας απέναντι στις επιδιώξεις των Ελλήνων δεν εμπόδισε την δημιουργία στην Ελλάδα δυο φατριών, της φιλοαγγλικής και της φιλογαλλικής. Άλλωστε, παρά την φαινομενικά αρνητική στάση των δύο Κυβερνήσεων απέναντι στις ελληνικές επιδιώξεις, ήταν φανερό το ενδιαφέρον τους για την Ελλάδα. Αυτό αποδεικνυόταν από την στάση του Αρμοστή των Ιονίων νήσων στο ζήτημα της αποστολής του εγγράφου της αγγλικής Προστασίας, και από την δραστηριότητα του Roche. Έτσι ο αγγλογαλλικός ανταγωνισμός επέτρεψε την δημιουργία των δυο φατριών. Επικεφαλής της αγγλόφιλης φατρίας ήταν ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, που από τις αρχές Ιανουαρίου του 1825 είχε επιστρέψει στο Ναύπλιο αναλαμβάνοντας το αξίωμα του Γενικού Γραμματέα του Εκτελεστικού. Αρχηγός της αντίπαλης φατρίας ήταν ο Ιωάννης Κωλέττης, μέλος του Σώματος. Οι διαθέσεις του Κωλέττη έναντι της Αγγλίας φαίνονται από το γεγονός πως ήταν ο μοναδικός από τους συμμετέχοντες στο Εκτελεστικό που αρνήθηκε να υπογράψει το

⁴⁸⁵ Α. Βακαλόπουλος, *«Ιστορία του Νέου...»*, τόμ. Ζ', σελ. 234.

⁴⁸⁶ Στο ίδιο, τόμ. Ζ', σελ. 350-351.

⁴⁸⁷ Στο ίδιο, τόμ. ΣΤ', σελ. 840-842.

⁴⁸⁸ Στο ίδιο, τόμ. Ζ' σελ. 352· Ν. Σπηλιάδης, *«Απομνημονεύματα...»*, ό.π., τόμ. Β', σελ. 380-381.

Αίτημα Προστασίας.⁴⁸⁹ Οι δυο φατρίες είχαν αποκτήσει πολλούς οπαδούς στο Ναύπλιο, ενώ προσπαθούσαν να πάρουν με το μέρος τους και όσους μπορούσαν από την φρουρά του πολιορκημένου Μεσολογγίου.⁴⁹⁰ Όταν μιλάμε για αρχηγούς των φατριών, δεν θα πρέπει να έχουμε στον νου μας τους σημερινούς αρχηγούς κομμάτων. Οι λεγόμενοι ηγέτες των φατριών δεν είχαν θεσμικό ρόλο στα πλαίσια ενός πολιτικού οργανισμού. Επρόκειτο απλώς για πρόσωπα που είχαν κατορθώσει να αποκτήσουν σημαντική επιρροή στους φιλοαγγλικούς ή φιλογαλλικούς κύκλους.

Οι ενδοκυβερνητικές αντιπαλότητες φαίνεται πως είχαν επηρεάσει και τους νησιώτες. Ο Υδραίος Πρόεδρος του Εκτελεστικού Γεώργιος Κουντουριώτης είχε συνταχθεί με τον Μαυροκορδάτο. Αντίθετα, ο Σπετσιώτης Γκίκας Μπότσης, που τον Οκτώβριο του 1824 είχε εκλεγεί Αντιπρόεδρος του Σώματος αντικαθιστώντας τον αποθανόντα αδελφό του Παναγιώτη, υποστήριζε τον Κωλέττη. Σύμφωνα με τον Νικόλαο Κασομούλη, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος και ο Ιωάννης Κωλέττης, στην προσπάθειά τους να εξασφαλίσουν την υποστήριξη των πολιορκημένων στο Μεσολόγγι οπλαρχηγών, τους έστειλαν επιστολές με υποσχέσεις για προαγωγές και οικονομικά οφέλη. Τις επιστολές του Μαυροκορδάτου τις υπέγραφε ο Κουντουριώτης, και του Κωλέττη ο Μπότσης.⁴⁹¹

Η αντιπαλότητα ανάμεσα στον Πρόεδρο και τον Αντιπρόεδρο του Εκτελεστικού ήταν λογικό να έχει αντίκτυπο και στις σχέσεις ανάμεσα στους προκρίτους των δυο νησιών, εξ αιτίας της επιρροής που οι οικογένειες Κουντουριώτη και Μπότσης είχαν η κάθε μια στον τόπο της. Δεν θα πρέπει άλλωστε να ξεχνάμε και την προϋπάρχουσα καχυποψία ανάμεσα στους Υδραίους και τους Σπετσιώτες, που ήταν φυσικό να έχει γίνει μεγαλύτερη σε μια περίοδο ενδοκυβερνητικού ανταγωνισμού.

Ενώ η πολιτική αντιπαράθεση ανάμεσα στον Υδραίο Πρόεδρο και τον Σπετσιώτη Αντιπρόεδρο ήταν σε εξέλιξη, προέκυψε και οικονομική διαφορά μεταξύ των ηγεσιών των δύο νησιών. Η αντιπαράθεση αφορούσε το ποσό των χρημάτων που το κάθε νησί θα έπρεπε να πάρει ενόψει της επιχείρησης ανεφοδιασμού του Μεσολογγίου. Δεν έχουμε στοιχεία που θα μας επέτρεπαν να συσχετίσουμε την πολιτική με την οικονομική αντιπαράθεση, όμως δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι, το 1822, αντίστοιχα προβλήματα είχαν επηρεάσει αρνητικά την συνεργασία των ναυτικών νησιών σε πολιτικό επίπεδο, και αντίθετα, η επίτευξη συμφωνίας στο οικονομικό ζήτημα είχε οδηγήσει στην πολιτική τους

⁴⁸⁹ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...» ό.π., τόμ. Ζ' σελ. 233.

⁴⁹⁰ Στο ίδιο, τόμ. Ζ', σελ. 236 · Ν. Κασομούλης, «Ενθυμήματα στρατιωτικά...» ό.π., τόμ. Β', σελ. 137.

⁴⁹¹ Ν. Κασομούλης, «Ενθυμήματα στρατιωτικά...» ό.π., τόμ. Β' σελ. 185-186.

συνεργασία.

Δεν υπάρχουν πληροφορίες για σοβαρές προστριβές μεταξύ των προκρίτων των δυο νησιών, όμως φαίνεται πως το πρόβλημα ήταν υπαρκτό. Αυτό αποδεικνύεται από την προσπάθεια που έγινε για την επίτευξη συμφωνίας πάνω στο προαναφερθέν ζήτημα. Δεν είναι εύκολο να συμπεράνουμε τι ακριβώς συνέβη, γιατί οι πληροφορίες που έχουμε είναι αντιφατικές. Στις 26 Ιανουαρίου 1826, οι Υδραίοι πρόκριτοι έστειλαν επιστολή προς τους Σπετσιούτες συναδέλφους τους, με την οποία τους ενημέρωσαν πως αποδέχονταν την πρότασή τους να συναντηθούν πληρεξούσιοι των δυο νησιών στην Μονή των Αγίων Αναργύρων, την ευρισκόμενη στο χωριό Ερμιόνη.⁴⁹² Η επιστολή των Σπετσιοιωτών δεν βρίσκεται στα εκδεδομένα Αρχεία της Ύδρας ή των Σπετσών. Από την άλλη μεριά, επιστολή του Λαζάρου Κουντουριώτη προς τον αδελφό του που έχει την ίδια ημερομηνία με το προαναφερθέν έγγραφο των Υδραίων προκρίτων, διαψεύδει την πληροφορία πως η επιστολή τους ήταν απάντηση σε πρόσκληση των Σπετσιοιωτών. Ο Λάζαρος Κουντουριώτης ενημερώνει τον αδελφό του πως έστειλε έγγραφο προς τους προκρίτους των Σπετσών, με το οποίο τους καλούσε να συμφωνήσουν στην εκλογή πληρεξουσίων των δυο νησιών προκειμένου να πραγματοποιηθεί η συνάντηση στην οποία γινόταν λόγος και στο έγγραφο των Υδραίων Προκρίτων προς τους Σπετσιούτες. Μάλιστα ο Λάζαρος Κουντουριώτης ενημερώνει τον αδελφό του πως αποφασίσθηκε να κληθούν οι Σπετσιούτες και οι Ψαριανοί να στείλουν πληρεξούσιους στην Ερμιόνη, όπου θα έστελναν και οι Υδραίοι, με σκοπό να συζητήσουν από κοινού για τα θέματα που τους απασχολούσαν.⁴⁹³

Σύμφωνα με τον Σπετσιοίτη Αναστάσιο Ορλάνδο, η συνάντηση έγινε και επετεύχθη κάποια συμφωνία.⁴⁹⁴ Ο Ορλάνδος δεν τεκμηριώνει τους ισχυρισμούς του, αφού δεν παρουσιάζει κανένα έγγραφο που να τους επιβεβαιώνει. Αντίθετα, ο Λάζαρος Κουντουριώτης, με επιστολή που έστειλε στον αδελφό του στις 6 Φεβρουαρίου 1826, ισχυρίζεται πως οι πληρεξούσιοι των Σπετσών δεν πήγαν στους Αγίους Αναργύρους και, συνεπώς, οι απεσταλμένοι της Ύδρας γύρισαν άπρακτοι.⁴⁹⁵

Ανεξάρτητα από το αν έγινε η όχι η συνάντηση στους Αγίους Αναργύρους, εκείνο που προκύπτει από τις αντιφατικές πληροφορίες είναι η ύπαρξη οικονομικών δυσχερειών που εμπόδιζαν την έκπλευση του ελληνικού στόλου προς το αποκλεισμένο από τις

⁴⁹² Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητας Ύδρας...*», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ.18-19.

⁴⁹³ Του ιδίου, «*Αρχεία Λ. και Γ. Κουντουριώτη...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 35.

⁴⁹⁴ Α. Ορλάνδος, «*Ναυτικά...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 311-312.

⁴⁹⁵ Α. Λιγνός, «*Αρχεία Λ. και Γ. Κουντουριώτη...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 54.

τουρκοαιγυπτιακές ναυτικές δυνάμεις Μεσολόγγι. Επίσης από τα έγγραφα των προκρίτων της Ύδρας προς αυτούς των Σπετσών, και του Λαζάρου Κουντουριώτη προς τον αδελφό του, φανερώνεται η προσπάθεια των Υδραίων να δοθεί κάποια λύση στο φλέγον ζήτημα της εξοικονόμησης των χρημάτων, και να επιτευχθεί συμφωνία ανάμεσα σε αυτούς και τους Σπετσιώτες. Η Κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια επίλυσης του σοβαρού αυτού προβλήματος, αποφάσισε την εκποίηση μέρους των Εθνικών Κτημάτων και εξέδωσε το σχετικό διάταγμα στις 5 Φεβρουαρίου 1826. Η κίνηση αυτή της Κυβέρνησης δεν είχε τα αναμενόμενα αποτελέσματα, παρ' όλα αυτά εξοικονομήθηκαν κάποια χρήματα που δόθηκαν για την έκπλευση του στόλου.⁴⁹⁶

Η απόφαση εκποίησης Εθνικών Κτημάτων είναι ενδεικτική της τεράστιας οικονομικής δυσπραγίας του κράτους, αφού η Κυβέρνηση, έχοντας και την έγκριση, του Βουλευτικού, προχωρούσε σε παραβίαση της σχετικής με αυτά απόφασης της Εθνοσυνέλευσης του Άστρους. Η Β' Εθνοσυνέλευση, με απόφασή της της 14^{ης} Απριλίου 1823, είχε επιτρέψει την πώληση μόνον κτισμάτων απαγορεύοντας, με αυτόν τον τρόπο, την πώληση αγροτεμαχίων.⁴⁹⁷ Όμως η Κυβέρνηση Κουντουριώτη, με διάταγμα της 5^{ης} Φεβρουαρίου 1826, επέτρεπε την εκποίηση αγροτεμαχίων.⁴⁹⁸

Η αδυναμία επίλυσης του οικονομικού προβλήματος ήταν φυσικό να ανησυχεί τους προκρίτους της Ύδρας και των Σπετσών. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, οι ηγεσίες των δυο νησιών ήταν λογικό να επιδιώκουν την αύξηση των χρημάτων που θα καταβάλλονταν σε αυτούς, εξασφαλίζοντας την έκπλευση όσο το δυνατόν περισσότερων πλοίων. Η καχυποψία ανάμεσα στους Υδραίους και τους Σπετσιώτες, σε συνδυασμό με την ένταση που επικρατούσε στην Ύδρα, ανησυχούσε τον Λάζαρο Κουντουριώτη, αφού αντιλαμβανόταν πως η ισχύς των προκρίτων είχε αρχίσει να αμφισβητείται τόσο εντός όσο και εκτός της Ύδρας. Κατανοούσε λοιπόν πως, εάν δεν μπορούσαν να διατηρήσουν την συμμαχία με τους Σπετσιώτες, θα ήταν υποχρεωμένοι να έρθουν σε συνεννόηση με τους Πελοποννησίους. Γι' αυτό προσπάθησε να κινηθεί και προς τις δυο κατευθύνσεις. Με επιστολή του προς στον αδελφό του με ημερομηνία 18 Ιανουαρίου 1826, τον συμβούλευσε να επιδιώξει την επίτευξη συμβιβασμού με τους Πελοποννησίους προσεγγίζοντας των θεωρούμενο ηγέτη της φατρίας τους, Καλαβρυτινό πρόκριτο Ανδρέα Ζαΐμη, με την

⁴⁹⁶ Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 312.

⁴⁹⁷ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 471.

⁴⁹⁸ Στο ίδιο, τόμ. Ε', σελ. 247.

μεσολάβηση του Μαυροκορδάτου.⁴⁹⁹ Σε επόμενη επιστολή του στις 28 Ιανουαρίου προς τον αδελφό του, τον ενημέρωσε πως είχε πληροφορίες ότι ο Ιωάννης Κωλέττης προσπαθούσε να έρθει σε επαφή με τους Πελοποννησίους, και πως ο άνθρωπος που του είχε δώσει τις σχετικές πληροφορίες πίστευε ότι δεν ήταν πλέον εφικτός ένας συμβιβασμός με τον Ζαΐμη. Παρ' όλα αυτά, ο ίδιος εξέφραζε την άποψη πως θα ήταν καλό να γίνει μια τέτοια προσπάθεια.⁵⁰⁰

Οι πληροφορίες που είχε λάβει ο Κουντουριώτης σχετικά με τις ενέργειες του Κωλέττη ήταν σωστές. Ο εντός της καταρρέουσας Κυβέρνησης συνεργάτης των Κουντουριωτών, βλέποντας την επικείμενη αλλαγή στο πολιτικό σκηνικό προσπαθούσε να συνεννοηθεί με τους έως τότε αντιπάλους του, με σκοπό την αποφυγή της πολιτικής του εξουθένωσης. Για να επιτευχθεί όμως κάτι τέτοιο, ήταν απαραίτητο να εξασφαλίσει την ισχυροποίηση της φιλογαλλικής φατρίας. Γι' αυτό πρότεινε στους Πελοποννησίους αρχηγούς, πολιτικούς και στρατιωτικούς, την αναγόρευση του Δούκα του Νεμούρ σε Βασιλιά της Ελλάδας. Οι Πελοποννήσιοι, θέλοντας να εξασφαλίσουν την υποστήριξη του Κωλέττη, δέχθηκαν τις προτάσεις του, με την προϋπόθεση πως θα συμφωνούσαν τόσο η γαλλική Κυβέρνηση όσο και ο ίδιος ο Δούκας.⁵⁰¹

Αλλά και οι Κουντουριώτες προσπαθούσαν, για τους ίδιους λόγους, να προωθήσουν τα συμφέροντα της φιλοαγγλικής φατρίας. Δεν είναι τυχαία η πρόταση του Λάζαρου Κουντουριώτη προς τον αδελφό του Γεώργιο να χρησιμοποιήσει ως διαμεσολαβητή μεταξύ αυτού και τον Πελοποννησίων τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο. Μια συνεννόηση των Πελοποννησίων με τον Γεώργιο Κουντουριώτη και τον Μαυροκορδάτο θα εξουδετέρωνε τις προσπάθειες των γαλλοφίλων, εξασφαλίζοντας αναπόφευκτα την επικράτηση της φιλοαγγλικής φατρίας. Από την άλλη, η συνεννόηση με τον Μπόταση θα ήταν διπλά ωφέλιμη για τους Κουντουριώτες, αφού θα τους επέτρεπε να διατηρήσουν την συμμαχία με τους Σπετσιώτες, και ταυτόχρονα να διασπάσουν την φιλογαλλική φατρία.

Το ότι σκοπός του Λάζαρου Κουντουριώτη ήταν η διάσπαση της φατρίας αυτής φαίνεται από τα ίδια τα γραφόμενα του προς τον Γεώργιο. Δεν συνιστά στον αδελφό του συνεννόηση τόσο με τον Κωλέττη όσο και με τον Μπόταση, αλλά μόνον με τον δεύτερο. Άλλωστε είναι φανερό πως τον Κωλέττη δεν τον αντιμετωπίζει πλέον σαν συνεργάτη, αλλά σαν αντίπαλο. Οι Πελοποννήσιοι, συνεργαζόμενοι με τον Κωλέττη, απέκλεισαν το

⁴⁹⁹ Α. Λιγνός, «Αρχαία Λ. και Γ. Κουντουριώτη...», ό.π., τόμ. Δ', έγγρ.21, σελ. 32.

⁵⁰⁰ Στο ίδιο, τόμ. Δ', έγγρ. 30, σελ. 45.

⁵⁰¹ Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 5-6.

ενδεχόμενο συνεννόησης με τους Κουντουριώτες. Από την άλλη μεριά, η συνεργασία με τους Σπετσιώτες αποδείχθηκε αδύνατη, παρά το γεγονός ότι η διάλυση της υδραιοσπετσιώτικης συμμαχίας μείωνε την πολιτική δύναμη και των δύο.

Η εξέλιξη αυτή απέδειξε για άλλη μια φορά την μεγάλη σημασία που είχε για τους νησιώτες η επίτευξη συμφωνίας ως προς το οικονομικό ζήτημα. Άλλωστε και τα γεγονότα είχαν αποδείξει πως πολιτική σύμπραξη χωρίς την επίλυση των οικονομικών διαφορών δεν ήταν δυνατόν να επιτευχθεί, ακόμα και αν η έλλειψη συνεννόησης περιόριζε την πολιτική τους ισχύ. Φυσικά, η ενδοκυβερνητική διάσπαση ισχυροποίησε την θέση των Πελοποννησίων και τους επέτρεψε να αντιδράσουν αποτελεσματικά στην προσπάθεια της Κυβέρνησης να διατηρήσει την αρχή καθυστερώντας την σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης.⁵⁰²

Το ερώτημα που τίθεται πάνω σε αυτό το ζήτημα είναι το εξής: Τι μπορούσαν να περιμένουν τα μέλη μιας Κυβέρνησης που είχε διασπασθεί και χάσει το κύρος της; Ίσως οι έως τότε κυβερνώντες να φοβόντουσαν πως οι Πελοποννήσιοι θα ζητούσαν εκδίκηση για την φυλάκισή τους αμέσως μετά το τέλος του Β' εμφυλίου πολέμου. Δεν θα ήταν περίεργο να σκέφτονται με τον ίδιο τρόπο και οι Ρουμελιώτες οπλαρχηγοί, που είχαν βοηθήσει την Κυβέρνηση Κουντουριώτη να καταπνίξει την ανταρσία των Πελοποννησίων. Όποιες και αν ήταν οι σκέψεις των παραγόντων της απερχόμενης Κυβέρνησης, δεν μπόρεσαν να επιτύχουν τους στόχους τους, και στις αρχές Απριλίου 1826, η Γ' Εθνοσυνέλευση συγκλήθηκε στην Επίδαυρο.

Η προέλαση των τουρκικών δυνάμεων προς την Αττική, η εκ νέου κάθοδος του Ιμπραήμ στην Πελοπόννησο, και η έξοδος του τουρκικού στόλου στο Αιγαίο, αφύπνισαν τους Έλληνες αναγκάζοντάς τους να αφήσουν προσωρινά στην άκρη τις μεταξύ τους αντιπαράθεσεις. Η συνεννόηση των Υδραίων με τους Σπετσιώτες σχετικά με το ακανθώδες ζήτημα της μοιρασιάς των προερχόμενων από τις προσόδους των νησιών του Αιγαίου Πελάγους χρημάτων, επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές. Από τα τέλη Ιουλίου 1826, ο ελληνικός στόλος βρισκόταν μπροστά στην Σάμο προσπαθώντας να εμποδίσει την καταστροφή του νησιού από τον τουρκικό. Στις αρχές Σεπτεμβρίου, και ενώ οι συγκρούσεις ανάμεσα στους δυο στόλους βρίσκονταν σε εξέλιξη, οι δυο κοινότητες κλήθηκαν να επιλύσουν το εν λόγω ζήτημα.

Σε αντίθεση με ό,τι είχε συμβεί στο πρόσφατο παρελθόν, Υδραίοι και Σπετσιώτες δεν δυσκολεύθηκαν να έρθουν σε συμφωνία. Με βάση τα υπάρχοντα στοιχεία, δεν φαίνεται να έγινε κάποια συνάντηση πληρεξουσίων των δύο νησιών, αλλά, όπως προκύπτει από επιστολή που οι πρόκριτοι των Σπετσών έστειλαν στους συναδέλφους τους της Ύδρας

⁵⁰² Θ. Κολοκοτρώνης, «Διήγησις συμβάντων...» ό.π., σελ. 169-170.

στις 7 Σεπτεμβρίου 1826, έκαναν δεκτή χωρίς συζήτηση την σχετική πρόταση των Υδραίων.⁵⁰³ Την ίδια ημέρα, οι δυο κοινότητες έστειλαν κοινή επιστολή προς την Β' Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους⁵⁰⁴ ζητώντας από τα μέλη της να παραδώσουν στον απεσταλμένο των δύο κοινοτήτων τα χρήματα που είχαν συγκεντρώσει από τις προσόδους των νησιών.⁵⁰⁵ Η Επιτροπή απάντησε, στις 11 Σεπτεμβρίου, πως ήταν έτοιμη να δώσει τα χρήματα που της ζητούσαν.⁵⁰⁶

Παρ' όλα αυτά, δεν άργησε να προκύψει νέα αντιπαράθεση μεταξύ των προκρίτων των δύο νησιών. Στις 22 Οκτωβρίου 1826, οι πρόκριτοι των Σπετσών έστειλαν επιστολή προς τους συναδέλφους τους της Ύδρας κατηγορώντας τους ότι προσπαθούσαν να κρατήσουν περισσότερα χρήματα από όσα τους αναλογούσαν, με το να ανεβάζουν τον αριθμό των πλοίων που είχαν στείλει στην επιχείρηση διάσωσης της Σάμου από 14 σε 17.⁵⁰⁷ Οι Υδραίοι απάντησαν την επόμενη ημέρα αντικρούοντας τις κατηγορίες. Μάλιστα ισχυρίστηκαν ότι όχι μόνον δεν αύξησαν τον αριθμό των συμμετεχόντων στην εκστρατεία πλοίων τους, αλλά δεν έλαβαν υπόψιν και ένα ακόμα που, ενώ είχε ξεκινήσει για την Σάμο, δεν ενώθηκε με τον στόλο εξ αιτίας καταστροφών που υπέστη κατά την διάρκεια τρικυμίας. Ακόμα επεσήμαναν πως θα μπορούσαν να ζητήσουν χρήματα για τα έξοδα που είχαν γίνει και για αυτό το πλοίο, όμως δεν το έπραξαν θέλοντας να αποφύγουν προστριβές με τα άλλα δύο ναυτικά νησιά.⁵⁰⁸ Το ζήτημα διευθετήθηκε γρήγορα με την συνάντηση πληρεξουσίων των δυο νησιών στην Ύδρα στις 23 Οκτωβρίου, που κατέληξε στην υπογραφή συμφωνίας σχετικά με την κατανομή των χρημάτων.⁵⁰⁹

Οι ηγεσίες των δυο ναυτικών νησιών δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνον το πρόβλημα της κατανομής των χρημάτων για την συντήρηση του στόλου. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1826, έπρεπε να επαναληφθούν οι εργασίες της Γ' Εθνικής Συνέλευσης. Στα τέλη Αυγούστου, η δεκατριμελής Επιτροπή⁵¹⁰ συγκάλεσε εκ νέου τους συμμετέχοντες στην διακοπείσα Γ' Εθνική Συνέλευση πληρεξουσίου των επαρχιών. Ως τόπος συνέχισης των

⁵⁰³ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ. 347.

⁵⁰⁴ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁵⁰⁵ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ. 348-349.

⁵⁰⁶ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ' σελ. 350-352.

⁵⁰⁷ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ', σελ. 394-395.

⁵⁰⁸ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ', σελ. 395-396.

⁵⁰⁹ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ' σελ. 396.

⁵¹⁰ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

εργασιών ορίστηκε ο Πόρος, όμως μέχρι τις αρχές Οκτωβρίου κανένας πληρεξούσιος δεν εμφανίσθηκε εκεί. Η άρνηση των πληρεξουσίων να πάνε στον Πόρο ανάγκασε την Επιτροπή της συνέλευσης να ορίσει σαν τόπο σύγκλησης την Αίγινα.

Η απόφαση αυτή εξυπηρετούσε τον Ανδρέα Ζαΐμη και τους συνεργαζόμενους με αυτόν Πελοποννησίους προκρίτους, έβλαπτε όμως τα συμφέροντα του Κολοκοτρώνη και των άλλων Πελοποννησίων στρατιωτικών. Ο Ζαΐμης επιθυμούσε η Εθνοσυνέλευση να συγκληθεί έξω από την Πελοπόννησο, γνωρίζοντας πως ο Κολοκοτρώνης και οι υποστηρικτές του, που δεν επιθυμούσαν την παραμονή του στην εξουσία, δεν θα μπορούσαν να παραβρεθούν σε αυτήν μια και η πολεμικές επιχειρήσεις στην Πελοπόννησο επέβαλλαν την παρουσία τους εκεί. Η απουσία των στρατιωτικών θα επέτρεπε στον Ζαΐμη να επικρατήσει χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία, αφού είχε εξασφαλίσει την υποστήριξη και αρκετών Στερεοελλαδικών και νησιωτών πληρεξουσίων. Αντίθετα, ο Κολοκοτρώνης που επεδίωκε την εκλογή στην θέση του Κυβερνήτη της Ελλάδας του Ιωάννη Καποδίστρια, επιθυμούσε η Εθνοσυνέλευση να συγκληθεί στην Πελοπόννησο, όπου είχε σημαντική επιρροή και θα μπορούσε να πάρει με το μέρος του αρκετούς πληρεξουσίου. Πρότεινε λοιπόν την σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης στην Ερμιόνη, η πρόταση του όμως δεν έγινε δεκτή από τους αντιπάλους του.

Το αποτέλεσμα της διαμάχης ήταν οι πληρεξούσιοι να χωρισθούν σε δυο φατρίες, με άλλους να πηγαίνουν στην Ερμιόνη και άλλους στην Αίγινα. Όμως η διάσπαση εμπόδιζε την έναρξη των συνεδριάσεων, μια και καμία από τις δυο παρατάξεις δεν διέθετε τον απαραίτητο αριθμό πληρεξουσίων. Έτσι, και οι δυο πλευρές προχώρησαν στην εκλογή νέων πληρεξουσίων.⁵¹¹ Οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες εξέλεξαν πληρεξουσίου που συνήλθαν στην Ύδρα στις 16 Νοεμβρίου 1826, και αποφάσισαν να προτείνουν την σύγκληση της Εθνοσυνέλευσης στον Πόρο.⁵¹² Τρεις ημέρες αργότερα, οι ευρισκόμενοι στην Ερμιόνη απάντησαν αρνητικά στην πρόταση των Υδραιοσπετσιωτών ζητώντας τους να στείλουν το συντομότερο τους πληρεξουσίου τους εκεί που βρίσκονταν και οι ίδιοι, για να μπορέσει η Εθνοσυνέλευση να ξεκινήσει τις εργασίες της.⁵¹³ Αλλά και η δεκατριμελής Επιτροπή που βρισκόταν στην Αίγινα, με έγγραφο που έστειλε στους προκρίτους της Ύδρας στις 16 Δεκεμβρίου 1826, τους κάλεσε να συνεννοηθούν με τους Σπετσιώτες και να στείλουν και τα

⁵¹¹ Σχετικά με την διαμάχη για τον τόπο σύγκλησης της Εθνοσυνέλευσης βλ. Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 694-695· Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 560-561· Σ. Τρικούπης «*Ιστορία της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 114-116.

⁵¹² Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητας Ύδρας...*», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ. 427.

⁵¹³ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ', σελ. 436.

δύο νησιά τούς πληρεξουσίου τους στην Αίγινα.⁵¹⁴

Είναι δύσκολο να πιστεύσει κανείς πως οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες δεν αντιλαμβάνονταν ότι η πρότασή τους δεν θα γινόταν δεκτή από καμία από τις δύο παρατάξεις. Εάν οι πληρεξούσιοι ήθελαν η Εθνοσυνέλευση να συγκληθεί στον Πόρο, θα είχαν αποδεχθεί την πρόσκληση της Επιτροπής της Συνέλευσης. Άλλωστε και οι ίδιοι δεν επιθυμούσαν η Συνέλευση να γίνει στον Πόρο. Αυτό αποδεικνύεται από το γεγονός ότι και εκείνοι είχαν ακολουθήσει την ίδια γραμμή με τους πληρεξουσίου των άλλων περιοχών. Οι Υδραιοσπετσιώτες, κάνοντας αυτήν την πρόταση προσπαθούσαν να φανούν νομιμόφρονες αποδεχόμενοι την αρχική απόφαση της Επιτροπής της Συνέλευσης, αποφεύγοντας παράλληλα την συνεργασία με τον Ζαΐμη.

Η συνεργασία με τους ευρισκόμενους στην Αίγινα πληρεξουσίου δεν ήταν αρεστή στους Υδραίους και τους Σπετσιώτες, αφού δεν θα μπορούσαν να έχουν τον πρώτο λόγο στην σχηματιζόμενη Κυβέρνηση. Ο Ζαΐμης επιθυμούσε να παραμείνει επικεφαλής της Κυβέρνησης, κάτι που ερχόταν σε αντίθεση με τις επιδιώξεις των Υδραίων και των Σπετσιωτών, που, έχοντας επιλύσει το οικονομικό ζήτημα, είχαν συμμαχήσει και πάλι προσπαθώντας να ανακτήσουν την εξουσία. Επικεφαλής της ανασυσταθείσας νησιωτικής φατρίας ήταν και πάλι ο Γεώργιος Κουντουριώτης, που απέβλεπε στην εκλογή του στο αξίωμα του Κυβερνήτη της Ελλάδας.

Οι προθέσεις των νησιωτών φάνηκαν στις αρχές του 1827. Στις 5 Ιανουαρίου, οι πρόκριτοι των Σπετσών ενημέρωσαν τους Υδραίους συναδέλφους τους πως είχαν εκλέξει νέους πληρεξουσίου, και ήταν έτοιμοι να τους στείλουν στην Ερμιόνη.⁵¹⁵ Οι Υδραίοι ακολούθησαν το παράδειγμά τους, στις 26 του ίδιου μήνα.⁵¹⁶ Τα αποτελέσματα της Γ' Εθνοσυνέλευσης⁵¹⁷ ματαίωσαν τα σχέδια τόσο του Ζαΐμη όσο και του Κουντουριώτη, και οι ηγεσίες των ναυτικών νησιών αποδέχθηκαν τα τετελεσμένα.

⁵¹⁴ Στο ίδιο, τόμ.ΙΒ', σελ. 476.

⁵¹⁵ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', σελ.11.

⁵¹⁶ Εφημ. *Ο Φίλος του Νόμου*, φύλλο της 31^{ης} Ιανουαρίου 1827.

⁵¹⁷ Βλ. υποκεφ. Βε' της παρούσης μελέτης.

ΓΒ'. Η πολιτική της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών στον νησιωτικό χώρο.

Είδαμε παραπάνω την σημασία που είχε η ύπαρξη θαλάσσιας δύναμης για την επιτυχία της Επανάστασης. Όμως, για να υπάρξει στόλος ήταν αναγκαία η εξασφάλιση σημαντικών οικονομικών πόρων. Οι οικονομικές δυνατότητες των προκρίτων των ναυτικών νησιών ήταν βέβαια μεγάλες, όμως τα χρήματα που διέθεταν δεν αρκούσαν για να διατηρηθεί ένας αξιόμαχος πολεμικός στόλος για μεγάλο χρονικό διάστημα. Από την άλλη μεριά, τα ναυτικά νησιά έπρεπε να σηκώσουν όλο το βάρος του ναυτικού Αγώνα, αφού τα υπόλοιπα είτε δεν είχαν πλοία είτε τα περισσότερα από αυτά που διέθεταν δεν χρησιμοποιήθηκαν στις πολεμικές επιχειρήσεις. Υπήρξαν και μερικές εξαιρέσεις, όμως δικές τους ναυτικές μοίρες είχαν μόνον τα ναυτικά νησιά. Όσα από τα πλοία των άλλων νησιών χρησιμοποιήθηκαν ως πολεμικά ή πυρπολικά, εντάχθηκαν στις μοίρες των ναυτικών νησιών.⁵¹⁸

Η έλλειψη πληροφοριών σχετικά με τον αριθμό και την χωρητικότητα των πλοίων που διέθεταν τα νησιά του Αιγαίου, δεν μας επιτρέπει να βγάλουμε ασφαλές συμπέρασμα για το τι ήταν εκείνο που δεν τους επέτρεψε να παρουσιάσουν δικές τους μοίρες. Πάντως είναι γεγονός ότι τα τρία ναυτικά νησιά είχαν αναλάβει την υπεράσπιση των υπολοίπων νησιών απέναντι στον οθωμανικό στόλο. Από την πλευρά τους, οι κάτοικοι αυτών των νησιών όφειλαν να καταβάλουν τα απαραίτητα για την συντήρηση του στόλου χρήματα. Τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις τόσο των ναυτικών νησιών όσο και των υπολοίπων δεν καθορίζονταν από κάποιον νόμο, αφού, αρχικά, δεν υπήρχε κράτος και συνεπώς δεν μπορούσε να υπάρξει εθνική Διοίκηση.

Οι προαναφερθείσες συνθήκες δημιούργησαν σχέση αλληλεξάρτησης. Οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών πίστευαν πως το γεγονός ότι ο ελληνικός στόλος απαρτιζόταν κυρίως από δικά τους πλοία τούς έδινε την δυνατότητα να λειτουργούν ως εγγυητές της διατήρησης της Επανάστασης στον νησιωτικό χώρο και ως προστάτες των υποστηρικτών της απέναντι στους αντίθετους προς αυτήν. Παράλληλα απαιτούσαν από τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου να προσφέρουν οικονομική βοήθεια. Χαρακτηριστικό του τρόπου σκέψης των ηγετικών ομάδων των ναυτικών νησιών, είναι το παρακάτω απόσπασμα επιστολής που οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν στους Σίφνιους στις 27 Μαΐου 1821.

Κάτοικοι τῆς νήσου Σίφνου

Με δυσαρέσκειαν ἄκραν παρατηρήσαμεν εἰς τό 23 λήγοντος σημειωμένον να διηγείσθε ὅτι ἀφοῦ πρό πολλοῦ εἰδοποιήθητε παρά ημῶν περὶ τῆς ἀννψώσεως

⁵¹⁸ Κ. Αλεξανδρής, «Αἱ ναυτικά ἐπιχειρήσεις ...», ὁ.π., σελ. 37-38.

τῆς ἱεράς Ἑλληνικῆς σημαίας και ἐγέρσεως ὄλου του ἑλληνικοῦ γένους κατά τοῦ τυράννου, δεν ἐδυνήθητε ὁμως νά κάμετε την παραμικράν συνεισφοράν εἰς το Γένος ἐξ αἰτίας στασιασῶν τινων συμπατριωτῶν σας· ἤδη δε τούτων πανσάντων προσφέρετε την προθυμίαν σας, ἐν ταυτῷ δε ἐξαιτείσθε και τὰς ὁδηγίας μας. Διό γράφοντες ἐκ νέου παραγγέλλομεν υμῖν να διαφυλάξητε εἰς το ἐξῆς την εὐταξίαν τῆς πατρίδος σας. Πρῶτον πάντων να ὑπακούετε εἰς τούς ἀρχηγούς σας, να εἴσθε πρόθυμοι εἰς πάσαν δυνατήν ἐκδούλευσιν προς τό Γένος, διότι ὅστις φερθῆ ἀντιστρόφως, ὁ τοιοῦτος θέλει παιδευθεῖ ἀυστηρῶς [...]»⁵¹⁹

Από το παραπάνω έγγραφο βγαίνουν τα εξής ενδιαφέροντα συμπεράσματα σχετικά με το θέμα που αναλύουμε: Οι Υδραῖοι απαιτούσαν από τους Σιφνίους την καταβολή χρημάτων όχι προς αυτούς, αλλά προς το ελληνικό Έθνος. Τα χρήματα, βέβαια, θα τα έπαιρναν τόσο η Ύδρα όσο και τα άλλα δύο ναυτικά νησιά. Η στάση αυτή των Υδραίων αποδεικνύει πως είχαν την πεποίθηση ότι οι ηγέτες των ναυτικών νησιών ήταν οι εκπρόσωποι του Έθνους στον νησιωτικό χώρο, και συνεπώς μπορούσαν να μιλούν εξ ονόματός του. Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής εντάσσεται και η απειλή προς τους αντιδρώντες στην Επανάσταση, πως θα τιμωρηθούν αυστηρά. Η απειλή των Υδραίων δείχνει ότι είχαν πληροφορίες πως στο νησί υπήρχε φιλοτουρκική παράταξη που επεδίωκε να φέρει εμπόδια στην κήρυξη της Επανάστασης εκεί. Οι Υδραῖοι, προσπαθώντας να κάμψουν τις αντιδράσεις των φιλότουρκων, δεν περιορίστηκαν στις απειλές αλλά επιχείρησαν να ενθαρρύνουν τους υποστηρικτές της Επανάστασης αποθαρρύνοντας ταυτόχρονα τους αντεπαναστάτες. Ισχυρίστηκαν, λοιπόν, πως είχε ξεσηκωθεί ολόκληρο το ελληνικό Έθνος, αν και δεν μπορεί να μην γνώριζαν ότι πολλές περιοχές οι οποίες είχαν συμπαγείς ελληνικούς πληθυσμούς δεν είχαν επαναστατήσει.

Η επιστολή των Υδραίων ανάγκασε τους φιλότουρκους της Σίφνου να σταματήσουν τις αντεπαναστατικές τους ενέργειες, και οι υποστηρικτές του κινήματος επικράτησαν χωρίς, όπως φαίνεται, να αντιμετωπίσουν μεγάλες δυσκολίες.⁵²⁰ Η επικράτηση της Επανάστασης στην Σίφνο δεν σήμαινε πως τα φιλοτουρκικά στοιχεία είχαν εκλείψει, αλλά πως υποχρεώθηκαν να υποταχθούν εξ αιτίας του φόβου τους για πιθανή επέμβαση του ναυτικού της Ύδρας, σε μία στιγμή που ο οθωμανικός στόλος δεν είχε βγει ακόμα στο Αιγαίο. Αυτό αποδεικνύεται από τα γεγονότα του 1823 και του 1824.

Η υποταγή των φιλότουρκων της Σίφνου επιβεβαιώνει το ότι οι κάτοικοι των νησιών του Αιγαίου, είτε ήταν σύμφωνοι με την κήρυξη της Επανάστασης είτε όχι, κατανοούσαν την υπεροχή των ναυτικών νησιών έναντι αυτών. Γι' αυτό και οι υποστηρικτές

⁵¹⁹ Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητος Υδρας...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 143-144.

⁵²⁰ Σ. Συμεωνίδης, «*Ιστορία της Σίφνου...*», ό.π., σελ. 243.

της Επανάστασης ήταν πρόθυμοι να αναγνωρίσουν την υποχρέωσή τους να προσφέρουν οποιαδήποτε βοήθεια τους ζητείτο, είτε σε χρήματα, είτε σε εφόδια, είτε σε άνδρες που θα υπηρετούσαν στα ελληνικά πολεμικά πλοία. Χαρακτηριστικά είναι τα παραδείγματα της Σαντορίνης και της Σερίφου. Στις 30 Απριλίου 1821, οι πρόκριτοι της Σαντορίνης ενημέρωσαν τους Σπετσιώτες για την αποστολή χρημάτων και 71 ναυτών που θα υπηρετούσαν στα Σπετσιώτικα καράβια.⁵²¹ Την ίδια ημέρα, ο απεσταλμένος των Σπετσιωτών στην Σέριφο και στα Θερμιά (Κύθνο) για την συλλογή πολεμοφοδίων Κρητικός Γρηγόριος Καλλονάς⁵²² τους ενημέρωσε ότι οι κάτοικοι των νησιών αυτών ήταν πρόθυμοι να προσφέρουν οποιαδήποτε βοήθεια τους ζητηθεί.⁵²³

Η εγκύκλιος που ο Δημήτριος Υψηλάντης εξέδωσε στις 14 Ιουνίου 1821 κατοχύρωσε θεσμικά το δικαίωμα των τριών ναυτικών νήσων να εισπράττουν τους φόρους που οι άλλοι νησιώτες υποχρεούντο να πληρώσουν, όχι όμως και το δικαίωμα των προκρίτων τους να εκπροσωπούν συνολικά τον νησιωτικό χώρο. Παρ' όλα αυτά, η κυριαρχία τους επί των υπολοίπων φαινόταν αδιαμφισβήτητη, παρά το γεγονός ότι δεν ήταν κατοχυρωμένη θεσμικά. Αυτή η εικόνα δόθηκε κατά την Α' Εθνοσυνέλευση, με την εκπροσώπηση σχεδόν ολόκληρου του νησιωτικού χώρου από τους εκπροσώπους της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών. Από τους άλλους νησιώτες, μόνον οι Σαντορινοί και οι Νάξιοι έστειλαν πληρεξουσίους.⁵²⁴

Ίσως η απουσία των περισσότερων νησιωτών από τις εργασίες της Εθνοσυνέλευσης να σχετίζεται με την αβεβαιότητα με την οποία οι κάτοικοί τους αντιμετώπιζαν την Επανάσταση, σύμφωνα τουλάχιστον με όσα ισχυρίζεται ο Κ. Μεταξάς. Η Επανάσταση είχε κηρυχθεί στα περισσότερα νησιά του Αιγαίου, και οι κάτοικοι τους ενίσχυαν οικονομικά τον ελληνικό στόλο, όμως οι περισσότεροι δεν είχαν συμμετάσχει σε πολεμικές επιχειρήσεις. Ο φόβος των νησιωτών απέναντι στον τουρκικό στόλο τούς έκανε να βλέπουν με σκεπτικισμό το εγχείρημα της Επανάστασης και να κρατούν μάλλον επαμφοτερίζουσα στάση ή, στην καλύτερη περίπτωση, να είναι χωρισμένοι ανάμεσα σε εκείνους που υποστήριζαν φανερά την Επανάσταση και στους σκεπτικιστές.⁵²⁵ Η στάση

⁵²¹ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 433.

⁵²² Για την αποστολή του Καλώνα βλ. στο ίδιο, σελ. 444-445.

⁵²³ Στο ίδιο, σελ. 434-435.

⁵²⁴ Δημήτριος Πετρακάκος, *Κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδος... από της αλώσεως μέχρι της 3^{ης} Σεπτεμβρίου 1843*, Αθήνα 1935, τόμ. Α', σελ. 293-294· (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. ΙΕ'αβ, σελ. 79, και τόμ. Α', σελ. 563.

⁵²⁵ Κ. Μεταξάς, «Ιστορικά απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 50.

τους αυτή επέτρεπε στους αμφιβάλλοντες για την έκβαση του Αγώνα να ελπίζουν πως, σε περίπτωση αποτυχίας, θα μπορούσαν να ισχυρισθούν πως είχαν παραμείνει πιστοί στον Σουλτάνο και να αποδώσουν τις ενέργειες των επαναστατών σε ταραχοποιά στοιχεία που δεν ανήκαν στην κοινότητά τους. Μάλιστα, την άνοιξη του 1822, οι πρόκριτοι ορισμένων νησιών -τα οποία ο Κ. Μεταξάς που αναφέρεται σε αυτά τα γεγονότα δεν κατονομάζει- έχοντας πληροφορίες για την επικείμενη εισβολή τουρκικών στρατευμάτων στην Πελοπόννησο, άρχισαν να κινούνται προς αυτήν την κατεύθυνση στέλνοντας σχετικές αναφορές προς την Υψηλή Πύλη.⁵²⁶

Ο Κ. Μεταξάς, προσπαθώντας να αποφύγει την υποταγή των νησιών στον Σουλτάνο, αναγκάστηκε να προβεί σε πράξη που ο ίδιος χαρακτηρίζει εξαιρετικά σκληρή. Διεσκόρπισε 30 Τούρκους αιχμαλώτους στα νησιά που ήταν έτοιμα να υποταχθούν, και έστειλε σε αυτά έμπιστο άνθρωπό του ο οποίος ανέλαβε να έρθει σε συνεννόηση με υποστηρικτές της Επανάστασης ώστε να ακολουθήσει σφαγή των αιχμαλώτων. Σκοπός του Μεταξά ήταν να ενοχοποιήσει τους κατοίκους των νησιών αυτών απέναντι στην Υψηλή Πύλη, αναγκάζοντάς τους να λάβουν θέση οριστικά υπέρ της Επανάστασης. Το σχέδιο του Μεταξά πέτυχε και, στο εξής, σταμάτησαν οι φιλοτουρκικές κινήσεις.⁵²⁷ Ο Μεταξάς δεν αναφέρει τότε έλαβε χώρα το παραπάνω περιστατικό, όμως οπωσδήποτε δεν μπορεί να συνέβη νωρίτερα από τον Μάιο του 1822, αφού οι Αρμοστές ανέλαβαν τα καθήκοντα τους στις αρχές αυτού του μήνα.

Εάν λάβουμε υπ' όψιν μας τις πληροφορίες που μας δίνει ο Κ. Μεταξάς σχετικά με την κατάσταση που επικρατούσε στα περισσότερα νησιά, δεν είναι δύσκολο να καταλάβουμε τους λόγους που ώθησαν τους περισσότερους νησιώτες να μην στείλουν εκπροσώπους στην Εθνοσυνέλευση. Ακολουθώντας αυτήν την πολιτική, μπορούσαν να δώσουν την εντύπωση στην Οθωμανική Κυβέρνηση πως δεν συμμετείχαν ενεργά στην Ελληνική Επανάσταση και πως η οικονομική υποστήριξη που παρείχαν στα ναυτικά νησιά οφειλόταν στην αδυναμία τους να αντιταχθούν σε αυτά. Παράλληλα, έδειχναν πως αποδέχονταν την κυριαρχία των ναυτικών νησιών αναθέτοντάς τους, έστω και σιωπηρά, την εκπροσώπησή τους στην ελληνική Διοίκηση. Έτσι είχαν την δυνατότητα να συμμετέχουν στην Επανάσταση, χωρίς να αποκόπτονται κάθε διάλογο επικοινωνίας με την Υψηλή Πύλη. Η εκλογή πληρεξουσίων που θα τους εκπροσωπούσαν στην Εθνοσυνέλευση θα σήμαινε εγκατάλειψη της επαμφοτερίζουσας πολιτικής, αφού η συμμετοχή τους στην Εθνοσυνέλευση θα σήμαινε έμπρακτη αποδοχή της οριστικής αποκοπής τους από την

⁵²⁶ Στο ίδιο, σελ. 53.

⁵²⁷ Στο ίδιο, σελ. 54-55.

Οθωμανική Αυτοκρατορία, η οποία, μετά, δεν θα ήταν εύκολο να δικαιολογηθεί. Η κατάσταση αυτή εξυπηρετούσε τα συμφέροντα τόσο των Πελοποννησίων όσο και των πρωτεργατών της διοικητικής οργάνωσης της Στερεάς Ελλάδας, Α. Μαυροκορδάτου και Θ. Νέγρη. Οι δύο αυτοί πολιτικοί είχαν παίξει πρωταγωνιστικό ρόλο στην εκλογή των πληρεξουσίων της Στερεάς Ελλάδας, όπως και η Πελοποννησιακή Γερουσία στην εκλογή των εκπροσώπων της Πελοποννήσου.

Εδώ θα ήταν καλό να δοθεί εικόνα του τρόπου εκλογής των εκπροσώπων των διάφορων περιοχών στην Α' Εθνοσυνέλευση. Στην ηπειρωτική Ελλάδα αυτοί είχαν διορισθεί από τις τοπικές Διοικήσεις, και στα νησιά από τους προκρίτους.⁵²⁸ Στην Πελοπόννησο και στην Στερεά Ελλάδα, οι τοπικές Διοικήσεις είχαν εκλεγεί από τοπικές συνελεύσεις. Στην δυτική Στερεά Ελλάδα ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ενεργώντας ως πληρεξούσιος του Δ. Υψηλάντη, συγκάλεσε στις 4 Νοεμβρίου 1821 συνέλευση των προκρίτων και των οπλαρχηγών της επαρχίας, η οποία εξέλεξε τοπική Διοίκηση που ονομάστηκε Γερουσία της δυτικής Χέρσου Ελλάδος. Πρόεδρος της Γερουσίας εξελέγη ο Μαυροκορδάτος. Στην ανατολική Στερεά Ελλάδα συγκλήθηκε στις 15 Νοεμβρίου 1821 στα Σάλωνα (Άμφισσα) τοπική συνέλευση από τον Θεόδωρο Νέγρη, χωρίς εκείνος να έχει πληρεξουσιότητα από κάποια ανώτερη αρχή. Η συνέλευση ψήφισε τοπικό Οργανισμό που ονομάστηκε Άρειος Πάγος, και ανέλαβε την Διοίκηση του τόπου με Πρόεδρο τον Θ. Νέγρη⁵²⁹.

Αντίστοιχη συνέλευση συγκλήθηκε στις αρχές Δεκεμβρίου 1821 στο Άργος, στην οποία συμμετείχαν οι πρόκριτοι και οι στρατιωτικοί της Πελοποννήσου. Οι πρόκριτοι είχαν την πλειοψηφία και δεν δυσκολεύθηκαν να πετύχουν τους στόχους τους. Η συνέλευση εξέλεξε διοικητικό σώμα αποτελούμενο από 24 μέλη, το οποίο έγινε η υπέρτατη τοπική αρχή. Το σώμα αυτό ονομάστηκε Γερουσία, και όλα σχεδόν τα μέλη του ανήκαν στην τάξη των προκρίτων. Η μόνη υποχώρηση που έγινε προς τους στρατιωτικούς ήταν η εκλογή του Δημητρίου Υψηλάντη στην θέση του Προέδρου της Γερουσίας.⁵³⁰

Όμως, παρά το γεγονός ότι οι εκπρόσωποι της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας ανήκαν όλοι σχεδόν στην παράταξη των Προυχόντων και η επικράτησή τους έμοιαζε εύκολη, ήξεραν καλά πως, χωρίς την υποστήριξη των ναυτικών νησιών, δεν θα ήταν

⁵²⁸ Γ. Δημακόπουλος «Η διοικητική οργάνωσις...», ό.π., σελ. 86-87.

⁵²⁹ Σχετικά με την εκλογή των Διοικήσεων της ανατολικής και δυτικής Στερεάς Ελλάδας βλ. Ι. Φιλήμων, «Δοκίμιον ιστορικόν περί της Ελληνικής...», ό.π., τομ. Δ', σελ. 336-339· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τομ. Β', σελ. 351-355· Γ. Δημακόπουλος, «Η διοικητική οργάνωσις...», ό.π., σελ. 63-65.

⁵³⁰ Ι. Φιλήμων, «Δοκίμιον ιστορικόν περί...», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 351-352· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 366-367· Γ. Δημακόπουλος, «Η διοικητική οργάνωσις...», ό.π., σελ. 79-80.

εύκολο να εξασφαλίσουν την ολοκληρωτική νίκη τους. Έτσι εξηγούνται οι υποσχέσεις που έδωσε η Πελοποννησιακή Γερουσία στους εκπροσώπους τους, προκειμένου να εξασφαλίσει την υποστήριξή τους στον αγώνα εναντίον του Υψηλάντη. Παρόλα αυτά, οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου δεν επιθυμούσαν την υπερβολική αύξηση της δύναμης των νησιωτών και προσπάθησαν να επιτύχουν την αποδυνάμωσή τους συνεργαζόμενοι με αυτούς.

Στις 21 Οκτωβρίου 1821, η Πελοποννησιακή Γερουσία έστειλε επιστολή στους προκρίτους της Ύδρας ζητώντας τους να εκλέξουν δύο εκπροσώπους τους που θα γίνονταν μέλη του Σώματος, το οποίο πολύ σύντομα επρόκειτο να ανανεωθεί με την εκλογή των νέων Γερουσιαστών από την επερχόμενη τοπική συνέλευση.⁵³¹ Αντίγραφο της επιστολής προς τους Υδραίους έστειλαν και στους Σπετσιώτες την ίδια ημέρα.⁵³² Προς τους προκρίτους των Σπετσών εστάλη και νέα επιστολή με παρόμοιο περιεχόμενο, η οποία έφερε εκτός από τις υπογραφές των Γερουσιαστών, και αυτές των πολιτικών τους αντιπάλων, Θεοδώρου Κολοκοτρώνη και Γρηγορίου Δικαίου Παπαφλέσα.⁵³³ Απάντηση των Σπετσιωτών δεν έχει βρεθεί, υπάρχει όμως η απάντηση που έδωσαν οι Υδραίοι στις 25 Οκτωβρίου 1821. Οι Υδραίοι πρόκριτοι απάντησαν πως δέχονται την πρόταση των Πελοποννησίων, ανέβαλαν όμως την εκλογή των εκπροσώπων τους στην Πελοποννησιακή Γερουσία αναμένοντας την λήξη των εργασιών της επικείμενης Εθνοσυνέλευσης, και την επιστροφή των πληρεξουσίων τους από αυτήν.⁵³⁴

Τα παραπάνω έγγραφα μάς επιτρέπουν να βγάλουμε ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τον τρόπο σκέψης και τις προθέσεις τόσο των Πελοποννησίων όσο και των νησιωτών. Οι πρόκριτοι της Πελοποννήσου μπορεί να είχαν επιδιώξει και επιτύχει την συνεργασία με τους συναδέλφους τους των ναυτικών νησιών με σκοπό τον παραγκωνισμό του Υψηλάντη, όμως δεν επιθυμούσαν την υπερβολική αύξηση της δύναμής τους φοβούμενοι ότι θα μπορούσαν να αμφισβητήσουν την πελοποννησιακή πρωτοκαθεδρία. Βέβαια αυτό δεν ήταν δυνατόν να συμβεί εκείνη την στιγμή, μια και οι πληρεξούσιοι που θα έστελναν τα νησιά στην επερχόμενη Εθνοσυνέλευση ήταν πολύ λιγότεροι από αυτούς που θα έστελναν οι Πελοποννήσιοι, και συνεπώς η κυριαρχία των τελευταίων δεν ήταν δυνατόν να αμφισβητηθεί. Όμως κανείς δεν μπορούσε να αποκλείσει το ενδεχόμενο δημιουργίας ισχυρής νησιωτικής φατρίας στο άμεσο μέλλον. Μία τέτοια παράταξη θα

⁵³¹ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ.371.

⁵³² Α. Αναργύρου, «*Τα Σπετσιωτικά...*», ό.π., σελ. 267-268.

⁵³³ Στο ίδιο, σελ. 268-270.

⁵³⁴ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 372.

καθίστατο επικίνδυνος ανταγωνιστής για τους Πελοποννησίους. Η πρόταση λοιπόν της Πελοποννησιακής Γερουσίας απέβλεπε στην αποτροπή μιας τέτοιας εξέλιξης, αφού οι Υδροσπετσιώτες ήταν ισχυροί, όμως ως μέλη της Πελοποννησιακής Γερουσίας θα ήταν αμελητέα ποσότητα αφού πάντοτε θα μειοψηφούσαν έναντι των Πελοποννησίων και δεν θα μπορούσαν να επιβάλουν τις απόψεις τους.

Τον φόβο των προκρίτων φαίνεται πως συμμερίζονταν και οι Πελοποννήσιοι πολιτικοί τους αντίπαλοι. Αυτό αποδεικνύεται από την υπογραφή του Κολοκοτρώνη και του Παπαφλέσα στην δεύτερη επιστολή των Γερουσιαστών προς στους Σπετσιώτες. Από την πλευρά τους, οι Υδραίοι φαίνεται πως είχαν αντιληφθεί τις προθέσεις των Πελοποννησίων, δεν επιθυμούσαν όμως να τους δυσαρεστήσουν. Η διπλωματική τους απάντηση, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι, μετά την Εθνοσυνέλευση, δεν έγινε συζήτηση πάνω σε αυτό το ζήτημα, επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές.

Ο Οργανισμός Τοπικής Αυτοδιοίκησης που θέσπισε η εκλεγμένη από την Α' Εθνοσυνέλευση Κυβέρνηση,⁵³⁵ θεωρητικά δεν αναγνώριζε κάποια εξουσία των ναυτικών νησιών επάνω στα υπόλοιπα, αφού η απόφαση διορισμού Αρμοστών και η αποστολή των χρημάτων που θα συγκέντρωναν στο εθνικό ταμείο καταργούσε το προαναφερθέν σχετικά με την φορολόγηση των ναυτικών νησιών θέσπισμα του Δημητρίου Υψηλάντη. Παρ' όλα αυτά ήταν σε όλους φανερό ότι οι ηγεσίες των ναυτικών νησιών εξακολουθούσαν να έχουν τον πρώτο λόγο στα συμβαίνοντα στον νησιωτικό χώρο, και αυτό αποδεικνύεται από τις συχνές επεμβάσεις τους στα εσωτερικά των νησιών, με την σιωπηρή έγκριση της κεντρικής Διοίκησης. Άλλωστε δεν θα μπορούσε να γίνει διαφορετικά, από την στιγμή που ο ελληνικός στόλος αποτελείτο κατά κύριο λόγο από πλοία των τριών ναυτικών νησιών, και οι βουλευτές τους εκπροσωπούσαν σχεδόν ολόκληρον τον νησιωτικό χώρο. Αυτό οπωσδήποτε δεν ήταν αρεστό στην Κυβέρνηση, που επιθυμούσε την μείωση της ισχύος των κατά τόπους παραγόντων.

Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής εντάσσεται η προσπάθεια δημιουργίας εθνικού στόλου και η επιδίωξη της Κυβέρνησης να πείσει τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου Πελάγους για την αναγκαιότητα της αποστολής εκπροσώπων τους στο Βουλευτικό. Ο Πρόεδρος του Εκτελεστικού Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος απέστειλε στις 21 Φεβρουαρίου 1822 στους κατοίκους της Πάτμου έγγραφο, με το οποίο τους καλούσε να εκλέξουν και να στείλουν στην Βουλή τους εκπροσώπους τους. Στην εν λόγω επιστολή, ο Μαυροκορδάτος, αφού ενημερώνει τους Πατμίους για την συνεννόησή του με τον Πατριάρχη Αλεξανδρείας Φιλόθεο, γράφει τα εξής:

⁵³⁵ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρουσίασης μελέτης.

*[...] Αν μέχρι τούδε δεν εμάθετε την σύστασιν προσωρινής εθνικής διοικήσεως της Ελλάδος, η Μακαριότης του, και περί ταύτης θέλει σας πληροφορήσει, και τον οργανικόν νόμον τούτου του πολιτεύματος θέλει σας δείξει, πράγμα το οποίον μεγάλως θέλει χαροποιήσει βεβαίον, δια την παύσιν της μέχρι τούδε επικρατησάσης αναρχίας, και δια την αντικατάστασιν διοικήσεως νομίμου και εθνικής, ήτις θέλει αναγνωρισθή και από τα άλλα έθνη, όταν μάλιστα και ημείς φανώμεν άξιοι της ανεξαρτησίας μας, με την αληθή ένωσιν, αγάπην, και ευπειθειαν εις τους καθεστώτας νόμους. Η διοίκησις θέλει λάβει τα αναγκαία μέτρα δια την καλήν διαρρύθμισιν των πραγμάτων, καθ'όλας τας Νήσους, αι οποίαι πρέπει να έχουν τους παραστάτας των εις το Βουλευτικόν Σώμα της Διοικήσεως [...]*⁵³⁶

Η πρόσκληση του Μαυροκορδάτου φαίνεται πως δεν βρήκε ανταπόκριση, μια και δεν έχουμε πληροφορία για την αποστολή πληρεξουσίων των νησιών στο Βουλευτικό. Η στάση των Αιγαιοπελαγιτών είναι ενδεικτική του κύρους που εξακολουθούσαν να απολαμβάνουν οι ηγεσίες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, παρά το γεγονός ότι είχε συσταθεί κεντρική Διοίκηση η οποία είχε στείλει εκπροσώπους της στα νησιά. Η επιρροή που εξακολουθούσαν να ασκούν οι ηγεσίες των ναυτικών νησιών σε αυτές των υπολοίπων γίνεται φανερή από την επέμβαση των Υδραίων στα γεγονότα της Σαντορίνης και της Σάμου.

Στην Σαντορίνη, ο Έπαρχος Ευάγγελος Μαντζαράκης ενημέρωσε τους προκρίτους της Ύδρας, στις 3 Αυγούστου 1822, για την αναστάτωση που επικρατούσε στο νησί, και ζήτησε την παρέμβασή τους ώστε να γίνει εφικτή η σύλληψη των αντεπαναστατών και η αποστολή τους στην κεντρική Διοίκηση για να δώσουν λόγο των πράξεών τους.⁵³⁷ Στις 21 Αυγούστου 1822, η τοπική Διοίκηση που είχε συσταθεί μετά την ανατροπή του Μαντζαράκη, έστειλε έγγραφο προς τους προκρίτους της Ύδρας, με το οποίο προσπάθησε να δικαιολογήσει το αντιδιοικητικό κίνημα καταγγέλλοντας τον αποπεφθέντα Έπαρχο για καταχρήσεις και τυραννική συμπεριφορά. Το σχετικό απόσπασμα του εγγράφου έχει ως εξής:

[...] αλλ' υπεκύψαμεν εξ αρχής, τούτο μεν δια την εξουσιαστικήν διαταγήν, τούτο δε και δια δοκιμήν του υποκειμένου του· το οποίον και εδήλωσε δια των ατάκτων και βαρβαρικών κινήματων του τόσοσ, ώστε το έκαμε με την πρόβασιν καιρού μάλλον αβάστακτον εις ημάς το πλήθος, υποφερτόν δε εις μόνους τους συντρόφους και συνωμότας του. Αλλά τί να λαλώμεν εις άνδρας ενώ δι' ακοής τά ήξεύρουν; Ημείς, καθώς σάς το προεγράψαμεν, πρετεντέρομεν να έχωμεν από την ευγενείαν σας την διαυθέντευσίν μας εις τά καλώς

⁵³⁶ Δ. Πετρακάκος, «Κοινοβουλευτική...», ό.π., σελ. 276-277.

⁵³⁷ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Η', σελ. 384.

καμωμένα καί εις τά ζητήματα των οικοκυραίων και όλου τού λαού, τά οποία αποβλέπουν εις την ευταξίαν και ησυχίαν του, ήτις είναι νά μένη αβιάστως εις τάς τοπικά καλάς συνθηείας του, διάγων ευτάκτως τόσον εις τά τοπικά του καλά έθιμα, όσον καί εις την υποταγήν και ευπειθειαν τής εξουσίας. Αύτη δε πάλιν δέν πρέπει νά τον καταδυναστεύη και να ζητή βία νά τού σηκώση τά καλά καί εύτακτα έθιμά του εν καιρώ οπου απολαμβάνει τά διωρισμένα του δοσίματα. Όθεν τολμώμεν μέ θάρρος χριστιανικών καί σάς λέγομεν ότι αυτόν τον έπαρχον επάνω εις τον τόπον μας δεν θέλομεν τον γνωρίσει ποτέ, γνωρίσαντες πλέον τό υποκειμένον του οίον έστί, αγαλά και ούτε άλλον έπαρχον δεν πρέπει νά μάς στείλουν, ωσάν οπου ό τόπος μας είναι ευπειθής ως το προεγράφαμεν, καί έπρεπε να έχωμεν και ημείς αυτό τό δικαίωμα τού να διοικούμεθα μόνοι μας, γνωρίζοντες ευπειθώς την Υπερτάτην Διοίκησιν καθώς και τά ιδικά σας νησία. Σάς ειδοποιούμεν πρός τούτοις ότι και το παρ' υμών σταλέν γράμμα εις τον αυτόν Ευαγγέλην δεν τώ εδόθη, διότι ήθέλαμεν δοκιμάσει πάλιν ταραχάς πλειοτέρας καί από μερικούς οπου εδώ ευρίσκονται πατριώται του [...].⁵³⁸

Με την ίδια επιστολή ενημέρωσαν τους προκρίτους της Ύδρας πως είχαν συγκεντρώσει και τα χρήματα που έπρεπε να στείλουν για την συντήρηση του στόλου.⁵³⁹ Στις 22 του ίδιου μήνα, οι πρόκριτοι των Σπετσών και της Ύδρας, και, κατά πάσαν πιθανότητα, τα μέλη της Διοίκησης (Βουλής) των Ψαρών, με κοινή επιστολή τους προς τους κατοίκους της Σαντορίνης τούς διέταζαν να υπακούσουν στην απόφαση των Αρμοστών υποστηρίζοντας πως εκείνοι ήταν οι μόνοι αρμόδιοι να κρίνουν την διαγωγή του Επαρχου.⁵⁴⁰

Ένα στοιχείο που προκύπτει από το εν λόγω έγγραφο είναι ότι οι Ψαριανοί δεν υπογράφουν ως πρόκριτοι, όπως οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες, αλλά ως πληρεξούσιοι. Επειδή δεν αναφέρονται τα ονόματα των προσώπων που υπογράφουν, δεν γνωρίζουμε αν αυτοί ήταν μέλη του Βουλευτικού ή μέλη των τοπικών Διοικήσεων των τριών νησιών. Έτσι δεν μπορούμε να γνωρίζουμε τον λόγο για τον οποίο οι Ψαριανοί υπέγραψαν ως πληρεξούσιοι. Εκείνο που μπορούμε να πούμε είναι πως, μέχρι στιγμής, δεν έχουμε πληροφορία για την αποστολή Ψαριανών πληρεξουσίων στην Ύδρα, από όπου και εστάλη το έγγραφο. Συνεπώς, αυτό που προκύπτει είναι ότι οι υπογράφωντες Ψαριανοί, χρησιμοποιώντας τον όρο 'πληρεξούσιοι' προσπαθούσαν να δώσουν επισημότερο τόνο στο

⁵³⁸ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 433

⁵³⁹ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 432-435.

⁵⁴⁰ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 436-437.

έγγραφο δείχνοντας ότι ενεργούσαν σύμφωνα με τις διαταγές της κεντρικής Διοίκησης. Με αυτόν τον τρόπο, πίστευαν πως θα έπειθαν τους αντιπάλους τού Μαντζαράκη να μην φέρουν αντίρρηση στις εντολές των Αρμοστών. Άλλωστε οι Ψαριανοί γνώριζαν πως μόνον ως εκπρόσωποι της Κυβέρνησης θα ήταν σε θέση να ασκήσουν επιρροή στους κατοίκους της Σαντορίνης, αφού ήταν σαφές ότι, στο νησί αυτό, τον πρώτο λόγο είχαν οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες, όπως φαίνεται από τα προαναφερθέντα έγγραφα των Σαντορινιών προς τους Σπετσιώτες τον Απρίλιο του 1821, και προς τους Υδραίους τον Αύγουστο του 1822. Από την πλευρά τους, οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες γνώριζαν την επιρροή που ασκούσαν στους Σαντορινιούς, και πίστευαν πως αρκούσε μια εντολή τους για να πεισθούν αυτοί να υπακούσουν.

Οι αποτελούντες την Διοίκηση της Σαντορίνης έστειλαν στις 26 Αυγούστου απάντηση όχι προς τους προκρίτους των ναυτικών νησιών, αλλά μόνον προς αυτούς της Ύδρας.⁵⁴¹ Με το νέο έγγραφό τους, επανέλαβαν όσα είχαν αναφέρει σε αυτό της 21^{ης} Αυγούστου, επικαλούμενοι την μαρτυρία των απεσταλμένων τους Λογοθέτη Λαγγαδά και Σπυρίδωνα Καούστου. Επίσης επανήλθαν στο ζήτημα της αποστολής των χρημάτων και κατέστησαν σαφές πως δεν ήταν διατεθειμένοι να δεχθούν στο εξής κανέναν Διοικητή που δεν θα ήταν γηγενής.⁵⁴² Οι Υδραίοι, από την στιγμή που οι Σαντορινιοί ήταν πρόθυμοι να πληρώσουν την συνεισφορά τους προς τα ναυτικά νησιά, αναγνώρισαν την Διοίκησή τους. Στις 3 Σεπτεμβρίου 1822, οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν επιστολές προς τους Αρμοστές του Αιγαίου Πελάγους, προς τον συμπατριώτη τους και μέλος της Αρμοστείας Νικόλαο Οικονόμου και προς την Διοίκηση της Σαντορίνης, κάνοντας σε όλους γνωστή την επιθυμία τους να απομακρυνθεί ο Μαντζαράκης και να νομιμοποιηθεί η Διοίκηση της Σαντορίνης.⁵⁴³ Στις 5 Σεπτεμβρίου, οι Ναύαρχοι έστειλαν επιστολή προς τους προκρίτους της Ύδρας, με την οποία δικαίωναν τους διοικούντες το νησί και συνιστούσαν την απομάκρυνση του Μαντζαράκη.⁵⁴⁴ Έχοντας την υποστήριξη της Ύδρας, οι αντίπαλοι του Επάρχου πέτυχαν, όπως είδαμε, την απομάκρυνσή του, παρά την αντίδραση των Αρμοστών.

Εκτός από την στάση των Υδραίων απέναντι στους Σαντορινιούς, θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε -όσο μας το επιτρέπουν τα μέχρι σήμερα γνωστά μας στοιχεία- και την

⁵⁴¹ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁵⁴² Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητας Ύδρας...», ό.π., τόμ. Η', σελ. 447-448.

⁵⁴³ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 460-461-462.

⁵⁴⁴ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 470.

στάση των Σαντορινιών απέναντι όχι μόνον στην Ύδρα, αλλά γενικότερα στα ναυτικά νησιά. Όπως είδαμε, στην αρχή της Επανάστασης οι Σαντορινιοί έστειλαν χρήματα και ναύτες στους Σπετσιώτες. Δεν έχουμε πληροφορία για αντίστοιχες ενέργειές τους προς τους Υδραίους ή τους Ψαριανούς. Ίσως σκοπός της κίνησης τους αυτής ήταν η μεγαλύτερη σύνδεσή τους με τους Σπετσιώτες, έτσι ώστε να περιορίσουν, στο μέτρο του δυνατού, την άσκηση επιρροής των ισχυρότερων Υδραίων. Η σχέση του νησιού τους με τις Σπέτσες έδωσε την δυνατότητα στα μέλη της Διοίκησης Σαντορίνης και τους υποστηρικτές τους να πολιτευθούν με τρόπο που θα εξασφάλιζε την έστω και σιωπηρή νομιμοποίηση του διοικητικού τους Οργανισμού.

Με την πρότασή τους για διορισμό Υδραίου Επάρχου στο νησί τους και την μετέπειτα αναίρεσή της⁵⁴⁵ έφεραν τόσο τους Υδραίους όσο και την Κυβέρνηση σε δύσκολη θέση. Ο διορισμός Υδραίου Επάρχου ήταν πιθανό να προκαλούσε αν όχι την φανερή αντίδραση, τουλάχιστον την δυσαρέσκεια των Σπετσιωτών, και μάλιστα σε μια εποχή που αυτοί βρίσκονταν σε αντιπαράθεση με τους Υδραίους. Από την άλλη, δεν θα ήταν εύκολο να διορισθεί ούτε Σπετσιώτης Έπαρχος, αφού οι Υδραίοι θα μπορούσαν να εκμεταλλευθούν την πρόταση των Σαντορινιών παρουσιάζοντας έναν τέτοιο διορισμό ως αντίθετο προς την θέληση του λαού της Σαντορίνης. Ακόμα, ο διορισμός Επάρχου προερχόμενου από την Πελοπόννησο ή την Στερεά Ελλάδα θα δυσαρεστούσε και τις δυο πλευρές.

Η Σάμος παρουσιάζει διαφορετική εικόνα. Εκεί, η εμφύλια σύρραξη⁵⁴⁶ προκάλεσε την επέμβαση των Υδραίων, χωρίς αυτή να ζητηθεί από κάποια εκ των δυο φατριών. Στις 29 Αυγούστου 1822, οι πρόκριτοι της Ύδρας ενημέρωσαν τους Αρμοστές πως είχαν πληροφορηθεί ότι ο Λυκούργος Λογοθέτης βρισκόταν στην Σαλαμίνα, και τους έδωσαν εντολή να πάνε εκεί να τον συλλάβουν και να τον μεταφέρουν στην Σάμο, όπου θα έπρεπε να δώσει λόγο για τα πεπραγμένα του.⁵⁴⁷ Όπως φαίνεται, οι Αρμοστές πήγαν αμέσως στην Σαλαμίνα όπου και τον συνέλαβαν. Αυτό προκύπτει από επιστολή των προκρίτων της Ύδρας στις 2 Αυγούστου, με την οποία ενημέρωσαν την Διοίκηση της Σάμου ότι ο Λυκούργος είχε συλληφθεί και κρατείτο στο πλοίο των Αρμοστών.⁵⁴⁸ Ο Έπαρχος Κυριάκος Μόραλης και οι πρόκριτοι της Σάμου έστειλαν ανθρώπους τους στην Σαλαμίνα, που ζήτησαν την παράδοση σε αυτούς του Λυκούργου. Όμως, την ίδια ημέρα, έφθασαν

⁵⁴⁵ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁵⁴⁶ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁵⁴⁷ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Η', σελ. 373.

⁵⁴⁸ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 377-378.

εκεί και ο Δημήτριος Υψηλάντης με τον Νικήτα Σταματελόπουλο (Νικηταρά) ζητώντας να παραδοθεί σε αυτούς ο κρατούμενος. Οι Αρμυστές, θέλοντας να αποφύγουν την πρόκληση αντιπαραθέσεων, αποφάσισαν να τον μεταφέρουν στην Ύδρα και να περιμένουν τις διαταγές της κεντρικής Διοίκησης.

Για τα γεγονότα αυτά γίνεται λόγος σε επιστολή που έστειλαν στις 7 Αυγούστου οι Σάμιοι στους προκρίτους της Ύδρας.⁵⁴⁹ Ο Κυριάκος Μόραλης, με επιστολή του στις 3 Αυγούστου 1822 προς τον Διοικητή της Ύδρας Λάζαρο Κουντουριώτη, κατηγόρησε τον Λυκούργο Λογοθέτη ότι είχε διοικήσει τυραννικά τον τόπο, και ότι τόσο αυτός όσο και αρκετοί από τους συντρόφους του είχαν καταχρασθεί μέρος των χρημάτων της Κοινότητας. Επίσης, τον ενημέρωσε ότι είχε συγκεντρώσει μικρό μέρος από τα χρήματα που το νησί όφειλε να πληρώσει για την συντήρηση του στόλου, και ισχυρίστηκε ότι η καθυστέρηση της αποστολής και του υπόλοιπου ποσού οφειλόταν στην αντίδραση των οπαδών του Λυκούργου.⁵⁵⁰ Ο Λυκούργος, με δική του επιστολή την ίδια ημέρα, ζήτησε την προστασία τού Λάζαρου Κουντουριώτη, και αντέκρουσε τις κατηγορίες του Μόραλη,⁵⁵¹ ενώ, με άλλο έγγραφο του προς τους προκρίτους της Ύδρας στις 8 Αυγούστου, επανέλαβε την έκκλησή του για προστασία ζητώντας και την διερεύνηση των εναντίον του καταγγελιών για καταχρήσεις.⁵⁵² Μετά την αθώωση και την απελευθέρωση του Λυκούργου, οι Ύδραίοι δεν αντέδρασαν στην καθαίρεση του Μόραλη και στην επανεκλογή του Λυκούργου.

Εδώ είναι ανάγκη να εξετάσουμε την στάση των ναυτικών νησιών, και ιδίως της Ύδρας, απέναντι στις αλληλοσυγκρουόμενες φατρίες. Η συμπεριφορά των Ύδραίων μοιάζει αντιφατική αφού στην Σαντορίνη δείχνουν ότι υποστηρίζουν την αντιδιοικητική φατρία, ενώ στην Σάμο την διορισμένη από την Κυβέρνηση Διοίκηση. Όμως η πραγματικότητα είναι διαφορετική. Πρωταρχικός στόχος των Ύδραίων, όπως προκύπτει από τα παραπάνω έγγραφα, ήταν η εξασφάλιση της καταβολής από τους νησιώτες των χρημάτων που τους είχαν ζητηθεί. Αυτό αποδεικνύεται από την στάση που κράτησαν απέναντι τόσο στους Σαντορινιούς Αντιδιοικητές όσο και στον Λυκούργο.

Η υπογραφή από τους Ύδραίους της κοινής διακοίνωσης των ναυτικών νησιών προς τους Σαντορινιούς ήταν πολιτική πράξη που απέβλεπε στην αποφυγή αντιπαραθέσεως με τα άλλα δυο ναυτικά νησιά και την κεντρική Διοίκηση. Μια τέτοια εξέλιξη θα έβλαπτε τα

⁵⁴⁹ Στο ίδιο, τόμ. Η', σελ. 387-388.

⁵⁵⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχαία Α. και Γ. Κουντουριώτου...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 73-74

⁵⁵¹ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 77-78.

⁵⁵² Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Η', σελ. 390-391.

συμφέροντα της Ύδρας, αφού, από την στιγμή που δεν θα ενεργούσε σύμφωνα με τον νόμο και θα είχε έρθει σε αντιπαράθεση με τις Σπέτσες και τα Ψαρά, θα βρισκόταν απομονωμένη και η επιρροή της θα μειωνόταν σημαντικά. Επιπλέον, θα έδινε την δυνατότητα στους θιγόμενους από την πολιτική της να παρουσιάζονται ως υπερασπιστές του νόμου ζητώντας την συμπαράσταση όχι μόνον της Κυβέρνησης, αλλά και των άλλων ναυτικών νησιών. Αντίθετα, υπογράφοντας την διακοίνωση των ναυτικών νησιών εμφανιζόταν ως υπερασπιστές του νόμου, και μπορούσαν να δικαιολογήσουν την υποστήριξη που παρείχαν στην αντίθετη προς τον Μαντζαράκη φατρία, με το επιχείρημα πως οι ενέργειες τους απέβλεπαν στην αποκατάσταση της ησυχίας στο νησί. Μάλιστα όταν είχε προηγηθεί και η κατά διαταγή τους σύλληψη του εμφανιζόμενου ως αντιδιοικητικού Λυκούργου, μπορούσαν να παρουσιασθούν ως νομιμόφρονες.

Το ότι το οικονομικό ζήτημα είχε πρωταρχική σημασία για τους Υδραίους το είχαν αντιληφθεί και οι αντίπαλες φατρίες, γι' αυτό και φρόντιζαν να αναφέρονται σε αυτό σε όλες τους τις επιστολές είτε υποσχόμενοι ταχεία αποστολή του ποσού που τους είχε ζητηθεί, είτε κατηγορώντας η μια την άλλη για τις καθυστερήσεις ή για την συγκέντρωση μικρής ποσότητας χρημάτων. Άλλωστε είναι φανερό ότι η πολιτική των Υδραίων απέναντι στις φατρίες των δύο νησιών ήταν στενά συνυφασμένη με τα οικονομικά τους συμφέροντα, μια και δεν μπορεί να μην τους ήταν γνωστή η φιλοτουρκική στάση που είχαν κρατήσει κατά το προηγούμενο έτος οι πρόκριτοι της Σάμου,⁵⁵³ που, στην παρούσα συγκυρία, παρουσιάζονταν ως υποστηρικτές του Μόραλη. Γι' αυτό και, όταν επιβεβαιώθηκε η αβασιμότητα των καταγγελιών εναντίον του Λυκούργου για καταχρήσεις, δεν αντιτάχθηκαν στην επανεκλογή του. Επίσης είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς πως, έναν μήνα μετά την αντεπαναστατική κίνηση των Σαντορινιών, δεν είχαν ενημερωθεί γι' αυτήν και για τα πρόσωπα που συμμετείχαν, ούτε είναι δυνατόν να μην είχαν αντιληφθεί τον αντιδιοικητικό χαρακτήρα που είχε πάρει, στην πορεία, το κίνημα της Σαντορίνης.

Τα γεγονότα της Σάμου και της Σαντορίνης μπορούν να μας οδηγήσουν σε κάποια συμπεράσματα ως προς τις σχέσεις των Υδραίων με τους Αρμοστές. Οι Υδραίοι, και στις δυο περιπτώσεις, δεν επεμβαίνουν απευθείας στα εσωτερικά των δυο νησιών, αλλά προσπαθούν να χρησιμοποιήσουν ως όργανά τους τους Αρμοστές. Εκείνοι, με την σειρά τους, λειτουργούν ως όργανα όχι της Ύδρας, αλλά της κεντρικής Διοίκησης. Από τα έγγραφα που ανταλλάσσουν Αρμοστές και Υδραίοι τόσο μεταξύ τους όσο και με τις Διοικήσεις της Σάμου και της Σαντορίνης, φαίνεται η διαφορά του τρόπου με τον οποίο σκέφτονται. Οι πρόκριτοι της Ύδρας δίνουν εντολές στους Αρμοστές σχετικά με τον τρόπο που θα πρέπει

⁵⁵³ Βλ. υποκεφ. Βα' της παρούσης μελέτης.

να ενεργήσουν στην κάθε μια από τις δυο περιπτώσεις. Είναι φανερό πως οι πρόκριτοι της Ύδρας έβλεπαν τους Αρμοστές σαν κατώτερη αρχή, η οποία όφειλε να τους δίνει λόγο για τα πεπραγμένα της, αγνοώντας την υπαγωγή του Σώματος αυτού στο Υπουργείο Εσωτερικών. Αυτή η αντιμετώπιση των Αρμοστών από τους Υδραίους πήγαζε από την πεποίθησή τους ότι, παρά τις διοικητικές αλλαγές που είχαν συντελεσθεί, εξακολουθούσε η Ύδρα να έχει τον πρώτο λόγο για τα τεκταινόμενα στον νησιωτικό χώρο.

Από την πλευρά τους, οι Αρμοστές δεν αντιμετώπιζαν τις εντολές των Υδραίων ως διαταγές ανώτερής τους Αρχής, αλλά ως υποδείξεις τις οποίες μπορούσαν να αποδεχθούν ή να απορρίψουν. Αυτό φαίνεται από την άρνησή τους να υπακούσουν στην εντολή των Υδραίων για νομιμοποίηση της Διοίκησης της Σαντορίνης,⁵⁵⁴ και την υπακοή τους στην εντολή σύλληψης του Λυκούργου. Η στάση των Αρμοστών ήταν σύμφωνη με το γράμμα του νόμου, αφού οι Υδραίοι θεσμικά δεν είχαν εξουσία πάνω τους ή πάνω στους κατοίκους των άλλων νησιών. Οι πρόκριτοι της Ύδρας, όμως, βασίζονταν όχι στο γράμμα του νόμου, αλλά στις πραγματικές συνθήκες. Τα γεγονότα απέδειξαν πως οι εκπρόσωποι του κράτους, είτε ήταν οι Έπαρχοι είτε οι Αρμοστές, δεν μπορούσαν να επιβληθούν σε εκείνους που αρνούσαν να εφαρμόσουν τους νόμους, χωρίς την υποστήριξη των ναυτικών νησιών και, ιδίως, της Ύδρας. Το γεγονός ότι στην Τήνο και στην Νάξο δεν αντιμετώπισαν προβλήματα τόσο σοβαρά όσο στην Σάμο και στην Σαντορίνη οφείλεται στην επιδίωξη των εξεγερμένων να επιτύχουν τους σκοπούς τους ενεργώντας μέσα στα πλαίσια του νόμου.

Οι αδυναμίες της Διοίκησης δεν ήταν δυνατόν να περάσουν απαρατήρητες από τους ανήκοντες στις ηγετικές ομάδες των νησιών του Αιγαίου, οι οποίοι προσπάθησαν να εκμεταλλευθούν την σύγκρουση ανάμεσα στους Πελοποννησίους στρατιωτικούς και την απερχόμενη Κυβέρνηση με αφορμή την απόφαση της τελευταίας να παρατείνει την θητεία της. Τα προηγηθέντα γεγονότα είχαν ισχυροποιήσει την θέση των αντιδιοικητικών φατριών στα νησιά του Αιγαίου, παρ' ότι αυτές δεν συνδέονταν μεταξύ τους, και τα διάφορα κινήματα δεν είχαν παντού τα ίδια αποτελέσματα λόγω των διαφορετικών συνθηκών που επικρατούσαν στο κάθε νησί. Ανεξάρτητα πάντως από τα αποτελέσματα των κατά τόπους κινήματων, ήταν σε όλους φανερή η σημασία που είχαν τα νησιά του Αιγαίου εξ αιτίας της οικονομικής συνεισφοράς ορισμένων από αυτά στον Αγώνα. Υπό αυτές τις προϋποθέσεις, εάν οι Αιγαιοπελαγίτες αποφάσιζαν να ενωθούν αποτελώντας ενιαία πολιτική δύναμη, θα μπορούσαν να παίξουν σημαντικό ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας.

Η στάση των ναυτικών νησιών και η αδυναμία της κεντρικής Διοίκησης και των οργάνων της να αντιμετωπίσουν δυναμικά τα αντιδιοικητικά κινήματα, έπεισαν τους

⁵⁵⁴ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

Αιγαιοπελαγίτες πως θα μπορούσαν να ακολουθήσουν αυτόν τον δρόμο. Η άρνησή τους να συμμετάσχουν στην συνέλευση των νησιωτών που πραγματοποιήθηκε στα τέλη Ιανουαρίου 1823 στις Σπέτσες, ήταν μια πρώτη ένδειξη των προθέσεών τους. Η συμμετοχή τους σε μια κατευθυνόμενη από τις ηγεσίες των ναυτικών νησιών συνέλευση, θα σήμαινε πως αποδέχονταν την ένταξή τους σε μια πολιτική παράταξη στην οποία θα συμμετείχαν με όλα τα νησιά, όμως η Ύδρα, οι Σπέτσες και τα Ψαρά θα είχαν τον πρώτο λόγο. Μια τέτοια εξέλιξη ερχόταν σε αντίθεση με τις επιδιώξεις των Αιγαιοπελαγιτών, οι οποίοι διεκδικούσαν την πολιτική τους χειραφέτηση και όχι την υπαγωγή τους στον έλεγχο των ναυτικών νησιών.

Η διάθεσή τους φαίνεται από τις ενέργειες των ηγετικών τους παραγόντων στις αρχές του 1823. Η αναμενόμενη Εθνοσυνέλευση θεωρήθηκε ευκαιρία που δεν θα έπρεπε να πάει χαμένη. Όμως για να επιτύχουν τον στόχο τους, έπρεπε να συστήσουν ένα όργανο που θα εκπροσωπούσε όλα τα μη ναυτικά νησιά. Αλλά για να πραγματοποιηθεί κάτι τέτοιο, ήταν απαραίτητη η σύγκληση τοπικής συνέλευσης. Οι Νάξιοι ήταν αυτοί που πρώτοι κινήθηκαν προς αυτήν την κατεύθυνση. Στις αρχές Ιανουαρίου του 1823, οι πρόκριτοι του νησιού ήρθαν σε επαφή με τους προκρίτους των υπολοίπων και πρότειναν την σύγκληση στην Νάξο των πληρεξουσίων των νησιών του Αιγαίου, με σκοπό την λήψη αποφάσεων πάνω σε θέματα που τους αφορούσαν. Το ότι η κίνηση αυτή ξεκίνησε από την Νάξο δεν ήταν τυχαίο. Η ανάδειξη, μέσα από το αντιδιοικητικό κίνημα του νησιού αυτού, της ηγετικής προσωπικότητας του Μιχαήλ Μαρκοπολίτη επέτρεψε στους Ναξίους να πιστεύουν πως θα μπορούσαν να γίνουν ηγέτες στον χώρο των Κυκλάδων και των Σποράδων. Είναι αλήθεια πως παρόμοιες φιλοδοξίες είχαν και οι κάτοικοι της Σαντορίνης, όμως εκεί δεν είχε αναδειχθεί ηγέτης ισάξιος του Μαρκοπολίτη.

Η κίνηση των Αιγαιοπελαγιτών προκάλεσε ανησυχία στους κόλπους της κεντρικής Διοίκησης, αλλά και αντιθέσεις μεταξύ των εκπροσώπων της στον νησιωτικό χώρο. Το ότι η κίνηση στρεφόταν ενάντια στην κυριαρχία των ναυτικών νησιών ήταν ολοφάνερο, και, εξ αυτού, στην πλειοψηφία τους οι υπάλληλοι της Διοίκησης δεν έβλεπαν με καλό μάτι την προετοιμαζόμενη συνέλευση. Υπήρχαν όμως και εκείνοι που είχαν αντίθετες απόψεις, με αποτέλεσμα να προκληθούν διαφωνίες μεταξύ των εκπροσώπων της κεντρικής Διοίκησης. Ενδεικτικά της κατάστασης αυτής είναι τα έγγραφα του Επάρχου Τήνου Εμμανουήλ Σπυρίδωνος και του υφισταμένου του, Αντεπάρχου Μυκόνου Γεωργίου Σκευά. Ο πρώτος, με έγγραφό του προς τον Αντέπαρχο και τους προύχοντες της νήσου Μυκόνου με ημερομηνία 13 Ιανουαρίου 1823, επέκρινε τους Ναξίους για τις κινήσεις τους, και κάλεσε τόσο την Διοίκηση όσο και τους Υδραίους να λάβουν κατάλληλα μέτρα ώστε να

ματαιωθεί η, κατά την γνώμη του, επιβλαβής για τα συμφέροντα του Έθνους συνέλευση.⁵⁵⁵ Ο δεύτερος, με δικό του έγγραφο στις 21 Ιανουαρίου προς τους προύχοντες της νήσου Τήνου, αντικρούει τα επιχειρήματα του προϊσταμένου του και δικαιολογεί την απόφαση των νησιωτών για την σύγκληση της συνέλευσης.⁵⁵⁶

Πληροφορίες για το τι ακολούθησε δεν έχουμε μέχρι στιγμής, και συνεπώς δεν γνωρίζουμε αν έγινε αυτή η συνέλευση. Η απουσία οποιασδήποτε πληροφορίας είναι λογικό να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αυτή δεν πραγματοποιήθηκε, αν και δεν υπάρχει στοιχείο που να τεκμηριώνει αυτήν την εκδοχή και να μας διαφωτίζει για τους λόγους της πιθανής ματαίωσης της. Το ζήτημα χρήζει περαιτέρω έρευνας γιατί, εάν η συνέλευση αυτή πράγματι δεν έγινε, τίθεται το ερώτημα τι ήταν εκείνο που εμπόδισε την πραγματοποίησή της. Ό,τι και αν συνέβη στο ζήτημα της συνέλευσης, το βέβαιο είναι πως πολλοί από εκείνους που εξελέγησαν ως πληρεξούσιοι των νησιών και στάλθηκαν στην Πελοπόννησο ενόψει της επικείμενης Εθνοσυνέλευσης, ανήκαν στην αντιδιοικητική παράταξη. Αυτό φαίνεται από την συνεργασία τους με τους στρατιωτικούς, που είχαν στραφεί ανοικτά εναντίον της Διοικήσεως και είχαν έρθει σε αντιπαράθεση όχι μόνον με τους προκρίτους της Πελοποννήσου, αλλά και με αυτούς της Ύδρας και των Σπετσών.

Φυσικό ήταν η ισχυροποίηση της Πελοποννησιακής Γερουσίας να ανησυχήσει τους Υδραίους που έβλεπαν ότι το σώμα αυτό ελεγχόταν -πλέον- από τους στρατιωτικούς, των οποίων τα συμφέροντα έρχονταν σε αντίθεση με τα δικά τους. Οι στρατιωτικοί βάσιζαν την δύναμή τους στην υποστήριξη των στρατευμένων ακτημόνων χωρικών της Πελοποννήσου, που απέβλεπαν στην απόκτηση δικής τους γης μετά το τέλος του πολέμου. Αυτό όμως δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί παρά μόνον με την παραχώρηση σε αυτούς Εθνικών Κτημάτων. Τις ίδιες βλέψεις με τους υπηρετούντες υπό τις διαταγές τους στρατιώτες είχαν και οι καπετάνιοι τους, αφού και εκείνοι παρέμεναν ακτήμονες. Από την άλλη μεριά, ήταν φανερό πως οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών δεν ήταν δυνατόν να λάβουν αποζημιώσεις για τα έως τότε έξοδά τους χωρίς την εκποίηση Εθνικών Κτημάτων, μια και η Πελοποννησιακή Γερουσία δεν διέθετε τους οικονομικούς πόρους που θα της επέτρεπαν να πραγματοποιήσει τις σχετικές με αυτό το ζήτημα υποσχέσεις της. Ήταν φυσικό λοιπόν οι στρατιωτικοί να στηρίζουν τις αξιώσεις των στρατιωτών, αντιτιθέμενοι στις επιδιώξεις των νησιωτών.

Οι διαθέσεις των δυο πλευρών φάνηκαν κατά τον Απρίλιο του 1823, όταν και έλαβε

⁵⁵⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 5, έγγρ. 81-84 (13-1-1823)

⁵⁵⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 5, έγγρ. 85-86 (21-1-1823)

χώρα η Β' Εθνοσυνέλευση. Η αντίδραση των στρατιωτών στην σχετική με το θέμα απόφαση της Εθνοσυνέλευσης και η αναδίπλωση της τελευταίας⁵⁵⁷ προκάλεσαν τις διαμαρτυρίες των πληρεξουσίων των ναυτικών νησιών, οι οποίες όμως δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα.⁵⁵⁸ Οι αντιτιθέμενες επιδιώξεις των ναυτικών νησιών και των στρατιωτικών ήταν φυσικό να πείσουν τις ηγεσίες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών για την αναγκαιότητα συνεργασίας τους με την αντίθετη προς τους στρατιωτικούς παράταξη. Γι' αυτό και, στην αντιπαράθεση του Κολοκοτρώνη και της Πελοποννησιακής Γερουσίας με την Κυβέρνηση, πήραν το μέρος της τελευταίας και, με έγγραφό τους προς την Γερουσία, επέκριναν τα μέλη της για συνεργασία με τους στρατιωτικούς κατηγορώντας το Σώμα για κατάχρηση εξουσίας.⁵⁵⁹

Για να μπορέσουν, όμως, τόσο οι Αιγαιοπελαγίτες όσο και οι στρατιωτικοί να επιτύχουν τους στόχους τους, ήταν απαραίτητη η μεταξύ τους συνεργασία, έτσι ώστε να γίνει εφικτή η δημιουργία αντίρροπης σε αυτήν των ναυτικών νησιών δύναμης. Για να έχει όμως κάποιο αποτέλεσμα η συνεργασία νησιωτών και στρατιωτικών, έπρεπε να εξασφαλισθεί ο έλεγχος του νησιωτικού χώρου. Όμως ο στόχος αυτός δεν μπορούσε να επιτευχθεί χωρίς την απομάκρυνση των Επάρχων και την αντικατάστασή τους από πρόσωπα φιλικά προσκείμενα προς τους στρατιωτικούς. Έπρεπε όμως η ενέργεια αυτή να μην παρουσιασθεί σαν παράνομη πράξη που στόχο είχε την κατάλυση της νόμιμης Διοίκησης, αλλά σαν προσπάθεια αποκατάστασης της έννομης τάξης.

Οι στρατιωτικοί και οι πληρεξούσιοι των νησιών του Αιγαίου ήρθαν σε συνεννόηση και αποφάσισαν να επιδιώξουν να πείσουν τους Αιγαιοπελαγίτες για την νομιμότητα των ενεργειών τους. Η Κυβέρνηση, με την απόφασή της να παρατείνει την θητεία της, έδωσε στην παράταξη των στρατιωτικών και στους συνεργαζόμενους με αυτήν νησιώτες την ευκαιρία που ζητούσαν. Η άρνησή τους να αναγνωρίσουν ως νόμιμη αυτήν την απόφαση, τους επέτρεπε να κινηθούν εναντίον της Κυβέρνησης δικαιολογώντας την στάση τους ως προσπάθεια επιβολής του νόμου.

Στις 25 Μαρτίου του 1823, ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης και ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος έστειλαν από το Ναύπλιο επιστολή προς τους Ναξίους, με την οποία τούς ενημέρωναν πως η θητεία της Κυβέρνησης είχε λήξει, και καλούσαν τόσο εκείνους όσο και τους άλλους νησιώτες να μην υπακούουν στους διορισμένους από αυτήν Επάρχους και Αντεπάρχους, αλλά να εκλέξουν προσωρινές Διοικήσεις αποτελούμενες από τους ντόπιους προκρίτους.

⁵⁵⁷ Βλ. υποκεφ. Γα' της παρούσης μελέτης.

⁵⁵⁸ Δ. Κόκκινος, « Η Ελληνική... », ό.π., τόμ. Γ', σελ. 471.

⁵⁵⁹ Στο ίδιο, τόμ. Γ', σελ. 388-389

Την επιστολή αυτήν συνυπέγραψαν οι περισσότεροι Πελοποννήσιοι στρατιωτικοί καθώς και οι νησιώτες πληρεξούσιοι, με πρώτους τους ηγέτες των κινημάτων της Πάρου και της Νάξου μητροπολίτη Παροναξίας Ιερόθεο, και Μιχαήλ Μαρκοπολίτη. Οι υπογράψαντες το έγγραφο, απευθυνόμενοι στους κατοίκους των χωριών και της Χώρας της Νάξου, κατηγορήσαν τον Έπαρχο Π. Δημητρακόπουλο ότι κατείχε παράνομα την εξουσία, κυβερνούσε τυραννικά τον τόπο σπρώχνοντάς τον προς τον εμφύλιο πόλεμο, και τον χαρακτήρισαν 'κακό πατριώτη'.⁵⁶⁰

Η απόφαση της Κυβέρνησης να παρατείνει την θητεία της καθώς και το έγγραφο των αντιπάλων της δείχνουν πως οι δύο παρατάξεις, στην προσπάθειά τους η μια να διατηρήσει και η άλλη να καταλάβει την εξουσία, δεν δίστασαν να παρερμηνεύσουν -εν γνώσει τους- τόσο τον Οργανικό Νόμο, όσο και τον σχετικό με την οργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης νόμο, προκειμένου να δικαιολογήσουν τις ενέργειές τους. Είναι βέβαιο πως η Κυβέρνηση, παρατείνοντας την θητεία της, είχε προχωρήσει σε πράξη που δεν προβλεπόταν από τον Οργανικό Νόμο.⁵⁶¹ Αλλά και η αντίπαλη παράταξη, καλώντας τους νησιώτες να μην υπακούουν στους Επάρχους και Αντεπάρχους και να εκλέξουν ντόπιους Διοικητές, παρερμήνευε την σχετική με την τοπική αυτοδιοίκηση διάταξη, αφού η τελευταία δεν προέβλεπε την παύση των κατά τόπους υπαλλήλων της Διοίκησης με την λήξη της θητείας της Κυβέρνησης που τους είχε διορίσει.⁵⁶²

Ένα ακόμα στοιχείο που προκύπτει από την επιστολή προς τους νησιώτες είναι η προσπάθεια του Ιεροθέου και του Μαρκοπολίτη να δώσουν τέλος στον φατριασμό - αν όχι σε άλλα νησιά, τουλάχιστον στην Νάξο- με σκοπό να επιτύχουν την ένωση όλων των παραγόντων του νησιού και την σύμπραξή τους σε κοινόν αγώνα εναντίον της Κυβέρνησης και των εκπροσώπων της στα νησιά. Αυτό γίνεται φανερό από το γεγονός ότι οι υπογράψαντες την ανωτέρω επιστολή απευθύνονταν στους κατοίκους τόσο των χωριών, όσο και της Χώρας.

Οι προσπάθειες των στρατιωτικών και των νησιωτών συνεργατών τους δεν έφεραν αποτέλεσμα, και, στις 29 Μαρτίου 1823, η Εθνοσυνέλευση άρχισε τις εργασίες της στο Άστρος, στην περιοχή που ονομαζόταν Αγιαννίτικα Καλύβια, με τα περισσότερα μέλη της να ανήκουν στην παράταξη των προκρίτων. Η Εθνοσυνέλευση έλαβε αποφάσεις που εμφανώς οδηγούσαν στην απογύμνωση του θεωρούμενου επικεφαλής της παράταξης των

⁵⁶⁰ Α. Λιγνός, «*Αρχαίον της κοινότητος Υδρας...*», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 117-119 (25-3-1823).

⁵⁶¹ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Γ', σελ. 26-27.

⁵⁶² Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 161.

στρατιωτικών Θεοδώρου Κολοκοτρώνη από την δύναμη του καθώς α) κατήργησε τις τοπικές Διοικήσεις, με σκοπό την εξάλειψη της Πελοποννησιακής Γερουσίας β) κατήργησε τον βαθμό του Αρχιστρατήγου, στερώντας έτσι από τον Κολοκοτρώνη τον τίτλο που του είχε απονείμει η Πελοποννησιακή Γερουσία γ) προέβη σε αθρόους προβιβασμούς στρατιωτικών, φθάνοντας στο σημείο να διορίσει 50 στρατηγούς. Παρά τις αντιδράσεις του, ο Κολοκοτρώνης αναγκάστηκε να αποδεχθεί τις αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης, για να αποφευχθεί η έκρηξη εμφυλίου πολέμου.⁵⁶³

Η Εθνοσυνέλευση δεν είχε να αντιμετωπίσει μόνον τους στρατιωτικούς αλλά και τους συμμάχους τους Αιγαιοπελαγίτες πληρεξουσίους, που, σύμφωνα με τον Ιωάννη Φιλήμονα, ήρθαν σε αντιπαράθεση με αυτούς των ναυτικών νησιών εξ αιτίας της βαριάς φορολογίας που τους είχε επιβληθεί για την συντήρηση του στόλου. Ο Ιωάννης Φιλήμων κατηγορεί τις ηγεσίες των ναυτικών νησιών ότι, στην προσπάθειά τους να εξαναγκάσουν τους κατοίκους των άλλων νησιών να καταβάλουν τους δυσβάστακτους φόρους, έστειλαν στρατιωτική δύναμη η οποία διέπραξε κάθε είδους βιαιοπραγία σε βάρος των ανυπεράσπιστων νησιωτών. Ακόμα, ισχυρίζεται πως οι πληρεξούσιοι των ναυτικών νησιών αμφισβήτησαν το δικαίωμα των νησιών που δεν διέθεταν στόλο να εκπροσωπούνται στην Εθνοσυνέλευση.⁵⁶⁴ Τα λεγόμενα του Φιλήμονα δεν τεκμηριώνονται από άλλη πηγή, ούτε παρατίθενται κατάλογοι που θα μπορούσαν να επιβεβαιώσουν τους ισχυρισμούς του για υπερφορολόγηση των νησιωτών. Ένα ακόμα στοιχείο που θα πρέπει να μας κάνει επιφυλακτικούς ως προς την αξιοπιστία των αναφορών του Φιλήμονα είναι το γεγονός ότι δεν έχει διασωθεί έγγραφο που να αποδεικνύει ότι έγινε οποιαδήποτε συζήτηση επί των προαναφερθέντων.

Ανεξάρτητα, πάντως, από το αν τα όσα αναφέρει ο Φιλήμων ανταποκρίνονται ή όχι στην πραγματικότητα, το σίγουρο είναι πως οι προσπάθειες της αντιδιοικητικής φατρίας απέτυχαν, αφού η επικύρωση -με κάποιες μικρές διαφοροποιήσεις- του ήδη υπάρχοντος Οργανισμού Τοπικής Αυτοδιοίκησης συνιστούσε ήττα για την φατρία αυτήν. Η ηττημένη φατρία στην αρχή φάνηκε να δέχεται τα τετελεσμένα, έπειτα όμως, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σύντομα σε ορισμένα νησιά ξέσπασαν νέες ταραχές. Έχει ήδη γίνει αναφορά στα γεγονότα της Σαντορίνης, της Τήνου και της Νάξου. Οι ηγεσίες των ναυτικών

⁵⁶³ Σχετικά με τις αποφάσεις της Εθνοσυνέλευσης και την αποδοχή τους από τον Κολοκοτρώνη βλ. Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 390-391· Θ. Κολοκοτρώνης, «*Διήγησις συμβάντων...*», ό.π., σελ. 125-126.

⁵⁶⁴ Για τις διαμαρτυρίες των νησιωτών και την αντίδραση των Υδραίων βλ. Τάσος Γριτσόπουλος, «Συνοπτική έκθεση Ιωάννου Φιλήμονος περί της ελληνικής διοικήσεως α' και β' περιόδου», σε περιοδικό *Μνημοσύνη*, τόμ. 8, σελ. 82.

νησιών δεν φαίνεται να εμπλέκονται στα εσωτερικά των άλλων πριν από το καλοκαίρι του 1823. Στην Σαντορίνη, όπως είδαμε, η σύγκρουση ανάμεσα στους υποστηρικτές του πρώην Επάρχου Ευάγγελου Μαντζαράκη και τον διορισμένο στην θέση του από την νέα Κυβέρνηση Δημήτριο Δραγονάκο είχε αναστατώσει, για μια ακόμα φορά, το νησί. Έχει ήδη γίνει αναφορά στην διαφορετική στάση του Βουλευτικού και του Υπουργείου Εσωτερικών ως προς το ζήτημα της Σαντορίνης.

Μπορεί οι σχέσεις ανάμεσα στο Βουλευτικό και το Εκτελεστικό, στο οποίο υπάγονταν τα Υπουργεία, να εξακολουθούσαν να φαίνονται καλές, όμως η μεταξύ των δυο Σωμάτων καχυποψία δεν έλειπε. Ο πλέον καχύποπτος ήταν ο Αντιπρόεδρος του Εκτελεστικού Θ. Κολοκοτρώνης, ο οποίος δεν δίστασε να εκφράσει τις υποψίες του για κρυφές συνεννοήσεις των Υδραίων και Σπετσιωτών βουλευτών με τον Μαυροκορδάτο.⁵⁶⁵ Η επιδείνωση των σχέσεων ανάμεσα στα δύο Σώματα μετά την εκλογή του Αλέξανδρου Μαυροκορδάτου στο αξίωμα του Προέδρου του Βουλευτικού και την εκδίωξή του από τον Κολοκοτρώνη, δεν ήταν δυνατόν να αφήσει ανεπηρέαστους τους προκρίτους των ναυτικών νησιών. Η υποστήριξή τους προς το Βουλευτικό φαίνεται από την στάση τους στο ζήτημα της Σαντορίνης.

Όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, το Εκτελεστικό είχε καλέσει τα ναυτικά νησιά να επέμβουν και να αποκαταστήσουν την τάξη στο νησί. Όμως οι Υδραίοι πρόκριτοι, δύο ημέρες πριν από την έκδοση της σχετικής διαταγής του Εκτελεστικού, δηλαδή στις 23 Ιουλίου 1823, έστειλαν δύο επιστολές στους πληρεξουσίου των ναυτικών νησιών που είχαν αναλάβει την αποστολή να συγκεντρώσουν τα χρήματα που τα υπόλοιπα νησιά υποχρεούνταν να πληρώσουν για την συντήρηση του στόλου, δίνοντάς τους οδηγίες για τον τρόπο με τον οποίο θα έπρεπε να συμπεριφερθούν φθάνοντας στην Σαντορίνη. Στην πρώτη επιστολή, γράφοντας ως όργανα της Διοίκησης, δίνουν εντολή στους πληρεξουσίου να σπεύσουν στην Σαντορίνη και να φροντίσουν να συμφιλιώσουν τις αντιμαχόμενες φατρίες.⁵⁶⁶ Με την δεύτερη μυστική επιστολή, αναιρούν την προηγούμενη εντολή και διατάσσουν τους πληρεξουσίου να συλλάβουν τον Έπαρχο και τους επικεφαλής τής υποστηριζόμενης από αυτόν φατρίας ως αντιπάλους της Διοίκησης, κατηγορώντας τους για καταχρήσεις και τυραννική συμπεριφορά, και να διορίσουν Διοίκηση αποτελούμενη από ντόπιους προκρίτους.⁵⁶⁷

Παρά την σημασία που είχε η Σαντορίνη για τον Αγώνα, οι πληρεξουσίου δεν

⁵⁶⁵ Θ. Κολοκοτρώνης, «Διήγησις συμβάντων...», ό.π., σελ. 132-133.

⁵⁶⁶ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ 316 (23 -7-1823)

⁵⁶⁷ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ.317-318 (23-7-1823).

βιάσθηκαν να πάνε εκεί. Αυτό πιθανότατα οφείλεται στο ότι γνώριζαν πως ίσως να ήταν αναγκαία η άσκηση βίας προκειμένου να επιτευχθεί ο επιδιωκόμενος σκοπός, κάτι που θα προϋπέθετε την παρουσία στρατιωτικής δύναμης, ίσως και πολεμικών πλοίων. Όμως ο ελληνικός στόλος, μέχρι τα τέλη Αυγούστου, παρέμενε ακινητοποιημένος στις βάσεις του. Αυτό ίσως δεν ήταν άσχετο με τις διαφωνίες που είχαν προκύψει πάνω στο ζήτημα της κατανομής των αναγκαιών για την συντήρηση του στόλου χρημάτων, και με τα θλιβερά γεγονότα του δευτέρου δεκαήμερου του Αυγούστου στην Ύδρα.

Αλλά και, όταν στα τέλη Αυγούστου, ο στόλος εξέπλευσε, έπρεπε να αντιμετωπίσει ζητήματα πολύ πιο σοβαρά από αυτό της Σαντορίνης. Ο οθωμανικός στόλος είχε βγει στα νερά του Αιγαίου και απειλούσε τα νησιά των Κυκλάδων, με αποτέλεσμα οι εκεί φιλότουρκοι να ενθαρρυνθούν και να αρχίσουν τις αντεπαναστατικές τους ενέργειες στην Σίφνο, Μήλο και Κίμωλο. Ο κίνδυνος να δηλώσουν οι κάτοικοι των νησιών υποταγή στον Σουλτάνο ήταν άμεσος, εξ αιτίας του φόβου που τους είχε προκαλέσει η παρουσία του οθωμανικού στόλου, σε συνδυασμό με την ακινησία του ελληνικού. Οι κάτοικοι της Μήλου, σε επιστολή που έστειλαν στις 23 Αυγούστου 1823 στους προκρίτους των ναυτικών νησιών, τους πληροφορούσαν ότι ο εχθρικός στόλος βρισκόταν μπροστά στο νησί τους, και, αφού διεκτραγωδούσαν την απελπιστική τους θέση, εκλιπαρούσαν για την αποστολή πλοίων έστω και την τελευταία στιγμή.⁵⁶⁸ Την ίδια αναστάτωση έφερε η παρουσία του εχθρικού στόλου στην Νάξο και στην Πάρο. Ο Έπαρχος της Νάξου Φώτιος Καραπάνος, με αχρονολόγητο έγγραφο του προς το Υπουργείο των Εσωτερικών, ενημερώνει ότι στα νησιά επικρατούσε πανικός και ότι οι κάτοικοι δεν υπάκουαν στις εντολές των Επαρχών.⁵⁶⁹

Έγγραφο με παρόμοιο περιεχόμενο έστειλε και ο Έπαρχος Πάρου Παναγιώτης Βαφιάπουλος προς τους προκρίτους της Ύδρας, στις 3 Σεπτεμβρίου 1823, ενημερώνοντάς τους για την αναρχία που επικρατούσε στο νησί. Την απέδιδε σε ορισμένους προκρίτους - τους οποίους δεν κατονομάζει - που ξεσήκωναν τους κατοίκους εναντίον των ναυτικών νησιών, και τους προέτρεπαν να δηλώσουν υποταγή στον Σουλτάνο.⁵⁷⁰ Ο Βαφιάπουλος είχε διατελέσει, κατά το προηγούμενο έτος, Αντέπαρχος της υπαγόμενης στην επαρχία Παροναξίας Πάρου, και πρέπει να είχε καλή εικόνα των δεδομένων του τόπου τον οποίο διοικούσε επί δύο χρόνια.

Το γεγονός, ότι παρά την κατάργηση των αντεπαρχιών από την Β' Εθνοσυνέλευση,

⁵⁶⁸ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 455-456.

⁵⁶⁹ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί της νήσου...», ό.π., σελ. 285-287.

⁵⁷⁰ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 515.

ο Βαφειόπουλος όχι μόνον δεν απομακρύνθηκε από τον τόπο που είχε διοικήσει κατά το προηγούμενο διάστημα αλλά προήχθη σε Έπαρχο, δείχνει πως, κατά πάσαν πιθανότητα, τόσο η κεντρική Διοίκηση όσο και η πλειοψηφία των κατοίκων του νησιού ήταν ικανοποιημένοι με τον τρόπο που είχε ασκήσει τα καθήκοντά του. Δεν υπάρχουν, άλλωστε, πληροφορίες για φατριαστικές ενέργειες του Βαφειόπουλου. Μπορεί το 1822 να είχε στραφεί ενάντια στο κίνημα του Ιεροθέου, όμως είχε ενεργήσει στα πλαίσια των καθηκόντων του εκτελώντας διαταγές του Επάρχου. Επίσης, το 1823, στην προαναφερθείσα επιστολή του, αποφεύγει να στιγματίσει οποιονδήποτε ως φιλότουρκο, και δεν ζητάει την βίαιη επέμβαση του ελληνικού στόλου αλλά απλώς την παρουσία του, που, κατά την γνώμη του, θα ήταν αρκετή για να αποκατασταθεί η τάξη στο νησί.

Ενώ το Αιγαίο απειλείτο από τον οθωμανικό στόλο, οι αντίθετοι προς τον Δραγονάκο πρόκριτοι της Σαντορίνης προσπαθούσαν να στρέψουν την προσοχή των πληρεξουσίων των ναυτικών νησιών στην αντιπαράθεσή τους με τον Έπαρχο, και, με έγγραφό τους στις 18 Αυγούστου 1823, τους κάλεσαν να επέμβουν και να τον απομακρύνουν.⁵⁷¹ Η έκπλευση του ελληνικού στόλου στα τέλη Αυγούστου και η απομάκρυνση του οθωμανικού από τις Κυκλάδες επανέφερε την ηρεμία στα νησιά και σήμανε την κατάπαυση των φιλοτουρκικών κινήσεων. Η εξέλιξη αυτή επέτρεψε στους πληρεξουσίου των ναυτικών νησιών να ασχοληθούν με το ζήτημα της Σαντορίνης. Στις αρχές Σεπτεμβρίου 1823, οι πληρεξούσιοι έφθασαν στην Σαντορίνη και απαίτησαν από τον Έπαρχο να αναγνωρίσει τους αποπεμφθέντες Γενικό Γραμματέα και Αστυνόμο. Εκείνος, όμως, για άλλη μια φορά αρνήθηκε, και, με έγγραφη διαμαρτυρία του στις 9 Σεπτεμβρίου, τους κατηγορήσε ως υποστηρικτές των ταραχοποιών.⁵⁷²

Το τι ακριβώς ακολούθησε δεν είναι ξεκάθαρο, μια και οι πληροφορίες είναι αντικρουόμενες. Σύμφωνα με έγγραφο που οι πληρεξούσιοι έστειλαν στις 12 Σεπτεμβρίου προς το Βουλευτικό, ο Δραγονάκος κάλεσε στα όπλα τους κατοίκους της Σαντορίνης. Κατόπιν αυτού, οι πληρεξούσιοι των ναυτικών νησιών αναγκάστηκαν να συλλάβουν τόσο εκείνον, όσο και τον διορισμένο από αυτόν Γενικό Γραμματέα Σπυρίδωνα Καούστο, και να τοποθετήσουν στην θέση του τον διορισμένο από την κεντρική Διοίκηση Γενικό Γραμματέα Γεώργιο Καραμάνο.⁵⁷³ Από την άλλη, σύμφωνα με έγγραφο που ο Δραγονάκος έστειλε στις 12 Αυγούστου 1823 στον εξάδελφο του και γιο του προέδρου της Κυβέρνησης Γεώργιο

⁵⁷¹ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 457-458.

⁵⁷² Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ 435 (9-9-1823)

⁵⁷³ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ. 433.

Μαυρομιχάλη, οι πληρεξούσιοι τον συνέλαβαν χωρίς να δώσουν καμία σημασία στις παρατηρήσεις του, και, αφού τον ταπείνωσαν, τον απομάκρυναν από την Σαντορίνη.⁵⁷⁴ Ό,τι και αν συνέβη ανάμεσα στους πληρεξουσίου των ναυτικών νησιών και τον Έπαρχο, το βέβαιο είναι πως ο τελευταίος καθαιρέθηκε, και πως τόσο ο ίδιος όσο και οι ηγέτες της παράταξης της οποίας το μέρος είχε πάρει συνελήφθησαν και απομακρύνθηκαν από την Σαντορίνη. Τα γεγονότα αυτά φανερώνουν την απροκάλυπτη υποστήριξη που οι πληρεξούσιοι των ναυτικών νησιών παρείχαν στους αντιπάλους του Δραγονάκου.

Η απομάκρυνση του Δραγονάκου και των υποστηρικτών του σήμαινε και την κατάργηση του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης,⁵⁷⁵ μια και σε κανένα έγγραφο πλέον δεν γίνεται αναφορά σε αυτόν. Η απομάκρυνση από την Σαντορίνη των ηγετών της αντιδιοικητικής φατριάς, μετέτρεψε την Σαντορίνη από δύναμη αποσταθεροποίησης σε δύναμη σταθερότητας στον χώρο των Κυκλάδων. Το συμπέρασμα αυτό μπορεί να εξαχθεί από την μη συμμετοχή των Σαντορινιών στα αντιδιοικητικά κινήματα της περιόδου διακυβέρνησης της χώρας από την Κυβέρνηση Κουντουριώτη. Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε η συμμετοχή τους στην εξέγερση των κατοίκων των νησιών του Αιγαίου το καλοκαίρι του 1824, για την οποία θα γίνει λόγος παρακάτω.

Στην Τήνο, η επιτυχία του Επάρχου Ευάγγελου Μαντζαράκη να επανενώσει διοικητικά το νησί ικανοποίησε τόσο την Διοίκηση όσο και τα ναυτικά νησιά. Οι Υδραίοι πρόκριτοι, την ίδια ημέρα που διέταζαν τους πληρεξουσίου να απομακρύνουν από την Σαντορίνη τον Δραγονάκο, δηλαδή στις 23 Ιουλίου 1823, έστειλαν δύο επιστολές -την πρώτη προς τους πληρεξουσίου των ναυτικών νησιών και την δεύτερη προς τον Μαντζαράκη- εκφράζοντας την ικανοποίησή τους για την επανένωση του νησιού.⁵⁷⁶ Παρ' όλα αυτά, λίγους μήνες αργότερα, και συγκεκριμένα στις 28 Οκτωβρίου του 1823, ο Υδραίος ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης, φθάνοντας στην Τήνο, καθαίρεσε τον Μαντζαράκη εκτελώντας σχετική εντολή της Διοίκησης της Ύδρας. Σε αντίθεση όμως με ό,τι είχαν κάνει οι πληρεξούσιοι στην Σαντορίνη, ο Μιαούλης κατάρτισε νέον Διοικητικό Οργανισμό, με βάση τον οποίον θα έπρεπε στο εξής να διοικηθεί το νησί. Το σχετικό έγγραφο έχει ως εξής:

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΤΗΣ ΎΔΡΑΣ

⁵⁷⁴ (Α.Ε.Π), ό.π., τομ. ΙΖ', έγγρ. 139 (12 Αυγούστου 1823), σελ. 74-75.

⁵⁷⁵ Βλ. υποκεφ. ΒΒ' της παρούσης μελέτης.

⁵⁷⁶ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 316-317 (23-7-1823), σελ. 319 (23-7-1823).

Πρός τους προύχοντας τής χώρας Αγίου Νικολάου Τήνου.

Εντεταλμένος δι'επιτροπικού γράμματος παρά τής θαλασσομαχούσης πατρίδος Χ(»/ μου, δεδομένου εἰς τὰς 29 Αύγουστου 1823, διὰ να αποκαταστήσω την ευταξίαν και καλήν αρμονίαν εφ'όλας τας Ἑλληνικὰς νήσους ελθὼν μετὰ του υπό την οδηγίαν μου του στόλου εν τη νήσω ταύτη τής Τήνου εὔρον πολλοὺς των εγκατοίκων βεβαρυσμένους εκ τής διαγωγῆς του ἐπάρχου κυρίου Μαντζαράκη. Ὅθεν ἐξετάσας ακριβῶς περι τούτου, εὔρον αὐτήν πάντη ἐναντίαν τοῦ ἐθνικοῦ αγώνος και των συμφερόντων αὐτοῦ· κατ' ἐξοχήν δε διὰ την υπερβολικὴν χρηματικὴν ἐξοδον, η οποία καταηλίοκετο εἰς αὐτόν και εἰς διαφόρους ἐπιβλαβεῖς υπουργοὺς αὐτοῦ, ἢ καλῶς εἰπεῖν φθορέας του ἐθνικοῦ ταμείου, και ουχί εἰς τον καθοπλισμόν τοῦ Ἑλληνικοῦ τρινησίου στόλου, τοῦ αγωνιζομένου υπέρ του γένους. Σκέψεως οὖν γενομένης περι τούτου, ἐκρίθη ἐπάναγκες να καθαιρεθῆ ὁ τοιοῦτος ἐπαρχος και να ουστηθῆ ἀμέσως μία τοπικὴ διοίκησις εἰς την χώραν τοῦ Αγίου Νικολάου μεταξὺ υμῶν και των Ἐξωμεριτῶν και Μεσομεριτῶν χωρίων κατὰ τὴν ἀνέκαθεν ἐπικρατούσαν συνήθειαν· δηλαδὴ οἱ κατὰ καιρόν μέλλοντες ψηφισθῆναι υπουργοὶ τής τοπικῆς διοικήσεως θέλει κρίνουν και ἀνακρίνουν δικαίως και ἀφιλοπροσώπως πάσαν παρεμπίπτουσαν υπόθεσιν, και θέλει ἐκτελοῦν το υπουργημα αὐτὸ ἀμισθί, καὶ εἰς κάθε μήνας τρεῖς να ἀλλάσσωνται, και ἄλλοι ψηφισμένοι νὰ λαμβάνουν τον τόπον των. Εἰς τον αὐτόν τρόπον θέλει; μεταλλάττονται και οἱ δύο ταμίαι, οἱ οἱποῖοι θέλει εἶναι ὁ εἰς ἐκ τής χώρας και ὁ ἕτερος ἐκ των Ἐξωμεριτῶν και Μεσομεριτῶν χωρίων ὁ μεν εἰς εἰς τὰς προσόδους, ο δε εἰς τὰς ἐξόδους, οἱ οἱποῖοι θέλει εἶναι εἰς χρέος να δώσουν λογαριασμόν εἰς την συμπλήρωσιν τής ἐπιστασίας τῶν τριῶν μηνῶν. Ἡ πρόσοδος πάσα τόσον ἀπὸ του τελωνίου καθὼς και ἀπὸ λιμεναρχίας, διαβατηρίων καὶ καθεξῆς, θέλει διατηρηθῆ σὴν και με πάσαν ἀκριβῆ προσοχήν νὰ συνάξεται, εκ τής οποίας ἀφαιροῦντες τὴν μόνην ἐξοδον τῶν ἐπιστατῶν τελωνίου, κολτζήδων καὶ γραμματέων δύο, τὰ λοιπὰ να φυλάττωνται ὡς παρακαταθήκη υπό την διαταγὴν και θέλησιν τῶν τριῶν θαλασσομαχουσῶν νήσων.

Προεξέτατε καλώς να μην εξοδευθή ή πρόσοδος αυτή εις οιαδήποτε ανάγκην, διότι αντιπράπτοντες, ου μόνον θέλει επιφορτισθή πάσα παραμικρά κατάχρησις εις βάρος σας, αλλά και θέλετε υποπέσει αναπολογήτως εις την δικαίαν αγανάκτησιν των τριών θαλασσομαχουσών νήσων. Υγιαίνετε.

Έκ του ναυαρχικού πλοίου, απέναντι τής χώρας 'Αγίου Νικολάου Τήνου, 28 'Οκτωβρίου

1823. Ανδρέας Μιαούλης⁵⁷⁷

Είναι φανερό πως σκοπός του Μιαούλη ήταν η εγκατάσταση στην Τήνο μιας διοίκησης που θα ήταν πρόθυμη να υπακούσει σε κάθε διαταγή των ναυτικών νησιών, εξασφαλίζοντας την αποστολή όσων χρημάτων θα ζητούσαν οι ηγεσίες τους. Το οικονομικό ζήτημα ήταν βέβαια πολύ σοβαρό, όμως οι λόγοι που υπαγόρευαν στον Μιαούλη να προβεί σε αυτήν την ενέργεια -που ερχόταν εμφανώς σε αντίθεση προς τον σχετικό με την τοπική αυτοδιοίκηση νόμο- ήταν βαθύτεροι και θα εξηγηθούν παρακάτω. Ως προς το διοικητικό σύστημα, θα πρέπει να παρατηρηθεί πως υπάρχουν ορισμένα θέματα που δεν επιλύονται από αυτό. Με τον νέον Οργανισμό, ενώ προσδιορίζονται τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις των Διοικητών καθώς και ο αριθμός των αποτελούντων την τοπική Διοίκηση προσώπων, δεν προσδιορίζεται ο τρόπος της εκλογής τους. Ακόμα, δεν προσδιορίζεται ο αριθμός των εκπροσώπων της κάθε μιας από τις δύο κοινότητες (Ορθοδόξων και Καθολικών), ούτε γίνεται αναφορά στον τρόπο διοίκησης τόσο της Χώρας όσο και των χωριών. Ο Μιαούλης, ενεργώντας κατά αυτόν τον τρόπο, μπορούσε να ισχυρισθεί πως, αν και κινείτο υπακούοντας στις εντολές που είχε λάβει από τους προκρίτους της Ύδρας, δεν αγνοούσε και τα δικαιώματα των κατοίκων του νησιού, στους οποίους άφηνε το ελεύθερο να αποφασίσουν οι ίδιοι για τα προαναφερθέντα ζητήματα.

Η επέμβαση του Μιαούλη προκάλεσε την αντίδραση του Μαντζαράκη, ο οποίος, σε αναφορά του της 9^{ης} Νοεμβρίου προς τους προκρίτους της Ύδρας, κατηγόρησε τους αντιπάλους του ως ταραχοποιούς, και τον Μιαούλη ως υποστηρικτή τους.⁵⁷⁸ Αλλά και ο Τηνιακός πρόκριτος Φραγκίσκος Παξιμάδης έστειλε στην Ύδρα αναφορά στις 30 Δεκεμβρίου 1823, με παρόμοιο περιεχόμενο, μόνον που εκείνος, φερόμενος πιο διπλωματικά από τον Μαντζαράκη, δεν κατηγόρησε τον Μιαούλη αλλά τον παρουσίασε ως

⁵⁷⁷ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ. 530-531 (28-10-1823).

⁵⁷⁸ (ΓΑΚ) , Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος 1822-1826), φάκ. 2, έγγρ. 238-244 (9 Νοεμβ. 1823).

εξαπατηθέντα.⁵⁷⁹ Στον αντίποδα, οι αντίπαλοι του Παξιμάδη εξέφρασαν, με δική τους αναφορά στις 12 Νοεμβρίου, την ευγνωμοσύνη τους προς τον Μιαούλη.⁵⁸⁰

Τα γεγονότα της Τήνου επηρέασαν τις εξελίξεις και στην Νάξο. Εκεί δεν εγκαθιδρύθηκε Διοίκηση παρόμοια με αυτήν της Τήνου, όμως, στις 15 Οκτωβρίου 1823, διορίσθηκε στην θέση του Επάρχου ο Υδραίος Αντώνιος Μάρκου. Ο νέος Έπαρχος, φθάνοντας στην Νάξο, έγινε δεκτός ευμενώς από τους κατοίκους, όπως ο ίδιος τουλάχιστον ισχυρίζεται σε επιστολή του της 10^{ης} Νοεμβρίου 1823 προς τους προκρίτους της Ύδρας. Ακόμα τους πληροφορεί πως, μαζί με το έγγραφο του διορισμού του από την κεντρική Διοίκηση, παρουσίασε στους Ναξίους που είχαν πάει να τον υποδεχθούν έγγραφο των προκρίτων της Ύδρας με παρόμοιο περιεχόμενο.⁵⁸¹ Η καταρχήν θετική υποδοχή του Μάρκου από τους Ναξίους, και ιδίως η παρουσίαση του εγγράφου των προκρίτων της Ύδρας, δείχνει ότι οι Νάξιοι τούς λογάριζαν περισσότερο από την κεντρική Διοίκηση.

Η συμπεριφορά των Ναξίων που, λίγους μήνες νωρίτερα, είχαν πρωτοστατήσει στην προσπάθεια των Αιγαιοπελαγιτών να αποτελέσουν αντίθετη προς τις ηγεσίες των ναυτικών νησιών πολιτική δύναμη, δείχνει την ισχυροποίηση των τελευταίων, παρά τις επιμέρους μεταξύ τους διαφορές. Άλλωστε, χωρίς την μεταξύ τους σύμπραξη δεν θα ήταν εύκολο να επιβληθούν στην θιγόμενη από τις αποφάσεις του Μιαούλη ισχυρή παράταξη των Τηνιακών που, έως τότε, είχαν δείξει ευπείθεια προς την κεντρική Διοίκηση και θα ανέμεναν την υποστήριξη της. Από την πλευρά τους, οι Υδραίοι φαίνεται πως δεν αρκούσαν στον διορισμό του Α. Μάρκου στην Νάξο, αλλά προσπαθούσαν να εξασφαλίσουν ακόμα περισσότερο τον έλεγχό τους στο νησί. Έτσι μόνον μπορεί να εξηγηθεί η απόφαση του Επάρχου στις 5 Νοεμβρίου 1823 να απομακρύνει την εγκατεστημένη στο νησί φρουρά, και να αντικαταστήσει τους εκδιωχθέντες στρατιώτες με Υδραίους, κατόπιν εντολής των προκρίτων της Ύδρας.⁵⁸²

Η σύγκρουση του Ιεροθέου με τον Μάρκου προκάλεσε την επέμβαση των Υδραίων για άλλη μια φορά, όχι όμως υπέρ του Επάρχου όπως θα ανέμενε κανείς, αλλά υπέρ του Μητροπολίτη. Οι αδελφοί Κουντουριώτη, με επιστολή τους στις 19 Δεκεμβρίου 1823 προς τον Αντώνιο Μάρκου, τον προέτρεπαν να εγκαταλείψει την οικία του Ιεροθέου στην οποία είχε εγκατασταθεί χωρίς την σύμφωνη γνώμη του, και να κατοικήσει αλλού δείχνοντας τον πρέποντα σεβασμό στον Ιεράρχη. Έγγραφο με παρόμοιο περιεχόμενο τού

⁵⁷⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος 1822-1826, φάκ. 2, έγγρ. 322-323 (30 Δεκεμβ. 1823).

⁵⁸⁰ (ΓΑΚ), Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος 1822-1826), φάκ. 2, έγγρ. 248 (12 Νοεμβρ. 1823).

⁵⁸¹ Ν. Κεφαληλιάδης, «Ο πύργος του Μαρκοπολίτη...», τόμ. ΣΤ', σελ. 725-727.

⁵⁸² Μ. Γιουρούκου, «Έκθεση γεγονότων και...», ό.π., σελ. 199.

έστειλαν την επομένη και οι πρόκριτοι της Ύδρας. Με δικό του έγγραφο στις 2 Ιανουαρίου 1824, ο Μάρκου επέκρινε τους προκρίτους της πατρίδας του κατηγορώντας τους πως, με την στάση τους, ενθάρρυναν τους ταραχοποιούς. Η επέμβαση των προκρίτων της Ύδρας δεν φαίνεται να έφερε κάποιο αποτέλεσμα, αφού, στις 12 Φεβρουαρίου 1824, ο πρόκριτος της Πάρου, φίλος του Ιεροθέου και γαμπρός του Μιχαήλ Μαρκοπολίτη Μάρκος Μάτσας Μαυρογένης, με έγγραφό του προς τον Λάζαρο Κουντουριώτη διαμαρτυρήθηκε για κακοποίηση του Μητροπολίτη και καταλήστευση του πρωτοσύγκελού του από ανθρώπους του Επάρχου.⁵⁸³

Η στάση των ναυτικών νησιών δεν είναι σε όλες τις περιπτώσεις η ίδια, και αυτό οφείλεται στην διαφορετική τους στάση απέναντι στην κεντρική Διοίκηση. Το καλοκαίρι του 1823 λειτουργούν ως όργανα της κεντρικής Διοίκησης και επεμβαίνουν στην Σαντορίνη εκτελώντας σχετική εντολή της Κυβέρνησης. Οπωσδήποτε η στάση τους επηρεάζεται από την ψύχρανση των σχέσεων ανάμεσα στο Βουλευτικό και το Εκτελεστικό μετά την αποπομπή του Μαυροκορδάτου, αφού το γεγονός αυτό αποτελούσε πλήγμα για το κύρος των ηγεσιών των ναυτικών νησιών από την στιγμή που δεν εκπροσωπούνταν στο Εκτελεστικό, και ο αποδεκτός από αυτούς Πρόεδρος του Βουλευτικού δεν ήταν σε θέση να ασκήσει τα καθήκοντα του. Ήταν λοιπόν φυσικό τα ναυτικά νησιά να κλίνουν προς την πλευρά του Βουλευτικού. Γι' αυτό και, όταν οι ηγεσίες τους λαμβάνουν από το Υπουργείο των Εσωτερικών διαταγή επέμβασης, διατάσσουν τους πληρεξουσίους τους να την εκτελέσουν αλλά με τρόπο που να εξυπηρετεί τις επιδιώξεις του Βουλευτικού.

Η απομάκρυνση από την Σαντορίνη του Δραγονάκου με την κατηγορία του φατριασμού, αποτελεί σοβαρό πλήγμα για τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού και συγγενή του Π. Μαυρομιχάλη, ο οποίος δεν μπορεί να κατηγορήσει τους πληρεξουσίους των ναυτικών νησιών για παραβίαση των διαταγών του Υπουργείου. Ενώ όμως προσπαθούν να δώσουν την εντύπωση πως ενεργούν ως όργανα της Διοίκησης, παρουσιάζουν τάσεις άσκησης αυτόνομης πολιτικής. Ενδεικτική των προθέσεων των προκρίτων των ναυτικών νησιών είναι η προκήρυξη που οι πρόκριτοι της Ύδρας εξέδωσαν στις 31 Αυγούστου 1823 προς τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου πελάγους. Στο εν λόγω έγγραφο, αφού επιπλήττουν τους Αιγαιοπελαγίτες για την άρνηση των περισσότερων να καταβάλουν τα χρήματα που τους ζητήθηκαν, ισχυρίζονται πως η χώρα είναι στην ουσία ακυβέρνητη εξ αιτίας της αντιπαράθεσης ανάμεσα στα μέλη της Διοίκησης, η οποία αποδίδεται στις οικονομικές

⁵⁸³ Για την ανταλλαγή των σχετικών με την σύγκρουση του Ιεροθέου με τον Αντώνιο Μάρκου επιστολών, βλ. Ν. Κεφαληλιάδης, «Ο πύργος του Μαρκοπολίτη...», ό.π., σελ. 728-733.

ατασθαλίες ορισμένων μελών της τα οποία δεν κατονομάζονται. Επίσης, οι ταραχές που προκλήθηκαν από κάποιους φιλότουρκους σε ορισμένα νησιά παρουσιάζονται ως αποτέλεσμα της ανυπαρξίας διοικητικού ελέγχου. Ακόμα, οι Υδραίοι πρόκριτοι δηλώνουν πως θεωρούν τόσο τους εαυτούς τους όσο και τους συναδέλφους τους των άλλων δυο ναυτικών νησιών ως εκπροσώπους της Διοίκησης στον νησιωτικό χώρο, και, με αυτό το σκεπτικό, δίνουν την πληρεξουσιότητα στους Ναυάρχους τους να επέμβουν στα εσωτερικά των άλλων νησιών ενεργώντας σύμφωνα με την κρίση τους.⁵⁸⁴ Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, εντάσσεται η επέμβαση του Μιαούλη στην Τήνο.

Οι προθέσεις των ναυτικών νησιών επιβεβαιώνονται από το έγγραφο με το οποίο ο Ανδρέας Μιαούλης ενημερώνει τους προκρίτους της Τήνου για την απομάκρυνση του Μαντζαράκη. Το σχετικό έγγραφο έχει ως εξής.

ΠΡΟΣΩΡΙΝΗ ΔΙΟΙΚΗΣΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ο ΝΑΥΑΡΧΟΣ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΤΗΣ ΥΔΡΑΣ

*Πρός τους προύχοντας της πόλεως Αγίου Νικολάου και δημογέροντας
Των Εξωμεριτών και Μεσομεριτών χωρίων τής νήσου Τήνου.*

*Είναι σχεδόν χρόνοι τρεις καθ' ους αί τρεις νήσοι "Υδρα Σπέτζαι
καί Ψαρά αγωνίζονται ύπερ του γένους με τα πλοία των, στρατιώτας
των και κατάστασιν χρηματικήν. Προς ανακουφισμόν όμως των
τοσοούτων δεινών επρόσμενον να ιδώσι κάποιαν συνδρομήν και από
τάς άλλας Έλληνικάς νήσους· αλλά με θαυμασμόν μέγιστον
βλέπουσιν, ότι το πλειστον της χρηματικής συνδρομής των
καταχρηστικώς νά καταναλίσκεται εις μόνους τούς επάρχους, παρά
εις πενήτηκοντα πολεμικά πλοία, τά οποία αγωνίζονται υπέρ τού
Έλληνικού έθνους, και έκ της καταχρήσεως των τοιούτων επάρχων
κατήνησεν ό Έλληνικός στόλος εις μεγίστην αμηχανίαν. Διό προς
αποφυγήν των τοιούτων δεινών εκρίθη επάναγκες να καθαιρεθούν οι
τοιούτοι έπαρχοι ώς φθορείς τού γένους, και να συστηματοποιηθή
πάσα νήσος υπό τών κατοίκων αυτής. Διό παραγγέλλομεν και*

⁵⁸⁴ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 403-405.

επιπάττομεν υμίν ἕξ ονόματος των θαλασσομαχουσών νήσων μας να παύσετε του λοιπού προσφέροντες υποταγήν εις τον ἑπαρχον τού τόπου σας, εξακολουθούντες την διοίκησιν τῆς πατρίδος σας κατὰ τὸν ἀνέκαθεν τρόπον, και εκείνον οπου σήμερον οἰσ εδιδάξαμεν. Προσέξατε καλῶς εις ὅσα εντελλόμενα υμίν, διότι αντιπράττοντες θέλετε υποπέσει εις δικαίαν αγανάκτησιν τῶν τριῶν θαλασσομαχουσών νήσων. Ὑγιαίνετε.

Ἐκ τού ναυαρχικού πλοίου ἀπέναντι του Ἁγίου Νικολάου Τήνου, τη 28'

Οκτωβρίου 1823 *Ἀνδρέας Μιαούλης*⁵⁸⁵

Από το παραπάνω έγγραφο προκύπτει ότι ο Μιαούλης δεν εκτελεί κάποια εντολή της Κυβέρνησης για την οποία ούτε καν γίνεται λόγος, αλλά, όπως ο ίδιος αναφέρει, ενεργεί εξ ονόματος των ναυτικών νησιών. Μπορεί στην προκήρυξη της 31^{ης} Αυγούστου 1823 οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών να αυτοανακηρύσσονται εκπρόσωποι του Έθνους στον νησιωτικό χώρο, όμως η αξίωσή τους αυτή δεν βασίζεται σε κάποια κυβερνητική απόφαση, αφού εκπρόσωποι της κεντρικής Διοίκησης εξακολουθούν να θεωρούνται οι διορισμένοι από αυτήν Έπαρχοι.

Η Τήνος δεν ήταν το μοναδικό νησί στο οποίο ο Μιαούλης καθόρισε τα της διοίκησης σύμφωνα με τις επιθυμίες του. Στις αρχές Οκτωβρίου 1823, φθάνοντας στην Σύρο επενέβη στα της διοίκησης του ελεγχόμενου από την ελληνική Κυβέρνηση λιμανιού καθαιρώντας τον Λιμενάρχη συμπατριώτη του Θεοχάρη Παπαντωνίου, και διορίζοντας στην θέση του τον ανιψιό του, Ιωάννη Μιαούλη, χωρίς να λάβει υπόψιν την αντίθετη γνώμη του Επάρχου Αλεξάνδρου Αξιώτη.⁵⁸⁶ Στην Νάξο, οι Υδραίοι εκμεταλλεύθηκαν την απουσία Επάρχου μετά τον θάνατο του Φώτιου Καραπάνου, και, χωρίς να χρειασθεί να προβούν σε ενέργειες παρόμοιες με αυτές της Τήνου και της Σύρου, πέτυχαν τον διορισμό στην θέση του Επάρχου ενός συμπατριώτη τους.

Η στάση των Υδραίων προκρίτων απέναντι στον Αντώνιο Μάρκου είναι μια ακόμα ένδειξη της προσπάθειάς τους να ενεργήσουν εν μέρει αυτόνομα. Ο Μάρκου μπορεί να υπακούει στην εντολή των προκρίτων της Ύδρας για την αντικατάσταση της φρουράς της Νάξου, όμως λειτουργεί περισσότερο ως όργανο της κεντρικής Διοίκησης και λιγότερο ως Υδραίος. Η άρνησή του να αποδεχθεί τις προτροπές των προκρίτων της πατρίδας του σε

⁵⁸⁵ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 530.

⁵⁸⁶ Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 106-107.

σχέση με την πολιτική του απέναντι στον Ιερόθεο δείχνει του λόγου το αληθές. Η συμπεριφορά του Μάρκου φαίνεται να προβληματίζει τους προκρίτους της Ύδρας, ίσως γιατί φοβούνται πως η πολιτική του Επάρχου θα μπορούσε να στρέψει και πάλι εναντίον τους τις αντιδιοικητικές φατρίες, των οποίων την σύμπραξη φαίνεται πως, σε αυτήν την φάση, επιδιώκουν.

Η επιδίωξή τους φαίνεται και από την ρητορική τους πάνω στο ζήτημα της παρουσίας των Επάρχων. Ο Ανδρέας Μιαούλης, στις δυο επιστολές του προς τους προκρίτους της Τήνου στις 28 Οκτωβρίου 1823, δικαιολογεί την ανατροπή του Μαντζαράκη ισχυριζόμενος ότι οι Έπαρχοι και οι συνοδεύοντες αυτούς υπάλληλοι της Διοίκησης όχι μόνον δεν προσέφεραν τίποτα στους τόπους που είχαν διορισθεί, αλλά ήταν και επιζήμιοι, αφού τα χρήματα που ξοδεύονταν για την πληρωμή των μισθών τους θα μπορούσαν να δοθούν για την συντήρηση του στόλου. Αλλά και οι Υδραίοι πρόκριτοι, με αίτημά τους προς το Βουλευτικό στις 22 Νοεμβρίου του 1823, αμφισβήτησαν επίσημα την χρησιμότητα των υπαλλήλων της Διοίκησης και πρότειναν την αντικατάστασή τους από τους κατά τόπους προκρίτους. Για να δικαιολογήσουν την επίδοση του αιτήματός τους, επανέλαβαν τα επιχειρήματα που είχε χρησιμοποιήσει ο Μιαούλης στα προαναφερθέντα έγγραφα του. Με το έγγραφο αυτό, παίρνουν επίσημα θέση στην διαμάχη Βουλευτικού και Εκτελεστικού κατηγορώντας το τελευταίο για την παράλυση της Διοίκησης. Ακόμα, σε μια προσπάθεια να φανούν συμβιβαστικοί, κάλεσαν Βουλευτικό και Εκτελεστικό να δεχθούν την διαιτησία τους προκειμένου να επιτευχθεί η επίλυση των μεταξύ τους διαφορών, και απείλησαν πως, σε περίπτωση που τα αιτήματά τους δεν γίνονταν δεκτά, θα συνεννοούνταν με τους προκρίτους των άλλων δυο ναυτικών νησιών και θα λάμβαναν αυστηρά μέτρα.⁵⁸⁷

Το Βουλευτικό δεν απάντησε στο αίτημα των Υδραίων και το καθεστώς δεν άλλαξε, όμως αυτό δεν ήταν αρκετό για να εμποδίσει την συνεργασία των ναυτικών νησιών με το Βουλευτικό και τις εξελίξεις που οδήγησαν στον εμφύλιο πόλεμο. Άλλωστε, η στάση των βουλευτών εξυπηρετούσε τόσο τους ίδιους, όσο και τους Υδραίους. Οι Υδραίοι στέλνοντας το προαναφερθέν αίτημά τους, θα έπειθαν τους οπαδούς των αντιδιοικητικών φατριών για την πρόθεσή τους να τους υποστηρίξουν, ενώ το Βουλευτικό θα έδινε την εντύπωση πως εξετάζει το ζήτημα δίνοντας ελπίδες στις εν λόγω φατρίες, χωρίς να εκτίθεται.

Το ότι οι Υδραίοι δεν επιθυμούσαν την αλλαγή του διοικητικού συστήματος φαίνεται από την πολιτική που άσκησαν τόσο οι ίδιοι, όσο και η σχηματισθείσα τον Ιανουάριο του 1824 Κυβέρνηση Κουντουριώτη. Μετά τον σχηματισμό της εν λόγω Κυβέρνησης, δεν τέθηκε ξανά το ζήτημα της απομάκρυνσης των διοικητικών υπαλλήλων,

⁵⁸⁷ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ.ΙΒ', έγγρ. 204 (22 Νοεμβρ. 1823), σελ. 222- 223..

και, όπως θα δούμε αμέσως παρακάτω, η νέα Διοίκηση αντιμετώπισε δυναμικά τις εξεγέρσεις των Αιγαιοπελαγιδών. Όσον αφορά τις επιδιώξεις των κινηματιών, θα πρέπει να τονισθεί πως δεν είχαν σε όλες τις περιπτώσεις τους ίδιους στόχους. Τα κινήματα στην Τήνο και στην Νάξο είχαν σαφώς αντιδιοικητικό χαρακτήρα. Αντίθετα, αυτό της Σαντορίνης διέφερε σημαντικά αφού οι αντιδρώντες στην πολιτική του Επάρχου δεν επιδίωξαν την επαναφορά στο καθεστώς τοπικής αυτοδιοίκησης που ίσχυε πριν από την Επανάσταση, αλλά την αποτροπή της αναβίωσης του, που φαινόταν να έχει έως έναν βαθμό πραγματοποιηθεί με την ψήφιση του Διοικητικού Οργανισμού Σαντορίνης.

Τα κινήματα στην Σίφνο, Μήλο και Κίμωλο δεν ήταν ούτε αντιδιοικητικά, ούτε υποστηρικτικά της διατήρησης του θεσπισθέντος από την Κυβέρνηση νόμου σχετικά με την οργάνωση της τοπικής αυτοδιοίκησης. Ήταν αναμφίβολα φιλοτουρκικά, γι' αυτό και η έξοδος του ελληνικού στόλου αρκούσε για να δοθεί τέλος σε αυτά. Η Κυβέρνηση από την πλευρά της, στις περιπτώσεις της Σαντορίνης, της Τήνου και της Σύρου δεν αντέδρασε στις ενέργειες των Υδραίων. Στην περίπτωση της Σαντορίνης, η εκτελεστική εξουσία -είτε επρόκειτο για το Εκτελεστικό, είτε για το Υπουργείο των Εσωτερικών- δεν ήταν εύκολο να αντιδράσει στην απομάκρυνση του Δραγονάκου χωρίς να κατηγορηθεί πως ευνοούσε έναν Έπαρχο ο οποίος είχε παραβεί τα καθήκοντα του εξ αιτίας της συγγενικής του σχέσης με τον Πρόεδρο του Εκτελεστικού. Σε αυτό βοήθησε και ο ίδιος ο Δραγονάκος με την υποστήριξη που παρείχε στην αντιδιοικητική φατρία. Αντίθετα, στις περιπτώσεις της Τήνου και της Σύρου, η αντίδρασή της στην επέμβαση του Α. Μιαούλη θα θεωρείτο απολύτως δικαιολογημένη, αφού ο Υδραίος Ναύαρχος είχε υπερβεί τις αρμοδιότητες του. Μάλιστα η Διοίκηση που είχε εγκαταστήσει στην Τήνο δεν ήταν δυνατόν να νομιμοποιηθεί, αφού ο επιβληθείς από τον Μιαούλη Διοικητικός Οργανισμός Τήνου ερχόταν σε πλήρη αντίθεση με τον νόμο.

Παρόλα αυτά, η Κυβέρνηση δείχνει να αποδέχεται έστω και σιωπηρά τα τετελεσμένα. Η κυβερνητική αποδοχή των αυθαίρετων ενεργειών του Μιαούλη οφείλεται μάλλον στην επιθυμία των μελών της να αποφύγουν μια σύγκρουση με την Ύδρα, και μάλιστα σε μια εποχή που η πολιτική ανωμαλία στην χώρα έχει κορυφωθεί, με το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό να βρίσκονται στα πρόθυρα της οριστικής ρήξης. Οι προθέσεις της Κυβέρνησης γίνονται ακόμα πιο σαφείς με τον διορισμό στην θέση του Επάρχου Νάξου του Αντωνίου Μάρκου.

Από τα παραπάνω γίνεται φανερό πως οι ταραχές στα νησιά και ο τρόπος αντιμετώπισής τους συνδέονται, απ' όλες τις πλευρές, με την γενικότερη πολιτική κατάσταση στην χώρα. Το ίδιο συμβαίνει και κατά την περίοδο των εμφυλίων πολέμων που

ακολουθεί, με την διαφορά ότι, κατά την περίοδο αυτήν, σημαντικό ρόλο έπαιξαν και οι εξελίξεις στον πόλεμο με τον εξωτερικό εχθρό. Η υποταγή της Κρήτης κατά τους πρώτους μήνες του 1824 και η επακολουθήσασα καταστροφή της Κάσου και των Ψαρών τον Μάιο και τον Ιούνιο του ίδιου χρόνου προκάλεσαν εξέγερση των κατοίκων ορισμένων νησιών του Αιγαίου εναντίον της Διοίκησης. Σε κάποια από αυτά, όπως π.χ. στην Νάξο και στην Άνδρο, οι Έπαρχοι αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν τις θέσεις τους, και οι κάτοικοι αρκετών νησιών αποφάσισαν να δηλώσουν υποταγή στον Σουλτάνο.⁵⁸⁸ Η έστω και καθυστερημένη έξοδος του ελληνικού στόλου και η απόκρουση της επίθεσης του ενωμένου τουρκο-αιγυπτιακού εναντίον της Σάμου έδωσαν τέλος στην φιλοτουρκική κίνηση, αυτό όμως δεν ήταν αρκετό για να εξασφαλισθεί η αποκατάσταση της τάξης στα νησιά. Υπεύθυνοι για την κατάσταση αυτήν ήταν οι ίδιοι οι Υδραίοι που, με την μέχρι τότε πολιτική τους απέναντι στους Αιγαιοπελαγίτες, είχαν ενθαρρύνει τις αντιδιοικητικές φατρίες.

Εκείνο που οι Αιγαιοπελαγίτες δεν είχαν κατανοήσει ήταν πως, με την κατάληψη της εξουσίας από τους Υδραιοσπετσιώτες, είχε αλλάξει και ο τρόπος αντιμετώπισης από αυτούς των αντιδιοικητικών κινήσεων. Ενδεικτική των προθέσεών τους ήταν η στάση τους απέναντι στους εξεγερμένους της Σαντορίνης. Ένας από τους Επάρχους που είχαν αναγκασθεί να εγκαταλείψουν την θέση τους, τον Ιούλιο του 1824, ήταν και ο Υδραίος έπαρχος Σαντορίνης Ιωάννης Κοκκίνης. Οι Υδραίοι, αυτήν την φορά, πήραν το μέρος του εκδιωχθέντος Επάρχου και, με έγγραφό τους προς τους Σαντορινιούς με ημερομηνία 18 Αυγούστου του 1824, τους διέταξαν να δεχθούν και πάλι τον Έπαρχό τους, απειλώντας τους πως, σε αντίθετη περίπτωση, θα τους επιβάλλονταν βαρύτερες κυρώσεις. Ακόμα τόνιζαν πως όλοι όφειλαν να σέβονται τους υπάρχοντες νόμους που η εφαρμογή τους είχε εξασφαλισθεί με την επικράτηση της Κυβέρνησης Κουντουριώτη στον εμφύλιο πόλεμο, διαβεβαίωναν όμως τους εξεγερμένους ότι η Κυβέρνηση δεν θα προχωρούσε σε διώξεις εναντίον όσων έως τότε είχαν συμμετάσχει σε αντιδιοικητικά κινήματα.⁵⁸⁹

Η επιστολή αυτή των Υδραίων δείχνει την πολιτική που ήταν αποφασισμένοι να ακολουθήσουν στο εξής. Από την στιγμή που την εξουσία κατείχε μια Κυβέρνηση που υποστήριζε τα συμφέροντά τους, δεν ήταν διατεθειμένοι να επέμβουν στα εσωτερικά των άλλων νησιών. Από την άλλη μεριά, έπρεπε να δικαιολογήσουν την αντιφατική τους στάση. Ο ισχυρισμός ότι η επιβολή των νόμων είχε εδραιωθεί με την επικράτηση της Κυβέρνησης

⁵⁸⁸ Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 74· Ευ. Ρόζος, «Οι νησιώτες του Αιγαίου...», ό.π., σελ. 228-230· Δ. Κόκκινος «Η Ελληνική...» ό.π., τόμ. Δ', σελ. 273· Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Υδρας...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 224.

⁵⁸⁹ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Υδρας...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 409-410 (18-8-1824).

Κουντουριώτη, τους επέτρεπε να παρουσιάσουν τις κατά το πρόσφατο παρελθόν ενέργειές τους ως υπαγορευόμενες από την τότε υπάρχουσα ανωμαλία των πολιτικών πραγμάτων. Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής, ήταν φυσικό να επιδιώκουν την αποφυγή διώξεων σε βάρος των έως τότε αντιθέτων προς τις παλαιότερες Διοικήσεις, μια και η ελεγχόμενη από αυτούς Κυβέρνηση βάσιζε την νομιμοποίησή της στο αφήγημα της μη εφαρμογής των νόμων κατά το παρελθόν. Συνεπώς, η άσκηση διώξεων εναντίον εκείνων που είχαν αντιταχθεί στις προηγούμενες Κυβερνήσεις θα συνιστούσε αποδόμηση του προαναφερθέντος αφηγήματος. Ο Ιωάννης Κοκκίνης επέστρεψε στην θέση του, και η ησυχία στο νησί αποκαταστάθηκε.⁵⁹⁰

Η διαφορετική στάση των Υδραίων σε σχέση με αυτήν που είχαν κρατήσει κατά το πρόσφατο παρελθόν αποδεικνύει πως η προηγούμενη πολιτική τους στόχευε στην αποδυνάμωση της προηγούμενης Κυβέρνησης. Η πολιτική των Υδραιοσπετσιωτών δεν άλλαξε καθ' όλη την διάρκεια της περιόδου της διακυβέρνησης της χώρας από την Κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη. Αλλά και οι ίδιοι οι Αιγαιοπελαγίτες φαίνεται πως είχαν αντιληφθεί τις διαθέσεις των Υδραίων και των Σπετσιωτών, αφού στα αρχεία των δυο νησιών δεν υπάρχουν αναφορές στις οποίες να ζητείται η επέμβασή τους προκειμένου να επιλυθούν τα εσωτερικά προβλήματα που ορισμένα νησιά αντιμετώπισαν κατά την περίοδο αυτήν.

Για τα ζητήματα που είχαν ανακύψει στα νησιά και τις προσπάθειες αντιμετώπισης των δυσχερειών έχει γίνει διεξοδικά λόγος σε προηγούμενο κεφάλαιο. Παρ' όλα αυτά, θα ήταν χρήσιμο να σταθούμε λίγο στην περίπτωση της Σαντορίνης και να γίνει προσπάθεια συσχετισμού των εσωτερικών αναστατώσεων στο νησί με τον τρόπο που οι τοπικοί παράγοντες πολιτεύθηκαν απέναντι στα ναυτικά νησιά, και ιδίως απέναντι στην Ύδρα. Όπως είδαμε, κατά την διετία 1822-1824, τα ναυτικά νησιά, με προεξάρχουσα την Ύδρα, με τις έμμεσες ή άμεσες επεμβάσεις τους στα εσωτερικά της Σαντορίνης είχαν κατορθώσει να επιβάλουν τις απόψεις τους. Δεν είναι τυχαίο το ότι, μετά την επιστροφή τον Σεπτέμβριο του 1824 του Υδραίου Επάρχου Ι. Κοκκίνη, η ησυχία αποκαταστάθηκε στο νησί, και, καθ' όλη την διάρκεια του 1825, δεν παρουσιάσθηκε καμία αντιδιοικητική κίνηση. Η Σαντορίνη δεν ακολούθησε το παράδειγμα άλλων νησιών, όπως ήταν η Κέα και η Νάξος όπου, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, μερίδα κατοίκων τους είχε στραφεί ενάντια στους εκπροσώπους της κεντρικής Διοίκησης. Οι Σαντορινιοί, έχοντας αντιμετωπίσει τις επεμβάσεις των Υδραίων οι οποίοι υποστήριζαν άλλοτε την μια πλευρά και άλλοτε την άλλη εξετάζοντας ποιά εξυπηρετούσε καλύτερα κάθε φορά τα συμφέροντά τους, ήταν φυσικό να

⁵⁹⁰ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 41, έγγρ. 189-190.

επιθυμούν την αποφυγή της σύγκρουσης με μια Κυβέρνηση υποστηριζόμενη από αυτούς.

Το ότι οι παρεμβάσεις της Ύδρας δεν ήταν άσχετες με την ηρεμία που επικράτησε στα νησιά στα οποία είχαν επέμβει κατά το παρελθόν, επιβεβαιώνει και η περίπτωση της Τήνου. Στο νησί αυτό, μετά την οριστική επικράτηση της Κυβέρνησης Κουντουριώτη στον Β' εμφύλιο πόλεμο, η τάξη είχε αποκατασταθεί. Σε αντίθεση όμως με την Τήνο, που με βάση τις πληροφορίες που διαθέτουμε οι πολιτικές εξελίξεις δεν επηρέασαν την εσωτερική κατάσταση του νησιού, στην Σαντορίνη η ανατροπή του συσχετισμού δυνάμεων στην κεντρική πολιτική σκηνή ισχυροποίησε την θέση των αντιδιοικητικών. Εκείνοι, έχοντας αυτήν την φορά και την υποστήριξη παραγόντων που στο παρελθόν είχαν αρνηθεί να συμπράξουν μαζί τους είτε κρατώντας ουδέτερη στάση είτε στρεφόμενοι εναντίον τους, κινήθηκαν κατά της τοπικής Διοίκησης.⁵⁹¹

Η διάλυση της συμμαχίας Υδραίων και Σπετσιωτών, η επικείμενη κατάρρευση της παραλυμένης εξ αιτίας των ενδοκυβερνητικών ανταγωνισμών Κυβέρνησης Κουντουριώτη, και η οικονομική ένδεια των προκρίτων των ναυτικών νησιών είχαν πλήξει καιρία το γόητρό τους. Η αδυναμία των ναυτικών νησιών να κινητοποιήσουν μεγάλο μέρος των ναυτικών τους δυνάμεων στην εκστρατεία διάσωσης του Μεσολογγίου, και η έλλειψη προστασίας των νησιωτών από τους πειρατές είχαν περιορίσει την επιρροή τους στα υπόλοιπα νησιά. Οι εξελίξεις αυτές, σε συνδυασμό με την πολιτική που οι Υδραίοι είχαν ακολουθήσει στην Σαντορίνη την διετία 1822-1824, ήταν φυσικό να προκαλέσουν την εναντίον τους αντίδραση, έστω και αν αυτή εμφανίστηκε σαν αντιδιοικητική κίνηση. Επιπλέον, η ύπαρξη μιας ανίσχυρης τοπικής Διοίκησης η οποία δεν μπορούσε να περιμένει καμία ουσιαστική ενίσχυση από την καταρρέουσα Κυβέρνηση, ήταν λογικό να ανησυχήσει τους Σαντορινιούς σε όποια φατρία και αν ανήκαν, και να τους ωθήσει στην συνεργασία που θα επέτρεπε την σύσταση μιας υπολογίσιμης από όλους κεντρικής Διοίκησης. Έτσι μόνον μπορεί να εξηγηθεί η απόφαση του Μητροπολίτη Ζαχαρία να εμπλακεί και πάλι στα πολιτικά πράγματα του νησιού. Ο Ι. Κοκκίνης, από την πλευρά του, φαίνεται πως προσπάθησε να διατηρήσει την επιρροή της Ύδρας στην Σαντορίνη ακόμα και όταν αντιλήφθηκε ότι δεν μπορούσε να διατηρήσει την θέση του. Έτσι εξηγείται η απόφασή του να τοποθετήσει κατά την αναχώρησή του τον Ι. Κυβωτό. Οι συνθήκες όμως είχαν αλλάξει όχι μόνο στην Σαντορίνη, αλλά και στα υπόλοιπα ελεύθερα νησιά του Αιγαίου. Έτσι, ούτε η Κυβέρνηση ούτε τα ναυτικά νησιά μπορούσαν πια να επιβάλουν την θέλησή τους στους Αιγαιοπελαγίτες, με αποτέλεσμα οι αντιδιοικητικές φατρίες να επικρατήσουν - αυτήν την φορά με ευκολία.

Η επικράτηση των αντιδιοικητικών φατριών στα νησιά, που επικυρώθηκε με το

⁵⁹¹ Βλ. υποκεφ. Βγ' της παρούσης μελέτης.

ψήφισμα της 16^{ης} Μαρτίου 1826,⁵⁹² και η πτώση της Κυβέρνησης Κουντουριώτη τον Απρίλιο του ίδιου έτους ήταν φυσικό να μειώσουν το κύρος και την επιρροή των ναυτικών νησιών στα υπόλοιπα. Η εξέλιξη αυτή ήταν αναμενόμενη, από την στιγμή που η αποδυναμωμένη εξ αιτίας των εντός των κόλπων της ανταγωνισμών Κυβέρνηση Κουντουριώτη είχε δείξει πως δεν ήταν σε θέση να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά ούτε τον εξωτερικό εχθρό, ούτε τα αντιδιοικητικά κινήματα που ταλάνιζαν άλλα νησιά από το 1825, ούτε το φαινόμενο της πειρατείας για το οποίο θα γίνει λόγος στο οικείο κεφάλαιο.

Η πτώση της Κυβέρνησης Κουντουριώτη μείωσε ακόμα περισσότερο την επιρροή των ναυτικών νησιών σε αυτά του Αιγαίου πελάγους. Αυτό επιβεβαιώνεται από τις αντιδράσεις τους απέναντι στις απαιτήσεις της Κυβέρνησης Ζαΐμη και των προκρίτων των ναυτικών νησιών για την πληρωμή των απαραίτητων για την συντήρηση του στόλου χρημάτων. Οι αντιδράσεις δεν ξεκίνησαν αμέσως μετά την αλλαγή της Κυβέρνησης, εξ αιτίας ίσως του φόβου που είχε προκαλέσει σε όλους η πτώση του Μεσολογγίου. Η Β' Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου Πελάγους δεν αντιμετώπισε, την περίοδο από τον Μάιο έως τον Ιούλιο του 1826, σοβαρά προβλήματα στην προσπάθειά της να συγκεντρώσει τα χρήματα που η Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος είχε διατάξει να δοθούν για την προετοιμασία του ελληνικού στόλου, ενόψει της αναμενόμενης εξόδου του εχθρικού. Αυτό προκύπτει από την έλλειψη εγγράφων της Διευθυντικής Επιτροπής του Αιγαίου στα οποία να γίνεται λόγος για απείθεια των κατοίκων.

Όμως, από τον Αύγουστο η στάση των Αιγαιοπελαγιτών αρχίζει να διαφοροποιείται, με τους Σαμίους να κάνουν την αρχή. Τον Ιούλιο του 1826, ο ελληνικός στόλος απέκρουσε τον οθωμανικό που, για μια ακόμα φορά, απείλησε την Σάμο. Ενώ όμως ο εχθρός δεν είχε αποχωρήσει ακόμα από την περιοχή, ξεκίνησε αντιπαράθεση ανάμεσα στους Σαμίους και τους αρχηγούς των μοιρών της Ύδρας και των Σπετσών σχετικά με το ζήτημα της καταβολής από τους κατοίκους της Σάμου των χρημάτων που τους αναλογούσαν για την μισθοδοσία των ναυτών. Στις 3 Αυγούστου 1826, ο Αντιναύαρχος της Ύδρας Γεώργιος Σαχτούρης, έστειλε στους προκρίτους του νησιού επιστολή, με την οποία τους ενημέρωσε πως οι Σάμιοι δεν ήταν διατεθειμένοι να πληρώσουν. Μάλιστα ισχυρίσθηκε πως χρειάστηκε να ασκήσει βία για να τους εξαναγκάσει να καταβάλουν μικρό μέρος των οφειλομένων.⁵⁹³ Δεν γνωρίζουμε ποια ήταν τα μέτρα που έλαβε ο Σαχτούρης απέναντι στους κατοίκους της Σάμου, μια και αποφεύγει να δώσει περισσότερες πληροφορίες πάνω στο ζήτημα αυτό. Η στάση των Σαμίων δυσaráεστησε τους προκρίτους

⁵⁹² Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁵⁹³ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ. 311-312.

της Ύδρας και των Σπετσών, και, στις 4 Αυγούστου 1826, οι πληρεξούσιοι των δυο νησιών, με έγγραφό τους προς τους Ναυάρχους των μοιρών τους, τους έδωσαν εντολή να χρησιμοποιήσουν όποιο μέτρο έκριναν απαραίτητο προκειμένου να τους υποχρεώσουν να συμμορφωθούν με τις απαιτήσεις τους.⁵⁹⁴

Ο Λυκούργος Λογοθέτης, σε μια προσπάθεια να κατευνάσει τους Ναυάρχους, τους υποσχέθηκε με επιστολή της 12^{ης} Αυγούστου την αποστολή και των υπολοίπων χρημάτων το συντομότερο δυνατόν.⁵⁹⁵ Οι Ναύαρχοι δεν πείσθηκαν, και, όπως προκύπτει από έγγραφο που τους έστειλαν οι πρόκριτοι της Σάμου στις 17 Αυγούστου 1826, κήρυξαν το νησί σε κατάσταση πολιορκίας. Στο εν λόγω έγγραφο, οι πρόκριτοι της Σάμου διαμαρτύρονται για την κατά την γνώμη τους άδικη απόφαση των Ναυάρχων, και υπόσχονται την εξόφληση του χρέους τους.⁵⁹⁶ Παρ' όλα αυτά φαίνεται πως δεν πραγματοποίησαν τις υποσχέσεις τους, αφού οι πρόκριτοι της Ύδρας, με έγγραφο που τους έστειλαν στις 7 Σεπτεμβρίου 1826, επέκριναν την άρνησή τους να καταβάλουν τα χρήματα που χρωστούσαν.⁵⁹⁷

Το παράδειγμα της Σάμου δεν άργησαν να ακολουθήσουν και άλλα νησιά, όπως προκύπτει από δύο έγγραφα που έστειλε η Διευθυντική Επιτροπή του Αιγαίου στις 13 Οκτωβρίου προς τους προκρίτους της Ύδρας και την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδας. Στο έγγραφο προς τους Υδραίους, τα μέλη της Επιτροπής τους ενημέρωναν για τα χρήματα που τους έστελναν, και ισχυρίζονταν πως δεν μπορούσαν να συγκεντρώσουν περισσότερα εξ αιτίας των αντιδράσεων των νησιωτών.⁵⁹⁸ Στο έγγραφό τους προς την Διοικητική Επιτροπή, αναφέρονταν με μεγαλύτερη σαφήνεια στις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν. Τα περισσότερα προβλήματα παρουσιάσθηκαν στην Σύρο, όπου συναντούσαν την αντίδραση όχι μόνον των κατοίκων αλλά και των ενοικιαστών του δασμού του νησιού, που, προκειμένου να αναλάβουν αυτό το έργο, είχαν καταβάλει χρήματα στο εθνικό ταμείο. Οι αγοραστές του δασμού αρνούνταν να καταβάλουν το μέρος των συγκεντρωθέντων χρημάτων που προορίζονταν για το εθνικό ταμείο, αφού δεν είχαν εξασφαλίσει την καταβολή σε αυτούς των χρημάτων που δικαιούνταν. Η Διευθυντική Επιτροπή συνιστούσε στην Κυβέρνηση να χειρισθεί με προσοχή το θέμα της Σύρου, για να αποφευχθεί η δημιουργία προβλημάτων

⁵⁹⁴ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ', σελ. 314-315.

⁵⁹⁵ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 466-467.

⁵⁹⁶ Στο ίδιο, σελ. 467-468.

⁵⁹⁷ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Ύδρας...», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ. 349-350.

⁵⁹⁸ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ', σελ. 383-384.

με τους εκεί εμπορευομένους υπηκόους των ξένων δυνάμεων.⁵⁹⁹

Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν την άποψη πως η ευπείθεια που έδειξαν οι Αιγαιοπελαγίτες κατά τους πρώτους μήνες της διακυβέρνησης της χώρας από την Διοικητική Επιτροπή ήταν απόρροια του φόβου τους για επικείμενη εχθρική επίθεση. Έτσι μόνον μπορεί να εξηγηθεί το γεγονός ότι οι αντιδράσεις των Αιγαιοπελαγιτών ξεκίνησαν αμέσως μετά την αποτυχία του οθωμανικού στόλου μπροστά στην Σάμο. Βέβαια, η απόκρουση του οθωμανικού στόλου δεν ήταν το μοναδικό γεγονός που ενθάρρυνε τους Αιγαιοπελαγίτες. Η αντιπαράθεση μεταξύ των ηγεσιών των ναυτικών νησιών της περιόδου από τον Ιούλιο έως τον Οκτώβριο του 1826 και οι ταραχές που ξέσπασαν στην Ύδρα τον Νοέμβριο του ίδιου έτους, τους έδωσαν ακόμα μεγαλύτερο θάρρος αφού αντιλαμβάνονταν πως, αυτήν την φορά, οι συνθήκες ήταν πιο ευνοϊκές γι' αυτούς από ό,τι το 1823.

Οι διαθέσεις των Αιγαιοπελαγιτών φάνηκαν καθαρά κατά την διαμάχη για τον τόπο επανέναρχης των εργασιών της Γ' Εθνοσυνέλευσης. Σύμφωνα με επιστολή που έστειλε ο Ανδρέας Ζαΐμης στις 26 Δεκεμβρίου 1826 σε άγνωστο πρόσωπο, τον Δεκέμβριο του 1826 οι πληρεξούσιοι των νησιών του Αιγαίου πήγαν στην Αίγινα.⁶⁰⁰ Η στάση των Αιγαιοπελαγιτών έδειχνε πως δεν ήταν διατεθειμένοι να ακολουθήσουν την γραμμή των ναυτικών νησιών που έχει αναλυθεί παραπάνω. Εξαίρεση στον κανόνα αυτόν αποτέλεσαν οι πληρεξούσιοι της Σάμου. Αυτοί, ενώ στις 29 Δεκεμβρίου 1826 είχαν συνυπογράψει επιστολή των ευρισκομένων στην Αίγινα πληρεξουσιών προς την Επιτροπή της συνελεύσεως με την οποία ζητούσαν να γίνει ό,τι ήταν δυνατόν για να συγκεντρωθούν εκεί και οι υπόλοιποι πληρεξούσιοι έτσι ώστε να ξεκινήσουν το συντομότερο οι εργασίες της Εθνοσυνέλευσης,⁶⁰¹ στις αρχές Ιανουαρίου εγκατέλειψαν την Αίγινα και εγκαταστάθηκαν στην Ερμιόνη. Αυτό επιβεβαιώνεται από δημοσίευμα της "Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος", στο οποίο οι πληρεξούσιοι της Σάμου επικρίνονται ως παραβάτες του νόμου και ως όργανα των Υδραίων,⁶⁰² και από την απάντηση της εφημερίδας της Ύδρας "Ο Φίλος του Νόμου" η οποία επικρίνει δριμύτατα τον εκδότη της "Γενικής Εφημερίδος της Ελλάδος".⁶⁰³

Η στάση των Σαμίων πληρεξουσιών δείχνει πως, αν και η Σάμος ήταν το πρώτο νησί που αντέδρασε στις οικονομικές απαιτήσεις των Υδραιοσπετασιωτών, δεν επιθυμούσαν την

⁵⁹⁹ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ, σελ. 384-386.

⁶⁰⁰ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 573.

⁶⁰¹ Εφημ. *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος*, 8^{ης} Ιανουαρίου 1827, αριθ. φύλλου 18

⁶⁰² Εφημ. *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος*, 19^{ης} Ιανουαρίου 1827, αριθ. φύλλου 21.

⁶⁰³ Εφημ. *Ο Φίλος του Νόμου*, 4^{ης} Φεβρουαρίου 1827, αριθ. φύλλου 265.

αντιπαράθεση μαζί τους σε πολιτικό επίπεδο. Θα πρέπει λοιπόν να διαχωρίσουμε τους Σαμίους από τους άλλους Αιγαιοπελαγίτες όσον αφορά την πολιτική τους κατεύθυνση. Η στάση των πληρεξουσίων της Σάμου πιθανόν να σχετίζεται με την αντιμετώπιση του Λυκούργου από τις προηγούμενες Κυβερνήσεις. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως οι Κυβερνήσεις του 1822 και του 1823, στις οποίες τον πρώτο λόγο είχαν οι Πελοποννήσιοι, προσπάθησαν να ανατρέψουν την Διοίκηση των Καρμανιόλων, ενώ οι Υδραίοι -τουλάχιστον το 1823- είχαν κρατήσει ευμενή προς αυτούς ουδετερότητα. Την ίδια πολιτική είχε ασκήσει και η Κυβέρνηση Κουντουριώτη όταν το 1824 είχε απειληθεί η εξουσία του Λυκούργου. Ήταν φυσικό λοιπόν η Διοίκηση του νησιού να επιθυμεί την επικράτηση στην κεντρική πολιτική σκηνή της παράταξης που θα υποστήριζαν οι Υδραίοι. Από την πλευρά τους, οι πληρεξούσιοι δεν ήταν εύκολο να ακολουθήσουν πολιτική διαφορετική από αυτήν του Λυκούργου, ο οποίος εξακολουθούσε να είναι ο αδιαμφισβήτητος κυρίαρχος του νησιού.

Εκτός από την στάση των πληρεξουσίων της Σάμου, θα ήταν χρήσιμο να εξετάσουμε και αυτήν ορισμένων προσώπων που, κατά τα προηγούμενα χρόνια, είχαν αναπτύξει σημαντική δραστηριότητα στον νησιωτικό χώρο και είχαν εκλεγεί πληρεξούσιοι στην Γ' Εθνοσυνέλευση. Μεταξύ των πληρεξουσίων που υπέγραψαν την προκήρυξη της 8^{ης} Δεκεμβρίου 1826 ήταν και οι γνωστοί μας από την δράση τους στην Νάξο και την Σαντορίνη Μιχαήλ Μαρκοπολίτης και Νικόλαος Ιγγλέσης. Ο Μαρκοπολίτης, ενώ το 1822 και το 1823 είχε στραφεί εναντίον της κεντρικής Διοίκησης, το 1826 στηρίζει την απερχόμενη Κυβέρνηση. Η στάση του φαίνεται αντιφατική, όμως δεν είναι. Το 1822 και το 1823 έβλεπε την δημιουργία συγκεντρωτικής κεντρικής Διοίκησης ως απειλή για την δική του εξουσία στον τόπο που έως τότε διοικούσε. Το 1826 η επιρροή του στον τόπο του δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, και αυτό αποδεικνύεται από την εκλογή του ως πληρεξουσίου. Επίσης, στην Β' Εθνοσυνέλευση είχε λάβει το μέρος της αντίθετης προς τα ναυτικά νησιά φατρία. Ανάλογη ήταν η στάση τόσο εκείνου, όσο και των άλλων Αιγαιοπελαγιτών πληρεξουσίων. Έτσι, η αντίθεσή του προς τα ναυτικά νησιά μετατρέπει τον άλλοτε αντιδιοικητικό σε υποστηρικτή της κεντρικής Διοίκησης.

Παρόμοια ήταν και η περίπτωση του Νικολάου Ιγγλέση. Όπως είδαμε, ο Ιγγλέσης είχε πρωτοστατήσει στις κινήσεις εναντίον του Επάρχου, τον Φεβρουάριο του 1826, παίρνοντας το μέρος των αντιδιοικητικών. Ο ίδιος άνθρωπος, λίγους μήνες αργότερα, εμφανίζεται ως υποστηρικτής της νόμιμης αρχής. Ο Ιγγλέσης πολιτεύθηκε έχοντας το ίδιο σκεπτικό με αυτό του Μαρκοπολίτη. Οι διαθέσεις των Αιγαιοπελαγιτών απέναντι στους Υδραιοσπεταιώτες έγιναν ολοφάνερες μετά την ένωση των πληρεξουσίων και την εγκατάστασή τους στην Τροιζήνα. Οι Αιγαιοπελαγίτες πληρεξούσιοι, που έως τότε

βρίσκονταν στην Αίγινα παίρνοντας φανερά το μέρος του Ζαΐμη, υποστήριξαν την πρόταση του αντιπάλου του Κολοκοτρώνη, όταν εκείνος πρότεινε την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια στο αξίωμα του Κυβερνήτη της Ελλάδας.

Το ενδεχόμενο να κληθεί ο Ι. Καποδίστριας να αναλάβει την εξουσία είχε απασχολήσει κατά τους τελευταίους μήνες του 1826 όχι μόνον τον Κολοκοτρώνη, αλλά και άλλα επιφανή πρόσωπα. Ο Υπουργός Δικαιοσύνης επί Κυβερνήσεως Κουντουριώτη Ιωάννης Θεοτόκης, που το 1825 είχε υποστηρίξει την εκλογή του Δούκα του Νεμούρ και γι' αυτόν τον λόγο είχε φυλακισθεί τον Αύγουστο του 1825,⁶⁰⁴ έδειχνε πως θεωρούσε θετική για την χώρα μια τέτοια εξέλιξη. Σε αχρονολόγητη επιστολή του προς τον Ζακυνθινό Διονύσιο Ρώμα, εξέφρασε την πεποίθησή του αυτήν.⁶⁰⁵ Ο Κολοκοτρώνης είχε και αυτός αρχίσει να κινείται προς αυτήν την κατεύθυνση, και προσπαθούσε να προετοιμάσει το έδαφος συνεργαζόμενος με τον Πελοποννήσιο πρόκριτο Νικόλαο Πονηρόπουλο.⁶⁰⁶ Ο τελευταίος έστειλε, στις 15 Σεπτεμβρίου 1826, στους αποτελούντες την ιδρυθείσα τον Αύγουστο του 1824 Επιτροπή Ζακύνθου, Διονύσιο Ρώμα, Κωνσταντίνο Δραγόνα και Παναγιώτη Στεφάνου,⁶⁰⁷ επιστολή με περιεχόμενο παρόμοιο με εκείνη του Θεοτόκη.⁶⁰⁸

Η υποστήριξη της πρότασης του Κολοκοτρώνη από τους Αιγαιοπελαγίτες υπήρξε καθοριστική, και αυτό φαίνεται από την εντονότατη αντίδραση των Υδραιοσπετσιωτών, οι οποίοι δεν μπορούσαν να ανεχθούν την απροσδόκητη για αυτούς στάση τους.⁶⁰⁹ Ήταν η δεύτερη φορά που οι Αιγαιοπελαγίτες προσπαθούσαν να εκμεταλλευθούν τις αντιπαραθέσεις των Υδραιοσπετσιωτών με τους στρατιωτικούς και, συμμαχώντας με τους τελευταίους, να απαλλαγούν από την κηδεμονία των ναυτικών νησιών. Αυτήν την φορά οι συνθήκες ήταν γι' αυτούς περισσότερο ευνοϊκές από ό,τι το 1823, μια και τίποτα δεν ήταν ίδιο σε καμία από τις δύο παρατάξεις. Οι σύμμαχοι των Αιγαιοπελαγιτών στρατιωτικοί ήταν ενωμένοι, σε αντίθεση με ό,τι ίσχυε το 1823, ενώ αντίθετα οι τότε ενωμένοι πρόκριτοι τώρα ήταν διασπασμένοι και ανίκανοι να συμφωνήσουν σε ένα πρόσωπο κοινής αποδοχής. Επιπλέον, οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες δεν είχαν πια την παλιά οικονομική τους δύναμη, ενώ οι Αιγαιοπελαγίτες ήταν πολύ περισσότερο συνειδητοποιημένοι σε σχέση με το

⁶⁰⁴ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», τόμ. Ζ', σελ. 236-237.

⁶⁰⁵ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 576-578.

⁶⁰⁶ Καταγόταν από την Κυπαρισσία και είχε διατελέσει μέλος της Πελοποννησιακής Γερουσίας, βλ. στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 451.

⁶⁰⁷ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Στ', σελ. 843.

⁶⁰⁸ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*» ό.π., τόμ. Ε' , σελ. 579-580

⁶⁰⁹ Ν. Σπηλιάδης, «*Απομνημονεύματα...*», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 227-228.

παρελθόν και πολύ περισσότερο έτοιμοι να κάνουν το μεγάλο βήμα για την ανεξάρτησή τους.

Η αλλαγή αυτή του συσχετισμού δυνάμεων ήταν φυσικό να οδηγήσει σε θρίαμβο της αντίθετης προς τους προκρίτους μερίδας, με την εκλογή του υποστηριζόμενου από αυτήν Ιωάννη Καποδίστρια. Αλλά και οι ανήκοντες στην αντικαποδιστριακή μερίδα δεν κατέθεσαν εύκολα τα όπλα. Εκείνο που καταλάβαιναν πολύ καλά ήταν πως, για να μπορέσουν να αποτρέψουν τις δυσάρεστες γι' αυτούς εξελίξεις, θα έπρεπε να παρουσιασθούν ενωμένοι και με μια αντιπρόταση που θα μπορούσε να γίνει δεκτή και από ένα μέρος των υποστηριζόντων την εκλογή του Ιωάννη Καποδίστρια. Η κατανόηση αυτής της πραγματικότητας ανάγκασε τους πληρεξουσίου της Ύδρας και των Σπετσών να επιδιώξουν την συνεννόηση με τους προκρίτους της Πελοποννήσου, που, και αυτοί, είχαν κατανοήσει την αναγκαιότητα της συνεργασίας με τους μέχρι πριν λίγο αντιπάλους τους.

Παρά την ειλικρινή διάθεσή τους να εγκαταλείψουν τις μεταξύ τους έριδες και να συνεργασθούν, ήταν δύσκολο για τους προκρίτους να συμφωνήσουν σε ένα πρόσωπο κοινής αποδοχής, εξ αιτίας της έλλειψης του ανθρώπου εκείνου που θα μπορούσε να παρουσιασθεί ως το αντίπαλον δέος απέναντι στον διεθνώς αναγνωρισμένο ως εξαιρετικό πολιτικό και διπλωμάτη Ιωάννη Καποδίστρια. Τελικά, μετά από πολλές συζητήσεις, αποφασίσθηκε να προταθεί στον Λάζαρο Κουντουριώτη η θέση του Κυβερνήτη της Ελλάδας. Η πρόταση αυτή είχε πολλές πιθανότητες επιτυχίας, μιας και ο Λάζαρος Κουντουριώτης είχε δείξει τις μεγάλες του ικανότητες κατά τα τελευταία χρόνια, όταν και είχε κληθεί να διοικήσει την Ύδρα, αντιμετωπίζοντας με επιτυχία τις κρίσεις του 1823 και του 1826 για τις οποίες έχει γίνει λόγος παραπάνω. Επιπλέον δεν είχε εμπλακεί φανερά στην διακυβέρνηση του κράτους, και η αίγλη του όχι απλώς δεν είχε μειωθεί καθόλου, αλλά είχε γίνει ακόμα μεγαλύτερη.

Τρεις Πελοποννήσιοι, δυο πρόκριτοι και ένας αρχιερέας -ο Κανέλλος Δεληγιάννης, ο Σπήλιος Σπηλιωτόπουλος και ο επίσκοπος Τριπόλεως Δανιήλ- ανέλαβαν να μεταφέρουν στον Λάζαρο Κουντουριώτη την πρόταση των προκρίτων. Η επιλογή των προσώπων δεν ήταν τυχαία. Η υποστήριξη των Υδραιοσπετσιωτών ήταν δεδομένη όχι όμως αρκετή. Η αποστολή των Πελοποννησίων θα έπειθε τον Κουντουριώτη πως οι πρόκριτοι των ναυτικών νησιών και της Πελοποννήσου ήταν ενωμένοι και έτοιμοι να τον υποστηρίξουν, και πως το εγχείρημά τους είχε πολλές πιθανότητες επιτυχίας. Η συνάντηση των τριών Πελοποννησίων με τον Λάζαρο Κουντουριώτη πραγματοποιήθηκε, εκείνος όμως αρνήθηκε επικαλούμενος την οικονομική στενότητα που αντιμετώπιζε, η οποία δεν του επέτρεπε να αναλάβει ένα

τόσο μεγάλο βάρος.⁶¹⁰

Ύστερα από την άρνηση του Λάζαρου Κουντουριώτη και την αποδοχή της πρότασης του Κολοκοτρώνη από τον Άγγλο μοίραρχο Hamilton, ο Καποδίστριας εξελέγη παμψηφεί. Η υποστήριξη των Αιγαιοπελαγιτών στην πρόταση του Κολοκοτρώνη αποδεικνύει ότι η συμμαχία τους με τον Ζαΐμη απέβλεπε στην αποφυγή της εκλογής στην θέση του Κυβερνήτη του συνεργαζόμενου με τον Κολοκοτρώνη Γεωργίου Κουντουριώτη. Η εκλογή του Κουντουριώτη θα ισχυροποιούσε και πάλι την θέση της Ύδρας, και οι Αιγαιοπελαγίτες θα εξακολουθούσαν να παίζουν δευτερεύοντα ρόλο στα πολιτικά πράγματα της χώρας. Αντίθετα η εκλογή ενός Κυβερνήτη που δεν θα βασιζόταν στην υποστήριξη των ναυτικών νησιών, είτε αυτός ήταν ο Ζαΐμης είτε ο Καποδίστριας, θα τους επέτρεπε να απεξαρτηθούν από τους Υδραιοσπετσιώτες. Με την πρόταση του για την εκλογή του Καποδίστρια, ο Κολοκοτρώνης έσπαγε την συμμαχία του με τους πληρεξουσίους των ναυτικών νησιών σπρώχνοντάς τους σε συνεργασία με τους Πελοποννησίους προκρίτους. Αυτό άλλαζε τα δεδομένα και για τους πληρεξουσίους των νησιών του Αιγαίου πελάγους, που, εάν ήθελαν να πετύχουν τους σκοπούς τους, θα έπρεπε να συμμαχήσουν με τον Κολοκοτρώνη.

Μετά το τέλος της Εθνοσυνέλευσης και την επικράτηση της αντίθετης προς τους προκρίτους φατριάς, οι Υδραιοσπετσιώτες δεν προσπάθησαν να ανατρέψουν τα δεδομένα που είχαν δημιουργηθεί στην κεντρική πολιτική σκηνή, επεδίωξαν όμως την ανάκτηση της επιρροής τους στον νησιωτικό χώρο εκμεταλλευόμενοι, για μια ακόμα φορά, τα εσωτερικά προβλήματα των νησιών του Αιγαίου. Στην Σύρο, η αντιπαράθεση των Δημογερόντων της Ερμούπολης με τον αστυνόμο Γ. Μπρούσκο⁶¹¹ έδωσε την δυνατότητα στους προκρίτους των ναυτικών νησιών -και κυρίως σε αυτούς των Σπετσών- να επέμβουν εμφανιζόμενοι ως εκπρόσωποι των Ερμούπολιτών στην κεντρική Διοίκηση. Οι πρόκριτοι των Σπετσών, με αναφορά τους προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή με ημερομηνία 11 Ιουλίου 1827, κατηγόρησαν τον Μπρούσκο για παραβίαση της εντολής του Στολάρχου Thomas Cochrane να περιορισθεί στα καθήκοντα του Αστυνόμου και να μην ανακατεύεται στα της διοίκησης του τόπου. Επειδή όμως γνώριζαν πως αυτή η εντολή ήταν αυθαίρετη και, συνεπώς, υπήρχε κίνδυνος η Αντικυβερνητική Επιτροπή να δικαιώσει τον Μπρούσκο, πρόσθεσαν πως ήταν απαραίτητη η εφαρμογή της, διαφορετικά υπήρχε κίνδυνος να ξεσπάσει στην Σύρο εμφύλιος πόλεμος.⁶¹²

Οι φόβοι των προκρίτων των Σπετσών δεν άργησαν να επαληθευθούν. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή δικαίωσε τον Μπρούσκο, και ανέθεσε στους προκρίτους των

⁶¹⁰ Κ. Δεληγιάννης, «Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 126-127.

⁶¹¹ Βλ. υποκεφ Βε' της παρούσης μελέτης.

⁶¹² (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδους Αγώνας 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 235 (11-7-1827).

Σπετσών την ανακοίνωση της απόφασής της όχι μόνο στους Συριανούς, αλλά και στους άλλους Αιγαιοπελαγίτες. Η ενέργειά της αυτή δείχνει πως δεν είχε αντιληφθεί ότι τα ναυτικά νησιά δεν ασκούσαν πια σημαντική επιρροή στα υπόλοιπα, και συνεπώς δεν αρκούσε η έγκρισή τους για να καταστήσει σεβαστή από τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου μια μη αρεστή σε αυτούς κυβερνητική απόφαση. Οι πρόκριτοι των Σπετσών αναγκάστηκαν να ανακοινώσουν στις 15 Ιουλίου 1827 στους νησιώτες την κυβερνητική απόφαση.⁶¹³ Όμως, πριν την γνωστοποιήσουν στους ενδιαφερόμενους, προσπάθησαν να επιτύχουν την ανάκλησή της. Έτσι οι πληρεξούσιοί τους ήρθαν σε συνεννόηση με τους αντίστοιχους της Ύδρας και των Ψαρών, και, από κοινού, έστειλαν προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 14 Ιουλίου 1827 την σχετική αίτηση.⁶¹⁴ Η Αντικυβερνητική Επιτροπή δεν ανταποκρίθηκε στην αίτηση των Σπετσιωτών, και η υπόθεση αυτή έκλεισε άδοξα για αυτούς.

Η αλλαγή του συσχετισμού δυνάμεων φαίνεται ακόμα πιο καθαρά από την στάση που κράτησαν οι Υδραίοι όταν, στις αρχές Ιουλίου, έλαβαν εντολή από την Αντικυβερνητική Επιτροπή να επέμβουν και να αποκαταστήσουν την τάξη στα νησιά. Σε αντίθεση με ό,τι είχαν πράξει στο παρελθόν, φάνηκαν διστακτικοί και, με έγγραφό τους προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή με ημερομηνία 4 Ιουλίου 1827, δήλωσαν πως ήταν πρόθυμοι να υπακούσουν στην διαταγή της, αρκεί να είχαν την σύμφωνη γνώμη του στολάρχου και των πληρεξουσίων των άλλων δυο ναυτικών νησιών.⁶¹⁵ Παρ' όλα αυτά, δεν εγκατέλειψαν την προσπάθειά τους να ανακτήσουν τον έλεγχο του νησιωτικού χώρου, εκμεταλλευόμενοι την επιδίωξη του Στολάρχου Cochrane να συγκεντρώσει τα εισοδήματα των νησιών προκειμένου να αντιμετωπισθούν οι ανάγκες του ναυτικού.

Ο Cochrane ανέθεσε στον Ελβετό φιλέλληνα γιατρό Andrea Gosse την συγκέντρωση των εισοδημάτων του Αιγαίου πελάγους. Όμως οι κάτοικοι των νησιών είχαν δείξει, από τους τελευταίους μήνες του 1826, ότι δεν ήταν ιδιαίτερα πρόθυμοι να καταβάλουν τα χρήματα που τους ζητούσε η Διοίκηση. Επιπλέον ο Gosse ήταν ξένος και δεν είχε γνώση των συνθηκών που επικρατούσαν στα νησιά, όπου η πειρατεία και η συνεχής καταβολή των αναγκαιών για την συντήρηση του στόλου χρημάτων είχαν φέρει σε δύσκολη θέση τους κατοίκους. Γι' αυτό κρίθηκε αναγκαίο να πλαισιωθεί από πρόσωπα που θα είχαν γνώση των συνθηκών του νησιωτικού χώρου, και θα απολάμβαναν τον σεβασμό των

⁶¹³ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 236 (15-7-1827).

⁶¹⁴ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 314-315 (14-7-1827)

⁶¹⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 96, έγγρ. 64 (4-7-1827).

κατοίκων. Η ηγεσία των ναυτικών νησιών πρότεινε την εκλογή μιας επιτροπής που, μαζί με τον Gosse, θα επέβλεπε την συγκέντρωση των εισοδημάτων του Αιγαίου και τα μέλη της θα προέρχονταν από την Ύδρα, τις Σπέτσες και τα Ψαρά. Ο Gosse όμως, έχοντας καταλάβει ποιες ήταν οι προθέσεις της ηγεσίας των ναυτικών νησιών, απέρριψε το αίτημά τους όχι γιατί διαφωνούσε με την σύσταση της επιτροπής, αλλά γιατί ήταν αντίθετος με τον αποκλεισμό από αυτήν εκπροσώπων των άλλων νησιών.⁶¹⁶

Σε αντίθεση με τον Gosse, ο Cochrane έκανε δεκτό το αίτημα των νησιωτών και οι ηγεσίες των τριών νησιών εξέλεξαν μια εννεαμελή επιτροπή. Ο Gosse αναγκάστηκε να αποδεχθεί την ύπαρξη της επιτροπής, όμως οι σχέσεις του με τα μέλη της μόνον αρμονικές δεν θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν. Η σύγκρουση ανάμεσα στον Gosse και τα μέλη της επιτροπής ήταν αναπόφευκτη, από την στιγμή που οι στόχοι των δυο πλευρών ήταν εντελώς διαφορετικοί. Ο Gosse επεδίωκε την αποστολή των συγκεντρωθέντων χρημάτων στην Διοίκηση, η οποία θα τα χρησιμοποιούσε για την συντήρηση και την καλύτερη δυνατή οργάνωση του εθνικού ναυτικού, ενώ τα μέλη της επιτροπής επεδίωκαν την αποστολή των χρημάτων στα ναυτικά νησιά και την ανάθεση της συντήρησης του ναυτικού στις Διοικήσεις τους.

Το ότι τα μέλη της επιτροπής ενεργούσαν ως εντολοδόχοι των ναυτικών νησιών και όχι της Διοίκησης γίνεται φανερό από έγγραφο που έστειλαν στις 15 Ιουλίου από την Σύρο, όπου είχαν πάει μαζί με τον Gosse με σκοπό να εισπράξουν τα χρήματα που είχαν συγκεντρωθεί από το αναγκαστικό δάνειο που είχε επιβληθεί στους εμπόρους του νησιού. Με το έγγραφο αυτό, ενημέρωσαν την Διοίκηση της Ύδρας ότι είχαν αρνηθεί να παραδώσουν τα χρήματα στον Gosse, γιατί φοβόντουσαν πως δεν θα τα χρησιμοποιούσε για την ενίσχυση του ναυτικού, αλλά για την προετοιμασία ενός τακτικού σώματος χιλίων διακοσίων ανδρών που οργάνωνε, και ζήτησαν οδηγίες για την στάση που θα έπρεπε να κρατήσουν στο εξής.⁶¹⁷ Οι ηγεσίες της Ύδρας και των Σπετσών ενέκριναν την πολιτική των πληρεξουσίων, και αντιμετώπιζαν με την ίδια καχυποψία τον Gosse. Αυτό προκύπτει από δύο επιστολές. Η πρώτη στάλθηκε στις 17 Ιουλίου 1827 από την Διοίκηση της Ύδρας προς τους πληρεξουσίους των ναυτικών νησιών, και η δεύτερη στις 18 του ίδιου μήνα από τους προκρίτους των Σπετσών προς την Διοίκηση της Ύδρας. Οι Ύδραίοι ενέκριναν την στάση των πληρεξουσίων και τους καλούσαν να στείλουν τα χρήματα στις κοινότητες των ναυτικών νησιών.⁶¹⁸ Οι Σπετσιώτες, με το δικό τους έγγραφο, εξέφραζαν τις ίδιες απόψεις με τους

⁶¹⁶ Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική...», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 81-82· Κ. Βακαλόπουλος, «Σχέσεις Ελλήνων και ...», ό.π., σελ. 124-125.

⁶¹⁷ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας ..», ό.π., τόμ. ΙΓ', σελ. 244-245.

⁶¹⁸ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ' σελ.247.

Υδραίους και τους καλούσαν να ενεργήσουν από κοινού, προς επίτευξιν των στόχων τους.⁶¹⁹

Η σύγκρουση του Gosse με τα μέλη της επιτροπής έδωσε την ευκαιρία στην Αντικυβερνητική Επιτροπή να επέμβει και, με διάταγμά της στις 19 Ιουλίου 1827, να διορίσει πενταμελή επιτροπή αποτελούμενη από τον Gosse, τον εκπρόσωπό της Ιερομνήμονα Δημάκη και τρεις εκπροσώπους των ναυτικών νησιών. Σύμφωνα με το διάταγμα της Αντικυβερνητικής Επιτροπής, τα χρήματα έπρεπε να σταλούν στα ναυτικά νησιά, όμως η παρουσία του Δημάκη οπωσδήποτε περιόριζε την εξουσία των εκπροσώπων τους, και αποτελούσε μάλλον μια νίκη του Gosse.⁶²⁰

Όπως φαίνεται από την απουσία πληροφοριών για αντιδράσεις των Αιγαιοπελαγιτών απέναντι στην επιτροπή, η τελευταία δεν αντιμετώπισε σοβαρά προβλήματα. Σε αυτό οπωσδήποτε έπαιξε σημαντικό ρόλο η επιρροή που ακόμα ασκούσε ο ναύαρχος Cochrane. Οι Αιγαιοπελαγίτες έβλεπαν τα μέλη της επιτροπής ως εντολοδόχους όχι της ανίσχυρης Αντικυβερνητικής Επιτροπής ή των αποδυναμωμένων Διοικήσεων των ναυτικών νησιών, αλλά του Στόλαρχου στον οποίον είχαν βασίσει όλες τους τις ελπίδες για την σωτηρία όχι μόνον από τον εχθρό, αλλά και από τους πειρατές που λυμάνονταν τα νησιά του Αιγαίου. Έτσι μόνον μπορεί να εξηγηθεί η προθυμία τους να φανούν συνεπείς στις υποχρεώσεις τους χωρίς να εκφράσουν το παραμικρό παράπονο, παρά το γεγονός ότι η οικονομική τους κατάσταση ήταν πολύ χειρότερη από τα προηγούμενα χρόνια.

Η αποτυχία της εκστρατείας του Cochrane εναντίον της Αλεξάνδρειας τον Ιούνιο του 1827 στέρησε από τον Στόλαρχο το έως τότε αδιαμφισβήτητο κύρος του, αυτό όμως δεν ήταν αρκετό για να ανακτήσουν τα ναυτικά νησιά το δικό τους. Η επιρροή τους είχε καταπέσει οριστικά. Η οικονομική αδυναμία των προκρίτων και η πειρατεία είχαν καταφέρει θανάσιμο πλήγμα στην ισχύ τους και, μαζί, στην ηγεμονία τους στον νησιωτικό χώρο. Όπως προκύπτει από όσα έχουν αναφερθεί παραπάνω, ο τρόπος που τα ναυτικά νησιά πολιτεύθηκαν έναντι των υπολοίπων, συνδέεται άμεσα με τις κατά καιρούς μεταξύ τους σχέσεις, αλλά και με τις διαθέσεις των κατά τόπους παραγόντων. Οι φατριασμοί που παρατηρούνται σε ορισμένα από τα νησιά του Αιγαίου επιτρέπουν στις ηγεσίες της Ύδρας, των Σπετσών και των Ψαρών, να επεμβαίνουν στα εσωτερικά τους, χωρίς να έχουν θεσμικά αυτό το δικαίωμα. Αυτό αποδεικνύεται από τα γεγονότα του 1827, όταν όχι μόνον αποτυγχάνουν να αποτρέψουν την εκλογή του Ι. Καποδίστρια, αλλά και οι μετέπειτα παρεμβάσεις τους σε άλλα νησιά δεν έχουν κάποιο θετικό για αυτούς αποτέλεσμα. Δεν θα

⁶¹⁹ Στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', σελ. 246.

⁶²⁰ Για την σύγκρουση του Gosse με τα μέλη της Ναυτικής Επιτροπής και την επέμβαση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής βλ. στο ίδιο, τόμ. ΙΓ', σελ. 249· Κ. Βακαλόπουλος, «Σχέσεις Ελλήνων ...», ό.π., σελ. 126.

πρέπει βέβαια να παραγνωρισθεί και η μείωση της οικονομικής τους ισχύος κατά την περίοδο αυτήν, όμως είναι αδιαμφισβήτητο πως, χωρίς την ύπαρξη του φατριασμού, οι ηγεσίες των ναυτικών νησιών δεν θα μπορούσαν να επέμβουν και να καθαιρέσουν Επάρχους διορισμένους από τις κατά καιρούς Κυβερνήσεις.

Εκείνο που επίσης θα πρέπει να τονισθεί είναι ότι, στις περισσότερες περιπτώσεις, οι παρεμβάσεις αυτές πραγματοποιούνται σε περιόδους που είναι καλές οι μεταξύ τους σχέσεις. Γι' αυτό, άλλωστε, κατά κανόνα επιτυγχάνουν τους στόχους τους. Αυτό γίνεται φανερό από τα γεγονότα του 1823. Έτσι βλέπουμε την επέμβαση των Ψαριανών στην Σάμο το καλοκαίρι του 1823 να αποτυγχάνει εξ αιτίας της υπονομευτικής πολιτικής των Υδραίων, παρά το γεγονός ότι είχε την έγκριση της κεντρικής Διοίκησης. Επίσης βλέπουμε ότι, ενώ οι ταραχές στην Τήνο και στην Σαντορίνη έχουν ξεκινήσει από τον Μάρτιο και τον Απρίλιο του 1823, τα ναυτικά νησιά επεμβαίνουν μόλις τον Αύγουστο και τον Οκτώβριο του ίδιου χρόνου όταν οι μεταξύ τους σχέσεις έχουν εξομαλυνθεί, ή τουλάχιστον γίνεται προσπάθεια να δοθεί αυτή η εικόνα. .

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Δ΄**Η Δικαιοσύνη στον νησιωτικό χώρο στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης και η επιρροή της στην πολιτική ζωή της χώρας.**

Όπως είδαμε στα προηγούμενα κεφάλαια, οι αλλαγές που έφερε η Ελληνική Επανάσταση δημιούργησαν σοβαρά προβλήματα στην διοικητική οργάνωση των επαναστατημένων περιοχών, και ιδίως στον νησιωτικό χώρο όπου και ήταν ευκολότερη η εφαρμογή των θεσπισθέντων νόμων. Η Δικαιοσύνη ήταν ένας ακόμα τομέας στον οποίο η ελληνική Διοίκηση έπρεπε να επιφέρει σημαντικές αλλαγές. Στον τομέα αυτόν όμως, δεν αντιμετώπισε τόσο σοβαρά προβλήματα όσο είχε αντιμετώπισει στον διοικητικό. Οι λόγοι που επέτρεψαν την αποφυγή της πρόκλησης σοβαρών εντάσεων με αφορμή της αλλαγές στο δικαστικό σύστημα θα εξετασθούν παρακάτω.

Πριν προχωρήσουμε στην εξέταση του δικαστικού συστήματος που θεσπίσθηκε στα χρόνια της Επανάστασης, θα ήταν σκόπιμο να δούμε τον τρόπο απονομής της Δικαιοσύνης στην περίοδο της Τουρκοκρατίας. Σε όλες τις επαρχίες της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας διοριζόταν ένας Καδής (δικαστής, που δίκαιε με βάση τον ισλαμικό νόμο) στον οποίο μπορούσαν να προσφύγουν τόσο οι Χριστιανοί όσο και οι Μουσουλμάνοι. Η μαρτυρία του Χριστιανού δεν λαμβανόταν υπόψιν εάν ο ένας τουλάχιστον από τους αντίδικους ήταν Μουσουλμάνος, ενώ λαμβανόταν υπόψιν όταν και οι δύο αντίδικοι ήταν Χριστιανοί.⁶²¹ Οι χριστιανοί υπήκοοι της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, για την επίλυση των μεταξύ τους διαφορών μπορούσαν να αποφύγουν την προσφυγή στον Καδή, αφού η οθωμανική Διοίκηση επέτρεπε στους υπόδουλους να έχουν τις δικές τους δικαστικές Αρχές, που όμως είχαν περιορισμένες αρμοδιότητες.

Δικαστικές αρμοδιότητες είχαν τόσο οι εκπρόσωποι της Εκκλησίας, όσο και οι κατά τόπους Προεστοί. Στην αρμοδιότητα των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων ενέπιπταν οι υποθέσεις Οικογενειακού Δικαίου και κληρονομικών διαφορών, αν και οι τελευταίες δεν ανήκαν στην αποκλειστική αρμοδιότητά τους. Πρόεδρος του Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου ήταν ο κατά τόπους Επίσκοπος, και η απόφασή του εφεσιβαλλόταν μόνο στο Ανώτατο Εκκλησιαστικό Δικαστήριο το οποίο έδρευε στην Κωνσταντινούπολη, και πρόεδρος ήταν ο

⁶²¹ Ι. Λυκούρης, « Η Διοίκησης και η δικαιοσύνη...», ό.π., σελ. 114 και 116.

Πατριάρχης. Το εν λόγω δικαστήριο δίκαιζε και τους κατηγορούμενους για οποιοδήποτε παράπτωμα κληρικούς.⁶²²

Εκτός από τους Αρχιερείς, δικαστικές αρμοδιότητες είχαν και οι κατά τόπους πρόκριτοι. Οι πρόκριτοι αναλάμβαναν την εκδίκηση υποθέσεων σχετικών με περιουσιακά ζητήματα, ενώ κατά τον 18^ο αιώνα αναλάμβαναν και την εκδίκηση ποινικών υποθέσεων. Η αλλαγή αυτή δεν είχε θεσμικό χαρακτήρα, αλλά απέρρευε από την ισχυροποίηση της θέσης τους στις τοπικές κοινωνίες, που οφειλόταν στον περιορισμό της ισχύος της κεντρικής οθωμανικής αρχής. Τα εκκλησιαστικά δικαστήρια και οι πρόκριτοι είχαν ως βάση τους νόμους των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, και τα κατά τόπους ήθη και έθιμα. Αυτό δεν ερχόταν σε αντίθεση με της επιδιώξεις της οθωμανικής εξουσίας, που όχι μόνον αποδεχόταν αλλά συχνά επέβαλλε την εκδίκηση μιας υπόθεσης με βάση το Εθιμικό Δίκαιο. Οι πρόκριτοι συνήθως προσπαθούσαν να επιτύχουν την εξεύρεση συμβιβαστικών λύσεων προκειμένου να αποφευχθεί η προσφυγή στον Καδή εκείνου που θα έχανε την δίκη. Άλλωστε και οι ίδιοι οι αντίδικοι επιθυμούσαν την αποφυγή μιας τέτοιας εξέλιξης, η οποία θα αποδεικνυόταν πολυδάπανη για τους αντιδίκους, αφού η απόφαση του Καδή, εξαρτάτο συχνά από το ποιος θα μπορούσε να του καταβάλει τα περισσότερα χρήματα.⁶²³

Από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, σημαντικό ρόλο στην απονομή της Δικαιοσύνης στα νησιά έπαιζε και ο Δραγομάνος του στόλου.⁶²⁴ Η κάθοδος του οθωμανικού στόλου στο Αιγαίο έδινε την δυνατότητα σε όσους ήταν δυσαρεστημένοι από τις αποφάσεις των κοινοτικών δικαστηρίων άλλα ήθελαν να αποφύγουν την προσφυγή στον Καδή, να απευθύνονται στον Δραγομάνο του στόλου ζητώντας την επανεξέταση της υπόθεσης τους. Ο Δραγομάνος του στόλου συνήθως διόριζε κριτές προερχόμενους από τους προκρίτους του τόπου, οι οποίοι όφειλαν μετά την έκδοση της απόφασης να τον ενημερώσουν για αυτήν. Ο Δραγομάνος του στόλου είχε το δικαίωμα να ελέγξει τους κριτές, και εάν έκρινε πως η απόφασή τους ήταν άδικη, να τους επιβάλει την κατά την γνώμη του αρμόζουσα ποινή. Ακόμα, όταν επρόκειτο για πολύ σοβαρές υποθέσεις μπορούσε να αναλάβει ο ίδιος

⁶²² Στο ίδιο, σελ. 135· Ν. Μοσχοβάκης, «*Το εν Ελλάδι δημόσιον...*» ό.π., σελ. 56· Μενέλαος Τουρτόγλου, «*Το δίκαιο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας*», σε *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, εκδ. Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, τόμ. ΙΑ', σελ. 110.

⁶²³ Σχετικά με τις αρμοδιότητες των κοινοτικών δικαστηρίων και την προσπάθεια αποφυγής στην προσφυγή στην Οθωμανική δικαιοσύνη βλ. Ι. Λυκούρης, «*Η διοικήσεις και η δικαιοσύνη...*», ό.π., σελ. 148· Μενέλαος Τουρτόγλου, Ληδία Παπαρήγα -Αρτεμιιάδη, *Η συμβολή των Δραγομάνων του στόλου στην προαγωγή της δικαιοσύνης των νήσων του Αιγαίου*, Αθήνα 2002, σελ. 9-10· Β. Σφυρόερας, «*Οι Δραγομάνοι του στόλου...*», ό.π., σελ. 66-67· Μ. Τουρτόγλου, «*Το δίκαιο κατά την περίοδο...*», ό.π., σελ. 111.

⁶²⁴ Βλ. κεφ. Α' της παρουσίασης μελέτης.

την εκδίκασή τους, και κάποτε να επιβάλλει ποινές ή να κάνει εισηγήσεις στον Καπουδάν Πασά.⁶²⁵

Στα τέλη του 18^{ου} και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα, σε ορισμένα νησιά όπως ήταν η Σαντορίνη, η Νάξος, η Ύδρα και η Κύθνος, παρατηρείται το φαινόμενο της καταγραφής των τοπικών εθίμων που είχε την μορφή τοπικού νομικού συστήματος. Οι Δραγομάνοι του στόλου υποστήριξαν την κίνηση αυτή κατανοώντας ότι η καταγραφή του εθιμικού δικαίου θα επέτρεπε στους κοινοτικούς άρχοντες να ασκήσουν καλύτερα το δικαστικό τους λειτουργήμα.⁶²⁶ Μάλιστα, στην Σαντορίνη, το 1790, η κωδικοποίηση πραγματοποιήθηκε μετά από εντολή του Δραγομάνου Κωνσταντίνου Χαντζερή.⁶²⁷ Η έναρξη της Ελληνικής Επανάστασης δεν επέφερε σοβαρή αλλαγή στο δικαστικό σύστημα των επαναστατημένων επαρχιών, εκτός από την εκ των πραγμάτων κατάργηση της επέμβασης του Δραγομάνου του -εχθρικού πια- οθωμανικού στόλου, στα ζητήματα των νησιωτικών κοινοτήτων. Αυτό ήταν απολύτως φυσιολογικό, αφού δεν ήταν δυνατή η θέσπιση νέων νόμων, από την στιγμή που δεν υπήρχε κεντρική Διοίκηση.

Το ζήτημα της απονομής της Δικαιοσύνης απασχόλησε την Α' εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου. Σύμφωνα με τον Οργανικό Νόμο, η δικαστική εξουσία ήταν ανεξάρτητη από την εκτελεστική και την νομοθετική. Προβλεπόταν ο διορισμός ενός ενδεκαμελούς σώματος που ονομαζόταν Δικανικό, όμως οι αρμοδιότητές του δεν προσδιορίζονταν. Το κατώτερο όργανο απονομής της Δικαιοσύνης ήταν ένας δικαστής που εκλεγόταν από τους κατοίκους κάθε πόλης ή χωριού της επικράτειας, ονομαζόταν Ειρηνοποιός Κριτής, και είχε περιορισμένες αρμοδιότητες. Ανώτερη από τον Ειρηνοποιό Κριτή δικαστική αρχή ήταν το πρωτοβάθμιο Επαρχιακό Δικαστήριο, τα μέλη του οποίου θα διορίζονταν από την κεντρική Διοίκηση. Το ανώτερο Επαρχιακό Κριτήριο θα ήταν το δευτεροβάθμιο δικαστήριο, τα μέλη του θα διορίζονταν επίσης από την κεντρική Διοίκηση, και θα έδρευε στην πρωτεύουσα κάθε επαρχίας. Τέλος το ανώτατο δικαστήριο θα ήταν το Γενικό Κριτήριο, που θα έδρευε στην πρωτεύουσα του κράτους. Λόγω της ανυπαρξίας Νομικού Κώδικα, η Εθνοσυνέλευση όρισε πως, μέχρι να συσταθεί το νέο νομοθετικό σύστημα, θα ίσχυαν για τις ποινικές και

⁶²⁵ Σχετικά με τις δικαστικές αρμοδιότητες του Δραγομάνου του στόλου βλ. Μ. Τουρτόγλου, Λ. Παπαρήγα - Αρτεμιάδη, «*Η συμβολή των Δραγομάνων...*», ό.π., σελ. 14-17· Β. Σφυρόερας, «*Οι Δραγομάνοι του στόλου...*», ό.π., σελ. 68-69.

⁶²⁶ Σχετικά με την κωδικοποίηση του εθιμικού δικαίου και τον ρόλο των Δραγομάνων του στόλου βλ. Μ. Τουρτόγλου, Λ. Παπαρήγα - Αρτεμιάδη, «*Η συμβολή των Δραγομάνων...*», ό.π., σελ. 13-14· Μ. Τουρτόγλου «*Το δίκαιο κατά την περίοδο...*», ό.π., σελ. 114.

⁶²⁷ Μ. Σπηλιωτοπούλου, «*Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία...*», ό.π., σελ. 61.

αστικές υποθέσεις οι νόμοι των Βυζαντινών Αυτοκρατόρων, ενώ για τις εμπορικές ο γαλλικός Εμπορικός Κώδικας.⁶²⁸

Με νόμο που θέσπισε η κεντρική Διοίκηση στις 3 Μαΐου 1822, επικυρώθηκε η σχετική με το δικαστικό σύστημα απόφαση της Εθνοσυνέλευσης, και καθορίστηκαν οι αρμοδιότητες των επί μέρους δικαστικών αρχών. Οι Ειρηνοποιοί Κριτές εκδίκαζαν αστικές υποθέσεις που δεν θα μπορούσαν να κοστίσουν σε εκείνον που θα έχανε την δίκη την πληρωμή αποζημίωσης μεγαλύτερη των 200 γροσίων, και ποινικές υποθέσεις που αφορούσαν μικροαδικήματα όπως ήταν η εξύβριση, η καταπάτηση ξένης ιδιοκτησίας, και άλλες παρόμοιας φύσης παρανομίες. Το πρωτοβάθμιο Επαρχιακό Δικαστήριο μπορούσε να κρίνει τελεσίδικα τις αποφάσεις του Ειρηνοποιού Κριτή, ενώ σε αυτό εισάγονταν και σοβαρότερες υποθέσεις. Το ανώτερο επαρχιακό δικαστήριο έκρινε τελεσίδικα της αποφάσεις του πρωτοβάθμιου Δικαστηρίου, εκτός εάν επρόκειτο για υποθέσεις που επέσειαν την θανατική ποινή, οι οποίες κρίνονταν τελεσίδικα από το Γενικό Κριτήριο.⁶²⁹

Το νέο δικαστικό σύστημα, παρά το γεγονός ότι διατήρησε ορισμένα στοιχεία του προϋπάρχοντος, έφερε σημαντικές αλλαγές. Με την θέσπιση του θεσμού του Ειρηνοποιού Κριτή, οι κατά τόπους κοινοτικοί άρχοντες διατηρούσαν ένα μέρος των δικαστικών τους αρμοδιοτήτων, μια και δεν υπήρχε αμφιβολία πως οι εκλεγμένοι από τον λαό Κριτές θα ανήκαν στους Προεστούς που έως τότε ασκούσαν το λειτουργήμα του δικαστή. Ένα ακόμα κατάλοιπο της περιόδου της οθωμανικής κυριαρχίας ήταν η έστω και προσωρινή εφαρμογή των βυζαντινών νόμων. Σημαντικές αλλαγές αποτελούσαν η σύσταση των επαρχιακών δικαστηρίων, ο διορισμός των δικαστών από την κεντρική Διοίκηση, και ύπαρξη ενός νομικού συστήματος που θα ίσχυε για όλους τους κατοίκους του νέου κράτους. Η εφαρμογή του ενιαίου νομικού συστήματος σήμαινε την κατάργηση του κατά τόπους εθιμικού δικαίου. Επίσης ο νέος νόμος δεν προέβλεπε την σύσταση Εκκλησιαστικού Δικαστηρίου, αφαιρώντας έτσι από τον Κλήρο μέρος της πολιτικής του εξουσίας.

Οι πολεμικές επιχειρήσεις καθιστούσαν αδύνατη την εφαρμογή του νέου δικαστικού συστήματος σε όλες τις επαναστατημένες περιοχές. Έτσι έγινε προσπάθεια να εφαρμοσθεί πρώτα στα νησιά, όπως συνέβη και με τον Οργανισμό Τοπικής Αυτοδιοίκησης. Σύμφωνα με τις οδηγίες που έδωσε η Κυβέρνηση στους Αρμοστές του Αιγαίου πελάγους, οι κατά τόπους δικαστές θα διορίζονταν από αυτούς, και κατόπιν θα ενημερωνόταν η Διοίκηση που θα λάμβανε τις τελικές αποφάσεις για την παραμονή των νεοδιορισθέντων στις θέσεις τους ή την αντικατάστασή τους. Ακόμα, η Διοίκηση επεσήμανε στους Αρμοστές

⁶²⁸ (Α.Ε.Π.), ό.π., τόμ.Γ', σελ. 32-33.

⁶²⁹ (Α.Ε.Π.), ό.π., τόμ. Α', σελ. 164-166.

ότι, παρά το γεγονός ότι δεν απαγορευόταν ο διορισμός ντόπιων στην θέση του δικαστή κάποιας επαρχίας, θα ήταν προτιμότερο οι νέοι δικαστές να μην σχετίζονται με τον τόπο στον οποίο θα διορίζονταν.⁶³⁰

Η αναφορά σε σχέση με την καταγωγή των προσώπων που θα επιλέγονταν να ασκήσουν το λειτουργήμα του δικαστή σε έναν τόπο, δείχνει πως η κεντρική Διοίκηση ακολουθούσε, και στο ζήτημα αυτό, την ίδια πολιτική με αυτήν που είχε ακολουθήσει και στο ζήτημα του διορισμού των Επάρχων και Αντεπάρχων.⁶³¹ Οι λόγοι είναι προφανείς. Η Κυβέρνηση, γνωρίζοντας την ύπαρξη τοπικών αντιζηλιών, ήταν φυσικό να φοβάται πως εάν οι δικαστές ήταν ντόπιοι, είτε θα εξέδιδαν αποφάσεις με βάση τις προσωπικές τους συμπάθειες ή αντιπάθειες, είτε οι αποφάσεις τους, ακόμα και εάν ήταν δίκαιες, σε περίπτωση που θα έρχονταν σε αντίθεση με τις επιδιώξεις προσώπων με τα οποία οι ίδιοι ή άνθρωποι του περιβάλλοντος τους είχαν κάποιες διαφορές, οι δικαστές θα συκοφαντούσαν, και οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις θα γίνονταν ακόμα εντονότερες.

Στην Σαντορίνη έγινε προσπάθεια εφαρμογής του νέου δικαστικού συστήματος, όμως απέτυχε εξ αιτίας των πολιτικών αντιπαραθέσεων για τις οποίες έχει γίνει λόγος παραπάνω. Η κατάργηση του κατά τόπους Εθιμικού Δικαίου και η σύσταση δικαστηρίων υπαγόμενων απευθείας στην κεντρική Διοίκηση περιόριζε οπωσδήποτε τις δικαστικές αρμοδιότητες των προκρίτων. Μπορεί και επί Τουρκοκρατίας να υπήρχε δικαστική αρχή ανώτερη από αυτή των τοπικών αρχόντων, όμως, για τους λόγους που προαναφέρθηκαν, η προσφυγή σε αυτήν ήταν σπάνια. Η σύσταση όμως ενιαίου Νομικού Κώδικα ο οποίος θα είχε ως βάση του την αρχή της ισονομίας, που αναγνωριζόταν ρητά και κατηγορηματικά από τον Οργανικό Νόμο,⁶³² επέτρεπε στον πολίτη που θεωρούσε ότι είχε αδικηθεί από την τοπική δικαστική αρχή, να προσφύγει σε ανώτερο δικαστήριο ελπίζοντας πως η απόφαση του τοπικού δικαστηρίου θα μπορούσε να ανατραπεί.

Η εφαρμογή ενός τέτοιου δικαστικού συστήματος ήταν φυσικό να μην είναι αρεστή στους κατά τόπους προκρίτους. Οι Αρμοστές, με αποφάσεις που εξέδωσαν στις 19 και στις 22 Ιουλίου 1822, διόρισαν τόσο στις θέσεις των Δικαστών, όσο και σε αυτές των Φροντιστών,⁶³³ πρόσωπα που ανήκαν στην τοπική κοινωνία. Παρά τον διορισμό των δικαστών, τα νεοϊδρυθέντα δικαστήρια δεν λειτούργησαν. Αυτό οπωσδήποτε δεν ήταν

⁶³⁰ Ιάκωβος Βισβίτζης, *Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την ελληνική επανάσταση μέχρι του Καποδιστρίου*, Αθήνα 1941, σελ. 56.

⁶³¹ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁶³² (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Γ', σελ. 25-26.

⁶³³ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

άσχετο με τις πολιτικές εξελίξεις στο νησί. Η ανατροπή του Ευάγγελου Μαντζαράκη και η σύσταση της τοπικής Διοίκησης τον Αύγουστο του 1822 σήμανε και την απομάκρυνση όλων των συνεργατών του, οι οποίοι στην επιστολή που οι νέοι Διοικητές Σαντορίνης έστειλαν στους προκρίτους της Ύδρας στις 26 Αυγούστου 1822 για να τους ενημερώσουν για τα εκεί τεκταινόμενα, χαρακτηρίστηκαν συνωμότες. Οι κατηγορίες των Διοικητών της Σαντορίνης περί συνωμοσίας αφορούσαν κυρίως τους Φροντιστές, που, όπως φαίνεται από τα μετέπειτα γεγονότα, δεν ήταν σύμφωνοι με την πολιτική των αντιπάλων του Μαντζαράκη.

Η ανατροπή της διοίκησης Μαντζαράκη σήμανε και την διάλυση των νεοσυσταθέντων δικαστηρίων. Στο συμπέρασμα αυτό μπορεί να μας οδηγήσει η απουσία οποιασδήποτε πληροφορίας για την λειτουργία τους. Αυτό επιβεβαιώνεται και από την αναφορά των Διοικητών της Σαντορίνης στην προαναφερθείσα επιστολή της 26^{ης} Αυγούστου ότι επιθυμούσαν την επαναφορά των παλαιών θεσμών με τους οποίους είχαν διοικηθεί κατά το παρελθόν. Σε ό,τι αφορά τον τρόπο άσκησης της δικαστικής εξουσίας, αυτό σήμαινε πως θα έπρεπε να εφαρμόζεται το Εθνικό Δίκαιο, και τα καθήκοντα του δικαστή να τα ασκούν οι πρόκριτοι.

Η σοβαρότητα του ζητήματος του διορισμού των δικαστών και οι πολιτικές του προεκτάσεις, δεν είχαν διαφύγει της προσοχής των Αρμοστών. Γι' αυτό φρόντισαν να διορίσουν πρόσωπα που ανήκαν τόσο στους αντιπάλους όσο και στους υποστηρικτές του Μαντζαράκη. Αυτό δεν ήταν αρκετό για να εμποδίσει τις αρνητικές για την Κυβέρνηση και τους εκπροσώπους της εξελίξεις. Η προσπάθεια των Αρμοστών να διατηρήσουν ισορροπίες περιορίζοντας όσο μπορούσαν την ισχύ των προσώπων που η στάση τους απέναντι στην Επανάσταση ήταν τουλάχιστον αμφίβολη, γίνεται φανερό από τα πρόσωπα που διορίστηκαν ως δικαστές. Μεταξύ αυτών ήταν ο Ιωάννης Δελμέζης, ο Χατζηεμμανουήλ Δρόσος, και ο Δημήτριος Μονόπολης. Ο Δελμέζης διορίστηκε στο πρωτοβάθμιο Δικαστήριο, και οι άλλοι δύο στο δευτεροβάθμιο. Για τους υπόλοιπους δικαστές δεν γνωρίζουμε τίποτα, και γι' αυτό δεν αναφέρονται τα ονόματά τους. Από τους τρεις προαναφερθέντες, οι δυο ανήκαν στην αντίθετη προς τον Μαντζαράκη φατρία.

Μεταξύ των προσώπων που υπέγραψαν στις 6 Ιουνίου του 1823 τον Διοικητικό Οργανισμό Σαντορίνης ήταν οι Εμμανουήλ Χατζηδρόσος και Ιωάννης Δαλμέζης. Από την άλλη μεριά, ανάμεσα στους υπογράψαντες τις καταγγελίες των αντιπάλων του Δραγονάκου και των υποστηρικτών του προς το Βουλευτικό στις 18 και στις 22 Ιουνίου 1823 ήταν ο Δ. Μονόπολης. Είναι φανερό πως οι Αρμοστές δεν επιθυμούσαν τον πλήρη παραγκωνισμό όσων είχαν κρατήσει επαμφοτερίζουσα στάση. Φυσικά δεν μπορούσαν να εμπιστευθούν ανθρώπους που λίγες ημέρες νωρίτερα είχαν δείξει φιλοτουρκικές τάσεις. Γι'

αυτό και απέφυγαν τον διορισμό σε οποιαδήποτε θέση των ισχυρότερων παραγόντων των αντιπολιτευομένων. Εξάιρεση αποτέλεσε ο Ε. Δρόσος. Κανένα μέλος της ισχυρής οικογένειας Λαγκαδά δεν κατέλαβε κάποιο αξίωμα, και το ίδιο συνέβη τόσο με τον Σπυρίδωνα Καούστο, όσο και με τον Μαρίνο Μπαρμπαρίγο.

Θα περίμενε κανείς κάποιο μέλος της οικογένειας Λαγκαδά να διορισθεί εάν όχι σε θέση Φροντιστή, τουλάχιστον σε θέση Δικαστή, εξ αιτίας της επιρροής που ασκούσε στο νησί. Η πολιτική των Αρμοστών έναντι αυτής της οικογένειας δείχνει τις διαθέσεις τους απέναντι στους σημαντικούς παράγοντες της αντεπαναστατικής φατρίας. Η φαινομενικά συγκαταβατική πολιτική των Αρμοστών ήταν φυσικό από την μια πλευρά να δυσαρεστήσει τους ηγέτες της αντεπαναστατικής φατρίας, και από την άλλη να τους δώσει την εντύπωση πως η σκληρή αντιμετώπισή τους από τον Μαντζαράκη αποδοκιμαζόταν από τους Αρμοστές. Οι ταραχές που ξέσπασαν λίγες ημέρες μετά τους διορισμούς των οργάνων της τοπικής Διοίκησης, απέδειξαν πως η πολιτική που οι τελευταίοι ακολούθησαν όχι μόνον δεν έφερε την αναμενόμενη από αυτούς εξισορρόπηση, αλλά αντίθετα ενθάρρυνε τους αντεπαναστάτες.

Τα γεγονότα της Σαντορίνης ήταν φυσικό να ενθαρρύνουν την αντιδιοικητική φατρία της Νάξου. Δεν είναι τυχαίο το ότι ο Μητροπολίτης Παροναξίας Ιερόθεος σύστησε Ιεροκριτήριο στις 24 Σεπτεμβρίου 1822, σύμφωνα με έγγραφο που ο Αστυνόμος της Παροικίας Πάρου Παναγιώτης Βαφιόπουλος έστειλε στον συνάδελφό του της Νάουσας Πάρου Νικόλαο Μαλανδρίνο.⁶³⁴ Εάν προσέξουμε τις ημερομηνίες, θα διαπιστώσουμε πως ο Ιερόθεος προχώρησε στην κίνηση αυτήν 20 ημέρες μετά την οριστική αποπομπή του Μαντζαράκη από την Σαντορίνη. Αυτό δεν σημαίνει πως ο Ιερόθεος είχε σχέσεις με τους αντιδιοικητικούς του νησιού αυτού, όμως η επιτυχία τους αποτέλεσε παράδειγμα για αυτόν. Άλλωστε η συνεργασία του μαζί τους δεν ήταν εύκολη υπόθεση για δυο πολύ σοβαρούς λόγους: α) δεν υπήρχε κανένας συνδετικός κρίκος που θα επέτρεπε στις δυο πλευρές να συντονίσουν τις ενέργειες τους β) ο Ιερόθεος δύσκολα θα συνεργαζόταν, ακόμα και εάν υπήρχε αυτή η δυνατότητα, με ανθρώπους που πριν από λίγο είχαν στραφεί εναντίον της Επανάστασης, παρά το γεγονός ότι, κατά την περίοδο αυτή, η στάση των δυο πλευρών απέναντι στην Κυβέρνηση ήταν κοινή.

Αν θα θέλαμε να κάνουμε σύγκριση των αντιδράσεων των αντιδιοικητικών φατριών, θα βλέπαμε σημαντική διαφορά των ενεργειών των Σαντορινιών με αυτήν του Ιεροθέου. Οι αντιδιοικητικοί της Σαντορίνης προσπάθησαν, με τις επιστολές τους προς τους

⁶³⁴ Νικόλαος Παναζόπουλος, *Η δικαιοδοτική πολιτική κατά την Επανάσταση και την καποδιστριακή περίοδο (1821 -1832)*, Θεσσαλονίκη 1978, σελ. 47· Ι. Μουτζούρης, «*Η Αρμοστεία των νήσων...*», ό.π., σελ. 99.

προκρίτους της Ύδρας, να δικαιολογήσουν τις ενέργειές τους δίνοντας την εντύπωση πως δεν αρνούταν να εφαρμόσουν τον νόμο που είχε θεσπίσει η κεντρική Διοίκηση, αλλά ζητούσαν την κατάργηση κάποιων άδικων, κατά την γνώμη τους, διατάξεων. Αντίθετα, ο Ιερόθεος, συστήνοντας το Ιεροκριτήριο, αμφισβητούσε ολοφάνερα όχι μόνον τον νόμο που η κεντρική Διοίκηση είχε θεσπίσει σχετικά με την λειτουργία της Δικαιοσύνης, αλλά και αυτόν τον Οργανικό Νόμο. Μπορεί ο τελευταίος να μην προέβλεπε ρητά την κατάργηση των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων, όμως και μόνον το γεγονός ότι δεν γινόταν καμία αναφορά στην σύστασή τους σήμαινε πως ένα Ιεροκριτήριο δεν ήταν δυνατόν να αναγνωρισθεί από την ελληνική Διοίκηση. Ο Ιερόθεος γνώριζε πως η πράξη του δεν θα μπορούσε να νομιμοποιηθεί, αφού η κεντρική Διοίκηση, ακόμα και αν ήθελε να διαφοροποιήσει τον νόμο προχωρώντας στην ανασύσταση των Εκκλησιαστικών Δικαστηρίων, δεν είχε την δυνατότητα να το πράξει χωρίς να παραβεί τον Οργανικό Νόμο, ο οποίος θα μπορούσε να αλλάξει μόνον με απόφαση της Εθνοσυνέλευσης. Το ότι ο Ιερόθεος δεν ήταν σε θέση να δικαιολογήσει την πράξη του αποδεικνύεται από την άρνησή του να υπακούσει στην εντολή του Εκτελεστικού να παρουσιασθεί στην Διοίκηση και να απολογηθεί.⁶³⁵

Δεν έχουμε πληροφορίες για την σύσταση δικαστηρίων σε άλλα νησιά κατά το 1822. Ο Κωνσταντίνος Μεταξάς αναφέρει στα Απομνημονεύματα του πως το σώμα των Αρμοστών του οποίου υπήρξε μέλος, μετά την αναχώρησή του από την Νάξο στα τέλη Σεπτεμβρίου 1822, πήγε στην Σίφνο, την Σέριφο και σε άλλα νησιά τα οποία δεν κατονομάζει. Ισχυρίζεται πως εκεί προχώρησαν στις αναγκαίες για την εξασφάλιση της ευταξίας ενέργειες, χωρίς να αναφέρεται σε συγκεκριμένα περιστατικά.⁶³⁶ Η αοριστία του Μεταξά και η έλλειψη άλλων γνωστών έως σήμερα πηγών δεν μας επιτρέπουν να καταλήξουμε σε ασφαλή συμπεράσματα για το αν συστήθηκαν ή όχι δικαστήρια. Το σίγουρο είναι πως το δικαστικό σύστημα δεν λειτούργησε ομαλά αφού, σε πολλές περιοχές, δεν συστήθηκαν τα κατά τόπους κατώτερα Δικαστήρια, ούτε και το Γενικό Δικαστήριο. Αυτό προκύπτει από το περί απονομής της Δικαιοσύνης εδάφιο του αναθεωρηθέντος από την Β' Εθνοσυνέλευση Οργανικού Νόμου.

Η Β' Εθνοσυνέλευση δεν διαφοροποίησε το δικαστικό σύστημα παρά προχώρησε μόνον σε κάποιες διευκρινίσεις σχετικά με τον τρόπο σύστασης του Ανωτάτου Δικαστηρίου. Σύμφωνα με αυτές, το Σώμα θα ήταν εννεαμελές, τα μέλη του θα εκλέγονταν από το Βουλευτικό, και ο Πρόεδρος θα εκλεγόταν από τα ίδια τα μέλη του Σώματος. Το ότι το

⁶³⁵ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

⁶³⁶ Κ. Μεταξάς, «Ιστορικά απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 61.

Ανώτατο Δικαστήριο δεν είχε συσταθεί γίνεται σαφές από την διάταξη που προέβλεπε τον διορισμό από το Βουλευτικό εννεαμελούς Επιτροπής που τα μέλη της δεν θα ανήκαν σε αυτό, η οποία θα λειτουργούσε ως Ανώτατο Δικαστήριο μέχρι την σύσταση του τελευταίου. Γίνεται ακόμα σαφής η ανυπαρξία επαρχιακών Δικαστηρίων αν όχι σε όλη την χώρα, τουλάχιστον σε αρκετές περιοχές, από την διάταξη που προέβλεπε πως κανένας δεν θα φυλακίζονταν για οποιαδήποτε εγκληματική πράξη πριν από την σύσταση των κατά τόπους Δικαστηρίων, εκτός αν συλλαμβανόταν επ' αυτοφώρω.⁶³⁷

Οι αποφάσεις της Β' Εθνοσυνέλευσης δεν έφεραν καμία αλλαγή, και το δικαστικό σύστημα εξακολούθησε να παραμένει ουσιαστικά ανενεργό. Αυτό είχε σαν αποτέλεσμα η δικαστική εξουσία να ασκείται με τρόπο που ερχόταν σε αντίθεση με τα ψηφισθέντα από τις δυο Εθνοσυνελεύσεις, αφού το Βουλευτικό και το Εκτελεστικό λειτουργούσαν και ως δικαστήρια. Οι υποθέσεις που έφθαναν στο Εκτελεστικό, άλλοτε εκδικάζονταν από το ίδιο και άλλοτε παραπέμπονταν στο Υπουργείο του Δικαίου, ή, εάν επρόκειτο για υποθέσεις Οικογενειακού Δικαίου, στο Υπουργείο της Θρησκείας.⁶³⁸ Με την απονομή της Δικαιοσύνης από τα όργανα της εκτελεστικής και της νομοθετικής εξουσίας ακυρωνόταν στην πράξη η διάκριση των εξουσιών που προέβλεπε ο Οργανικός Νόμος. Ακόμα, η εμπλοκή του Υπουργείου της Θρησκείας στην απονομή της δικαιοσύνης επανέφερε εμμέσως τα Εκκλησιαστικά Δικαστήρια.

Όσον αφορά τα νησιά, το ζήτημα της απονομής της Δικαιοσύνης δεν φαίνεται να απασχόλησε ιδιαίτερα τόσο την Διοίκηση όσο και τους κατοίκους κατά την διετία 1823-1824. Αυτό δεν είναι άσχετο με τις αντιδιοικητικές κινήσεις για τις οποίες έχει γίνει λόγος παραπάνω. Οι κατά τόπους Έπαρχοι, βλέποντας πως δεν ήταν εύκολο να καταστείλουν τα αντιδιοικητικά κινήματα, φαίνεται ότι προσπάθησαν να αποφύγουν την πρόκληση μεγαλύτερων αναστατώσεων ακολουθώντας συμβιβαστική πολιτική στο ζήτημα της απονομής της Δικαιοσύνης. Οι Έπαρχοι δεν ζήτησαν από την κεντρική Διοίκηση τον διορισμό δικαστών, και ανέχθηκαν την συνέχιση της εφαρμογής του Εθιμικού Δικαίου. Από την άλλη μεριά, οι Δημογέροντες, που ασκούσαν την δικαστική εξουσία, αναγνώριζαν το δικαίωμα του Επάρχου να προεδρεύει στις δίκες ως εκπρόσωπος της κεντρικής Αρχής.⁶³⁹ Η κεντρική Διοίκηση αναγκάστηκε να ανεχθεί την κατάσταση αυτήν. Η Κυβέρνηση του Γεωργίου Κουντουριώτη προσπάθησε να θέσει σε λειτουργία το δικαστικό σύστημα, και

⁶³⁷ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Γ', σελ. 95-96.

⁶³⁸ Ν. Πανταζόπουλος, «Η δικαιοδοτική πολιτική...», ό.π., σελ. 50-51.

⁶³⁹ Ι. Βισβίλης, «Η πολιτική δικαιοσύνη...», ό.π. σελ.128· Ν. Πανταζόπουλος, «Η δικαιοδοτική πολιτική...», ό.π. σελ. 52 .

στις 9 Σεπτεμβρίου 1824 εξέδωσε προκήρυξη με την οποία ανακοίνωσε την ψήφιση Ποινικού Κώδικα, διακηρύσσοντας παράλληλα, πως η Κυβέρνηση θα φρόντιζε να προχωρήσει στην σύσταση επαρχιακών Δικαστηρίων μόλις οι συνθήκες θα το επέτρεπαν.⁶⁴⁰

Όμως οι πολεμικές επιχειρήσεις και οι εσωτερικές αναστατώσεις (β' εμφύλιος πόλεμος και ταραχές στα νησιά) δεν επέτρεψαν την σύσταση δικαστηρίων. Τον Μάιο του 1825, το Εκτελεστικό, σε μια προσπάθεια να δώσει τέλος στις προσφυγές των πολιτών στην κεντρική Διοίκηση για την επίλυση ιδιωτικών διαφορών, εξέδωσε απόφαση σύμφωνα με την οποία δεν θα αναλάμβανε στο εξής την εκδίκαση υποθέσεων Αστικού ή Οικογενειακού Δικαίου, και θα εκδίκαζε μόνον υποθέσεις που θα είχαν να κάνουν με εγκληματικές πράξεις ή με διαφορές που θα προέκυπταν εξ αιτίας των πολεμικών επιχειρήσεων'.⁶⁴¹

Η απόφαση του Εκτελεστικού ήταν φυσικό να μην φέρει κανένα αποτέλεσμα, από την στιγμή που δεν είχαν συσταθεί δικαστήρια. Το Υπουργείο του Δικαίου, θέλοντας να δώσει λύση στο πρόβλημα της σύστασης τουλάχιστον Πρωτοβάθμιων Δικαστηρίων, εξέδωσε την 1^η Νοεμβρίου 1825 διάταγμα με το οποίο καλούσε τους κατοίκους όλων των επαρχιών της Ελλάδας να εκλέξουν εννέα άτομα ως υποψηφίους δικαστές, και να τους στείλουν στο Ναύπλιο που ήταν η έδρα της Διοίκησης, προκειμένου η τελευταία να επιλέξει τα τρία πρόσωπα που θα διόριζε ως δικαστές.⁶⁴² Η έκδοση του παραπάνω διατάγματος ήταν μια πρώτη νίκη των τοπικών ηγετικών ομάδων, αφού με αυτήν αποκλειόταν ο διορισμός στην θέση του Δικαστή μιας επαρχίας προσώπου που δεν θα ανήκε στην Κοινότητα. Μπορεί αυτό να μην κατοχυρωνόταν νομικά, όμως δεν υπήρχε αμφιβολία πως οι εκλεχθέντες από τους κατοίκους των επαρχιών θα ήταν μέλη των Κοινοτήτων, και θα ανήκαν στην τάξη των προκρίτων. Βέβαια οι νέοι Δικαστές θα καλούνταν να εφαρμόσουν τους νόμους που είχαν θεσπίσει οι ελληνικές Κυβερνήσεις, πόσοι όμως από τους κατά τόπους προκρίτους είχαν τις απαραίτητες γνώσεις για να μπορούν να δικάζουν με βάση τον νέον Νομικό Κώδικα; Οπωσδήποτε αυτοί, αν υπήρχαν, ήταν ελάχιστοι. Έτσι το πιθανότερο ήταν πως, στις περισσότερες επαρχίες, θα εξακολουθούσε να εφαρμόζεται το Εθιμικό Δίκαιο.

Η κατάργηση του συστήματος των Επαρχων, λίγους μήνες αργότερα,⁶⁴³ επιβεβαίωσε την επικράτηση των αντίθετων στην εφαρμογή του έως τότε ισχύοντος

⁶⁴⁰ *Τα Μονόφυλλα του Αγώνος 1821-1827*, Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος (1824 Ύδρα Ζ'), σελ.2-8.

⁶⁴¹ Ι. Βισβίτης, «*Η πολιτική δικαιοσύνη...*», ό.π., σελ. 137.

⁶⁴² *Τα Μονόφυλλα του Αγώνος*, ό.π., (1825 Ύδρα Ναύπλιο Η'), σελ.40, έγγρ. 1513, Υπουργείο του Δικαίου.

⁶⁴³ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

διοικητικού συστήματος. Με την εκλογή της Διοικητικής Επιτροπής της Ελλάδος από την Γ' Εθνοσυνέλευση της Επιδαύρου, και την θέσπιση του συστήματος των Εφόρων,⁶⁴⁴ εδραιώθηκε η δικαστική εξουσία των κατά τόπους Διοικητών, και η εφαρμογή -τουλάχιστον στα νησιά- του Εθιμικού Δικαίου.⁶⁴⁵ Με την ψήφιση του Συντάγματος της Τροιζήνας τον Απρίλιο του 1827, έγινε νέα προσπάθεια εφαρμογής ενιαίου δικαστικού συστήματος. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή πρότεινε στην Βουλή την σύσταση Επαρχιακών Δικαστηρίων τόσο στην πρωτεύουσα όσο και στις επαρχίες, καθώς και την σύσταση Ανωτάτου Δικαστηρίου, όμως η Βουλή έκρινε πως η πρόταση θα έπρεπε να εξετασθεί.⁶⁴⁶

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή, επιδιώκοντας την εξεύρεση προσωρινής λύσης μέχρι να λάβει τις αποφάσεις της η Βουλή, ανέθεσε στους κατά τόπους Αστυνόμους την άσκηση και της δικαστικής εξουσίας.⁶⁴⁷ Η απόφαση αυτή της Αντικυβερνητικής Επιτροπής αφαιρούσε από τους Δημογέροντες την δικαστική εξουσία, και, σε συνδυασμό με την μείωση των διοικητικών τους αρμοδιοτήτων, περιόριζε σε μεγάλο βαθμό την δύναμή τους. Συνεπώς οι Δημογέροντες είχαν έναν ακόμα λόγο να κινηθούν εναντίον των Αστυνόμων, κάτι που έκαναν, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω.⁶⁴⁸

Η προσπάθεια της Αντικυβερνητικής Επιτροπής να οργανώσει το δικαστικό σύστημα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να φέρει κάποιο ουσιαστικό αποτέλεσμα. Άλλωστε δεν ήταν εύκολο μια Κυβέρνηση -που ήταν, όπως θα λέγαμε σήμερα υπηρεσιακή και τα μέλη της δεν είχαν ιδιαίτερο κύρος⁶⁴⁹- να επιτύχει αυτό που δεν είχαν κατορθώσει ισχυρότερες Κυβερνήσεις στις οποίες συμμετείχαν πρόσωπα που είχαν σημαντική δύναμη και επιρροή -τουλάχιστον σε κάποια διαμερίσματα της χώρας. Η κατάσταση αυτή ανάγκασε την Αντικυβερνητική Επιτροπή όχι μόνον να ανεχθεί την εκδίκαση των υποθέσεων από εξωθεσμικά τοπικά Δικαστήρια αποτελούμενα από τους προκρίτους, αλλά πολλές φορές να διατάσσει την εκδίκαση υποθέσεων από αυτά. Μάλιστα, σε μια περίπτωση, ανατέθηκε στον Επίσκοπο Τήνου η εκδίκαση υπόθεσης Οικογενειακού Δικαίου.⁶⁵⁰

⁶⁴⁴ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁶⁴⁵ Ι. Βισβίτζης, «Η πολιτική δικαιοσύνη...», ό.π., σελ. 167-168· Ν. Παναζόπουλος «Η δικαιοδοτική πολιτική...» ό.π., σελ. 69.

⁶⁴⁶ Ι. Βισβίτζης, «Η πολιτική δικαιοσύνη...», ό.π., σελ. 173.

⁶⁴⁷ Ν. Παναζόπουλος, « Η δικαιοδοτική πολιτική...», ό.π., σελ. 73.

⁶⁴⁸ Βλ. υποκεφ. Βε' της παρούσης μελέτης.

⁶⁴⁹ Βλ. υποκεφ. Βε' της παρούσης μελέτης.

⁶⁵⁰ Ι. Βισβίτζης, «Η πολιτική δικαιοσύνη...», ό.π., σελ.185- 186.

Η ενέργεια αυτή της Αντικυβερνητικής Επιτροπής ερχόταν σε αντίθεση με το Σύνταγμα που είχε ψηφισθεί στην Τροιζήνα από την Γ' Εθνοσυνέλευση. Σύμφωνα με το διάταγμα αριθ. 24 του Κεφαλαίου Γ', οι κληρικοί δεν είχαν το δικαίωμα να καταλαμβάνουν κανένα δημόσιο αξίωμα.⁶⁵¹ Ως προς το ζήτημα της δημιουργίας και της λειτουργίας των εξωθεσμικών δικαστηρίων, ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα είναι η περίπτωση της Νάξου. Εκεί, με την ανάληψη της εξουσίας από την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος και την οριστικοποίηση της μεταβολής του συστήματος τοπικής αυτοδιοίκησης, δημιουργήθηκε ένα δικαστικό σύστημα που παρέπεμπε στην προεπαναστατική διοικητική οργάνωση του νησιού. Στην Χώρα συστήθηκαν δυο Δικαστήρια, ένα πρωτοβάθμιο που αναλάμβανε την εκδίκαση οποιασδήποτε υπόθεσης, και ένα δευτεροβάθμιο στο οποίο μπορούσε όποιος ήθελε να εφεσιβάλλει την απόφαση του πρωτοβαθμίου. Εκείνοι που ασκούσαν το δικαστικό λειτουργήμα και στα δύο δικαστήρια ήταν οι πρόκριτοι. Τα δικαστήρια αυτά αναλάμβαναν την εκδίκαση υποθέσεων που αφορούσαν μόνον τους κατοίκους της Χώρας. Για τους κατοίκους των χωριών είχαν συσταθεί παρόμοια δικαστήρια που έδρευαν έξω από την Χώρα, με τους προκρίτους των χωριών να εκδικάζουν τις διάφορες υποθέσεις.

Το σύστημα αυτό συνέχισε να εφαρμόζεται και κατά την περίοδο της διακυβέρνησης της χώρας από την Αντικυβερνητική Επιτροπή.⁶⁵² Η εφαρμογή του συστήματος αυτού σήμαινε την επαναφορά στην δικαστική οργάνωση των τελευταίων προεπαναστατικών χρόνων, αν και υπήρχε μια σημαντική διαφορά: σύμφωνα με τα ισχύοντα κατά τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, εκτός από τα πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια Δικαστήρια της Χώρας και των χωριών, υπήρχε και ένα ανώτατο τοπικό Δικαστήριο, που έκρινε τελεσίδικα τις υποθέσεις.⁶⁵³ Τέτοιο δικαστήριο δεν υπήρχε την περίοδο 1826-1827.

Η εφαρμογή του δικαστικού συστήματος της Νάξου επιβεβαιώνει την επικράτηση στα νησιά, κατά την περίοδο της Διοικητικής Επιτροπής, των τοπικών παραγόντων που είχαν αντιταχθεί στο διοικητικό σύστημα των Επάρχων. Ο δικαστικός διαχωρισμός του νησιού αποτελούσε σημαντική επιτυχία για εκείνους που στο παρελθόν είχαν επιδιώξει τον διοικητικό διαχωρισμό. Μπορεί η Νάξος να παρέμενε ενιαία επαρχία και η δικαστική οργάνωση του νησιού να μην αναγνωριζόταν τυπικά από την ελληνική Κυβέρνηση, όμως η έστω και σιωπηρή αποδοχή της ήταν σημαντική επιτυχία των υποστηρικτών του

⁶⁵¹ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Γ', σελ. 653.

⁶⁵² Ι. Βισβίτζης, «Η πολιτική δικαιοσύνη...», ό.π., σελ. 186-187.

⁶⁵³ Στο ίδιο, σελ. 187-188.

διαχωρισμού. Οι εξωθεσμικοί δικαστικοί οργανισμοί διατηρήθηκαν μέχρι την ανάληψη της εξουσίας από τον Ιωάννη Καποδίστρια οπότε και μπήκαν οι βάσεις για την οργάνωση της Δικαιοσύνης, όμως το θέμα αυτό ξεφεύγει από τα όρια αυτής της μελέτης.

Αν θα θέλαμε να βγάλουμε ένα γενικό συμπέρασμα για την σχέση της οργάνωσης της Δικαιοσύνης με την πολιτική κατάσταση της χώρας, και ιδίως με τις κατά τόπους συνθήκες, θα λέγαμε πως η διοικητική οργάνωση του κράτους συνδέεται απόλυτα με την οργάνωση του δικαστικού συστήματος. Δεν μπορούμε βέβαια να παραβλέψουμε και τις άλλες παραμέτρους, όπως ήταν η αδυναμία της κεντρικής Διοίκησης να θέσει υπό τον πλήρη έλεγχό της τις επαρχίες μέσω των διορισμένων από αυτήν τοπικών Αρχών, εξ αιτίας των πολεμικών επιχειρήσεων αλλά και του περιορισμένου αριθμού των προσώπων που διέθεταν τα απαραίτητα για την άσκηση των καθηκόντων του Δικαστή προσόντα. Οπωσδήποτε όμως, στις περιοχές που δεν είχαν λάβει χώρα πολεμικές επιχειρήσεις, θα μπορούσαν να συσταθούν κάποια επαρχιακά Δικαστήρια. Αλλά οι ενέργειες των τοπικών παραγόντων εναντίον των εκπροσώπων της κρατικής εξουσίας εμπόδισαν την εφαρμογή των νόμων που θεσπίστηκαν από τις Εθνοσυνελεύσεις και τις κατά καιρούς Κυβερνήσεις. Συνεπώς δεν ήταν δυνατή η επιβολή ενός δικαστικού συστήματος που θα επέβλεπε την εφαρμογή τους και θα απένεμε δικαιοσύνη με βάση αυτούς.

Η αποδοχή ενός νέου δικαστικού συστήματος προϋπέθετε τον σεβασμό προς την Αρχή που το είχε θεσπίσει ή τουλάχιστον την κατανόηση των αντιτιθέμενων προς αυτήν παραγόντων πως δεν θα μπορούσαν να παραβούν τις εντολές της ατιμώρητα. Όμως, όπως είδαμε παραπάνω, οι αντιδιοικητικές φατρίες, στις περισσότερες περιπτώσεις, έδειξαν πως δεν λογάριαζαν ιδιαίτερα την κεντρική Διοίκηση. Πώς θα μπορούσαν άλλωστε να σκέπτονται διαφορετικά, όταν έβλεπαν ότι οι κατά καιρούς εξεγέρσεις δεν αντιμετώπιζονταν δυναμικά, και μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις οι εξεγερμένοι είχαν και την έμπρακτη υποστήριξη των ναυτικών νησιών; Φυσικό ήταν μια κεντρική Διοίκηση που δεν μπορούσε να επιβάλει την εφαρμογή των νόμων, να μην είναι σε θέση να καταστήσει σεβαστή μια Αρχή που θα ήταν ο θεματοφύλακάς τους. Τα γεγονότα του 1822 στην Σαντορίνη και τα προαναφερθέντα σχετικά με τις αλλαγές συνολικά στον νησιωτικό χώρο του 1826 επιβεβαιώνουν την σύνδεση των πολιτικών εξελίξεων, με τον τρόπο που λειτούργησε η Δικαιοσύνη στην επαναστατημένη Ελλάδα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ε΄

Το φαινόμενο της πειρατείας στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, και η προσπάθεια αντιμετώπισής του από την ελληνική Διοίκηση.

Η πειρατεία ήταν ένα από τα πιο σοβαρά προβλήματα που οι ελληνικές Κυβερνήσεις της περιόδου της Ελληνικής Επανάστασης κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν από την αρχή σχεδόν του Αγώνα. Οι πειρατές απετέλεσαν για πολλούς αιώνες πληγή για τα νησιά του Αιγαίου, ιδίως σε περιόδους πολέμων και πολιτικής αστάθειας όπως ήταν αυτή της Ελληνικής Επανάστασης. Κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας, η μάστιγα των πειρατών ταλαιπώρησε, και σε κάποιες περιπτώσεις ωφέλησε τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου. Ήδη από το πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα, χριστιανοί και μουσουλμάνοι πειρατές και κουρσάροι (καταδρομείς) λυμαίνονταν το Αιγαίο, σπέρνοντας τον τρόμο στους νησιώτες. Η διαφορά ανάμεσα στους πειρατές και τους κουρσάρους ήταν ότι οι πρώτοι ενεργούσαν για λογαριασμό τους, και η δραστηριότητα τους θεωρείτο παράνομη από όλες τις Κυβερνήσεις, ενώ οι κουρσάροι μισθώνονταν από Κυβερνήσεις κρατών που βρίσκονταν σε εμπόλεμη κατάσταση, για να πλήττουν τα εμπορικά πλοία και τις βάσεις ανεφοδιασμού του αντιπάλου.⁶⁵⁴

Οι μουσουλμάνοι πειρατές ήταν στην πλειοψηφία τους βορειοαφρικανοί, κυρίως Αλγερινοί, και οι χριστιανοί, Βενετοί και Ιππότες του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη της Ιερουσαλήμ που είχαν ως βάση τους την Ρόδο. Με την παγίωση της οθωμανικής κυριαρχίας στο Αιγαίο στα μέσα του 16^{ου} αιώνα, το φαινόμενο της πειρατείας παρουσίασε ύφεση.⁶⁵⁵ Κατά τον 17^ο αιώνα, η πειρατεία παρουσίασε και πάλι έξαρση στο Αιγαίο. Ο μακροχρόνιος βενετοτουρκικός πόλεμος για την κατοχή της Κρήτης (1644-1669) ευλόγησε την εξάπλωση της πειρατείας. Στις ελληνικές θάλασσες δρούσαν πειρατές και κουρσάροι διαφόρων εθνοτήτων. Οι περισσότεροι προέρχονταν από τις χώρες της βορείου Αφρικής, από την Γαλλία, και από την Μάλτα, όπου οι Ιππότες του Τάγματος του Αγίου Ιωάννη είχαν εγκατασταθεί, μετά την κατάληψη των Δωδεκανήσων από τους Τούρκους το 1522. Αλλά και οι Έλληνες πειρατές δεν έλειπαν, με τους Μανιάτες να αποτελούν την πολυπληθέστερη

⁶⁵⁴ Δέσποινα Θεμελή-Κατηφόρη, «Καταδρομή και πειρατεία κατά την επανάσταση του 1821, φαινόμενα κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών», σε περιοδικό *Παρουσία*, 1984, τόμ. 5^ο, σελ. 240-241· Dimitris Dimitropoulos, "Pirates during a Revolution. The Many Faces of Piracy and the Reaction of the Local Communities", σε Gelina Harlaftis, Dimitris Dimitropoulos (επιμ.), *Corsairs and Pirates in the Eastern Mediterranean, Fifteenth -Nineteenth Centuries*, έκδ. Sylvia Ioannou Foundation, Αθήνα 2016, σελ. 29.

⁶⁵⁵ Σχετικά με την δράση πειρατών και κουρσάρων στο Αιγαίο κατά το πρώτο μισό του 16^{ου} αιώνα και την ύφεση της πειρατείας μετά την εδραίωση της οθωμανικής κυριαρχίας βλ. Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία Νέου ...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 124-125.

ομάδα. Οι νησιώτες δοκιμάζονταν σκληρά από τις επιδρομές των πειρατών, αφού πολλοί έχαναν την περιουσία τους, ακόμα και την ζωή τους, ή αιχμαλωτίζονταν και πωλούνταν ως σκλάβοι. Δεν έλειπαν όμως και οι περιπτώσεις συνεργασίας των κατοίκων των νησιών με τους πειρατές, από τους οποίους αγόραζαν όσα εκείνοι είχαν αρπάξει, για να τα πουλήσουν αργότερα.⁶⁵⁶

Κατά τον 18^ο αιώνα, οι πόλεμοι μεταξύ των Μεγάλων Δυνάμεων, καθώς και οι δύο ρωσοτουρκικοί πόλεμοι (1768-1774, 1787-1792) ευνόησαν την ανάπτυξη της πειρατείας και της καταδρομής στην Μεσόγειο. Συνήθως οι στόχοι των πειρατών και των κουρσάρων ήταν τα εμπορικά πλοία, κυρίως τα αγγλικά και τα γαλλικά, αφού οι δύο χώρες βρίσκονταν συχνά σε πόλεμο μεταξύ τους. Τα βρετανικά εμπορικά συνήθως συνοδεύονταν από πολεμικά προκειμένου να προστατεύονται από τους πειρατές, σε αντίθεση με τα γαλλικά που έμεναν τις περισσότερες φορές απροστάτευτα, αφού τα γαλλικά πολεμικά περιπολούσαν σε ολόκληρη την Μεσόγειο.⁶⁵⁷

Τα παραπάνω δεν σημαίνουν πως οι πειρατές και οι κουρσάροι δεν επιτίθεντο στα νησιά. Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση του Λάμπρου Κατσώνη, κουρσάρου που έδρασε στο Αιγαίο έχοντας την κάλυψη της ρωσικής σημαίας, κατά τον Β΄ ρωσοτουρκικό πόλεμο. Το 1790 επιτέθηκε δυο φορές εναντίον της Ύδρας, αλλά αποκρούσθηκε. Το 1792, όταν Ρωσία και Οθωμανική αυτοκρατορία είχαν κλείσει ειρήνη, ενεργώντας πια ως πειρατής, επιτέθηκε εναντίον των Υδραίων που είχαν αναγκασθεί να καταφύγουν στην Ερμιόνη για να σωθούν από την πανώλη που είχε χτυπήσει το νησί τους. Αυτή η επίθεση του Κατσώνη υπήρξε καταστροφική για τους Υδραίους, αφού αιφνιδιάσθηκαν από τους άνδρες του και ληστεύθηκαν.⁶⁵⁸

Η πειρατική δραστηριότητα συνεχίσθηκε και στις αρχές του 19^{ου} αιώνα. Η εμπλοκή της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στους πολέμους μεταξύ των ευρωπαϊκών κρατών, έδωσε την δυνατότητα σε κλέφτες και αρματολούς που, κυνηγημένοι από τους Τούρκους, είχαν αναγκασθεί να εγκαταλείψουν τους τόπους τους, να ασχοληθούν με την καταδρομή και την πειρατεία. Κατά την πρώτη δεκαετία του αιώνα, έδρασαν στο Αιγαίο και στα παράλια της Χαλκιδικής Έλληνες προερχόμενοι από διάφορες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας, κυρίως όμως από την Θεσσαλία και την Μακεδονία. Αυτοί έχοντας ως βάσεις τους τις βόρειες Σποράδες, κυρίως την Σκιάθο και την Σκόπελο, έσπειραν τον τρόμο στους Τούρκους

⁶⁵⁶ Στο ίδιο, τόμ. Β΄ σελ. 137-139· Μ. Σπηλιωτοπούλου, «*Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία...*», ό.π., σελ. 45-46 .

⁶⁵⁷ Ε. Φραγκάκη-Syrett, «*Το εμπόριο της Σμύρνης...*», ό.π., σελ. 72-73.

⁶⁵⁸ Α. Λιγνός, «*Ιστορία της νήσου Ύδρας...*», ό.π., τόμ. Α΄, σελ. 33-34· Α. Μιαούλης, «*Ιστορία της νήσου Ύδρας...*», ό.π., σελ. 48-50.

την περίοδο 1807-1812.⁶⁵⁹ Παράλληλα με τους ενόπλους της ηπειρωτικής Ελλάδας, έδρασαν ως πειρατές ή κουρσάροι Υδραίοι και Σπετσιώτες. Όσοι έδρασαν ως κουρσάροι, υπηρέτησαν κάτω από τις διαταγές του Ρώσου ναυάρχου Σενιάβιν, και κάποιιοι από αυτούς, όπως ο Κυριάκος Σκούρτης, τον ακολούθησαν.⁶⁶⁰ Προβλήματα από την πειρατεία αντιμετώπισαν και οι Υδραίοι έμποροι οι οποίοι δέχονταν επιθέσεις από τους αλγερινούς, μαλτέζους και άγγλους πειρατές και κουρσάρους.⁶⁶¹

Ο οθωμανικός στόλος δεν έλαβε σοβαρά μέτρα για την καταπολέμηση της πειρατείας, παρά τις διαταγές που εξέδιδε κατά καιρούς η Υψηλή Πύλη. Μοναδική σοβαρή προσπάθεια ήταν αυτή του Διοικητή της Ύδρας Γεωργίου Βούλγαρη. Ο Βούλγαρης, στις 4 Φεβρουαρίου 1802, έλαβε εντολή από τον Καπουδάν Πασά Χουσεΐν να καταδιώξει τους πειρατές που λυμαίνονταν το Αιγαίο. Εκείνος εξαπέλυσε σκληρό διωγμό κατά της πειρατείας και κατόρθωσε να την περιορίσει σε μεγάλο βαθμό, ως το 1810.⁶⁶² Μάλιστα, ο Γ. Κριεζής ισχυρίζεται ότι κατόρθωσε να εκκαθαρίσει εντελώς το Αιγαίο από τους πειρατές, άποψη που δεν συμερίζεται ο Αντώνιος Λιγνός.

Με την κήρυξη της Ελληνικής Επανάστασης, τα ναυτικά νησιά ανέλαβαν εκ των πραγμάτων την αστυνόμευση του θαλάσσιου χώρου. Από την πρώτη στιγμή, οι ηγεσίες των τριών νησιών προσπάθησαν να προστατεύσουν από τους πειρατές τόσο τα άλλα νησιά, όσο και τις παράκτιες περιοχές της ηπειρωτικής Ελλάδας. Στις 16 Απριλίου 1821, μια ημέρα μετά την κήρυξη της Επανάστασης στην Ύδρα, οι πρόκριτοι του νησιού εξέδωσαν προκήρυξη με την οποία καλούσαν τους συμπατριώτες τους που υπηρετούσαν στα ελληνικά πολεμικά πλοία να αποφεύγουν τις επιθέσεις εναντίον άλλων Ελλήνων, και να σέβονται τα πλοία που πλέουν υπό την σημαία οποιασδήποτε ουδέτερης χώρας. Ακόμα και στην περίπτωση που πλοία ευρωπαϊκών δυνάμεων θα μετέφεραν Τούρκους στρατιώτες ή όπλα και άλλου είδους εφόδια προοριζόμενα για τον τουρκικό στρατό, όφειλαν να αποφύγουν την κακοποίηση των πληρωμάτων. Το μόνο που είχαν δικαίωμα να κάνουν, ήταν να πάρουν τα προορισμένα για τις εχθρικές δυνάμεις εφόδια πληρώνοντας το ποσό που αντιστοιχούσε στα ναύλα, και να υποχρεώνουν τον καπετάνιο του πλοίου που θα μετέφερε στρατιώτες του εχθρού να τους επαναφέρει στον τόπο από τον οποίο τους είχε

⁶⁵⁹ Αλεξάνδρα Κραντονέλλη, *Ελληνική πειρατεία και κούρσος τον ΙΗ' αιώνα και μέχρι την Ελληνική Επανάσταση. Βάσει των ελληνικών και γαλλικών αρχείων*, έκδ. Εστία, Αθήνα 1998, τόμ. Γ', σελ. 251-252.

⁶⁶⁰ Στο ίδιο, τόμ. Γ', σελ. 257-258.

⁶⁶¹ Στο ίδιο, τόμ. Γ', σελ. 262.

⁶⁶² Γ. Κριεζής, *«Ιστορία της νήσου Ύδρας...»*, ό.π., σελ. 100-105· Α. Λιγνός, *«Ιστορία της νήσου Ύδρας...»*, ό.π. τόμ. Α', σελ. 56-57· Α. Κραντονέλλη, *«Ελληνική πειρατεία...»*, ό.π. τόμ. Γ', σελ. 248.

πάρει ή να τους αποβιβάσει σε κάποιο ερημονήσι. Ακόμα, οι επικεφαλής των ελληνικών ναυτικών δυνάμεων διατάσσονταν να εντάξουν στην δύναμη τους όλα τα πλοία που θα ξεκινούσαν από άλλα νησιά, και να μην επιτρέψουν στα πληρώματα τους να προβούν σε πειρατικές ενέργειες.⁶⁶³

Δύο ημέρες μετά την έκδοση της παραπάνω προκήρυξης, οι πρόκριτοι των Σπετσιών ενημέρωσαν τους συναδέλφους τους της Ύδρας, ότι ο Σπετσιώτης πλοίαρχος Ανάργυρος Θερμισιώτης, φθάνοντας στην Τήνο για να παραλάβει 50 Τηνίους ναύτες που θα υπηρετούσαν στον ελληνικό στόλο, λήστευσε ένα πλοίο υπό αυστριακή σημαία που βρισκόταν στο λιμάνι του νησιού. Οι Σπετσιώτες πρόκριτοι ενημέρωσαν τους Υδραίους ότι θα έστελναν ανθρώπους τους που θα επιλαμβάνονταν του θέματος, και τους κάλεσαν να κάνουν και αυτοί το ίδιο.⁶⁶⁴ Όταν ο ελληνικός στόλος έφτασε στην Τήνο, ο πρόξενος της Αυστρίας διαμαρτυρήθηκε για την ενέργεια του Θερμισιώτη. Το αποτέλεσμα της διαμαρτυρίας του Αυστριακού προξένου ήταν η σύλληψη του Θερμισιώτη, ο εξαναγκασμός του να απελευθερώσει τους επιβάτες που είχε αιχμαλωτίσει επιστρέφοντας τους και όσα είχε αρπάξει, και η μεταφορά του στις Σπέτσες για να δικασθεί.⁶⁶⁵ Δεν έχουμε καμία πληροφορία για την επιβολή ή όχι κάποιας ποινής στον Θερμισιώτη.

Ανεξάρτητα πάντως από τον τρόπο που αντιμετωπίστηκε ο Σπετσιώτης πλοίαρχος από τους προκρίτους του τόπου του, τα προαναφερθέντα έγγραφα των προκρίτων των δύο νησιών είναι ενδεικτικά του τρόπου σκέψης τους ως προς το ζήτημα της αστυνόμευσης και της αντιμετώπισης του φαινομένου της πειρατείας. Από το έγγραφο των Υδραίων προκρίτων προς τα πληρώματα των караβιών γίνεται φανερό η προσπάθειά τους να εμποδίσουν οποιαδήποτε παρεκτροπή και παράλληλα να καταστήσουν αδιαμφισβήτητο το σύμφωνα με την γνώμη τους δικαίωμά τους να αναλάβουν την αστυνόμευση των νησιών. Αυτό γίνεται φανερό από την προτροπή προς τους πλοίαρχους να θέσουν υπό τον έλεγχό τους τα πλοία των άλλων νησιών, και να εμποδίσουν τα πληρώματα τους να λάβουν μέρος σε πειρατικές ενέργειες.

Φυσικά, η άποψη των Υδραίων και των Σπετσιωτών πως είχαν δικαίωμα αστυνόμευσης των ελληνικών θαλασσών δεν βασιζόταν σε κάποια νομική διάταξη, η οποία άλλωστε δεν ήταν δυνατόν να υπάρξει, στην αρχή, λόγω της έλλειψης κεντρικής Διοίκησης. Ήταν όμως αναγκαία η τήρηση της τάξης στην θάλασσα, και το έργο αυτό μπορούσε να το

⁶⁶³ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της κοινότητος Ύδρας..», ό.π., τόμ. Ζ' , σελ. 22.

⁶⁶⁴ Στο ίδιο, τόμ. Ζ', σελ. 27-28.

⁶⁶⁵ Α. Ορλάνδος, «Ναυτικά...» ό.π., τόμ. Α' ,σελ. 97-98.

αναλάβει μόνον ο ελληνικός στόλος. Συνεπώς, η αστυνόμευση του θαλασσίου χώρου από τα ναυτικά νησιά ήταν μονόδρομος. Η συνεργασία των ναυτικών νησιών στην προσπάθεια αστυνόμευσης των ελληνικών θαλασσών φαίνεται πως είχε κάποια αποτελέσματα, αφού τα τρία πρώτα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης η δραστηριότητα των πειρατών ήταν περιορισμένη.⁶⁶⁶

Από τα στοιχεία που διαθέτουμε πληροφορούμαστε ότι, το 1821, ασχολήθηκαν με την πειρατεία κυρίως κάτοικοι του Πόρου και του Γαλαξιδίου, ενώ έχουμε και πληροφορία για δράση πειρατών από το Τρίκερι. Στόχος των Τρικεριωτών πειρατών ήταν η Εύβοια, όμως ο Υδραίος καπετάνιος Αλέξανδρος Κριεζής, που είχε αναλάβει την αρχηγία των κατά θάλασσα πολεμικών επιχειρήσεων σε εκείνα τα μέρη, αντέδρασε με αποφασιστικότητα. Ο Κριεζής είχε διορισθεί επικεφαλής της ναυτικής δύναμης που οι Υδραίοι αποφάσισαν να στείλουν στην Στερεά Ελλάδα, αποδεχόμενοι αίτημα που τους υπέβαλαν στις 28 Απριλίου 1821 οπλαρχηγοί του Ζητουνίου (Λαμίας). Την αποστολή αυτήν, ανέθεσε ο Διοικητής της Ύδρας Λάζαρος Κουντουριώτης στον Αλέξανδρο Κριεζή, χωρίς όμως να του παραχωρήσει τα αναγκαία για την εκτέλεσή της πλοία. Έτσι ο Κριεζής αναγκάστηκε να ναυλώσει με δικά του έξοδα ένα μόνον πλοίο με 120 ναύτες.⁶⁶⁷ Παρ' όλα αυτά, όταν έφθασε στο Τρίκερι -παραθαλάσσια πόλη της Μαγνησίας, κοντά στην Εύβοια- οι υποστηρικτές της Επανάστασης έσπευσαν να τεθούν κάτω από τις διαταγές του, ενώ οι Δημογέροντες του τόπου, που ήταν αντίθετοι με αυτήν, δεν τόλμησαν να αντισταθούν. Ο Κριεζής, έχοντας εξασφαλίσει την συμμετοχή των Τρικεριωτών στον Αγώνα και την αναγνώριση της εξουσίας του από τους ντόπιους, ναύλωσε και πάλι με δικά του έξοδα δύο τρικεριώτικα καΐκια, και ξεκίνησε για την Εύβοια.⁶⁶⁸

Το γεγονός ότι οι Υδραίοι δεν έστειλαν περισσότερα πλοία στην Στερεά Ελλάδα δεν οφειλόταν σε αδιαφορία τους για αυτήν την περιοχή, αλλά στην αδυναμία τους να ικανοποιήσουν τα αιτήματα των κατοίκων όλων των περιοχών που ζητούσαν ναυτική βοήθεια. Από τον Απρίλιο έως τον Ιούνιο του 1821, οι επικεφαλής του Αγώνα στην Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα έστειλαν σωρεία αιτήσεων προς την Ύδρα και τις Σπέτσες για την αποστολή πλοίων που θα αναλάμβαναν τον αποκλεισμό από την θάλασσα των κατεχόμενων από τους Τούρκους φρουρίων. Φυσικά, οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες δεν ήταν δυνατόν να ανταποκριθούν στα αιτήματα όλων όσων ζητούσαν βοήθεια, αφού, σε

⁶⁶⁶ Α.Βακαλόπουλος, « Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 409-410.

⁶⁶⁷ Α. Κριεζής, «Απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 9.

⁶⁶⁸ Σχετικά με τον διορισμό του Κριεζή και τις ενέργειές του στο Τρίκερι βλ. στο ίδιο, σελ. 10-11.

αντίθετη περίπτωση, ο στόλος θα διασκορπιζόταν και δεν θα ήταν δυνατή η απόκρουση του οθωμανικού στόλου, που αναμενόταν από μέρα σε μέρα να βγει στο Αιγαίο.⁶⁶⁹

Παρά την πολύ μικρή ναυτική του δύναμη, ο Κριεζής, φθάνοντας στην Εύβοια, αποβιβάστηκε στους Ωρεούς και έγινε δεκτός ως σωτήρας από τους κατοίκους, οι οποίοι παραπονέθηκαν για την εναντίον τους δράση τρικεριωτών πειρατών, και ζήτησαν την τιμωρία τους. Πράγματι, ο Κριεζής συνέλαβε τους πειρατές, και, αφού τους ξυλοκόπησε αλύπητα, τους ανάγκασε να επιστρέψουν τα κλεμμένα.⁶⁷⁰ Η έκκληση των Ευβοέων προς τον Κριεζή να τιμωρήσει τους πειρατές και η τιμωρία των ενόχων χωρίς την πρόκληση οποιασδήποτε αντίδρασης τόσο από τους ίδιους όσο και από τους συμπατριώτες τους, αποδεικνύουν πως η εξουσία του ήταν αναγνωρισμένη από τους κατοίκους των περιοχών στις οποίες είχε σταλεί, και ότι ο ίδιος πίστευε πως ήταν υποχρέωσή του να επιβάλει την τάξη. Αυτό σήμαινε αποδοχή, και από τις δυο πλευρές, του δικαιώματος των Υδραίων πλοιάρχων να ενεργούν ως αστυνομική δύναμη, και όταν ήταν αναγκαίο να επιβάλουν ποινές στους παραβάτες των διαταγών που είχαν εκδοθεί από τις Διοικήσεις των ναυτικών νησιών. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε ότι, την περίοδο εκείνη, δεν είχε συσταθεί ακόμα εθνική Διοίκηση, και, συνεπώς, η εξουσία του Κριεζή δεν ήταν θεσμικά κατοχυρωμένη από κάποια Αρχή στην οποία οι πάντες όφειλαν υπακοή. Λειτουργούσε ως εκπρόσωπος της Ύδρας, και ως τέτοιος ήταν αποδεκτός από τους Τρικεριώτες και τους Ευβοείς.

Η στάση του Κριεζή και των Ευβοέων και Τρικεριωτών που είχαν αναγνωρίσει την εξουσία του εντασσόταν στα πλαίσια της πολιτικής της Ύδρας που επεδίωκε την εξασφάλιση του ελέγχου όχι μόνον του νησιωτικού χώρου, αλλά και των παράκτιων περιοχών της ηπειρωτικής Ελλάδας. Στην πολιτική αυτήν φαίνεται πως δεν αντιτάχθηκαν και οι πληθυσμοί των εν λόγω περιοχών, αφού δεν υπάρχουν πληροφορίες για αντιδράσεις των κατοίκων τους εναντίον των Υδραίων πλοιάρχων. Τα παραπάνω επιβεβαιώνονται από δυο έγγραφα του Αρχείου της Ύδρας. Το πρώτο είναι έγγραφο των προκρίτων της Αργολίδας προς αυτούς της Ύδρας με ημερομηνία 22 Μαΐου 1821, με το οποίο τους ζητούν να επέμβουν και να απομακρύνουν από την περιοχή τους τους Ποριώτες, που, εξ αιτίας οικονομικών διαφορών που είχαν μαζί τους, έκαναν επιδρομές αναστατώνοντας τα χωριά τους. Μάλιστα, κατηγορούν και τους προεστούς του Πόρου ότι αρνούσαν να έρθουν σε συνεννόηση μαζί τους, υποστηρίζοντας με αυτόν τον τρόπο τους παρανομούντες συμπατριώτες τους.⁶⁷¹ Το δεύτερο έγγραφο είναι επιστολή των προκρίτων της Ύδρας προς

⁶⁶⁹ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου Ύδρας...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 72-79.

⁶⁷⁰ Α. Κριεζής, «Απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 14-15.

⁶⁷¹ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 116.

τους Γαλαξιδιώτες με ημερομηνία 6 Ιουνίου 1821. Στο έγγραφο αυτό, οι Υδραίοι πρόκριτοι ενημερώνουν τους αντίστοιχους του Γαλαξιδίου για πειρατική ενέργεια ενός συμπατριώτη τους σε βάρος πλοίου που έφερε σημαία της Ιονίου Πολιτείας, δηλαδή του αυτόνομου κρατιδίου των Επτανήσων που βρισκόταν υπό την προστασία της Αγγλίας, και απαιτούν την λήψη άμεσων μέτρων.⁶⁷²

Μπορεί η πειρατεία να μην είχε εξαπλωθεί σε μεγάλο βαθμό κατά την περίοδο στην οποία αναφερόμαστε, δεν συνέβη όμως το ίδιο και με την καταδρομή. Αθρόα ήταν τα καταδρομικά πλοία που εξέπλευσαν από πολλά επαναστατημένα νησιά, λαμβάνοντας τις σχετικές άδειες από τις κατά τόπους αρχές. Οι καταδρομείς προσέφεραν σημαντική βοήθεια στον Αγώνα, αφού προκάλεσαν μεγάλη φθορά στις θαλάσσιες συγκοινωνίες του εχθρού, δημιούργησαν όμως και σοβαρά προβλήματα, με ορισμένους από αυτούς να παρεκτρέπονται σε πειρατικές ενέργειες.⁶⁷³

Η Κυβέρνηση που σχηματίστηκε αμέσως μετά την Α' Εθνοσυνέλευση, προσπάθησε να επιλύσει το πρόβλημα αυτό. Το Υπουργείο των Ναυτικών, με διάταγμα που εξέδωσε στις 20 Ιουνίου 1822 κατόπιν εντολής του Εκτελεστικού, απαγόρευσε την έκδοση καταδρομικών αδειών από τις κατά τόπους Διοικήσεις. Στο εξής, υπεύθυνο για την χορήγηση τέτοιων αδειών θα ήταν μόνον το Υπουργείο των Ναυτικών. Ακόμα, γινόταν σαφές πως, εάν κάποιο πλοίο που είχε λάβει μέρος σε καταδρομική επιχείρηση δεν διέθετε σχετική άδεια από το Υπουργείο, ο καπετάνιος και το πλήρωμά του θα αντιμετωπίζονταν ως πειρατές και θα τους επιβαλλόταν η αρμόζουσα ποινή. Την ίδια τύχη θα είχαν και τα μέλη της Διοίκησης του νησιού από το οποίο το πλοίο θα είχε εκπλεύσει, εάν αποδεικνυόταν πως είχαν δώσει καταδρομική άδεια στους πειρατές.⁶⁷⁴

Η απόφαση της Κυβέρνησης δεν έφερε κανένα αποτέλεσμα. Τους τελευταίους μήνες του 1822, πειρατικά πλοία κινούνταν ανενόχλητα γύρω από τις Κυκλάδες και δεν ήταν σπάνιες οι επιθέσεις εναντίον των νησιών, όπως προκύπτει από πληροφορίες που μας δίνει ο πρόξενος της Δανίας στην Νάξο, σε καταχώρηση στο ημερολόγιο του της 15^{ης} Νοεμβρίου 1822.⁶⁷⁵ Η εξέλιξη αυτή ήταν φυσιολογική λόγω της αδυναμίας της κεντρικής Διοίκησης και των κατά τόπους Αρχών να επιβάλουν την τάξη, αλλά και της ανυπαρξίας δικαστικών αρχών.

Παρά την αδυναμία της Κυβέρνησης, η πειρατεία δεν πήρε μεγάλες διαστάσεις,

⁶⁷² Στο ίδιο, τόμ Ζ' σελ. 194-195

⁶⁷³ Δ. Θεμελή- Κατηφόρη, «Καταδρομή και πειρατεία...», ό.π., σελ. 241-242.

⁶⁷⁴ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 562-563.

⁶⁷⁵ Μ. Γιουρούκου, «Έκθεση γεγονότων...», ό.π., σελ. 174.

και οι επιθέσεις εναντίον ευρωπαϊκών εμπορικών πλοίων δεν ήταν συχνό φαινόμενο. Μάλιστα, οι Έλληνες πειρατές και καταδρομείς έδειχναν να σέβονται την γαλλική σημαία, σύμφωνα με όσα έγραφαν οι ίδιοι οι γάλλοι πλοίαρχοι σε επιστολές τους προς το Εμπορικό Επιμελητήριο της Μασσαλίας. Παρ' όλα αυτά, το φαινόμενο της πειρατείας ανησυχούσε την ελληνική Κυβέρνηση, η οποία, έχοντας συνείδηση της αδυναμίας της, επέτρεπε στους πλοίαρχους των πολεμικών πλοίων των ευρωπαϊκών δυνάμεων να συλλαμβάνουν τους πειρατές και να τους παραδίδουν στις Αρχές των χωρών τους για να δικασθούν σε αυτές.⁶⁷⁶

Το 1823, το πρόβλημα της πειρατείας γίνεται εντονότερο στις βόρειες Σποράδες. Η εξέλιξη αυτή οφειλόταν στην αποτυχία της Επανάστασης στην Θεσσαλία και την Μακεδονία. Στην Θεσσαλία η Επανάσταση κηρύχθηκε στις αρχές Μαΐου του 1821, δεν μπόρεσε όμως να ευδοκιμήσει. Κατά τις πρώτες ημέρες του Αγώνα, οι Έλληνες σημείωσαν κάποιες μικρές επιτυχίες αλλά η έλλειψη ισχυρού αρχηγού έφερε την απειθαρχία και την αποσύνθεση στο ελληνικό στρατόπεδο. Έτσι, όταν στα τέλη Μαΐου ο Μαχμούτ Πασάς Δράμαλης εκστράτευσε εναντίον τους, δεν δυσκολεύθηκε να τους διαλύσει και να καταστείλει την Επανάσταση.⁶⁷⁷

Στην Χαλκιδική η Επανάσταση κηρύχθηκε στις 7 Μαΐου 1821, και οι Έλληνες απώθησαν τις τουρκικές δυνάμεις που βρίσκονταν στην περιοχή του Πολυγύρου. Όμως για να έχει πιθανότητες επιτυχίας η Επανάσταση στην Μακεδονία, ήταν απαραίτητη η παρουσία στις ακτές της ναυτικών δυνάμεων, που θα παρακώλυαν τις συγκοινωνίες των τοπικών τουρκικών δυνάμεων με τις άλλες περιοχές, και θα μπορούσαν να αποβιάσουν στρατιωτικές δυνάμεις που θα ανάγκαζαν τις τουρκικές να διασπασθούν, ανακουφίζοντας τους εκεί επαναστάτες. Για να πραγματοποιηθεί όμως κάτι τέτοιο, ήταν αναγκαία η αποστολή χρημάτων από τους ντόπιους για την μισθοδοσία των πληρωμάτων. Όμως οι άρνηση των μοναχών του επαναστατημένου Αγίου Όρους να συνεισφέρουν οικονομικά και η εξάντληση των χρημάτων που διέθετε ο ηγέτης των εκεί επαναστατικών δυνάμεων, πλούσιος Σερραϊός μεγαλέμπορος Εμμανουήλ Παπάς, καθιστούσαν αδύνατη την εξεύρεση των αναγκαίων πόρων. Επίσης ήταν αδύνατη η αποστολή ενισχύσεων από την Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα, εξ αιτίας των πολεμικών επιχειρήσεων που λάμβαναν χώρα στα μέρη αυτά. Έτσι οι επαναστάτες της ανατολικής Μακεδονίας, ήταν υποχρεωμένοι

⁶⁷⁶ Σχετικά με την στάση των πειρατών και των κουρσάρων έναντι των ευρωπαϊκών εμπορικών πλοίων και την συμπεριφορά της ελληνικής Κυβέρνησης, βλ. Βασίλης Κρεμμυδάς, «Πειρατεία και καταδρομή στο εικοσιένα. Οι Γαλλικές αντιδράσεις.(1821-1827)», σε *Μελέτες στην μνήμη της Δέσποινας Θεμελή -Κατηφόρη*, σελ. 30-31.

⁶⁷⁷ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου ...*», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 459, 461· Ι. Φιλήμων, «*Δοκίμιον ιστορικών περι της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 147-148· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής ...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 182-184.

να αντιμετωπίσουν μόνοι τους τις υπέρτερες εχθρικές δυνάμεις. Στα τέλη Ιουνίου του 1821, ο Μπαϊράμ Πασάς που κινείτο προς την Στερεά Ελλάδα για να ενισχύσει τις εκεί τουρκικές δυνάμεις, χτύπησε τους επαναστάτες, και τους ανάγκασε να υποχωρήσουν στην Κασσάνδρα, όπου και έμειναν αποκλεισμένοι ως τον Οκτώβριο του 1821. Τότε ο νεοδιορισθείς Πασάς της Μακεδονίας Μεχμέτ, ο επονομαζόμενος και Αμπουλαμπούτ (ροπαλοφόρος) εξ αιτίας της σκληρότητας του, εκστράτευσε εναντίον τους ηγούμενος ισχυρής στρατιωτικής δύναμης. Στις 30 Οκτωβρίου επιτέθηκε εναντίον της Κασσάνδρας, την οποία κατέλαβε και κατέστρεψε, ερημώνοντας και τα γύρω από αυτήν χωριά.

Η πτώση της Κασσάνδρας σήμανε την οριστική καταστολή της Επανάστασης στην ανατολική Μακεδονία. Ο Αμπουλαμπούτ συμπλήρωσε το έργο του με την αναίμακτη υποταγή του Αγίου Όρους τον Δεκέμβριο του 1821.⁶⁷⁸ Παρά την αποτυχία του κινήματος στην Χαλκιδική, οι οπλαρχηγοί του Ολύμπου κήρυξαν την Επανάσταση στις 3 Μαρτίου 1822, και οι κάτοικοι της Νάουσας τους μιμήθηκαν λίγες ημέρες αργότερα. Όμως ο Αμπουλαμπούτ κινήθηκε ταχύτατα, και μέσα σε δυο μήνες κατέπνιξε την Επανάσταση στον Όλυμπο, ενώ η Νάουσα είχε την τύχη της Κασσάνδρας.⁶⁷⁹ Οι οπλαρχηγοί της Θεσσαλίας και της Μακεδονίας, μαζί με τις οικογένειές τους και άλλους συμπατριώτες τους, εγκαταστάθηκαν στις βόρειες Σποράδες.⁶⁸⁰ Οι Θεσσαλομακεδόνες οπλαρχηγοί, γνωστοί με την κοινή ονομασία Ολύμπιοι, με προεξάρχοντες τους προερχόμενους από τον Όλυμπο Διαμαντή Νικολάου και Αναστάσιο Καρατάσο, πραγματοποιούσαν επιδρομές στα γειτονικά παράλια της Θεσσαλίας, καθώς και στην Χαλκιδική. Παρά το γεγονός ότι οι περιοχές αυτές ελέγχονταν πλήρως από τους Οθωμανούς, οι εναντίον τους επιχειρήσεις θα πρέπει να θεωρηθούν πειρατικές και όχι καταδρομικές, αφού οι ελληνική Κυβέρνηση δεν είχε δώσει άδεια για την πραγματοποίησή τους.

Οι Ολύμπιοι δεν περιορίστηκαν στις επιθέσεις εναντίον των τουρκοκρατούμενων περιοχών, αλλά άρχισαν να επιτίθενται και κατά εμπορικών πλοίων καθώς και κατά κατοίκων των νησιών στα οποία είχαν καταφύγει, δηλαδή της Σκύρου, της Σκιάθου και τις Σκοπέλου. Οι τελευταίοι, τρομοκρατημένοι από τις ληστρικές επιθέσεις των Ολυμπίων,

⁶⁷⁸ Σχετικά με την Επανάσταση στην Χαλκιδική βλ. Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου ...*», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 473-474, 475-486, 691-695· του ιδίου, «*Πρόσφυγες και προσφυγικόν...*», ό.π., σελ.21· Δ. Κόκκινος, «*Ιστορία της Ελληνικής ...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 592-598, 602-607· Ι. Φιλήμων, «*Δοκίμιον ιστορικών περί της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 117-121, 281-284· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής ...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 188-191/ τόμ. Β' σελ. 168-170.

⁶⁷⁹ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 131-134, 136-138· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής ...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 172-177.

⁶⁸⁰ Α. Βακαλόπουλος, «*Πρόσφυγες και προσφυγικόν...*», ό.π., σελ. 32.

αναγκάστηκαν να κλεισθούν στα φρούρια των νησιών τους προκειμένου να αποφύγουν την θανάτωση ή τον εξανδραποδισμό τους.⁶⁸¹ Η κατάσταση αυτή τους έκανε να επιθυμούν την επάνοδο της τουρκικής κυριαρχίας, κα έτσι, όταν στις 9 Σεπτεμβρίου 1823, ο Καπουδάν Πασάς Χοσρέφ έφθασε μπροστά στην Σκιάθο, οι κάτοικοι δήλωσαν υποταγή και τον κάλεσαν να διώξει τους Ολυμπίους. Ο Καπουδάν Πασάς προσπάθησε να αποβιβάσει στρατεύματα στο νησί, όμως οι δυνάμεις του αποκρούστηκαν από τους Ολυμπίους και ο τουρκικός στόλος αποχώρησε άπρακτος.⁶⁸²

Όταν στις 12 Σεπτεμβρίου ο ελληνικός στόλος έφθασε στο λιμάνι της Σκιάθου, οι ναύαρχοι κάλεσαν τους προκρίτους του νησιού σε απολογία. Εκείνοι δικαιολόγησαν την πράξη τους δίνοντας εικόνα της τραγικής κατάστασης στην οποία τους είχαν οδηγήσει οι Ολύμπιοι. Οι ναύαρχοι τούς συγχώρεσαν, διόρισαν όμως ως φρουράρχους τον Ψαριανό Ιωάννη Καραουλάνη, και τον Υδραίο Αναγνώστη Μποσλή. Για να εξασφαλίσουν όμως την ησυχία στο νησί, προσπάθησαν να απομακρύνουν τους Ολυμπίους ζητώντας τους να τους ακολουθήσουν στην εκστρατεία κατά του εχθρού. Οι οπλαρχηγοί όμως αρνήθηκαν ισχυριζόμενοι πως φοβόντουσαν να εγκαταλείψουν τις οικογένειες τους, που χωρίς αυτούς θα κινδύνευαν, δεν εξήγησαν όμως αν φοβόντουσαν τους οργισμένους ντόπιους, ή τους Τούρκους, που ίσως να αποβιβάζονταν στο νησί όταν αυτό θα ήταν ανυπεράσπιστο.⁶⁸³

Ο διορισμός από τους Ναυάρχους προσωρινών φρουράρχων δεν είχε κανένα αποτέλεσμα. Οι Ολύμπιοι συνέχισαν την ληστρική τους δραστηριότητα αναγκάζοντας τους απελπισμένους κατοίκους να κλεισθούν στο φρούριο του νησιού. Οι Σκιαθίτες ζήτησαν την βοήθεια των Υδραίων. Στις 25 Ιανουαρίου 1824, έστειλαν στην Ύδρα εκπροσώπους τους που έφεραν επιστολή των έγκλειστων στο φρούριο Σκιαθιτών. Με αυτήν, οι Σκιαθίτες διεκτραγωδούσαν την κατάστασή τους ζητώντας την επέμβαση των Υδραίων προκρίτων προκειμένου να απαλλαγούν από τους Ολυμπίους. Μάλιστα, σε μια προσπάθεια να κολακεύσουν τους Υδραίους και να κινήσουν το ενδιαφέρον τους, επικαλέσθηκαν την μαρτυρία του συμπατριώτη τους φρουράρχου Αναγνώστη Μποσλή, τον οποίον απέστειλαν μαζί με τους ντόπιους εκπροσώπους τους. Ακόμα ζήτησαν τον διορισμό Διοικητή προερχόμενου από κάποιο από τα ναυτικά νησιά⁶⁸⁴.

⁶⁸¹ Στο ίδιο, σελ. 33-34· του ιδίου, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 534-535.

⁶⁸² Του ιδίου, «*Πρόσφυγες και προσφυγικόν...*», ό.π., σελ. 38· του ιδίου, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 539-540· Κ. Νικόδημος, «*Απομνημονεύματα...*», σελ. 34-35

⁶⁸³ Α. Βακαλόπουλος, «*Πρόσφυγες και προσφυγικόν...*», ό.π., σελ. 38-39· του ιδίου, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 540-541· Κ. Νικόδημος, «*Απομνημονεύματα...*», ό.π., σελ. 38.

⁶⁸⁴ Α. Λιγνός, «*Αρχείον της κοινότητος Ύδρας ...*», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 35-36.

Στις 2 Φεβρουαρίου 1824, οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν επιστολή στο Εκτελεστικό ζητώντας την επέμβαση της Κυβέρνησης για να επιτευχθεί η συμφιλίωση των δυο πλευρών, και παρέπεμψαν σε αυτήν τους εκπροσώπους της Σκιάθου.⁶⁸⁵ Αλλά και οι Ολύμπιοι δεν έμειναν αδρανείς. Έστειλαν τον Διαμαντή Νικολάου ως εκπρόσωπό τους στο Βουλευτικό προκειμένου να εκθέσει στο Σώμα τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν αυτοί και οι οικογένειές τους. Ο Δ. Νικολάου έφερε μαζί του και έγγραφο υπογεγραμμένο από τους ευρισκόμενους στην Σκιάθο Ολύμπιους οπλαρχηγούς, με το οποίο, αφού ενημέρωναν την Διοίκηση για τις δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι ίδιοι και οι οικογένειές τους εξ αιτίας του εκπατρισμού τους και της έλλειψης οικονομικών πόρων, ζητούσαν να επιτραπεί η είσοδος των οικογενειών τους στο φρούριο της Σκιάθου και δήλωναν πως ήταν πρόθυμοι να εκστρατεύσουν εναντίον των εχθρών στην Θεσσαλία, εάν τους χορηγούνταν τα αναγκαία μέσα.

Το έγγραφο των Ολυμπίων αναγνώσθηκε στο Βουλευτικό στην συνεδρίαση της 1^{ης} Φεβρουαρίου 1824, και αποφασίσθηκε να εξετασθεί η υπόθεσή τους.⁶⁸⁶ Στις 3 Φεβρουαρίου έστειλαν προς τον Διευθυντή της δυτικής Στερεάς Ελλάδας Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο επιστολή με παρόμοιο περιεχόμενο ζητώντας την υποστήριξη τόσο του ίδιου, όσο και των οπλαρχηγών της εκεί περιοχής.⁶⁸⁷ Από την πλευρά τους, οι απεσταλμένοι των Σκιαθιτών, φθάνοντας στο Κρανίδι όπου έδρευαν το Βουλευτικό και η εκλεγείσα από τον Ιανουάριο του 1824 Κυβέρνηση Κουντουριώτη, παρέδωσαν στον βουλευτή Σκιάθου Ιωάννη Λογοθέτη επιστολή, με την οποία κατήγγειλαν τους Ολυμπίους για τις ενέργειες τους. Στις 6 Φεβρουαρίου 1824, ο Λογοθέτης την ανέγνωσε στο Βουλευτικό, το οποίο αποφάσισε να αποστείλει προβούλευμα προς το Εκτελεστικό, με το οποίο εισηγήθηκε τον διορισμό μονίμου φρουράρχου στην Σκιάθο, την έκδοση διαταγής προς τους Σκιαθίτες να δεχθούν την είσοδο στο φρούριο των οικογενειών των ενόπλων Ολυμπίων, και την χορήγηση στους τελευταίους των αναγκαίων για την συμμετοχή τους στις πολεμικές επιχειρήσεις τροφίμων και πολεμοφοδίων.⁶⁸⁸

Φαίνεται πως το Εκτελεστικό επιλήφθηκε αμέσως του θέματος, αφού, στις 9 Φεβρουαρίου, οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν επιστολή στους Σκιαθίτες, με την οποία τους ενημέρωσαν για την απόφαση της Κυβέρνησης να εγκρίνει τον διορισμό του Α.

⁶⁸⁵ Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 40.

⁶⁸⁶ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Β', σελ. 240.

⁶⁸⁷ Εφημ. *Ελληνικά Χρονικά*, 1824, αριθ. φύλλου 19.

⁶⁸⁸ (Α.Ε.Π), ό.π., τόμ. Β', σελ. 244.

Μποσλή στην θέση του Φρουράρχου του νησιού τους, και να στείλει στρατιωτική δύναμη που θα αναλάμβανε την αποκατάσταση της τάξης. Ακόμα προέτρεπαν τους Σκιαθίτες να έρθουν σε συνεννόηση με τους Ολυμπίους και να ζήσουν στο εξής μαζί τους αρμονικά.⁶⁸⁹ Στις 11 Φεβρουαρίου, έστειλαν και στους Ολυμπίους έγγραφο με τις ίδιες νουθεσίες απειλώντας τους πως, σε περίπτωση που δεν αποκατασταθεί η τάξη στο νησί, θα την επιβάλουν με τα όπλα. Ταυτόχρονα, όμως, τους έδωσαν την δικαιολογία που τους χρειαζόταν για να μπορέσουν να συνεχίσουν ανενόχλητοι την δράση τους, δηλώνοντας πως γνώριζαν ότι τους ήταν δύσκολο να χαλιναγωγήσουν τους στρατιώτες τους.⁶⁹⁰

Οι αποφάσεις της Διοίκησης και οι νουθεσίες των Υδραίων όχι μόνον δεν έφεραν κανένα αποτέλεσμα, αλλά ενθάρρυναν περισσότερο τους Ολυμπίους, οι οποίοι πολιόρκησαν το φρούριο. Οι κάτοικοι της Σκιάθου βρέθηκαν σε εξαιρετικά δύσκολη θέση, αφού αναγκάστηκαν να παραμείνουν αποκλεισμένοι στο φρούριο εξ αιτίας του φόβου πως, εάν έβγαιναν από αυτό, θα αιχμαλωτιζόνταν ή θα θανατώνονταν από τους Ολυμπίους, οι οποίοι συνέχισαν να λεηλατούν και να καταστρέφουν τις περιουσίες των κατοίκων. Οι Σκιαθίτες διεκτραγωδούν την κατάστασή τους με επιστολή που έστειλαν στους Υδραίους στις 28 Φεβρουαρίου 1824 ζητώντας την βοήθεια τους. Η επιστολή αυτή υπογράφεται και από τον Φρούραρχο Α. Μποσλή, καθώς και από τον πρώην συνάδελφό του Γ. Καραολάνη, ο οποίος δεν είχε προλάβει να αναχωρήσει.⁶⁹¹

Όπως προκύπτει από έγγραφο που ο Α. Μποσλής έστειλε στις 20 Απριλίου 1824, η πολιορκία του φρουρίου διήρκεσε 28 μέρες, και οι Ολύμπιοι αναγκάστηκαν να την λύσουν μόνον όταν βρέθηκαν χωρίς τρόφιμα, αφού οι πολιορκημένοι Σκιαθίτες μίσθωσαν Υδραίο καπετάνιο, ο οποίος ανέλαβε να πάρει από τους Ολυμπίους τα κατασχεθέντα πλοία των Σκιαθιτών και να εμποδίσει την τροφοδοσία των στρατευμάτων τους. Μπορεί η μίσθωση του Υδραίου πλοιάρχου να ανάγκασε τους Ολυμπίους να λύσουν την πολιορκία του φρουρίου, όμως τα περισσότερα από τα κατασχεθέντα πλοία παρέμειναν στα χέρια τους. Από το ίδιο έγγραφο πληροφορούμαστε, ότι ο απεσταλμένος της κεντρικής Διοίκησης που έφθασε εκείνες τις ημέρες στο νησί (η ημερομηνία της άφιξής του δεν αναφέρεται) προσπάθησε να συμβιβάσει τους αντιπάλους, και κατόρθωσε να πείσει τους Ολυμπίους να παραδώσουν στους ντόπιους τις ακίνητες περιουσίες τους τις οποίες είχαν καταλάβει, καθώς και το Διοικητήριο (καγκελαρία). Όμως άφησε ανεπίλυτο το ζήτημα της κατοχής των

⁶⁸⁹ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Υδρας...», ό.π., τόμ. Ι', σελ. 47.

⁶⁹⁰ Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 50.

⁶⁹¹ Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 66.

πλοίων των Σκιαθιτών προκαλώντας την δυσαρέσκειά τους, αφού αντιλαμβάνονταν πως οι Ολύμπιοι δεν είχαν σκοπό να τους τα παραδώσουν.⁶⁹² Όμως, όπως προκύπτει από επιστολή που έστειλε ο Α. Μποσλής στους προκρίτους της Ύδρας στις 23 Απριλίου 1824, οι Ολύμπιοι δεν τήρησαν την συμφωνία. Μόλις φάνηκε ο τουρκικός στόλος μπροστά στην Σκιάθο, κατέστρεψαν τα κτήματα των ντόπιων και έφυγαν για την Σκόπελο απειλώντας τους πως θα επέστρεφαν για να συνεχίσουν τις εναντίον τους ενέργειες.⁶⁹³

Πριν προχωρήσουμε στην αφήγηση των γεγονότων που έλαβαν χώρα στην Σκόπελο, θα πρέπει να σταθούμε στα όσα έγιναν στην Σκιάθο και στην στάση των ναυτικών νησιών και ιδίως της Ύδρας. Ο διορισμός των δυο Φρουράρχων στην Σκιάθο ήταν καθαρά πολιτική πράξη, αφού η παρουσία δύο φρουράρχων ήταν περιττή. Θα μπορούσε μάλιστα να αποδειχθεί και επιζήμια, σε περίπτωση που θα προέκυπταν διαφωνίες μεταξύ τους. Η ενέργεια αυτή πραγματοποιήθηκε για να αποφευχθούν οι αντιπαραθέσεις ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς, που, όπως έχουμε δει παραπάνω, ανταγωνίζονταν για την κυριαρχία του νησιωτικού χώρου. Το γεγονός ότι δεν διορίστηκε και Σπετσιώτης φρούραρχος δεν οφειλόταν στις καλές σχέσεις που οι Σπέτσες είχαν τόσο με την Ύδρα όσο και με τα Ψαρά, αλλά στην απουσία της σπετσιώτικης μοίρας, η οποία είχε εγκαταλείψει τον ελληνικό στόλο τρεις ημέρες νωρίτερα.⁶⁹⁴

Η συνέχιση της ληστρικής δραστηριότητας των Ολυμπίων αμέσως μετά την αποχώρηση του ελληνικού στόλου, απέδειξε πως ο διορισμός των δύο Φρουράρχων δεν ήταν δυνατόν να φέρει αποτέλεσμα, από την στιγμή που δεν μπορούσε να διατεθεί ναυτική δύναμη που θα αναλάμβανε την φύλαξη του νησιού, ούτε ήταν εύκολη η αποστολή από την Κυβέρνηση επαρκούς για την αποκατάσταση της τάξης στρατιωτικής δύναμης. Η απόφαση των Σκιαθιτών να ζητήσουν την βοήθεια των Υδραίων και η αναφορά τους στις καλές υπηρεσίες του Α. Μποσλή, χωρίς να γίνεται λόγος για τις υπηρεσίες του συναδέλφου του Γ. Καραολάνη, δείχνει πως δεν έλπιζαν στην παροχή αποτελεσματικής βοήθειας από τους Ψαριανούς. Ίσως μάλιστα φοβόντουσαν πως μια επέμβασή τους όχι μόνο δεν θα ήταν ωφέλιμη, αλλά θα δημιουργούσε περισσότερα προβλήματα.

Τα συμφέροντα των Ολυμπίων έρχονταν σε αντίθεση με αυτά των Ψαριανών, αφού η κατοχή του φρουρίου, την οποία όπως είπαμε επεδίωξαν οι Ολύμπιοι, θα τους καθιστούσε απόλυτους κυρίαρχους του νησιού μια και οι Φρούραρχοι δεν διέθεταν καμία

⁶⁹² Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 131-132.

⁶⁹³ Στο ίδιο, τόμ. Ι', σελ. 142.

⁶⁹⁴ Βλ. υποκεφ. Γα' της παρούσης μελέτης.

στρατιωτική δύναμη. Επιπλέον, θα μπορούσαν να αποτελέσουν κακό παράδειγμα για τους ευρισκόμενους στην Σκύρο και την Σκόπελο συμπατριώτες τους, οι οποίοι θα μπορούσαν να πράξουν το ίδιο καταλύοντας την εξουσία των εκεί Ψαριανών Επαρχών Δημητρίου Καλημέρη και Γεωργίου Ζαχαρία.⁶⁹⁵ Ο Ψαριανός φρούραρχος Γ. Καραολάνης είχε κατανοήσει τι θα σήμαινε η κατάληψη του φρουρίου της Σκιάθου από τους Ολυμπίους. Αυτό φαίνεται από την επιστολή που έστειλε στις 16 Φεβρουαρίου 1824 στην Βουλή των Ψαρών, με την οποία προσπάθησε να διαφωτίσει τους συμπατριώτες του για τους σκοπούς των Ολυμπίων.⁶⁹⁶

Οι Σκιαθίτες λοιπόν είχαν κάθε λόγο να φοβούνται πως μια επέμβαση των Ψαριανών θα ερέθιζε ακόμα περισσότερο τους Ολυμπίους. Μια τέτοια εξέλιξη θα έβλαπτε τους Σκιαθίτες, μια και οι Ψαριανοί δεν θα ήταν σε θέση να τους βοηθήσουν αποτελεσματικά, αφού οι πληροφορίες που υπήρχαν για επικείμενη επίθεση του οθωμανικού στόλου εναντίον του νησιού τους τούς ανάγκαζαν να διατηρήσουν ολόκληρη την ναυτική τους δύναμη εκεί. Ακόμα, ήταν γνωστός ο ανταγωνισμός ανάμεσα στους Υδραίους και τους Ψαριανούς. Συνεπώς κατανοούσαν πως η προσφυγή τους στους Ψαριανούς θα δυσανεστούσε τους Υδραίους, που, μετά την εκλογή της Κυβέρνησης Κουντουριώτη, είχαν καταστεί οι αδιαμφισβήτητοι κυρίαρχοι του νησιωτικού τουλάχιστον χώρου. Ήταν λοιπόν φυσικό οι Σκιαθίτες να στραφούν προς αυτούς, ελπίζοντας πως η επέμβασή τους θα έφερνε το ποθητό, για εκείνους, αποτέλεσμα. Στα πλαίσια αυτής της πολιτικής εντάσσονται οι ευχαριστίες προς τον Μποσλή, και η αποστολή του στην Ύδρα μαζί με τους εκπροσώπους του νησιού.

Από την πλευρά τους, οι Υδραίοι θεώρησαν την έκκληση των Σκιαθιτών ευκαιρία να δώσουν ένα ακόμα πλήγμα στην ισχύ των Ψαριανών. Η έγκριση από την Κυβέρνηση Κουντουριώτη του διορισμού του Μποσλή και η συνακόλουθη απομάκρυνση του Καραολάνη ήταν σημαντική νίκη των Υδραίων, που την καθιστούσε ακόμα μεγαλύτερη η αναγνώριση της προσφοράς του από τους ίδιους τους κατοίκους της Σκιάθου. Οι Ψαριανοί δεν ήταν δυνατόν να μην αντιληφθούν τι σήμαινε για αυτούς η απομάκρυνση του Καραολάνη και τον ρόλο που είχε παίξει η δράση των Ολυμπίων στην Σκιάθο. Με δύο έγγραφα που έστειλαν στις 7 Μαρτίου 1824, το ένα προς το Εκτελεστικό και το άλλο προς το Βουλευτικό, διαμαρτυρήθηκαν για την αποπομπή του Καραολάνη, και ξεκαθάρισαν πως θεωρούσαν υπεύθυνη την Κυβέρνηση για την συνέχιση της παραμονής των Ολυμπίων στην

⁶⁹⁵ Για την σημασία που είχε για τους Ψαριανούς η διατήρηση της κυριαρχίας των βορείων Σποράδων βλ. Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ό.π., σελ. 40.

⁶⁹⁶ Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί ...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 331-332.

Σκιάθο, με ό,τι αυτό συνεπαγόταν, αφού, κατά την γνώμη τους, η απόφασή της να απομακρύνει τον Καραολάνη τους στερούσε το δικαίωμα να εκδιώξουν από εκεί τους Ολυμπίους δια των όπλων.⁶⁹⁷

Η απομάκρυνση του Καραολάνη και η απόφαση των Ψαριανών να μην εμπλακούν στο εξής στα ζητήματα της Σκιάθου, δεν ωφέλησε ούτε τους Σκιαθίτες ούτε τους Υδραίους, αλλά μόνον τους Ολυμπίους. Αυτό οφείλεται στην στάση των Υδραίων, που όχι μόνον δεν έδειξαν καμία διάθεση να επέμβουν και να απομακρύνουν τους Ολυμπίους από την Σκιάθο, αλλά, όπως είπαμε, με επιστολή τους της 11^{ης} Φεβρουαρίου 1824, τους έδωσαν ένα επιχείρημα που θα τους επέτρεπε να δικαιολογήσουν τις ενέργειές τους εναντίον των κατοίκων. Φυσικά οι οπλαρχηγοί δεν μπορεί να μην αντιλήφθηκαν τι σήμαινε η αποδοχή των Υδραίων πως η καταπίεση των κατοίκων ήταν αποτέλεσμα της απειθαρχίας που επικρατούσε στα ευρισκόμενα υπό τις διαταγές τους στρατεύματα, χωρίς να γίνεται λόγος για ευθύνη των ίδιων. Η πολιορκία του φρουρίου της Σκιάθου σήμαινε άρνησή τους να υπακούσουν στις αποφάσεις της Κυβέρνησης, όπως σωστά αναφέρουν στην επιστολή τους, της 28^{ης} Φεβρουαρίου 1824 οι Σκιαθίτες. Η διαθέσεις των Υδραίων φαίνονται από το γεγονός ότι δεν έκαναν καμία ενέργεια εναντίον των Ολυμπίων, αγνοώντας την έκκληση των Σκιαθιτών και του συμπατριώτη τους Φρουράρχου.

Η συμπεριφορά των Υδραίων μπορεί να εξηγηθεί εάν συσχετισθεί με την πολιτική κατάσταση της περιόδου εκείνης. Δεν θα πρέπει να ξεχνάμε πως, τον Ιανουάριο και τον Φεβρουάριο του 1824, ήταν σε εξέλιξη η πολιτική κρίση που έμελλε λίγο αργότερα να οδηγήσει στον Α΄ εμφύλιο πόλεμο. Κάτω από αυτές τις συνθήκες, ήταν φυσικό οι Υδραίοι να μην επιθυμούν να καταστήσουν εχθρούς τους τους Ολυμπίους διώχνοντάς τους με την βία από τα νησιά. Μια ενέργεια εναντίον τους θα μπορούσε να καταστήσει εχθρική προς αυτούς μια υπολογίσιμη ένοπλη δύναμη, την οποία θα προσπαθούσαν να προσεγγίσουν και να πάρουν με το μέρος τους οι αντίπαλοι τής υποστηριζόμενης από αυτούς Κυβέρνησης Κουντουριώτη. Η απόφαση της Κυβέρνησης Κουντουριώτη να μην αντιδράσει δυναμικά στην πολιορκία του φρουρίου της Σκιάθου, αλλά να στείλει εκπρόσωπό της ο οποίος θα αναλάμβανε να συμβιβάσει τους αντιμαχόμενους, εντάσσεται στα πλαίσια της ήπιας απέναντι στους Ολυμπίους πολιτικής.

Η στάση αυτή της Κυβέρνησης ενθάρρυνε τους Ολυμπίους, κάτι που γίνεται φανερό από την καταστροφή των περιουσιών των Σκιαθιτών και τις απειλές τους πως θα επιστρέψουν για να ολοκληρώσουν το καταστροφικό τους έργο. Η ανοχή της Κυβέρνησης απέναντί τους ώθησε τους Ολυμπίους στην συνέχιση της ληστρικής τους δραστηριότητας

⁶⁹⁷ Στο ίδιο, τόμ. Α΄, σελ. 377-380.

και μετά την εγκατάστασή τους στην Σκόπελο. Μάλιστα εκεί, εξασφάλισαν και την συνεργασία πλουσίων κατοίκων του τόπου, οι οποίοι τους νοίκιαζαν τα κτήματά τους και έπαιρναν μερίδιο από την λεία που εκείνοι αποκόμιζαν. Σε αντίθεση όμως με όσα είχαν συμβεί στην Σκιάθο, οι βιαιοπραγίες των Ολυμπίων εναντίον των Σκοπελιτών ήταν ηπιότερες και περιορισμένες. Αυτό οφειλόταν στην παρουσία ενός Σκοπελίτη με το όνομα Ελευθέριος που προστάτευε τους κατοίκους από τις αυθαιρεσίες των Ολυμπίων και των πλουσίων, τους οποίους ανάγκαζε να του στέλνουν τα απαραίτητα για την συντήρησή του χρήματα.

Για τον Ελευθέριο δεν γνωρίζουμε περισσότερα πράγματα, αφού οι μέχρι τώρα γνωστές πηγές δεν μας δίνουν επαρκείς πληροφορίες. Δεν γνωρίζουμε αν είχε οπαδούς, ούτε αν διέθετε κάποια ένοπλη δύναμη. Μόνο η ανακάλυψη νέων στοιχείων θα μπορούσε να μας δώσει πιο σαφή εικόνα για το πρόσωπο αυτό και για την δραστηριότητά του. Η δραστηριότητα του Ελευθερίου εξόργισε τόσο τους πλουσίους Σκοπελίτες, όσο και τους Ολυμπίους. Οι εχθροί του κάλεσαν στην Σκόπελο τον Α. Καρατάσο και του ζήτησαν να τους απαλλάξει από αυτόν. Ο Καρατάσος στην αρχή είχε κάποιους ενδοιασμούς, όμως τελικά πείσθηκε να συλλάβει τον Ελευθέριο, και, αφού τον ανέκρινε, διέταξε την θανάτωσή του με συντριβή των άκρων και ακρωτηριασμό. Ο θάνατος του Ελευθερίου ενθάρρυνε τους Ολυμπίους, οι οποίοι άρχισαν να ληστεύουν και να κακοποιούν τους Σκοπελίτες ανενόχλητοι.⁶⁹⁸

Παρόμοια προβλήματα με αυτά των κατοίκων των βορείων Σποράδων αντιμετώπιζαν και οι Συριανοί. Στα τέλη Δεκεμβρίου του 1822, έφτασε στην Σύρο ένας Κεφαλλονίτης, ο Νέστορας Φαζιόλης, επικεφαλής στολίσκου έξι πλοίων. Τον ακολουθούσαν άλλοι Επτανήσιοι, και μερικοί Κρήτες. Μια συμπλοκή λίγων ανδρών του με τους φύλακες του λιμανιού, του έδωσε την αφορμή να επιτεθεί τα Χριστούγεννα του 1822 κατά της Άνω Πόλης, που ήταν η πρωτεύουσα του νησιού. Με την παρέμβαση των προξένων των ευρωπαϊκών δυνάμεων, επετεύχθη συμβιβασμός. Ο Φαζιόλης έλυσε την πολιορκία της πόλης, διατήρησε όμως τον έλεγχο του λιμανιού. Στις 27 του μήνα επιτέθηκε και πάλι εναντίον της Άνω Πόλης, όμως οι κάτοικοι αντιστάθηκαν και η σύγκρουση έληξε με την παρέμβαση του προξένου της Γαλλίας.

Σε μια προσπάθεια νομιμοποίησης των ενεργειών του, ο Φαζιόλης έσπευσε να παρουσιασθεί αυτοπροσώπως στην Κυβέρνηση, ενώ οι άνδρες του παρέμειναν στο λιμάνι.

⁶⁹⁸ Σχετικά με την δράση του Ελευθερίου, τον θάνατό του και τις συνέπειες της απώλειάς του για τους κατοίκους της Σκοπέλου βλ. Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ό.π., σελ. 46· Ιωάννης Ναθαναήλ, *Ευβοϊκά ήτοι Ιστορία... της νήσου Ευβοίας. 1821-1825...*, Ερμούπολη 1857, σελ. 186-188.

Η Κυβέρνηση αρνήθηκε να νομιμοποιήσει τις επιδρομές του, σιωπηρά όμως τις αποδέχθηκε αφού δεν τον τιμώρησε για αυτές.⁶⁹⁹ Βλέποντας την ανοχή της Κυβέρνησης, ο Φαζιόλης στρατολόγησε και άλλους άνδρες, και, στις 16 Φεβρουαρίου 1823, επέστρεψε στην Σύρο. Την επόμενη ημέρα εξαπέλυσε νέα επίθεση εναντίον της Άνω Πόλης, όμως, ενώ η πολιορκία συνεχιζόταν, έφθασε στο λιμάνι της Σύρου γαλλικό πολεμικό, και ο Κυβερνήτης του συνέλαβε τον Φαζιόλη αναγκάζοντας τους άνδρες του να λύσουν την πολιορκία.⁷⁰⁰

Μπορεί η προσπάθεια του Φαζιόλη να θέσει υπό τον έλεγχό του ολόκληρη την Σύρο να απέτυχε, όμως η κατάληψη από αυτόν του λιμανιού έδωσε την δυνατότητα στην Κυβέρνηση να το θεωρήσει τμήμα της ελληνικής επικράτειας, παρά το γεγονός ότι οι επιχειρήσεις του δεν είχαν λάβει την έγκρισή της. Έτσι, διόρισε στην θέση του Λιμενάρχη Σύρου τον Υδραίο Θεοχάρη Παπαντωνίου. Ο νέος Λιμενάρχης, ξεκινώντας για την Σύρο, έλαβε επιστολή γραμμένη από τους πρόκριτους της Ύδρας στις 25 Μαρτίου 1823. Με το έγγραφο, αυτό οι Υδραίοι πρόκριτοι ενημέρωναν αυτούς της Σύρου πως οι Συριανοί ήταν υποχρεωμένοι να καταβάλουν 40.000 γρόσια ως φόρο.⁷⁰¹ Εκείνοι απάντησαν, στις 10 Απριλίου 1823, πως το νησί τους βρισκόταν κάτω από γαλλική προστασία, και, συνεπώς δεν θα μπορούσαν να αποδεχθούν τις απαιτήσεις των Υδραίων, εάν δεν λάμβαναν την έγκριση του Γάλλου προξένου στην Σμύρνη.⁷⁰²

Οι Υδραίοι απάντησαν στις 16 του ίδιου μήνα, πως η Γαλλία είχε αναλάβει την προστασία τους από εχθρικές επιδρομές, όμως το νησί τους αποτελούσε τμήμα της ελληνικής επικράτειας και οι ίδιοι ήταν υποχρεωμένοι να υπακούουν στις εντολές της ελληνικής Διοίκησης. Ακόμα, απείλησαν τους Συριανούς πως εάν εξακολουθούσαν να αρνούνται την πληρωμή του φόρου, θα έστελναν πολεμικά πλοία προκειμένου να τους υποχρεώσουν να υπακούσουν. Τους ενημέρωναν ακόμα πως, σε περίπτωση που συνέβαινε κάτι τέτοιο, θα εξαναγκάζονταν να πληρώσουν εκτός από τον φόρο, και τα έξοδα των πλοίων. Την ημέρα που έστειλαν το έγγραφο προς τους Συριανούς, οι πρόκριτοι της Ύδρας, με επιστολή τους προς τον Θ. Παπαντωνίου, τον διέταξαν να διαμαρτυρηθεί εγγράφως στους Συριανούς σε περίπτωση που εκείνοι αρνούνταν να πληρώσουν τον φόρο.⁷⁰³ Πράγματι στις 21 Απριλίου 1823, ο Θ. Παπαντωνίου έστειλε έγγραφη διαμαρτυρία στους

⁶⁹⁹ Για τις επιθέσεις του Φαζιόλη εναντίον των Συριανών, την προσπάθεια νομιμοποίησής τους και την στάση της Κυβέρνησης βλ. Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 52-57.

⁷⁰⁰ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 65-67.

⁷⁰¹ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 69.

⁷⁰² Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητας Ύδρας...», ό.π., τόμ. Θ', σελ. 122.

⁷⁰³ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ. 131.

προκρίτους της Σύρου, οι οποίοι, την ίδια ημέρα, του απάντησαν πως είχαν λάβει το έγγραφό του, και επέμεναν στην άρνησή τους να πληρώσουν, επικαλούμενοι και πάλι την γαλλική προστασία.⁷⁰⁴

Οι πρόκριτοι της Ύδρας έστειλαν στις 23 Απριλίου δύο επιστολές. Η μια απευθυνόταν στον Θ. Παπαντωνίου, και η άλλη στους προκρίτους της Σύρου. Στην επιστολή τους προς τον Παπαντωνίου εξέφραζαν την ικανοποίησή τους για τις ενέργειές του, ενώ σε αυτήν προς τους Συριανούς επαναλάμβαναν τα επιχειρήματά τους σχετικά με την ελληνική κυριαρχία στο νησί, και τις απειλές τους για επέμβαση του ελληνικού στόλου. Μάλιστα προχώρησαν και ένα βήμα παραπάνω, απειλώντας με σύλληψη και αποστολή στην Διοίκηση των πρωταιτίων της αντίδρασης των Συριανών.⁷⁰⁵ Τελικά, στις 30 Απριλίου, ένα τμήμα υδραϊκής μοίρας, με επικεφαλής τον ναύαρχο Λάζαρο Λαλεχό, έφθασε στο λιμάνι της Σύρου και υποχρέωσε τους κατοίκους του νησιού να πληρώσουν τον φόρο.⁷⁰⁶

Από τους πειρατές δεν δοκιμάστηκαν μόνον η Σύρος και οι βόρειες Σποράδες. Από το 1823, η πειρατεία είχε αρχίσει να εξαπλώνεται σε ολόκληρο το Αιγαίο. Πειρατές προερχόμενοι από διάφορες περιοχές της Ελλάδας, κυρίως όμως από την Σάμο και την Κάσο, έκαναν επιδρομές εναντίον των ανυπεράσπιστων νησιών ληστεύοντας και κακοποιώντας τους κατοίκους.⁷⁰⁷ Στην εξάπλωση της πειρατείας βοήθησε και η στάση τόσο των κατά καιρούς Κυβερνήσεων, όσο και της ηγεσίας της Ύδρας. Οι περιπτώσεις των Ολυμπίων και του Φαζιόλη είναι χαρακτηριστικές. Ιδιαίτερα στην περίπτωση του Φαζιόλη, η ελληνική Κυβέρνηση, με το να μην λάβει κανένα μέτρο εναντίον του διατηρώντας ευμενή προς αυτόν ουδετερότητα, εξυπηρετούσε τα συμφέροντα της Επανάστασης. Οι επιχειρήσεις του Φαζιόλη τής έδιναν την δυνατότητα να καταστήσει την Σύρο τμήμα της ελληνικής επικράτειας, χωρίς να συγκρουσθεί με τους κατοίκους του νησιού ή με την Γαλλία, που επεδίωκε να εμφανισθεί ως η προστάτιδα δύναμη του νησιού.

Εκείνο που θα πρέπει να σημειωθεί εδώ είναι πως και η Κυβέρνηση Μαυρομιχάλη φάνηκε απέναντι στους Ολυμπίους το ίδιο ανεκτική με την Κυβέρνηση Κουντουριώτη, παρά το γεγονός ότι μπορούσε να υπολογίζει στην υποστήριξη των Ψαριανών. Η ανεκτική πολιτική των ελληνικών Κυβερνήσεων και της ηγεσίας της Ύδρας απέναντι στην πειρατεία ήταν φυσικό να ενθαρρύνει όσους επιθυμούσαν να ακολουθήσουν το παράδειγμα των

⁷⁰⁴ Στο ίδιο, ό.π., τόμ. Θ', σελ. 134-135.

⁷⁰⁵ Στο ίδιο, τόμ. Θ', σελ. 135-136.

⁷⁰⁶ Α. Δρακάκης, «*Ιστορία του οικισμού...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 71-72.

⁷⁰⁷ Ανδρέας Δρακάκης, «*Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας κατά την επανάστασιν του 1821*», σε περιοδικό *Μνημοσύνη*, 1974 -1975, τόμ. 5^{ος}, σελ. 328.

Ολυμπίων και του Φαζιόλη. Η πειρατεία έπληξε καίρια την οικονομία των νησιών, με αποτέλεσμα η καταβολή από τους κατοίκους τους των αναγκάων για την συντήρηση του στόλου χρημάτων να καθίσταται εξαιρετικά δύσκολη.⁷⁰⁸

Η πειρατεία εξαπλώθηκε ακόμα περισσότερο το 1824. Αυτό οφειλόταν στην καταστολή της Επανάστασης στην Κρήτη τον Απρίλιο του έτους αυτού, καθώς και στην καταστροφή της Κάσου, τον Μαΐο, και των Ψαρών τον Ιούνιο. Οι καταδικωμένοι κάτοικοι των περιοχών αυτών εγκαταστάθηκαν στην Πελοπόννησο και στα ελεύθερα νησιά. Οι περισσότεροι από τους Κασίους και τους Ψαριανούς εγκαταστάθηκαν στα νησιά των Κυκλάδων, ενώ οι Κρήτες, στην πλειοψηφία τους, προτίμησαν να μείνουν στην Μονεμβασία και το Ναύπλιο.⁷⁰⁹ Στα νησιά κατέφυγαν 2.500 Κρήτες που είχαν εγκατασταθεί στην Κάσο λίγο πριν την καταστροφή της, 500 εκ των οποίων ήταν ένοπλοι.⁷¹⁰ Οι Κρήτες, Κασιοί και Ψαριανοί πρόσφυγες, μη έχοντας κανέναν πόρο ζωής, στράφηκαν στην πειρατεία. Οι πειρατές αυτοί έγιναν πραγματική μάστιγα όχι μόνο για τους εμπόρους Έλληνες ή ξένους, αλλά και για τους κατοίκους των νησιών στα οποία είχαν εγκατασταθεί.⁷¹¹

Η ένταξη των πειρατών στις τάξεις του ελληνικού στόλου ήταν αδύνατη, αφού δεν υπήρχαν τα αναγκαία για την μισθοδοσία τους χρήματα. Έτσι η Κυβέρνηση Κουντουριώτη, σε μια προσπάθεια περιορισμού του κακού, άρχισε να εκδίδει αθρόα διπλώματα καταδρομής. Η κίνηση αυτή όχι μόνον δεν έφερε αποτέλεσμα, αλλά λίγο έλειψε να οδηγήσει στην διάλυση του ελληνικού στόλου. Πολλοί ναύτες αρνούσαν να υπηρετήσουν στα πολεμικά πλοία, και ζητούσαν να τους δοθεί καταδρομικό δίπλωμα, μια και η καταδρομή ήταν πολύ περισσότερο κερδοφόρα από την υπηρεσία στον στόλο.⁷¹² Αλλά και μεταξύ εκείνων που συμμετείχαν στις επιχειρήσεις του πολεμικού ναυτικού, δεν ήταν λίγοι αυτοί που εγκατέλειπαν τον στόλο για να ασχοληθούν με την πειρατεία. Χαρακτηριστική είναι οι περίπτωση ορισμένων Υδραίων και Σπετσιωτών πλοιάρχων, που εγκατέλειψαν τον στόλο ο οποίος είχε εκστρατεύσει για την σωτηρία της Κάσου και των Ψαρών. Ο επικεφαλής της Υδραϊκής μοίρας, Αντιναύαρχος Γεώργιος Σαχτούρης, τους

⁷⁰⁸ Στο ίδιο, σελ. 329.

⁷⁰⁹ Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ό.π., σελ. 60-62.

⁷¹⁰ Καλλίνικος Κριτοβουλίδης, *Απομνημονεύματα του περί της αυτονομίας της Ελλάδος πολέμου των Κρητών*, Αθήνα 1859, σελ. 301.

⁷¹¹ Επ. Γεωργαντόπουλος, «*Τηνιακά...*», ό.π., σελ. 168-169· Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τομ. Ζ', σελ. 375· Α. Δρακάκης, «*Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας...*», ό.π., σελ. 332, 362-363.

⁷¹² Σχετικά με την αθρόα έκδοση διπλωμάτων καταδρομής και τις συνέπειές της βλ. Δ. Θεμελή-Κατηφόρη, «*Πειρατεία και καταδρομή...*», ό.π., σελ. 243-244.

επικρίνει για την στάση τους.⁷¹³

Η πρακτική αυτή των πληρωμάτων των ελληνικών πλοίων άρχισε να παίρνει επικίνδυνες διαστάσεις, και το καλοκαίρι του 1825 ο στόλος έφτασε στα πρόθυρα της διάλυσης. Ο Ανδρέας Μιαούλης, σε έγγραφο που έστειλε στους προκρίτους της Ύδρας στις 4 Αυγούστου 1825, διεκτραγωδεί την κατάσταση του στόλου. Ο Υδραίος Ναύαρχος κατηγορεί συμπατριώτες του πλοιάρχους ότι, ενώ μισθοδοτούνταν κανονικά από την ελληνική Κυβέρνηση, εγκατέλειπαν τον στόλο για να ασχοληθούν με την πειρατεία. Αυτό προκαλούσε τον γογκυσμό των άλλων ναυτών, που επιθυμούσαν να ακολουθήσουν τον ίδιο δρόμο. Σε κάποιες περιπτώσεις, μάλιστα, τα πληρώματα συνωμοτούσαν εναντίον των πλοιάρχων τους. Τέλος, ο Μιαούλης επικρίνει τους προκρίτους για την ανοχή που έδειχναν απέναντι στους απειθείς πλοιάρχους, ενώ θα μπορούσαν να τους αντικαταστήσουν με άλλους, περισσότερο πρόθυμους να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους στον στόλο, και επισημαίνει τις καταστροφικές συνέπειες που θα είχε για την Επανάσταση η διάλυσή του.⁷¹⁴ Στις 6 Αυγούστου, έστειλε νέα επιστολή στους προκρίτους της Ύδρας με παρόμοιο περιεχόμενο.⁷¹⁵

Το πρόβλημα για τις διοικήσεις της Ύδρας και των Σπετσών δεν ήταν καινούργιο. Ήδη από τις αρχές της Επανάστασης, οι πρόκριτοι των δύο νησιών δεν μπορούσαν να επιβληθούν στους συμπατριώτες τους που ασκούσαν την πειρατεία. Χαρακτηριστικό είναι έγγραφο που οι πρόκριτοι των Σπετσών έστειλαν στην Κυβέρνηση με ημερομηνία 21 Νοεμβρίου 1822, με το οποίο δήλωναν πως δεν μπορούσαν να τιμωρήσουν τους πειρατές συμπατριώτες τους εξαιτίας της αδυναμίας τους να τους παράσχουν τα προς το ζην, και την καλούσαν να αναλάβει εκείνη την επιβολή της τάξης.⁷¹⁶

Εάν οι πρόκριτοι της Ύδρας και των Σπετσών δυσκολεύονταν να επιβληθούν στους ναύτες συμπατριώτες τους το 1822, όταν η πειρατεία δεν είχε εξαπλωθεί σε μεγάλο βαθμό και ήταν ακόμα νωπές οι μνήμες της δυναμικής αντίδρασης των ηγεσιών τους και του ελληνικού στόλου απέναντι στο φαινόμενο αυτό κατά το προηγούμενο έτος, πώς θα μπορούσαν να το πετύχουν το 1825, όταν η πειρατεία είχε εξαπλωθεί με ευθύνη της Κυβέρνησης; Δεν θα πρέπει ακόμα να αγνοήσουμε το οικονομικό ζήτημα. Μπορεί, σύμφωνα με τον Α. Μιαούλη, οι υπηρετούντες στον ελληνικό στόλο να μισθοδοτούνταν κανονικά, όμως η οικονομική εξάντληση τόσο του κράτους όσο και των προκρίτων των

⁷¹³ Γ. Σαχτούρης, «Ιστορικά ημερολόγια...», ό.π., σελ. 8-10.

⁷¹⁴ Α. Λιγνός, «Αρχαίον της Κοινότητος Ύδρας...», ό.π., τόμ. ΙΑ', σελ. 463-464.

⁷¹⁵ Στο ίδιο, τόμ. ΙΑ', σελ. 470-471.

⁷¹⁶ (Α. Ε.Π.), ό.π., τόμ. ΙΓ', έγγρ. 220 (21-1-1822), σελ. 173-174.

ναυτικών νησιών - που είχε σαν αποτέλεσμα την μείωση του αριθμού των πλοίων που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν στις πολεμικές επιχειρήσεις, και την συνακόλουθη μείωση των υπηρετούντων σε αυτά ναυτών⁷¹⁷- έφερε την Κυβέρνηση και τις ηγεσίες των ναυτικών νησιών σε εξαιρετικά δύσκολη θέση. Από την στιγμή που δεν είχαν την δυνατότητα να προσφέρουν στους άπορους ναύτες την αναγκαία για την επιβίωση αυτών και των οικογενειών τους οικονομική βοήθεια, δεν ήταν εύκολο να τους πείσουν να υπακούσουν στα κελεύσματά τους.

Επίσης ήταν εξαιρετικά δύσκολο, αν όχι αδύνατον στους προκρίτους να αλλάξουν τους πλοιάρχους που οι ίδιοι είχαν επιλέξει ως κυβερνήτες των πλοίων τους, κάνοντας δεκτή την πρόταση του Μιαούλη. Μια τέτοια εξέλιξη θα μπορούσε να έχει απρόβλεπτες συνέπειες, εξ αιτίας του φατριασμού που υφίστατο στην Ύδρα ήδη από τα τελευταία προεπαναστατικά χρόνια, και εξακολουθούσε να υπάρχει. Οι ανήκοντες και στις δυο φατρίες πρόκριτοι ήταν φυσικό να φοβούνται πως οι δυσανεστημένοι από την σε βάρος τους ενέργεια ναύτες και πλοίαρχοι θα μπορούσαν να πάρουν το μέρος της αντίθετης προς αυτούς φατρίας. Μάλιστα η Κουντουριωτική φατρία ήταν λογικό να φοβάται περισσότερο μια τέτοια εξέλιξη, αφού ο ενδοκυβερνητικός ανταγωνισμός ήταν σε εξέλιξη, και δεν υπήρχε αμφιβολία πως η μείωση της ισχύος της Κυβέρνησης θα συνεπαγόταν και την μείωση της δικής της ισχύος στο εσωτερικό της Ύδρας.

Παρόμοια προβλήματα με τους Υδραίους φαίνεται πως αντιμετώπιζαν και οι Σπετσιώτες. Αυτό προκύπτει από έγγραφο που το Εκτελεστικό έστειλε στους προκρίτους των Σπετσών στις 25 Νοεμβρίου 1825. Με αυτό, το Εκτελεστικό εξέφρασε την λύπη του για τις ταραχές στο νησί, και κάλεσε τους Σπετσιώτες να ομονοήσουν έτσι ώστε να γίνει εφικτή η συνένωση ολόκληρου του ελληνικού στόλου, και να καταστεί δυνατή η αντιμετώπιση του ισχυρού τουρκοαιγυπτιακού. Κάτι που, εάν συνέβαινε, θα καθιστούσε δυνατή την διάσωση του πολιορκημένου Μεσολογγίου.⁷¹⁸

Περισσότερες πληροφορίες για τα γεγονότα στις Σπέτσες δεν έχουμε, και συνεπώς δεν είναι δυνατόν να δοθεί καθαρή εικόνα των εκεί συνθηκών. Παρ' όλα αυτά, όσα αναφέρονται στο προαναφερθέν έγγραφο σχετικά με την συμμετοχή των Σπετσιωτών στις πολεμικές επιχειρήσεις, μας επιτρέπουν να βγάλουμε κάποια συμπεράσματα για τον χαρακτήρα των εκεί συγκρούσεων. Συγκεκριμένα, γίνεται αναφορά στην έκπλευση τμήματος της σπετσιώτικης μοίρας για το Μεσολόγγι, και επισημαίνεται πως, για να καταστεί δυνατή η έκπλευση και του δεύτερου τμήματος, ήταν ανάγκη να τερματισθούν οι

⁷¹⁷ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁷¹⁸ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 1015- 1017.

εσωτερικές έριδες. Η ύπαρξη αντιθέσεων μεταξύ των προκρίτων δεν θα αρκούσε για να εμποδισθεί η έκπλευση των πολεμικών πλοίων, από την στιγμή που ήταν σε όλους φανερή η ανάγκη χρησιμοποίησής τους στον αγώνα κατά του εχθρού.

Άλλωστε υπάρχει και το παράδειγμα της Ύδρας. Εκεί ο φατριασμός, που είχε ξεκινήσει από τα τελευταία χρόνια της Τουρκοκρατίας, δεν εξέλιπε καθ' όλη την διάρκεια της Επανάστασης. Παρ' όλα αυτά, ποτέ δεν είχε γίνει αιτία παρεμπόδισης της χρησιμοποίησης όλων των διαθέσιμων δυνάμεων του νησιού στις πολεμικές επιχειρήσεις. Εάν κάτι τέτοιο δεν είχε συμβεί στην Ύδρα, πολύ περισσότερο δεν θα μπορούσε να συμβεί στις Σπέτσες, που δεν είχαν παρελθόν φατριαστικών συγκρούσεων, ούτε αργότερα παρουσιάστηκαν τέτοιου είδους αντιθέσεις. Με βάση αυτά τα στοιχεία, θα πρέπει να θεωρήσουμε πολύ μικρή την πιθανότητα η σύγκρουση να οφειλόταν σε αντιπαραθέσεις μεταξύ των προκρίτων, χωρίς όμως και να μπορούμε να αποκλείσουμε ένα τέτοιο ενδεχόμενο, από την στιγμή που τα στοιχεία που διαθέτουμε είναι τόσο πενιχρά. Πάντως το πιθανότερο είναι πως θα επρόκειτο είτε για εξέγερση των ναυτών, είτε για κινήσεις των πλοιάρχων εναντίον των προκρίτων, αφού με τους ναύτες ή τους πλοιάρχους εξεγερμένους, η έκπλευση των πλοίων ήταν αδύνατη. Οπωσδήποτε η τεκμηρίωση των παραπάνω συμπερασμάτων δεν είναι, και δεν θα μπορούσε να είναι επαρκής, και το ζήτημα χρήζει περαιτέρω έρευνας.

Η ανοχή των προκρίτων της Ύδρας και των Σπετσών απέναντι στους πειρατές γίνεται φανερή και από την συνήθεια των υδραίων και σπετσιωτών πειρατών να εκφορτώνουν τα συλληφθέντα πλοία στα νησιά τους, ενώ σύμφωνα με τις εντολές της Κυβέρνησης θα έπρεπε να οδηγούνται στο Ναύπλιο για να κριθεί εάν επρόκειτο για πλοία που είχαν αδίκως αιχμαλωτισθεί και συνεπώς θα έπρεπε να απελευθερωθούν, ή για πλοία που ανεφοδίαζαν τους εχθρούς, οπότε και θα κρίνονταν ως νόμιμη λεία πολέμου. Για την κατάσταση αυτή μας πληροφορούν δύο διατάγματα του Εκτελεστικού στις 8 και στις 9 Αυγούστου 1825 προς τους προκρίτους των Σπετσών και το Υπουργείο των Ναυτικών. Το Εκτελεστικό, με αφορμή τις διαμαρτυρίες του Ναυάρχου τής ευρισκόμενης στο Αιγαίο αυστριακής μοίρας για την σύλληψη πλοίου που έφερε την σημαία της χώρας του και την εκφόρτωσή του στις Σπέτσες, διέταξε το Υπουργείο των Ναυτικών να δώσει εντολή στους προκρίτους της Ύδρας να μην επιτρέπουν την εκφόρτωση των συλληφθέντων πλοίων στους τόπους τους, αλλά να τα στέλνουν στο Ναύπλιο. Έγγραφο με παρόμοιο περιεχόμενο έστειλε και προς τους προκρίτους των Σπετσών.⁷¹⁹

⁷¹⁹ Στο ίδιο, σελ. 968-970.

Έχοντας υπόψιν μας όσα αναφέρθηκαν παραπάνω για την κατάσταση στην Ύδρα και τις Σπέτσες και τους συσχετισμούς δυνάμεων που δημιουργήθηκαν, μπορούμε να εξηγήσουμε την αδράνεια της Κυβέρνησης και των ηγεσιών των ναυτικών νησιών απέναντι στους πειρατές. Η κατανόηση της αδυναμίας του ελληνικού στόλου να τους αντιμετωπίσει αποτελεσματικά προστατεύοντας τους αιγαιοπελαγίτες, ήταν φυσικό να πλήξει το γόητρο των ηγεσιών των ναυτικών νησιών και να εξασθενήσει ακόμα περισσότερο την ήδη εξασθενημένη από τα μέσα του 1825 νησιωτική φατρία. Οι αιγαιοπελαγίτες δεν είχαν κανέναν λόγο πια να αναγνωρίζουν προβάδισμα στους Υδραίους και τους Σπετσιώτες, από την στιγμή που αυτοί δεν ήταν σε θέση να τους προστατεύουν. Το παρακάτω απόσπασμα εγγράφου που οι έμποροι της Σύρου, οι οποίοι είχαν υποστεί τεράστιες ζημιές από τους πειρατές, έστειλαν στους Υδραίους προκρίτους, δείχνει πού είχε φθάσει η αδυναμία των προκρίτων και το θράσος των πειρατών:

[...] Έως και εις αυτόν τόν λιμένα μας έτόλμησαν να μᾶς βλάψουν οί πειραταί, ώς θέλει ηκούσατε· το έμπορικόν σώμα έβιάσθη νά δώσει αναφοράν εις την Σεβαστήν Διοίκησιν περί τούτων τών ανηκούστων καταχρήσεων και τολμημάτων, και παρακαλοῦμεν θερμῶς να ύπερμαχήσετε και ή εὐγενεία σας εις παῦσιν τοῦ κακοῦ [...].»⁷²⁰

Έγγραφο με παρόμοιο περιεχόμενο έστειλαν στους Υδραίους και οι Νάξιοι κατηγορώντας τους Κασίους για την εγκληματική τους δραστηριότητα, αλλά και τους ίδιους τους Υδραίους για την αδιαφορία τους.⁷²¹

Η Κυβέρνηση, βλέποντας πως η κατάσταση είχε ξεφύγει από τον έλεγχό της, προσπάθησε να δείξει πως ήταν αποφασισμένη να αντιμετωπίσει την πειρατεία. Στις 3 Μαρτίου 1825, το Υπουργείο των Ναυτικών, απαντώντας σε διαταγή του Εκτελεστικού για την αποστολή στο Αιγαίο δυο κατασκοπευτικών πλοίων, πρότεινε την αποστολή ενός καλά εξοπλισμένου πλοίου που θα κατασκόπευε τις κινήσεις του εχθρού και θα καταδίωκε τους πειρατές.⁷²² Στις αρχές Μαΐου 1825, έστειλε στο Αιγαίο πολεμικό πλοίο με καπετάνιο τον Σπετσιώτη Σπυρίδωνα Λεκρεβίτη, με αποστολή την καταδίωξη των πειρατών. Οι ενέργειες του Λεκρεβίτη έφεραν κάποια ανακούφιση στους νησιώτες, όπως φαίνεται από αναφορά του Επάρχου Νάξου προς το Υπουργείο των Εσωτερικών με ημερομηνία 12 Μαΐου 1825, με την οποία πληροφορεί την Διοίκηση για την άφιξη του Λεκρεβίτη στο νησί, και για τις

⁷²⁰ Α. Λιγνός, «Αρχείον της κοινότητος Ύδρας..», ό.π., τόμ. ΙΒ', σελ.9.

⁷²¹ Στο ίδιο, τόμ. ΙΒ', σελ 148-149.

⁷²² Α. Δρακάκης, « Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας...» ,ό.π., σελ. 361-362.

προσπάθειες που είχε καταβάλει για την αντιμετώπιση των Κρητών και Κασίων πειρατών.⁷²³

Όπως όμως εύκολα μπορεί να γίνει αντιληπτό, ένα τέτοιο ημίμετρο δεν αρκούσε, και αυτό δεν άργησε να γίνει αντιληπτό από τους ενδιαφερομένους. Ενδεικτικά της ανεπάρκειας των μέτρων που είχαν ληφθεί είναι όσα έγραφε ο Έπαρχος Σύρου και Μυκόνου Ελευθέριος Δρίτσας,⁷²⁴ σε αναφορά του προς το Εκτελεστικό στις 9 Σεπτεμβρίου 1825.

[...] Η εις την νήσον της Μυκόνου σωρροία πολλών και διαφόρων ανθρώπων το προσόρμισμα των καταδρομικών Μυστικών και περαμάτων, τα οποία πειρατικά τις δικαίως ημπορή να ονομάση μάλλον ή καταδρομικά· η μετακομιδή διαφόρων πραγμάτων, μετακομιζόμενα παρά των άνω πλοίων, τα οποία αμιλλώμενοι τρέχουν ν' αγοράσουν πολλοί· το άτακτον και ακράτητον των ημετέρων, ως η Σεβαστή Διοίκησης είδε, γεννώσι κατά δυστυχίαν συχνάς ταραχάς, και ανησυχίας εις την νήσον ταύτην, αίτινες ενίστε προχωρούν εις αλληλλομαχίας ολεθρίας και επικινδύνους, και εις αυτά τα φονικά.

Την μικράν της επαρχίας τούτης δύναμιν δεν ελείψαμεν να θάλωμεν εις ενέργειαν ώστε να αναχαιτίσωμεν, ει δυνατόν, ή και να μετριάσωμεν την ορμήν και αριθμόν των περισσοτέρων δεινών, πλην δεν ισχύσαμεν τόσο.

Η Σεβαστή Διοίκησης γνωρίζει καλώς το άπορον των επαρχιών, και την υστέρησιν των μέσων της κρατήσεως αναγκαίας εκτελεστικής δυνάμεως, δια της οποίας μόνης δύνανται να περιορίσουν την κακίαν καθ'όσον αι περιστάσεις απαιτούν, και να θέσουν όρια εις το ακράτητον των φιλοταράχων [...].⁷²⁵

Το Βουλευτικό, στις 18 Σεπτεμβρίου, διέταξε την σύλληψη των Σφακιανών πειρατών που λυμαινόταν την Πάρο, την Νάξο και την Σίφνο.⁷²⁶ Η Κυβέρνηση όμως αγνόησε τόσο τις εκκλήσεις των νησιωτών όσο και την απόφαση του Βουλευτικού και δεν έλαβε κανένα μέτρο, προκαλώντας την αντίδρασή του. Το Βουλευτικό, με έγγραφό του προς το Εκτελεστικό, στις 29 Δεκεμβρίου 1825, διαμαρτυρήθηκε για την αδιαφορία που είχε επιδείξει, και ζητούσε την άμεση λήψη μέτρων.⁷²⁷ Η απροθυμία της Κυβέρνησης να λάβει σοβαρά μέτρα αγνοώντας ακόμα και την έκκληση ενός Επάρχου που ήταν συνδεδεμένος με συγγενικούς δεσμούς με τον Πρόεδρό της, δείχνει πως δεν είχε ούτε την

⁷²³ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 67, έγγρ. 44 (12 Μαΐου 1825).

⁷²⁴ Υδραίος και γαμπρός των αδελφών Κουντουριώτη. Είχε διορισθεί Έπαρχος Σύρου και Μυκόνου στις αρχές του 1825, μετά από απαίτηση των Υδραίων Προκρίτων και του Ναυάρχου Α. Μιαούλη, βλ. Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 186.

⁷²⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ 76, έγγρ. 222 (9 Σεπτεμβρίου 1825)

⁷²⁶ (Α.Ε.Π.), ό.π., τόμ Η', έγγρ. 920 (18-9-1825), σελ. 319.

⁷²⁷ Στο ίδιο, τόμ. Η', έγγρ. 1116 (29-12-1825), σελ. 388.

δύναμη, ούτε την θέληση να καταπολεμήσει την μάστιγα της πειρατείας. Η Κυβέρνηση άφηνε ουσιαστικά εκτεθειμένον έναν από τους ισχυρότερους παράγοντες που την είχαν φέρει στην εξουσία, ο διορισμός του οποίου ήταν αποτέλεσμα της εδραίωσής της μετά το τέλος του Β' εμφυλίου πολέμου.

Στο συμπέρασμα αυτό μας οδηγούν ορισμένες σοβαρές ενδείξεις όπως ο χρόνος του διορισμού του, και η εχθρική στάση της Κυβέρνησης απέναντι στον προκάτοχο του Αλέξανδρο Αξιώτη, ο οποίος είχε συγκρουσθεί με τον Α. Μιαούλη, τον Οκτώβριο του 1823, όταν ο τελευταίος επενέβη αυθαίρετα στα εσωτερικά της Σύρου.⁷²⁸ Η εχθρική διάθεση της Κυβέρνησης απέναντι στον Αξιώτη γίνεται φανερή από την απόφασή της να τον απομακρύνει, χωρίς να του καταβάλει τους οφειλόμενους μισθούς. Ο Αξιώτης διαμαρτυρήθηκε για την αντιμετώπιση του, με αναφορά του προς το Εκτελεστικό, ζητώντας 1000 γρόσια. Τελικά το Υπουργείο των Οικονομικών τού κατέβαλε μόνον 500.⁷²⁹ Ένα ακόμα στοιχείο που επιβεβαιώνει ότι η αντικατάσταση του Αξιώτη ήταν καθαρά πολιτική απόφαση είναι το γεγονός ότι αυτή πραγματοποιήθηκε σε περίοδο που στην Σύρο και στην Μύκονο επικρατούσε ηρεμία, και ο Έπαρχος ήταν εξαιρετικά δημοφιλής. Αυτό προκύπτει από αναφορά των Μυκονίων προς το Εκτελεστικό, με την οποία εκφράζουν την ικανοποίησή τους από την Διοίκηση Αξιώτη.⁷³⁰

Η στάση της Κυβέρνησης απέναντι στον διορισμένο με κομματικά κριτήρια Έπαρχο Σύρου και Μυκόνου είναι ενδεικτική της αναποφασιστικότητάς της. Παρ' όλα αυτά, το Βουλευτικό συνέχισε τις προσπάθειές του να αναγκάσει το Εκτελεστικό να λάβει μέτρα κατά της πειρατείας. Στις 9 Ιανουαρίου 1826, με αφορμή την επιδρομή στρατιωτικού σώματος εναντίον του νησιού Άγιος Ευστράτιος, ζήτησε από το Εκτελεστικό να διατάξει το Υπουργείο του Πολέμου να τιμωρήσει τους στρατιωτικούς που είχαν συμμετάσχει στην επιχείρηση με στέρηση του μισθού τους και αφαίρεση του βαθμού τους, και το Υπουργείο των Ναυτικών να στείλει στο Αιγαίο πολεμικά πλοία με αποστολή την καταδίωξη των πειρατών.⁷³¹

Στις 31 Ιανουαρίου 1826, το Εκτελεστικό έδωσε εντολή στο Υπουργείο των Ναυτικών να φροντίσει για την λήψη αποτελεσματικών μέτρων εναντίον των πειρατών. Το Υπουργείο, στις 2 Φεβρουαρίου, διέταξε τους προκρίτους της Ύδρας και των Σπετσών να

⁷²⁸ Βλ. υποκεφ. Γβ' της παρούσης μελέτης.

⁷²⁹ Α. Δρακάκης, «Ιστορία του οικισμού...», ό.π., τόμ. Α', σελ. 186-187.

⁷³⁰ Στο ίδιο, τόμ. Α', σελ. 186.

⁷³¹ Εφημ. *Γενική Εφημερίς της Ελλάδος*, φύλλο 23^{ης} Ιανουαρίου 1826.

στείλουν δύο πλοία -ένα από κάθε νησί-που θα αναλάμβαναν την δίωξη της πειρατείας.⁷³² Την προηγούμενη ημέρα, το Εκτελεστικό είχε ενημερώσει το Βουλευτικό πως ενέκρινε την πρότασή του για τον διορισμό Επιτροπής που θα επέβλεπε το έργο εκείνων που θα αναλάμβαναν την καταδίωξη των πειρατών. Ως μέλη της είχαν επιλεγεί ο Υδραίος και μέλος της τριμελούς Επιτροπής που είχε αναλάβει την διεύθυνση του Υπουργείου των Ναυτικών, Φραγκίσκος Βούλγαρης, και ο Κεφαλλονίτης Κωνσταντίνος Μεταξάς. Το Εκτελεστικό, στην εν λόγω αναφορά, ενημέρωσε το Βουλευτικό πως τα προτεινόμενα πρόσωπα δεν αποδέχονταν τον διορισμό τους, και ζητούσε να διορισθούν άλλοι στην θέση τους.⁷³³

Η επιλογή των προσώπων δεν ήταν τυχαία. Ο Βούλγαρης γνώριζε πρόσωπα και πράγματα στην Ύδρα, και εύλογα οι βουλευτές πίστευαν πως θα μπορούσε να φέρει εις πέρας το δύσκολο έργο της καταπολέμησης της πειρατείας πείθοντας τους συμπατριώτες του για την ανάγκη σύμπραξής τους με την Κυβέρνηση, σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της τάξης στο Αιγαίο. Επιπλέον, θα είχε τις αναγκαίες γνώσεις για να αντιμετωπίσει τις δυσχέρειες που αναπόφευκτα θα προέκυπταν. Από την άλλη, ο Μεταξάς είχε δείξει τις ικανότητές του όταν, ως Αρμοστής των νησιών του Αιγαίου το 1822, είχε αντιμετωπίσει αποτελεσματικά το κίνημα του Μπαλή στην Άνδρο, ενώ είχε συμβάλει μαζί με τους άλλους Αρμοστές στην αποκατάσταση της ησυχίας στην Σάμο.⁷³⁴

Κατά πάσα πιθανότητα, δεν ήταν ίδιοι οι λόγοι που ώθησαν τον καθέναν από τους δύο να αρνηθεί την ανάληψη του έργου που τους ανατέθηκε. Ο Βούλγαρης πιθανότατα, ήθελε να αποφύγει την ανάληψη ενός έργου που θα τον υποχρέωνε είτε να ενεργήσει με την ίδια αναποφασιστικότητα που είχε δείξει έως τότε η Κυβέρνηση και να χρεωθεί μιαν αποτυχία, είτε να συμβάλει στην καταδίωξη συμπατριωτών του πειρατών προκαλώντας δυσaréσκειες προς το πρόσωπό του. Από την πλευρά του, ο Μεταξάς, βλέποντας την έλλειψη ενεργητικότητας της Κυβέρνησης, ίσως να θεώρησε πως οι κινήσεις της δεν θα έφερναν κανένα αποτέλεσμα, και αυτό να τον ώθησε στην λήψη αυτής της απόφασης.

Η ατιμωρησία των πειρατών έπεισε πολλούς απ' τους κατοίκους των Κυκλάδων, πως, εάν ήθελαν να αποφύγουν τις βιαιοπραγίες σε βάρος τους και ταυτόχρονα να βελτιώσουν την οικονομική τους κατάσταση, το καλύτερο που είχαν να κάνουν ήταν να συνεργασθούν μαζί τους. Έτσι σε νησιά των Κυκλάδων όπως ήταν η Σύρος, η Τήνος, η Μύκονος και η Άνδρος, άνθισε το εμπόριο των λειών των επιδρομών κουρσάρων και

⁷³² Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π, σελ. 1028.

⁷³³ Εφημ. Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, φύλλο αριθ.38 της 17^{ης} Φεβρουαρίου 1826.

⁷³⁴ Βλ. υποκεφ. Ββ' της παρούσης μελέτης.

πειρατών. Το σημαντικότερο κέντρο της παράνομης αυτής εμπορικής κίνησης, ήταν η νεοϊδρυθείσα Ερμούπολη. Οι εγκατεστημένοι εκεί πρόσφυγες αγόραζαν σε εξευτελιστικές τιμές τα πωλούμενα από τους πειρατές και τους κουρσάρους προϊόντα, για να τα πουλήσουν αργότερα σε πολύ υψηλότερες τιμές. Μάλιστα, μεταξύ των ασκούντων το παραεμπόριο Ερμούπολιτών ήταν και Δημογέροντες της πόλης, με αποτέλεσμα να μην λαμβάνεται κανένα μέτρο εναντίον των πειρατών. Ακόμα και ο Έπαρχος της Σύρου Ελευθέριος Δρίτσας, είχε κατηγορηθεί για συνεργασία μαζί τους.⁷³⁵

Με την ανάληψη της εξουσίας από την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος, ξεκίνησε μια πιο συστηματική προσπάθεια αντιμετώπισης της πειρατείας. Το πράγμα δεν ήταν απλό καθώς τον Ιανουάριο του 1826, το Εκτελεστικό προσπάθησε, χωρίς επιτυχία, να εμποδίσει τυχοδιωκτική εκστρατεία περίπου 2.000 ενόπλων -κυρίως Ρουμελιωτών- εναντίον του Λιβάνου. Η εκστρατεία αυτή πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 1826 και αποκρούστηκε στα παράλια του Λιβάνου, μοναδικό της δε αποτέλεσμα ήταν εκτεταμένες καταστροφές και διώσεις στα νησιά Κέα και Άνδρο καθώς και στην Κύπρο. Σε αυτό το κλίμα, ο Ψαριανός Αναγνώστης Μοναρχίδης, μέλος της Διοικητικής Επιτροπής, ξεκίνησε, στις αρχές Μαΐου 1826, περιοδεία στο Αιγαίο με σκοπό να αποκτήσει προσωπική αντίληψη των συνθηκών που επικρατούσαν στα νησιά, και να υποβάλει στην Κυβέρνηση προτάσεις σχετικά με τα μέτρα που έπρεπε να ληφθούν για την αντιμετώπιση των προβλημάτων. Ο Μοναρχίδης, με αναφορά που έστειλε στις 13 Μαΐου, προειδοποίησε την Κυβέρνηση, πως, εάν δεν λαμβάνονταν άμεσα μέτρα για την εξάλειψη της πειρατείας, σύντομα τα νησιά του Αιγαίου θα ερημώνονταν. Για την αποφυγή μιας τέτοιας εξέλιξης, πρότεινε την πυρπόληση όλων των πειρατικών πλοίων που θα συλλαμβάνονταν, και την απαγόρευση της κατασκευής πλοίων κατάλληλων για την ανάληψη πειρατικών επιχειρήσεων. Πρότεινε ακόμα την σύλληψη από τις κατά τόπους αρχές και την αποστολή στην έδρα της Διοίκησης εκείνων που θα συνέχιζαν να κατασκευάζουν τέτοια πλοία, και την επιβολή προστίμων στους κατοίκους των νησιών που θα παρείχαν οποιαδήποτε βοήθεια στους πειρατές. Οι νησιώτες εκείνοι θα ήταν υποχρεωμένοι, εκτός από το πρόστιμο που θα πλήρωναν στην Διοίκηση, να καταβάλουν και αποζημιώσεις σε όσους θα έπεφταν θύματα πειρατών που είχαν αποπλεύσει από το νησί τους.⁷³⁶

Η Διοικητική Επιτροπή, με διάταγμα που εξέδωσε στις 30 Μαΐου, έκανε δεκτές τις

⁷³⁵ Σχετικά με την συνεργασία των κατοίκων των Κυκλάδων και ιδίως αυτών της Ερμούπολης με τους πειρατές βλ. Α. Βακαλόπουλος, *«Ιστορία του Νέου...»*, ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 400-401· Α. Δρακάκης, *«Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας...»*, ό.π., σελ. 349-350· του ιδίου, *«Ιστορία του οικισμού...»*, ό.π., τόμ. Β' σελ. 34.

⁷³⁶ Α. Δρακάκης, *«Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας...»*, ό.π., σελ. 345. Για την τυχοδιωκτική εκστρατεία στον Λίβανο και την καταλήστευση των νησιών βλ. Α. Βακαλόπουλος, *«Ιστορία του Νέου...»*, ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 536-540.

προτάσεις του Μοναρχίδη, απαγόρευσε την έκδοση διπλωμάτων καταδρομής για πλοία που δεν θα ανήκαν στον ελληνικό στόλο, και διέταξε την αποστολή στην Διοίκηση των πλοίων που, φέροντα σημαία ουδέτερου κράτους, θα συλλαμβάνονταν να μεταφέρουν εχθρικά στρατεύματα ή εφόδια προορισμένα για τις δυνάμεις του εχθρού.⁷³⁷

Παρ' όλα αυτά, η άμεση εφαρμογή των ληφθεισών αποφάσεων δεν ήταν δυνατή, εξ αιτίας των δυσχερειών που αντιμετώπιζε η Κυβέρνηση. Οι εχθρικές δυνάμεις είχαν κατακλύσει την Πελοπόννησο και την Στερεά Ελλάδα, τα κρατικά ταμεία ήταν άδεια, και πλήθος στρατιωτών είχε συσσωρευθεί στο Ναύπλιο. Οι στρατιώτες αυτοί παρέμεναν εκεί άεργοι, και απαιτούσαν την καταβολή των μισθών τους.⁷³⁸ Οι δυσκολίες αυτές δεν εμπόδισαν την Κυβέρνηση να λάβει -έστω και με κάποια καθυστέρηση- μέτρα εναντίον των πειρατών, με τον διορισμό της Β' Διευθυντικής Επιτροπής του Αιγαίου Πελάγους.⁷³⁹ Ένα από τα καθήκοντα της Επιτροπής ήταν η καταδίωξη των πειρατών. Ο διορισμός ως μέλους της του Κωνσταντίνου Μεταξά αποδείχθηκε σοφή ενέργεια. Ως προς τα υπόλοιπα μέλη της Επιτροπής, ο Μιχαήλ Τσαμαδός αρνήθηκε να αναλάβει υπηρεσία επικαλούμενος λόγους υγείας, ο Νικόλαος Χρυσόγελος, σύμφωνα με τα λεγόμενα του Μεταξά, δεν ήταν σε θέση να φέρει εις πέρας μία τέτοια αποστολή, ενώ και ο Βασίλειος Γκίνης φαίνεται πως δεν ασχολήθηκε με αυτό το ζήτημα, αφού δεν υπάρχει πληροφορία που να μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι ενδιαφέρθηκε για την αντιμετώπιση της πειρατείας. Μάλιστα ο Μεταξάς, ο οποίος μας πληροφορεί για την στάση του Τσαμαδού και του Χρυσόגעλου, δεν κάνει καμία αναφορά σε αυτόν.⁷⁴⁰

Έτσι, ο Μεταξάς χρειάστηκε να πραγματοποιήσει μόνος του αυτό το τόσο δύσκολο και επικίνδυνο έργο. Παρ' όλα αυτά, κατόρθωσε μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα άλλους από τους πειρατές να τους συλλάβει και να τους στείλει στο Ναύπλιο και άλλους να τους υποχρεώσει να του παραδώσουν τα πλοία τους, τα οποία και έκαψε. Οι επιτυχίες όμως του Μεταξά δεν είχαν ουσιαστικό αποτέλεσμα, αφού η αναρχία που επικρατούσε στο Ναύπλιο εξ αιτίας της παρουσίας των στρατιωτικών σωμάτων, όπως και η ανυπαρξία αστυνομικών και δικαστικών Αρχών, ανάγκασαν την Κυβέρνηση να δώσει αμνηστία στους συλληφθέντες

⁷³⁷ Α. Αναργύρου, «Τα Σπετσιωτικά...», ό.π., σελ. 1043-1046.

⁷³⁸ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 618-621· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 15-16· Ν. Κασομούλης, «Ενθυμήματα...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 304-308.

⁷³⁹ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁷⁴⁰ Κ. Μεταξάς, «Ιστορικά απομνημονεύματα...», ό.π., σελ. 141-142.

και να τους αφήσει ελεύθερους.⁷⁴¹

Οπωσδήποτε η αναστάτωση που επικρατούσε στο Ναύπλιο έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφαση της Κυβέρνησης που ακύρωνε στην πράξη τις ενέργειες που η ίδια είχε κάνει για την αντιμετώπιση της πειρατείας, όμως μεγάλη σημασία είχε και η έλλειψη οποιασδήποτε δικαστικής Αρχής στην πρωτεύουσα. Μπορεί, όπως έχει αναφερθεί παραπάνω, η Δικαιοσύνη να μην λειτουργούσε με βάση τα ψηφισθέντα από τις Εθνοσυνελεύσεις, αλλά η ύπαρξη μιας κεντρικής Αρχής που ασκούσε -έστω και παράτυπα- την δικαστική εξουσία, επέτρεπε την εκδίκαση κάποιων υποθέσεων, κάποτε και πολύ σοβαρών, όπως ήταν αυτή του Κ. Μπάου.⁷⁴²

Η ολιγομελής κεντρική Διοίκηση δεν ήταν δυνατόν να ασκήσει και την δικαστική εξουσία, όπως συνέβαινε κατά την προηγούμενη περίοδο. Έτσι, η ανυπαρξία δικαστικής Αρχής στο Ναύπλιο καθιστούσε αδύνατη την εκεί απονομή της Δικαιοσύνης. Όσο για τους κατά τόπους Δημογέροντες που ασκούσαν την δικαστική εξουσία στα νησιά όπου και δρούσαν οι πειρατές, ήταν αναρμόδιοι να κρίνουν τέτοιες υποθέσεις. Παρά την αδυναμία της Κυβέρνησης να τιμωρήσει τους πειρατές, φαίνεται πως η δραστηριότητα του Κ. Μεταξά τους ανησύχησε, και αυτοί οργάνωσαν συνέλευση στο ερημονήσι Γυάρο.⁷⁴³ Δεν γνωρίζουμε ούτε την ημερομηνία διεξαγωγής αυτής της συνέλευσης, ούτε εάν ελήφθησαν σε αυτήν κάποιες αποφάσεις, αφού ο Α. Δρακάκης που είναι η μοναδική πηγή από την οποία αντλούμε την πληροφορία αυτήν, δεν δίνει κανένα επιπλέον στοιχείο.

Το σίγουρο είναι πως η αδυναμία της Κυβέρνησης δεν άργησε να φέρει τα αναμενόμενα αποτελέσματα. Η πειρατεία, αντί να περιορισθεί, εξαπλώθηκε ακόμα περισσότερο. Οι Ολύμπιοι, τον Ιούνιο του 1826, επανήλθαν στην Σκιάθο, και, κατόπιν συνεννόησης με κάποιους από τους ευρισκόμενους μέσα στο φρούριο Σκιαθίτες, το κατέλαβαν στις 14 του μήνα αιφνιδιάζοντας την φρουρά. Μάλιστα λίγο έλειψε το γεγονός αυτό να οδηγήσει στην καταστροφή του νησιού. Η απόπειρα δολοφονίας εναντίον του Τσάμη Καρατάσου, γιού του οπλαρχηγού Αναστασίου Καρατάσου, προκάλεσε την βίαιη αντίδραση του παρ' ολίγον θύματος και του πατέρα του, οι οποίοι διέταξαν την θανάτωση όλων των Σκιαθιτών από τριών ετών και πάνω. Ευτυχώς για τους κατοίκους της Σκιάθου, γρήγορα έγινε αντιληπτό πως ο Τσάμης είχε τραυματισθεί ελαφρά, και η διαταγή

⁷⁴¹ Για τις ενέργειες του Κ. Μεταξά εναντίον των πειρατών και την αμνηστευση των συλληφθέντων από την Κυβέρνηση βλ. στο ίδιο, σελ. 143-144.

⁷⁴² Βλ. υποκεφ. Βγ' της παρούσης μελέτης.

⁷⁴³ Α. Δρακάκης, «Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας...», ό.π., σελ. 343.

ανακλήθηκε.⁷⁴⁴

Η Κυβέρνηση απέφυγε την λήψη μέτρων εναντίον των Ολυμπίων, αλλά προσπάθησε να απαλλάξει τους κατοίκους των βορείων Σποράδων από αυτούς, χρησιμοποιώντας τους στις πολεμικές επιχειρήσεις στην Στερεά Ελλάδα. Έτσι, αποφάσισε να οργανώσει εκστρατεία στην Αταλάντη, με σκοπό να φέρει αντιπερισπασμό στα στρατεύματα του Κιουταχή που πολιορκούσαν την Ακρόπολη των Αθηνών, και να ενισχύσει τον Γ. Καραϊσκάκη που στις 19 Ιουνίου 1826 είχε διορισθεί Γενικός Αρχηγός των στρατευμάτων της Στερεάς Ελλάδας, και δύο ημέρες αργότερα είχε ξεκινήσει από το Ναύπλιο εκστρατεύοντας εναντίον των δυνάμεων του Κιουταχή, με σκοπό την εκδίωξη του εχθρού από την περιοχή αυτήν.⁷⁴⁵ Επικεφαλής της εκστρατείας εναντίον της Αταλάντης ορίστηκε ο Ι. Κωλέττης, ο οποίος έφθασε στα τέλη Οκτωβρίου του 1826 στις βόρειες Σποράδες, και στρατολόγησε τους ευρισκόμενους εκεί Ολυμπίους. Με αυτόν τον τρόπο, πέτυχε την αναίμακτη απομάκρυνσή τους από το φρούριο της Σκιάθου, και την παράδοσή του στους κατοίκους του νησιού.⁷⁴⁶

Η απομάκρυνση των Ολυμπίων όχι μόνον από την Σκιάθο, αλλά και από την Σκύρο και την Σκόπελο, ανακούφισε τους κατοίκους των νησιών αυτών. Με την συμμετοχή τους στην εκστρατεία της Αταλάντης, οι Ολύμπιοι εγκατέλειπαν έστω και προσωρινά τις ληστρικές και πειρατικές τους επιδρομές επιτρέποντας στους κατοίκους των βορείων Σποράδων να επανέλθουν στα ειρηνικά τους έργα. Εκτός από τους Θεσσαλομακεδόνες, ο Κωλέττης πήρε μαζί του και μερικούς Φιλέλληνες, και ξεκίνησε για την Αταλάντη. Όμως, η ασυμφωνία των οπλαρχηγών και η αναχώρηση των τριών Σπετσιώτικων πλοίων που ο Κωλέττης είχε μισθώσει για να ενισχύσουν τους Ολυμπίους από την θάλασσα, οδήγησαν στην αποτυχία της εκστρατείας, με τους Ολυμπίους να επιστρέφουν στις βόρειες Σποράδες συνεχίζοντας την πειρατική τους δραστηριότητα.⁷⁴⁷

Στην προσπάθεια αντιμετώπισης της πειρατείας συνέδραμε την Κυβέρνηση και η Επιτροπή των Ψαριανών, που, μετά την καταστροφή του νησιού τους, είχε αντικαταστήσει την Βουλή των Ψαρών. Όπως είδαμε παραπάνω, οι Ψαριανοί, μετά την καταστροφή της

⁷⁴⁴ Για την κατάληψη του φρουρίου της Σκιάθου από τους Ολυμπίους και την παρ' ολίγον καταστροφή του νησιού βλ. Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ό.π., σελ. 45· Αρχιμανδρίτης Ιωάννου, «Ευβοϊκά...», ό.π., σελ. 164-169.

⁷⁴⁵ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 640-644· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., σελ. 60-61.

⁷⁴⁶ Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 644-645.

⁷⁴⁷ Στο ίδιο, τόμ. Ζ', σελ. 668-669· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση...», ό.π., τόμ. Ε', σελ. 532-534· Σ. Τρικούπης, «Ιστορία της Ελληνικής...», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 81-82.

πατρίδας τους, ζούσαν κάτω από εξαιρετικά δύσκολες συνθήκες έχοντας εγκαταλειφθεί στην τύχη τους από την Κυβέρνηση Κουντουριώτη.⁷⁴⁸ Το αποτέλεσμα της οικονομικής ένδειας των Ψαριανών ήταν πολλοί από αυτούς να επιδοθούν στην πειρατεία. Οι Ψαριανοί πειρατές χρησιμοποιούσαν ως ορμητήριό τους την Μύκονο έχοντας εξασφαλίσει την συνεργασία των προκρίτων του τόπου. Από εκεί, έκαναν επιδρομές εναντίον της γειτονικής Τήνου και άλλων νησιών.⁷⁴⁹ Τελικά, φαίνεται πως πολλοί από αυτούς εγκαταστάθηκαν μόνιμα στην Τήνο, όπως προκύπτει από έγγραφο που ορισμένοι ιδιοκτήτες διασωθέντων από την καταστροφή πλοίων έστειλαν την 1^η Μαΐου 1825 στην εγκατεστημένη στην Αίγινα Επιτροπή των Ψαριανών, ζητώντας να τους χορηγηθούν καταδρομικά διπλώματα έτσι ώστε να αποφεύγουν στο εξής την καταδίωξη των ευρωπαϊκών πολεμικών πλοίων.⁷⁵⁰ Στο εν λόγω έγγραφο αναφέρεται πως το υπογράφουν οι ευρισκόμενοι στην Τήνο και την Μύκονο Ψαριανοί. Η Επιτροπή ήρθε σε συνεννόηση με την Κυβέρνηση και πέτυχε την έκδοση καταδρομικών διπλωμάτων για 43 Ψαριανούς.

Η έκδοση ενός τόσο μικρού αριθμού καταδρομικών αδειών προκάλεσε την δυσαρέσκεια της πλειοψηφίας των Ψαριανών απέναντι στην Επιτροπή, και οδήγησε στην αντικατάσταση των μελών της.⁷⁵¹ Δεν είναι γνωστή η ημερομηνία της αντικατάστασης της Επιτροπής, αφού ούτε ο Κ. Νικόδημος, ούτε ο Α. Βακαλόπουλος μας πληροφορούν για αυτό. Η νέα Επιτροπή αναγκάστηκε, κατά τους πρώτους μήνες της θητείας της, να ανεχθεί την ενασχόληση πολλών Ψαριανών με την πειρατεία. Η αλλαγή της Κυβέρνησης και η αποστολή του Α. Μοναρχίδη στα νησιά του Αιγαίου φαίνεται πως έδωσε στα μέλη της την ελπίδα ότι η νέα Διοίκηση θα απάλλαζε την κοινότητά τους από αυτό το όνειδος. Γι' αυτό και αποφάσισαν να ζητήσουν την βοήθειά της προκειμένου να μπορέσουν να αντιμετωπίσουν αποτελεσματικά τους πειρατές συμπατριώτες τους. Από την άλλη μεριά, ήθελαν να αποφύγουν σύγκρουση μαζί τους, πράγμα που θα μπορούσε να έχει σαν αποτέλεσμα την ανατροπή τους. Στο έγγραφο που έστειλαν στις 24 Μαΐου 1826 προς την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδος, φαίνεται καθαρά ο φόβος και η αδυναμία τους:

Προς την διοικητικήν Επιτροπήν τῆς Ἑλλάδος.

Το να περιγράψομεν εἰς την σεβαστήν Διοίκησιν την εἰς τον ὑπέρτατον βαθμόν

⁷⁴⁸ Βλ. υποκεφ. Γα' της παρούσης μελέτης.

⁷⁴⁹ Α. Βακαλόπουλος, «*Ιστορία του Νέου...*», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 388· Α. Δρακάκης, «*Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας...*», ό.π., σελ. 352.

⁷⁵⁰ Κ. Νικόδημος, «*Υπόμνημα περί...*», ό.π., τόμ. Α', σελ. 621.

⁷⁵¹ Στο ίδιο, τόμ. Β', σελ. 1· Α. Βακαλόπουλος, «*Πρόσφυγες και πρόσφυγικόν...*», ό.π., σελ. 82-84.

φθάσασαν παραλυσίαν τῶν πειρατικῶν πλοίων, και των ὁποίων δοκιμάζομεν τοσοῦτον ἤδη καιρόν ἀπαρηγόρητον λύπην, μή δυνάμενοι να ἐμποδίσωμεν τὰ τοιαῦτα εἶναι περιττόν στοχαζόμεθα, ἐπειδή πολυτρόπως ἐπληροφορήθη ὅτι ημεῖς ἐνεργήσαντες το κατά δύναμιν, ἐσυστήσαμεν μίαν φρουράν ἐκ τριάκοντα Ψαριανῶν, ὥστε μόλις ἐδυνήθημεν να σύρωμεν εἰς την ξηράν τὰ ευρεθέντα ἐνταῦθα περάματα, ἀλλά δέν θέλει επιμακρυνθῆ πολὺ το τοιοῦτον, ἐπειδή και δεν εἴμεθα εἰς κατάστασιν να ἐνεργήσωμεν ὅ,τι εἶναι δυνατόν εἰς ἐξολόθρευσιν ταύτης τῆς νόσου, ἥτις, μη θεραπευθεῖσα μέχρι τοῦδε, ἐξαπλοῦται καί θέλει ἐπιφέρει τρομερώτατα ἀποτελέσματα. Ὅθεν παρακαλοῦμεν την σεβαστὴν Διοίκησιν να μᾶς πέμψει ἕναν λόχον τακτικόν πλήρη, ὑπό την ὄδηγίαν ἑνός λοχαγοῦ δραστηρίου καί φρονίμου, και νά συλλάβη τοὺς πρωταίτιους τῶν τοιούτων κακουργημάτων, και να ἐξοστρακισθῶσι μακράν ημῶν, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν νά απομελησθῶσιν ὡς ψωριῶντα πρόβατα ἐκ τῶν καλῶν Ψαριανῶν τῶν ὁποίων ἐμίαναν το ὄνομα.

Ἡ διαταγή παρακαλοῦμεν να ἴναι πρὸς τοὺς δημογέροντας καί προκρίτους τῆς νήσου ταύτης, ἥτις νά τοὺς διατάττη ἀύστηρῶς να ὁμολογήσωσι τοὺς ἀρχηγούς τῶν πειρατῶν και να δώσωσι και την ἀπαιτουμένην βοήθειαν, διά να μην στοχασθῶσι ποτέ ὅτι ἀνεφέρθημεν ημεῖς ἐπιτούτου, και ἑτέρα διαταγή εἰς τον λοχαγόν, και να ἐξακολουθῆ ἀκριβῶς τὰς ὁδηγίας τῆς ἐπιτροπῆς ταύτης [...]⁷⁵²

Πράγματι η Κυβέρνηση ἔστειλε στην Αἴγινα τον λόχο που η Επιτροπή των Ψαριανῶν ζήτησε, οι πειρατές διασκορπίστηκαν, ενώ τα πλοία τους πυρπολήθηκαν ἀπὸ τους διαμένοντες στην Αἴγινα Ψαριανούς, κατόπιν διαταγῆς τῆς Επιτροπῆς τῆς κοινότητάς τους. Η ἐξέλιξη αὐτὴ ἀνάγκασε τους Ψαριανούς να εγκαταλείψουν την ενασχόλησή τους με την πειρατεία.⁷⁵³ Σε αὐτὸ βοήθησε και η ἑνταξὴ περισσότερων Ψαριανῶν στον ἐλληνικό στόλο, ενώ ὅσοι δεν ἀκολούθησαν αὐτόν τον δρόμο ἀσχολήθηκαν με το εμπόριο.⁷⁵⁴

Ἡ ἐνέργεια τῆς Επιτροπῆς των Ψαριανῶν εἶναι ἐνδεικτικὴ τῆς ἀποφασιστικότητάς τους να ἐξαλείψουν, τουλάχιστον ἀπὸ την κοινότητά τους, το ὄνειδος τῆς πειρατείας. Τα μέλη τῆς εἶχαν εὐλικρινὴ διάθεση να συμβάλουν στην καταπολέμηση αὐτοῦ του φαινομένου. Αὐτὸ φαίνεται πως ἐγίνε ἀντιληπτό και ἀπὸ τους συμπατριώτες τους, παρά το τέχνασμα που χρησιμοποίησαν. Η ἐγκατάλειψη τῆς πειρατείας ἀπὸ τους Ψαριανούς

⁷⁵² Κ. Νικόδημος, «Υπόμνημα περί...», ὁ.π., τόμ. Β', σελ. 143-144.

⁷⁵³ Στο ἴδιο, σελ. 145-146.

⁷⁵⁴ Α. Βακαλόπουλος, «Πρόσφυγες και προσφυγικόν...», ὁ.π., σελ. 85.

σχετίζεται με το γεγονός ότι αυτοί προφανώς κατενόησαν πως δεν επρόκειτο να τύχουν της προστασίας της Επιτροπής.

Βλέπουμε ότι, ενώ οι κοινότητες και των τριών ναυτικών νησιών είχαν στις τάξεις τους πρόσωπα που ασχολούνταν με την πειρατεία, η στάση που οι τοπικές Διοικήσεις κράτησαν απέναντί τους ήταν εντελώς διαφορετική. Η Επιτροπή των Ψαριανών είχε περισσότερες δυνατότητες να ελιχθεί από τις Διοικήσεις της Ύδρας και των Σπετσιών. Οι Ψαριανοί μπορεί να είχαν διατηρήσει την κοινοτική τους οργάνωση, δεν έπαυαν όμως να είναι πρόσφυγες. Αυτό από μόνο του περιόριζε έως έναν βαθμό την αυτονομία τους, αφού είχαν ανάγκη της κυβερνητικής βοήθειας περισσότερο από τους Υδραίους και τους Σπετσιώτες. Χωρίς αυτήν, δεν θα ήταν εύκολο να βρουν τόπο μόνιμης εγκατάστασης που θα τους επέτρεπε να διατηρήσουν, όσο αυτό ήταν δυνατόν, την συνοχή τους και την κοινοτική τους οργάνωση, ιδίως εάν η παρουσία τους καθίστατο επιβλαβής για τους ντόπιους. Επίσης, σημαντικό πλεονέκτημα για τα μέλη της Επιτροπής των Ψαριανών ήταν η αποφυγή τόσο πριν, όσο και μετά την καταστροφή του νησιού, σοβαρών ενδοκοινοτικών συγκρούσεων. Η ανυπαρξία κάποιας αντίθετης προς αυτήν φατρίας έδινε στην Επιτροπή μεγαλύτερη ελευθερία κινήσεων, αφού μια δυναμική επέμβαση της Κυβέρνησης που θα φαινόταν ως ενέργεια που είχε λάβει χώρα χωρίς προσunenνόηση μαζί της, δεν θα ισχυροποιούσε κάποια άλλη φατρία. Αντίθετα, η εξολόθρευση των πειρατών θα ισχυροποιούσε την θέση της, ενώ η συνέχιση της δράσης τους θα μείωνε το κύρος της.

Το πόσο επιβλαβής ήταν για την Επιτροπή η παρουσία των πειρατών γίνεται φανερό από την άνευ σοβαρής κατηγορίας καθαίρεση της προηγούμενης Επιτροπής. Η χρησιμοποίηση από τους πειρατές πλοίων που δεν στελέχωναν τον ελληνικό στόλο ήταν ένα ακόμα πλεονέκτημα που είχε η Επιτροπή των Ψαριανών. Ο Κ. Νικόδημος, που είναι η κυριότερη πηγή άντλησης πληροφοριών, δεν αναφέρει τίποτα επί του θέματος αυτού, όμως η πυρπόληση των πλοίων μάς επιτρέπει να καταλήξουμε σε αυτό το συμπέρασμα. Πλοία που μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν σε πολεμικές επιχειρήσεις δεν θα πυρπολούνταν, και μάλιστα σε μια εποχή που οι δυνάμεις του ελληνικού ναυτικού συνεχώς μειώνονταν.

Στην Ύδρα και τις Σπέτσες τα πράγματα ήταν εντελώς διαφορετικά. Μπορεί στις Σπέτσες να είχε αποφευχθεί η πρόκληση σοβαρών φατριαστικών αντιπαραθέσεων, σύμφωνα τουλάχιστον με όσα μέχρι σήμερα γνωρίζουμε, αλλά αυτό δεν αρκούσε για να οδηγήσει τους προκρίτους του νησιού στην πραγματοποίηση μιας κίνησης παρόμοιας με αυτήν της Επιτροπής των Ψαριανών. Οι Σπετσιώτες και οι Υδραίοι δεν ήταν διατεθειμένοι να ζητήσουν, ή έστω να ανεχθούν, την βίαιη επέμβαση κυβερνητικών δυνάμεων στα

εσωτερικά των νησιών τους, αφού αυτό θα συνιστούσε αποδοχή της αδυναμίας τους να συνεχίσουν να αυτοδιοικούνται και θα συνεπαγόταν την απώλεια όποιου κύρους τους είχε απομείνει. Αυτό ίσχυε πολύ περισσότερο για τους προκρίτους της Ύδρας, που, ήδη από τον Απρίλιο του 1826, είχαν αναγκασθεί να αποδεχθούν τον περιορισμό των εξουσιών τους.⁷⁵⁵

Το μεγαλύτερο πρόβλημα για τους προκρίτους της Ύδρας και των Σπετσών ήταν πως οι συμπατριώτες τους πειρατές χρησιμοποιούσαν πλοία που ανήκαν σε αυτούς και προορίζονταν για την εξυπηρέτηση των αναγκών του ελληνικού στόλου. Ο Α. Λιγνός αναφέρει πως ένας από τους λόγους που οι καταφυγόντες στον Πόρο, κατά τις ταραχές του Νοεμβρίου του 1826,⁷⁵⁶ πήραν αυτήν την απόφαση, ήταν και ο φόβος πως τα πλοία τους θα μπορούσαν να καταληφθούν και να χρησιμοποιηθούν ως πειρατικά.⁷⁵⁷ Άλλωστε το 1826 το φαινόμενο αυτό ήταν συνηθισμένο στην Ύδρα και τις Σπέτσες.⁷⁵⁸ Η χρησιμοποίηση αυτών των πλοίων ήταν σημαντικό πλεονέκτημα για τους Υδραίους και τους Σπετσιώτες πειρατές, γιατί τους εξασφάλιζε την ατιμωρησία, αφού, για αντικειμενικούς λόγους που έχουν αναλυθεί παραπάνω, η μοναδική ποινή που ήταν δυνατόν να επιβληθεί στους συλλαμβανόμενους για πειρατεία ήταν η καταστροφή των πλοίων τους. Για την λήψη μιας τέτοιας απόφασης δεν ήταν αναγκαία η διεξαγωγή δίκης, από την στιγμή που ο κάτοχος ενός συλληφθέντος πλοίου δεν είχε καταδρομικό δίπλωμα, και είχε αποδεδειγμένα προβεί σε επιθέσεις εναντίον άλλων πλοίων. Παρά την απροθυμία των ηγεσιών της Ύδρας και των Σπετσών να συμβάλουν στην καταστολή της πειρατείας, η Κυβέρνηση ανέθεσε στον Υδραίο Ανδρέα Κοσμά την αποστολή να απαλλάξει την Σύρο από αυτήν την μάστιγα. Ο Κοσμάς, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, κατόρθωσε να φέρει εις πέρας την αποστολή του.⁷⁵⁹

Από τα προαναφερθέντα γίνεται φανερό πως η Κυβέρνηση Ανδρέα Ζαΐμη προσπάθησε να αντιμετωπίσει το φαινόμενο της πειρατείας με μεγαλύτερη αποφασιστικότητα από την προηγούμενη, του Γεωργίου Κουντουριώτη. Σε αντίθεση με την Κυβέρνηση Κουντουριώτη, εκείνη του Α. Ζαΐμη στηριζόταν κυρίως στους Πελοποννησίους, που δεν είχαν κανέναν λόγο να δείξουν την ίδια ανοχή προς τους πειρατές. Οι επιτυχίες της Κυβέρνησης Ζαΐμη, έστω και αν δεν πρόσφεραν τίποτα περισσότερο από προσωρινή ανακούφιση στους πληθυσμούς των νησιών που δοκιμάζονταν, έδειξαν πως ο περιορισμός

⁷⁵⁵ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁷⁵⁶ Βλ. υποκεφ. Βδ' της παρούσης μελέτης.

⁷⁵⁷ Α. Λιγνός, «Ιστορία της νήσου...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 639.

⁷⁵⁸ Στο ίδιο, τόμ. Β,' σελ. 645.

⁷⁵⁹ Τ. Αμπελάς, «Ιστορία της νήσου Σύρου...», ό.π., σελ. 528-531.

του φαινομένου της πειρατείας ήταν εφικτός εάν υπήρχε η πολιτική βούληση να ληφθούν τα απαραίτητα μέτρα. Ο Κ. Μεταξάς φαίνεται πως ανήκε στους ανθρώπους που είχαν αυτήν την εντύπωση. Αυτό αποδεικνύεται από την στάση που κράτησε όταν κλήθηκε να αναλάβει το έργο της δίωξης της πειρατείας τόσο από την Κυβέρνηση Κουντουριώτη, όσο και από την Κυβέρνηση Ζαΐμη.

Ένα ακόμα στοιχείο που μας επιτρέπει να συμπεράνουμε ότι οι Υδραίοι και οι Σπετσιώτες δεν ήταν ιδιαίτερα πρόθυμοι να συμβάλουν στην δίωξη της πειρατείας είναι η συμπεριφορά των Τσαμαδού και Γκίνη. Η αμνήστευση των συλληφθέντων πειρατών κατεδείκνυε αποδοχή της Κυβέρνησης ότι δεν ήταν σε θέση να δώσει οριστική λύση στο πρόβλημα. Παρ' όλα αυτά, οι νησιώτες, βλέποντας την προσπάθεια που είχε καταβάλει η Διοικητική Επιτροπή, είχαν αρχίσει να ελπίζουν πως θα μπορούσαν να απαλλαγούν από την παρουσία των πειρατών. Η αλλαγή της Κυβέρνησης τον Απρίλιο του 1827 δεν τους αποθάρρυνε, παρά το γεγονός ότι τα μέλη της Αντικυβερνητικής Επιτροπής δεν είχαν το κύρος και την δύναμη που διέθεταν οι προκάτοχοι τους. Αυτό φαίνεται από την αναφορά που οι πληρεξούσιοι της Σκιάθου, της Σκύρου και της Σκοπέλου στην Γ' Εθνοσυνέλευση έστειλαν στις 11 Απριλίου του 1827 από την Τροιζήνα στην μόλις συσταθείσα Αντικυβερνητική Επιτροπή. Με την αναφορά τους αυτήν, οι πληρεξούσιοι των βορείων Σποράδων κάλεσαν την Κυβέρνηση να διορίσει νέους Φρουράρχους στα φρούρια Σκύρου και Σκιάθου, με ένοπλη φρουρά αποτελούμενη από ντόπιους, η οποία θα είχε αστυνομικά καθήκοντα, και να απομακρύνει τους Ολυμπίους από τα νησιά.⁷⁶⁰ Η Αντικυβερνητική Επιτροπή το μόνο που έκανε ήταν να εκδώσει μια διαταγή στις 17 Απριλίου 1827 προς τους Ολυμπίους, με την οποία τους καλούσε να εγκαταλείψουν την πειρατεία.⁷⁶¹ Οι Ολύμπιοι αγνόησαν την διαταγή της Κυβέρνησης, που και αυτή, με την σειρά της, δεν έκανε τίποτα για να τους υποχρεώσει να υπακούσουν.

Η έλλειψη ενεργητικότητας από πλευράς της Κυβέρνησης έφερε σε απόγνωση τους κατοίκους των νησιών, με αποτέλεσμα, λίγες ημέρες αργότερα, και συγκεκριμένα την 1^η Μαΐου 1827, οι Δημογέροντες της Σκιάθου να ζητήσουν με αναφορά τους προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή να απαλλάξει τον τόπο τους από τους Ολυμπίους και, αν δεν είχε την δύναμη να το πράξει, να στείλει στο νησί καράβια που θα μετέφεραν τους κατοίκους σε ασφαλέστερο μέρος.⁷⁶² Με όσα γράφουν στην αναφορά τους οι Δημογέροντες της Σκιάθου δείχνουν να έχουν κατανοήσει πως η Κυβέρνηση δεν είχε την δύναμη να τους λυτρώσει από την τυραννία των Ολυμπίων. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή προσπάθησε να λάβει

⁷⁶⁰ Κ. Κωνσταντινίδης, «*Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο...*», ό.π., σελ. 240.

⁷⁶¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825-1827), φάκ. 218, έγγρ. 4 (17-4-1827)

⁷⁶² Κ. Κωνσταντινίδης, «*Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο...*», ό.π., σελ. 247.

κάποια μέτρα ανακούφισης των νησιωτών, όπως δείχνει ο διορισμός του Αναγνώστη Γιάνναρη στην θέση του Διοικητή της Σκοπέλου, ο οποίος κατόρθωσε, μέσα σε μικρό χρονικό διάστημα, να επιβάλει την τάξη στο νησί.

Όμως η ηρεμία δεν κράτησε για πολύ, αφού σοβαρά γεγονότα που έλαβαν χώρα στο Ναύπλιο, που είχε ορισθεί από την Γ' Εθνοσυνέλευση ως έδρα της Κυβέρνησης, κατέστησαν εμφανή την ανικανότητα και την αδυναμία της Αντικυβερνητικής Επιτροπής. Όπως είπαμε παραπάνω, το ζήτημα της μισθοδοσίας των διασωθέντων από την φρουρά του Μεσολογγίου, είχε γίνει αιτία να προκληθούν αντιπαράθεσεις ανάμεσα στους Ρουμελιώτες και τους Σουλιώτες. Οι Ρουμελιώτες κατέλαβαν το φρούριο του Παλαμηδίου, κάλεσαν τον Θεόδωρο Γρίβα, και τον αναγνώρισαν ως Φρούραρχο. Από την άλλη μεριά, οι Σουλιώτες είχαν έρθει σε συνεννόηση με τον Φρούραρχο της Ακροναυπλίας συμπατριώτη τους Νάσο Φωτομάρα, καθώς και με άλλους Σουλιώτες που δεν ανήκαν στην φρουρά του Μεσολογγίου, ζητώντας από κοινού την καταβολή μισθών. Την ίδια γραμμή ακολούθησαν και οι Ρουμελιώτες, με την Διοικητική Επιτροπή της Ελλάδας να ξεκαθαρίζει και στους δύο πως δεν διέθετε τα χρήματα που ζητούσαν και να τους προτρέπει να εκστρατεύσουν στην Στερεά Ελλάδα ακολουθώντας τον Καραϊσκάκη.

Η προτροπή της Κυβέρνησης βρήκε ανταπόκριση και πολλοί από τους ευρισκόμενους στο Ναύπλιο στρατιώτες ξεκίνησαν για την Στερεά Ελλάδα.⁷⁶³ Όμως ο Γρίβας και ο Φωτομάρας παρέμειναν στο Παλαμήδι και την Ακροναυπλία αντίστοιχα. Η ένταση μεταξύ των δυο φρουρών κορυφώθηκε στα τέλη Ιουνίου του 1827, με την είσοδο στην Ακροναυπλία ενός σώματος Σουλιωτών από εκείνους που είχαν πολεμήσει στην Στερεά Ελλάδα με τον Καραϊσκάκη, και μετά την διάλυση του εκεί στρατοπέδου και την παράδοση της Ακρόπολης των Αθηνών στον Κιουταχί στα τέλη Μαΐου του 1827, είχαν κατέβει στην Πελοπόννησο. Ο Γρίβας ζήτησε από την Αντικυβερνητική Επιτροπή να διατάξει την απομάκρυνση του σώματος αυτού από την Ακροναυπλία. Η Αντικυβερνητική Επιτροπή έκανε δεκτό το αίτημα του Γρίβα, όμως τόσο ο Φωτομάρας όσο και οι νεοεισελθόντες στην Ακροναυπλία Σουλιώτες αρνήθηκαν να υπακούσουν στις κυβερνητικές διαταγές. Έτσι το κλίμα παρέμεινε τεταμένο, και η ένοπλη σύγκρουση μεταξύ των δυο φρουρών έμοιαζε πολύ πιθανή.

Πράγματι, το βράδυ της 29^{ης} Ιουνίου, μετά από συμπλοκή μεταξύ δυο περιπόλων, ξέσπασε ένοπλη σύγκρουση με τα δυο φρούρια να κανονιοβολούν το ένα το άλλο, ενώ πολλές βόμβες έπεσαν και μέσα στην πόλη προκαλώντας μεγάλες καταστροφές. Η μάχη συνεχίστηκε για τρεις ημέρες, με αποτέλεσμα να σκοτωθούν και να τραυματισθούν κάπου

⁷⁶³ Ν. Κασομούλης, «Ενθυμήματα στρατιωτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 311-314.

πενήντα άτομα, τόσο από τους άνδρες των δυο φρουρών, όσο και από τον άμαχο πληθυσμό. Πολλοί από τους κατοίκους του Ναυπλίου αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πόλη, ενώ η Αντικυβερνητική Επιτροπή και η Βουλή προσπάθησαν να συμβιβάσουν τους αντιμαχομένους. Τελικά επετεύχθη κατάπαυση των εχθροπραξιών, όμως οι δυο φρουρές παρέμειναν στις θέσεις τους έτοιμες να ξαναρχίσουν την μάχη με την πρώτη αφορμή.

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή κατέφυγε στο επιθαλάσσιο φρούριο του Ναυπλίου (Μπούρτζι) και κάλεσε την Βουλή να την ακολουθήσει. Ο Πρόεδρος του Σώματος Νικόλαος Ρενιέρης και οι περισσότεροι Βουλευτές αρνήθηκαν να εγκαταλείψουν το Ναύπλιο, όμως ο κανονιοβολισμός του κτηρίου όπου συνεδρίαζε η Βουλή από τον Θεόδωρο Γρίβα, τους ανάγκασε να καταφύγουν και αυτοί στο Μπούρτζι. Τελικά, μετά από παρέμβαση του Αρχιστρατήγου Church, οι δυο φρουρές αποσύρθηκαν από την πόλη.⁷⁶⁴

Η στάση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής στον εμφύλιο πόλεμο του Ναυπλίου έδωσε το έναυσμα στους πειρατές να επεκτείνουν την δραστηριότητά τους σε ολόκληρο το Αιγαίο. Οι επιδρομές επαναλήφθηκαν ακόμα και σε μέρη στα οποία οι τοπικές αρχές είχαν κατορθώσει να καταστείλουν εντελώς ή να περιορίσουν σε μεγάλο βαθμό την πειρατεία. Μια τέτοια περίπτωση είναι η Σκόπελος όπου διασαλεύθηκε και πάλι η τάξη, με τον Γιάνναρη όχι μόνο να μην μπορεί αυτήν την φορά να επιβληθεί στους ατάκτους, αλλά να αναγκάζεται να εγκαταλείψει το νησί, με τους Δημογέροντες να τον μιμούνται λίγο αργότερα. Με αναφορά του προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή την 1^η Σεπτεμβρίου του 1827, ο Γιάνναρης δίνει εικόνα της αναρχίας που επικρατούσε στην Σκόπελο κατά το καλοκαίρι του ίδιου έτους, ενημερώνοντας παράλληλα την Κυβέρνηση για τις προσπάθειες που ο ίδιος είχε καταβάλει προκειμένου να βρεθεί τρόπος αντιμετώπισης του προβλήματος της πειρατείας όχι μόνον στην Σκόπελο, αλλά σε ολόκληρο το Αιγαίο.⁷⁶⁵

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή όχι μόνον δεν έλαβε κανένα σοβαρό μέτρο, αλλά προχώρησε και σε μια ενέργεια η οποία επέφερε την εξάπλωση του κακού δημιουργώντας παράλληλα πολύ σοβαρό πρόβλημα στον ελληνικό στόλο. Με διάταγμά της στα τέλη Ιουλίου του 1827, επέτρεψε σε όσους από τους κατοίκους των ναυτικών νησιών το επιθυμούσαν να πάρουν καταδρομικά διπλώματα. Η λήψη της απόφασης αυτής αποσκοπούσε στην ικανοποίηση των Διοικήσεων της Ύδρας και των Σπετσών, μια και θα επέτρεπε την απομάκρυνση από τα νησιά τους πολλών άεργων ναυτών που θα μπορούσαν οποιαδήποτε στιγμή να διασαλεύσουν την τάξη.

⁷⁶⁴ Για τον εμφύλιο πόλεμο στο Ναύπλιο βλ. Κ. Δεληγιάννης, «Απομνημονεύματα...», ό.π., τόμ. Γ', σελ. 133-137· Ν. Κασομούλης, «Ενθυμήματα στρατιωτικά...», ό.π., τόμ. Β', σελ. 615-617· Δ. Κόκκινος, «Η Ελληνική Επανάσταση», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 99-107· Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 767-769.

⁷⁶⁵ Κ. Κωνσταντινίδης, «Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο...», ό.π., σελ. 295-296.

Οι πρόκριτοι, όμως, των δυο νησιών κατανοούσαν τα αρνητικά αποτελέσματα που θα είχε η εφαρμογή της διάταξης αυτής. Γνώριζαν πολύ καλά πως οι νέοι καταδρομείς θα εκμεταλλεύονταν τα καταδρομικά τους διπλώματα και θα ασκούσαν ανενόχλητοι την πειρατεία. Γνώριζαν ακόμα πως πολλοί από τους υπηρετούντες στον στόλο καπετάνιοι και ναύτες θα τον εγκατέλειπαν για να ασχοληθούν με το κούρσος και ο στόλος θα κινδύνευε με διάλυση σε μια στιγμή που ο εχθρός ετοιμαζόταν να δώσει το θανάσιμο χτύπημα στην Επανάσταση καταστρέφοντας την Ύδρα και τις Σπέτσες. Παρ' όλα αυτά δεν μπορούσαν να αγνοήσουν την ανάγκη της παρουσίας στο Αιγαίο καταδρομικών πλοίων. Οι πρόκριτοι των Σπετσών, με έγγραφό τους προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 29 Ιουλίου 1827, την ενημέρωσαν πως, μετά από συνέλευση στην οποία συμμετείχαν τόσο οι ίδιοι όσο και οι πλοίαρχοι, είχαν καταρτίσει κατάλογο 16 συμπατριωτών τους καπετάνιων που θα λάμβαναν καταδρομικά διπλώματα. Μαζί με το έγγραφο, έστειλαν και τον κατάλογο αυτόν στην Κυβέρνηση ζητώντας την επικύρωσή του, επισημαίνοντας ότι δεν έπρεπε να δοθούν σε άλλους Σπετσιώτες παρόμοια διπλώματα.⁷⁶⁶

Στις 31 Ιουλίου, όμως, με έγγραφό τους προς την Γραμματεία των Ναυτικών, εξέφρασαν την ανησυχία τους για την προαναφερθείσα απόφαση την οποία ονόμασαν ολέθρια και ζήτησαν την άμεση ανάκλησή της.⁷⁶⁷ Το Υπουργείο των Ναυτικών την επομένη απάντησε πως η απόφασή του αυτή όχι μόνον δεν θα αποδεικνυόταν επιβλαβής για τον στόλο, αλλά θα ήταν ωφέλιμη για τον Αγώνα. Οι καταδρομείς θα μπορούσαν με τις επιδρομές τους να δημιουργήσουν σοβαρά προβλήματα στις συγκοινωνίες του εχθρού από θαλάσσης. Επιπλέον, άεργοι ναύτες που μπορούσαν να προκαλέσουν ταραχές στις Σπέτσες, θα αναχωρούσαν από το νησί και, έτσι, θα εξασφαλιζόταν η ησυχία του τόπου. Ακόμα, το Υπουργείο ενημέρωσε τους Σπετσιώτες προκρίτους πως είχε εγκρίνει τον κατάλογο που είχαν στείλει, και ότι είχε αποφασίσει την έκδοση έξι ακόμα καταδρομικών διπλωμάτων για συμπατριώτες τους που είχαν υποβάλει σχετικές αιτήσεις. Δεν παρέλειψε όμως να τους διαβεβαιώσει πως, εάν κάποιος από τους συμπατριώτες τους καταδρομείς παρουσίαζαν παραβατική συμπεριφορά, θα ανακαλούνταν όλα τα καταδρομικά διπλώματα των Σπετσιωτών.⁷⁶⁸

Οι φόβοι των Σπετσιωτών προκρίτων δεν άργησαν να επαληθευθούν. Στις 6 Σεπτεμβρίου του 1827, ο Στόλαρχος Cochrane, με έγγραφό του προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή, παραπονέθηκε ότι δεν μπορούσε να συγκεντρώσει αξιόλογη ναυτική δύναμη εξ

⁷⁶⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 54, έγγρ. 60.

⁷⁶⁷ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 53, έγγρ. 164-165 (31-7-1827).

⁷⁶⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 54, έγγρ. 57.

αιτίας της αθρόας έκδοσης καταδρομικών διπλωμάτων, που είχε σαν αποτέλεσμα οι περισσότεροι αξιωματικοί και ναύτες να προτιμούν την συμμετοχή τους σε καταδρομικές επιχειρήσεις. Με το ίδιο έγγραφο, ενημέρωσε την Αντικυβερνητική Επιτροπή πως είχε εμποδίσει την έκπλευση δυο Σπετσιώτικων καταδρομικών, και είχε δώσει εντολή στις κοινότητες της Ύδρας και των Σπετσών να σταματήσουν να εκδίδουν καταδρομικές άδειες.⁷⁶⁹

Εν τω μεταξύ, οι Ολύμπιοι μετά την επιστροφή τους στις βόρειες Σποράδες, είχαν αρχίσει και πάλι την ενασχόλησή τους με την πειρατεία. Κατά την περίοδο την οποία εξετάζουμε φαίνεται πως, εκτός από τους κατοίκους των βορείων Σποράδων, στο στόχαστρό τους είχαν μπει και οι εγκατεστημένοι εκεί Ψαριανοί. Αυτό προκύπτει από έγγραφο που η Επιτροπή των Ψαριανών έστειλε στην Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 20 Αυγούστου 1827. Με αυτό, τα μέλη της Επιτροπής των Ψαριανών ζήτησαν από την Κυβέρνηση να προστατεύσει τους ευρισκόμενους στις βόρειες Σποράδες συμπατριώτες τους από τους Ολυμπίους, που δεν έχαναν ευκαιρία να τους ληστεύουν και να τους κακοποιούν.⁷⁷⁰

Το αποκορύφωμα των παραβατικών πράξεων των Ολυμπίων ήταν ο εμφύλιος πόλεμος που ξέσπασε στην Σκύρο στις 16 Αυγούστου του 1827 ανάμεσα στους οπλαρχηγούς Κωνσταντίνο Ζορμπά και Θεόδωρο Μαυροβουνιώτη, αδελφό του στρατηγού Βάσου Μαυροβουνιώτη. Στόχος των δυο οπλαρχηγών ήταν η εξασφάλιση του ελέγχου του νησιού, ενώ οι υπόλοιποι ευρισκόμενοι εκεί οπλαρχηγοί συμμετείχαν στην σύγκρουση παίρνοντας ο καθένας το μέρος εκείνου από τους δυο αντιπάλους που πίστευε πως θα μπορούσε να εξυπηρετήσει καλύτερα τα συμφέροντά του. Το χειρότερο ήταν πως και οι Σκυριανοί είχαν διχασθεί συμμετέχοντας στον καταστροφικό για το νησί τους πόλεμο, με αποτέλεσμα η Σκύρος να έχει βυθιστεί στο χάος.

Η Γραμματεία των Ναυτικών, σε μια προσπάθεια να επιτύχει την κατάπαυση των ταραχών στο νησί, αποφάσισε την χρησιμοποίηση των Ολυμπίων σε πολεμικές επιχειρήσεις κατά του εχθρού. Με εντολή που έστειλε στον Στόλαρχο λόρδο Cochrane, με ημερομηνία 26 Αυγούστου 1827, τον ενημέρωσε για την απόφασή της αυτήν και τον διέταξε να στείλει στην Σκύρο ένα πολεμικό πλοίο ελπίζοντας πως η παρουσία του θα ανάγκαζε τους Ολυμπίους να υπακούσουν.⁷⁷¹ Δεν έχουμε κάποια πληροφορία για το αν στάλθηκε τελικά

⁷⁶⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 56, έγγρ. 144.

⁷⁷⁰ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 54, έγγρ. 200.

⁷⁷¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 55, έγγρ. 62.

το πολεμικό πλοίο, ξέρουμε όμως πως οι συγκρούσεις διήρκεσαν μέχρι τις 7 Σεπτεμβρίου 1827, οπότε και η προσπάθεια που είχε ξεκινήσει λίγες μέρες νωρίτερα από την Αντικυβερνητική Επιτροπή και τον υποστηρικτή του Ζορμπά στρατηγό Α. Καρατάσο να επιτευχθεί κάποιος συμβιβασμός, είχε ως αποτέλεσμα να σταματήσουν οι ένοπλες συγκρούσεις, αν και η κατάσταση παρέμεινε συγκεχυμένη μέχρι τον ερχομό του Ι. Καποδίστρια τον Ιανουάριο του 1828.⁷⁷²

Δεν ήταν όμως μόνον οι Ολύμπιοι που ταλαιπωρούσαν τους κατοίκους των νησιών του Αιγαίου. Οι Κρήτες είχαν εγκατασταθεί στις Κυκλάδες και μιμούνταν τους Ολυμπίους κάνοντας την ζωή των ντόπιων αφόρητη. Μάλιστα, λίγους μήνες πριν αναλάβει την εξουσία η Αντικυβερνητική Επιτροπή, και συγκεκριμένα στις 21 Ιανουαρίου 1827, ομάδα εγκατεστημένων στην Νάξο Κρητών επιτέθηκε εναντίον της αποτελούμενης από Υδραίους αστυνομικής δύναμης του νησιού. Οι αστυνομικοί απέκρουσαν τους Κρήτες και τους ανάγκασαν να αποχωρήσουν από την Χώρα, πρωτεύουσα του νησιού. Οι Κρήτες δεν πτοήθηκαν από την αποτυχία τους, και απαίτησαν την επιστροφή των όπλων τους που είχαν κατασχεθεί. Η αστυνομία δεν δέχθηκε τους όρους τους και κάλεσε τους Ναξίους στα όπλα. Η ανταπόκριση των ντόπιων ήταν μεγάλη, όταν όμως, στις 27 Ιανουαρίου, οι Κρήτες κινήθηκαν εναντίον της πόλης, οι ένοπλοι Ναξίοι εγκατέλειψαν τις θέσεις τους και κλείσθηκαν στο φρούριο όπου και πολιορκήθηκαν. Τελικά, μετά από συνεννόηση των κατοίκων του νησιού και της αστυνομίας με τους πολιορκητές, παραδόθηκαν στους κατόχους τους τα κατασχεμένα όπλα.

Η επιτυχία τους αυτή αποθράσυνε τους Κρήτες, με αποτέλεσμα να συνεχίσουν τις ληστρικές τους επιθέσεις εναντίον των κατοίκων. Δεν δίστασαν, μάλιστα, να ληστεύσουν και τον γιο του προξένου της Αγγλίας στο νησί.⁷⁷³ Η επιδείνωση της κατάστασης ανάγκασε τους Ναξίους να κλεισθούν και πάλι στο κάστρο, τον Μάρτιο του 1827, αφήνοντας ελεύθερους τους Κρήτες να ληστεύουν και να καταστρέφουν ανενόχλητοι την ύπαιθρο.⁷⁷⁴ Η Αντικυβερνητική Επιτροπή προσπάθησε να απαλλάξει τα νησιά των Κυκλάδων από την μάστιγα των Κρητών πειρατών, αποφεύγοντας την σύγκρουση μαζί τους. Οι πολεμικές επιχειρήσεις που βρίσκονταν σε εξέλιξη στην Αττική έδωσαν αυτήν την δυνατότητα και, στις 9 Απριλίου 1827, εξέδωσε διαταγή προς τους ευρισκόμενους στην Πάρο και την Νάξο Κρήτες να εκστρατεύσουν λαμβάνοντας μέρος στις εξελισσόμενες εκεί πολεμικές

⁷⁷² Για τον εμφύλιο πόλεμο της Σκύρου βλ. Κ.Κωνσταντινίδη, «Η ληστεία και η πειρατεία στη Σκύρο...», ό.π., σελ. 258-273.

⁷⁷³ Για την ένοπλη σύγκρουση στην Νάξο και τις συνέπειές της για τους κατοίκους του νησιού βλ. Μ. Γιουρούκου, «Έκθεση γεγονότων και πολιτισμικές πτυχές ...», ό.π., σελ. 271-273.

⁷⁷⁴ Στο ίδιο, σελ. 274.

επιχειρήσεις.⁷⁷⁵ Εκείνοι που είχαν εγκατασταθεί στην Νάξο υπάκουσαν στις διαταγές της Κυβέρνησης και, στις 18 Απριλίου 1827, τριακόσιοι από αυτούς αναχώρησαν από το νησί.⁷⁷⁶

Το τέλος των πολεμικών επιχειρήσεων στην Στερεά Ελλάδα σήμανε την αρχή νέων δεινών για τους κατοίκους της Νάξου. Οι Κρήτες επέστρεψαν στο νησί, στις 8 Μαΐου με το νέο ημερολόγιο, ληστεύοντας και κακοποιώντας και πάλι τους κατοίκους, ενώ η θάλασσα γύρω από το νησί γέμισε με πειρατικά πλοία.⁷⁷⁷ Η αναφορά των κατοίκων της Νάξου προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 7 Σεπτεμβρίου 1827 με την οποία ζητούν την παρέμβαση της Διοίκησης για την απαλλαγή τους από τους Κρήτες,⁷⁷⁸ δείχνει ανάγλυφα την τραγική κατάσταση στην οποία βρίσκονταν οι κάτοικοι όχι μόνον του νησιού αυτού αλλά και όλων των υπολοίπων. Η Σίφνος ήδη από το 1825 είχε καταστεί ορμητήριο Κρητών πειρατών. Οι τελευταίοι από εκεί έκαναν επιδρομές σε άλλα νησιά, και επιτίθεντο στα εμπορικά πλοία που κινούνταν στο Αιγαίο. Οι Σίφνιοι υπέφεραν όχι μόνον από τους Κρήτες, αλλά και από τους κατοίκους άλλων νησιών, που τους χρέωναν όσα υπέφεραν από τους εγκατεστημένους στον τόπο τους πειρατές και ζητούσαν από αυτούς την καταβολή αποζημιώσεων.⁷⁷⁹

Στην Μήλο, στα τέλη του 1827, η κατάσταση ήταν ακόμα χειρότερη, αφού οι Κρήτες είχαν γίνει οι πραγματικοί κύριοι του νησιού, και καταπίεζαν τους κατοίκους.⁷⁸⁰ Άλλωστε, οι κάτοικοι των Κυκλάδων δεν είχαν να αντιμετωπίσουν μόνον τους Κρήτες αλλά και τους Ψαριανούς πειρατές, αν και οι τελευταίοι χρησιμοποιούσαν ως κύρια βάση τους την Σάμο, με αποτέλεσμα οι κάτοικοί της να υποφέρουν εξ ίσου με αυτούς των άλλων νησιών παρά το γεγονός ότι, σε αντίθεση με αυτούς, είχαν καλή στρατιωτική οργάνωση που τους είχε επιτρέψει να αποκρούσουν τρεις φορές επιθέσεις του τουρκικού στόλου, έχοντας βέβαια και την συμπαράσταση του ελληνικού.⁷⁸¹

Η κεντρική Διοίκηση, βλέποντας την εξάπλωση της πειρατείας, αποφάσισε να λάβει μέτρα για την αντιμετώπισή της. Ο Γραμματέας (Υπουργός) των Ναυτικών Γεώργιος Γλαράκης, με έγγραφό του της 10^{ης} Ιουνίου 1827, ανέθεσε στον Ελβετό φιλέλληνα Adreas

⁷⁷⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825-1827), φάκ. 217, έγγρ. 56-57 (9-4-1827) και έγγρ. 58-59 (9-4-1827).

⁷⁷⁶ Μ. Γιουρούκου, «*Εκθεση γεγονότων...*», ό.π., σελ. 274.

⁷⁷⁷ Στο ίδιο, σελ. 276.

⁷⁷⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 104, έγγρ. 96 (7-9-1827)

⁷⁷⁹ Σχετικά με την πειρατική δραστηριότητα των εγκατεστημένων στην Σίφνο Κρητών και τις συνέπειές της για τους κατοίκους του νησιού, βλ. Σ. Συμεωνίδης, «*Η Σίφνος στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης, 1821-1827*», σε περιοδικό *Σιφνιακά*, 2017, τόμ. 25, σελ. 86-89, και του ιδίου, «*Ιστορία της Σίφνου...*», ό.π., σελ. 258-259.

⁷⁸⁰ Σ. Χάου, «*Ημερολόγιο...*», ό.π., σελ. 168.

⁷⁸¹ Δ. Θεμελή-Κατηφόρη, «*Η δίωξις της πειρατείας...*», ό.π., σελ. 20-24.

Gosse την δίωξη της πειρατείας. Ο Gosse συγκρότησε στολίσκο και κατόρθωσε να συλλάβει αρκετούς πειρατές. Ανάμεσά τους ήταν και ο γνωστός για την σκληρότητα του, Υδραίος, Γεώργιος ή Δεληγιώργης Φράγκας ή Φραγκόπουλος.⁷⁸² Οι προσπάθειες του Gosse μπορεί να έφεραν κάποια αποτελέσματα, όμως δεν αρκούσαν για να δώσουν οριστική λύση στο πρόβλημα. Ίσως η δύναμη που διέθετε να μην ήταν επαρκής. Αυτό το συμπέρασμα μπορεί να εξαχθεί από τις αποφάσεις που έλαβε η Διοίκηση στα τέλη του 1827. Στις 20 Οκτωβρίου, η Βουλή πρότεινε στην Αντικυβερνητική Επιτροπή την ανάκληση όλων των καταδρομικών διπλωμάτων, αφού πολλοί καταδρομείς συνέχιζαν την παραβατική τους συμπεριφορά. Ακόμα πρότεινε την αποστολή στο Αιγαίο μοίρας πολεμικών πλοίων που θα αναλάμβανε την δίωξη της πειρατείας, συνεργαζόμενη με μοίρες της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας.⁷⁸³

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή, στις 21 Οκτωβρίου, αποφάσισε την αποστολή στο Αιγαίο της προτεινόμενης από την Βουλή μοίρας, με επικεφαλής τον Σπετσιώτη Μικέ Κυπαρίση.⁷⁸⁴ Στις 22 Οκτωβρίου, με άλλο έγγραφό της, ενημέρωσε τους προκρίτους της Ύδρας και των Σπετσών καθώς και την επιτροπή των Ψαριανών για την αποστολή του Κυπαρίση, και διέταξε τις Διοικήσεις της Ύδρας και των Σπετσών να τον ενισχύσουν στέλνοντας από ένα πλοίο.⁷⁸⁵ Την ίδια ημέρα, η Γραμματεία των Ναυτικών ενημέρωσε για την απόφαση της Κυβέρνησης τις Διοικήσεις των ναυτικών νησιών, και απαγόρευσε την έκδοση νέων καταδρομικών αδειών επισημαίνοντας πως επρόκειτο να ανακληθούν και όσες έως τότε είχαν εκδοθεί.⁷⁸⁶ Πράγματι, στις 24 Οκτωβρίου, η Γραμματεία των Ναυτικών εξέδωσε την προαναγγελθείσα απόφαση.⁷⁸⁷

Η έκδοση του διατάγματος για την αποστολή του Μικέ Κυπαρίση μάς επιτρέπει να συμπεράνουμε πως η Κυβέρνηση είχε αντιληφθεί την ανεπάρκεια της δύναμης του Gosse, και προσπάθησε να την ενισχύσει. Παρά το γεγονός ότι, όπως φαίνεται, οι δυνάμεις του Gosse ήταν μικρές, οι επιτυχίες του είχαν ανυψώσει το γόητρό του. Έτσι, οι Σαντορινιοί, στις 28 Οκτωβρίου 1827, ζήτησαν την βοήθειά του για να

⁷⁸² Α. Βακαλόπουλος, «Ιστορία του Νέου...», ό.π., τόμ. Ζ', σελ. 814· Κ. Βακαλόπουλος, «Σχέσεις Ελλήνων και...», ό.π., σελ. 130-131.

⁷⁸³ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 60, έγγρ. 194-195.

⁷⁸⁴ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 60, έγγρ. 208-210.

⁷⁸⁵ (ΓΑΚ), Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος 1825-1827), φάκ. 243, έγγρ. 12 (22.10.1827).

⁷⁸⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 61, έγγρ. 5 και 7.

⁷⁸⁷ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστερίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 60, έγγρ. 121.

αποκρούσουν σώμα εξακοσίων στρατιωτών που, εκστρατεύοντας για την Κρήτη, είχε αναγκαθεί από τρικυμία να αγκυροβολήσει στην Αμοργό, και απειλούσε να κινηθεί εναντίον της Σαντορίνης και να την λεηλατήσει.⁷⁸⁸ Ο Gosse ανταποκρίθηκε στο αίτημα των Σαντορινιών, και τους έστειλε μια κανονιοφόρο.⁷⁸⁹ Φαίνεται πως η παρουσία της κανονιοφόρου λειτούργησε αποτρεπτικά για τους επίδοξους πειρατές, αφού οι μέχρι τώρα γνωστές πηγές δεν μας δίνουν καμία πληροφορία για επιδρομή εναντίον της Σαντορίνης.

Η αποστολή του Κυπαρρίση προσέφερε σημαντική ενίσχυση στον Gosse, κάτι που φαίνεται από την ενέργειά του να στείλει πολεμικό πλοίο σε ένα νησί στο οποίο, με βάση τα όσα γνωρίζουμε, δεν είχαν εγκατασταθεί πειρατές. Η βοήθεια όμως αυτή δεν αρκούσε για να επιτευχθεί η εξάλειψη της πειρατείας. Η Κυβέρνηση αντιλαμβανόταν πως αυτό δεν θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί, εάν δεν αποφασιζόταν η ανάληψη μιας καλά οργανωμένης επιχείρησης στην οποία θα συμμετείχαν αρκετά εξοπλισμένα πλοία. Στις αρχές Νοεμβρίου του 1827, οι συνθήκες επέτρεψαν την ανάληψη μιας τέτοιας επιχείρησης. Ο τουρκοαιγυπτιακός στόλος είχε καταστραφεί από τις ναυτικές δυνάμεις της Αγγλίας, της Γαλλίας και της Ρωσίας στην ναυμαχία του Ναυαρίνου στις 20 Οκτωβρίου 1827, και ο ελληνικός κινείτο ανενόχλητος πια στο Αιγαίο. Βέβαια, το έργο του δεν είχε ολοκληρωθεί μια και ήταν απαραίτητη η χρησιμοποίηση πολεμικών πλοίων για τον αποκλεισμό των ευρισκόμενων ακόμα υπό την τουρκική κυριαρχία φρουρίων της Πελοποννήσου και της Στερεάς Ελλάδας. Όμως ήταν πλέον δυνατή η χρησιμοποίηση πολεμικών πλοίων σε μια επιχείρηση εξάλειψης της πειρατείας.

Η Αντικυβερνητική Επιτροπή, με διάταγμα που εξέδωσε στις 27 Οκτωβρίου 1827, επέβαλε την καταβολή χρημάτων από τις νησιωτικές κοινότητες με την μορφή αναγκαστικού δανείου. Τα χρήματα αυτά θα στέλνονταν απευθείας στην Κυβέρνηση, η οποία θα αναλάμβανε την οργάνωση της αντιπειρατικής εκστρατείας. Ο Λόρδος Cochrane αντιτάχθηκε στην κυβερνητική απόφαση και, με δικό του διάταγμα που εξέδωσε στις 28 Οκτωβρίου 1827, απαγόρευσε την αποστολή αυτών των χρημάτων στην Κυβέρνηση. Η ενέργειά του βασιζόταν στην απόφαση της Γ' Εθνοσυνέλευσης που προέβλεπε πως τα προερχόμενα από τα εισοδήματα των νησιών χρήματα θα χρησιμοποιούνταν για τις ανάγκες του στόλου.

Η Κυβέρνηση σε μια προσπάθεια να αποφύγει την σύγκρουση με τον Στόλαρχο χωρίς να ματαιώσει την εκστρατεία, απευθύνθηκε στους εμπόρους της Ερμούπολης. Οι Ερμούπολιτες, έχοντας και την υποστήριξη του εκπροσώπου του Cochrane στα νησιά Gosse,

⁷⁸⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περίοδος Αγώνος 1821-1828), φάκ. 112, έγγρ. 97, (Οκτ. 1827)

⁷⁸⁹ Κ. Βακαλόπουλος, «Σχέσεις Ελλήνων και...», ό.π., σελ. 134.

αρνήθηκαν να συνεισφέρουν, με αποτέλεσμα το σχέδιο της Κυβέρνησης να ναυαγήσει.⁷⁹⁰ Η στάση των εμπόρων της Ερμούπολης ήταν αναμενόμενη, αφού η συνεργασία τους με τους πειρατές τούς είχε επιτρέψει να αποκομίσουν σημαντικά κέρδη. Άλλωστε οι διαθέσεις τους είχαν φανεί λίγο νωρίτερα. Στις αρχές Οκτωβρίου 1827, είχε φθάσει στην Σύρο η αποστολή της αμερικανικής Φιλελληνικής Επιτροπής, που είχε αναλάβει την παροχή τροφίμων και άλλων αναγκιών που είχαν σταλεί από τους Φιλέλληνες των Ηνωμένων Πολιτειών για την ανακούφιση των δοκιμαζόμενων από τις κακουχίες του πολέμου αμάχων Ελλήνων. Οι αμερικανοί Φιλέλληνες πληροφορήθηκαν πως πειρατές είχαν καταλάβει τρία πλοία, και είχαν μεταφέρει τους επιβαίνοντες ως αιχμαλώτους στην Μύκονο. Τότε ζήτησαν την παροχή από την Κυβέρνηση των αναγκιών για την εξαγορά των αιχμαλώτων χρημάτων. Όμως τα κρατικά ταμεία ήταν άδεια, και, συνεπώς, η Κυβέρνηση δεν ήταν σε θέση να ικανοποιήσει το αίτημά τους. Οι Αμερικανοί Φιλέλληνες δεν διέθεταν ούτε τα αναγκαία για την ενοίκιαση ενός πλοίου χρήματα. Οι έμποροι της Ερμούπολης που θα μπορούσαν να βοηθήσουν αποτελεσματικά, αρνήθηκαν να συνεισφέρουν, με αποτέλεσμα η προσπάθεια αυτή να αποτύχει.⁷⁹¹

Εάν η απροθυμία των Ερμουπολιτών να συνεισφέρουν στην προσπάθεια αντιμετώπισης της πειρατείας είναι εύκολο να εξηγηθεί, δεν ισχύει το ίδιο για τον Cochrane και τον Gosse. Ο Gosse είχε καταβάλει σημαντικές προσπάθειες για τον περιορισμό αυτής της μάστιγας, και ο Cochrane, που, κατά την έως τότε δραστηριότητα του στην Ελλάδα δεν είχε να παρουσιάσει καμία σημαντική επιτυχία, θα ανακτούσε το τρωθέν κύρος του εάν κατόρθωνε να εξαλείψει την πειρατεία. Η μείωση του κύρους του Cochrane ήταν αποτέλεσμα των αποτυχημένων πολεμικών του ενεργειών. Αμέσως μετά την ανάληψη των καθηκόντων του στις αρχές Απριλίου 1827, είχε σπεύσει στο ελληνικό στρατόπεδο της Αττικής μαζί με τον Church, είχε συγκρουσθεί με τον Γ. Καραϊσκάκη και τον είχε αναγκάσει να αλλάξει το σχέδιό του για την αντιμετώπιση του Κιουταχή, απειλώντας πως, σε αντίθετη περίπτωση, θα εγκατέλειπε την Ελλάδα.⁷⁹² Μετά τον θάνατο του Καραϊσκάκη στις 23 Απριλίου 1827, ανάγκασε το στράτευμα, που είχε μείνει ακέφαλο και με ηθικό καταρρακωμένο, να κινηθεί την επομένη του θανάτου του αρχηγού του, οδηγώντας το στην

⁷⁹⁰ Α. Δρακάκης, « Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας... », ό.π., σελ. 355-356.

⁷⁹¹ Σ. Χάου, « Ημερολόγιον... », ό.π., σελ. 177.

⁷⁹² Ν. Κασομούλης, « Ενθυμήματα... », ό.π., τόμ. Β', σελ. 479-480· Δ. Κόκκινος, « Η Ελληνική... », ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 12· Α. Ορλάνδος, « Ναυτικά... », τόμ. Β', σελ. 477.

καταστροφική μάχη του Ανάλατου.⁷⁹³

Στην οδυνηρή για τους Έλληνες κατάληξη των πολεμικών επιχειρήσεων στην Στερεά Ελλάδα, ήρθε να προστεθεί η εκστρατεία που ο λόρδος Cochrane ανέλαβε με δική του πρωτοβουλία στα τέλη Ιουνίου 1827 εναντίον της Αλεξάνδρειας. Σκοπός του ήταν να πυρπολήσει τον προετοιμαζόμενο για εκστρατεία εναντίον της Ύδρας και των Σπετσών αιγυπτιακό στόλο. Η επιχείρηση απέτυχε και ο ελληνικός στόλος, αφού καταδιώχθηκε έως την Ρόδο από τον αιγυπτιακό, επέστρεψε στις βάσεις του.⁷⁹⁴ Το ότι, μετά την αποτυχημένη εκστρατεία στην Αλεξάνδρεια, ο Cochrane είχε αρχίσει να αμφισβητείται, φαίνεται από την ψυχρή αν όχι εχθρική απέναντί του στάση του Ανδρέα Μιαούλη. Ο Ναύαρχος της υδραϊκής μοίρας, κινούμενος από αίσθημα πατριωτισμού, είχε παραιτηθεί του αξιώματός του αμέσως μετά τον διορισμό του Cochrane, περιοριζόμενος στην θέση του Κυβερνήτη της φρεγάτας Ελλάς, που ανήκε στον μόλις συσταθέντα εθνικό στόλο. Σύντομα, όμως, οι σχέσεις του με τον Στόλαρχο ψυχράνθηκαν σε μεγάλο βαθμό. Έτσι αναγκάστηκε να εγκαταλείψει την θέση του και να μην συμμετάσχει σε πολεμική επιχείρηση που πραγματοποιήθηκε στα τέλη Ιουλίου 1827, και είχε σαν αποτέλεσμα την κατάληψη αιγυπτιακού πολεμικού σκάφους.⁷⁹⁵

Η απώλεια του κύρους του Cochrane γίνεται εμφανής και από όσα έχουν αναφερθεί παραπάνω σχετικά με την εικόνα διάλυσης που παρουσίασε ο ελληνικός στόλος τον Σεπτέμβριο του 1827. Συνεπώς, ο Cochrane είχε κάθε λόγο να επιθυμεί την πραγματοποίηση μιας επιχείρησης η οποία, εάν πετύχαινε, θα του επέτρεπε να εμφανισθεί στα μάτια των νησιωτών ως σωτήρας. Η αντίδρασή του μας δίνει την δυνατότητα να βγάλουμε το συμπέρασμα πως δεν πίστευε ότι ήταν δυνατή εκείνη την στιγμή η ριζική αντιμετώπιση της πειρατείας. Μπορεί να μην υπάρχουν στοιχεία που να επιβεβαιώνουν μια τέτοια υπόθεση, όμως η γνώση της εμφανούς αδυναμίας της Κυβέρνησης να βάλει τέλος στην δραστηριότητα των διαφόρων ενόπλων ομάδων σε ξηρά και θάλασσα, είτε επρόκειτο για τις μεταξύ τους συγκρούσεις, είτε για την καταλήστευση και κακοποίηση ομάδων, μας επιτρέπει να καταλήξουμε σε αυτό το συμπέρασμα.

Ήταν φυσικό λοιπόν ο Cochrane να μην εμπιστεύεται την Αντικυβερνητική Επιτροπή, και να έχει την εντύπωση πως δεν θα ήταν σε θέση να του παράσχει τα μέσα που

⁷⁹³ Ν. Κασομούλης, «*Ενθυμήματα...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 514-521· Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 32-36· Σ. Τρικούπης, «*Ιστορία της Ελληνικής...*», ό.π., τόμ. Δ', σελ. 148-153· Α. Ορλάνδος, «*Ναυτικά...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 479-482.

⁷⁹⁴ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*», ό.π., τόμ. ΣΤ', σελ. 78-80· Α. Ορλάνδος, «*Ναυτικά...*», ό.π., τόμ. Β', σελ. 489-491.

⁷⁹⁵ Δ. Κόκκινος, «*Η Ελληνική...*», ό.π., τόμ. ΣΤ' σελ. 84-85.

θα του ήταν αναγκαία για την άρτια οργάνωση μιας τόσο σοβαρής αντιπειρατικής εκστρατείας. Σε μια τέτοια περίπτωση, οι πιθανότητες να χρεωθεί μια ακόμα αποτυχία ήταν πάρα πολλές. Άλλωστε, η αδυναμία της Κυβέρνησης να λάβει αποτελεσματικά μέτρα φαίνεται πως είχε γίνει κατανοητή και από τους κατοίκους των νησιών. Αυτό μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα τουλάχιστον για τους Σιφνίους, οι οποίοι, με αναφορά τους προς την Αντικυβερνητική Επιτροπή στις 18 Νοεμβρίου 1827, την ενημέρωσαν πως την ίδια ημέρα ο Κυπαρίσης είχε φθάσει στο νησί τους και είχε κάψει τα ευρισκόμενα στο λιμάνι του νησιού πλοία των Κρητών πειρατών, αναγκάζοντας τους τελευταίους να εγκαταλείψουν την Σίφνο. Στην συνέχεια εξέφρασαν την ικανοποίησή τους για την εξέλιξη αυτή, αλλά και την ανησυχία τους για πιθανή πραγματοποίηση της απειλής των Κρητών πειρατών πως θα επιστρέψουν και δεν θα αφήσουν τίποτα όρθιο.⁷⁹⁶

Η ενίσχυση που μπορούσε να προσφέρει ο Μικές Κυπαρίσης στον Gosse ήταν φυσικό να θεωρείται από τους νησιώτες ανεπαρκής, αφού όπως προκύπτει από τα προαναφερθέντα έγγραφα της 22^{ης} Οκτωβρίου 1827, η υπό αυτόν μοίρα αποτελείτο μόνον από δύο πλοία. Για να έχουν, λοιπόν, πιθανότητες ο Gosse και ο Κυπαρίσης να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους, ήταν απαραίτητη η σύμπραξη των κατοίκων των νησιών. Η Γραμματεία των Ναυτικών εξέδωσε, στις 23 Οκτωβρίου 1827, σχετική διακήρυξη προς τους Αιγαιοπελαγίτες. Με αυτήν, η Κυβέρνηση προειδοποίησε τους κατοίκους των νησιών πως όποιος συνεργαζόταν με τους πειρατές ή τους παρείχε προστασία θα θεωρείτο συνένοχος με αυτούς και θα αντιμετώπιζε τις συνέπειες του νόμου.⁷⁹⁷ Την προηγούμενη ημέρα είχε στείλει έγγραφο προς τους κατοίκους του Καρλοβασίου που συνεργάζονταν με τους πειρατές, με το οποίο τους διέταξε να αλλάξουν τακτική απειλώντας τους πως, σε αντίθετη περίπτωση, θα προχωρούσε στην κατάσχεση των περιουσιών τους προκειμένου να αποζημιώσει τα θύματα των πειρατικών επιδρομών.⁷⁹⁸ Στις 23 Οκτωβρίου έστειλε νέο έγγραφο απευθυνόμενο προς το 'κοινόν της Σάμου', με το οποίο τους ενημέρωσε πως τα χωριά του Καρλοβασίου είχαν γίνει ορμητήριο των πειρατών και οι κάτοικοί τους κλεπταποδόχοι. Επίσης διέταξε τους προκρίτους όλων των χωριών της Σάμου να λάβουν μέτρα για την καταστολή της πειρατείας.⁷⁹⁹

Τα έγγραφα αυτά ήταν ενδεικτικά της πολιτικής που η Αντικυβερνητική

⁷⁹⁶ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 115, έγγρ. 103-104 (18-11-1827).

⁷⁹⁷ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 61, έγγρ. 31.

⁷⁹⁸ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 61, έγγρ. 18.

⁷⁹⁹ (ΓΑΚ), Αρχείο Μινιστηρίου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος 1821-1828), φάκ. 61, έγγρ. 40-42

Επιτροπή ακολούθησε κατά τους τελευταίους μήνες του 1827 απέναντι στους συνεργάτες των πειρατών και στους κατοίκους των νησιών που αποτελούσαν ορμητήρια τους. Η Κυβέρνηση δεν αρκέσθηκε στην αποστολή των προαναφερθεισών ναυτικών δυνάμεων, αλλά έθεσε και τις κατά τόπους αρχές προ των ευθυνών τους. Πώς θα μπορούσαν, όμως, οι διορισμένοι από την κεντρική Διοίκηση αστυνόμοι να φέρουν εις πέρας ένα τόσο δύσκολο έργο, όταν οι στρατιωτικές δυνάμεις που διέθεταν ήταν μικρές, και σε πολλά νησιά αμφισβητείτο η εξουσία τους από τους κατοίκους; Στην πραγματικότητα, το μέτρο αυτό καθιστούσε συνυπεύθυνη ολόκληρη την κοινότητα επαναφέροντας το ισχύον κατά την οθωμανική περίοδο σύστημα της συλλογικής ευθύνης. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, για την επίλυση των προβλημάτων που προέκυπταν σε έναν τόπο υπεύθυνη ήταν ολόκληρη η κοινότητα, και η ηγεσία της όφειλε να επαναφέρει την τάξη στην περίπτωση που κάποιο μέλος της παρουσίαζε παραβατική συμπεριφορά.⁸⁰⁰ Στην περίπτωση αυτήν, η Κυβέρνηση ζητούσε από τις κατά τόπους Αρχές να συμβάλουν τόσο στην αντιμετώπιση του φαινομένου συνεργασίας κατοίκων των νησιών με τους πειρατές, όσο και στην εξουδετέρωση των εκεί εγκατεστημένων ενόπλων που επιδίδονταν στην πειρατεία.

Η Κυβέρνηση έλπιζε πως, εφαρμόζοντας το μέτρο της συλλογικής ευθύνης, θα οδηγούσε στην συνεργασία των κοινοτικών αρχών με τους διορισμένους από την Κυβέρνηση Αστυνόμους. Χωρίς αυτήν, η αντιμετώπιση των πειρατών θα ήταν αδύνατη, αφού οι Δημογέροντες δεν μπορούσαν να συγκροτήσουν την απαραίτητη για την ανάληψη ενός τέτοιου έργου ένοπλη δύναμη. Για να γίνει κάτι τέτοιο, θα έπρεπε να εξοπλισθεί μεγάλο μέρος των ντόπιων. Δεν έχουμε όμως καμία πληροφορία για την ύπαρξη των αναγκαίων για την εφαρμογή ενός τέτοιου μέτρου όπλων. Συνεπώς, η παρουσία των Αστυνόμων και των ενόπλων που τους ακολουθούσαν ήταν απαραίτητη. Για να μπορέσουν όμως οι Αστυνόμοι να φέρουν εις πέρας το έργο τους, θα έπρεπε να συνεργασθούν με τους ντόπιους. Έτσι όσοι στρέφονταν εναντίον τους, θα μπορούσαν να κατηγορηθούν για παρακώλυση της εφαρμογής των στρεφόμενων κατά των πειρατών μέτρων.

Δεν μπορούμε να πούμε με βεβαιότητα ότι η Κυβέρνηση, θεσπίζοντας το μέτρο της συλλογικής ευθύνης, στόχευε στην αντιμετώπιση όχι μόνον της πειρατείας, αλλά και της απειθειας των νησιωτών απέναντι στους Αστυνόμους, όμως η εφαρμογή του θα έφερνε αναπόφευκτα αυτό το αποτέλεσμα. Ανεξάρτητα, πάντως, από το ποιές ήταν οι προθέσεις της Κυβέρνησης, η ησυχία στα νησιά δεν αποκαταστάθηκε αφού ούτε οι αντιδράσεις εναντίον των Αστυνόμων σταμάτησαν, ούτε η πειρατεία αντιμετωπίσθηκε

⁸⁰⁰ Σχετικά με την επαναφορά του συστήματος της συλλογικής ευθύνης στα νησιά βλ. D. Dimitropoulos, «Pirates during a revolution...», ό.π., σελ. 36.

αποτελεσματικά. Σε αυτό βοήθησε και η σύγκυση αρμοδιοτήτων που παρατηρήθηκε σε ορισμένες περιπτώσεις ανάμεσα στον Στόλαρχο και τους Αστυνόμους. Οι τελευταίοι ήταν βέβαια επιφορτισμένοι με το καθήκον της τήρησης της τάξης στον τόπο ευθύνης τους, όμως η δίωξη της πειρατείας είχε ανατεθεί στον Στόλαρχο. Η σύγκυση αυτή έφερνε σε δύσκολη θέση τους Αστυνόμους που, ακόμα και όταν είχαν την δύναμη να αντιμετωπίσουν τους πειρατές, προβληματιζόνταν για το εάν είχαν το δικαίωμα να ενεργήσουν. Χαρακτηριστική της σύγκυσης και του προβληματισμού των απεσταλμένων της Διοίκησης είναι η αναφορά του Αστυνόμου Νάξου Βασιλείου Μπαρλά προς την Γραμματεία των Εσωτερικών και της Αστυνομίας, με ημερομηνία 8 Αυγούστου 1827. Ο Μπαρλάς, αφού ενημέρωσε την Διοίκηση για την κατάσταση χάους που επικρατούσε στο νησί με κύριους υπεύθυνους τους ανεξέλεγκτους Κρήτες πειρατές, ζήτησε την έκδοση προς αυτόν διαταγής που θα του έδινε το δικαίωμα να τους καταδιώξει.⁸⁰¹

Παρά το γεγονός ότι οι προσπάθειες της Κυβέρνησης δεν έφεραν τα επιθυμητά αποτελέσματα, οι νησιώτες όχι μόνον έκαναν δεκτό το μέτρο της συλλογικής ευθύνης, αλλά το επέκτειναν και σε πρόσωπα που δεν ήταν μέλη της κοινότητας τους έμεναν όμως στον τόπο τους. Έτσι δεν έλειψαν οι περιπτώσεις που συμπατριώτες πειρατών, οι οποίοι δεν είχαν καμία σχέση με αυτούς, αντιμετώπιζαν τα αντίποινα των θυμάτων πειρατικών επιδρομών.⁸⁰²

Παρ' όλα αυτά, δεν μπορούμε να μιλήσουμε για οργανωμένη προσπάθεια των κοινοτικών αρχών να εκμεταλλευθούν την απόφαση της Αντικυβερνητικής Επιτροπής προκειμένου να επιτύχουν την απαλλαγή τους από τους πειρατές. Άλλωστε, σε αρκετά νησιά η απομάκρυνσή τους ήταν ανέφικτη, αφού, εκμεταλλεζόμενοι την αδυναμία των ντόπιων να προβάλλουν οποιαδήποτε αντίσταση, εξουσίαζαν τον τόπο επεμβαίνοντας στα εσωτερικά των κοινοτήτων, και προκαλώντας την αποσάθρωση του κοινωνικού ιστού. Αυτό συνέβαινε με την αυθαίρετη άσκηση από τους ίδιους της δικαστικής εξουσίας, της επέμβασής τους στις οικογενειακές υποθέσεις των κατοίκων με την επιβολή τέλεσης γάμων που δεν ήταν αρεστοί στο οικογενειακό περιβάλλον των μελλονύμφων, και με την επιβολή στις κοινότητες αναγκαστικών δανείων.⁸⁰³ Ασκώντας εξουσία στους τόπους που είχαν εγκατασταθεί, υπονόμευαν τις νόμιμες αρχές και έπλητταν ανεπανόρθωτα το κύρος τους.

⁸⁰¹ (ΓΑΚ), Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών (περίοδος Αγώνα 1821-1828), φάκ. 100, έγγρ 72-73 (8-8-1827).

⁸⁰² Σχετικά με την θέσπιση του μέτρου της συλλογικής ευθύνης και την αποδοχή του από τους νησιώτες βλ. D. Dimitropoulos, «*Pirates during a revolution...*», ό.π., σελ. 36.

⁸⁰³ Δημήτρης Δημητρόπουλος, «Πειρατές στην στεριά; Πρόσφυγες, καταδρομείς και καθημερινότητα των παράκτιων οικισμών στα χρόνια του Αγώνα», σε Πρακτικά συνεδρίου *Όψεις της Επανάστασης του 1821*, Αθήνα 2015, σελ. 100.

Όταν οι δοκιμαζόμενοι από την δράση των πειρατών νησιώτες έβλεπαν ότι τα μέτρα της Κυβέρνησης δεν αρκούσαν για να τους λυτρώσουν, ήταν φυσικό να μην βλέπουν με καλό μάτι την παρουσία των εκπροσώπων της. Μια εξουσία που δεν μπορούσε να επιβληθεί στους ευρισκόμενους στα νησιά ενόπλους, ήταν λογικό να μην απολαμβάνει τον σεβασμό των κατοίκων και να μην είναι αποδεκτή από αυτούς. Όταν, μάλιστα, η παρουσία των Αστυνομών και των ανδρών τους επιβάρυνε οικονομικά τους ντόπιους, όπως προκύπτει από έγγραφα των Δημογερόντων της Άνδρου και της Τήνου για τα οποία έχει γίνει λόγος παραπάνω,⁸⁰⁴ ήταν φυσικό να προκαλεί την δυσαρέσκειά τους.

Η ισχυροποίηση των πειρατών μπορεί να έπληξε το κύρος των εκπροσώπων της κεντρικής Διοίκησης, όμως δεν ευνόησε τους αντιτιθέμενους στην παρουσία τους Δημογέροντες. Αντίθετα, έβλαψε και την δική τους επιρροή, αφού οι πειρατές, παρεμβαίνοντας στα εσωτερικά των κοινοτήτων, ουσιαστικά κατέλυαν τις κοινοτικές αρχές. Μπορεί τυπικά οι Δημογέροντες να παρέμεναν μια αναγνωρισμένη από όλους Αρχή, όμως, από την στιγμή που δεν μπορούσαν να εμποδίσουν την καταπάτηση του εθνικού δικαίου και να προστατεύσουν την κοινότητα από την οικονομική αφαίμαξη που επέβαλαν οι πειρατές, δεν είχαν λόγο ύπαρξης, μια και δεν ήταν σε θέση να ασκήσουν τα καθήκοντα τους.

Θα μπορούσαμε, λοιπόν, να πούμε πως η εξάπλωση της πειρατείας βοήθησε σε μεγάλο βαθμό στον τερματισμό της σύγκρουσης -τουλάχιστον στα νησιά- ανάμεσα στον κρατικό μηχανισμό, και τις δυνάμεις που επεδίωκαν την διατήρηση του παλαιού κοινοτικού συστήματος. Η αδυναμία της κεντρικής Διοίκησης και των κατά τόπους Αρχών να επιβάλουν την τάξη στις ελεύθερες περιοχές, κατέστησε σαφή την ανάγκη σύστασης μιας ισχυρής κεντρικής Διοίκησης. Δεν θα ήταν, λοιπόν, υπερβολή να πούμε πως η αναστάτωση που προκάλεσαν οι ένοπλες ομάδες κατά το 1827, τόσο στην Πελοπόννησο όσο και στα νησιά, προετοίμασε το έδαφος για την αποδοχή από όλους του συγκεντρωτικού συστήματος που επρόκειτο να επιβάλει ο Ιωάννης Καποδίστριας. Το ζήτημα όμως αυτό ξεπερνάει τα όρια αυτής της μελέτης.

⁸⁰⁴ Βλ. υποκεφ. Βε΄ της παρούσης μελέτης.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.

Από όσα αναφέρθηκαν παραπάνω, γίνεται φανερό πως η αντιδιοικητική αντίδραση που παρατηρείται σχεδόν από την αρχή της Ελληνικής Επανάστασης στα νησιά, αλλά και η στάση των ηγετικών ομάδων των ναυτικών νησιών απέναντί τους, καθορίζονται από διάφορους παράγοντες. Κοινός στόχος των αντιδιοικητικών ομάδων σε όλα τα νησιά ήταν η διατήρηση του προϋπάρχοντος κοινωνικοπολιτικού συστήματος στο εσωτερικό των κοινοτήτων. Όμως οι συνθήκες δεν ήταν παντού οι ίδιες, ούτε όλοι όσοι στρέφονταν εναντίον της ελληνικής Διοίκησης αντιμετώπιζαν με τον ίδιο τρόπο την Επανάσταση. Σε ορισμένα νησιά όπως ήταν η Σίφνος και η Σαντορίνη, το ξέσπασμα των αντιδιοικητικών ταραχών ήταν αποτέλεσμα φιλοτουρκικών κινήσεων, που ανάγκασαν τους συμμετέχοντες σε αυτές να στραφούν κατά των εκπροσώπων της ελληνικής Διοίκησης προσπαθώντας να δικαιολογήσουν την αντεπαναστατική τους δράση. Αντίθετα, σε άλλα νησιά, όπως η Τήνος, η Πάρος και η Νάξος, προκλήθηκαν από ανθρώπους που στήριζαν την Επανάσταση από την πρώτη στιγμή. Οι τελευταίοι, επεδίωκαν την διατήρηση των κοινωνικών και πολιτικών συνθηκών, στα πλαίσια όμως ενός νέου, ευνομούμενου κράτους.

Έχοντας υπόψιν μας αυτά τα δεδομένα, θα πρέπει να εξετάσουμε και την στάση των ηγετικών ομάδων των ναυτικών νησιών απέναντί τους. Στόχος των κατά καιρούς επεμβάσεών τους στα σημαντικότερα νησιά ήταν η προώθηση των συμφερόντων τους, που δεν συμβάδιζαν πάντοτε με αυτά της κεντρικής Διοίκησης. Την δυνατότητα να ασκούν αυτήν την πολιτική τους την έδινε η ανυπαρξία ισχυρής κρατικής εξουσίας. Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας που καθόριζε την στάση τους απέναντι στα αντιδιοικητικά κινήματα των νησιών του Αιγαίου ήταν οι μεταξύ τους σχέσεις. Σε περιόδους ανταγωνισμών, είτε απέφευγαν την άμεση εμπλοκή τους στις εσωτερικές υποθέσεις των άλλων νησιών, είτε η ηγεσία του ενός νησιού προσπαθούσε να ακυρώσει τις ενέργειες εκείνης του άλλου. Αυτό το βλέπουμε κυρίως την διετία 1822 -1824, με τον ανταγωνισμό μεταξύ των ναυτικών νησιών, και ιδίως μεταξύ της Ύδρας και των Ψαρών, να κορυφώνεται, με τα γνωστά για την εξέλιξη του αγώνα αρνητικά αποτελέσματα. Φυσικό ήταν η καιροσκοπική πολιτική των ναυτικών νησιών τελικά να μην ικανοποιήσει πλήρως καμία πλευρά, και να συμβάλει στον περιορισμό της επιρροής τους και, τέλος, στην εξάλειψή της, όταν οι αντικειμενικές συνθήκες το επέτρεψαν.

Η πολιτική κατάσταση στον νησιωτικό χώρο δεν μπορεί φυσικά να αποσυνδεθεί από τις συνθήκες που επικράτησαν στην κεντρική πολιτική σκηνή. Η προσπάθεια των ισχυρών τοπικών παραγόντων να πρωταγωνιστήσουν στα πολιτικά πράγματα της χώρας, σε συνδυασμό με την απουσία ενός προσώπου που θα μπορούσε να παίξει τον ρόλο του ηγέτη, οδήγησε στην δημιουργία ενός ανίσχυρου διοικητικού και δικαστικού συστήματος, που δεν κατόρθωσε να λειτουργήσει αποτελεσματικά ώστε να καταστήσει την κεντρική Διοίκηση σεβαστή σε όλους. Αυτό ήταν εξαιρετικά δύσκολο να πραγματοποιηθεί, αφού η ισχύς των προσώπων που, κατά καιρούς, κλήθηκαν να διοικήσουν τον τόπο, ήταν, κατά κανόνα, συνυφασμένη με την οικονομική τους δύναμη που τους επέτρεπε να ασκούν επιρροή στον τόπο τους. Υπήρχαν βέβαια και εξαιρέσεις πολιτικών και στρατιωτικών που αναδείχθηκαν μέσα από τον Αγώνα, όπως ήταν ο Α. Μαυροκορδάτος ή ο Θ. Κολοκοτρώνης, που όμως δεν μπόρεσαν να αυτονομηθούν πλήρως από τους ισχυρούς τοπικούς παράγοντες.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες, όχι μόνον δεν ήταν εφικτή η σύσταση ισχυρής κεντρικής Διοίκησης, αλλά ήταν αναπόφευκτη η σταδιακή αποδυνάμωσή της, και τελικά η αποσύνθεσή της. Η εξέλιξη αυτή δεν ήταν δυνατόν να αποφευχθεί από την στιγμή που το κράτος δεν διέθετε τους αναγκαίους για την συντήρησή του οικονομικούς πόρους, και οι τοπικοί παράγοντες οδηγούνταν, με το πέρασμα του χρόνου, στον οικονομικό μαρασμό. Η επικράτηση της αναρχίας, κυρίως στον νησιωτικό χώρο κατά το 1827, ήταν αποτέλεσμα της έλλειψης ισχύος τόσο από τους τοπικούς παράγοντες όσο και από την ουσιαστικά ανύπαρκτη κεντρική Διοίκηση.

Εάν θα θέλαμε να καταλήξουμε σε ένα γενικότερο συμπέρασμα, θα λέγαμε πως οι εσωτερικές αντιπαραθέσεις αποδείχθηκαν επιβλαβείς για όλους όσοι συμμετείχαν σε αυτές. Μάλιστα τα νησιά όχι μόνον δεν αποτέλεσαν εξαίρεση, αλλά το τίμημα που πλήρωσαν ήταν βαρύ. Οι αντιδρώντες στην δημιουργία ισχυρής κεντρικής Διοίκησης συνέβαλαν οπωσδήποτε στην αποτροπή της σύστασης μιας ενιαίας και υπολογίσιμης δικαστικής αρχής. Έτσι, όμως, υπονόμευσαν χωρίς να το αντιληφθούν και την δική τους θέση συμβάλλοντας στην επικράτηση των ατάκτων στοιχείων, και τελικά στην επιβολή από τον Ι. Καποδίστρια ενός συστήματος πολύ πιο αυστηρού και συγκεντρωτικού από εκείνο που επί χρόνια είχαν καταπολεμήσει.

ΠΗΓΕΣ

ΑΔΗΜΟΣΙΕΥΤΕΣ ΠΗΓΕΣ

Γενικά Αρχεία του Κράτους (Γ.Α.Κ), Κεντρική Υπηρεσία

- Αρχείο Εκτελεστικού (περιόδου Αγώνος) (1822-1826)
- Αρχείο Αντικυβερνητικής Επιτροπής (περιόδου Αγώνος) (1825-1827)
- Αρχείο Γραμματείας των Εσωτερικών,(περιόδου αγώνος) (1821-1828)
- Αρχείο Μινιστέριου/Γραμματείας/ Υπουργείου των Ναυτικών (περιόδου Αγώνος) 1821-1828)

Αρχεία Νομού Σάμου:

- Συλλογές. Φάκελος Α1, Σαμακά έγγραφα, Συλλογές Βλαχογιάννη (1822-1828)
- Συλλογές. Φάκελος Γ1, Τεύχη Αλληλογραφίας τοπικής διοικήσεως Σάμου και πρακτικά Γενικών Συνελεύσεων (1821-1845)

ΕΚΔΕΔΟΜΕΝΕΣ ΠΗΓΕΣ

(ΑΕΠ) = *Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας*

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας, μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας, Α΄ Βουλευτική Περίοδος (1822-1823): Πρακτικά του Βουλευτικού και Προβουλεύματα. Έγγραφα των Τοπικών Συνελεύσεων και λοιπά δημόσια έγγραφα των ετών 1821, 1822,1823, Αθήνα 1857 (Ανατύπωση: Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, 1971) τόμ. Α΄.

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας μέχρι της εγκαταστάσεως της Βασιλείας, Πρακτικά του Βουλευτικού της Β΄ Βουλευτικής Περιόδου, (1823-1824), Αθήνα 1857 (Ανατύπωση: Βιβλιοθήκη της Βουλής των Ελλήνων, 1972).

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τόμ. Ζ΄, Πρακτικά του Βουλευτικού της Γ΄ Βουλευτικής Περιόδου (1824-1825-1826), Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1973.

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τόμ. Η', «Λυτά Έγγραφα» Β' και Γ' Βουλευτικής περιόδου, τόμ. πρώτος, Λυτά Έγγραφα 1824-1826, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 2000.

Commented [ME1]:

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τόμ. Θ', «Λυτά Έγγραφα» Β' και Γ' Βουλευτικής περιόδου, τόμ. πρώτος, Γερουσία – Άρειος Πάγος - Βουλευτικόν, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1976.

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τόμ. ΙΑ', «Λυτά Έγγραφα», Α' και Β' Βουλευτικής Περιόδου, τόμ. τρίτος, Υπερτάτη Διοίκησις - Εκτελεστικόν Σώμα, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1978.

Αρχεία Ελληνικής Παλιγγενεσίας 1821-1832, τόμ. ΙΓ', «Λυτά Έγγραφα», Α' και Β' Βουλευτικής Περιόδου, τόμος πέμπτος, Υπουργεία, Αθήνα, Βουλή των Ελλήνων, 1981.

Αρχεία Λ. και Γ. Κουντουριώτου: Αντώνιος Λιγνός (επιμ.), *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου, 1821-1832*, Αθήνα: τυπ. Σακελλαρίου, Π.Δ., Πειραιάς: τυπ. Ζάννειου Ορφανοτροφείου, 1921-1927, τόμ. Α-Ε' // Εμμ. Πρωτοψάλτης (επιμ.), *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου*, τόμ. ΣΤ' (1793, 1801, 1821-1825), Αθήνα: Βιβλιοθήκη Γενικών Αρχείων του Κράτους, 1966, Κωνσταντίνος Διαμάντης (επιμ.), *Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου*, τόμ. Ζ', 1826 μετά παραρτήματος 1821-1826, Αθήνα: 1967.

Αρχείον Ψαρών. Μνημεία της Ελληνικής Ιστορίας 1821-1824. Εκδιδόμενον υπό Βασιλείου Β. Σφυρόερα, Ακαδημία Αθηνών 1974.

Τα Μονόφυλλα του Αγώνος 1821-1827, Ανατύπωση: Ιστορική και Εθνολογική Εταιρεία της Ελλάδος, Αθήνα 1971 (1824 Ύδρα Ζ')

Δασκαλάκης, Απόστολος, *Κείμενα, πηγαί της ιστορίας της Ελληνικής Επανάστασης*, τόμ. Α'-Γ', Αθήνα 1966-1968.

-----, *Οι τοπικοί οργανισμοί του 1821 και το πολίτευμα της Επιδάουρου*, Αθήνα 1966.

Δεληγιάννης, Κανέλλος, *Απομνημονεύματα*, Αθήνα 1957, τ. Α'-Γ'.

Κασομούλης, Νικόλαος Κ., *Ενθυμήματα στρατιωτικά της Επανάστασης των Ελλήνων 1821-1833. Προτάσσεται ιστορία του αρματολισμού*. Εισαγωγή και σημειώσεις υπό Γιάννη Βλαχογιάννη, Αθήνα 1940, τόμ. Α'-Β'.

Κολοκοτρώνης, Γενναίος, *Απομνημονεύματα*, επιμέλεια έκδοσης Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1961.

Κολοκοτρώνης, Θεόδωρος Κ., *Διήγησις συμβάντων της ελληνικής φυλής, από το 1770 έως τα 1836*. Καταγραφή Γ. Τερτσέτη, Αθήνα 1846.

Κριεζής, Αλέξανδρος Δ., *Απομνημονεύματα (Γκιορνάλε δια την ανεξαρτησίαν του έθνους)*, επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτης, Αθήνα 1956.

Κριτοβουλίδης, Καλλίνικος, *Απομνημονεύματα του περί της αυτονομίας της Ελλάδος πολέμου των Κρητών*, Αθήνα 1859.

Λιγνός, Αντώνιος (επιμ.), *Αρχείον της κοινότητος Ύδρας 1778-1832*, Πειραιάς: τυπ. εφημ. 'Σφαίρα' και Ζάννειο Ορφανοτροφείο, 1921-1932, 16 τ.

Λιγνός, Αντώνιος (επιμ.), βλ. Αρχεία Λαζάρου και Γεωργίου Κουντουριώτου

Μάμουκας, Ανδρέας Ζ., *Τα κατά την αναγέννησιν της Ελλάδος ήτοι Συλλογή των περί την αναγεννωμένην Ελλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων και άλλων επισήμων πράξεων, από του 1821 μέχρι τέλους του 1832*, Πειραιάς 1839, τ. Β'.

Μάουρερ, Γκέοργκ Λούντβιχ, *Ο ελληνικός λαός: Δημόσιο, ιδιωτικό, και εκκλησιαστικό δίκαιο από την έναρξη του αγώνα για την ανεξαρτησία ως την 31 Ιουλίου 1834*, τόμ. Α', Χαϊδελβέργη 1835, μετάφραση Όλγας Ρουμπάκη, Αθήνα 1976.

Μεταξάς, Κωνσταντίνος, *Ιστορικά Απομνημονεύματα εκ της Ελληνικής Επανάστασεως*, επιμ. Εμμ. Πρωτοψάλτη, τ. ΣΤ', Αθήνα 1956.

Νικόδημος, Κωνσταντίνος, *Υπόμνημα της Νήσου Ψαρών, συνταχθέν υπό Κωνσταντίνου Νικοδήμου (Υποναύρχου)*, Αθήνα: Τυπογραφείον Δ.Α. Μαυρομάτη, 1862, τ. 1-2.

-----, *Απομνημονεύματα εκστρατειών και ναυμαχιών του ελληνικού στόλου. Συνταχθέντα υπό Κ. Νικόδημου (Υποναύρχου)*. Αθήνα 1862.

Οικονόμου, Μιχαήλ. *Ιστορικά της ελληνικής παλιγγενεσίας ή ο Ιερός των Ελλήνων αγών*. Αθήνα 1873.

Ορλάνδος, Αναστάσιος Κ, *Ναυτικά ήτοι Ιστορία των κατά τον υπέρ Ανεξαρτησίας της Ελλάδος αγώνα πεπραγμένων υπό των τριών ναυτικών νήσων, ιδίως δε των Σπετσών*, Αθήνα: τυπ. Φιλαδέλφους Χ. Νικολαΐδου, 1869, τ. 1-2.

-----, *Περί της νήσου Πέτσας η Σπετσών*, Πειραιάς 1877.

Σαχτούρης, Γεώργιος, *Ιστορικά ημερολόγια του ναυτικού αγώνος του 1821*, Αθήνα 1890.

Σπηλιάδης, Νικόλαος, *Απομνημονεύματα συνταχθέντα υπό Ν. Σπηλιάδου δια να χρησιμεύσωσιν εις την νέαν ιστορίαν της Ελλάδος, εκδίδονται δε υπό του Χ.Ν. Φιλαδελφέως εις 5 τόμους*. Αθήνα 1951-1857, τ. Α'-Β'.

Σφυρόερας, Βασίλειος (επιμ), βλ. Αρχείον Ψαρών

Τρικούπης, Σπυρίδων, *Ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Λονδίνο: Εκ της εν τη Αυλή του Ερυθρού Λέοντος Τυπογραφίας Ταϋλόρου και Φραγκίσκου, 1853-1857, τ. Α'-Δ'.

Φιλήμων, Ιωάννης, *Δοκίμιον ιστορικών περί της Φιλικής Εταιρείας*, Ναύπλιο 1834.

-----, *Δοκίμιον Ιστορικών περί της Ελληνικής Επανάστασεως*, Αθήνα: τυπ. Κτενάς Α. και Σούτσας Π., 1859-1861, τ. 1-4.

Χάου, Σάμουελ *Ημερολόγιον από τον αγώνα 1825-1829*, Εισαγωγή Οδυσσεάς Δημητρακόπουλος, Βιβλιοθήκη ιστορικών μελετών, Αθήνα 1971.

Χατζηαναργύρου, Ανάργυρος Ανδρέου (επιμ.), *Τα Σπετσιωτικά, ήτοι Συλλογή ιστορικών εγγράφων και υπομνημάτων αφορώντων τα κατά την Ελληνικήν επανάστασιν του 1821, αρυσθείσα εκ των αρχείων της νήσου Σπετσών/ συμπληρωθείσα δε εκ των του κράτους αρχείων και άλλων πηγών*, Αθήνα: τύποις Μαυρομάτης Δ. Αθ., 1861, τ. Α'-Γ'.

Χρυσανθόπουλος, Φώτιος (Φωτάκος), *Απομνημονεύματα περί της Ελληνικής Επανάστασεως υπό Φωτάκου, Πρώτου Υπασπιστού του Θεοδώρου Κολοκοτρώνη*, Αθήνα 1858 τ. Α'.

-----, *Βίοι Πελοποννησίων ανδρών... και των έξωθεν εις την Πελοπόννησον ελθόντων κληρικών, στρατιωτικών και πολιτικών των αγωνισαμένων τον αγώνα της Επανάστασεως, συγγραφέντες μεν υπό Φώτου Χρυσανθοπούλου ή Φωτάκου, Πρώτου Υπασπιστού του Θ. Κολοκοτρώνη, εκδοθέντες δε υπό Σταύρου Ανδροπούλου*, Αθήνα 1888.

ΕΦΗΜΕΡΙΔΕΣ

Γενική Εφημερίς της Ελλάδος, (1825-1829)

Ο Φίλος του Νόμου, Εφημερίς της Νήσου Ύδρας (1824-1827)

Ανεξάρτητος Εφημερίς της Ελλάδος 1827

Ελληνικά Χρονικά, 1824 Μάγερ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Αδαμοπούλου Παύλου, Κωνσταντίνα - Πρασά, Αννίτα, *Ανδρέας Μιαούλης (1769 -1835).*

Από την υπόδουλη ως την ελεύθερη Ελλάδα, Αθήνα, 2003

Αλεξανδρής, Κωνσταντίνος Α., *Αι ναυτικά επιχειρήσεις του υπέρ ανεξαρτησίας αγώνος, 1821-1829, Αθήνα: έκδοσις Ν. Επιθεωρήσεως, 1930.*

Αμιραλής, Γεώργιος Ν., *Η συμβολή της Τήνου εις την απελευθέρωσιν του έθνους, Αθήνα 1972.*

Αμπελάς, Τιμολέων, *Ιστορία της νήσου Σύρου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς, Ερμούπολη 1874.*

Αντωνιάδης, Ξενοφών, *Η Σκύρος στην Τουρκοκρατία. Κοινωνία, διοίκηση, δικαιοσύνη, Αθήνα 1997.*

Αρμακόλλας, Νικόλαος Γ., *Οικονομικά της Τήνου 1715-1822, Αθήνα 1926.*

Ασδραχάς, Σπύρος, «Οικονομία», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τόμ. ΙΑ΄, Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών, 1975, 159-188.*

-----, «Φορολογικές και περιοριστικές λειτουργίες των κοινοτήτων στην τουρκοκρατία», *Τα Ιστορικά, 5 (1986), 45-62.*

Βακαλόπουλος, Απόστολος, *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού. Η Μεγάλη Ελληνική Επανάσταση*

(1821-1829), τόμ. Ε΄, Οι προϋποθέσεις και οι βάσεις της (1813-1822), Θεσσαλονίκη 1980 / τόμ. ΣΤ΄, Η εσωτερική κρίση (1822-1825, Θεσσαλονίκη 1982.

-----, *Πρόσφυγες και προσφυγικόν ζήτημα κατά την Επανάστασιν του 1821*, Θεσσαλονίκη 1939.

Βακαλόπουλος, Κωνσταντίνος, *Η επαναστατημένη Ελλάδα, ηπειρωτική και Αιγαίο 1826-1829. (Σύμφωνα με νέες άγνωστες πηγές και άλλα αρχειακά στοιχεία)*, Θεσσαλονίκη Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών, 1976.

-----, «Νέες ειδήσεις για τα νησιά Σύρο, Σάμο, Σίφνο και Νάξο στα 1828», *Μνημοσύνη*, 6 (1976-1977), 257-298.

-----, *Σχέσεις Ελλήνων και Ελβετών φιλελλήνων κατά την Ελληνική Επανάσταση του 1821. Συμβολή στην ιστορία του ελβετικού φιλελληνισμού*, Θεσσαλονίκη, ΙΜΧΑ, 1975.

Βάος, Ζαφείριος Αντ., «Σελίδες του 1821 από την Μήλο και τας Κυκλάδας», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 9 (1971), 81-469.

Βαφέας, Νίκος, «Οι πολιτικές συνομαδώσεις στην Σάμο πριν και κατά την επανάσταση του 1821», στο: *Σάμος και Επανάσταση: ιστοριογραφικές προσεγγίσεις*. Πρακτικά συνεδρίου, Σάμος 28-29 Μαΐου 2010, ΓΑΚ Σάμου-Περιφερειακή Ενότητα Σάμου, Αθήνα 2011.

Βισβίτζης Ιάκωβος, *Η πολιτική δικαιοσύνη κατά την ελληνικήν επανάστασιν μέχρι του Καποδιστρίου, μετ' ανεκδότων εγγράφων*, Αθήνα 1941.

Γαρδίκια Κατερίνα, «Ο Αναστάσιος Πολυζωίδης και η ελληνική επανάσταση», *Μνήμων*, 1 (1971), 23-52.

Γερβίνου Γ.Γ., *Ιστορία της επαναστάσεως και αναγεννήσεως της Ελλάδος*, συγγραφέισα υπό Γ. Γερβίνου, μεταφρασθείσα δε από του πρωτοτύπου υπό Ιωάννου Π. Περβανόγλου. τόμ. Β΄, Αθήνα 1865.

Γεωργαντόπουλος, Επαμεινώνδας, *Τηνιακά, ήτοι αρχαία και νεωτέρα γεωγραφία και ιστορία της νήσου Τήνου*, Αθήνα 1889.

Γιουρούκου, Μαρία, *Έκθεση γεγονότων και πολιτισμικές πτυχές του καθημερινού βίου της Νάξου (1822-1827): το ανέκδοτο γαλλικό ημερολόγιο του υποπροξενείου της Δανίας*, Διδακτορική Διατριβή ΕΚΠΑ, Τμήμα Γαλλικής Φιλολογίας, 2010.

Γριτσόπουλος, Τάσος, «Συνοπτική έκθεσις Ιωάννη Φιλήμονος περί της ελληνικής

διοικήσεως α΄ και β΄ περιόδου», *Μνημοσύνη*, 8

Δελένδας, Ιωάννης, *Οι καθολικοί της Σαντορίνης. Συμβολή στην ιστορία των Κυκλάδων*, Αθήνα 1949.

Δημακόπουλος, Γεώργιος Δ., *Η διοικητική οργάνωσις κατά την Ελληνικήν Επανάστασιν 1821-1827. Συμβολή εις την ιστορίαν της ελληνικής διοικήσεως*, Αθήνα 1966.

Δημητριάδης, Γεώργιος, *Ιστορία της Σάμου, συνταχθείσα και εκδοθείσα υπό Γ. Δημητριάδου Σαμίου των κατά την επανάστασιν γεγονότων, προς χρήσιν της φιλομαθούς νεολαίας*, Χαλκίδα 1866.

Δημητριάδης, Βαγγέλης, «Τρείς τοπικές συνελεύσεις στην Χώρα, Δεκέμβριος 1824- Μάιος 1825», στο: *1821, Σάμος και Επανάσταση: ιστοριογραφικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά συνεδρίου, Σάμος 28-29 Μαΐου 2010, ΓΑΚ Σάμου-Περιφερειακή Ενότητα Σάμου, Αθήνα 2011

Dimitropoulos, Dimitris, «Pirates during a Revolution: The Many Faces of Piracy and the Reaction of Local Communities», στο: Gelina Harlaftis, Dimitris Dimitropoulos, David J. Starkey (επιμ.), *Corsairs and Pirates in the Eastern Mediterranean, Fifteenth-Nineteenth Centuries*, Αθήνα: Sylvia Ioannou Foundation, 2016, 29-40.

Δημητρόπουλος, Δημήτρης, «Πειρατές στη στεριά; Πρόσφυγες, καταδρομείς και καθημερινότητα των παράκτιων οικισμών στα χρόνια του Αγώνα», στο Δημήτρης Δημητρόπουλος, Χρήστος Λούκος, Παναγιώτης Μιχαηλάρης (επιμ.), *Όψεις της Επανάστασης του 1821*. Πρακτικά συνεδρίου, Αθήνα 12 και 13 Ιουνίου 2015, Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού – Μνήμων, 2018, 87-105.

Δρακάκης Ανδρέας, *Ιστορία του Οικισμού της Ερμούπολεως Σύρας (1826-1827)* τόμ. Α΄ (1821-1825), τ. Β΄ (1826-1827), Αθήνα 1979-1983.

-----, «Η πειρατεία εις τας Κυκλάδας κατά την Επανάστασιν του 1821», *Μνημοσύνη*, 5 (1974-1975), 325-365.

Δρόσος, Νικ. Δρόσος, *Ιστορία της νήσου Τήνου, από της πέμπτης σταυροφορίας μέχρι της Ενετικής κυριαρχίας και εκείθεν μέχρι του 1821*, Αθήνα 1870.

Δώριζας, Γεώργιος, *Η Τήνος επί τουρκοκρατίας και κατά τον αγώνα του 1821*. Μέρος Τρίτον, Αθήνα 1978.

Ευαγγελίδης, Τρύφων, Μ. Μιχαηλίδης-Νουάρος, *Ιστορία της νήσου Κάσου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήνα 1935.

Ευαγγελίδης, Τρύφων, *Η Μύκονος, ήτοι Ιστορία της νήσου Μυκόνου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Αθήνα 1912.

Ευθυμίου, Μαρία, «Αντί προλόγου: Οι κοινότητες της ελληνικής χερσονήσου κατά την τουρκοκρατία. Μία απόπειρα σχηματικής κατάταξης στον χώρο, κατά την εσωτερική οικονομική και πολιτική τους λειτουργία», *Εώα και Εσπέρια*, 7 (2007), 239-245.

Efthymiou, Maria, «Call in and keep out: local communities and the ottoman rules in the privileged status in the islands Hydra and Samos», στο: Giovanna Motta (επιμ.), *I Turchi, il Medeterraneo e l'Europa*, Ρώμη 1998.

Ζερλέντης, Περικλής, *Φεουδαλική πολιτεία εν τη νήσω Νάξω*, Ερμούπολη 1925.

-----, *Σύστασις του κοινού των Μυκονίων*, Ερμούπολη 1924.

Θεμελή-Κατηφόρη, Δέσποινα, *Η δίωξις της πειρατείας και το Θαλάσσιον Δικαστήριον κατά την πρώτην καποδιστριακήν περίοδον*, Μέρος Α' Η δίωξις της πειρατείας. Μέρος Β', Το Θαλάσσιον Δικαστήριον, Διατριβή επί διδακτορία, Αθήνα: ΕΚΠΑ, Βιβλιοθήκη Σοφίας Ν. Σαριπόλου, αρ. 23, 1973.

-----, «Καταδρομή και πειρατεία κατά την επανάσταση του 1821, φαινόμενα κοινωνικών και οικονομικών μετασχηματισμών», *Παρουσία*, 5 (1984), 329-350.

Κεφαλληνιάδης, Νίκος, «Ο πύργος του Μαρκοπολίτη εις Ακαδήμους Νάξου και ο οίκος των πολιτών (1643-1851)», Ανάτυπον εκ της *Επετηρίδος της Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 6 (1967).

Κόκκινος, Διονύσιος Α., *Η Ελληνική Επανάστασις*, Αθήνα 1950, τόμ. Α'- Δ'.

Κοντογιώργης, Γεώργιος, *Κοινωνική δυναμική και πολιτική αυτοδιοίκηση. Οι ελληνικές κοινότητες στην Τουρκοκρατία*, Αθήνα 1982.

Κούκκου, Ελένη, *Οι κοινοτικοί θεσμοί των Κυκλάδων κατά την Τουρκοκρατία. Ανέκδοτα έγγραφα*, Αθήνα 1989.

Κραντονέλλη, Αλεξάνδρα, *Ελληνική πειρατεία και κούρσος τον ΙΗ' αιώνα και μέχρι την Ελληνική Επανάσταση βάσει των ελληνικών και γαλλικών αρχείων*, Αθήνα 1998, τόμ. Γ'.

Κρεμμυδάς, Βασίλης, «Η οικονομική κρίση στον ελλαδικό χώρο στις αρχές του 19ου αιώνα και οι επιπτώσεις της στην επανάσταση του '21», *Μνήμων*, 6 (1976-1977), 16-33.

-----, «Πειρατεία και καταδρομή στο εικοσιένα, οι Γαλλικές αντιδράσεις (1821-1827)», στο: *Η Επανάσταση του 1821. Μελέτες στη μνήμη της Δέσποινας Θεμελή-Κατηφόρη*, Δεύτερη έκδοση, εμπλουτισμένη με το άρθρο του Σπύρου Ασδραχά «Το ιστορικό του Αγώνα», Αθήνα: Εταιρεία Μελέτης Νέου Ελληνισμού, Παράρτημα του περιοδικού *Μνήμων* αρ. 9, 2018, 29-42.

Κριεζής, Γεώργιος, *Ιστορία της νήσου Ύδρας προ της Ελληνικής Επαναστάσεως του 1821*, εκδοθείσα επιμελεία των υιών του Π. και Ν. Κριεζή, Πάτρα 1860.

Κωνσταντινίδης, Κωστής Α., *Η ληστεία και η πειρατεία στην Σκύρο, Σκιάθο και Σκόπελο κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Επαναστάσεως και μέχρι και της αντιβασιλείας του Όθωνα. Ιστορική μελέτη βασισμένη αποκλειστικά επί εγγράφων*, Αθήνα 1988.

Κωνσταντινίδης, Τρύφων Π., *Καράβια, Καπετάνιοι & Συντροφοναύται, 1800-1830. Εισαγωγή εις την ιστορίαν των ναυτικών επιχειρήσεων του Αγώνος*, Αθήνα 1954.

Κωτσάκης, Θανάσης, «Όψεις της πολιτισμικής όσμωσης μεταξύ των Ελλήνων Ορθοδόξων και Δυτικών στην νήσο Νάξο υπό το πρίσμα και τις μαρτυρίες των υλικών καταλοίπων. (13ος -20ός αι.», περιοδικό *Φλέα*, 38 (Απρίλ. -Ιούν.2013), 23-40.

Λαΐτου, Σοφία Ν., *Η Σάμος κατά την οθωμανική περίοδο. Πτυχές του κοινωνικού και οικονομικού βίου, 16ος-18ος αι.*, Θεσσαλονίκη 2002.

Λιγνός, Αντώνιος, *Ιστορία της νήσου Ύδρας. Από της αρχαιότητος μέχρι της Επαναστάσεως του 1821*, Αθήνα 1946, τόμ. Α' -Γ'.

Λιάτα, Ευτυχία, «Οι Κοινότητες, ένας θεσμός με πολλές όψεις», στο: Βασίλης Παναγιωτόπουλος (επιμ.), *Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770-2000*, Αθήνα, εκδόσεις Τα Νέα / Ελληνικά Γράμματα, 2003, τόμ. Β', 309-326.

Λυκούρης, Ιωάννης, *Η διοίκηση και η δικαιοσύνη των τουρκοκρατούμενων νήσων Αίγινα, Πόρος, Σπέτσαι, Ύδρα κλπ., επί τη βάσει εγγράφων του αρχείου κοινότητας Ύδρας και άλλων*, Αθήνα 1954.

Μανιατόπουλος, Ιωάννης, *Το ναυτικόν δίκαιον της Ύδρας (1757- 1821)*, Αθήνα 1939.

Μανίκας, Κωνσταντίνος, *Σχέσεις Ορθοδοξίας και Ρωμαιοκαθολικισμού στην Ελλάδα κατά*

την διάρκεια της Επανάστασης (1821-1827. Συμβολή στην εκκλησιαστική ιστορία της Ελλάδος, (Διαδακτορική διατριβή 2001), Αθήνα: εκδόσεις Σταμούλη, 2002.

Μέξας, Βαλέριος, *Οι Φιλικοί: Κατάλογος των μελών της Φιλικής Εταιρείας εκ του αρχείου Σέκερη*, Αθήνα 1937.

Μεταλληνός, Κωνσταντίνος, *Ο Ναυτικός πόλεμος κατά την Ελληνική Επανάσταση 1821-1829*, Αθήνα: Andy's publishers, 2016, τ. Α'-Β'.

Μηνδρινός, Ματθαίος Ε., «Τουρκοκρατούμενη Θήρα - Απελευθερωτικά αυτής κινήματα», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 9 (1971, Αθήνα 1973), 716-747.

Μιαούλης, Αντώνιος, *Ιστορία της νήσου Ύδρας από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι της εν έτει 1821 εκραγείσης Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 1874.

Μοσχοβάκης, Νικόλαος, *Το εν Ελλάδι Δημόσιον Δίκαιον επί Τουρκοκρατίας* (διατριβή επί υφηγεσία), Αθήνα 1988.

Μουτζούρης, Ιωάννης, *Η αρμοστεία των νήσων του Αιγαίου πελάγους στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασης*, Αθήνα 1984.

Ναθαναήλ, Ιωάννης, *Ευβοϊκά: Ήτοι Ιστορία, περιέχουσα τεσσάρων ετών πολέμους, της νήσου Ευβοίας, από του 1821-1825, ότε τελείως κατεστράφη υπό των Τούρκων και εξεδιώχθησαν οι Έλληνες απ' αυτής [...], συντεθείσα υπό του Αρχιμανδρίτου και ιεροκήρυκος των Κυκλάδων Ναθαναήλ Ιωάννου Ευβοέως*, Ερμούπολη 1857.

Πανταζόπουλος, Νικόλαος Ι., *Η δικαιοδοτική πολιτική κατά την Επανάσταση και την Καποδιστριακή περίοδο (1821-1832): απόπειρες υποκαταστάσεως της δικαστικής εξουσίας από την εκτελεστική*, Θεσσαλονίκη 1978.

Παπαγεωργίου, Στέφανος Π., *Από το γένος στο έθνος. Η θεμελίωση του ελληνικού κράτους 1821-1862*, Αθήνα 2005.

Παπαδοπούλου, Αλεξάνδρα, *Ναυτιλιακές επιχειρήσεις, διεθνή δίκτυα και θεσμοί στην σπετσιώτικη εμπορική ναυτιλία, 1830-1870. Οργάνωση, διοίκηση και στρατηγική*, Διδ. διατριβή, Ιόνιο Πανεπιστήμιο, Κέρκυρα 2009.

Παπασλιώτης, Γεώργιος, *Βίος Δ. Γ. Παππανικολή εκ Ψαρρών*, Ερμούπολη 1865.

Πασχάλης, Δημήτριος, *Η Άνδρος. Ιστορία της νήσου κατά την επανάσταση του 1821* (εκδ.1925) τόμ. Β'

-----, *Η Άνδρος, ήτοι ιστορία της νήσου από των αρχαιοτάτων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, τόμ. Α, Β', Αθήνα 1925-1927.

Πετρακάκος, Δημήτριος, *Κοινοβουλευτική ιστορία της Ελλάδος: ιστορική, δογματική και κριτική έρευνα επί τη βάσει των ανεκδότων του έθνους αρχείων [...]*, τόμ. πρώτος: *Αγώνες τεσσάρων αιώνων υπέρ της πολιτικής ελευθερίας, από της αλώσεως μέχρι της 3ης Σεπτεμβρίου 1843*, Αθήνα 1935.

Πιπινέλης, Παναγιώτης, *Πολιτική ιστορία της Ελληνικής Επανάστασεως*, Παρίσι 1927.

Πολέμης, Δημήτριος Ι., *Ιστορία της Άνδρου*, Άνδρος 1981.

Πολυζωΐδης, Αναστάσιος, *Τα νεοελληνικά ήτοι τα κατά την Ελλάδα κυριώτερα συμβάντα και η κατάστασις της ελληνικής παιδείας: από της Αλώσεως της Κορίνθου υπό των Ρωμαίων έως του εσχάτου υπέρ αυτονομίας Εθνικού Αγώνος, 146 π.Χ.-1821 μ.Χ.*, Αθήνα 1874.

Πτίνης, Κωνσταντίνος, *Η Σάμος και το '21*, Σάμος 1990.

Ρόζος, Ευάγγελος Γ., *Οι νησιώτες του Αιγαίου στον αγώνα: θέση και κατάσταση των νησιωτών του Αιγαίου τις παραμονές του 1821. Η συμβολή και οι θυσίες τους στον Αγώνα*, Αθήνα 1971.

Ροτζώκος, Νίκος Β., *Επανάσταση και εμφύλιος στο εικοσιένα*, Αθήνα 1997.

Σακελλαρίου, Μιχαήλ Β., «Τα πολιτεύματα και η Διοίκησις της Σάμου κατά την Επανάστασιν του 1821-1834», *Αθηνά*, 50 (1940), 13-49.

-----, *Η Πελοπόννησος κατά την δευτέραν τουρκοκρατίαν (1715-1821)*, Αθήνα 1978, 2η έκδ.

-----, «Οι κοινωνικοπολιτικοί αγώνες στην Σάμο, 1801-1813, 1821-1834, βάσει και νέων πηγών», στου ίδιου: *Θέματα νέας ελληνικής ιστορίας*, Αθήνα, Ηρόδοτος, 2011, τόμ. Α', κεφ. 5ο.

-----, *Ένας συνταγματικός δημοκράτης ηγέτης κατά την Επανάσταση του '21: ο Γ. Λογοθέτης Λυκούργος της Σάμου, 1772-1850*, Ηράκλειο, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2014.

Σαλίμπα, Ζιζή, «Αντιστάσεις της Σαμιακής κοινωνίας στην είσπραξη των εθνικών προσόδων κατά την επανάσταση του 1821», στο: *Σάμος και Επανάσταση: ιστοριογραφικές προσεγγίσεις*, Πρακτικά συνεδρίου, Σάμος 28-29 Μαΐου 2010, ΓΑΚ Σάμου-Περιφερειακή

Ενότητα Σάμου, Αθήνα 2011.

Σεβαστάκης, Αλέξης, *Το κίνημα των Καρμανιόλων στη Σάμο 1805-1812, με ανέκδοτα έγγραφα*, Αθήνα 1996.

Σοφιανός, Δημήτριος, «Η οικογένεια Παξιμάδη από την Τήνο, 18ος-19ος αιώνας», *Επετηρίς Εταιρείας Κυκλαδικών Μελετών*, 11 (1979-1981), 275-427.

Σπανός, Δημήτριος Γρ., *Η συμβολή των Ψαρών εις την επιτυχίαν της επανάστασεως του 1821*, Αθήνα 1958.

Σπηλιωτοπούλου, Μαρία, *Η Σαντορίνη στην τουρκοκρατία. Κοινωνικές και οικονομικές πρακτικές στα πλαίσια της οικογένειας*, διδακτορική διατριβή, Πανεπιστήμιο Κρήτης, Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας, Ρέθυμνο 2005.

-----, «Στρατηγικές επιβίωσης τον καιρό της επανάστασης του 1821 στις Κυκλάδες. Ο υποπρόξενος της Ολλανδίας στη Σαντορίνη Χριστόδουλος Γίζης», *Νεοελληνικά Ιστορικά*, 3 (2013), 11-61.

Σταματιάδης, Επαμεινώνδας, *Σαμιακά. Ήτοι η ιστορία της νήσου Σάμου από των παναρχαίων χρόνων μέχρι των καθ' ημάς*, Σάμος 1881, τόμ. Β'.

Σταματιάδης, Νικόλαος, *Σαμιακά, ήτοι ανέλιξις της νεωτέρας ιστορίας της Σάμου δι' επισήμων εγγράφων, ων προτάσσονται αι βιογραφίαι των Λογοθέτου Λυκούργου και Κωνσταντίνου Λαχανά*, Σάμος 1899, τόμ. Α'.

Σταματόπουλος, Τάκης Α., *Ο εσωτερικός αγώνας πριν και κατά την επανάσταση του 1821*, Αθήνα 1957, τόμ. Α' -Γ'.

Στασινόπουλος, Χρήστος, *Λεξικόν της Ελληνικής Επανάστασεως του 1821*, Αθήνα 1970-1972, τόμ. Α' -Γ'.

Συμεωνίδης, Σίμων, *Ιστορία της Σίφνου από την προϊστορική εποχή μέχρι τον Β' Π.Π.*, Αθήνα 1990, 2014, 3η έκδοση.

-----, «Η υπεροπτική στάση και το τραγικό τέλος του Κωνσταντίνου Μπάου», *Σιφνιακά*, 1 (1991), 5-61.

-----, «Το πολυχρόνιο δράμα του Κωνσταντίνου Ιω. Μπάου», *Σιφνιακά*, 23 (2015), 91-98.

-----, «Η Σίφνος στα χρόνια της Ελληνικής Επανάστασεως, 1821-1827», *Σιφνιακά*, 25 (2017),

όλο το τεύχος.

Συρίγος, Ιωάννης, «Η Σαντορίνη και η συμβολή της εις τον υπέρ της ελληνικής ανεξαρτησίας ιερόν αγώνα», στο: Μιχαήλ Α. Δανέζης (επιμ.), *Σαντορίνη*, Αθήνα 1971.

Σφυρόερας, Βασίλειος, *Οι Δραγομάνοι του στόλου: ο θεσμός και οι φορείς*, Αθήνα 1965.

-----, «Τα οικονομικά της Σαντορίνης κατά τον τελευταίον αιώνα της τουρκοκρατίας», στο: Μιχαήλ Α. Δανέζης (επιμ.), *Σαντορίνη*, Αθήνα 1971.

Τζάκης, Διονύσης, «Από την Οδησό στην Βοστίτσα, η πολιτική ενσωμάτωση των τοπικών ηγετικών ομάδων στην φιλική εταιρεία. Οι πόλεις των φιλικών, οι αστικές διαδρομές ενός επαναστατικού φαινομένου», στο: Όλγα Κατσιαρδή-Hering (επιμ.), *Οι πόλεις των Φιλικών: Οι αστικές διαδρομές ενός επαναστατικού φαινομένου*. Πρακτικά ημερίδας, Αθήνα 14 Ιανουαρίου 2015, Αθήνα: Ίδρυμα της Βουλής των Ελλήνων για τον Κοινοβουλευτισμό και τη Δημοκρατία, 2018, 125-148.

Τομπάζης, Ιάκωβος Ν., *Αδελφοί Ιάκωβος και Μανώλης Τομπάζης. Συμβολή εις την ιστορίαν της εθνικής παλιγγενεσίας*, Αθήνα 1902.

Τουρτόγλου, Μενέλαος, «Το δίκαιο κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας», στο: *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, Εκδοτική Αθηνών, Αθήνα 1975, τόμ. ΙΑ', 110-117.

Τουρτόγλου, Μενέλαος Α., «Παράγοντες αντιστάσεως στα νησιά του Αιγαίου κατά την τουρκοκρατία. Οι τοπικές ενώσεις», *Μνημοσύνη*, 10 (1985-1987), 269-328.

Τουρτόγλου, Μενέλαος Α. – Παπαρρήγα-Αρτεμιάδη, Λυδία, *Η συμβολή των Δραγομάνων του στόλου στην προαγωγή της δικαιοσύνης των νήσων του Αιγαίου*, Αθήνα, Κέντρο Ερεύνης της Ιστορίας του Ελληνικού Δικαίου, 2002.

Φραγκάκη-Syrett, Έλενα, *Οι Χιώτες έμποροι στις διεθνείς συναλλαγές 1750-1850*, Αθήνα 1995.

-----, *Το εμπόριο της Σμύρνης τον 18ο αιώνα 1700-1820*, μετάφραση από αγγλ. Δ. Σωτηρόπουλος, Αθήνα 2010.

Frangos, George Demetrios, *The Philike Etaireia 1814-1821. A social and historical analysis*, (1971).

Φωτόπουλος, Αθανάσιος, *Οι Κοτζαμπάσηδες της Πελοποννήσου κατά την δεύτερη τουρκοκρατία (1715-1821)*, Διδακτορική διατριβή 1995. Εκδόθηκε Αθήνα 2005.

